MALAPARTE

KAPUTT

TOPLUM YAYINEVİ

ROMAN

TOPLUM • KAPUTT • MALAPARTE

K A P U T T

C. MALAPARTE

TOPLUM YAYINEVİ. **Yöneten :** Remzi İnanç.
Yönetim yeri : Sanayi Cad. Demir İş ham. 44
Tel : 11 22 76 Kısa adres : P.K. 176 — ANKARA
kapak düzeni : stüdyo in
Bu kitap Ekim 1969'da İstanbul'da **ÖZ—GÖR Matbaası**'nda dizilip basılmıştır. Cilt: **ALİBABA Mücellithanesi.**

CURZIO MALAPARTE

KAPUTT

Türkçesi
ZÜHAL AVCI

TOPLUM YAYINLARI

BİR KİTABIN HİKÂYESİ

Kaputt'un yazılışı başlıbaşına bir hikâyedir. Bu kitaba konacak hiçbir önsöz, yazılışının hikâyesi kadar uygun düşmez sanıyorum.

Kaputt'u, 1941 yılının yaz aylarında, Almanya Rusya'ya savaş ilân ettikten az sonra, Ukrayna'nın Pestchianka köyünde, Roman Souchena adındaki bir köylünün evinde yazmaya başladım. Her sabah, çalışmak için bahçeye çıkıp bir akasya ağacının altına yerleşirdim. Ben çalışırken köylü domuz ağılının yanında yere oturur, ya domuzlar için turp ve pancar doğrar, ya da tırpanın dişlerini törpüleyip sivriltirdi. Bizim bahçe, o tarihte SS'lerin işgal ettikleri bir Sovyet binasına bitişikti. SS'lerden biri bahçenin çitine yaklaştı mı, köylü öksürerek SS'in gelişini haber verirdi bana.

Küçük evin damı saman, duvarları kerpiç, yerleri de tezek -saman karışımıydı ama, tertemizdi. Bütün lüksü de bir radyo, bir gramofon, bir de Gogol ve Puşkin'in külliyatı ile dolu bir kitaplıktan ibaretti. Eski bir mujik eviydi burası. Roman Souchena'nın oğlu komünistti. Pestchianka'daki Voroşilov kolhozunda makinisi olarak çalışırken, savaş patlak verince, traktörünü de almış Sovyet Ordusunun peşinden gitmişti. Karısı da ayni kolhozda çalışırdı. Sessiz, incecik bir kadındı; aksam küçük tarlası ile bahçesinin işlerini bitirince, bahçede bir ağacır. altına oturur Puşkin'in Yevgeni Onyegin isimli kitabını okurdu. Kitap, şairin ölümünün yüzüncü yıldönümünde devlet tarafından Harkov yayınevinde bastırılmıştı. Bu kadın bana Benedetto Croce'nin kızlarını hatırlatırdı. Elena ve Alda da, Meana'daki sayfiye evlerinin bahçesinde, üstü pıtrak gibi meyva dolu bir elma ağacının altına oturup Heredot'un yunancasını okurlardı.

Pestchianka'dan sadece iki kilometre uzaktaki cepheye gitmem gerektiği zamanlar, yazılarımı köylü Souchenka'ya emanet ederdim. O da kağıtları domuz ağılının duvarındaki bir oyuğa saklardı. İtalya'ya **Corriere della Sera** gazetesine gönderdiğim savaş röportajları yüzünden başım derde girdiği ve Gestapo tarafından tutuklanıp Ukrayna'dan çıkarıldığım zaman, Roman Souchena'nın gelini, **Kaputt**'un yazılarını üniformamın ceketiyle astarı arasına dikmişti. Yazılarımı kurtarmak için bana yaptıkları yardımdan ötürü köylü Souchenka ile gelinine daima minnettar kalacağım.

1942 ocak ve şubat aylarında Smolensk cephesinde bulunduğum sürece ve Polonya'daki ikametim sırasında da **Kaputt**'u yazmaya devam

ettim. Polonya'dan Finlandiya'ya giderken de kağıtları sırtımdaki koyun postundan yapılmış paltoyla astarı arasına dikip yine üstümde götürmüştüm. Kitabı -son bölümü hariç- Finlandiya'da kaldığım iki yıl içinde tamamladım. Laponya'daki Petsamo cephesinde tehlikeli bir hastalığa yakalanıp iyileşmeye yüz tuttuktan sonra, 1942 yılının sobaharında nekahat devresini geçirmek için izinli olarak İtalya'ya döndüm. Berlin yakınındaki Tempelhof hava alanından geçerken, Gestapo benimle aynı uçakta bulunan bütün yolcuları aradı. Allahtan yanımda Kaputt'un bir tek sayfası bile yoktu. Finlandiya'dan ayrılmadan önce yazılarımı üçe bölmüş, bir kısmını Madrid'e dönmekte olan İspanya'nın Helsinki Elçisi Kont Augustin de Foxà'ya, bir kısmını yeni görevine, yani Lizbon'a giden Helsinki'deki Romanya Elçiliği Sekreteri Dinu Cantemir'e, üçüncü parçayı da yine Helsinki'deki Romanya Elçiliği Basın Ateşi Titu Michailesco'ya vermiştim. Michailesco da Bükreş'e dönüyordu. Ayrı ayrı insanlara teslim ettiğim yazılar, uzun ve maceralı bir yolculuktan sonra nihayet İtalya'da elime geldi. Ben de bunları Capri'deki evimin etrafını çeviren koruluğun ortasındaki bir kayanın oyuğuna sakladım. Dostlarım da Foxà, Cantemir ve Michailesco, kendilerini ne kadar sevdiğimi ve kendilerine ne derece minnettar olduğumu bilirler.

1943 yılının temmuz ayında yine Finlandiya'dayken. Mussolini'nin devrildiğini öğrendim ve uçakla İtalya'ya döndüm. Kaputt'un son bölümünü de 1943 eylülünde Capri'de tamamladım.

Kaputt korkunç derecede acı ve neşeli bir kitaptır: bu acı neşeyi ben Avrupa'nın savaş yıllarındaki manzarasında buldum. Kitabın kahramanları arasında savaş sadece ikinci derecede bir rol oynar. Aslında, bu hikâyenin içinde savaş bir bahaneden, bir vesileden ibarettir ama, kaçınamadığımız vesileler alınyazısından başka birşey olmadığına göre, savaş da bu kitapta bir alınyazısı rolü oynuyor demektir. Diyebilirim ki, savaş bu kitabın kahramanlarından biri değildir; daha ziyade bir seyirci rolündedir: bir manzaranın seyirci olduğu anlamda, bir seyircidir savaş.

Kitabın asıl kahramanı, neşeli ve zalim bir canavar olan Kaputt'tur. Almancada, bitmiş, tükenmiş, mahvolmuş, parça parça olmuş anlamına gelen Kaputt kelimesi kadar, Avrupa'nın ne halde olduğunu, bizim ne hale geldiğimizi ifade edecek daha uygun bir kelime tasavvur edemiyorum: bir enkaz yığını halindeyiz artık. Ama ben, bu kaputt Avrupa'yı, dünkü, yirmi yıl, otuz yıl önceki Avrupa'ya değişmem; herşeyi değiştirilmez bir miras olarak kabullenmek zorunda kalacağımıza, her şeyin yeniden yapılmasını tercih ederim.

Şimdi yeni zamanların gerçekten «yeni» zamanlar olacağını ve yazarlara özgürlük ve saygı bakımından cimri davranmayacağını umuyoruz. Zira italyan edebiyatı, özgürlük kadar saygıya da muhtaçtır. «Umuyoruz» deyişim, özgürlüğe ve özgürlüğün faydalarına inanmadığımdan değil (Düşünce özgürlüğü ve özgürlük davasına katkısı yüzünden, Lipa-

ri adasına sürülen ve hapsedilenlerden olduğumu hatırlatmak isterim.) Fakat İtalya'da ve Avrupa'nın büyük bir kısmında insanların ne güç şartlar, yazarların da ne türlü tehlikeler içinde yaşadıklarını biliyorum.

Neyse, bu yeni çağ herkes için, hattâ yazarlar için de özgürlük ve saygı çağı olsun diyelim. Zira Montesquieu'nün **Kanunların Ruhu'nda** «Efsaneler çağında, seller ve tufanlardan sonra, topraktan silahlı insanlar çıktı ve birbirlerini öldürdüler» diyerek tarif ettiği bu acı günlerden, İtalya'yı da, Avrupa'yı da ancak özgürlük ve kültüre saygı kurtaracaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ATLAR

GUERMANTES SEMTİNDEN *

İsveç Prensi Eugène odanın ortasında durdu :

— Dinleyin! dedi.

Stokholm'ün kalbindeki Nybroplan'a kadar karaya sokulmuş deniz parçasının ta karşı kıyısından ve Oakhill meşeleri ile Wlademarsudden parkının çamları arasından, hüzün ve şefkat dolu bir şikâyet sesiyle esiyordu rüzgâr. Ama Prensin «dinleyin!» dediği ses, limana doğru ilerleyen gemilerin davetkâr ve matemli düdük sesi de değildi, martıların boğuk çığlıkları da.. Kadınsı bir şeydi : sızlanan ve dalgın bir ses.

Prens Eugène alçak sesle :

— Skansen'in önündeki Tivoli Lunaparkının atları bunlar, dedi.

Parka bakan büyük pencerelere yaklaşarak alınlarımızı, denizden yükselen mavi sisle hafiften buğulanmış camlara dayadık Tepenin eğilimini izleyen patikadan aşağı topallayarak üç beyaz at iniyor, peşlerinden sarı elbiseli küçük bir kız geliyordu. Hepsi beraber parmaklıklı kapıyı geçtiler, kırmızılı yeşilli balıkçı kayıkları, kotralar ve sandallarla dolu küçük bir plâja indiler.

Hemen hemen ilkbahar güzelliğinde parlak bir eylül günüydü. Sonbahar, Oakhill'in kocamış ağaçlarını sarartmaya başlamıştı bile. Denizin karaya doğru girintisinin ucundaki tepede, İsveç Kralı Gustave V. in kardeşi Prens Eugène'in oturduğu Wlademarsudden villası vardı. Villanın önündeki denizde ise, yan taraflarına mavi zemin üzerine sarı haçlı İsveç bayrağı resmedilmiş kocaman kurşuni gemiler dolaşıyor, çocuk hıçkırıklarına benzeyen boğuk şikâyet sesleri çıkaran martılar uçuşuyordu. Aşağıda, Nybroplan ve Strandwagen rıhtımları boyunca, Stokholm

---

Proust'un «Geçmiş Zamanın Ardından» dizisinin bir bölümü olan kitabının başlığı.

ile takımada arasında mekik dokuyan küçük beyaz vapurlar su üstünde sallanıp duruyordu. Bunların hepsi de adaların ve köylerin sevimli isimlerini taşırlardı. Tersanenin arkasından, zaman zaman bir martının beyaz bir şimşek gibi kestiği mavi bir duman bulutu yükseliyordu. Bütün gün, lunaparktan ayrılmayan seyyar çalgıcıların hokkabazların, cambazların etrafına toplanmış çocuklar, genç kızlar, askerler ve denizcilerden meydana gelen kalabalığın bağrışları ile, Belmannsro ve Hasselbocken'in küçük orkestralarının sesi rüzgârla bize kadar geliyordu.

Prens Eugène, atları şefkatli bir bakışla ve dikkatle izliyordu. İnce yeşil damarlı solgun gözkapaklarını indirmiş, gözlerini yarı kapamıştı. Grubun zayıf ışığını karşıya alarak profilden bakınca, beyaz bıyıklarının âdeta çocuksu bir sevimlilik verdiği biraz şiş ve iştahlı dudakları, kartal gagasına benzeyen kavisli burnu, uykudan yeni uyanmış bir çocuğunki gibi karmakarışık, kıvırcık ve beyaz saçlarla çevrili alnıyla, aynen Bernadotte'ların madalyalar üzerindeki portresine benziyordu. Bütün İsveç Kraliyet Ailesi içinde, Napolyon'ın mareşaline, Bernadotte hanedanının kurucusu olan o mareşale en fazla benzeyen, Prens Eugène'di. Net ve keskin hatlı, âdeta sert profili ile, bakışındaki tatlılık, konuşma ve gülmesindeki zariflik ve ince solgun parmaklı ellerinin hareketindeki incelik arasında tuhaf bir çelişme vardı. Bir kaç gün önce, Stokholm'deki bir mağazaya gidip Kral Gustave V. in eski Venedik, Flaman ve Fransız sanatını hatırlatan müzik ve resim inceliği ile yaptığı nakışları görmüştüm. İsveç Kralı, uzun kış gecelerinde Mimar Tessin'in eseri olan Kraliyet Sarayında, beyaz gecelerinde ise Drotingholm satosunda, yakınları ve diğer saray erkânı arasında otururken bu nakışları işlerdi. Kralın kardeşi Prens Eugène nakış işlemezdi, ressamdı o. Giyiniş tarzı, elli yıl önceki Montmartre'ın Prensin de Montmartre'ın da genç oldukları zamanın kaygısız ve özgür havasını taşırdı. O gün de Prensin arkasında yukarıdan düğmeli, tütün rengi, modası geçmiş kalın bir tüvid ceket vardı. Biraz solmuş beyaz çizgili açık mavi gömleğinin üzerine, saçörgüsü gibi düğümlenmiş örgü kravatının daha koyu mavi gölgesi düşüyordu.

Prens Eugène alçak sesle

— Her gün bu saatte denize inerler, dedi.

Grubun mavili pembeli ışığında, bu üç beyaz atla peşlerindeki sarı elbiseli küçük kızın görünüşü hem hazindi, hem de çok güzeldi. Atlar dizlerine kadar suya batmışlardı, başlarını sallayarak yelelerini yay gibi gerilmiş boyunlarına yayıyor ve kişniyorlardı. Güneş batıyordu. Aylardan beri güneşin batışını görmemiştim. Kuzeyin uzun yazından, bu bitip tükenmez, ara vermez, şafaksız ve grupsuz günden sonra, gökyüzü nihayet ormanların, denizin, şehirdeki çatıların üzerinde canlılığını kaybetmeye başlamıştı. Doğuda gölge gibi bir şey (yahut sadece bir gölge yankısı, bir gölgenin gölgesi) yoğunlaşmaktaydı. Gece, tatlı ve okşayıcı gece, yavaş yavaş doğuyordu. Batıda gök yüzü, ormanlar ve göller üzerinde tutuşmuştu, sonbaharın cansız ateşine düşmüş bir meşe yaprağı gibi yanıyor, kıvrılıp büzülüyordu.

Parktaki ağaçların ortasında, kuzeyin bu uçuk ve soluk manzarasının fonu üzerinde, fazla beyaz bir mermere oyulmuş, Rodin'in **Düşünen Adamı** ile Samothrace'ın **Zafer** heykelinin kopyaları vardı. Bunlara bakınca parnasyen bir yüzyılın sonlarındaki Paris zevkini hatırlamamak elde değildi, ama bu zevk Wlademarsudden'e pek uymamıştı, burada aldatıcı ve yersiz bir görünüş haline geliyordu.

Alınlarımızı pencerelerin camlarına dayamıştık. Bu geniş salonda, yani Prensin çalışma salonunda, 1888 civarındaki yılların, Prens Eugène'in Paris'te bir atölyeye sahip olduğu devrenin - zayıflamış ve modası geçmiş de olsa, hâlâ bir yankısı yaşamaktaydı. Prens o tarihte, M. Oscarson adıyla Monceau sokağında otururdu ve Bonnat ile Puvis de Chavan'ın öğrencisiydi. Duvarlara birkaç gençlik tuvalini asmıştı. İle de France'dan, Seine'den, Chevreuse vadisinden, Normandiye'den peyzajlar, dağınık saçları çıplak omuzlarına dökülmüş modellerin portreleri, Zorne ve Josephson'un tabloları...

Isaac Grunvald'ın Matisse stilinde boyadığı Röstrand vazolarından, Marieberg porseleninden yapılmış testilerden, altın damarlı kızıl yapraklarla süslü meşe dalları fışkırıyordu. Beyaz çiniden büyük bir soba, salonun bir

köşesine konmuştu. Sobanın yüzü, çapraz iki ok, üstünde de zadegâne ait bir taç röliyefi ile süslüydü. Orefol kristalinden bir saksıda Prens Eugène'in Fransa'nın güneyindeki bir bahçeden getirdiği şahane bir mimoza çiçek açmıştı. Biran gözlerimi kapadım: burada gerçekten Provence'm havasını Arles, Nîmes ve Avignon'un havasını teneffüs ediyordum: Akdeniz, İtalya, Capri kokusuydu bu...

Prens Eugène:

— Ben de Axel Munthe * gibi Capri'de yaşamak isterdim, dedi. Çiçeklerle kuşlar arasında yaşıyormuş. - Gülerek ekledi Bazan merak ediyorum, çiçeklerle kuşları sahiden o kadar çok mu sever ?

— Çiçekler onu severler, dedim.

— Kuşlar da sever mi?

— Kuşlar onu kocamış bir ağaç sayıyorlar, kurumuş bir ağaç...

Prens Eugène, gözleri yarı kapalı gülüyordu.

Axel Munthe, o yıl da yazı İsveç Kralının konuğu olarak Drottningholm şatosunda geçirmiş, İtalya'ya daha bir kaç gün önce dönmüştü. Kendisi ile Stokholm'de buluşamadığıma üzülüyordum.

Beş altı ay kadar önce Finlandiya'ya hareket etmeden Axel Munthe'nin Capri'deki evine, Materita kulesine çıkmıştım. Bana, Sven Heddin, Ernst Manker ve Stokholm'deki başka dostları için mektuplar verecekti. Axel Munthe beni Materita'daki çam ve servilerin altında bekliyordu. Ayaktaydı, dimdik ve abus bir çehreyle duruyordu. Sırtına eski yeşil paltosunu almış, dağınık saçlarının üzerine biçimsiz şapkasını yan oturtmuş, muzip ve canlı ifadeli gözlerini kara gözlüklerle saklamıştı. Bu siyah camlar kendisine, körlerin tehdit edici ve esrarlı havasını veriyordu. Elinde bir kurt köpeğinin kayışını tutuyordu. Köpek gerçi yumuşak başlı görünüyordu, fakat Munthe

---

Axel Munthe: **İsveçli doktor ve yazar. (1875-1949) Otobiyografi tarzındaki «San Mikele'nin kitabı» isimli eseriyle ün yapmıştır. Kitap, yazarının iki büyük korkusunu (ölüm ve karanlık) aksettirir. Munthe uzun yıllar Capri'de yaşamış ve kitabında Capri'yi şiir diliyle anlatmıştır.**

ağaçların arasında beni görür görmez fazla yaklaşmıyayım diye bağırmaya başladı. Köpek beni parçalayacakmış da onu önleyemiyormuş, üzerime saldırmak isteyen hayvanı tutmakta güçlük çekiyormuş gibi eliyle geniş hareketler yaparak haykırıyordu. Sanki yırtıcı hayvan kayışı kudurmuşçasına çekiştiriyor, Munthe de onu bir türlü zaptedemiyordu. Hayvancık sakin ve neşeli gözlerle beni seyrediyor, ben de bu masum oyuna katıldığım için keyifle, fakat korkuyormuş gibi yavaş yavaş ilerledikçe, kuyruğunu sallayıp duruyordu.

Axel Munthe keyfi yerinde olduğu zamanlar dostları ile eğlenmek için böyle oyunlar icad etmeye bayılırdı. Belki de o gün, öfkeli ve uzun yalnızlık aylarından sonraki ilk sükûnet günüydü. Karanlık kaprislerinin, çılgın melankolisinin eline esir düşmüş, günler boyunca kupkuru kulesine kapanmış, hüzünlü bir sonbahar geçirmişti. Vezüv'ün keskin kükürt kokusunu Capri'ye kadar getiren İschia'dan esen kuzey rüzgârı, onu kuru bir kemik gibi yemiş bitirmişti. Kendini rutubetli hapishanesine kilitlemiş, bütün sonbahar ayları boyunca kopya tabloları, yunan mermerleri, Louis XV möblelere oyulmuş onbeşinci yüzyıl madonnaları arasında yaşamıştı.

Ogün sakin görünüyordu Munthe. Derken, Capri'nin kuşlarından sözetmeye başladı. Her akşam güneş batarken kulesine çıkar, gözüne kara gözlükleri, dağınık saçları üzerine yan oturttuğu biçimsiz şapkası, sırtında eski yeşil paltosu olduğu halde, parkın ağaçları arasından geçer, ağaçların seyrekleştiği yerde gökyüzünün aynası gibi parlayan açıklığa gelene kadar yavaş yavaş, adeta ihtiyatla ilerlerdi. Orada dururdu : güneşin, donun ve fırtınaların kuruttuğu çıplak bir ağaç gövdesine benzerdi. Mutlu gülümseyişini kırlar ilâhının sakalına benzeyen sakalı içine saklar, dimdik durur ve beklerdi. Kuşlar sevgi ifade eden cıvıltılarla, sürü kalinde uçuşurlar, omuzlarına konarlar, burnunu ,dudaklarını ve kulaklarını gagalarlardı. Munthe kıpırdamazdı. Güneş mavi yeşil denize dalıp batana, kuşlar veda cıvıltılarıyla hep birden havalanana kadar öylece durur, bir yandan da bu minik dostlarıyla Capri lehçesi konuşurdu.

— Ah şu hınzır Munthe! dedi Prens. Şefkatli sesi hafiften titriyordu.

Bir süre rüzgârla şişmiş gibi görünen çamların altında, parkta gezindik, sonra Axel Munthe beni kulenin en tepesindeki odasına çıkardı. Eskiden burası bir çeşit ambar olmalıydı. Şimdi ise kasvetli yalnızlık günlerinde bir tek insan sesi işitmemek için kulaklarına pamuk tıkayarak kendini hapsettiği yatak odası olmuştu. Kalın bastonunu bacaklarının arasına alıp, köpeğin kayışını bileğine dolayarak tahta tabureye oturdu. Ayaklarının dibindeki köpek bana ıslak ve yaslı gözlerle bakıyordu. Axel Munthe başını kaldırdı : alnı birden gölgelenmişti. «Uyuyamıyorum» diyordu. Gecelerini, rüzgarın ağaçlardaki çığlığını ve denizin uzaktan gelen sesini dinleyerek, bunaltıcı bir uykusuzluk içinde geçiriyordu.

— Umarım ki buraya savaştan sözetmeye gelmemişsinizdir, dedi.

— Savaştan sözetmeyeceğim, diye cevap verdim.

—Teşekkür ederim.

Sonra birden, Almanların gerçekten o kadar korkunç derecede zalim olup olmadıklarını sordu.

— Korktukları için zalim oluyorlar, dedim. Korkudan hasta olmuşlar. Hasta millet bu Almanlar, bir «kranken - volk» *

Munthe, bastonu ile yeri döğerek tekrarladı :

— Evet, bir «kranken - volk»

Uzun bir sessizlikten sonra almanların kana ve yakıp yıkmaya neden bu derece meraklı olduklarını öğrenmek istedi.

— Korkuyorlar, diye cevap verdim. Her şeyden, herkesten korkuyorlar. Korkudan öldürüyorlar, yakıp yıkıyorlar. Ölümden korktukları yok. Hiç bir alman kadını, erkeği, ihtiyarı, çocuğu ölümden korkmaz. Izdırap çekmekten de korkmazlar, hattâ bir anlamda almanlar acıyı severler, denebilir. Ama yaşayan herşeyden kendilerinin dışında yaşayan ve kendilerinden farklı olan herşeyden korkarlar. Esrarlı birşey bunların hastalığı. Zayıf varlıklardan, silâhsız insanlardan, hastalar, kadınlar ve çocuk-

---

*Kranken - Volk : Hasta millet.

lardan korkarlar, ihtiyarlardan korkarlar. Bunların korkusu bende hep bir acıma duygusu uyandırmıştır. Avrupa da acısaydı onlara, almanlar belki de bu korkunç illetten kurtulurlardı.

Axel Munthe bastonu ile yeri dövmeye devam ederek sözümü kesti

— Yırtıcı insanlar, vahşi mahlûklar demek, İnsanları acımadan öldürdükleri doğru o halde?.

— Evet, doğru. Silâhsız insanları öldürürler, yahudileri şehir meydanlarındaki ağaçlara asarlar, evlerinde fareler gibi diri diri yakarlar, kolhozların, fabrikaların avlusunda işçileri ve köylüleri kurşuna dizerler. Kaç defa gördüm, ağaç dallarında sallanan cesetlerin gölgesine oturmuş, yemek yiyorlar, gülüp eğleniyorlar, hattâ uyuyorlardı.

Munthe, gözlüklerini çıkardı ve camları mendiliyle temizlerken tekrarladı

— Kranken-volk...

Gözkapaklarım indirmişti, gözlerini göremiyordum. Sonra almanların kuşları da öldürüp öldürmediklerini sordu.

— Hayır, dedim. Kuşlarla uğraşacak vakitleri yok, ancak insanlarla uğraşıyorlar. Yahudileri, işçileri, köylüleri öldürüyorlar;köyleri, şehirleri vahşi bir gazapla yakıyorlar ,ama kuşlara dokunmuyorlar. Rusya'da da öyle güzel kuşlar var ki Belki Capri'dekilerden bile güzel.

Axel Munthe kızmış gibiydi :

— Capri'dekilerden de mi güzel?

— Hem daha güzel, hem daha mutlu, diye cevap verdim. Ukrayna'da sayısız kuş türü var. Hem de ne şahane şeyler! Akasyaların yaprakları arasında cıvıl cıvıl uçarlar, kayın ağaçlarının gümüş yaldızlı dallarına, buğday başaklarına konarlar, ayçiçeklerinin kocaman kara gözlerindeki taneleri gagalarlar. Top gürlemelerinin üstünde, makineli tüfek takırtılarının arasında, muazzam Ukrayna ovası üzerinden geçen uçakların gürültüsü arasında cıvıl cıvıldır kuşlar. Askerlerin omuzlarına, atların eğerlerine, yelelerine, top kundakları üzerine, tüfek namlularına, alman tanklarının burçlarına, ölülerin ayakkabılarına konarlar. Pek canlı, pek keyifli kuşlar! Bazıları ye-

şil, bazıları gri, bazıları kırmızı, bazıları da sarı. Kiminin sadece göğsünde, kiminin boynunda, kiminin de kuyruğunda kırmızısı ya da mavisi var. Ya mavi boyunlu beyaz kuşlar? Tepeden tırnağa lekesiz beyaz kuşlar da gördüm, mini mini fakat mağrur kuşlar... Sabah şafakta, ekinler arasında tatlı tatlı ötmeye başlarlar. Kâbuslu uykularından uyanan almanlar, başlarını kaldırıp bu mutlu şarkıyı dinlerler. Dniester, Dnieper ve Don savaş alanlarında binlercesi uçuşur. Savaştan korkmazlar, Hitler'den SS'lerden, Gestapo'dan da korkuları yoktur. Katliamı seyretmek için ağaçlara konup beklemezler, mavilikler içinde ötüşerek süzülür, sonsuz ovada ilerleyen orduları tepeden seyrederler. O kadar güzel ki Ukrayna'nın kuşları!

Axel Munthe başını kaldırdı, gözlüklerini çıkardı, canlı ve muzip gözleriyle yüzüme baktı. Gülüyordu

— Allahtan kuşları öldürmüyor şu almanlar, dedi. Kuşlara dokunmadıklarına pek memun oldum.

Prens Eugène :

— Sevgili Munthe'nin sahiden şefkatli bir kalbi, soylu bir ruhu var, dedi.

Birden, denizden doğru yumuşak bir kişneme duyuldu. Prens Eugène ürperdi, bir sandalyenin arkalığına attığı kurşuni yünlüden bol mantosunu alarak sarındı.

— Gelin ağaçları göstereyim size, dedi. Bu saatte ağaçların manzarası görülmeye değer.

Parka çıktık. Hava soğumaya başlamıştı, doğuda gökyüzü kararmış, gümüş rengini almıştı. Işığın yavaş yavaş ölüşü, yazın bitmez tükenmez gündüzünden sonra gecenin dönüşü, adeta barış ve sessizlik gibi bir şeydi. Bir an savaş bitmiş, Avrupa hâlâ yaşıyormuş, o ihtişam, o zafer vs... yerinde duruyormuş gibi geldi bana.

Yazı Laponya'da, Petsamo ve La Liza cephesinde, İnari'nin muazzam ormanlarında, asla batmayan zalim bir güneşin aydınlattığı ölü kutup tundrasında geçirmiştim. Şimdi sonbaharın ılık günleri beni ısıtıyor, dinlendiriyor, ölümün devamlı varlığının bir bulaşıcı hastalık gibi etrafı sardığını unutturuyor, mutlu ve sakin bir hayat içindeymişim izlenimini uyandırıyordu. Nihayet ele geçirebil-

diğim gölgeye, yün bir battaniyeye sarınır gibi sarınıyordum. Havada bir kadın kokusu ve ılıklığı vardı.

Helsinki'deki hastahanede uzun süre kaldıktan sonra, bir kaç gün önce Stokholm'e gelmiş ve İsveç'te eski Avrupa'nın sakin hayatının tatlılığını bulmuştum. Dünyanın en kuzey ucunda ayı ve somon avcılarıyla geyik çobanları arasında aylarca vahşi bir yalnızlık içinde yaşadıktan sonra, Stokholm sokaklarında çalışkan ve sessiz bir hayatın unutulmuş sahneleriyle yeniden karşılaşmak bana bir çeşit sarhoşluk ve şaşkınlık veriyordu.

Hele kadınlar.. Saçları eski çağın yaldızları renginde, gülümseyişleri saf, küçük memeleri göğüslerinin tepesinde atletizm yarışmalarında kazanılmış iki madalya gibi duran temiz ve berrak İsveç kadınları bana hayatın zevkini ve inceliğini hatırlatıyordu.

Açık mavi, ipek gibi bir gökyüzü altında, bina sephelerinin beyaz gölgeleriyle aydınlanmış havada kadınlar, koyu mavi bir ışığa boğulmuş yol boyunca, mavi yaldızlı kuyruklu yıldızlar gibi gelip geçiyorlardı. Gülümseyişleri ılıktı, bakışları mahmur ve masumdu. Humle Garden'de şimdiden gecenin nemine bürünmüş ağaçlar altındaki sıralarda sarmaş dolaş çiftlerin, Josephson'un «Festling Scen» tablosundaki birbirine sarılmış kadınla erkekten hiç farkı yoktu. Damların üstündeki gök de, sahil boyunca uzanan evler de, Stürm ile Standwagen boyunca demir atmış yelkenlilerle vapurlar da, Marieberg ve Röstrand çinilerinin mavisine boyanmıştı. Adalar arasındaki deniz, Saltjösbaden etrafındaki ormanlar, Wlhall-Wagen'in son damları üzerindeki bulutlar da çini mavisiydi. Kuzeyin karlarında, nehirlerinde, gölleriyle ormanlarında, neo-klasik İsveç mimarisinin mermer çamurunda, Norrland ve Laponya'daki köy evlerini süsleyen beyaz boyalı ve kaba Louis XV stili möblelerde hep ayni mavi vardı. Anders Oesterling, İsveç Akademisinin toplantı salonunda, yivleri yaldızlı beyaz tahta sütunlar arasında dolaştığımız sırada Norrland ve Laponya'nın evlerini uzun uzun anlatmıştı bana.

Ya Stokholm'de gökyüzünün şafağa doğru aldığı renk? Bütün gece sokaklarda dolaşıp duran hayaletler, şafağa doğru mavi gölgeler halinde sokaklardan geçip ev-

lerine dönerler. Kuzey, hayaletler ülkesidir. Ağaçlar, evler, hayvanlar, hep ağaçların, evlerin ,hayvanların hayaletleridir. Bu hayaletleri ya Grand Hotel'deki pencerem-den, ya da karlaplan meydanındaki 10 numaralı evimin penceresinden gözetlerdim. Ayni evde şimdi İtalyan Elçiliği sekreteri Maioli oturuyor; üst katında da hâlâ Şili'li şarkıcı Rosita Serrano var.

Rosita Serrano'nun tam on tane köpeği vardı. Bu köpekler havlayarak merdivenlerden inip çıkarken, Rosita'nın da gitara eşlik eden tatlı ve boğuk sesi yükselirken, ben aşağıdaki meydana bakar, hayaletleri seyrederdim. Strinberg şafakta eve döndüğü zaman, merdivenlerde karşılaşırdı hayaletlerle. Ya antrede oturmuş, yatağa uzanmış halde bulur, ya da soluk gökyüzüne bakan penceresinden, görünmez adamlara işaretler yaparken yakalardı. Karlaplan'ın ortasındaki çeşmenin şırıltısı ile, denizden esen hafif ve serin rüzgârla sallanan yaprakların hışırtısı birbirine karışırdı.

Parkın nihayetinde, denize tepeden bakan bir kaya üzerinde neoklasik stilde inşa edilmiş küçük bir tapınakta oturuyorduk. Beyaz sütunların, sonbaharın mavi fonu üzerindeki zevkli görünüşünü seyrediyordum. Yavaş yavaş içime acı birşeyler doldu, acı sözler dudaklarıma kadar yükseldi. Boşuna kendimi tutmaya çalışıyordum. Âdeta bilinçsiz olarak, Smolenks kampında alman subaylarıyla erlerinin duygusuz bakışları altında, arkadaşlarının cesetlerini yiyen rus esirlerinden sözetmeye başladım. Söylediklerimden dehşet içinde kalmıştım, utanıyordum. Keşke Prens Eugène'den özür dileyebilseydim. Prens, kurşuni paltosuna sarınmış, başını önüne eğmiş susuyordu. Bir ara başını kaldırdı, konuşacakmış gibi dudaklarını oynattı, fakat bir şey söylemedi. Bakışında acı bir kınama ifadesi gördüm.

Smolenks kampında arkadaşlarının cesetlerini yiyen rus askerlerinin hikâyesini anlattığım zaman, Hitler'in özel muhafız kuvvetinin komutanı Dietrich'in yüzünde okuduğum soğuk gaddarlığı, Prens'in yüzünde ve gözlerinde de görmek isterdim. Dietrich dinlemiş ve gülmüştü. Dietrich'e Berlin yakınında, Wansec gölü kıyısındaki İtalyan

Büyükelçiliğinde rastlamıştım. Soluk yüzü, bakışlarının inanılmaz derecedeki donukluğu, koca kulakları ve bir balığınkine benzeyen ağzıyla beni garip bir şekilde cezbetmişti. Evet, Dietrich gülmüş,

— **Haben sie ihnen geschmeckt?** İştahla yiyorlar mıydı bari? diye sormuştu.

Pembe damaklı küçük balık ağzını kocaman açarak, sivri ve sık balık dişlerini göstererek gülmüştü Dietrich. Prens Eugène'in yüzünün de ayni gaddarlığı göstermesini, bezgin, yumuşak ve uzaktan gelen sesiyle ayni soruyu sormasını isterdim :

— İştahla yiyorlar mıydı bari?

Fakat Prens Eugène, başını kaldırıp gözlerinde acı bir kınama ifadesiyle yüzüme baktı. Yüzünü derin bir ızdırap maskesi örtmüştü sanki. Rahatsız olduğumu anlıyor, şefkatli bir acıma duygusu ile hiç ses çıkarmadan yüzüme bakıyordu. Biliyorum, konuşsaydı, tek kelime söyleseydi, ya da elime dokunsaydı ağlamaya başlayacaktım. Acı sözler dudaklarıma kadar yükselirken, Prens Eugène sadece sessizce yüzüme bakıyordu. İşte o zaman farkettim : nasıl olmuşsa birdenbire, Leningrad cephesine otomobille gittiğim günün hikâyesini anlatmaya başlamıştım.

Schultz adında Stuttgart'lı bir alman subayıyla beraberdim.

— Schultz aslınca Neckar'lı olduğunu söylüyor, Neckar'dan da «şairler vâdisi» diye söz ediyordu - Sık bir ormandan geçiyorduk. Schultz durmadan konuşuyor, Hölderlin'i anlatıyor, Hörderlin'in deliliğinden bahsediyordu. «Deli değil, melekti o» derken, elleriyle buz gibi havada görünmez melek kanatları çizmek istermiş gibi geniş ve anlaşılmaz hareketler yapıyor, gözleriyle bir meleğin uçuşunu izlercesine havalara bakıyordu. Orman muazzam ve duygusuzdu. Karın göz kamaştırıcı ışığı, ağaç gövdelerinde hafif mavi gölgeler halinde oynuyor, otomobil buzlu yolda tatlı bir uğultuyla yol alıyordu. Schultz anlatıp duruyordu. «Hölderlin, Karaorman'daki ağaçlar arasında koca bir kuş gibi uçardı» diyordu. Susuyordum. Etrafımızdaki korkunç ve muazzam ormanı seyrediyor,

otomobilin buz üzerindeki uğultusunu dinliyordum. Schultz Hölderlin'den mısralar okuyordu:

Ren kıyısında Neckar kırları,
Dünyada daha tatlı yer var mı?
Canın çekerse sen yerleş oraya,
Ben gitmek isterim Kafkasya'ya.

Gülümseyerek :

— Hölderlin bir alman meleğiydi, dedim.

Schultz onayladı :

— Bir alman meleğiydi o!

Ve, okumaya devam etti : «Ben gitmek isterim Kafkasya'ya.»

Sordum :

— Demek Hölderlin Kafkasya'ya gitmek istiyordu, **nicht Wahr?** (Değil mi?)

— **Ach so!** (Evet! öyle) diye cevap verdi.

Hemen o anda, ormanın derinleşip yoğunlaştığı bir yol kavşağında, az ötede, bir asker dikildi karşımıza. Beline kadar kara gömülmüştü asker, yolu göstermek için sağ kolunu uzatmıştı. Hiç kıpırdamıyordu. Önünden geçerken Schultz selâm vermek ve teşekkür etmek ister gibi elini şapkasına götürdü :

— İşte Kafkasya'ya gitmek isteyen biri daha, dedi. Arkasına yaslanmış gülüyordu.

Başka bir yol kavşağına gelirken, uzakta bir asker daha gördük .O da kara gömülmüş, bize yol göstermek için sağ kolunu uzatmıştı.

— Soğuktan ölecek bu zavallılar, dedim.

Schultz döndü, yüzüme baktı

— Öyle bir tehlike yok! dedi.

Gülüyordu. Bu zavallıcıkların neden soğuktan ölmek gibi bir tehlike ile karşı karşıya olmadıklarını merak etmiştim, sordum.

— Çünkü, dedi, soğuğa karşı çoktan alışmışlardır.

Hâlâ gülerek elini omuzuma vurdu, arabayı durdurup bana döndü :

— Yakından görmek ister misiniz? Üşüyor mu, üşümüyor mu kendisine sorun bakalım.

Arabadan indik, ayakta hareketsiz duran, yolu gös-

termek için sağ kolunu uzatmış olan askere yaklaştık. Ölmüştü. Gözleri kaymıştı, ağzı yarı açıktı. Ölü bir rus askeriydi bu...

Schultz latife etti

— İşte bizim ulaşım ve trafik polisimiz. «Sessiz polis» diyoruz bunlara.

— Konuşmadığına emin misiniz?

—Konuşmadığına mı? **Ach so!** Sorun birşeyler, deneyin bakalım.

— En iyisi hiç denememek, dedim, bana cevap vereceğine eminim.

Schultz güldü :

— **Ach** ne eğlenceli!

— Ja, ne eğlenceli **nicht wahr?**

Kayıtsız bir tavırla sordum

— Bunları buraya canlı mı getiriyorsunuz, ölü mü?

— Elbette canlı, diye cevap verdi.

— Sonra soğuktan ölüyorlar tabii?

— **Nein, nein** soğuktan ölmüyorlar. Bakın şuraya!

Ölünün şakağında bir kan pıhtısı gösterdi kızıl bir buz pıhtısı.

— **Ach so!** pek hoş doğrusu.

— Hoş ya, nich wahr? diye tekrarladı Schultz ve gülerek ekledi Rus esirleri de bir işe yarasınlar bari, değil mi ya?

Prens Eugène alçak sesle

— Susun! dedi.

Sadece «susun» demişti. Bezgin ve kadife gibi yumuşak sesiyle «Rus esirleri de bir işe yarasınlar bari» demesini isterdim. Halbuki susuyordu. Ben ise kendi sözlerimden dehşete düşüyor, utanıyordum. Belki de Prensin elini uzatıp kolumun üzerine koymasını bekliyordum. Kendimi küçülmüş hissediyordum, kederli ve zalim bir hınçla dolmuştu yüreğim.

Oakhill meşe ormanının kuytularından, nemli toprağa sabırsızca vurulan nal sesleri ve boğuk kişnemeler geliyordu. Prens Eugène başını kaldırdı bir an dinledi, sonra sessizce villaya doğru yürümeye başladı. Biz de sessiz, peşinden gittik. Stüdyoya girip küçük masanın et-

rafına oturduk. Mavimsi şeffaf katerina porselenleri içinde çay getirdiler. Çaydanlık ve şekerlik eski İsveç gümüşündendi : Rus Faberger gümüşleri gibi parlak değil, Baltık ülkelerinin siyah ışıklı antika gümüşleri gibi donuk renkli.

Atların sesi, rüzgarın yapraklardaki mırıltısı ile karışarak hâlâ hafiften duyuluyordu.

Bir gün önce, ünlü Linne bahçesini ve eski İsveç krallarının mezarlarını gezmeye gitmiştim. Bunlar bana Horace ve Cuirace'ın Via Appaia'daki mezarlarını hatırlatır. Eski isveçliler atları, kralların mezarlarında kurban ederlermiş diye işitmiştim, doğru olup olmadığını sordum Prens Eugène'e.

— Bazan da krallar atlara kurban edilirdi, diye cevap verdi.

Beni rahatlamış görmekten, sesimde ve gözlerimdeki zalim gölgenin yok olmasından sevinmiş gibi muzipçe gülüyordu. Ruzgâr parkın ağaçlarında uğuldarken, Uppsala'da kral mezarları etrafındaki meşelerin dallarına asılmış at kafaları geldi aklıma. Kadınların zevk veya merhamet duydukları zaman gözlerinde rastlanan nemli pırıltıyı, atların gözlerinde de görmüş olduğumu hatırladım ve sordum

— Sizde farkettiniz mi bilmem, İsveç'te tabiatın manzarası daima atları hatırlatıyor insana.

Prens Eugène güldü

— Carl Hill'in at desenlerini hatırlar mısınız? Deliydi Carl, ağaçların yeşil atlar olduğuna inanırdı.

— Carl Hill atların resimlerini bir peyzaj gibi yapardı, diye cevap verdim. İsveç'in tabiatında gerçekten garip bir şey var atların tabiatındakine benzer bir çılgınlık.. Ayni soyluluk, ayni duygululuk, ayni özgür ve soyut hayal gücü. İsveç manzaralarındaki at tabiat, at çılgınlığı, sadece ormanların ulu, muhteşem ve alabildiğine yeşil ağaçlarında değil, suların, koruların, adaların ve bulutların ipeğimsi parıltısında - şeffaf beyaz, ılık al, soğuk firuze mavisi, nemli yeşil ve parlak havai mavielerin yarattığı hafif ve uçucu armonide de görülür. Uçucu diyorum, çünkü renkler koruların, çayırların ve suların üzerinde asla uzun zaman durmaz, kelebekler gibi bir konar

bir kalkar. İsveç manzarasına dokundunuz mu, renkler kelebek kanatları gibi toz olur, parmaklarınıza bulaşır. Elinizi sürünce anlarsınız, atların derisi gibi kaygan bir şeydir bu manzara. Renkleri uçuktur, havai bir hafiflik ve parlaklığı vardır. Bir sürek avının patırtısı içinde, ağaçların ve otların yeşil fonu üzerinde, gri ve pembe gökyüzü altında, otlarla yaprakları savurarak koşan, adeta uçan bir atın derisindeki şanjan parlaklıktır bu... Mavi çam ormanları açık yeşil kayın ağacı koruları, suların gümüş rengi ve çayırların mavimsi yeşilliği üzerine doğan güneş, atların baygın gözlerinde görülen nemli pırıltıyı hatırlatan bu manzarayı ışıklandırarak yükselir ufukta. İsveç tabiatında gerçeğe aykırı bir şey var: atların gözlerinde yanan çılgın lirizmle, fanteziyle ve kaprisle dolu bir şey. İsveç manzaraları dört nala giden bir ata benzer. Dinleyin... Rüzgârın yapraklar arasındaki kişnemesini dinleyin .Rüzgârın otlar ve ağaçlar arasındaki kişnemesini duyun!

Prens Eugène kulak kabarttı

— Tivoli'nin denizden dönen atlarının sesi bu, dedi.

Devam ettim

— Bir gün Kraliyet Süvarilerinin kışlası yakınındaki manialı yarış alanına gitmiştim. O gün konkurhipiklerin son günüydü. Kralın en seçkin alaylarından en iyi cins atlar yarışacaktı. Ağaçlar, atlar, çayırlar, kadın seyircilerin parlak elbiseleri, süvari subaylarının mavi üniformaları, az ötedeki kapalı tenis sahası duvarlarının solmuş gri boyası, bu gümüşî havada Degas'nın bir tablosunu canlandırıyordu. Manzaranın Degas'dan bir tek farkı vardı açık yeşil ve gri-pembe tonlarla yumuşatılmış gibiydi. Konkurhipiklerin son gününde Norrland Kraliyet topçusundan teğmen Eriksson'un bindiği Führer adındaki at, lâktaren yarışmasında, ne kadar mania varsa hepsini devirdi geçti. Seyirciler çıt çıkarmadılar. Besbelli denizin karşı kıyısındaki Führer Almanyasının, İsveç'i istila için bir alkış, ya da bir ıslığı bahane etmesinden korkmuşlardı. Ayni gün, ters bir rastlantı eseri, binicisi «Hamilton» gibi, İngilizce bir isim taşıyan Molotof adındaki at ise, ince bir tarafsızlık ruhu ile son anda yarışmaya katılmaktan vazgeçti: belki o günlerde İsveç ile Sovyet Rusya ara-

sındaki ilişkiler nazik durumda olduğundan (Ruslar Baltıkta bir kaç İsveç gemisi batırmışlardı) belki de Führer ile Molotof arasında açık bir çatışmayı önlemek istediğinden...

Arkalıksız uzun bir tahta sıranın tam ortasına oturmuş olan Veliahd Prensin etrafını, tribün yerini tutan öteki banklara yerleşmiş iki üç yüz kişi çevirmişti. Bunlar, Stokholm'ün kibar çevresiydi. Yabancı diplomatlar grubu ise yeşil, kırmızı, sarı camgöbeği elbiselerle mavi üniformaların ortasmda gri bir leke gibi görünüyordu.

Bir ara Altes Prens Gustave Adolph'un bindiği Rockaway adındaki atın kadife gibi, yumuşak, âdeta şefkatli kişnemesine, yarış alanındaki bütün atlar cevap verdi. Aşka davet gibi bir şeydi bu. Sonra Kraliyet Süvarilerinden Rittmaster Ankarcrona'nın «Bockhastaten» i, Norrland Kraliyet Dragonlarından teğmen Nyholm'un «Miss Kiddy» si, ve Svea Kraliyet Topçularından teğmen Nihlenin «Babian» ı, Veliahd Prensin ciddi bakışları önünde, çayır üzerinde oynaşmaya başladılar, Çayırın bittiği yerde yolun karşı tarafında bir perde teşkil eden ağaçların arkasındaki ahırlardan ise görünmez atların kişnemesi duyuluyordu. Saray erkanının tören arabalarına koşulmuş atlar bile kişnemeye başlamıştı. Öyle ki bir süre, atların sesinden başka bir şey duyulmadı. Sonra yavaş yavaş rüzgârın esintisi, gemilerin uğultusu ve görünmez denecek kadar ince ve ılık yağmur damlalarının pıtırtısı bütün gürültüleri bastırdı, atların sesini örttü. Bu kısa süre içinde, İsveç tabiatının sesini bütün saflığı ile işitir gibi olmuştum at sesi, yumuşacık kişneme, kadınsı bir ses...

Prens Eugène kolumu tuttu, gülerek

— Sizin hesabınıza mutluyum, dedi. Sonra sevgi dolu bir sesle ilâve etti «İtalya'ya dönmeyin, İsveç'te biraz daha kalın, sizi perişan eden bütün duygulardan kurtulursunuz.»

Gün ışığı gitgide zayıflıyor, odaya gecenin mor rengi yayılıyordu. İçimi tarifsiz bir utanç duygusu kaplamıştı. Bu savaş yıllarında bana ızdırap çektiren herşeyden dehşet ve utanç duyuyordum. Finlandiya'ya her gidişimde, ya da oradan her dönüşümde yaptığım gibi bu defa da kısa

bir süre kalmak için İsveç'e uğramıştım. Açlıkla, kinle ve umutsuzlukla kokuşmuş Avrupa'nın ortasındaki bu mutlu adada, sakin bir hayatı ve insan vakarı duygusunu yeniden buluyor, kendimi yeniden özgür hissediyordum. Fakat bu, acı veren, zalim bir duyguydu. Çünkü bir kaç gün sonra İtalya'ya hareket edecektim. Şimdi İsveç'ten ayrılacağımı, Almanya'dan geçmem gerekeceğini, almanların kin ve korkuyla şekil değiştirmiş suratlarını yeniden göreceğimi düşünmek midemi bulandırıyor, huzurumu kaçırıyordu. Yine bir kaç gün sonra italyanların, benim italyanlarımm, açlıktan solmuş ve cesaretini yitirmiş yüzlerini de görecektim. Tramvayları, otobüsleri, kahveleri dolduran, Mussolini'nin vitrinlere ve duvarlara asılmış resimleri altındaki kaldırımlarda akıp giden, bu yalancı ağızlı, kalleş gözlü, koca çıplak kafanın önünde geçit resmi yapan kalabalığın bakışlarında ve yeryüzündeki ızdırapta kendimi bulacaktım. Bunu düşündükçe içime bir acıma ve isyan duygusu doluyordu.

Sessizce beni seyrediyordu Prens Eugène. İçimden geçenleri, beni boğan sıkıntıyı anlıyordu. Derken İtalya'dan Roma'dan, Floransa'dan ve yıllardan beri görmediği italyan dostlarından sözetmeye başladı. Bir ara, Piemonte Prensinin ne yaptığını sordu. «saçları dökülüyor» diyecek oldum ama, güldüm ve «şimdi Roma yakınındaki Agnani'de Sicilya'yı savunan birliklerin başında» demekle yetindim.

O da gülümsedi, fakat benim masum muzipliğime değil. Kendisini ne zamandan beri görmediğimi sordu.

— İtalya'dan ayrılmadan önce Roma'da görmüştüm, dedim.

Piemonte Prensi Umberto ile son buluşmamızın bende bir esef ve acıma duygusu yarattığını söylemek isterdim. Bu genç ve gururlu prensin zavallı, yaslı ve küçülmüş bir hale düşmesine sadece bir kaç yıl yetmişti. Yüzünde, gözlerinde, vicdanındaki korkaklığı ve kuşkuları aksettiren bir şeyler okunuyordu. Nezaket ve içtenlikle dolu eski dostluğuna bile hile karışmış gibiydi gülümseyişinde bir belirsizlik, bir zillet vardı.

Prensin bezginliğini daha savaştan önce farketmiştim. Bir akşam Zum Kater Hiddigeigi'de, sokağa tepe-

den bakan camlı küçük terasta yemek yiyorduk. Her hafta sonunda Napoli'nin fazla patırtılı ve ter kokan kalabalığıyla dolan bitişik salonda ise, Kontes Edda Ciano ile gelmiş bir grup genç, gürültülü bir şekilde dans ediyordu. Piemonte Prensi sönük bakışlarla Kontes Ciano'nun gençler grubunun masasını seyrediyor, ara sıra da barın önünde Mona Williams, Noel Coward ve Eddie Bismarck'ın etrafına toplanmış olanlara bakıyordu. Bazan kalkıp Elizabeth Moretti'yi ya da Marita Guglielmi'yi dansa davet ediyor, iki dans arasında ise gelip masaya oturarak mendiliyle alnını kuruluyordu. Gülümsüyordu ama, can sıkıntısıyla, adeta korkuyla dolu bir gülümseyişti bu. Beyaz ketenden biraz kısa, biraz dar bir pantalon ve bu yıl Gabriella Robilant'ın moda ettiği biçimde mavi bir yün kazak giymişti. Ceketini çıkarmış, sandalyenin arkasına atmıştı. Bu kadar ihmalkâr kıyafette hiç görmemiştim onu. Başının tepesinde, traş edilmiş papaz kafalarını andıran ve son zamanlarda gittikçe büyüyen beyaz leke halindeki dazlaklığı hayretle seyrediyor, çirkin buluyordum. İhtiyarlamış görünüyordu. Sesi bile ihtiyarlamış, boğuklaşmıştı, genzinden konuşuyordu.

Her hareketinde, iri siyah gözlerinin bakışlarında. hattâ gülümseyişinde, gevşeklik, bitkinlik ve usanç vardı. Böyle sessizce ve tevekkülle ihtiyarlayan bu bezgin genç için içim sızlıyordu. Düşünüyordum, hepimizin vaktinden önce ihtiyarlamıştık. Hepimizde ayni gevşeklik vardı. Bir bitkinlik, bir sıkıntı hareketlerimizi ağırlaştırıyor, bakışlarımızı ve gülümseyişimizi acılaştırıyordu. İtalya'da artık gerçekten genç ve saf hiç bir şey kalmamıştı. Bu genç prensin ölü cildinde, kırışıklıklarında ve dazlaklığında, ortak kaderimizin işareti okunuyordu. Aklını acı ve yıkıcı bir düşüncenin işgal ettiğini, esirliğin verdiği küçüklük duygusunun onu da bozduğunu, onun da bir esir olduğunu hissediyordum ve içimden gülmek geliyordu. Onun da esir olduğunu düşünmek istiyordum, hoşuma gidiyordu böyle düşünmek.

Torino sokaklarında kırmızı ve mağrur dudaklarında içten bir gülümseyişle dolaşan eşi Piemonte Prensesini koluna takıp, Torino'lu soyluların verdikleri balolara, supelere giden o cazip prensten eser kalmamıştı. Prens

ve eşi gerçekten hoş bir çiftti, ikisini bir arada görmek zevk verirdi insana. Prens parmağını biraz sıkan alyansından huzursuzlanmış görünür, Prenses ise aydınlık bakışlarını şüpheci bir kıskançlıkla diğer kadınların üzerinde gezdirirken, bütün zarifliğine bütün kibarlığına rağmen, güvensizlik ve kızgınlığını saklamayı başaramazdı.

Son karşılaşmamızda Piemonte Prensesi de kederli ve sıkıntılı görünmüştü bana.

Kendisini ilk defa Torino'daki bir baloda beyazlar içide, ışıl ışıl, o tatlı haliyle gördüğüm zamankinden ne kadar farklıydı. Evlendikten sonra İtalya'da gittiği ilk balolardan birinde görmüştüm onu. Kapıdan içeri girdiği anda, esrarlı bir hayal gibi yavaşça içimize işlemişti sanki. Floransa'da, Forte dei Marmi'de, yahut Capri'deki Oiccola Maria'nın mağazalarında ve denize gömülmüş kayalarında da görmüştüm onu. Ama şimdi o günlerdekinden ne kadar farklıydı. Ona da küçülmüş, ezilmiş bir hal gelmişti.

Bir kaç yıl önce Côte d'Azur'de farketmiştim bunu. Yüzme havuzunun yanında, Monte Carlo Beach'in terasında arkadaşlarla oturuyorduk. Açık hava tiyatrosunun sahnesinde, meşhur «New York Girls» ün çıplak bacakları tempoyla kalkıp iniyordu. Gece sıcaktı. Deniz kayaların üstünde uyuyordu. Piemonte Prensesi gece yarısına doğru Calvi di Bergolo Kontu Gregorio ile birlikte geldi ve yerine oturduktan hemen sonra Kontu göndererek bizi masasına davet etti. Prenses sahneyi dalgın bakışlarla seyrediyor ve susuyordu. Orkestra Stormy Weather ve Singing in the Rain'i çalıyordu. Biraz sonra Prenses bana döndü ve Torino'ya ne zaman geleceğimi sordu. Durum değişmezse artık İtalya'ya dönmiyeceğimi söyledim. Uzun uzun, kederle ve sessizce yüzüme baktı. Sonra birden sordu

— Vence'deki akşamı hatırlıyor musunuz?

Birkaç gün önce, H.D. Lawrence'i fransızcaya çeviren Roger Cornaz'ın selâmlarını, o sırada bütün Côte d'Azur'de «şahane dansları» ile ün yapan iki amerikalı kıza götürmek için Vence'e gitmiştim. Amerikalı kızlar eski bir evde, birlikte yaşıyorlardı. Çok fakirlerdi ve mutlu gö-

rünüyorlardı. Kızlardan küçüğü Rene Vivien'e benziyordu. O gece Piemonte prensesinin de kendilerini seyretmeye geleceğini söylediler. Kızlardan küçüğü tozlu bir perde arkasına saklanmış dansa hazırlanıyordu. Öteki de plakları seçip gramafonun kolunu çeviriyordu. Prenses, Gregorio Calvi ile geldi. Daha başkaları da vardı yanında. Önce görünüşünde herhangi bir değişiklik olduğunu farketmedim. Sonra yavaş yavaş onda bir ezilmişlik, bir solgunluk olduğunu hissettim. Bir mağara gibi basık, kubbeli ve loş salonda, kâğıt ve kumaşla kaplı sahne gibi bir yerde, Rene Vivien'e benzeyen amerikalı kız dansetmeye başladı. İyice modası geçmiş, zavallı bir danstı bu. Arkadaşının dediğine göre Sapho'dan esinlenen bir parçaymış. Dansöz ayakta saf bir ateşle yanar gibi görünüyordu : gözlerinde mavi alevler ışıldıyordu. Fakat biraz sonra bezdi, sıkıldı. Arkadaşı ise hem şefkatli, hem mütehakkim bakışlarla onu seyrediyor, bir taraftan da Piemonte Prensesine kutsal danslardan, Eflatun'dan ve Afrodit'ten heykellerinden sözediyordu. Dansöz küçük sahnede, mor saten abajurlarla örtülmüş iki lambanın eflatunumsu ışığında, gramafonun sesine uyup bazan bir bacağını, bazan ötekini kaldırıp indirerek, bazan da kollarını başının üstünde birleştirerek, sonra ihmalkâr bir hareketle iki kolunu birden kalçalarına doğru bırakarak oynuyordu. Derken durdu ve çocukça bir sadelikle «yoruldum» dedi. Bir yastığa oturuverdi. Arkadaşı «yavrucuğum» diyerek onu kollarına aldı ve Prenses'e döndü

— Ne fevkalâde! isn't she?

— O gece amerikah kızın dansını seyrederken ne düşünüyordum, biliyor musunuz? dedi Prenses. Kızın hareketlerinde saf olmayan bir hava vardı. Hayasızdı ya da şehvaniydi demek istemiyorum. Ama gururlu ve iddialıydı, içten değildi. Bazan merak ediyorum, bugün saf ve temiz olabilmek neden bu kadar zor? Daha sade, daha tabii olmamız gerekmez mi? Siz de öyle düşünmüyor musunuz?

—Amerikah kız, sakın sizin için bir bahane olmasın? dedim. Daha başka bir şey düşünmüş olmayasınız?

— Evet, dedi, belki de başka birşey düşünüyorum.

Bir an sustu, sonra tekrarladı Daha sade, daha mütevazi olmamız gerekir değil mi?

— Daha vakur olmalıyız, diye cevap verdim. Kendimize karşı daha saygılı olmalıyız. Belki de hakkınız var: bizi düştüğümüz bu zilletten ancak tabiilik, gösterişsizlik kurtarabilir.

Prenses başını eğdi

— Söylemek istediğim belki de buydu, dedi. Bizler gurur hastasıyız. Halbuki gurur bizi küçülmüşlükten kurtarmaya yetmez. Eylemlerimiz ve düşüncelerimiz saf değil, temiz değil.

Sonra, birkaç ay önce Torino'daki Kraliyet Sarayında ahbaplar, arkadaşlar arasında Monteverde'nin **Orphée**sini oynadığını anlattı. Ama son dakikalarda bir utanç duygusuna kapılmış, niyetinin saf ve temiz olmadığı gibi bir düşünce girmiş aklına, Sanki sadece bir gurur gösterisi yapıyormuş.

— Ben de oradaydım, dedim. Ben de sebebini bilmeden kendimi huzursuz hissediyordum. Belki de Monteverde İtalya'nın bugünkü durumu ile çelişiyor da ondandı. Ama bana kalırsa zevkinizi ve kabiliyetinizi gösteren bazı şeyler için utanma duygunuzu harcamayınız. Sizin de, hepimizin de yüzümüzü kızartacak o kadar çok şey var ki!.

Prenses, sözlerimden altüst olmuş görünüyordu. Bu şekilde konuştuğuma hemen pişman olmuştum bile. Onu kırmış olmaktan korkuyordum. Neyse ki az sonra, gayet nazik bir sesle, bir sabah - belki ertesi gün - Lawrence'in mezarını ziyaret etmek için Vence'ye gittiğini söyledi. (O sırada **Lady Chatterley'in Aşkı** çok okunan ve üzerinde çok münakaşa edilen bir kitaptı.) Ben de Lawrence'in mezarını son ziyaret edişimi anlattım.

Vence'ye vardığımda gece bastırmıştı. Mezarlık ziyaretçilere kapanmış, bekçi yatmıştı. «Gece olunca mezarlar da uyur dedi» ve kapıyı açmaya yanaşmadı. O zaman alnımı demir parmaklıklara dayıyarak ayın gümüş rengine boyadığı gecede, sade ve gösterişsiz mezarı ve mezarın üstündeki renkli çakıltaşlarından kaba mozayiği seçmeye çalıştım. Lawrence'in kendisi, mezarının bu motifle süslenmesini istemişti.

— Ne dersiniz, Lawrence temiz bir insan mıydı, saf mıydı? diye sordu Prenses.

— Özgür bir insandı, cevabını verdim.

Az sonra Prenses veda ederken, beni şaşırtan hüzünlü bir sesle:

— İtalya'ya dönmezlik etmeyin, demişti. Sözlerimi bir kınama saymayın, sadece bir dost nasihatı.

İki yıl sonra İtalya'ya döndüm, tutuklandım, Regina Coeli'de bir hücreye kapatıldım ve yargılanmadan beş yıl yıl sürgüne mahkûm edildim. Hapishanede düşünüyordum: Prenses daha o zaman İtalyan halkının derin kederine kaptırmıştı kendini. O da ortak esaretimizin küçültücülüğünü hissediyordu. Sözlerinde bulduğum hüzünlü, adetâ şefkatli ifadeden ötürü minnettardım ona.

Kendisine son kez bir istasyonun salonunda, bir bombardmandan hemen sonra rastladım. Cankurtaran arabalarını bekliyen yaralılar sedyelere uzatılmıştı. Piemonte Prensesinin yüzünde manevi bir ızdırabın ölü solgunluğu vardı. Ama sadece ızdırap değil, daha derin, daha saklı bir şey... Zayıflamıştı, gözlerini siyah halkalar çevirmiş, şakaklarında kırışıklıkların beyaz çizgileri belirmişti. Torino'ya ilk gelişinde onu baştan aşağı aydınlatan saf parlaklık sönmüştü. Daha hantaldı, daha ağırlaşmıştı, garip bir şekilde ihtiyarlamış görünüyordu. Beni tanıdı, merhaba demek için durdu ve hangi cepheden geldiğimi sordu.

— Finlandiya'dan, diye cevap verdim.

Yüzüme baktı:

— Herşey düzelecek, görürsünüz, dedi. Bizim milletimiz harikulâde insanlardır.

Gülmeye başladım. «Savaşı kaybettik bile» demek isterdim. «Hepimiz savaşı kaybettik siz de kaybettiniz». Fakat sustum, sadece «Halkımız çok talihsiz» demekle yetindim. Ağır ve kararsız adımlarla uzaklaştı.

İşte Prens Eugéne'e bunları söylemek istemiştim, fakat söylemedim. Sadece o genç çiftin hayali gözlerimin önünde, gülümsedim.

Prens Eugéne «İtalyan halkı onları çok severdi, değil mi?» diye sordu. «Evet severdi» demeye kalmadan (aslında başka türlü cevap vermek isterdim, ama cesaret

edememiştim) elinde Umberto'nun birçok mektubu olduğunu ilâve etti. «Sadece Umberto» dedi. Bunları sıraya koyup yayınlamak niyetindeymiş. Kral Umberto'dan mı, yoksa Piemonte Prensi Umberto'dan mı sözettiğini anlayamadım.

Sonra Umberto'nun italyancada «H» harfi ile Humberto diye mi yazıldığını sordu.

— «H» harfi yok diye cevaplandırdım.

Bir yandan da Piemonte Prensinin hepimiz gibi bir esir, göğsü haçlar ve madalyalarla dolu taçlı bir esir olduğunu düşünerek gülüyordum. O da zavallı bir esir diye içimden geçirip gülüyordum. Güldüğüme utanıyor, ama yine gülüyordum.

Bir ara Prens Eugéne'in bakışlarını, odanın duvarındaki bir tabloya çevirdiğini farkettim. Bu, Prensin gençlik yıllarında, 1888'e doğru Paris'te yaptığı meşhur «Pa Balcong» tablosuydu. Resimde genç bir kadın (Frihherina Celsing) Etoile meydanına çıkan caddelerden birinde bir balkonun parmaklıklarına dayanmış sokağı seyrediyordu. Etekliği yeşil ve mavi gölgeler yapan kahverengindeydi. Manet ve Renoir'in kadınlarının kapüşonlarına benzer küçük bir başlığın içine hapsettiği saçları ise yumuşacık sarıydı. Bu renkler, sokaktaki ağaçların nemli yeşili ile, bina cephelerinin saydam beyaz ve gri-pembesi üzerinde keskin bir şekilde göz alıyordu. Balkonun altından siyah bir araba geçiyordu. Arabanın atı oyuncak tahta atlara benziyordu. Kaskatı ve kupkuru bir at. Prens Paris'in bu sevimli sokağına bir çocuk oyunu havası vermişti. Etoile'den aşağı doğru inen omnibüsün atları da cilâları daha henüz kurumamış gibi pırıl pırıldı, kestane ağacının yaprakları gibi parlıyordu. Atlar, bir taşra panayırından çıkmıştı sanki. Tabloya bir taşra şehrinin havasını veren şey, çatıların, evlerin ve ağaçların ince renkleriydi. Gökyüzü Verlaine'in semasıydı ama Proust'un etkisini de duymuş görünüyordu.

Prens, tuvale yaklaşarak :

— Paris o vakitler çok gençti, dedi.

Balkondaki Frihherina Celsing'e bakıyor, alçak sesle o genç Paris'ten, Puvis de Chavanne'dan, ressam arkadaşları Zorn, Walhberg, Cederströrn, Arsenius, Wenner-

berg'den ve mutlu yıllarından sözediyordu. Gerçekten çok gençti Paris o vakitler; Madam de Prienval'in, Madam de Saint-Euvert'in, Lüksembur Düşesinin, Madam de Cambremer ile genç Beausergent Marki'sinin Parisi idi. O zamanlar Paris deyince, Proust'un bakışları parterin dört bir köşesini insanüstü ateşlerle tutuşturan tanrıçaları, hem tüylerden hem çiçek petallarından yapılmışa benzeyen kanatları uçuşan, beyaz çiçeklere bürünmüş tanrıçaları akla gelirdi. Proust'un tanrılaştırdığı bu kadınlar, erişilmez ve soğuk bir tavır takınarak, Racine'in Phèdre'ini hatırlatan bir hava içinde, ya Merimée ve Leilhac'dan, ya da Jokey-Klübün yarı ilâhlarından sözederlerdi. O zamanki Paris, bir balığın akvaryum camı ardmda, suyun içinde kayarak dolaşması gibi locaların gölgeleri arasından süzülen Palancy Marki'sinin şehriydi. Tertre meydanının, Montparnasse'ın ilk kahvelerinin, «Leylak Bahçesinin», Toulouse Lautrec'in, La Goulue'nün ve Jean le Desossé'nin Paris'i idi.

Prens Eugène'in sözünü kesip sormak istiyordum : Guermantes Dükünün locaya girerek, yarı karanlık içinde kutsal deniz canavarları gibi bir hışırtı, bir uğultuyla ayağa kalkanlara, oturmaları için eliyle işaret ettiğini görmüş müydü? Diane gibi incecik, güzel kadınlardan, Swan ve Charlus'un anlaşılmaz diliyle konuşan kibar beylerden sözaçmasım istiyordum. Ne zamandan beri dudaklarımı yakan soruyu sorup, titrek bir sesle «Madam de Guermantes'i her halde tanırsınız?» diyecektim ki, Prens benden yana döndü. Gurubun solgun ışığı yüzüne vurmuştu. Tablodan uzaklaştı. Kendisinin de gölgesine sığındığını sandığım «Guermantes Semtinin» ılık ve yaldızlı gölgesinden çıktı. Sanki o da kutsal bir deniz canavarına benziyordu ve bir akvaryum camının ardından aniden çıkmıştı karşıma. Salonda, Frihherina Celsing'den en uzak noktadaki koltuğa oturup Paris'ten sözetmcye başladı.

Onun ressam gözünde Paris sadece bir renkti, bir renk özlemi ve bir anıydı. (Geçmişin o yeşilleri, grileri, pembeleri ve mavileri..) Belki de Paris onun için dilsiz bir renk, ses titreşimlerinden yoksun bir renkti : sakladığı anıları, o genç Paris yıllarmın görüntüleri, her türlü ses niteliğinden sıyrılmıştı ve tertemiz yaşamış bu insa-

nın belleğinde tarih öncesi devirlerinin kanatlı canavarları gibi uçuşup duruyordu. Prensin uzaklarda kalmış genç Paris'inin dilsiz görüntüleri şimdi gözlerinin önünde yıkılıp gidiyor, gençliğinin o mutlu dünyası çökerken, şu andaki sessizliğin temizlik ve saflığını bozacak en ufak bir gürültü çıkarmıyordu.

Prensin sesinin hüzünlü cazibesinden ve bu sesin gözümün önüne getirdiği hayallerden kendimi kurtarmak için, başımı kaldırıp, Stokholm'un, parkın ağaçları arasından görünen evlerini seyretmeye koyuldum. Batan güneşin zayıf ışığında kül rengini almıştı evler. Uzakta Kraliyet Sarayının ve Hamle Stade kiliselerinin üzerinde, akşamın karartığı mavi gökyüzünü görüyordum. Manzara Paris semasını hatırlatıyordu: Paris'te Dauphine meydanındaki evimin penceresinden seyrettiğim, Proust'un tasvirlerine uygun mor-mavi bir gökyüzü. Yine penceremden Seine nehrinin sol kıyısındaki çatılar üzerinden Sainte-Chapelle'in sipsivri kulesini, nehir üzerindeki köprüleri, Louvre'u görürdüm. Bu sönen kızıllık, alev almış pembeler bulutların gri-mavisi ve bunların çatıların siyah gölgeleri ile oluşturduğu ahenk kalbimi sıkardı, ama acıtmadan tatlı tatlı sıkardı kalbimi. O anda Prens Eugène'in de «Guermantes Semtinin» kahramanlarından biri olduğunu düşünüyordum. Kimbilir, belki de Elstir adının akla getirdiği kahramanlardan biriydi? Nerdeyse dudaklarımı yakan soruyu soracak, titreyen bir sesle O'ndan, Madam de Guermantes'dan bahsetmesini isteyecektim ki, Prens Eugène sustu. Bir süre sanki kendini toplamaya, gençliğinin görüntülerini kapalı gözkapakları ardında saklamaya çalıştı ve neden sonra savaşta Paris'e hiç gidip gitmediğimi sordu.

Cevap vermek istemezdim. Sanki acıtıcı bir utanç duyuyordum. Paris'ten, benim genç Paris'imden sözetmek istemiyordum, başımı salladım. Ağır ağır başımı salladım, gözlerimi yüzüne dikerek

— Hayır, dedim. Savaş sırasında Paris'e gitmedim. Savaş devam ettikçe de Paris'e dönmek istemiyorum.

Gözümde Madam de Guermantes'in şimdi çok uzaklarda kalan Paris'inin yerini belki daha genç, ama çok daha endişeli, daha kederli bir Paris'in görüntüleri alı-

yordu. Bir kahvenin camları ardından geçenleri sisle karışmış çehreleri gibi, Albertine, Odette ve Saint Loup'un yüzleri, Swan ve de Charlus'un peşindeki genç çocukların gölgeleri, Hemingway'in, Picasso'nun Matisse'in ve Apollinaire'in uykusuzluk, alkol ve şehvet damgasını yemiş kahramanları ve Paul Elouard'ın mavi ve gri tayfları hafızamızda geçit yapıyordu.

— Avrupa'nın bütün şehirlerinde alman askerlerini gördüm, ama onları Paris'te görmek istemiyorum, dedim.

Prens Eugène başını önüne eğdi ve derinden gelen bir sesle kendikendine söylendi

— Paris... Yazık!

Birden başını kaldırdı. Odanın öbür ucuna kadar yürüyüp Frihherina Celsing'in portresine yaklaştı. Genç kadın balkondan sokakta sonbahar yağmurunun ıslattığı taşlara bakıyor, araba ile omnibüsün sonbahar ateşiyle kavrulmaya başlamış yeşil ağaçları altında başlarını sallayıp duran atlarını seyrediyordu. Prens Eugène elini tuvale yaklaştırdı, parmaklarını evlerin cephelerine, yaprakların ve çatıların üstündeki gökyüzüne dokundurdu, Paris'in havasını ve rengini -pembeleri, yeşilleri, grileri - okşadı. Paris'in saf ve saydam ışığını okşuyordu. Sonra dönüp gülümseyerek bana baktı. O zaman gözlerinin yaşlarla ıslanmış olduğunu farkettim. Bir gözyaşı süzülüyordu yanağından. Bu damlayı sabırsız bir hareketle kuruladı

— Axel Munthe'ye sakın birşey söylemeyin, dedi. Çok rica ederim. O muzır mahlûk, «prensi ağlarken gördüm» diye önüne gelene anlatır.

II
AT-VATAN

Şafaksız ve grupsuz bir yazın sonsuz gündüzünün şeffaflığı silinmeye başlamış, ışık tazeliğini kaybetmişti. Günün çehresi kırışıklıklarla örtülüyordu. Akşam, hâlâ ışıklı gölgeleri yavaş yavaş koyulaştırıyordu. Ağaçlar, taşlar, evler, bulutlar tatlı bir sonbahar manzarası içinde erirken, Elias Martin'in gecenin gelişini duyuran, gece-

nin habercisi tablolarını hatırlıyordu. O tablolarda olduğu gibi gecenin bastırışı manzaranın hatlarını hem netleştiriyor, hem yumuşatıyordu.

Birden Tivoli atlarının kişnemesini işittim ve Prens Eugène'e :

— Ukrayna'daki Alexandrowska'da gördüğüm ölü kısrağın sesi bu, dedim.

Sahiden o kısrağın sesi gelmişti kulağıma.

Yavaş yavaş akşam oluyor, grup ufka asılmış kızıl bir bayrak gibi dalgalanıyordu. Partizanların tüfek sesleri bir toz rüzgârıyla dalgalanan bu muazzam bayrağı delik deşik ediyordu. Ukrayna'da, Balta yakınındaki Nemirowskoie'ye birkaç mil uzakta bir yerdeydim. Yıl 1941, mevsim yazdı. Geceyi güvenlik içinde geçirmek için Nemirowskoie'ye gitmek istiyordum, ama hava kararmıştı. Dniester ile Dnieper arasındaki muazzam ovayı kuzeyden güneye kesen vadilerden birinin dibindeki terkedilmiş bir köyde gecelemeye karar verdim.

Köyün adı Alexandrowska idi. Rusya'da bütün köyler, isimleriyle bile birbirine benzerler. Balta bölgesinde Alexanadrowska adında bir yığın köy vardır. Bir tanesi Balta'nın batısında, şöyle onbir mil kadar uzağındadır. Bir başkası Gederimova'nm batısında Odessa yolu üzerindedir, elektrikli tren oradan geçer. Bir diğeri de Gederimova'nın dokuz mil kadar kuzeyindedir. Benim geceyi geçireceğim Alexandrowska ise Nemirowskoie'nin yakınında Kodima nehri kıyısındaydı.

Eski Ford arabamı, burjuva görünüşlü bir evin bahçesini çeviren tahta çitin kenarındaki yola bırakmıştım. Çitin küçük tahta kapısının yanında, yerde bir at leşi vardı. Bir an durup baktım : derisi karanlık kızıl renkte, uzun sarı yeleli şahane bir kısrak, sağrısı üzerine devrilmiş, arka ayakları bir su birikintisine girmişti. Bahçe kapısını açtım, bahçeyi geçtim, evin kapısını elimle ittim: gıcırdayarak açıldı. Ev boştu, sahipleri kaçmıştı anlaşılan. Odalarda kâğıtlar, gazeteler, elbiseler yerlere saçılmıştı. Dolaplar, çekmeceler açıktı, yataklar altüst olmuştu. Herhalde bir köylü evi değildi bu! belki de bir yahudinin evindeydim. Geceyi geçirmeye karar verdiğim odada şiltenin içi dışına çıkmıştı. Neyse ki pencere camları

olduğu gibi duruyordu. Hava sıcaktı, pencereyi kapatırken «fırtına geliyor» diye düşündüm.

Artık iyice bastıran gecenin belirsiz ışığında bahçede kirpikleri yaldızlı ayçiçeklerinin iri kara gözleri parlıyordu: daha başlamamış olan yağmurun şimdiden nemlendirdiği rüzgârla başlarını sallayarak sanki hayretle bana bakıyorlardı. Hayvanlarını suladıktan sonra geri dönen ve sağrıları şiş, sarı yeleli atların dizginlerinden çekip götüren romanyalı süvari askerleri geçiyordu yoldan. Kum rengi üniformalar karanlıkta sarımtırak lekeler gibi görünüyordu. Neredeyse patlayacak fırtınanın tozlu ve yoğun havasında ökselenmiş böceklere benziyordu askerler. Peşlerinden de bir toz bulutu kaldırarak sarı atlar geliyordu.

Sırt çantamda biraz peynirle ekmeğim kalmıştı. Odanın içinde gidip gelerek yemeğe başladım. Çizmelerimi çıkarmıştım, kara karıncaların kaynaştığı dövülmüş topraktan zemin üzerinde yalınayak dolaşıyordum. Karıncaların ayaklarıma tırmandıklarını, parmaklarımın arasına girdiklerini, topuğumda dönüp dolandıklarını hissediyordum. Yorgunluktan bitkindim. Çene kemiklerim bile ağırlaşmıştı, dişlerim ağrıyordu, lokmaları çiğneyemiyordum. Nihayet kendimi yatağın üstüne atıp gözlerimi kapadım, fakat uyuyamadım. Zaman zaman, yakında veya uzakta bir tüfek sesi karanlığı deliyordu. Ateş edenler, Odessa ve Kiev bölgesindeki muazzam Ukrayna ovasını kaplayan ayçiçeği ormanlarına ve buğday tarlalarına saklanmış partizanlardı. Gece yoğunlaştıkça bir at leşi kokusu, ayçiçekleriyle otların kokusuna karışmaya başlamıştı. Uyuyamıyordum. Yatağa uzanıp gözlerimi kapamıştım, fakat yorgunluktan öyle bitkindim ki, uyku tutmuyordu.

Birden kısrağın kokusu odaya girdi ve eşikte durdu. Koku bana bakıyordu, hissediyordum. Yarı uyku arasında «Ölü kısrak bu» diye düşündüm. Hava yün bir battaniye gibi ağırdı. Fırtına köyün samanla örtülü damlarını eziyor, ağaçların, buğdayların ve yolun üzerine bütün ağırlığı ile yükleniyordu. Zaman zaman, nehrin, çıplak ayakların otlar üzerinde çıkardığı sese benzeyen hışırtısı duyuluyordu. Gece kara bal gibi yoğun, yapışkandı.

Tarlalar içinden geçen atlı arabaların gıcırtısını duyuyordum : Romanyalı ve Ukrayna'lıların dört tekerlekli «caruzze»leri cephane ve eşya yüklenip sonsuz Ukrayna topraklarında orduların peşinden gidiyordu. Tüylü, sıska, zavallı atlar çekerdi bu arabaları.

Tarlalardan doğru geliyordu araba gıcırtıları. «Ölü kısrak kapının eşiğine kadar sürünüp geldi, eşikte bana bakıyor» diye düşünüyordum. Ölü kısrağın kapı eşiğine kadar süründüğünü neden düşündüm, bilmiyordum, bunu izah edemezdim. Yorgunluktan bitkindim, uyku beni bir kapan gibi kıstırmıştı. Fikirlerimi yerli yerine koymayı başaramıyordum. Bir taraftan karanlık, bir taraftan sıcak, bir taraftan da leş kokusu, sanki odaya siyah ve yapışkan bir çamur gibi doluyordu; ben çabalıyarak ve gitgide takattan düşerek bu çamura batıyordum. Kısrağın ölmüş değil, sadece yaralı olduğunu nasıl düşünebildim, bilmiyorum? Yaralı tarafının kokmaya başladığını, fakat tatarların cesetlere canlı canlı bağladıkları esirler gibi, yine de bu kokuşmuş parçanın yaşamakta olduğunu düşünüyordum. Tatarları çıkaramıyordum kafamdan. Canlı esirleri cesetlere, karın karma, yüz yüze, dudak dudağa bağlarlardı... ölü canlıyı yiyene kadar.

Leş kokusu hâlâ orada, kapının önünde bana bakıyordu. Birden ilerlediğini ve yatağa doğru yaklaştığını hissettim. Rumence «defol! defol!» diye bağırdım:

— Dute! dute!

Belki kısrak rumen değildi, rustu... Bu kez

— Pasciol! pasciol! diye haykırdım. Koku durdu. Bir an sonra yine yatağıma doğru ilerlemeye başladı. İşte o zaman korktum. Şiltenin altına soktuğum tabancayı kavradım, yatağın içine oturup elektrik fenerinin düğmesine bastım.

Oda boştu, kapının önü ıssızdı. Yataktan indim, çıplak ayakla kapıya kadar gidip eşikte durdum: gece de ıssızdı. Bahçeye çıktım. Ayçiçekleri rüzgârda tatlı tatlı hışırdıyordu. Ufukta bir tehdit gibi asılı duran fırtına, zorla nefes alan kocaman bir ciğer gibiydi, koca bir ciğer gibi şişkin ve boş. Görüyordum gökyüzü açılıp genişliyor, sonra daralıp kapanıyordu, nefes alıyordu sanki. Kükürt rengi soluk ışıklar bu kocaman ciğeri eğri çizgiler

halinde kesiyor, bir an için damarlarını, bronşların iaydınlatıp ortaya çıkarıyordu. Çitin tahta kapısını itip yola çıktım. At leşi çamurlu suyun içine serilmişti. Karnı patlanmış, yarılmış, kafası tozlu yolun kenarından aşağı sallanmıştı. Büyümüş gözbebekleri, nemli ve yusyuvarlak, parlıyordu. Kan ve toprakla yapış yapış olmuş tozlu sarı yelesi boynunun etrafında eski zaman savaşçılarının miğferlerine taktıkları at kılları gibi kaskatı ve dimdik duruyordu. Çite dayanarak yol kenarına oturdum. Bir kuş, sessiz ve ağır havalandı (neredeyse yağmur yağacak). Görünmez mermilerin sesiyle delik deşikti gökyüzü. Hafif bir ıslaklık sesiyle savrulan toz bulutları kaplamıştı yolu. Toz tanecikleri yüzümü, göz kapaklarımı iğneliyor, karıncalar gibi saçlarımın arasına işliyordu (neredeyse yağmur yağacak). Tekrar eve döndüm, kendimi yatağa attım. Kollarım, bacaklarım ağırıyordu. Terden sırılsıklamdım. Yatar yatmaz uyumuşum.

Leş kokusu yine içeri girdi, eşikte durdu. Tamamen uyanık değildim daha, gözlerim kapalıydı ve kokunun bana baktığını hissediyordum Yumuşak, yağlı, yoğun, yapışkan ve insanın içine işleyen bir koku. Sarı ama yeşil lekeli bir koku. Gözlerimi açtım, galiba güneş doğuyordu. Belli belirsiz bir ışığın beyazımsı ve incecik ağı kaplamıştı odayı. Eşyalar şekillerini bozan, değiştiren bir yavaşlıkla karanlıktan sıyrılıyor, dar bir şişe ağzından çıkan şeylerin uzamış biçimini alıyordu. Kapı ile pencere arasında, duvara dayanmış bir dolap farkettim. Eabise asacağı bomboş sallanıyor, rüzgâr perdeleri kıpırdatıyordu. Döğülmüş toprak zemine kâğıtlar, elbiseler, sigara izmaritleri saçılmıştı, kâğıtlar rüzgârda hışırdayıp duruyordu.

İşte o anda girdi koku içeriye: Eşikte küçük bir tay göründü. Tüylüydü, zayıftı, Üstünden çürümüş et, at leşi kokusu yayılıyordu. Soluyarak gözlerini yüzüme dikti. Yatağa yaklaştı, boynunu uzatıp kokladı beni. Feci surette pis kokuyordu. Ayaklarımı yataktan dışarı çıkarmak için yaptığım hareketle ürküp sıçradı, kalçasını dolaba çarptı ve bir korku kişnemesiyle kaçıp gitti. Arkasından çizmelerimi çekip ben de yola çıktım. Tay, ölü kısrağın yanına uzanmıştı. Elinde bir kova su ile geçen bir

rumen askerine «**asculta**» diye seslendim ve tayla meşgul olmasını söyledim.

— Ölü kısrağın yavrusu, dedi asker.

— Evet, diye cevap verdim, Ölü kısrağın yavrusu.

Küçük tay gözünü bana dikmişti; bir yandan da sırtını ölü atın sağrısına sürüyordu. Asker taya yaklaşıp boynunu okşadı.

— Tayı anasından uzaklaştırmalı, dedim. Burada kalırsa o da çürüyecek. Sizin süvarilerin maskotu olur, al da götür.

— Olur, diye cevap verdi. Zavallı hayvan, bizim tabura uğur getirir belki.

Bir yandan da belinden kayışım çözmüş hayvanın boynuna geçirmişti. Tay önce bir direndi, sonra birden ayağa kalktı, anasına dönerek kişnedi, yine direndi. Nihayet asker tayı ardından çekerek birliğinin bulunduğu yöndc, ormana doğru yürümeye başladı. Bir an gözlerimle takip ettim, sonra otomobilime binip kontağı açtım. Baktım, sırt çantamı unutmuşum. Tekrar eve dönüp çantayı aldım, kapıyı bir tekmede kapattım, yine otomobile binip Nemirowskoie'ye hareket ettim.

Nehir, şafağın beyazımsı ışığında tuhaf bir şekilde parlıyordu. Gök karanlıktı. Gökyüzü ancak kışın böyle olur. Rüzgâr nehrin üzerinde uğulduyordu. Bir yangının alevli nefesiyle kızarmışa benzeyen tozlu ve yoğun bulutlar yığılmıştı ufka. İki kıyıdaki sazlar arasında su kuşları boğuk çıklıklar atıyor, yaban ördekleri sabahın sert havasında titreşen sazlar arasında uçuşuyor, suya değer gibi alçaktan süzülüp geçiyorlardı. Her tarafta kokuşmuşluk, çürümüşlük kokusu sinmişti.

Ara sıra rumen askeri taşıtlarından meydana gelen uzun konvoylara rastlıyordum. Askerler atların başında, bağırıp çağırarak, konuşup güldüşerek yürüyorlar yahut da ekmek torbalarının, fişek kasalarının, kazma kürek yığınlarının üstüne yatıp uyuyorlardı. Heryerden ayni koku, çürümüş madde kokusu yayılıyordu. Kıyı boyunca ve nehrin ortasında suyüzüne kadar yükselmiş kum tepecikleri üzerinde sazlar ve kamışlar, aralarında insanlardan kaçan vahşi bir hayvan saklanmış gibi dalgalanıyordu. Sazlarla kamışların dalgalandığını görünce, as-

kerler «fareler, fareler» diye bağırıyor, hemen silâhlarını omuzlarından indirip sazlara ateş ediyorlardı. Sazlıktan can havliyle saçı başı dağınık bir kadın, bir kız, kara uzun kaputlu bir erkek veya bir genç bir çocuk fırlıyordu. Bunlar komşu köylerden kaçıp sazlar arasına saklanmış yahudilerdi.

Bir ara, yolla nehir arasındaki bataklık bir arazide, devrilmiş bir rus tankı çıktı önüme. Küçük topu, kapısı hâlâ açık kulesinden dışarı doğru uzanmıştı. Bir merminin patlamasıyla eğri büğrü olmuş tankın içine dolan çamurlar arasından bir kol görünüyordu. İşte bir tank leşi... Yağ, benzin, yanık vernik, kavrulmuş deri, kızmış demir kokuyordu tank. Garip bir kokuydu bu. Yeni bir kokuydu. Yeni savaşın yeni kokusu.. Tankın leşi, içinde at leşinin uyandığından çok farklı bir acıma duygusu yaratıyordu. Bu ölü makine, çürümüş makine, kokmaya başlamıştı bile. Çamura devrilmiş bir demir leşiydi bu.

Durdum, su birikintisinin kenarında arabadan inip tanka yaklaştım. Tankçının çamur içinden uzanmış kolunu yakalayıp dışarı çekmeye çalıştım. Çamur yapışıyor, tutuyordu. Tek başıma çekemeyecektim. Bütün kuvvetimle asıldım, asıldım vücudun çıkmaya başladığını hissedene, bir kafanın çamurun yüzüne doğru yükseldiğini görene kadar. Saçları traş edilmiş bir baş, çamurdan bir toptu görünen. Elimle yüzünü ovaladım, çamurdan maskeyi tırnaklarımla kazıdım; avucumun içinde, kara gözlü kara kirpikli küçük bir yüz çıktı ortaya meğer bir tatarmış, tankçı bir tatarmış. Bütün vücudu dışarı çekmek için yeniden asıldım, fakat yorgunluk yendi beni, çamurun inadı galip geldi. Dönüp uzaklaştım. Arabama bindim, ovanın nihayetinde büyük mavi bir ormanın başladığı yerde havaya yayılan duman bulutu yönünde yoluma devam ettim.

Güneş yeşil ufukta yükseliyor, kuşların boğuk çığlıkları gitgide kuvvetlenip keskinleşiyordu. Kıyıdaki gölcüklerin erimiş kurşun rengi yüzeyine çekiç gibi vuran güneş, suyun üstünde sürekli bir ses bir ürperti gibi geziniyor, su birikintilerinin yüzeyinde madenî bir titreşimle yayılıyordu: kemanın, kemancının kolu boyunca yükselen ve kolu titreten sesi gibi... Yolun iki kıyısında ve

buğday tarlalarında devrilmiş otomobiller, yakılmış kamyonlar, parçalanmış zırhlı araçlar, patlamalar yüzünden eğri büğrü olmuş ve terkedilmiş toplar görülüyordu. Bir tek insan, canlı hiç bir şey yoktu. Bir insan cesedi, bir at leşi bile yoktu. Miller boyunca sadece ölü demir yayılmıştı. Makine leşleri, yüzlerce, ama yüzlerce sefil çelik leşi. Tarlalardan, sulardan, her taraftan kokuşmuş demir kokusu yayılıyorduö Küçük bir gölün ortasına bir uçak saplanmıştı. Gamalı haçı batak çamur arasından iyice seçiliyordu : bir Messerschmidt.

Çürümüş çelik kokusu, insan kokusunu, eski savaşın at kokusunu bastırmıştı. Buğday kokusu ile ayçiçeklerinin şekerli kokusu ise bu yanmış demir, çürümüş çelik ve ölü makine kokusu içinde uçup dağılıyordu. Rüzgârın, muazzam ovanın kıyısından köşesinden kaldırdığı toz bulutları, organik maddelerin değil, demir talaşının kokusunu getiriyordu. Ovanın içerlerine doğru ilerleyip Nemirowskoie'ye yaklaştıkça demir ve benzin kokusu daha da keskinleşti. Otlar bile benzinin uçucu sıvaşıcı ve sarhoş edici kokusunu emmişti. Bu benzin ve yanmış demir kokusu, insan kokusuna da, hayvan kokusuna da bitki kokusuna da hakim olmuştu.

Nemirowskoie'ye bir kaç kilometre kala, bir alman jandarması durdurdu arabamı. Parlak bakır levhasını bir asaletnişanı gibi zincirle asmıştı boynuna. **Verboten!** İleri gitmeye imkân yok, yasak! **Nein, nein.** Köy yoluna benzer yan yollardan birine saptım. Nemirowskoie'nin mümkün olduğu kadar yakınına gitmek, Almanların yolları üzerinde rastgelince her yönden saldırıya geçtikleri Rus «cebini» görmek istiyordum. Fakat şimdi tarlalar, çukurlar, köyler kollektif çiftlikler, kolhozlar Alman birlikleriyle doluydu. Heryerde **verboten**, heryerde zurück. Güneş batarken geri dönmeye karar verdim. İlerlemeye çalışmak, boşuna vakit kaybetmek demekti. Balta'ya doğru geriye dönüp Kiev yönünde kuzeye çıkmak daha doğru olacaktı.

Tekrar yola koyuldum. Epeyce yol aldıktan sonra, kuru ekmeğimle peynirimi yemek için terkedilmiş bir köyde durdum. Ateş, evlerin büyük bir kısmını harap etmişti. Bir top, sırtımdan doğru, güney batı yönünde

gürlüyordu. Hem de tam sırtımdan. Bir kapının üstünde orak-çekiçli kocaman bir tabelâ gördüm, içeri girdim. Bir sovyet bürosuydu burası herhalde. Duvarlardan birine Stalin'in muzzam bir resmi yapıştırılmış, bir Rumen askeri de resmin altma **aiurea!** atma be! yazmıştı. Resimde Stalin ayakta duruyor, fabrika bacalarıyla tanklar, arkasında fon teşkil ediyordu. Başının üstünde de uçaklar dolaşıyordu. Sağ tarafında, kızıl bir bulutun ortasında, yüksek bacalar, çelik köprüler, vinçler ve dişli çarklar yığını halinde muazzam bir metalürji fabrikası yükseliyordu. Altına şöyle yazılmıştı: **S.S.C.B.'nin ağır sanayi Kızıl Ordunun silâhlarını hazırlıyor.** İşte tam bu ibarenin altında **aiurea** atma be! kelimesi okunuyordu.

Üstü kâğıtlarla dolu bir yazı masasına çıkıp oturdum. Yerlere kâğıtlar, elbiseler, kitaplar ve propaganda broşürleri saçılmıştı. Alexandrowska köyünde geceyi geçirdiğim evin önündeki, ölü kısrak geldi aklıma. Çelik leşleri ve ölü makineler yığını ortasında, yolun kenarında devrilmiş o kimsesiz kısrak leşini düşünüyordum. Yeni makine savaşının yeni kokusu, benzin, yanmış demir, çürümüş demir kokusu, ölü kısrakların kimsesiz ve zavallı kokusunu bastırmıştı. «Savaş ve Barış» m askerlerini, rusların ve fransızların cesetleriyle, at leşleriyle dolu Rusya yollarını hatırladım; ölmüş insanlarla ölmüş hayvanların kokusunu, «Savaş ve Barış» ın kargaların yırtıcı gagalarına daha canlıyken terkedilen askerlerini düşündüm. Tatar süvarileri, Napolyon'un askerlerinin «amour» ismini taktıkları akıl almaz derecede süratli, yorulmak bilmez, müthiş tatar süvarileri geldi aklıma. Ormanlardan fırlayıveren, düşmanın geri hatlarını darmadağın eden, atlarıyla beraber doğup, beraber yaşayan, at eti, kısrak sütü ile beslenen, at derisi giyinen, at derisinden yapılmış çadırlarda uyuyan, derin çukurlara atlarının eğeriyle birlikte gömülen bu eski ve soylu süvari ırkını düşündüm.

Sovyet Rusya'nın en iyi makinistleri, en iyi işçi milisi, en iyi udarniki ve stahanovski'leri, sovyet ağır sanayiinin en mükemmel unsurları olan tatarlar geldi gözü mün önüne. En iyi tank sürücüleriydi tatarlar, hava ve zırhlı tümenlerin en mükemmel makinistleriydiler. Sta-

lin'in resminin altına yazılmış olan ve rumence «atma be!» anlamına gelen **aiurea** kelimesine bakarak hep bunları düşündüm.

Herhalde romanyalı bir köylü yazmıştı bu yazıyı. Ömründe bir makineyi bile yakından görmemiş, bir bilyeye elini sürmemiş, bir vidayı gevşetmemiş, bir motoru sökmemiş zavallı romanyah bir köylü, subayların «Kızıl Köpek» adını taktıkları Mareşala Antonesco'nun, Sovyetlerin muzazzam makinist-işçi ordusuna karşı yaptığı bu köylü savaşma zorla sürüklenmiş zavallı Rumen köylülerinden biri yazmıştı bu kelimeyi.

Stalin'in resmine yaklaştım ve kenarında **airuea** yazılı yeri yavaşça yırttım. O anda avluda ayak sesleri duydum ve baktım : birkaç Rumen askeri geliyordu. Saatin kaç olduğunu sordular, «altı» dedim. **«Multumesc»** (teşekkür ederim) diye cevap verdiler ve beni kendileriyle beraber bir fincan çay içmeye davet ettiler. Ben de **multumesc** dedim ve peşlerinden gittim. Biraz yürüdükten sonra, yarı yarıya yıkılmış bir eve geldik. Bizi beş altı asker karşıladı. Bana yer gösterdiler ve bir tabak **ciorba** puiu yani tavuk suyuna çorba ile bir fincan çay ikram ettiler. **Multumesc** dedim. Konuşmaya başladık. Askerler bu köyde irtibat unsuru olarak bulunyorlarmış, tümenlerinin asıl birlikleri ilerde, on mil kadar sağdaymış. Köyde ise bir tek canlı varlık kalmamıştı almanlar rumenlerden evvel geçmişlerdi buradan.

Askerlerden biri ağır bir sesle «almanlar» dedi, ötekiler güldüler.

Bir başkası özür dilemek ister gibi

— Almanlar bizden önce geçmişler, dedi. Ötekiler sessizce gülüyorlar, bir yandan da **ciorba** puiu'yu içiyorlardı.

— **Aiurea**, dedim. Yani **«atma be»** demek istedim.

Aralarından bir onbaşı «doğru söylüyorum, almanlar bizden önce geçtiler» diye ısrar etti.

Yine **aiurea** dedim.

Onbaşı

— Domnule Kapitan bana inanmıyorsan esire sor, dedi. Biz köyleri yakıp yıkmıyoruz. Köylülere kötülük etmiyoruz. Sadece yahudilere tahammülümüz yok.

Odanın köşesine doğru seslendi :

— Hey, buraya bak! Almanların bizden evvel geçtikleri doğru değil mi?

Karanlıktaki köşeye doğru döndüm ve sırtını duvara dayayıp yere oturmuş bir adam gördüm. Haki elbise giymiş, traşlı başına sarı bir başlık geçirmiş, ayakları çıplak bir tatardı esir. Küçük zayıf bir yüzü vardı. Çıkık elmacık kemikleri üzerinde derisi kara, gergin ve parlaktı. Gözleri belki de açlık ve yorgunluktan bulutlanmıştı. Şehla gözleriyle bakıyordu bana.

Askerlere sordum :

— Nerede yakaladınız onu?

—Meydandaki tanktaydı. Tankın motoruna bir arıza olmuş hareket edemiyor, fakat ateşi de kesmiyordu. Almanların acelesi vardı. Bizi tankla başbaşa bırakıp gittiler. Tankın içindekiler iki kişiydi. Sonuna kadar ateş ettiler. Bir tanesi öldü. Sonra tankın kapısını açmak için demir bir çubukla zorladık. Bunun bir tek kurşunu bile kalmamıştı ama teslim olmaya da yanaşmıyordu. Bir türlü açmıyordu kapıyı. Öteki, makineli tüfekçi ölmüştü. Bu sürücüymüş. Şimdi bunu Balta'daki Rumen karargahına teslim etmemiz lâzım. Ama bu taraftan da artık kimse geçmiyor. Kamyon dizileri büyük yoldan gidiyor. Üç gün oldu bir tek taşıt bile geçmedi.

— Çizmelerini neden çaldınız? diye sordum.

Askerler gülmeye başladılar. Arsız arsız yüzüme bakıyorlardı.

— Ama çizmeleri çok güzel, dedi onbaşı. Bak Domnule Kapitan, şu domuz rusların giydikleri çizmelere bak! Ayağa kalktı bir torbaya elini sokup yumuşak deriden topuksuz bir çift tatar çizmesi çıkardı. Ökçesi aşınmış ayakkabılarını, yırtık pantolonunu göstererek «bizden daha iyi giyiniyorlar» diye söylendi.

— Demek ki, onların vatanı sizinkinden daha iyi, diye cevap verdim.

— Bu domuzların vatanı yoktur, hayvan gibidirler.

— Ama hayvanlarında vatanı vardır. Hem de bizimkinden çok daha iyi bir vatan. Almanların vatanından da, Rumenlerin vatanından da, İtalyanlarınkinden de daha iyi vatanları vardır hayvanların.

Askerler birşey anlamamışlardı, dik dik yüzüme bakıyorlardı. Bana bakıyor ve **Ciorba**'larının içindeki **puiu** parçalarını çiğniyorlardı.

Onbaşı şaşkın bir bakışla

— Böyle bir çift çizme, hiç etmese iki bin **lei** eder, dedi.

Askerler dudaklarını ısırıp başlarını sallıyorlardı «Öyle ya, böyle bir çift çizme... en aşağısından iki bin **Lei** eder.»

Köylüydü bunlar. Rumen köylüleri ise hayvanların ne olduğunu bilmezler. Hayvanların da bir vatanı olduğundan haberleri yoktur. Makinelerin, hattâ çizmelerin bile bizimkinden daha iyi bir vatanı olduğundan haberleri yoktur. Köylüdür bunlar, köylü olmanın anlamını da bilmezler. Bratianu kanunu, Rumen köylülerine toprak vermiştir. Ama onu da bir ata, bir ineğe, bir kuzuya bir parça toprak verir gibi vermiştir. Sadece Rumen ve ortodoks olduklarını bilirler bunlar. Bağırırlar: Yaşasın Kral! Bağırırlar: Yaşasın Mareşal Antonesco! Haykırırlar: Kahrolsun Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği! Ama ne kralın, ne Mareşal Antonesco'nun ne de Sovyet Rusya'nın ne olduğundan haberleri vardır. Bildikleri, böyle bir çizmenin hiç değilse iki bin **lei** edeceğidir. Zavallı köylülerdir bunlar. Bilmezler ki, Sovyet Rusya bir makinedir. Oradakiler bir makineyle, bin makineyle, bir milyon makineyle savaş yapmaktadırlar. Ama böyle bir çizme en azından iki bin **lei** eder, onu bilirler işte!

— Mareşal Antonesco'nun bundan daha güzel çizmeleri var, yüz çift çizmesi var, dedim.

Onbaşı şaştı

— Yüz çift ha?

— Yüz çift, bin çift. Hem bundan çok daha güzel. Mareşal Antonesco'nun çizmelerini hiç görmediniz mi? Öyle güzel ki... Sarı deriden, siyah deriden, beyaz deriden, İngiliz kesimi, dizinde altından bir rozeti bile var. Mareşal Antonesco'nun çizmeleri, Hitlerin çizmelerinden de güzel, Mussolini'ninkilerden de. Hitler'in çizmeleri fena değil. Yakından gördüm. Hitler'le hiç konuşmadım ama, çizmelerine yakından iyice baktım. Çizmesinin mahmuzu yok. Hitler hiç mahmuz takmaz. Atlardan korkar. Mahmu-

zu yok ama, olsun, çizmeleri yine de güzel. Mussolini'nin çizmeleri fena değil, ama hiç işe yaramıyor ki? Ne yürümeye yarar, ne de ata binmeye. Geçit törenlerinde, ayakkabıları delik, silahları paslanmış askerler geçerken, şeref tribününde durmaktan başka bir işe yaramaz onun çizmeleri.

Askerler dudaklarını ısırarak yüzüme bakıyorlardı:

— Savaştan sonra, dedim, Mareşal Antonesco'nun çizmelerini almaya gideceğiz.

Askerin biri

— Domnule Hitlerinkini de, dedi.

Başka bir asker :

— Domnule Mussolini'ninkini de.

— Elbette, dedim. Hitlerinkini de Mussolinininkini de!

Hep birden gülmeye başladılar. Onbaşıya sordum:

— Hitler'in çizmeleri kaç para eder, acaba?

Hep birden gülmeyi kestiler. Sonra birden, neden bilmem, köşesinde büzülmüş donuk ve şehla gözlerle bana bakan esire döndüler.

Onbaşıya sordum

— Yemek verdiniz mi?

— Evet Domnule Kapitan.

— Yalan söyleme, yemek vermedin ona.

Bunun üzerine onbaşı bir tabak aldı, **ciorba** puiu doldurup esire uzattı.

— Kaşıkda ver, dedim, eliyle içecek değil ya.

Hepsi onbaşıya bakıyordu. Masadan bir kaşık aldı, eliyle ovuşturup temizledi ve esire uzattı.

— **Otchin spassibo**, çok teşekkür ederim, dedi esir.

Onbaşı «la dracu!» diye cevap verdi : canın cehenneme!

— Esiri ne yapacaksınız? diye sordum.

— Balta'ya götüreceğiz ama, buradan hiç kimse geçmiyor. Düzgün yolun dışındayız, onun için yaya götürmek zorunda kalacağız. Bugün buradan bir kamyon geçmezse, yarın Balta'ya yaya götürürüz.

— Şimdiden öldürseniz daha iyi olmaz mı?

Gözlerimi onbaşının yüzüne dikmiştim. Hep birden

onbaşıya bakarak gülmeye başladılar. Onbaşı hafiften kızardı

— Hayır Domnule Kapitan, diye cevap verdi, yapamam. Balta'ya götürmemiz lâzım. Esir alındı mı, hiç değilse birini karargâha teslim etmeli Domnule Kapitan.

— Eğer yaya götüreceksen, çizmelerini geri ver. Balta'ya kadar yalınayak gidemez ya.

Onbaşı güldü

— Oho, Bükreşe kadar bile gider.

— İstersen Balta'ya ben götüreyim arabamla. Refakatçi bir asker ver yanıma, esiri Balta'ya götürür bırakırım.

Onbaşı memnun olmuş görünüyordu. Öteki askerler de.

— Grigoresco sen beraber git, dedi onbaşı.

Er Grigoresco fişekliğini taktı, duvarı dayalı tüfeğini aldı. (Fişekliği yassı ve geniş bir fransız fişekliği, silahı da uzun üçgen süngüsü ile bir fransız Lebel'iydi.) Çantasını duvardaki çividen çıkardı, kayışını boynuna taktı, yere tükürdü ve «haydi» dedi.

Esir, bulutlu bakışlarıyla bize bakmağa devam ederek köşede hâlâ oturuyordu. Ben de ona **paidiom** haydi, dedim. Tatar ağır ağır kalktı. Uzun boyluydu, benim boyuma geliyordu. Dar omuzlu, ince boyunluydu. Sırtını kamburlaştırarak beni izledi. Er Grigoresco da eli tetikte arkasından geliyordu.

Kuvvetli bir rüzgâr çıkmıştı. Gökyüzü, ergimiş demir gibi sert ve ağırdı. Buğday tarlalarının sesi de nehrin sesi gibi rüzgârda bir yükseliyor bir alçalıyordu. Boranın boğuk ve tozlu uğultusu arasında zaman zaman ayçiçeği ormanlarının hışırtıları işitiliyordu.

Onbaşının elini sıktım :

— **La revedere** allahaısmarladık, dedim. Askerler teker teker gelip elimi sıktılar : **La revedere, la revedere, la revedere Domnule Kapitan, la revedere.**

Marşa bastım, köyden çıkıp çukurlar ve derin izlerle dolu yola girdim. (Tank paletlerinin izleri, tozun yumuşak şiltesine iyice gömülmüştü.) Er Grigoresco ve esir arkamda oturuyorlardı. Esirin bakışlarının sırtıma saplandığını hissediyordum.

Fırtına, muazzam ovanın derinliklerinden bize doğru yaklaşıyor, iri bir kurbağa gibi yavaş yavaş bütün gökyüzünü kaplıyordu. Gerçekten şurası burası beyazlekeli, yeşil bir bulut kaplıyordu gökyüzünü. Kurbağanın soluklarının yumuşak karnını hareket ettirdiği görülüyor, ufuk çizgisinden doğru, ara sıra boğuk bir vraklama duyuluyordu. Yolun iki yanında yüzlerce yanmış otomobil ve kamyon iskeleti vardı: yana devrilmiş, bacaklarını açmış hayasız ve sefil manzaralı yüzlerce çelik leşi. Derken, yavaş yavaş yolu tanır gibi oldum, daha birkaç gün önce ayni yoldan geçmiştim işte kenarlarındaki saz ve kamışlarla ayni nehir ve ayni gölcükler... Gökyüzünü boğuk bir vraklama ile kaplayan koca kurbağanın beyazımsı karnı, suyun kurşuni-mor aynasında yansıyor ve dalgalanıyordu. Aniden sıcak ve ağır birkaç yağmur damlası, suya daldırılan kızgın demir cızırtısıyla yolun tozuna gömüldü. Nihayet karanlığın içinde evleri farkettik; geceyi geçirdiğim terkedilmiş köyün, Alexandrowska'nın evlerini tanıdım.

Er Grigoresco'ya :

— Burada dursak iyi olur, dedim, Balta'ya kadar daha çok yol var. Vakit geç oldu.

Otomobili, gece yattığım evin önünde durdurdum. yağmur başlamıştı. Damlalar boğuk bir gürültüyle, şiddetle yere çarpıyor, sarı tozları yoğun bir bulut halinde havalandırıyordu. Kısrağın leşi hâlâ orada, yolun kıyısında, tahta çitin yanındaydı. Gözbebekleri büyümüş ve beyaz bir parıltıyla dolmuştu. Eve girdik. Her şey sabah bıraktığım gibiydi, ayni hareketsizlik, ayni dağınıklık içindeydi. Yatağa oturdum. Er Grigoresco fişekliğini çıkardı, çantasını dolabın tokmağına astı. Esir duvara dayanmış kollarını yanına sallandırmıştı, şehlâ gözleriyle yüzüme bakıyordu.

Kapıya doğru yürüdüm. Gece, kara bir taş gibi ağırdı. Bahçeye çıkıp yolun kenarına, ölü kısrağın hemen yakınına oturdum. Yağmur yüzümü ıslatıyor, sırtımdan aşağı akıyordu. Islak ot kokusunu hırsla içime çekiyordum. Bu sarhoş edici kokudan, yavaş yavaş yine hayvan leşinin yağlı, yıvışık kokusu yayılmaya başlayıp, kokuşmuş demir bozulmuş maden ve kokuşmuş çeliğin kokusunu bastırdı. Savaşın insana ve hayvana ait eski kanunu, ma-

kine savaşının yeni kanununu bastırıyor sandım. Ölü kısrağın kokusu ile eski bir vatana kavuşmuş, yitirdiğim bir vatanı yeniden bulmuş gibiydim.

Az sonra tekrar eve döndüm ve kendimi yatağın üzerine attım. Yorgunluktan ölüyordum. Bütün kemiklerim sızlıyor, uyku kafamın içinde iri bir damar gibi, bir nabız gibi atıyordu.

Er Grigoresco'ya:

— Esiri sırayla bekleriz, dedim. Sen de yorgunsundur. Üç saat sonra uyandır beni.

— **Nu, nu Domnule Kapitan,** diye cevap verdi. Benim uykum yok.

Elleri ayakları düğüm dolu ince bir iple bağlı esir, odanın köşesinde, pencere ile dolap arasında, sırtını duvara dayamış oturmuştu. Kısrak leşinin yağlı, koyu kokusu odanın içnde öylece duruyordu. Bir yağ lambasının sarı ışığı duvarlarda titreşiyor, bahçedeki ayçiçekleri yağmur altında çıtırdıyordu. Asker, esirin karşısında yere bağdaş kurmuş, süngüsü takılı silahını da dizlerinin üstüne yerleştirmişti.

Gözlerimi kapattım:

— **Noapte buna,** iyi geceler, dedim.

— **Noapte buna Domnule Kapitan.**

Bir türlü uyuyamıyordum. Fırtına korkunç bir şiddetle patlamıştı. Gökyüzü çatırdıyarak yarılıyor, bulutlardan âniden fışkıran ışık selleri ovanın üstüne boşanıyordu. Taş yağar gibi yağmur yağıyordu. Yağmurla coşmuş gibi, leş kokusu eve giriyor, alçak tavanın altında yağlı, yapışkan, hareketsiz, öylece duruyordu. Esir, ensesi duvara dayalı hareketsiz oturmuş, gözlerini yüzüme dikmişti. Elleri ayakları bağlıydı. Orası burası düğümlü bir iple bileklerinden bağlı, kül rengi, küçük solgun elleri dizlerinin arkasından hareketsiz sarkıyordu.

Er Grigoresco'ya:

— Niye çözmüyorsun? Kaçmasından mı korkuyorsun? dedim. Ayaklarını çöz bari.

Asker yavaşça öne eğildi, duygusuz gözlerini yüzüme dikmiş esirin ayaklarını ağır ağır çözdü.

Birkaç saat sonra uyandım. Asker, esirin karşısmda yere oturmuştu, silahı dizlerinin üstündeydi. Tatar, en-

sesi duvara dayalı, hâlâ sabit bir şekilde bana bakıyordu.

Yataktan atladım, askere :

— Haydi biraz da sen yat, sıra bende dedim.

— **Nu, nu Domnule Kapitan**, uykum yok.

— Haydi uyu, uyu diyorum!

Er Grigoresco kalktı, silahını yerde sürüyerek yatağa geldi, silahı kollarının arasında yüzü duvara dönük, uzandı. Bu haliyle tıpkı bir ölüye benziyordu. Saçları tozdan beyazlaşmış, üniforması yırtık, ayakkabılarının burnu esneyen ağızlar gibi açık, yüzü sert, dik ve kara kıllarla çevrili... Gerçekten ölü gibi.

Yere, esirin karşısına bağdaş kurdum. Tabancamı da dizlerimin üstüne koydum. Tatar, bir kedininki gibi çekik gözlerini yüzüme dikmişti. Gözleri camgöz gibi, bakışları ölü bakışıydı. Kaşlarının hemen altından başlayan gözkapakları belirsiz iki siyah kıvrım teşkil ediyordu. Esirin ellerini çözmek için uzandım. Bir taraftan ipin düğümleriyle uğraşırken onun, tırnakları hemen hemen beyaz, kül rengi, küçük ve pürüzsüz ellerine bakıyordum. Bu eller iyice derin çizgili, bir büyüteç arkasından görünüyormuşçasına iri gözeli olduğu ve avucunda ince bir bir yara izi taşıdığı halde, yine de okşayıcıydı, kıvraktı, yumuşacıktı. Ellerimin arasında ölü gibi cansızdı elleri, fakat hem kuvvetli, hem inatçı, hem de alabildiğine ince ve hafifti : bir cerrahın, bir saatçinin, çok hassas makinelerle uğraşan bir makinistin elleri gibi. Piatiletka'dan asker olmuş bir gencin, üçüncü Beş Yıllık Plân'ın bir udarnikinin, makinist, tank sürücüsü olmuş bir tatarın elleri, Atların ipek gibi derileri, yeleleri, ve terleri, bilekleri ve kaslarıyla, dizginlerin, eğer ve koşumların kaygan meşiniyle bin yıldır temas ede ede incelmiş bu eller, birkaç yılda attan makineye, deriden çeliğe, dizginden manivelaya geçmişti. Aral ve Hazar kıyılarının, Kırgız steplerinin, Volga ve Don tarlalarının, Sovyet metallürji sanayiinin kalifiye işçileri haline gelmesi için sadece bir kaç yıl yetmişti. İpin son düğümünü de çözdüm ve bir sigara uzattım esire.

Elleri acımış, parmakları uyuşmuştu adamın. Sigarayı paketten alamıyordu. Kendim çıkardım sigarayı. dudaklarının arasına koydum. Onunkini de benimkini

de yaktım. **Blagadarion** teşekkür ederim dedi ve gülümsedi. Ben de güldüm. Sigaralarımızı sessizce içerek uzun zaman öylece durduk. Leş kokusu odayı dolduruyordu : yağlı, yumuşak, tatlımsı. Ölü kısrağın kokusunu garip bir zevkle soluyordum. O da, esir de, bu kokuyu hüzünlü bir zevkle içine çeker gibiydi. Burun delikleri titriyor, garip bir şekilde oynuyordu. O zaman farkettim ki, cam gibi sabit bakışlı, duygusuz çekik gözlü bu yüzde, bütün hayat burun deliklerinde toplanmıştı. Onun da eski vatanı, yeniden bulduğu öz vatanı bu ölü kısrak kokusuydu. Bu leş kokusu eski ve canlı vatanımızdı bizim : artık bizi ayıran hiçbirşey kalmamıştı; ikimiz de ölü kısrağın eski kokusunda hayat ve kardeşlik buluyorduk.

*
**

Prens Eugène başını kaldırdı ve gözlerini kapıya çevirdi : Ölü kısrağın kokusu oda kapısının eşiğinde durmuş da bize bakıyormuş gibi burun delikleri titriyordu. Halbuki buradaki koku, otların, yaprakların denizin ve ormanın kokusuydu. Gece bastırmıştı bile. Fakat gökyüzünde hâlâ belirsiz bir aydınlık dolaşıyordu. Bu ölü ışık altında Nybroplan'nın uzak uzaktaki evleri, Strandvagen rıhtımları boyunca demir atmış vapur ve yelkenliler, parkın ağaçları, Rodin'in **Düşünen Adam**'ı ile Samothrace'ın **Zafer** heykeli şekil değiştirmişti. Gecenin manzarası bu garip şekillerle çizilmişti : melankoli krizlerine tutuldukları zaman hayvanları, ağaçları, evleri, gemileri, şekil bozan aynalarda görür gibi peyzajlarına yansıtan Ernst Josephson ve Carl Hill'in desenlerini hatırlatan bir manzaraydı bu.

— Elleri sizinkilere benzivordu dedim Prense.

Prens Eugène biraz şaşırmış gibiydi, ellerine baktı Bernadotte'un, parmakları ince ve solgun, güzel beyaz elleri...

Devam ettim:

— Bir makinistin, bir tank sürücüsünün, bir Piatiletka udarnik'inin elleri, sizinkilerden daha az güzel değildir, dedim. Onlarınki de Mozart'ın, Stradivarius'un, Picasso'nun, Sauerbrück'ün ellerinden farksızdır.

Prens Eugène hafifçe kızardı ve gülümsedi :

— Ben de ellerimle onun için iftihar ediyorum, dedi.

Rüzgârın sesi gitgide kuvvetlenmiş, keskinleşmiş, uzun, şikâyetli bir kişneme sesine benzemişti. Kuzeyden esiyordu rüzgâr, sesini işittikçe ürperiyordum. Carelie cephesinde, Leningrad'ın dış mahalleleriyle Ladoga gölünün kıyıları arasında geçirdiğini korkunç kışın anıları, Carelie ormanlarının sessiz ve göz kamaştırıcı görüntüleri canlanıyordu gözümde. Kocaman pencerelerin camlarını zangırdatan rüzgâr, Carelie'nin dondurucu rüzgârıymış gibi içimi titretiyordu.

— Kuzey rüzgârı, dedi Prens Eugène.

— Evet, Carelie rüzgârı, diye cevap verdim. Sesinden tanıyorum.

Ve Raikkola ormanı ile Ladoga gölündeki atlardan bahsetmeye başladım.

III
DONMUŞ ATLAR

O sabah, Svartström ile beraber atları buzdan hapishanelerinden çıkarmaya gidecektik. Soluk mavi gökte yeşilimsi bir güneş, yeşil bir elma gibi parlıyordu. Don çözülmeye başladığından beri Ladoga gölünün buz yüzeyi çatırdıyor, inliyor, zaman zaman acı bir ızdırap çığlığı atıyordu. Gecenin karanlıklarında, ormanın kuytusunda karlara gömülmüş kulübemizde, yani **korsu**'muzda, şafağa kadar saatler ve saatler boyunca gölün inlemelerini, sızlanmalarını dinliyorduk. İlkbahar kendini göstermeye başlamıştı : göl, donun çözülmesinin başlıca niteliği olan, çürümüş tahta ve ıslanmış talaş kokulu kötü nefesini yüzümüze üflüyordu. Ladoga'nın karşı kıyısı, kâğıt üstündeki incecik bir kurşunkalem çizgisi gibi görünüyordu. Bulutsuz, soluk mavi gökyüzü ipek kâğıdındandı sanki. **A**şağıda, Leningrad tarafında gökyüzü daha kirliydi, ipek kâğıdı kırışmıştı orada. **M**uhasara altındaki Leningrad'in üstünü kurşuni bir duman bulutu kaplamıştı. **U**fuk yeşil bir damar, içi sıcacık kan dolu bir damar gibi atıyordu.

O sabah, atların buzdan hapishanelerinden nasıl çıkarıldıklarını görmeye gitmiştik. Bir gece önce Albay Merikallio rüzgârı koklayarak «ilkbahar geliyor, atları gömmek gerekecek» demişti. Orasına burasına kocaman kırmızı granit blokları serpilmiş sık bir kayın ormanından geçerek göle doğru indik. Birden Ladoga'nm donuk aynası çıktı karşımıza.

Gölün Sovyet Rusya tarafındaki kıyısı, ufku kaplayan pembe, mavi damarlı gümüş sis içinde belli belirsizdi. Zaman zaman muazzam Raikkola ormanından Carelie'nin kutsal guguk kuşlarının monoton sesleri yükseliyor, ağaçlar arasında vahşi hayvanlar uluyordu. Yumuşak fakat zalim yakarışlarla dolu israrlı ve şikâyetçi sesler karşılıklı sesleniyordu.

Göle inmek için Finlandiya kuvvetleri karargâhının **korsu**'sundan ayrılmadan önce, teğmen svartströmü aramıştım. Ahırların arkasındaki **korsu**'da, odasının kapısını çalmış, cevap alamamıştım. Karargâhın etrafındaki orman ıssızdı. Havada yine o yalın koku, soğuk havanın o ılık kokusu vardı. Atların **korsu**'suna yaklaştım. **Lotta** üniformalı bir genç kız, bir kova içinde albayın atma sellülozlu bir yiyecek hazırlıyordu.

— **Yvapaiva**, iyi günler, dedim.

— Yvapaiva.

Albay Merikallio'nun kızı, uzun boylu, sarışındı batı Botnia'nın Ulu bölgesinden, tam Finlandiya'lı bir genç kız. 1939 kışındaki öteki Fin savaşında **lotta** olarak babasıyla cepheye gitmişti. Karargâhın yemeğiyle meşgul oluyor, rus silahlarından yüz metre kadar mesafede, babasının bakışları altında sofraya hizmet ediyordu. Şimdi de soğuktan morarmış elleriyle, sıcak su dolu bir kovaya büyük bir sellüloz yaprağını ufalıyordu. At bir ağaca bağlanmıştı ve durup durup başını sellâloz kokusuna çeviriyordu. Kış korkunç geçmiş, müthiş soğuk, açlık, yokluk ve yorgunluk, Finlandiya halkının yüzünde bir çöküntü meydana getirmişti. Gallen Kallela'nm çizdiği, Kalevala'nın * sert hatlı, iri kemikli kahramanları, bu halkın

---

Kalevala : Findestanı.

soluk ve zayıf yüzlerinde yeniden canlanmıştı. Askerler, kadınlar, çocuklar, ihtiyarlar, hayvanlar, hepsi açtı.

Hayvanları beslemek için bir tutam kuru ot, bir çöp saman, bir tanecik yulaf bile yoktu. Köpekler öldürülmüştü askerlerin eldivenleri köpek derisindendi. İnsanlar sellüloz ekmeği yiyor, atlar tatlımsı sellüloz hamurunun pişmiş kâğıt tadını seviyordu.

Genç kız atı çözdü, kovayı sol eline alarak, yuları tuttu, bir tahta sıra üstüne konmuş çamçağa yakalaşıp sellüloz hamurunu içine döktü ,at da etrafına bakına bakına ve ağır ağır yemeğe başladı. Ağaçlar arasından donuk ışığı parıldayan gölden tarafa bakıyordu at. Çamçaktan bir buhar bulutu çıkıyor, at burnunu bu bulutun içine sokup çıkararak yine gölden tarafa bakıyordu.

— Ne var? diye sordum genç kıza. Hayvan huzursuz görünüyor.

Albay Merikallio'nun kızı da başını göle doğru çevirdi

— Atların kokusunu alıyor, dedi.

Ben de duyuyordum atların kokusunu. Kayın ağaçlarının hafif kokusu ve çamlardan yapılan reçine kokusuyla yumuşayan o yağlı, ılık koku geliyordu burnuma. Guguk kuşu ormanın derinliğinde çığlıklar atıyordu. Bir sincap, kuyruğu dimdik, bir ağacın gövdesine tırmandı. Genç kız kovayı alıp atların **korsu**'suna girdi. Fincenin tatlı ve ağır nağmesini duydum :atlarla konuşuyordu kız. Tahta pabuçların, kayın dallarından yapılmış yataklık üzerinde çıkardığı boğuk sesi, demir halkaların şıkırtısını, sabırsız, kısa kişnemeleri işitiyordum.

Göle doğru yürümeye başladım ve az ötede Svartström'ü gördüm: patikanın dönemecinde bir ağaca dayanmış, koyun derisi kalpağını ensesine doğru itmiş, ren geyiği derisinden yapılmış burnu kıvrık lapon çizmelerini kalçalarına kadar çekmiş, beni bekliyordu. Sırtını hafifçe kamburlaştırmış önüne bakıyor, sönmüş piposunu avucuna vurup duruyordu. Yanma yaklaşınca başını kaldırıp gülümseyerek yüzüme baktı: **Yvapaiva,** dedi

— **Yvapaiva** Svartström.

Yorgunluk ve uykusuzluktan yüzü soluk, alnı terliydi.

Özür dilemek ister gibi, bütün geceyi bir **sissit** devriyesi ile ormanda dönüp dolaşarak geçirdiğini söyledi.

— Albay Merikallio nerede? diye sordum.

— O gelmedi, dedi, mevzilere çıktı.

Sönmüş piposunu avucuna vurarak zaman zaman göle doğru bakıyordu. Burun deliklerinin titrediğini görüyordum. Ormanlık yerde yaşayanların, **sissit**'lerin yaptıkları gibi, burnundan nefes alıyordu. Kısa, ihtiyatlı, bir yudumluk nefesler.

— Atları muhakkak görmek istiyor musun? diye sordu Svartström. Keşke albayla mevzilere gitseydin. Albay bunları görmemek için bilhassa gitti mevzilere.

Rüzgâr atların kokusunu, bu yağlı ve cıvık kokuyu bize kadar getiriyordu.

— Son bir defa daha görmek istiyorum, Svartström.

Göle doğru yola koyulduk. Kar sulanmıştı. İlkbahar karı beyaz değildi artık, fildişi rengine dönmüştü. Eski fildişleri gibi üstünde yeşil ve sarı lekeler vardı. Pembe granit kayalarının yüze çıktığı noktalarda ise iyice açık şarap rengini almıştı. Ağaçların pek sık olmadığı yerlerde, Orefol kristali gibi parlak ve şeffaf bir buz tabakasıyla örtülmüş görünüyordu kar. Bu tabakanın altında çam iğneleri, yapraklar, renkli küçük çakıl taşları, ot filizleri ve ağaç kabukları doluydu. Ağaç kökleri de donmuş yılanlar gibi bu tabakanın altına çöreklenmişti. Ağaçlar sanki buzdan can buluyor, yeni süren açık yeşil yapraklar bu cam gibi ve ölü maddeden usarelerini alıyordu. Havada acaip sesler vardı. Kulak verdim: döğülen demirin şikâyeti değildi bu, çamların rüzgârda titreyişi ile çıkan ses, parmakla vurulan camın çıkardığı hafif ve uzun çınlama da değildi; ormanın kuytularında yaban arılarının kovanından yayılan dolgun ve kuvvetli vızıldama da değil, gerçek bir şikâyet, yaralı bir hayvanın inlemesi, huzursuz kuşların görünmez uçuşu gibi, umutsuz ve kimsesiz bir ızdırap çığlığı dolaşıyordu havada.

Kış, 1942'nin o korkunç kışı, Finlandiya halkı için büyük bir afet **Great plague** olmuş, «beyaz veba» bütün Finlandiya mezarlıklarını, karantinalarını doldurmuştu. Göller ve ormanlar arasında çırılçıplak uzanan koskoca bir kadavra haline gelmişti bu ülke. Kokuşmaya yüz tutmuş

bu koca vücuttan yayılan çürümüş ağaç kokusu havayı bozuyordu. İlkbaharın ilk rüzgârı daha şimdiden ılık kokularını yaymaya, köpek soluğuna benzeyen içten ve hayvanî nefesini duyurmaya başlamıştı. Hattâ ılıklaşmıştı kar.

Askerler bir kaç günden beri daha az hüzünlü, daha canlıydılar, sesleri daha kuvvetli çıkıyordu. Günün bazı saatlerinde **korsu**'larda, **lottala**'larda ve vahşi Raikkola ormanının kuytularına kazılmış sığınaklarda, yılan gibi kıvrıla kıvrıla garip bir hava dolaşıyordu. Kuzey insanları kutsal mevsim saydıkları ilkbaharın gelişini kutlamak için, bütün gece dağlarda büyük ateşler yakıyor, şarkılar söylüyor, içiyor ve dansediyorlardı. Halbuki aslında ilkbahar, kuzeyin sinsi hastalığıdır, kışın buzdan hapishanesinde saklayıp koruduğu hayatı bozar, kokuşturur. Uğursuz hediyelerle gelir ilkbahar: aşk, yaşama zevki, havailik, başımoşluk, kavga-döğüş, uyku, duyuların hassaslaşması ve tabiatla hayali vuslat... İlkbahar kuzey insanlarının gözlerinde heyecanlı ateşler yakan mevsimdir; kışın paklaştırdığı alınlara ölümün gölgesini düşürür.

— Yolu şaşırdık galiba Svartström.

Atları görmek için göle inerken, kışın kaç defa geçtiğim yolu tanıyamamıştım: yol daralmış, kıvrımları artmış gibi geldi bana. Etraftaki orman da sıklaşmıştı sanki. Kar eriyip rengini değiştirirken, ilkbahar krizalidi kışın ölü kabuğundan sıyrılıp karın parlak buz kozasından uçmaya hazırlanırken, orman, karları buzları bastırmış daha sık, daha geçit vermez olmuştu: yeşil, esrarlı, yasak bir dünya.

Svartström ağır ve tedbirli adımlarla yürüyor, ormanın yoğun sessizliği ortasında tabiatın müzikli sessizliğine kulak vererek arada bir duruyordu: dalların çıtırtısı, ağaca tırmanan sincabın adımları, bir tavşanın ok gibi geçişi, bir tilkinin şüpheyle çevresini koklayışı, bir kuşun ötüşü, bir yaprağın hışırtısı ve uzakta marazî ve bozguncu bir ses: insan sesi. Etrafımızdaki sessizlik artık kışın bir kristal parçasına benzeyen şeffaf ve buzlu ölüm sessizliği değil, kokuların, sedaların ve renklerin doluştuğu canlı bir sessizlikti. Yakınımızdan akıp gittiğini hissettiğimiz bir nehire benzeyen sessizlik. Bu görünmez nehirin

ıslak ve ılık iki dudağa benzer kıyıları arasında coşan suların akıntısına kapılmış gibiydim.

Ormana doğan güneşin ılıklığı yayılıyordu. Güneş, gölün gümüş gibi parlayan yüzeyinden hafif pembe bir sisi sıyırıp, ufkun kavisinde yükseldikçe, uzakta makineli tüfeklerin takırtısı, tek tük tüfek sesleri ve bir guguk kuşunun şaşkın ötüşü, rüzgârla daha iyi duyulur hale geliyordu. Sedalar, renkler ve kokulardan oluşan bu fon üstünde ormanın ağaçları arasından bir rüya denizi gibi, donuk mu parlak mı olduğu anlaşılmaz bir ışık sızıyordu: Lagoda gölüydü bu, Lagoda'nın muazzam buzlu yüzeyiydi.

Nihayet ormandan çıkıp göl kıyısına vardık ve atları gördük. Her şey geçen yıl ekim ayında bir anda olup bitmişti. Öncü Finlandiya kuvvetleri Vuoksi ormanını geçtikten sonra sonsuz, vahşi Raikkola ormanının eşiğine varmışlar, ormandaki rus birliklerini kuşatmışlardı. Carelie kanalının kuzey kesiminde mevzilenmiş bütün sovyet topçusu, finlilerin kuşatmasından kurtulmak için kendini Lagoda yönüne atmış, araçlar ve atları gölden geçirip karşı kıyıda güvenliğe almak istemişti. Fakat kurtarıcı sovyet salları ve römorkörleri bir türlü gelmiyordu. Her saatlik gecikme korkunç sonuçlar verebilecekti, çünkü soğuk son derece şiddetliydi, göl her an donabilirdi, **sissit** birliklerinden kurulu fin kuvvetleri ormana sızmaya başlamıştı bile. **Sissit**ler dört bir taraftan rusları bastırıyor, yanlardan, gerilerden taarruza geçiyorlardı.

Üçüncü gün Raikkola ormanını korkunç bir yangın tutuşturdu. Ateş çemberi içinde sıkışıp kalan insanlar, atlar ve ağaçlar korkunç çığlıklarla haykırıyorlardı. **Sissit**'ler yangını kuşatmışlardı, alev ve duman duvarı üzerine ateş ediyorlar, hiç kimsenin çemberi yarıp çıkmasına fırsat vermiyorlardı. Topçuların atları dehşetten çılgına dönmüştü. Nihayet bin kadar at kendini bu cehennemin içine atarak ateş ve kurşun çemberini yardı. Çoğu alevler içinde kavruldu ama, yine de büyük bir kısmı gölün kıyısına varmayı başarıp suya daldı.

O kısımda göl çok derin değildir, iki metreyi geçmez. Fakat kıyıdan yüz adım kadar uzaklaşınca suyun dibi birden uçurumlaşır. Kıyının bir kavis çizip küçük bir

koy meydana getirdiği bir yerde, derin sularla ateş duvarı arasındaki daracık sahada sıkışıp kalan ,korkudan ve soğuktan titreyen atlar, su içinde başları kalmak üzere toplandılar. Kıyıya en yakın yerde olanlar, alevleri enselerinde hissediyorlar, dişleriyle, tekmeleriyle kendilerine yol açmak için itişip birbirlerinin üstüne çıkıyorlardı. Don, onları işte bu kargaşalık içinde yakaladı.

Gece olunca, Murmansk denizinden doğru çığlıklar atan bir melek gibi bu taraflara inen ve toprağı bir anda öldüren kuzey rüzgârı çıkmıştı. Soğuk müthişti. Su, üzerine vurulan bir camın çıkardığı sesle çatır çatır, bir anda dondu. Deniz, göller, nehirler bir anda buz kesti. Isı her saniye biraz daha düşüyordu. Denizin suyu bile hareketsiz kaldı, bükülüp boşluğa asılmış, buzdan yekpare bir dalga haline geldi.

Ertesi gün, yüzleri yangının dumanından kararmış, kızıl saçlı **Sissit** devriyeleri, kömürleşmiş ağaçların daha soğumamış külleri üzerinde ihtiyatla yürüyerek göl kıyısına geldikleri zaman, hem korkunç hem şahane bir manzarayla karşılaştılar. Göl, üzerinde yüzlerce at kafası duran muazzam bir mermer tepsi haline gelmişti. Kafalar satırla kökünden kesilmişe benziyordu. Buz tabakasının üstünde sadece bu kafalar görünüyordu. Hepsi de kıyıya doğru dönmüştü. Büyümüş gözlerinde dehşet, hâlâ beyaz bir alev gibi parlıyordu. Kıyının hemen yakınındaki buz tabakasının altından, vahşice şaha kalkmış ve birbirine dolanmış at vücutları farkediliyordu

Sonra kış geldi. Kuzey rüzgârı ıslık çalarak karları süpürmeye başladı. Gölün yüzü, hokey yarışmalarının yapıldığı saha gibi hâlâ dümdüz ve pırıl pırıldı. Bu bitmez tükenmez kış günlerinde, öğleye doğru gökten bir parça soluk bir ışık döküldüğü sırada albay Merikallio'nun askerleri göle inerler, at kafalarının üzerine otururlardı: panayırdaki atlı karıncalar gibi. Dön atlı karınca, dön! Bosch'un resimleri gelirdi insanın aklına: ağaçların kara iskeletleri arasından esen rüzgâr, hüzünlü bir çocuk şarkısıydı sanki. Buzdan levha bu müzikle dönmeye başlar, meşum panayırın atları da o çocuk şarkısının tatlı ve hüzünlü sesine uyar, yelelerini sallayarak dönerlerdi.

At kafaları üstüne oturmuş askerler «hooop» diye bağırırlardı.

Pazar sabahları **sissit**'ler Raikkola **lottala**'sında toplanıp birer fincan çay içtikten sonra göle giderlerdi. (**Sissit**'ler fin izcileri, orman savaşının kurtlarıdır. Çoğu gençtir, büyük bir kısmı yeni delikanlılık çağında, hele bazıları iyice çocuktur. Sillampaa kahramanlarının az konuşan, yalnız yaşayan ırkından gelirler. Bütün hayatlarını ormanın kuytularında geçirir, bir ağaç, bir taş, bir vahşi hayvan gibi yaşarlar.) **Sissit**'ler göle iner, atların kafaları üstüne otururlardı. Akordeoncu bir **laulu** havasına başlar, nöbetçinin o meşhur şarkısı «Vartiossa»yı çalardı. Koyun postundan kaputlarına sarılmış, başları kürk bir kalpakla örtülü **sissit**'ler hep bir ağızdan kederli **laulu** havasını okurlardı. Donmuş yele üzerinde oturan akordeoncu parmaklarını tuşlar üzerinde gezdirirken **Sissit**'ler bir defa da Carelie'nin kutsal kuşu gugukların şarkısı «Rèppurin laulu» yu okumaya başlardı:

Siell mie pâimelauluin lauluin,
Min muamo mièroon à sùori
Kàrjalan maill kuldakak guk-kuup.

Guguk kuşunun guk-kuu diye ötüşü ormanın sessizliği içinde hüzünlü çınlardı. Ladoga'nın öteki kıyısından top sesleri gelirdi. Çatırtılı patlama sesleri ağaçtan ağaca bir kanat çırpışı gibi, yaprakların titreyişi gibi yayılır, bir tüfeğin bombomlarının zaman zaman daha esrarlı hale getirdiği bu canlı sessizlik üstünde guguk kuşunun gitgide insan sesini andırmaya başlayan ötüşü yükselirdi. İsrarlı bir sesti bu, biteviye ve saf bir sesti.

Bazan Svartström ile ben de at kafalarının üstüne oturmak için göle inerdik. Svartström dirseğini buzdan yeleye dayayıp sönmüş piposunu avucuna vurarak silkelerken, gözleri, donmuş gölün gümüş pırıltılı yüzeyine dalardı. Svartström, Carelie'nin Viippuri şehrindendi. Bu şehir İsveçlilerin Viborg dedikleri Finlandiya körfezi kıyısındadır. Svastströb, Leningrad'lı fakat fransız asıllı genç bir rus kızıyla evliydi. Kuzeylilerde bulunmayan, daha ziyade fransızları hatırlatan ince ve zarif bir tarafı vardı Svartström'ün. Bu tarafını belki de karısı Baby Kulta'dan

almıştı. (Fincede kulta, altın demektir.) Biraz fransızca bilirdi. **Oui** der, **charmant** der, **pauvre petite** der, **naturellement** yerine **naturlement** der, **amour** derdi.**Amour** kelimesini çok söylerdi. **Très beaucoup** da derdi. Svartström afiş ressamıydı. Mavi ve kırmızı kalemlerle mavi ve kırmızı çiçekler çizmek için, kayın ağaçlarının beyaz gövdelerine Baby Kulta'nın ismini oymak için, demirli bastonuyla kar üzerine **amour** kelimesini yazmak için, saatlerce uğraşırdı.

Svartström'ün o sırada bir parçacık tütünü bile kalmamıştı. Neredeyse bir ay olacaktı ki boş piposunu avucuna vurup duruyordu.

— İtiraf et, diyordum, bir parça insan eti bile bulsan içeceksin.

Sararıyor, cevap veriyordu:

— Bu savaş devam ederse...

Yine soruyordum:

— Bu savaş devam ederse vahşi hayvanlara benzeyeceğiz. Sen de tabii. Öyle değil mi?

— Ben de **naturlement,** diyordu.

Svastström'ü çok severdim. Onu Leningrad önlerinde bir rus paraşütçüsünün sırt çantasında bir parça insan eti buldukları zaman, bu et parçası karşısında sarardığını gördüğüm anda sevmiştim. Leningrad'ın dış mahalleleri önünde, Kannas'taydık. **Sissit**'ler ormanın en kuytu yerinde iki ay saklanmış bir rus paraşütçüsünü, bir arkadaşının cesedi yanında yakalamışlar, çantasında da bir parça insan eti bulmuşlardı. Akşam **korsu**'da Svartström kusmaya başladı; ağlayarak «onu kurşuna dizdiler, kabahat onun değil ki?» diyordu. «Hepimiz vahşi hayvanlara döneceğiz, sonunda birbirimizi yiyeceğiz». Sarhoş değildi, hemen hiç içmiyordu. Onu kusturan alkol değil, bu insan eti parçasıydı. O günden sonra Svartström'ü sevmeye başladım. Fakat zaman zaman boş piposunu avucuna vurduğunu gördükçe, «bir gün piponu insan etiyle bile doldurabilirsin, değil mi?» diye sormaktan kendimi alamıyordum.

Bir akşam Helsinki'deki İspanya Elçiliğinde yemek yerken İspanyol elçisi Kont Augustin de Foxà, **sissit**'lerin rus paraşütçüsünün çantasında buldukları insan eti hi-

kâyesini anlatmaya başladı. Yemek şahaneydi: eski ispanya şarapları, Ulu nehrinde avlanmış somon balıklarıyla isli ren geyiği diline, incecik sıcacık bir güneş lezzeti veriyordu. Herkes protesto etmeye başladı. Hep birden paraşütçünün insan değil, vahşi bir hayvan olduğunu söylediler. Ama hiç kimse kusmadı. Hiç biri: ne Kontes Mannerheim, ne demetra Slörn, ne Prens Cantemir, ne cumhurbaşkanının yaveri albay Slörn, ne de Baron Bengt von Törne. Hattâ Titu Michailesco bile...

Anita Bengenström:

— Uygar bir insan, bir hıristiyan açlıktan ölür de yine insan eti yemez! dedi.

Kon de Foxà gülümsedi:

— Yer, yer, dedi. Katolikler insan eti severler.

Herkesten itiraz sesleri yükseldi. -Sakin gecede karın göz kamaştırıcı parlaklıktaki ışığı pencere camlarım parçalıyor gibiydi. Ağır kırmızı brokar kaplı bir duvara asılmış altın bir haçın ölü ışığı, kocaman gümüş bir aynaya vurunca nasıl gözalan bir ışık hasıl ederse, karın camlarda ki ışığı da öyle göz alıyordu.- İtiraz sesleri yükselince Kont de Foxà izah etti:

— Bütün katolikler insan eti yer; İsa'nın etini, yani tanrıya verilen en insani ve en ilâhi kurbanın etini yer.

Sonra 1936'da Franco'nun adamları tarafından kurşuna dizilen ispanyol şairi Federico Garcia Lorca'nın meşhur «Oda al Santisimo Sacramento del Altar» isimli şiirini vakur bir ifadeyle okumaya başladı. Şiir bir aşk şarkısı gibi «Cantaban las mujeres» diye başlar. De Foxà «la rana» mısralarına gelince sesini biraz yükseltti:

> Vivo estabas, Dios mio, dentro del ostensorio
> Punzado por tu Padre con agujas de lumbre
> Latiende come el pobre corazon de la rana
> Que los medicos ponen en el frasco de vidrio.

(Sen yaşıyorsun kutsal ekmek kabında, Tanrı babanın ışıktan iğneleri ile delik deşik,

(Doktorların kavanozda sakladıkları, zavallı kurbağanın çırpman kalbi gibi)

Kontes Mannerheim:

— Aman ne korkunç şey! dedi. İsa'nın kutsal ekmek

kabında bir kurbağanın kalbi gibi çırpman ilahi eti! Canavar bu katolikler!

— Dünyada bundan daha mükemmel bir et olamaz, diye cevap verdi Kont de Foxà gayet ciddi bir sesle.

— Doğru söylemiyor muyum Svartström? insan eti olsa, tütün diye içmez miydin?

Svartström gülüyordu. Bezgin ve yaslı bir gülümseyişti dudaklarındaki. Buz tabakasının dışındaki at kafalarını, taş gibi sert buz yeleleri, dehşet dolu koca gözleri seyrediyordu. İleri doğru uzanmış burunları, kansız burun deliklerini, umutsuz bir kişnemeyle büzülmüş dudakları hafifçe okşuyordu. Donmuş köpüklerle dolu ağızlarda boğulmuştu kişnemeler. Sessizce yürüyor ve geçerken buz beyazı yeleleri okşuyorduk. Muazzam mermer tabakanın üstünde rüzgâr hafiften ıslık çalıyordu.

*
**

O sabah yine göl kenarındaydık, ama bu defa atların buzdan hapishanelerinden nasıl çıkarıldıklarını görecektik.

Ilık havada yağlı, yıvışık bir koku vardı. Nisan sonlarındaydık, güneş ısıtıyordu artık. Buzların çözülmeye yüztutmasından beri buz kabuğu arasına sıkışmış at kafaları havayı kokutmaya başlamıştı. Günün bazı saatlerinde bu leş kokusu dayanılmaz oluyordu. Albay Merikallio atların buzdan çıkarılıp ormana gömülmesine emir vermişti. Kızaklarla doldurulan kocaman baltalar, testereler, demir çubuklar, kazmalar ve ipler. Ladoga gölüne indirilmişti. Yamaca vardığımızda askerler işe başlamışlardı bile. Artık sert ve donmuş değil, yumuşak ve şişkin elli kadar hayvan leşi kızaklara üstüste yığılmıştı. Buzdan kurtulmuş uzun sarı yelelerden sular sızıyordu. Gözkapakları ,sulu, şişkin gözlerin üzerine sarkmıştı. Askerler buzu balta ve kazmalarla kırıyorlardı. At leşleri, hava kabarcıkları ve süngerleşmiş kar parçacıklarıyla dolu pis suda yüzüyor, birbirinin üstüne yığılıyordu. Askerler hayvanları iplere bağlayıp kıyıya çekiyorlar, kızakların üstüne atıyorlardı. Kafalar kızakların yan tarafından sallanıyordu. Bataryanın ormana dağılmış atları bu yağlı yıvışık kokuyu alıp kişniyor,kızaklara koşulmuş öteki atlar

da şikâyet dolu uzun kişnemelerle bunlara cevap veriyordu.

Askerler kırbaçlarını şaklatarak:

— **Pois, pois** deh, deh! diye bağırınca kızaklar çamurlu kar üzerinde boğuk bir sesle kaymaya başlıyordu. Hayvanların boyunlarındaki çıngıraklar ılık havada neşeli bir ses, bir çeşit sevinçli sabırcıklık sesi çıkarıyordu.

Oda karanlığa gömülmüştü. Rüzgâr Oakhill'in yaşlı meşelerinin arasında kuvvetli ve hüzünlü bir sesle uğulduyordu. Kuzey rüzgârının acıklı kişnemesini işiterek ürperiyordum.

Prens Eugène:

— Zalimsiniz, dedi, size acıyorum.

— Çok teşekkür ederim, diyerek gülmeye başladım. Fakat güldüğüme utandım, «Ben de kendime acıyorum, kendime acıdığıma utanıyorum».

— Zalimsiniz, size yardım edebilmek isterdim.

— Garip bir rüya anlatacağım size. Sık sık gecelerimi altüst eden bir rüya. İnsanlarla dolu bir meydana giriyorum. Herkes havaya kaldırmış başını. Ben de bakıyorum ve meydanın tam tepesinde sarp kayalıklı bir dağ görüyorum. Dağın tepesinde de kocaman bir haç var. Haçın kollarına, çarmıha gerilmiş bir at asılı. Merdivenlere tırmanmış cellâtlar son çekiç darbelerini vuruyorlar. Çekiçlerin çiviler üzerindeki sesi duyuluyor. Çarmıha gerilmiş at, başını sağa sola sallıyor ve yavaşça kişniyor. Kalabalık sessizce ağlıyor. İsa-at'ın kurban edilmesi, bu hayvan-Golgitha'nın trajedisi nedir? Bu rüyayı yorumlayabilir misiniz bana? İsa-at'ın ölüşü, insanda soylu ve temiz olan ne varsa hepsinin ölmesi mi demek? Savaşla ilgili bir rüya değil mi? Size de öyle gelmedi mi?

Prens Eugène, elini alnından ve gözlerinin üzerinden geçirerek:

— Zaten savaşın kendisi de bir rüyadan ibaret dedi.

— Avrupa'da temiz, soylu, ince olan herşey öldü. At vatanımızdır bizim. ne demek istediğimi anlıyorsunuz değil mi? Vatanımız, eski vatanımız öldü. Gözümüzün önünden gitmeyen bu manzaralar, durmadan kulaklarımızı tırmalayan bu kişnemeler, savaş yollarının kenarlarına

devrilmiş ölü atların hüzün verici ve boğucu kokusu savaşı tasvir etmiyor mu? O kişneme sesleri bizim sesimiz, o at leşi kokusu bizim kokumuz değil mi? Demin anlattığım rüya da ayni şeyi ifade etmiyor mu? Kimbilir, belki de rüyaları yorumlamamak daha iyi olur.

— Susun, dedi Prens Eugène. Bana doğru eğilerek fısıldadı: Keşke ben de sizin gibi acı çekebilseydim?

İKİNCİ BÖLÜM

FARELER

IV
EN İYİ TRAŞ SABUNU

Polonya Genel Valisi Reichsminister Frank, kollarını açıp masadaki misafirlere memnunluk ve gurur dolu bir bakış fırlatarak:

— Ben kralım: **der König,** dedi.

Baktım gülümsedim.

Tekrarladı:

— Polonya'nın alman kralıyım .Der deutsche König von Polen!

Baktım gülümsedim. Sordu bu kez:

— Neden gülüyorsunuz, hiç kral görmediniz mi?

— Görmez olur muyum, dedim. Pek çok kralla konuştum, pek çok kral sarayında, şatosunda yemek yedim ama, hiçbiri bana «ben kralım» demedi.

Genel Valinin eşi Frau Brigitte Frank **die deutsche Königin von Polen** * kibarca söze karıştı:

— **Sie sind ein enfant gâté** **

— Hakkınız var, dedi Frank. Gerçek bir kral hiç bir zaman ben kralım demez. Berlin'deki dostlarım Polonya'ya **Frankreich** *** diyorlar ama, haklısınız ben gerçek kral değilim. Polonya halkının hayatı ve ölümü benim elimde, fakat Polonya kralı değilim. Polonyalılara bir kralın yüce ruhluluğu ve iyi niyeti ile muamele ediyorum ama, gerçek kral değilim. Polonyalılar benim gibi bir krala lâyık değiller, nankör insanlar!

— Nankör değiller, dedim.

— Kendilerine yaptıklarım için bana minnet duysa-

Polonya'nın alman kraliçesi.

Şımarık bir çocuksunuz!

Fransa.

lardı, dünyanın en mutlu insam, hatta **Gott in Frankreich** **** olurdum. Halbuki ben acılarım azaltmaya ve adilane davranmaya çalıştıkça, onlar yaptığım iyilikleri küçümsüyorlar. Nankör millet!

Davetlilerin dudaklarında bir onaylama mırıltısı dolaştı. Nazik bir gülümsemeyle:

— Bu millet vakurdur, mağrurdur, dedim. Siz ise onların efendisi olarak burada bulunuyorsunuz. Hem de yabancı bir efendi.

— Alman bir efendi, diye düzeltti. Ama alman bir efendiye layık değiller.

— Gerçekten lâyık değil. Yazık ki polonyalı değilsiniz.

— **Ja schade!** (yazık)

Frank keyifli bir kahkaha attı, bütün davetliler bir yankı gibi ayni anda gülmeye başladılar. Birden gülmeyi kesti Frank, iki elini göğsüne bastırdı:

— Polonyalı mı? Ben mi? Ben nasıl polonyalı olurum? Hiç benzer tarafım var mı?

— Katoliksiniz değil mi?

Frank biraz şaşkın cevap verdi:

— Evet Franconia'lı bir almamm.

— Yani katoliksiniz.

— Evet katolik bir almamm.

— Demek ki polonyalılarla ortak bir yanınız var. Bütün katolikler aralarında eşittirler. İyi bir katolik olarak, polonyalıları kendinize eşit saymalısınız.

— Ben bir katoliğim, hem de iyi bir katolik. Ama yeter mi bu? Burada beraber çalıştığım arkadaşlar da katolik. Hepsi eski Avusturya'lı. Polonyalılara hükmetmek için katolik olmak yeter mi sanıyorsunuz? Katolik bir halkı yönetmenin ne türlü güçlükleri olduğu hakkında fikriniz var mı?

Gülerek:

— Hiç denemedim, dedim.

— Aman denemeyin! Masanın üstüne doğru eğildi, sesini alçaltıp esrarlı bir hava vererek ilâve etti: Üstelik

---

**** **Fransa'nın tanrısı.**

Polonya'da, her adımda Vatikan'ı hesaba katmak lâzım. Bilin bakalım, her polonyahnın arkasında ne var?

— Polonyalı bir rahip mi?

— Hayır, hayır! Bizzat Papa var, Kutsal Pederin ta kendisi!

— Hoşunuza gitmiyor galiba?

— Aslına bakarsanız benim arkamda da Hitler var, ama ayni şey değil tabii.

Güldüm:

— Elbette değil.

— Sizin orada da her italyamn arkasında Kutsal Peder mi vardır?

— İtalyanlar arkalarında kimsenin olmasından hoşlanmazlar, diye cevap verdim.

Gülerek «Ach so!» (ya, öyle mi?) diye bağırdı.

Polonya'nın alman kraliçesi kibarca söze karıştı:

— **Sie sind ein enfant terrible!** (uslanmaz bir çocuksunuz).

Frank merak etmişti:

— Mussolini Papa ile nasıl anlaştı acaba?

İzah ettim:

— Başlangıçta Mussolini ile Papa arasında büyük bir geçimsizlik vardı. İkisi de ayni şehirde oturuyorlar, ikisi de yanılmaz, şaşmaz olduklarını iddia ediyorlardı. Bir kavga çıkacağı belliydi. Fakat sonra anlaştılar. Şimdi herkes hayatından memnun. Bir italyan doğduğu zaman Mussolini onu himayesine alır. Çocuğu önce yuvaya gönderir, sonra okula yollar, daha sonra bir meslek sahibi yapar. Derken faşist partiye kaydettirir ve yirmi yaşma kadar çalıştırır. Yirmi yaşma gelince askere alır, iki yıl kışlada tutar, sonra terhis edip yine işinin başına gönderir. Rüştünü isbat edince evlendirir, bu evlilikten çocuk olursa, babaya ne yaptıysa çocuğa da onu yapar. Baba ihtiyarlar, çalışamaz hale gelir ve hiç bir işe yaramazsa, evine yollar, bir maaş bağlar ve bekler ki ölsün. Nihayet öldüğü zaman nasıl münasip görürse öyle yapsın diye, Mussolini onu Papa'ya teslim eder.

Polonya'nın alman kralı kollarını havaya kaldırdı, önce kızardı sonra morardı; gülmekten boğuluyordu. Bütün davetliler kollarım kaldırdılar **Wunderbar! Wunderbar!**

(Harika! Harika!) diye bağırıyorlardı. Nihayet Frank koca bir kupa şarap içti ve hâlâ heyecandan titreyen bir sesle:

— Ah şu italyanlar, dedi, ne siyasi deha, ne hukuk anlayışı!

Terlemiş yüzünü kurulayarak ilave etti:

— Yazık ki bütün almanlar katolik değil. Yoksa Almanya'da da din meselesi basitleşirdi. Katolikleri ölür ölmez Papa'ya teslim ediverirdik. Ama protestanları ne yapmalı?

— Hitler o işi şimdiye kadar çoktan hallederdi, dedim.

Frank sordu:

— Hitler'i şahsen tanır mısınız?

— Hayır, o şerefe nail olamadım. Bir kere Todt'un cenaze töreninde Berlin'de görmüştüm.

— Sizde nasıl bir izlenim bıraktı?

Belirli bir merakla cevabımı bekliyordu.

— Bana öyle geldi ki, Todt'un cesedini kime teslim etsem diye düşünüp duruyordu.

Sözümü tamamlarken bir kahkaha tufan daha kop tu.

— Emin olabilirsiniz, Hitler o meseleyi çoktan halletti, dedi ve gülerek misafirlerine sordu: **nicht wahr?** (Değil mi?)

Hep birden bağırıştılar: «ja! ja! naturlich!» (Evet, tabii)

— Hitler bir üstün-insandır. Siz de ayni fikirde değil misiniz?

Tereddüt ettiğimi görünce, yüzüme dikkatle baktı:

— Hitler hakkmdaki fikrinizi öğrenmek isterim, dedi.

— Hitler için, aşağı yukarı bir insandır diyebilirim, cevabım verdim.

— Ne demek yani?

Bence bir insan «sayılabilir» Hitler. Yani demek istiyorum ki kelimenin tam anlamıyla adam değil.

— Ach so! bir **uebermensch** (üstün insan) demek istiyorsunuz **nicht wahr?** Evet, Hitler bildiğimiz anlamda bir adam değildir, bir **uebermensch**'tir.

Masanın öbür ucundaki misafirlerden biri söze karıştı:

— Bay Malaparte, kitaplarından birinde, Hitler'in bir kadın olduğunu yazmıştı.

Bu sözleri söyleyen, Polonya Genel Valiliğinin Gestapo şefiydi, Himmler'in adamıydı. Sesi soğuk, yumuşak ve kasvetliydi. Başımı kaldırdım, ama kendisine bakmaya cesaret edemiyordum. Bu soğuk, yumuşak ve kasvetli ses, bu sanki uzaklardan gelen ses, içimi ürpertmişti.

Bir süre sustuktan sonra «gerçekten Hitler bir kadındır» dedim. Frank hayretle ve endişeyle yüzüme bakarak:

— Kadın mı? diye bağırdı.

Herkes susmuştu, hep birden yüzüme bakıyorlardı.

— Eğer bildiğimiz manada bir adam, yani bir erkek değilse neden kadın olmasın? Kadınlar da saygımıza, sevgimize ve hayranlığımıza lâyıktırlar. Hitler Alman halkının babasıdır, dersiniz, **nicht wahr?** Neden Alman halkının anası olmasın?

— Anası mı? diye haykırdı Frank, **Die mutter?**

— Elbette anası. Analar çocuklarını karınlarında taşırlar, ızdırap çekerek onları dünyaya getirir, kanlarıyla, sütleriyle beslerler. Hitler de yeni Alman halkının anasıdır: onu karnında taşımış, acı çekerek dünyaya getirmiş, kam ve...

Frank ciddi bir sesle sözümü kesti:

— Hitler Alman halkının anası değil, babasıdır!

— Her neyse. Alman halkı Hitler'in çocuğudur, buna şüphe yok.

— Evet, dedi Frank. Buna şüphe yok. Yeni Avrupa'nın bütün halkları, başta polonyalılar, Hitler gibi adil bir babaya sahip oldukları için iftihar etmelidirler. Halbuki polonyalılar bizim hakkımızda ne düşünüyorlar biliyor musunuz? Biz barbar bir milletmişiz.

Gülerek sordum:

— Böyle düşünmeleri gücünüze mi gidiyor?

— Biz efendi bir halkız, barbar değiliz.

— Aman bunu söylemeyin!

Frank adamakıllı şaşırmıştı «neden?» diye sordu.

— Çünkü barbarlıkla efendilik ayni şeydir.

— Ben sizin fikrinizde değilim. Biz bir **Herrenvolk'**uz, (hakim milletiz) barbar değiliz. Bu akşam içinize,

barbarlar arasında oturuyormuşsunuz gibi bir his geliyor mu?

— Hayır, ama efendiler arasında oturduğumu hissediyorum. -Gülerek ilâve etim- İtiraf etmeliyim ki, bu akşam Wavel sarayına girerken, bir italyan rönesans sarayına giriyormuş gibi oldum.

Polonya'nın Alman kralının yüzünü bir zafer gülüşü aydınlattı. Sağına, soluna döndü, bütün davetlilerin yüzüne gurur dolu bir memnunlukla tek tek baktı. Mutluydu. Ben de sözlerimin onu mutlu ettiğini biliyordum. Polonya'ya hareketimden önce Berlin'de, Wilhelmplatz'daki bürosunda Scheffer gülerek bana şu tavsiyede bulunmuştu:

— Frank'la alay etmekten sakının. Mert adamdır, ama şakadan anlamaz. Eğer kendinize hakim olamazsanız, onu rönesansın italyan ulularından birine benzetin, bütün günahlarınızı affedecektir.

Neyse ki Scheffer'in tavsiyesini tam zamanında hatırlamıştım.

Polonya'nın Alman işgali altındaki Cracowie şehrinde eski Wavel Kraliyet Sarayında «Polonya'nın Alman kralı» Frank'ın sofrasındaydım. Frank karşımda arkalığı yüksek sandalyesinde Jagellon ve Sobieski'lerin tahtına oturuyormuş gibi kurulmuş ve Polonya'nın kraliyet ve şövalye geleneğini canlandırdığına tamamen inanmışıtı. Kararsızlık ve kendini beğenmişlikle dolu bir iradeyi belirten, kartal burunlu, şiş ve soluk yanaklı yüzünü saf bir gurur aydınlatıyordu. Arkaya doğru taranmış parlak ssiyah saçları, fildişi beyazlığındaki yüksek alnını ortaya koyuyordu. Bu adamın somurtkan çocuklarınki gibi sarkık, etli dudaklarında, fazla büyük ve biraz fırlak gözlerinde, kalın, ağır göz kapaklarında, şakaklarında derin iki çizgi meydana getirecek şekilde gözlerini yarı kapalı tutuşunda, hem çocuksu hem ihtiyarımsı bir hava vardı. Yüzü hafifce terlemişti. Tepeden sarkan büyük Hollanda avizeleriyle masa üzerine dizilmiş gümüş şamdanların ışığı, Bohemya kristalleri ve Saks porselenlerinde yansıyor, sonra da bu terli yüze vurarak selofan bir maskeyle örtülüymüş gibi parlatıyordu.

Frank iki eliyle masaya dayanıp vücudunu geriye iterek:

— Tek ihtirasım, dedi, Polonya halkm Avrupa uygarlığı düzeyine eriştirmek. Bu kültürsüz halktan...

Aklma bir şey takılmış gibi birden sustu, dik dik yüzüme baktı ve almanca sordu:

— **Aber.. sie sin dein freund der Polen, nicht wahr?**

— Yoo ,hayır, diye cevap verdim.

Bu defa ayni soruyu italyanca tekrarladı:

— Nasıl? Polonyalıların dostu değil misiniz?

— Polonya halkının candan dostuyumdur, bunu hiç saklamam, dedim.

Frank şaşkınlıkla yüzüme bakakalmıştı. Bir an düşündü, sonra kelimeleri tarta tarta sordu:

— Öyleyse az önce bana neden «hayır» diye cevap verdiniz?

— Ukrayna'da bir rus işçisi bir alman subayına neden hayır cevabı verdiyse, ben de size hemen hemen ayni sebepten hayır dedim.

1941 yazında Ukrayna'nın Petchenka köyünde bulunuyordum. Bir sabah köy yakınındaki büyük Voroşilof kolhozunu görmeye gittim. Ruslar Petchenka'yı iki gün önce terketmişlerdi. O zamana kadar hiç böyle güzel, böyle büyük bir kolhoz görmemiştim. Her şey mükemmel durumda bırakılmıştı, fakat ağıllar boş, ahırlar ıssızdı. Ambarlarda bir tek buğday tanesi, bir tutam ot kalmamıştı. Avluda topallayarak bir at geziniyordu ama o da hem topal hem kocamış bir attı.

Avlunun nihayetinde uzun bir salaş boyunca çoğu sovyet yapısı, bir kısmı da alman, macar, isveç ve amerikan malı yüzlerce tarım makinesi sıralanmıştı. Ruslar çekilirken kolhozları yakmıyorlar, ekinleri ve ayçiçeği ormanlarını ateşe vermiyorlar, tarım makinelerini tahrip etmiyorlardı. Yalmz traktörleri, atları, davarı, hayvan yemini, buğday dolu torbaları, ay çiçeği tanelerini yüklenip beraber götürüyorlardı. Tarım makinelerine dokunmuyorlardı. Hatta döğenlere bile .Bunları olduğu gibi bırakıyorlardı. Traktörleri götürüyorlardı o kadar. Mavi tulum giymiş bir işçi koca bir döğenin tekerlekleri ve çarkları üzerine eğilmiş, makineyi yağlıyordu. Avlunun ortasında durmuştum, adamın çalışmasını seyrediyordum. Savaş çok uzaktaymış, ya da savaş Petchenka köyüne uğramamış gibi

makineleri yağlıyordu adam. Bir kaç gün yağmur yağdıktan sonra güneş çıkmıştı, hava ılıktı. Beyaz bulutlarla dolu soluk mavi gökyüzü çamurlu su birikintilerine aksetmişti.

Derken, peşinde askerleriyle bir alman SS subayı girdi kolhoza. Bacaklarını ayırıp avlunun ortasında durdu ve etrafına bakındı. Arada bir dönüp adamlarına bir dönüp adamlarına bir şeyler söylüyor, konuşurken pembe ağzındaki bir iki altın dişi parlıyordu. Birden, makineyi yağlamak için eğilmiş, iki büklüm olmuş işçiyi görüp seslendi:

— **Du, komm her!** (Buraya gel!)

İşçi topallayarak yaklaştı. At gibi o da topaldı. Onu da topal olduğu için geride bırakmışlardı. Sağ elinde kocaman bir ingiliz anahtarı, sol elinde de meşin bir yağdanlık vardı. Atın yanından geçerken hayvana alçak sesle birşey söyledi, kör at burnunu adamın omzuna sürterek bir iki topal adımla onu takip etti. İşçi geldi, subayın önünde durdu, kasketini çıkardı. Kıvırcık siyah saçları, kurşuni renkte zayıf bir yüzü, donuk bakışlı gözleri vardı: belli ki yahudiydi.

Subay sordu:

— **Du bist Jude, nicht wahr?** (Yahudisin, değil mi?)

İşçi başını sallayarak cevap verdi:

— **Nein, ich bin kein Jude.** (Hayır, yahudi değilim)

Subay bu defa rusça tekrarladı.

— **Cro, ti niè Evrin? Ti Evrin!** Yahudisin!

İşçi de rusça cevap verdi:

— **Da, Ja Evrin.** Evet yahudiyim.

Subay sustu, uzun uzun adamın yüzüne baktı. Sonra kelimeleri tarta tarta sordu:

— Öyleyse az önce bana neden hayır diye cevap verdin?

— Almanca sordun da ondan.

Askerlere döndü subay ve bağırdı: Kurşuna dizin!

Frank'ın ağzı içten bir gülüşle yayıldı, davetliler de kendilerini sandalyelerin arkalıklarına bırakarak gürültüyle gülmeye başladılar. Masadakilerin kahkahaları yatışınca Frank konuştu:

— O subay gayet dürüst bir şekilde karşılık vermiş

dedi. Daha kötü bir şey de yapabilirdi **nicht wahr?** Ama esprili bir adam değilmiş orası muhakkak. Espri anlayışı olsaydı, belki işi şaka tarafından alırdı. -Nezaketle bana doğru eğilerek fransızca ilave etti- Esprili insanları severim; sizde de bundan bol bol var. Espri, zekâ, sanat, kültür Alman Cracovie şehrinde en şerefli yeri işgal eder. Wavel'de bir rönesans sarayını yeniden canlandırmak, Wavel'i slav barbarlığının ortasında bir uygarlık adası haline getirmek istiyorum. Biliyor musunuz, Cracovie'de bir Polonya Filarmoni Derneği kurmayı bile başardım .Orkestranın bütün üyeleri tabiatıyla polonyalı. Furtvangler ile Karanjan birkaç konser yönetmek için önümüzdeki ilkbaharda Cracovie'ye gelecekler.

Birden gözlerini havaya kaldırarak ve masa örtüsünün üstünde parmaklarını piyano çalar gibi gezdirerek: «Ah Chopin! ah Chopin!» diye bağırdı, «Beyaz kanatlı melek! Polonyalı olmasının ne önemi var? Müzik semasında polonyalı meleklere de yer bulunur. Fakat polonyahlar Chopin'i sevmiyorlar.»

— Chopin'i sevmiyorlar mı?

Frank üzgün bir sesle anlatmaya başladı:

— Geçen gün Chopin'in eserlerinin çalındığı bir konsere gitmiştim. Cracovie'lilerden bir kişi elini kaldırıp da alkışlamadı. Müziğin bu beyaz meleği için bir çift el bile çırpılmadı, en ufak bir sevgi gösterisi yapılmadı. Kıpırdamayan, sesi çıkmayan muazzam halk kütlesine bakarak bu buz gibi sesizliğin sebebinin ne olabileceğini düşündüm. Bu binlerce parlak göze, hâlâ Chopin'in uçucu okşayışlarının ılıklığını muhafaza eden bu solgun alınlara, beyaz meleğin tatlı ve hüzünlü öpücüğü ile sararmış görünen dudaklara bakarak, bu büyük dinleyici topluluğunun dilsizliğine, gözüme adeta bir hayalet gibi görünen hareketsizliğine bir sebep bulmaya çalıştım. Ah! Ben bu halkı sanatla, şiirle, müzikle fethedeceğim; polonyalı Orphèe olacağım. Bir düşünün, Polonya'nın Orphèe'si...

Gözleri kapalı, başı iskemlenin arkalığına dayalı, acaip bir şekilde gülüyordu. Rengi solmuştu, zorla nefes alıyordu ve alın boncuk boncuk terlemişti.

Tam o anda, Frau Brigitte Frank, **die deutsche Königin von Polen** gözlerini kaldırdı ve başım kapıya doğru

çevirdi. Bu göz işareti üzerine kapı açıldı, muazzam bir gümüş tepside, mis kokulu yabanî mersin yaprakları üzerine yatırılmış, kocaman bir yaban domuzu getirildi sofraya.

Polonya Genel Valiliği Protokol Şefi Keith, yaban domuzunu kendi tüfeğiyle Lublin ormanlarında avlamıştı. Hayvanın korkunç kafası mersin yapraklarından yapılmış bir yastığa yatırılmıştı. İlk bakışta tedbirsiz avcıların ve yırtıcı av köpeklerinin üstüne sıçramaya hazır gibi görünüyordu. Kafanın iki yanından, kıvrık beyaz dişleri ileriye doğru uzanmıştı. Boncuk boncuk yağ damlalarının toplandığı parlak sırtında, ateşin çatlattığı kavrulmuş deri üstünde ipek gibi parlayan kara kabuklar hasıl olmuştu. Polonya'nın bu soylu yaban domuzu, Liblin ormanlarının bu «partizan» hayvanı için, içimi acıtan bir sempati duydum. Karanlık göz oyuklarında gümüş gibi bir parıltı vardı: ne olduğunu anlayamadığım canlı ve gizli bir şey, müthiş bir ateşle tutuşmuş bir bakış. Ayni parıltıyı Vistül boyunca uzanan arazide, Zakopane'deki Tatra tepelerinde, Czenstochowa ve Radom fabrikalarında Wieliczka tuz madenlerinde rastladığım polonyalı köylülerin, oduncuların ve işçilerin bakışlarında da görmüştüm.

Frank «Achtung!» diye bağırdı, kolunu kaldırıp yaban domuzunun sırtına koca bir bıçak sapladı.

Belki büyük şöminede yanan ateşin alevinden, belki yiyeceklerin zenginliği ile macar ve fransız şaraplarının nefisliğinden, başıma ateş basıyordu. Kralların yaşadığı eski, soylu, zengin ve bilgili Cracovie şehrinde. Wavel sarayının büyük salonunda, Polonya'nın alman kralının sofrasında, italyan rönesansı ululardından birini şahsında canlandırdığım sanan bu kendini beğenmiş, bön ve zalim kralın maiyeti ortasında oturuyordum ve sıkıntılı bir utanç ateşi yüzümü yakıyordu. Yemeğin başından beri Frank, Eflatun'dan, Marsile Ficin'den, Orti Oricellari'lerden, daha sonra da Donatello, Politien ve Sandro Boticelli'den bahsetmişti. (Frank üniversite öğrenimini Roma'da yapmıştı. Hafif ve romantik bir Goethe ve Gregorovius aksamyla, gayet düzgün italyanca konuşurdu. Floransa, Venedik, Sienna müzelerinde günler geçirdiği olmuştu. Perugia, Ferrara, ve Mantova'yı bilirdi; Schumann'a, Cho-

pin'e ve Brahms'a tutkundu, adeta ilahi bir şekilde piyano çalardı.)

Agnolo Firenzuola'da, Celse, güzel Amorrorisca'ya nasıl gülümsüyorsa, Frank da karısı Brigitte'e ayni zariflikle gülümsüyor, Schifanoia sarayında Borsod'Este, Ferrara'nın tablolarındaki kadınların çıplak omuzlarını ve pembe alınlarını gözleriyle nasıl okşuyorsa, o da Frau Wachter ile Frau Gassner'i ayni şefkatli bakışlarla okşuyordu. Muhteşem Laurent, Ambra'daki villasında etrafına topladığı neşeli gruplar ortasında genç Politien'e nasıl dönüp bakıyorsa, Frank da, Cracovie Valisi -ve Dolfus'un katillerinden biri olan- genç ve zarif Bachter'e ayni nazik ciddiyetle dönüp bakıyordu. Öte yandan Keith, Wolsegger, Emil Gassner ve Stahl onun kibar sözlerine, Baldassar Castiglione'nin mükemmel bir saraylı olmak isteyenlere tavsiye ettiği gibi, vakar ve iltifatla cevap veriyorlardı. Sadece Masanın öbür ucunda oturan Himmler'in adamı, dinliyor ve susuyordu. Belki de Haşmetlû Efendiye muhafızlık eden -eldivenli ellerine şahinler konmuş doğancıların değil de - makineli tüfekli SS'lerin bulunduğu bitişik odalardaki ağır ayak seslerine kulak veriyordu.

Varşova ile Cracovie, Radom ile Lodz, Lublin ile Leopolis arasındaki ıssız karlı ovaları otomobille geçtikten, yüzlerinde açlık, ızdırap, esirlik ve umutsuzluğun izlerini, temiz ve açık renk gözlerinde mutsuz polonya halkının masum bakışlarını taşıyan perişan insanlarla dolu kasvetli köy ve şehirleri dolaştıktan sonra, geceyi geçirmek için şehrin birinde Deutsche Hauss'a indiğim zaman, cıvık gülüşler, boğuk haykırışlar, içki ve yemeklerin sıcak kokusu ile karşılaşıp, kendimi bir sihirli değnek darbesiyle Grosz'un hayal ettiği ekspresyonist bir alman sarayına düşmüş sandığım sırada, yüzüme doğru nasıl bir ateş dalgası çıkıyorduysa, şimdi de ayni şey oluyordu. Son derece zengin bir sofra etrafında Grosz'un çizdiği enseleri, ağızları, kulakları görür gibi oluyor ve almanların balık gözüne benzeyen sabit bakışlı, soğuk gözlerini seyrediyordum.

Wavel sarayının büyük salonunda, Cracovie'nin alman kralının sofrasında oturanlara tek tek bakarken ve bir yandan da Varşova, Cracovie, Czenstochova ve Lodz

sokaklarındaki zayıf, solgun insanları, çamurlu kar tabakasıyla örtülü kaldırımları dolduran, yüzlerinden açlık ve ızdırap akan kalabalığı, her gün kapılarından gizlice halılar, gümüş takımlar, kristaller, porselenler -eski günlerin zenginlik, şan ve gurur alameti olan her çeşit eşya- çıkarılan azametli saraylarla kederli evleri düşünüyordum: yüzünü ateş gibi bir utanç duygusu yakıyordu.

Frank muzip bir gülümseyişle sordu:

— Bugün Batorego sokağına ne yapmaya gittiniz?

— Batorego sokağına mı?

— Evet. Emil Gassner'e döndü: Sanırım sokağın adı Ulice Batorego idi değil mi?

— **Ja, Batoregostrasse,** diye cevap verdi Gassner.

— Ne işiniz vardı o bayanların evinde? Neydi isimleri?

— Bayan Urbanski'ler.

— Urbanski mi? Yanılmıyorsam iki yaşlı hanımdır onlar. İki ihtiyar kız.

— Herşeyi biliyorsunuz da, oraya niye gittiğimi nasıl bilmezsiniz, bayanlara ekmek götürdüm.

— Ekmek mi?

— Evet, italyan ekmeği.

— İtalyan ekmeği mi? İtalya'dan mı getirdiniz?

— İtalya'dan gelirken getirdim. Urbanski kardeşlere Floransa'dan bir buket gül getirmek isterdim. Fakat Floransa ile Cracovie arasındaki yol çok uzun, gül de çabuk solar. Onun için ekmek getirdim.

Frank bağırdı:

— Ekmek ha! Polonya'da ekmek mi yok sanki?

Böyle söylerken, gümüş tepsilerden taşan beyaz ekmek dilimlerini, Polonya'nın yumuşak, ince kabuklu, ipek gibi kaygan ve çıtır çıtır ekmeğini kucaklamak istercesine kollarını açmıştı. Safiyane ve şaşkın bir gülüş solgun, şiş yüzünü aydınlatıyordu.

— Polonya'nın ekmeği acılı, dedim.

— Doğru ama, İtalya'dan gül getirmek, daha iç açıcı bir hediye olurdu. Keşke bir buket Floransa gülü getirseydiniz, İtalya'dan tatlı bir hatıra olurdu. Ama belki de o evde sadece iki ihtiyar kızla görüşmemişsinizdir?

Frau Wachter, Frank'ı parmağıyla zarif bir şekilde

tehdit ederek, fransızca «ah, ne fesatsınız!» dedi. Frau Wachter Viyana'lıydı, fransızca konuşmaya pek özenirdi.

Frank gülerek devam etti:

— Lubomirska diye bir prenses de vardı orada, değil mi? Lili Lubomirska. Lili, **ach so** Lili!

Hep birden gülmeye başladılar. Susuyordum.

— Lili de mi italyan ekmeği seviyor yoksa?

Frank'ın bu sözleri, davetlilerin kahkahalarıyla karşılandı. O zaman gülümseyerek Frau Wachter'e döndüm ve fransızca ben hazırcevap değilim, dedim, ne söyleyeceğimi bilemiyorum. Benim yerime siz cevap verir misiniz?

Frau Wachter gayet ince bir şekilde:

— Hazırcevap olmadığınızı biliyorum, dedi. Fakat polonyalılarla italyanların dost milletler olduklarını söylemek kolay. En mükemmel ekmek dostluk ekmeğidir, değil mi?

— Teşekkür ederim.

Frank da «ach so!» diye onayladı ve biraz sustuktan sonra ilâve etti:

— Polonya halkının büyük dostu olduğunuzu az daha unutuyordum; daha doğrusu polonyalı soyluların dostu olduğunuzu..

— Bütün polonyalılar soyludur, dedim.

— Gerçekten, diye cevap verdi Frank. Ben de Prenses Radziwill ile bir arabacı arasında en küçük bir ayırım bile yapmıyorum.

Haksızlık ediyorsunuz, diye cevap verdim.

Hepsi hayretle yüzüme baktı, Frank gülümsedi.

Fakat o anda kapı yavaşça açıldı ve bu defa yine gümüş bir tepsi üstünde kızarmış bir kaz getirildi sofraya: etrafı bir çelenk gibi, kendi yağında kızarmış patateslerle süslenmişti. Yuvarlak, yağlı polonya kazının etli göğsüne, şişko butlarına, adaleli boynuna baktım ve neden bilmem, malum usulle, yani bıçakla kesilmiş olduğunu değil de bir SS kıtası tarafından duvara dayanıp kurşuna dizilmiş olabileceğini düşündüm. Adeta «Feuer!» ateş komutasını ve tüfek tarrakalarını işitir gibi olmuştum. Kaz herhalde, Polonya halkına zulmedenlere karşıdan bakarak, alnı yukarıda, vurulup düşmüştü. Kuvvetli bir sesle bağırdım: **feuer!**

Sanki bu haykırışın, bu boğuk sesin, bu kuru komutun ne ifade ettiğini anlamak istemiş ve Wavel'in büyük salonunda idam mangası silahlarının tarrakasını işiteceğimi sanmıştım. Sofradakiler gülmeye başladılar. Başlarım geriye atarak gülüyorlardı. Frau Brigitte Frank ise dikkatle yüzüme bakıyordu: hafifçe nemlenmiş ve alev alev yanan yüzünde, gözleri şehvetli bir neşe ile parlıyordu. Frank da **feuer!** diye bağırdı. Ötekiler daha keyifle gülmeye başladılar. Başlarım sağ omuzlarına doğru eğmişler ve tam hedefe ateş ediyorlarmış gibi sağ gözlerini kısarak kaza bakıyorlardı. Ben de gülmeye başladım, fakat yüreğimi inceden inceye bir utanç dolduruyordu: kendimi «kazdan yana» hissediyordum. Ah, evet kendimi, ne tüfeklerini omuzlayanlardan, ne **feuer!** diye bağıranlardan, ne de **Gans Kaputt** kaz öldü diyenlerden yana değil de, kazdan yana hissediyordum.

Kaza bakarken, bir yandan da Varşova istasyonunun harabeleri ortasında, yağmur altında, kendisini İtalya'ya götürecek, orda güvenliğe kavuşturacak treni bekleyen ihtiyar Prenses Radziwill'i, sevgili ihtiyarcık Bichette Radziwill'i düşünüyordum. Yağmur yağıyordu ve Bichette, Stuka'ların bombalarıyla altüst olmuş peronda, bekleme salonunun yarı yanmış kalasları arasında iki saatten beri treni bekliyordu. İtalyan Elçiliğinin genç sekreteri Soro'ya «benimle meşgul olmayın camm, zaten işim bitmiş, kocamışım» diyor, ara sıra küçük fötr şapkasının kenarlarına biriken su damlacıklarını silkelemek için başını sallıyordu. «Ah, bir şemsiye bulabilsem» diye çırpınan Soro'ya «haydi, haydi, benim yaşımda şemsiye ne olacak» diye cevap vererek, kendisini istasyona kadar geçirmek için Gestapo'dan izin koparabilmiş dost ve akrabalarına, o baha biçilmez sesi, aksam ve mimikleriyle, ruslarla almanların işgali altındaki topraklardan geçerken karşılaştığı güçlükleri, maceralı yolculuğunu, herşeye eğlenceli bir hava vererek anlatıyordu. Sanki iyilikseverliği, merhameti ve gururu, bakışlarını Polonya'nın muazzam trajedisine çevirmesine izin vermiyordu. Yağmur yanaklarındaki makyajı eriterek yüzünden aşağı akıyordu. Küçük fört şapkasının kenarından sarı lekeli beyaz saçları, kirli yağlı meçler halinde görünüyor, uçlarından sular damlıyordu. İki saat-

ten beri ayakta, yağmur altındaydı; ayakkabıları peronu kaplayan kömür ve çamur batağı içindeydi. Fakat yine de canlı neşeli ve şakacıydı. Ötekinden, berikinden, dostlar, akrabalar, firar edenler, ölmüşler ve enterne edilmişlerden haber soruyor, biri «ne olduğunu bilmiyoruz» deyince «aaa, yok canım» diye bağırıyordu: eğlenceli bir dedikodudan, hoş bir hikâyeden mahrum edilmiş gibi. «Filanca yaşıyor» cevabını aldığı zaman «ah ne hoş!» diye bağırıyor, «filanca öldü, filanca da tedhiş kampında» denecek olursa, o zaman «benimle alay mı ediyorsunuz?» der gibi, akıl almaz birşey işitmiş gibi, cam sıkılmış bir tavırla «nasıl olur camm?» diye itiraz ediyordu. Soro'ya Varşova'nın son dedikodularını anlattırıyor, perondan geçen alman askerleriyle subaylarını görünce, mevcudiyeti ile onları rahatsız ettiğine üzülüyormuş, onlara acıyormuş, Polonya'nın mahvolması bu zavallı almancıkların başına gelen bir felâketmiş gibi, geçmişi hatırlatan bir aksanla, o tarifi imkânsız aksamyla «ah şu zavallılar!» diye başım sallıyordu.

Derken bir alman subayı elinde bir iskemleyle yanımıza yaklaştı, Bichette'in önünde eğildi ve hiçbir şey söylemeden iskemleyi uzattı. Birden dikildi Bichette, en nazik gülümsemesiyle ve zerre kadar küçümseme ifadesi taşımayan bir sesle «Teşekkürler» dedi «ama ben sadece dostlarımdan nezaket kabul ederim.» Subay afallamıştı. Önce söylenenleri anladığım belli etmek istemedi, sonra kızardı, iskemleyi yere koydu, eğilip selam vererek sessizce uzaklaştı.

— Allah, Allah, dedi Bichette. Sandalyeymiş... Aman ne fikir!»

Orada yağmur altında sahipsiz duran sandalyeye bakıyordu:

— Kendilerini evlerinde samyor bu zavallılar. Akıl alacak şey değil.

Yağmur altında ayakta bekleyen bu ihtiyar polonyalı kadım, yağmur altında sahipsiz gibi duran o boş iskemleyi düşünüyor ve kendimi Prenses Bicehtte Radziwill'den, yağmur altındaki boş iskemleden ve kazdan yana hissediyordum.

Frank bir kere daha bağırdı: **«feuer!»** Varşova istas-

yonunun harabe halindeki duvarlarına dayanmış olan kaz, idam mangasına gülüyor ve yaylım ateşiyle yuvarlanıyordu. -Zavallılar!- Varşova istasyonunun harabeleri arasında, çamurlu perondaki sahipsiz iskemleden, Bichette'ten ve kazdan yanaydım, bunu hissediyordum.

Hepsi de gülüyordu. Gülmeyen sadece tahta kurulmuş gibi kaskatı ve resmi bir tavırla oturan kraliçeydi. Yeşil kadifeden çam biçimi kemersiz bir elbise giymişti. Elbisenin eteğinde kalın kırmızı bir band vardı. Eski bir alman modasına göre, içi havayla doluymuş hissini veren yuvarlak plilerle omuzlara tuturulmuş uzun ve geniş kolları, omuzlarda bir yuvarlak yaptıktan sonra, gittikçe genişleyerek bileklerine kadar dökülüyordu. Yeşil kadife elbise üstüne, etekteki kırmızı bandla ayni renkte dantelden geniş bir kep almıştı. Saç tuvaleti gayet sadeydi. Tepesinde toplamış, topuz yapmıştı saçlarını. Bir dizi inciyi de bir taç gibi başının etrafına iki sıra halinde dolamıştı. Şişman ve bodurdu kraliçe. Bileklerinde parlayan altın bilezikler ve ellerinde parmaklarının etlerini fırlatacak kadar dar yüzüklerle, kaskatı taşıyormuş gibi ezilmişti. Alev alev yanan parlak yüzünü küstah ifadeli bir şehvet maskesi örtüyordu. Fakat yine de saf, melankolik, dalgın birşey parlıyordu bakışlarında. Bütün yüzü, kıymetli Meissen tabaklarına doldurulmuş yiyeceklere, Bohemya kristallerinde ışıldayan kokulu şaraplara doğru uzanmıştı. Aşırı bir oburluk diyemezsek de doymak bilmez bir iştah ifadesi burun deliklerinde titriyor, şiş dudaklarında zonkluyor, yanaklarında örümcek ağı gibi incecik çizgiler oluşturuyordu. Bu çizgiler zahmetle nefes alırken, burnuyla ağzının etrafında bir genişliyor bir daralıyordu. Bu kadına karşı içimde iğrenme ve acıma duyguları birbirine karışıyordu. **Aç mıydı acaba?** Keşke yardım edebilseydim. Kalkmak, masanın üzerinden doğru uzanmak, kazdan koca bir parça koparıp ağzına tıkmak, arkasından da patatesleri tıkıştırmak isterdim. Her an açlıktan bayılıverecceğini samyor ve korkuyordum. Yeşil kadifesi içine yığılıverecek, başı yemeklerle dolu tabakların içine düşüverecek endişesindeydim. Gözlerimi, alev alev yanan yüzünden, şişkin göğüslerinden ayıramıyordum. Her defasında yardıma koşmamı engelleyen şey, dalgın ve saf bakışlarıydı,

nemli gözlerinde parlayan o saydam, temiz ve berrak ışıktı.

Öteki davetliler de açgözlülükle yeyip içerken kraliçeyi gözden kaçırmıyorlardı. Onlar da mı kraliçenin açlıktan bayılıp, yağlı kaz eti parçaları ve kızarmış patateslerle dolu tabağı içine başaşağı düşüvereceğinden korkuyorlardı acaba? Ara sıra bir endişe ve vecd havasıyla çatalları ağızlarında, kadehleri dudaklarının kenarında, ağızları açık bakakalıyorlardı. Kral bile kraliçenin en ufak bir hareketini dikatle izliyor, en basit arzularını dahi yerine getirmeye, en belirsiz kımıldanışının anlamını keşfetmeye, yüzünde bir saniyede görünüp kaybolan ifadeleri yakalamaya hazır bekliyordu.

Fakat kraliçe hareketsiz, duygusuz oturuyor, arasıra davetlilere saf ve dalgın bir bakış fırlatıyordu. Bu bakışlara en ziyade Dollfuss'un kanının bile kirletemediği kadar beyaz elli genç Wachter -ince ve zarif Cracovie Valisi Wachter- ile sahte ve müstehzi gülüşlü, bakışlarını daima karşısındakinin bakışlarından kaçıran, kraliçenin saf bakışlarıyla her karşılaşışında korkmuş gibi gözlerini önüne indiren Viyana'lı Emil Gassner hedef oluyordu. Ama daha çok Polonya Genel Valiliği Nasyonal Sosyalist Parti Direktörü Stahl'a bakıyordu kraliçe. Soğuk ifadeli, keskin gotik hatlı bir yüzü vardı Stahl'ın. Atletik yapılıydı. Başında görünmez defne dallarında bir taç hayal ettiriyordu insana. Yeşil kadife zırhı içine hapsolmuş kraliçeye doğru bütün vücuduyla uzanmış gibiydi. Kraliçe ise, elinde incecik kristal kadeh, kendi yüksek, gizli ve saf düşüncelerine dalmıştı. Stahl'ı dalgın dalgın dinliyordu.

Arada bir kraliçeyi seyretmekten kendimi kurtarıyordum. Frau Wachter'in güleç yüzü, Frau Gassner'in beyaz kolları ve Lubin ormanlarında yaban domuzu avından, Volymnie'deki yırtıcı av köpekleri sürüsünden, Radziwilov korusundaki sürek avından bahseden Genel Valilik Protokol Şefi Keith'in terli yüzü üzerinde tek tek duruyor, sonra diğer davetlilerde gezdiriyordum gözlerimi. Bazan da Boepple ile Bühler'i, bu iki **Staatssekretare**'yi (müsteşar) seyrediyordum. İkisi de gri üniformalarının içinde kaskatıydılar, kollarında siyah gamalı haçlı kırmızı bazubendler vardı. Şakakları ter, yanakları ateş için-

deydi. Kralın her **nicht wahr?** sorusuna gözleri parlayarak bağırırcasına «**ja! ja!**» diye cevap veriyorlardı. Arada bir gözüm Baron Wolsegger'e takılıyordu. Wolsegger parlak beyaz saçlı, yaşlı bir Tirol centilmeniydi. Kıpkırmızı yüzünde sivri bir silahşör sakalı uzamıştı. Gözleri açık renkti. Wolsegger'e bakarak bu hem nazik hem haşin yüzü daha önce nerede görmüş olabileceğimi hatırlamaya çalışıyordum. Hafızamda yılları ve ülkeleri araştırırken, Wurtemberg'de, Fürstenberg prenslerine ait şatonun parkındaki **Donaueschingen**'i (Tuna'mn kaynağı) hatırladım. Diane'ın ve orman perilerinin çevrelediği mermer fıskıyeden Tuna'nm kaynağı fışkırıyordu. Bu genç nehirin beşiği üzerine eğilmiş, uzun uzun suyun titreyerek yükselişini seyretmiştim. Sonra şatonun kapısını çalmış, büyük holü geçip büyük mermer merdiveni çıktıktan sonra, duvarları Holbein'in «Passion Grise» tablolarıyla süslenmiş muazzam salona girmiştim. İşte orada «Condottiere» Wallenstein'ın portresini görmüştüm... Bu uzak hatıraya gülümsedim. Baron Wolsegger'e gülümsedim. Sonra birden bakışlarım Himmler'in adamı üstünde durdu.

O anda bu adamı sanki ilk kez görüyormuşum gibi geldi bana. Ürperdim. O da bana bakıyordu. Gözlerimiz karşılaştı. Adının söylenmesi yasak edilmiş, adı ağza alınmayan bu adam orta yaşlıydı, herhalde kırktan fazla değildi. Koyu renk saçları şakaklarından ağarmaya başlamıştı. Uzun bir burnu, ince soluk dudakları ve dikkati çekecek kadar açık renk gözleri vardı. Gözleri belki griydi, belki maviydi, belki de beyazdı: balık gözü gibi. Sol yanağında uzun bir yara izi görülüyordu. Fakat özellikle birşey beni altüst etti: kulakları. Son derece küçük, kansız, balmumundan kulaklar. Kulak memelerinin saydamlığı, sütün ya da balmumunun saydamlığını hatırlatıyordu. Aklıma Apulée masalmdaki Ambroise geldi. Bir ölüyü beklerken hayaletler kulaklarını yemişti Ambroise'm. Sonra yerine balmumu kulaklar yapıştırılmıştı. Himmler'in adamının yüzünde bir gevşeklik, bir çıplaklık vardı. Kafatası kaba ve kalın, alın kemikleri de sert görünüyordu ama yeni doğmuş bir bebeğin kafası gibi dokununca parmak batıverecek hissini uyandırıyordu: bir kuzu başı. Küçük elmacık kemikleri, uzun yüzü ve şehla bakışlarıyla tam bir

kuzu: hem hayvani hem çocuksu bir ifade. Alın ise bir hastanın beyaz ve terli alnıydı. Balmumuna benzer cilt üstündeki ter damlacıkları, sırtüstü yatıp şafağı bekleyen veremlilerin alnını nemlendiren hummalı uykusuzluk teriydi.

Himmler'in adamı susuyordu; sessizce bana bakıyordu. Bir ara dudaklarında çekingen, gayet yumuşak, tuhaf bir gülümseyiz farkettim. Önce bana gülümsediğini, gerçekten bana bakarak gülümsediğini sandım. Sonra birden, gözlerinin bomboş olduğunu, davetlilerin konuşmalarını dinlemediğini, sesleri, gülüşleri, kadeh ve çatal gürültülerini duymadığını farkettim. Yalnızlık, korku ve gaddarlık (almanlara özgü o muzdarip gaddarlık) semalarında uçar gibi, mestolmuş bir hali vardı. Bu yüzde en ufak bir kabalık ya da vahşilik izine tesadüf edilmiyordu, aksine bir çekingenlik, yolunu kaybetmişlerin şaşkınlığı, heyecanlandırıcı ve olağanüstü bir yalnızlık ifadesi vardı. Sol kaşı alnına doğru bir dik açı teşkil edecek şekilde yukarı kalkıktı.. Bu kalkık kaştan aşağıya doğru zalim bir gurur, soğuk bir küçümseme ifadesi iniyordu. Yüzündeki bütün işaret ve ifadelerin birleşmesinden o muzdarip gaddarlık, o hüzünlü ve olağanüstü yalnızlık çıkmıştı ortaya.

Bir ara bu çehrede bir şeyin yumuşayıp eridiğini, canlı ve insanî bir şeyin, bir ışığın, bir rengin -belki de bir bakışın, bir çocuk bakışının- yavaş yavaş o boş gözlerde doğduğunu sandım. Sanki bir melek gibi ağır ağır, gökyüzünün uzak ve tertemiz katlarından aşağı iniyordu adam. Bir örümcek gibi duvardan aşağı iniyor, hücresinden kaçan bir mahkûm gibi duvardan kayıyordu. Solgun yüzünde derin bir zillet ifadesi doğuyordu. Bir balığın kovuğundan çıkışı gibi, yalnızlığının derinliklerinden çıkıyordu. Dimdik yüzüme bakarak bana doğru yüzüyordu bu balık. Çıplak yüzünün, renksiz bakışlarının bende uyandırdığı dehşet duygusuna, bilinçsiz bir sempati karışmaya başlamıştı. Derken ayni yüze bir çeşit merhametle bakar oldum. Bu acınacak canavarın içimde uyandırdığı sempati ve dehşet karışımından marazi bir zevk alıyordum.

Himmler'in adamı birden masanın üstünden doğru eğilip çekingen bir gülümsemeyle ve alçak sesle: «ben de

polonyalıların dostuyum», dedi ve fransızca ilave etti: «Polonyalıları çok severim.»

Bu sözler, bu alabildiğine tatlı ve hüzünlü ses beni öylesine altüst etti ki, kralın, kraliçenin ve öteki davetlilerin kalkmış olduklarını farketmedim. Herkes bana bakıyordu. Ben de kalktım. Kraliçenin peşinden yürüdük. Ayaktayken daha şişman görünüyordu kraliçe: tam bir alman burjuvası. Kadife elbisesinin yeşili bile solmuş gibiydi. Ağır ağır, kalender bir vakarla yürüyor, «dritter Reich» stilindeki möblenin saçma, küstah ve soğuk ihtişamını gözleriyle tadmak istercesine her odamn eşiğinde bir parça duruyordu. -Bu stilin en katıksız örnekleri Berlin'de Başbakanlıktadır- Kraliçe biraz duraladıktan sonra bir eşiği geçip bir kaç adım atıyor, yine duruyor, eliyle möbleleri, tabloları, halıları, ayaklı abajurları, Brecker kahramanlarının heykelciklerini, gotik kartallar ve gamalı haçlarla donanmış tapisöriyi gösteriyor, zarif bir gülümseyişle soruyordu: **«schön, nicht wahr?»**

Wavel'i yirmi yıl önce şahane bir çıplaklık içinde görmüştüm. Şimdi ise ayni saray tıka basa doldurulmuştu. Alman ordularının peşinden giden Münih, Viyana ve Berlin antikacılık uzmanları, Belçika, Fransa ve Hollanda'da yağma ettikleri, yahut polonyalı soyluların saraylarından çaldıkları eşyalarla, bodrumlarından en yüksek kulesine kadar tıklım tıklım doldurmuşlardı sarayı.

Tavandaki büyük avizelerden yağan kuvvetli bir ışık, parlak meşinler üstünde, Hitler, Goering, Goebbels, Himmler ve diğer liderlerin portreleriyle dolu duvarlarda yansıyordu. Her yere, her noktaya (koridorlara, merdiven sasanlıklarına, oda köşelerine, müblelerin üstüne, duvar oyuklarına, küçük mermer sütunlara) ya mermer, ya tunç heykelcikler serpiştirilmişti. Bunların hepsi de Polonya'nın alman kralının büstleriydi. Ya Stefan Georg, Nietszche ve Burckhard'ın modası geçmiş estetiği, ya Horst Wessel Lied'in veya Beethoven'in üçüncü senfonisinin kahramanca estetiği, ya da Münih ve Floransa ümanist antikacılarının dekoratif estetiğinden esinlenerek yapılmış heykelciklerdi. Havasız odalar ve salonlarda taze yağlı boya, yeni deri ve cilası kurumamış ağaç kokusu dalgalamıyordu.

Nihayet «dritter Reich» mübleleri, fransız halıları ve deri kaplamalarla cümertce donatılmış büyük bir salona girdik. Burası Frank'ın bürosuydu. Wavel sarayının dış galerisine açılan iki büyük camlı kapı arasındaki boşluğa, muazzam bir akaju masa yerleştirilmişti. Ağır yaldızlı tunç şamdanlardaki mumların alevi akaju üzerinde titreşiyordu. Hiç bir şey yoktu masanın üstünde. Bomboş, çıplak bir masa.

Frank kollarını açarak:

— İşte burada Polonya'nın geleceğini düşünüyorum, dedi.

Güldüm, çünkü ben, Almanya'nın geleceğini düşünüyordum.

Frank'ın bir işareti üzerine iki camlı kapı açıldı ve dış galeriye çıktık (Öteki, yani iç galeri, italyan rönesans mimarlarının düzenlediği şahane bir avluya açılırdı.)

Dışarı çıkınca, Frank kolunu uzatıp Wavel sarayının göz kamaştırıcı kar üstünde hatları kesin bir şekilde belli olan muazzam kütlesini göstererek: «işte Almanya» dedi. Polonya krallarının bu eski sarayı çevresinde uzanan şehir, incecik hilalin çekingen bir ışıkla aydınlattığı berrak gökyüzü altında kardan bir kefene sarılmıştı. Vistül'den mavimsi bir sis yükseliyor, uzakta, ta ufukta, zarif ve şeffaf Tatra tepeleri beliriyordu. Pilsudzki'nin mezarı önündeki SS nöbetçilerinin köpekleri, arasıra gecenin derin sessizliğini bzarak havlıyordu. Soğuk o kadar şiddetliydi ki gözlerim yaşarmıştı. Bir an gözlerimi kapadım. Frank «bir rüya gibi, değil mi?» diye sordu.

Tekrar salona döndüğümüzde Frau Brigitte Frank yamma yaklaştı, teklifsizce elini kolumun üstüne koyarak «benimle gelin, size sırrım açıklayacağım dedi. Küçük bir kapıdan geçip, duvarları beyaz kireç badanalı, tamamen çıplak bir odaya girdik. Odada hiç bir şey yoktu: ne bir eşya, ne bir halı, ne bir tablo, ne bir kitap, ne de bir çiçek... Sadece şahane bir Pleyel piyanosu ve tahtadan bir tabure! Frau Brigitte Frank Piyanonun kapağını kaldırdı, dirseğini tabureye dayayıp, şişman parmaklarını tuşlar üzerinde gezdirdi.

— Çok önemli bir karar alacağı zaman, dedi, ya da çok yorgunsa, bitkinse, hatta bazan önemli bir toplantı-

dan çıkınca, gelip bu hücreye kapanır, piyanoya oturur, Schumann, Brahms, Chopin ve Beethoven'de sükûn ve ilham arar. Ben bu hücreye ne isim taktım biliyor musunuz? «Kartal yuvası» diyorum.

Sessizce eğildim. Sözlerini bir soruyla tamamladı:

— Olağanüstü bir insan, **nicht wahr?**

Gözlerinde iftihar ve sevgi doluydu: «Bir sanatçıdır, son derece ince ruhlu bir insandır.»

— Evet büyük bir sanatçı, dedim. Polonya halkını bu piyano ile idare ediyor.

Frau Brigitte Frank heyecanla cevap verdi:

— Ah, herşeyi ne kadar iyi anlıyorsunuz!

Sessizce «kartal yuvasından» çıktık. Neden bilmem hüzünlenmiş, altüst olmuştum. Bu hali bir zaman üstümden atamadım. Frank'ın özel dairesinde, yumuşak alageyik derisiyle kaplı geniş koltuklara ve derin Viyana kanapelerine oturmuş sigara içiyor, sohbet ediyorduk. Saçları prusyalılar gibi kısa kesilmiş mavi üniformalı iki uşak, kahve likör ve çörek ikram ediyor, ayak sesleri bütün parkeyi kaplayan yumuşak fransız halılarında boğuluyordu. Yeşil ve yaldız lakeli küçük Venedik masaları üstüne eski ve meşhur fransız konyakları, Havana kutuları, wedel'in küçük çukulataları ve şekerlemeleriyle dolu gümüş tepsiler dizilmişti.

Havanın ılık samimiyetinden mi, yoksa şöminedeki ateşin tatlı çıtırtısından mı, neden bilmem konuşmalar da yavaş yavaş samimileşmeye, adeta teklifsiz olmaya başladı. Polonya'daki almanların bir araya toplandıkları her seferde olduğu gibi, bu defa de söz polonyalılardan açıldı. Hepsi polonyalılardan haksız bir küçümsemeyle -daha ziyade kadınsı bir hasetle, küskünlükle, gıptayla sözediyorlar, aşkta hayal kırıklığına uğrayanlar, bilinçsiz bir kıskançlık duyanlar gibi konuşuyorlardı. Yine Varşova garının harabeleri arasında, yağmurda ayakta bekleyen sevgili ihtiyar Bichette Radziwill'i ve eski günlerin aksanıyla «Ah şu zavallılar!» deyişini hatırladım.

Frank:

— Polonyalı işçiler, diyordu, Avrupa'nın en iyi işçileri değil ama en kötüleri de denemez. İstedikleri zaman

pek güzel çalışıyorlar. Onlara güvenebileceğimizi sanıyorum. Özellikle disiplinlerine güvenebiliriz.

Wachter:

— Ama büyük bir hataları var, dedi, vatanseverlikle çalışmayı ve üretimin teknik meselelerini birbirine karıştırıyorlar.

Baron Wolsegger söze karıştı:

— Sadece teknik meseleler değil ki, ahlak meseleleri de ayrı bir problem.

Wachter:

— Modern teknik, yabancı unsurların çalışma ve üretim meselelerine karışmasına tahammül edemez, diye cevap verdi. Üretim meselelerine yabancı olan unsurlar içinde en tehlikelisi de işçi vatanseverliği.

Frank da ayni fikirdeydi:

— Tabii, fakat işçilerin vatanseverliği, soylularla burjuvalarındakinden farklı.

Himmler'in adamı, alçak sesle «işçinin vatanı makinedir, fabrikadır» dedi.

İtiraz etti Frank:

— Bu, bir komünist fikridir. Zanndersem Lenin'in bir formülü olacak ama aslında bir gerçeği ifade ediyor. Polonyalı işçi vatanını sever ama vatanını kurtarmanın en iyi çaresinin bizim için çalışmak olduğunu da bilir. -Himmler'in adamına bakarak devam etti- Bilir ki, bizim için çalışmazsa... direnirse...

Himmler'in adamı çekingen bir gülümseyişle:

— Biz çok şey biliyoruz, dedi, ama polonyalı işçi de biliyor mu bakalım. Bana kalırsa bilmeye hiç yanaşmıyor.

— Savaşı kazanmak istiyorsanız, diye söze karıştım, işçinin vatanını tahrip etmemelisiniz. Makinalara, fabrikalara, sanayilere dokunmamalısınız. Söz konusu olan sadece Polonya meselesi değil ki, ayni zamanda Avrupa meselesini de akıldan çıkarmamak lâzım. Avrupa'nın işgal ettiğiniz diğer ülkelerinde de soyluların vatanını, burjuvaların vatanını tahrip edebilirsiniz, ama sakın işçilerinkine dokunmayın. Bana öyle geliyor ki, şimdi savaşın bütün anlamı, yahut hemen hemen anlamı, bu.

Himmler'in adamı kısaca «köylüler?» dedi.

Frank, tasdik yollu bir cevap verdi:

— Gerekirse işçileri köylülerin ağırlığı altında ezeriz.

— O zaman da savaşı kaybedersiniz, dedim.

— Herr Malaparte'nin hakkı var, dedi Himmler'in adamı. Savaşı kaybederiz. Polonyalı işçilerin bizi sevmeleri lâzım. Kendimizi Polonya halkına sevdirmeliyiz.

Konuşurken gülümseyerek bana bakıyordu; son sözünü de söyledikten sonra sustu ve ateşten yana döndü.

— Polonya halkı sonunda bizi sevecek, dedi Frank. Romantik insanlar bu polonyalılar, yarınki yeni romantizm şekilleri de alman sevgisi olacak.

Baron Wolsegger:

— Polonyalıların şimdiki romantizmi... diye söze başladı fakat cümleyi tamamlamadı. Biraz tereddüt ettikten sonra tekrar konuştu: Bir Viyana atasözü vardır, bizim Polonya halkı karşısındaki durumumuza pek uygun düşüyor: **Ich liebe dich und du schlafst.** Ben seni seviyorum, sen uyuyorsun.

— Ne hoş! dedi Frau Wachter. Ben seni seviyorum, scen uyuyorsun.

Frau Brigitte Frank:

— **Ja, so amusant,** (Ne eğlenceli!) diye cevap verdi.

Wachter:

— Evet, dedi, Polonya halkı sonunda bizi sevecek, ama şimdi uyuyor.

Frank gülümsedi:

—Zannedersem daha ziyade uyur gibi yapıyor. Aslında onların da bizi sevmekten başka bir şey istedikleri yok. Halklar hakkında kadınlarına bakarak hüküm verilebilir.

Frau Brigitte Frank bana döndü:

— Polonyah kadınlar güzellikleriyle meşhurdur, siz de öyle mi buluyorsunuz?

— Harıkulade buluyorum, diyc cevap verdim. Hem de sadece zariflikleri ve güzellikleri bakımın'dan değil.

— Ben söylendiği kadar güzel bulmadım. Alman kadınlarının güzelliği daha ciddî, daha belirli, daha klasik.

Frau Wachter itiraz etti:

— Ama polonyalıların da çok güzelleri, çok zarifleri var.

— Eski günlerde, dedi Wolsegger, Viyana'da Polonyalı kadınlar Parislilerden bile zarif sayılırdı.

Frank içini çekti:

— Ah! Paris kadınları...

Frau Wachter başını zarif bir şekilde omzuna doğru eğdi:

— Paris kadını diye bir şey var mı hâlâ?

Frau Brigitte Frank:

— Ben, dedi, polonyalıların zarafetini feci surette taşravarî ve demode buluyorum. Bunun tek sebebinin de savaş olduğunu sanmıyorum. Almanya da iki buçuk yıldan beri savaşta, halbuki alman kadınları bu gün Avrupa'nın en zarif kadınıdır.

Frau Gassner söze karıştı:

— Polonyalı kadınlar sık sık yıkanmıyorlar galiba?

Frau Brigitte Frank, çan biçimi elbisesini sallayıp yeşil kadifeden adetâ yeşil bir ses çıkararak:

— Sahiden sonderece pisler, diye onayladı.

— Kendi kabahatleri değil ki, dedi Wolsegger, sabun yok.

Frank atıldı:

— Yakında bu mazereti ileri süremeyecekler. Almanya'da bol bol ve bedava bulunan bir maddeden sabun yapılıyor. Yıkanmaları için polonyalı hanımlara dağıtılmak üzere, şimdiden çok miktarda sipariş verdim. Dışkıdan yapıyorlar bu sabunu.

— Dışkıdan mı? diye haykırdım.

— Evet, ama insan dışkısından tabii.

— İyi bir sabun mu bari?

— Fevkalade, dedi Frank. Traş olurken kullandım ve bayıldım.

— İyi köpürüyor mu?

— Hem de nasıl! Pek güzel traş olunuyor. Krallara layık bir sabun.

— God shave the King! (İngiliz millî marşında Tanrı kralı korusun cümlesine benzetilerek «Tanrı kralı traş etsin») diye bağırdım.

Polonya'nın alman kralı «yalnız...» dedi.

Nefesim kesilmişti, tekrarladım:

— Evet, yalnız?

— Bir tek kusuru var, kokusu ile rengi ayni.

Bu sözler kahkahalarla karşılandı. Hep birden **Ach so! Ach so! Wunderbar!** diye bağırışıyorlardı. Frau Brigitte Frank'ın **Die deutsche Königin von Poland**'ın gözlerinden fışkıran bir şehvet damlası süzüldü yanağından.

V

YASAK ŞEHİRLER

Radom'dan Varşova'ya otomobille, baştan başa karla örtülü muazzam Polonya ovasını geçerek gelmiştim. Varşova'ya girdiğimde, şehrin dışında bombardmanlarda yıkılmış matemli mahalleler, yangınlardan yüzleri kararmış binalarla çevrili meydan, tren istasyonunun harabeleri, akşamın morumsu ışığında manzarası daha da acılaşan içi dışına çıkmış kapkara evler, karın gözkamaştırıcı köredici ışığından sonra adeta dinlendirici geldi bana.

Sokaklar ıssızdı. Tek tük yolcular, duvarlara yapışmış gibi yürüyor, kaçıyorlardı: alman devriyeleri yol ağızlarında makineli tüfeklerle mevzi almışlardı. Bu ıssızlıkta Saxe meydanı gözüme muazzam, adeta bir hayalet gibi göründü. Başımı kaldırdım Europeiski Otelinin birinci katına baktım ve 1919 ve 1920 yıllarında İtalya Elçiliğinde genç bir ateşe olduğum sırada iki yıl kaldığım dairenin penceresini aradım. Pencerede ışık vardı. Sonra ilerledim, arabayı Bruhl sarayının avlusunda durdurdum, içeri girip holü geçtim ve şeref merdivenının birinci basamağına adımımı attım.

Almanya'nın Varşova Valisi Fischer, o akşam Genel Vali Frank, Frau Brigitte Frank ve Genel Vali'nin iş arkadaşları şerefine verdiği ziyafete beni de davet etmişti. Eskiden Polonya Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığını, şimdi ise Almanya'nın Varşova Valisini barındıran Bruhl sarayı, Napolyon'un Varşova'ya uğradığı sırada kaldığı İngiltere Otelinin harabelerinden iki adım ötedeydi ve bombardmanlardan pek fazla etkilenmemişti. Bruhl sarayına tek bir bomba isabet etmiş, o da şeref merdiveninin tavanı ile eski cumhuriyetin dışişleri bakam albay Beck'in lüks dairesine açılan iç galerinin tavanını yıkmıştı. Ayni daireyi şimdi Fisscher işgal ediyordu. Merdivenin ilk ba-

samağına bastım ve çıkarken gözlerimi yukarı kaldırdım.

Merdivenin iki yamna mermer çamurundan yapılmış, kaidesiz ve başlıksız incecik beyaz sütunlar sıralanmıştı. Yavan ve çarpıcı çağdaş klasisizmin örneğiydi bunlar. Merdivenin en tepesinde, sütunların arasına yerleştirilmiş lambalarla bir tiyatro sahnesi gibi aşağıdan yukarıya doğru çiğ bir ışıkla aydınlanmış iki heykel gördüm. Pembe mermer basamakları tırmanırken, bu etten heykeller tepemde tehlikeli bir şekilde asılı duruyorlar gibi geliyordu. Frau Frischer, plili altın lame bir elbise giymişti. Etekteki kaskatı pliler, bir sütun üstündeki yivleri andırıyordu. Bakır rengine çalan sarı saçlarını tepesinde yüksek bir bina gibi kat kat kabartmıştı. Saç tuvaleti dorik stildeki bir sütun üstüne oturtulmuş korent stili bir başlığa benziyordu. Frau Fischer böylece, tumturaklı ve debdebeli, merdivenin tepesine dikilmiş duruyordu. Elbisesinin etekli altından iki yuvarlak bacakla iki koca ayak görünüyordu. Parlak gri çorapları tombul bacaklarına çelik rengi vermişti. Kollarını iki yanma sarkıtmıştı diyemeyeceğim; kolları daha ziyade iki ucuna ağırlık asılmış gibi, kalçası boyunca aşağı çekilmiş, sert ve dik duruyordu .Vali Fischer'in heybetli kütlesi yükseliyordu Frau Fischer'in yanında: herkül yapılı, yağlı bir kütle. Berlin kesimi, kolları fazla kısa elbisesi içine hapsolmuş gibi duran Valinin ufak, yuvarlak bir başı, pembe, şiş bir yüzü, fırlak gözleri ve kıpkırmızı gözkapakları vardı. Arada bir -belki de çekingenlik işareti- yavaş yavaş, özene özene dudaklarını yalıyordu. Bacaklarını açmış, kollarını vücudundan ayırıp kaskatı sallandırmıştı. Sıkılmış yumruklarıyla bir boksör heykeline benziyordu.

Görüş açısı sebebiyle ben merdiveni çıkarken bu iki kaba siluet geriye doğru devriliyormuş gibi oluyordu: aşağıdan yukarıya doğru çekilmiş bir fotoğraftaki heykeller gibi. Yine bu biçim bir fotoğrafta olduğu gibi eller, ayaklar, bacaklar, vücudun öteki kısımlarıyla orantısız, sekilsiz ve şiş görünüyordu. Tiyatroda en ön sırada oturduğum zaman, şarkıcının sahnenin ucuna kadar yaklaşıp, şarkı söylemek için ağzını kocaman açarak ve kollarını ileriye doğru uzatarak tepemde asılıymış gibi durduğunu gördüğüm her seferde nasıl bir korkuya kapılırsam, burada da

her basamağı çıkışımda içimde ayni belirsiz korku büyümeye başlamıştı. Tam o sırada etten iki kaba heykel ayni anda sağ kollarını kaldırdılar ve bağırdılar: **Heil Hitler!**

Birden, Vali ve Frau Fischer, lambaların soğuk mavi ışığında gözümden silindiler ve yerlerini eski cumhuriyetin dışişleri bakam albay Beck ile eşinin ince uzun gölgeleri aldı. Bayan Beck gülümsüyor, son basamakları çıkmama yardım etmek ister gibi hafifçe öne doğru eğilerek elini uzatıyordu. Zayıf, çevik, küçük kuş kafalı albay Beck ise sol dizini belli belirsiz kırarak, ingilizlerin kuru zarifliği ile eğiliyordu. İkisi de çok eski zamanların soluk birer hayali haline gelmişlerdi, halbuki daha dünden kalmaydılar. Varşova harabeleri bu tablonun fonuydu, albay Beck ile eşi de bu fonun önünde hareket ediyorlardı. Harabelerin ortasında derisi kemiğine yapışmış, öfke ve ızdıraptan kararmış insanlar, kollarını kaldırıp haykırarak dizi dizi geçiyorlardı. Bayan Beck hemen arkasındaki bu kalabalığı farketmişe benzemiyordu; elini bana uzatmış gülümsüyordu. Fakat albay Beck ağarmış ve korkmuş bir yüzle zaman zaman arkasına bakar gibi yapıyor. Küçük kuş kafasını çelimsiz boynunun üstünde döndürüp duruyordu. (Lambaların mavi ışığı pırıl pırıl kafasında, hürmetli burnunda yansıyordu) Albay bu dekoru geriye itmek istermiş gibi sırtını, don ve yağmurla rengi atmış şapkalar ve yırtık pırtık yağmurluklar giymiş, zavallı kürklere sarınmış sefil insanlarla kaynaşan sokaklara ve Viyana'mn harabelerine dayamıştı. Kar yağıyordu. zaman zaman kaldırımlarda yavaş yavaş ilerleyen kalabalığın fersiz gözlerinde canlı bir bakış parlıyordu. Sokakta karşıdan karşıya geçen, çizmesi demirli bir alman askerini, kin ve umutsuzluğu yansıtan bir alevle izliyordu bu bakış. Bristol ve Europeiski otellerinin, Nowy Swiat sinemalarının, Chopin'in kalbinin muhafaza edildiği Saint-André kilisesinin, Marszalkowska ve Krakowskie Przedmiescie harabelerinin, Wedel ve Fuchs'un camları parçalanmış vitrinlerinin karşısında biraraya toplanmış kadınlar, birbirlerine bezgin gözlerle bakıyor, başlarıyla umutsuz işaretler yapıyorlardı. Buz üstünde kayan çocuklar arada bir durup, Komandatur'un merkezi Potocki sarayının avlusundaki alman asker ve subaylarının gidiş gelişlerini seyrediyor-

lardı. Meydanların ortasında yakılan büyük ateşlerin etrafına toplanan sessiz kadınlar ve erkekler, yere çömelmiş, ellerini ateşe uzatmışlardı. Hepsi dönmüş, Bruhl sarayının mermer merdiveninin tepesindeki zarif hareketli iki soluk gölgeye bakıyorlardı. Arasıra biri, bağırarak yumruğunu sallıyordu. Bilekleri kelepçeli erkekler, peşlerinde SS ler olduğu halde grup grup geçiyor, geçerken de başlarını çevirip bana elini uzatan bayan Beck ile çelimsiz boynu üstünde küçük kuş kafasını endişeyle kıpırdatıp duran albay Beck'e bakıyorlardı. Albay sırtım Varşova harabelerinin matemli dekoruna, sanki bu dekoru geriye itmek istermiş gibi dayamıştı. Bu dekor, sıvası orada burada kanla lekelenmiş, idam mangalarının ateşiyle delik deşik olmuş bir duvar gibi, pis ve gri renkli bir manzaraydı.

Albay Beck'in eski dairesinde, şimdi Vali Fischer'in oturduğu masada, Genel Vali Frank ve Frau Brigitte Frank'tan başka, Cracovie'deki Wavel sarayında beraber yemek yediklerimin hemen hepsini buldum. Frau Wachter, Keith, Emil Gassner, Baron Wolsegger ve Himmler'in adamı da oradaydı. Fazladan Fischer'in dalgın tavırlı, saçları kırlaşmış bir kaç çalışma arkadaşı da vardı.

Frank samimi bir gülüşle bana doğru dönerek:

— İşte yine bir araya geldik, dedi ve Luther'in meşhur sözünü tekrarladı: **«Hier Stehe ich, ich kann nicht anders.»**

— **Aber ich kann stets anders, Gott helfe mir!** diye cevap verdim.

Sözlerim kahkahalarla karşılandı. Frank'ın davetlerin başlangıcında kullandığı özentili dille dediği gibi «muhaverei ziyafetin» açılışından rahatsız olan ve kendini bu çeşit konuşmalara bir türlü uyduramayan Frau Fischer bana dönerek gülümsedi, ağzım açtı, konuşmak için kendini zorladı. kızardı, nihayet bakışlarını çepeçevre davetliler üzerinde gezdirerek **«guten appetit»** (afiyetler!) dedi.

Frau Fischer aptal ve yumuşak ifadeli, sıhhatli görünüşlü bir kadındı. Erkeklerin bakışlarına göre hüküm vermek gerekirse güzel sayılırdı. Sadece alman olmayanların gözünün farkedebileceği bayalığı bir yana bırakılırsa, ince zevkli bir kadın da denebilirdi. Bakır kırmızısı gölgeler yapan ve maşayla kıvrıldığı belli olan yumuşak

sarı saçlarını uzun bukleler yapmış, sonra bu bukleleri Meduse'ün saçları gibi başının etrafına tek tek yerleştirmişti. Berber yılan gibi kıvrık bukleleri, çabuk bozulmasın diye aslından daha koyu renkteki takma saçların üstüne sarıp firketelerle tutturmuştu. Tombul beyaz kollarını, çocuklu bir edayla masanın kenarına dayamış, susuyordu. Dudaklarında çekingen bir gülümseme vardı. Kendisine hitap edenlere tatlı bir **«ja»** ile cevap verip hemen yine susuyordu. Frau Brigitte Frank ve Frau Wachter yemeğin başında onu alaycı ve düşmanca bir ısrarla süzmüşler, bir süre sonra başlarını çevirerek dikkatlerini yemeklere ve Genel Vali Frank'ın her zamanki gibi azametli konuşmasıyla idare etiği muhavereye kaydırmışlardı. Frau Fischer koca bebek gözlerini dikkatle Genel Valiye dikmiş, mest olmuş gibi sessizce dinliyordu. Bu büyülenmiş gibi halinden ancak, sofraya alageyik kızartması getirildiği zaman ayıldı. Vali Fischer, alageyiği iki gözünün arasından vurduğunu söyleyince Frau Fischer içini çekerek mırıldandı: «So ist das leben» hayat bu işte.

O geceki yemek, Frank'm dediği gibi av ilahesi Diane'a ithaf edilmişti sanki. -Bunu söylerken Frau Fischer'e dönüp zarifçe eğilmiş ve gülümsemişti- Sofraya önce süllün, sonra tavşan, en sonunda da alageyik getirilmişti. Konuşmaya da Diane'dan, vahşi aşklarından, orta çağ alman ressamlarının av tablolarından, italyan rönesans şairlerinin terennüm ettikleri av konulu şiirlerden başlandı, Polonyalı beyefendilerin arazilerindeki av hayvanlarına, Wlymnie sürek avlarına, alman av köpeklerinin polonya ve macar köpeklerine kıyasla üstünlüklerine geçildi, sonra yavaş yavaş, her zaman olduğu gibi Polonya'ya, polonyalılara, oradan da -yine her zaman olduğu gibi- yahudilere kaydı.

Avrupa'nın hiç bir yerinde, alman'ı Polonya'da olduğu kadar apaçık ve çıplak görmemişimdir. Uzun savaş denemem sırasında almanın, kendisine cesaretle karşı koyup kafa tutan kuvvetli ve silahlı insandan korkmadığını anlamıştım. Alman sadece silahsızlardan, zayıflardan, hastalardan korkar. Korkudan doğan alman zalimliğinin bu «korku» teması, bütün denemenin temeli haline gelmişti. Bu korku, bunu modern bir zihniyet, bir hıristiyan zihniyeti

ile inceleyenlerde daima bir merhamet ve dehşet uyandırmıştır. Almanın korkusu hiç bir yerde, bende Polonya'daki kadar büyük bir merhamet ve dehşet yaratmamıştı. Çünkü bu korkunun tabiatındaki kadınsı ve marazi unsur, bütün çapraşıklığı ile sadece Polonya'da gözlerimin önüne serilmişti. Almam zalim olmaya, en soğuk, en metotlu, en ilmî gaddarlıklara iten, ezilmişlerden, silahsızlardan, hastalardan duyduğu korkudur; ihtiyarların, kadınların, çocukların korkusudur, yahudilerin korkusudur. Alman bu esrarlı korkuyu saklamaya ne kadar çalışsa, eninde sonunda, hem de en münasebetsiz anlarda bundan bahsetmekten kendini alamaz.

Özellikle sofrada, yemeklerin ve şarabın verdiği hararet, yalmz olmamak duygusunun yarattığı güven, ya da korkmadığını kendi kendine isbatlamak için duyduğu bilinçsiz ihtiyaç, almam içini açmaya, teslim olmaya sevkeder: açlıktan, idamlardan, katliamdan, marazî bir tatmin duygusu ile sözeder; bu tatmin de sadece içindeki garazı, kini, kıskançlığı, sevgi yoksulluğunu değil, ayni zamanda zillete karşı duyduğu müthiş öfkeyi, acımaya değer öfkeyi de ortaya koyar. Alman ezilenlerin, hastaların, zayıfların, silahsız insanların, ihtiyar, kadın ve çocukların esrarlı soyluluğunu hisseder, kavrar, buna gıpta eder, bundan korkar. Hem de diğer bütün Avrupa halklarından çok. Sonra da bu duygularının intikamını alır. Almanın kabalık ve azametinde bir çeşit zillet, merhametsizliği ile zalimliğinde kendini kötüleme, aşağılama ihtiyacı, esrarlı korkusunda ise zaafa karşı duyduğu öfke vardır.

Davetlilerin sözlerini, boşuna saklamağa çalıştığım bir dehşet ve acıma ile dinlerken, huzursuzluğumu farkeden Frank, belki de içindeki marazî aşağılık duygusuna beni de iştirak ettirmek için, alaylı bir gülüşle bana döndü ve sordu:

— Gettoyu gezdiniz mi **mein lieber** Malaparte?

Birkaç gün önce Varşova gettosuna gitmiştim. Zavallı vahşi hayvanların tıkıldıkları kafeslere benzeyen, etrafı kırmızı tuğladan yüksek duvarlarla çevrili «yasak şehrin» eşiğinden içeri adımımı atmıştım. Makineli tüfekli bir SS mangasının nöbetçilik ettiği kapıya, gettodan çıkmak ce-

saretini gösterecek her yahudiyi ölüm cezası ile tehdid eden ve Vali Fischer'in imzasını taşıyan bir bildiri asılmıştı. Daha ilk adımlarda Cracovie, Lublin ve Czenstochowa «yasak şehirlerinde» olduğu gibi burada da paçavralara sarınmış, yüreği korku dolu insanlarla kaynaşan sokaklarda hüküm süren buz gibi sessizlik perişan etti beni. Gettoyu tek başıma dolaşmak istemiş, heryerde bir gölge gibi peşimden gelen Gestapo ajanını yanıma almamaya çalıştım. Fakat Vali Fischer'in emirleri sıkıydı, onun için bu defa da berrak ve soğuk bakışlı, zayıf yüzlü sarışın bir genç adam olan «Kara Muhafızın» bana eşlik etmesini kabullenmek zorunda kaldım. Muhafızın yüzü çok güzeldi; çelik miğferinin hafiften gölgelediği alnı tertemizdi. Yahudilerin arasında İsrail Tanrısının bir meleği gibi dolaşıyordu.

Gettodaki sessizlik hafifti, saydamdı; adeta havada dalgalanıyor gibiydi. Bu sessizlik içinde, karda yürüyen binlerce ayağın diş gıcırtısına benzeyen sesinden başka bir şey duyulmuyordu. Sırtımdaki italyan subayı üniformasını merak eden adamlar, sakallı yüzlerini bana doğru çeviriyor, soğuk, açlık ve ateşten yarı kapalı gözlerini yüzüme dikiyorlardı: kirpiklerinde yaşlar parlıyor ve pis sakallarından aşağı süzülüyordu. Kalabalıkta birine çarpacak olsam **Prozse Pana** diyordum. Çarptığım adam başını kaldırıyor, inanmaz ve şaşkın gözlerle yüzüme bakıyordu. Gülüyor, tekrar ediyordum: **Prosze Pana.** Biliyordum ki nezaketim onlar için harikulade bir şeydi, iki buçuk yıl süren iğrenç ve azaplı esirlikten sonra ilk defa olarak bir düşman subayı (alman subayı değil, italyan subayıydım ama, alman olmayışım kafi değildi, kafi olamazdı) Varşova gettosundaki zavallı bir yahudiye **Prosze Pana** diyordu.

Ara sıra bir ölünün üstünden atlamam gerekiyordu. Kalabalığın arasında, ayağımı nereye bastığımı bilmeden yürüyordum. Bazan kaldırım üstüne, âyin şamdanları arasına uzatılmış bir cesede takılıp tökezliyordum. Kar üstündeki ölüler «monatti» arabalarının gelmesini bekliyorlardı. Arabalar gelip ölüleri toplayacaktı, fakat ölüm oranı yüksek, araba sayısı azdı! hepsini birden kaldırmak kabil olamıyor, cesetler ortada, kar üstünde mumları sönmüş şamdanlar arasında günlerce bekliyordu. Çoğu za-

man da evlerin avlularında, koridorlarda, merdiven sahanlıklarında, yahut sessiz, soluk yaratıklarla dolu odalardaki yatakların üstünde bekliyordu ölüler. Sakalları kar ve çamura bulanmıştı. Bazılarının açık kalmış gözleri kalabalığın geçişini izler gibiydi, beyaz bakışlarla uzun uzun bizi takip ediyorlardı. Dimdik, kaskatıydılar, tahta heykeller gibi: Chagall'ın yahudi ölüleri. Ölümün ve ayazın morarttığı zayıf yüzlerde, sakallar bile mavi görünüyordu. Hem de bazı deniz yosunları kadar saf ve denizi hatırlatacak kadar esrarlı mavi: günün bazı saatlerinde denizin aldığı o atrif edilmez renk gibi.

Yasak şehrin bu buz gibi sessizliği, sadece bu hafif diş gıcırtısının ürperttiği hava, beni öylesine perişan etmişti ki bir ara yüksek sesle kendi kendime konuşmaya başladım. Herkes korkulu bakışlarla ve derin bir hayretle dönüp bana baktı. O zaman bu insanların gözlerini incelemeye başladım. Hemen bütün erkekler sakallıydı. Sakalsız bir kaç kişinin yüzü ise, bu yüzlerde açlık ve umutsuzluk bütün çıplaklığı ile kendini gösterebildiği için, korkunç görünüyordu. Delikanlılık çağına girmiş olanların balmumuna benzer ciltleri kırmızımsı ya da kara, kıvırcık ve incecik tüylerle kaplanmıştı. Kadın ve çocukların yüzü, ıslanmış, çürümüş kağıt rengindeydi. Bütün bu çehrelere şimdiden ölümün mavi gölgesi düşmüştü. Kirli kâğıt renginde ya da tebeşir beyazlığındaki yüzlerde gözler, göz oyuklarının içinde kıpırdaşan acaip böceklere benziyordu: bu oyuklardaki azıcık ışığı emmek için çabalayan, ayakları kıllı böcekler. Ben yaklaştıkça iğrenç böcekler endişeyle hareket etmeye başlıyor, bir an için ellerindeki avı bırakıp, inlerinden çıkar gibi göz oyuklarından uğruyor, korkuyla yüzüme bakakalıyorlardı. Hepsinin gözleri olağanüstü canlılıktaydı; kimi hararetten kavrulmuş, kimi nemli ve hüzünlüydü. Bazılarında yeşil bir ışık parlıyor gibiydi. Kimi kırmızı, kimi siyah, kimi beyaz, bazıları sönük, donuk ve ince bir katarakt perdesiyle bulanık gözler. Kadınların gözlerinde cesaretli bir azim okunuyordu: bakışlarımı bir küçümseme ile karşılıyor, sonra yanımdaki Kara Muhafızın yüzüne bakıyorlardı. İşte o anda bu bakışların dehşet ve korkuyla karardığını farkediyordum. Asıl çocukların gözleri müthişti, onlara bakamıyordum.

Kara uzun kaftanlar, kara takkeler giymiş bu kara kalabalığın üstüne, kirli pamuk renginde bir gökyüzü asılmıştı: donuk ve hareketsiz bir gök. Yol kavşaklarında ikişer ikişer yahudi jandarmalar bekliyordu. Çocukların çektiği kızakların, küçük bebek arabalarının, eşyalar, paçavralar, hurdalar ve her çeşitli sefil öteberiyle dolu «çek-çekçilerin» sıkışık trafiği ortasında, David'in kırmızı yıldızını taşıyan sarı pazubentli bu jandarmalar, duygusal ve hareketsiz bekleşiyorlardı. Köşe başlarına toplananlar, ayaklarını donmuş kara, ellerini birbirlerinin sırtına vurarak, ya da onar yirmişer birbirlerine sarılarak ısınmaya çalışıyorlardı. Przyrynek sokağındaki, Nalewski sokağındaki, zakroczynaska sokağındaki matemli küçük kahveler, belki ısınmak amacıyla, belki de hayvanların yaptığı gibi cesaret bulmak için birbirlerine sarılmış sessiz, sakallı ihtiyarlarla doluydu. Biz eşikte göründüğümüz zaman, kapıya yakın olanlar korkuyla geriye sıçrıyorlardı. Birkaç dehşet çığlığı, birkaç inleyiş duyuluyor, sonra sadece göğüslerin iniş kalkış sesiyle kesilen sesizlik, ölüme boyun eğmiş hayvanların sessizliği yerleşiyordu. Hepsi, gözlerini peşimden gelen Kara Muhafıza dikiyordu. Hepsi muhafızın melek yüzüne bakıyordu. Kudüs, Sodom, Jerico kapıları yakınındaki zeytin ağaçları arasında belki yüz kere parladığını gördükleri bu çehreye, bu tamdık yüze bakıyorlardı: Tanrının gazabının habercisi olan meleşin yüzü.. Girerken dikkatsizlikle çarptıklarıma **Prosze Pana** diyordum. Bu kelimenin harikulade bir bağış olduğunu biliyordum. Gülümseyerek **Prosze Pana** diyor, etrafımda pis kâğıt rengindeki bu yüzlerde zavallı bir şaşkınlık, sevinç, minnet gülümseyişinin doğduğunu görüyordum. **Prosze Pana** diyordum, gülümsemeye çalışıyordum.

Gençlerden kurulu ekipler, sokakları dolaşarak ölüleri topluyorlardı. Avlulara giriyor, merdivenleri çıkıyor, odaları araştırıyorlardı. Bu genç «monatti»lerin çoğu üniversite öğrencisiydi. Bir kısmı Berlin, Münih ve Viyana'dan gelmiş, bir kısmı da Belçika, Hollanda, Fransa yahut Romanya'dan sürülümüştü. Çoğu eskiden zengin ve mutluydu, güzel bir evde oturmuş, lüks möbleler, kıymetli tablolar, kitaplar, müzik aletleri, zarif biblolar ve değerli gümüş takımlar arasında yaşamıştı. Şimdi elbiseleri liy-

me liyme, ayaklarında paçavralar sarılı, kar üstünde kendilerini sürüklemeye çalışıyorlardı. Fransızca, rumence, bohemce yahut tatlı Viyana almancası konuşuyorlardı. Avrupa'nın en mükemmel üniversitelerinde yetişmiş aydın gençlerdi bunlar. Şimdi derileri kemiklerine yapışmıştı, açtılar, bağırsaklarını parazitler kemiriyordu; tedhiş kamplarından yahut Viyana'dan Berlin'den, Münih'ten, Paris'ten, Prag veya Bükreş'ten Varşova gettosuna gelene kadar yaptıkları korkunç yolculukta çektikleri acıların, işittikleri hareketin, yedikleri darbelerin izlerini hâlâ taşıyorlardı. Fakat yüzlerini tatlı bir ışık aydınlatıyordu: gözlerinde gençliğin verdiği bir yardımlaşma duygusu, halklarının sonsuz sefaletine yardım etme arzusu okunuyordu. Hareketlerinde, bakışlarında soylu ve azimli bir meydan okuyuş vardı. Duruyor, hareketlerini seyrediyordum. Alçak sesle ve fransızca konuşarak «bir gün özgür olacaksınız, mutlu ve özgür olacaksınız» diyordum. Genç «Monatti»ler başlarını kaldırıp gülerek yüzüme bakıyorlardı. Sonra bakışlarını yavaş yavaş, bir gölge gibi peşimden ayrılmayan Kara Muhafıza çeviriyor, gözlerini kutsal kitapların meleğine, ölüm habercisi meleğe, zalim yüzlü güzel meleğe dikiyorlardı. Ondan sonra da kaldırımlara uzatılmış ölüler üzerine eğiliyor, mutlu gülümseyişlerini ölülerin mavi yüzlerine yanaştırıyorlardı. Ölüleri tahtadan heykellermiş gibi özenle kaldırıyor, soluk benizli, derileri kemiklerine yapışmış gençlerin çektikleri arabalara yerleştiriyorlardı. Kar cesetlerin izini -ölülerin dokundukları her şeyde bıraktıkları o esrarlı korkunç sarı lekeleri- muhafaza ediyordu. Kemikleri çıkmış köpek sürüleri, havayı koklayarak ölü alaylarının peşinden koşuyor; yüzlerinde açlığın, uykusuzluk ve korkunun damgalarını taşıyan paçavralar içindeki çocuklar, ölümün, açlığın ve sefaletin arkada bıraktığı enkazı topluyorlardı: kağıt parçaları, boş kutular, patates kabukları, paçavralar...

Evlerin içinden bazan cansız bir şarkı yükseliyor, ben eşikte belirince, bu monoton şikâyet sesi kesiliveriyordu. İhtiyarların, kadınların ve çocukların esirler gibi üstüste yaşadığı matemli odalarda, havayı tarif edilmez bir pislik kokusu, ıslak elbise ve ölü eti kokusu doldurmuştu. Kimi yere oturmuş, kimi ayakta duvara dayanmıştı. Bazıları ka-

ğıt ya da saman yığınları üzerine uzanmışlardı. Yataklar, hastaların, can çekişenlerin ve ölülerindi. Hepsi bana ve peşimden gelen Meleğe bakarak susuyorlardı. Bazıları ağızlarındaki zavallı bir lokmacığı çiğnemeye devam ediyorlardı. Diğerleri ise -kuru yüzlü, gözlük camlarının büyüttüğü iri gözlü, ak bakışlı gençler- pencere yanma toplanmış kitap okuyorlardı. Burada okumak, ölümün insanı küçülten bekleyişini unutmanın tek çaresiydi. Bazan biz görününce, içlerinden biri oturduğu yerden kalkıyor, ya da dayandığı duvardan ayrılıyor, bize doğru yürüyerek alçak sesle, almanca olarak «haydi gidelim» diyordu.

Czenstochowa gettosunda da bir kaç gün önce bir evin kapısında göründüğüm zaman, pencere yanında yere oturmuş bir genç, yüzünde anlaşılmaz bir mutluluk ifadesiyle bana doğru yürümüştü. O güne kadar azaplı bir bekleyiş içinde yaşamıştı; artık zamanın geldiğini sanmış ve evvelce kendisini dehşete düşüren o am bir kurtuluş gibi karşılamıştı. Hepsi sessizce ona bakıyorlardı. Ağızlardan ne bir şikâyet duyuldu, ne bir çığlık. Genci elimle itip o iş için gelmediğimi, Gestapo'dan olmadığımı, hatta alman bile olmadığımı söylediğimde de en ufak bir ses işitilmedi. Gülümsedim, elimle yavaşça kenara ittim onu: yüzünde bir hayal kırıklığı belirdi. Aniden odaya girişim, bir kaç saniye için onu içinde bulunduğu azaptan kurtarmıştı, şimdi ise ayni azap yeniden doğuyordu yüzünde.

Cracovie'de de gettoya gittiğim gün, odanın köşesinde kitap okuyan, mide bulandıracak kadar pis bir atkıya bürünmüş, yüzü terli, kupkuru bir genç beni görünce ayağa kalktı. Ne okuduğunu sorunca kitabın kabını gösterdi: **Engels'ten mektuplar.** Bu arada çıkmak için hazırlanıyor, ayakkabılarını ilikliyor, çorap yerine kullandığı kirli paçavraları düzeltiyor, ceketinin içinde liyme liyme gömleğinin yakasını arıyordu. Öksürürken zavallı eliyle ağzını kapatıyordu. Nihayet odada kendisine sessizce bakanlara veda makamında bir işaret yaptı. Tam kapıya varmıştı ki, birden döndü, atkısını çıkarıp pis bir yatak üzerine oturmuş ihtiyar bir kadının omuzlarına sardı, ondan sonra sahanlıkta yamma geldi. Gülümseyerek kendisini götürmeye gelmediğimi söylediğim zaman, dönmesi gerektiğine bir türlü inanmak istemedi. Gencin çıkmaya hazırlanırken at-

kısmı bıraktığım görünce, bir sabah gettoda rastladığım anadan doğma çıplak iki yahudiyi hatırladım. Yahudilerden biri sakallı bir ihtiyar, öteki en fazla on altı yaşlarında bir çocuktu. İki SS arasında yürüyorlardı. Bunu Cracovie Valisi Wachter'e anlattığım zaman, Gestapo kendilerini almaya geldiğinde yahudilerin çoğunun soyunup elbiselerini yakınlarına, dostlarına verdiklerini, artık elbiseye ihtiyaçları olmayacağını bildiklerinden böyle yaptıklarını, kibarca izah etmişti bana.

O iki yahudinin dondurucu kış sabahında, etlerini bir bıçak gibi kesen sıfır altı otuz beş derece soğukta, karın üstünde çırılçıplak yürüyüşleri gözümün önünden gitmiyordu.

Kara Muhafıza döndüm «gidelim» dedim .Kaldırımda, güzel yüzlü, berrak ve zalim bakışlı, çelik miğferli Kara Muhafızın yanında yürürken kendimi İsrail'in azraili yanındaymış gibi hissediyordum. Her an durmasını ve «geldik» demesini bekliyordum. Yakub'u, Yakubun o Melekle mücadelesini düşünüyordum. Ölü çocuk yüzü renginde, buz gibi bir rüzgâr esiyordu. Akşam olmak üzereydi: gün, duvarlar boyunca, hasta bir köpek gibi can çekişiyordu.

Yasak şehirden çıkmak için Nalewski sokağından aşağı doğru inerken, bir sokağın başında sessiz bir kalabalığa rastladık. Kalabalığın ortasında iki genç kız hiç ses çıkarmadan döğüşüyor, birbirlerinin saçlarına asılıyor, yüzlerini tırmalıyorlardı. Biz birden ortaya çıkınca kalabalık dağıldı, kızlar da ayrıldılar. İçlerinden biri yerden bir şey aldı (çiğ bir patates) yüzündeki kanları elinin tersiyle silerek uzaklaştı. Öteki ona bakıyor, saçlarını düzeltmeye, sarkmış, paralanmış elbiselerini bir düzene sokmaya çalışıyordu. Gözleri utanç, haya ve açlıkla dolu, göğüsleri çöküik, zayıf, soluk bir kızdı. Yüzüme bakarken birden gülümsedi. Kırpkırmızı oldum. Ona verecek hiç bir şeyim yoktu. Yardım etmek, bir şeyler vermek isterdim, fakat cebimde bir parçacık para vardı. Kıza para vermenin düşüncesi bile içimi utançla doldurmuştu .Ne yapacağımı şaşırmıştım, oradan, kızın gülümseyişi karşısında ne yapacağımı, ne diyeceğimi bilemeden kalakalmıştım. Kendimi zorladım ve elimdeki onar zlotilik bir kaç kağıt parayı uzattım. Genç kız sarardı, elimi itti ve yine gülümseyerek

«**Dzenknie barzo**» «çok teşekkür ederim» dedi. Yavaşça elimi iterken, gülümseyerek gözlerimin içine baktı, sonra arkasını dönüp saçlarını düzelterek uzaklaştı.

O anda cebimde bir püro, Radom Valisi Doktor Egen'in verdiği güzel bir Havana purosu olduğu aklıma geldi, kızın arkasından koştum, yakaladım ve puroyu uzattım. Kız tereddütle yüzüme baktı, kızardı ve puroyu aldı. Ama ben, bunu sadece beni memnun etmek için aldığım anlamıştım. Hiç bir şey söylemedi, teşekkür bile etmedi, arkasını döndü, puro elinde ağır ağır yürüyerek uzaklaştı. Zaman zaman sanki bir çiçek vermişim gibi, püroyu burnuna götürüp, kokusunu içine çekiyordu.

Frank alaylı bir gülüşle sordu:

— Gettoya gitmiştiniz değil mi **mein lieber Malaparte?**

Soğukça cevap verdim:

— Evet.

— Çok enteresan **nicht wahr?**

— Öyle, çok enteresan.

Frau Wachter

— Gettoya gitmekten hoşlanmıyorum, dedi. Pek kasvetli bir yer.

Vali Fischer sordu:

— Kasvetli mi dediniz? İyi ama neden?

Frau Brigitte Frank sözc karıştı:

— **So schmutzig!** (çok pis)

— **Ja, so schmutzig,** diye onayladı Frau Fischer.

Frank:

— Varşova gettosu, dedi, şüphesiz Polonya'nın en iyi gettosudur, en mükemmel şekilde organize edilmiştir. Vali Fischer bu bakımdan çok becerikliymiş doğrusu.

Varşova Valisi zevkten kıpkırmızı oldu. Mütevazi bir sesle cevap verdi:

— Yazık ki daha geniş saham yok. Yer geniş olsaydı, her şeyi çok daha iyi yapardım.

— Yaa, çok yazık! dedim.

Fischer devam etti:

— Düşünün ki, aynı saha üstünde savaştan önce üç yüz bin kişi yaşıyordu, şimdi bir buçuk milyon yahudi

var. Evet, biraz sıkışık bir durumdalar ama kabahat benim değil ki?

Emil Gassner güldü:

— Yahudiler öyle yaşamayı severler zaten.

— Eh, sevdikleri gibi yaşasınlar, dedi Frank. Aksine zorlayamayız tabii.

— Zorlamak insan haklarına aykırı olurdu, dedim.

Frank alaylı bir ifadeyle yüzüme baktı:

— Halbuki yahudiler şikâyet ediyorlar. Bizi kendi özgür iradelerine saygı göstermemekle suçluyorlar.

— Umarım ki protestolarını ciddiye almıyorsunuzdur.

— Yanılıyorsunuz, protesto etmemeleri için elimizden geleni yapıyoruz.

Fischer onayladı:

— **Ja, naturlich.** (tabiî)

— Pisliğe gelince, dedi Frank, alabildiğine pislik içinde yaşadıkları inkâr edilemez. Hiç bir alman bu durumda yaşayamaz. Şakasına bile tahammül edemez. -Yüksek sesle gülerek ekledi- Şakasına bile!

Pek hoş bir şaka olurdu, dedim.

Wachter de ayni fikirdeydi:

— **Ja, naturlich.**

Frank:

— Yine de kabul etmek lazım ki, dedi, bunun kusuru tamamen yahudilerde değil, hapsedildikleri saha bu kadar kalabalığa dar geliyor. Ama yahudiler de aslında pislik içinde yaşamayı severler. Pislik bunların tabii bir parçası olmuş. Belki hepsi hasta da ondan. Bilirsiniz hastalar çaresizlikten pisliğe sığınırlar. Fakat fareler gibi öldüklerini görmek insana dokunuyor doğrusu.

— Yaşama şerefine nail olmanın değerini pek takdir edemiyorlar galiba, dedim. Tabii fareler gibi yaşamanın şerefini kasdediyorum.

Frank:

— Fareler gibi ölüyorlar dediysem ,onları tenkid ettiğimi sanmayın, dedi, Katiyen! Benimki basit bir gözlem.

Emil Gassner söze karıştı:

— Unutmayalım ki, içinde yaşadıkları şartlarda yahudileri ölmekten alıkoymak pek zor.

Wolseger de ihtiyatlı bir ifadeyle söze karıştı:

— Gettolarda ölümleri azaltmak için çok şey yapıldı, fakat...

— Cracovie gettosunda, dedi Wachter, cenaze masrafını ölünün ailesinin ödemesini emrettim ve gayet iyi sonuçlar aldım.

Güldüm:

— Eminim ölümler her gün biraz daha azalmıştır.

— İyi bildiniz, bayağı azaldı ölenlerin sayısı.

Hep birden bana bakarak gülmeye başladılar.

— Bunlara fareler gibi muamele etmek lâzım, dedim, Fare zehiri verin, daha kolay olur.

Wachter:

— Zehirlemek zahmetine değmez, dedi, akıl almaz bir süratle kendi kendilerine ölüyorlar. Geçen ay ,sadece Varşova gettosunda kırk iki bin tanesi öldü.

— Memnunluk verici bir yüzde, dedim. Böyle devam ederse iki yıla kalmaz, boşalır getto.

— Yahudilere hesap uymaz, dedi Frank. Uygulamada uzmanlarımızın bütün tahminlerini yanlış çıkardılar. Ne kadar çok ölürlerse, sayıları da o kadar çok artıyor.

— Anlaşılan yahudiler çocuk yapmakta inat ediyorlar, dedim. Kabahat çocuklarda demek.

Frau Brigitte Frank **«Ach, die kinder!»** (çocuk), Frau Fischer de **«Ja so schmutzig!»** diye fikirlerini belirttiler.

Frank sordu:

— Demek gettodaki çocukları gördünüz. Ne korkunç şeyler **nicht wahr? So Schmutzig!** Hepsi de hasta. Her tarafları yaralar, kabuklar içinde, içlerini parazitler sarmış. İnsan acımasa tiksinecek. İskelet gibi olmuşlar. Gettolarda çocuk oram çok yüksek. -Vali Fischer'e döndü Varşova gettosunda çocuk ölümü ne kadar?

— Yüzde elli dört, diye cevap verdi Vali.

— Hasta bir ırk bu yahudiler. Dejenere olmuşlar, çocuklarına almanlar gibi bakmasını beceremiyorlar.

— Tabii, dedim, Almanya yüksek **Kultur** ülkesi.

— **Ja, naturlich.** Almanya çocuk sağlığını koruma bakımından dünyada birinci gelir. Alman çocuklarıyla yahudi çocukları arasındaki farkı görmediniz mi?

— Gettodaki çocuklar çocuk değil ki...

(Varşova, Cracovie, Czenstovhowa gettolarını dolaşırken, minik yahudi çocuklarının çocuk olmadığını düşünmüştüm. Alman çocukları temiz, yahudi çocukları **schmutzig;** alman çocukları iyi beslenmiş, ayakları sıcak, karınları tok, yahudi çocukları aç, yarı çıplak, kar üstünde yalınayak. Alman çocuklarının dişleri var, yahudi çocuklarının dişleri yok. Alman çocukları temiz evlerde, sıcacık odalarda yaşıyor, kar gibi beyaz yataklarda yatıyorlar, yahudi çocukları iğrenç evlerde, ağzına kadar insan dolu soğuk odalar içinde Yahudi çocukları ölülerle can çekişenlerin yattığı yataklar yanında yerdeki kâğıt ve paçavra yığınları üstünde uyuyorlar. Alman çocukları oyun oynayabilirler: bebekleri, lastik topları, tahta atları, kurşun askerleri, oyuncak tüfekleri, «meccano» kutuları, topaçları, oynamak için herşeyleri, var. Yahudi çocukları oyun oynamazlar. Oynayacak hiçbir şeyleri, oyuncakları yok. Sonra oyun oynamasını da bilemezler. Hayır, yahudi çocukları oynamasını bilmezler. Bunlar gerçekten dejenere olmuş çocuklar. Ne iğrenç şey! Tek eğlenceleri ölüleri doldurulduğu cenaze arabalarının peşinden gitmek, ya da kalenin arkasında kurşuna dizilen kardeşlerini ve yakınlarını seyretmek. Üstelik ağlamasını da bilmezler. Annelerinin kurşuna dizilmesini seyretmek tek eğlenceleri. Yahudi çocukları için gerçek bir eğlence!)

Frank:

—Bu kadar çok ölüyü ortadan kaldırmak, teknik servislerimiz için kolay iş değil doğrusu, dedi. En az iki yüz otomobil lazım, halbuki sadece on beş, yirmi tane el arabamız var. Ölüleri gömecek yer bile bulamıyoruz. Güç bir mesele...

— Ölüleri gömdüğünüzü umarım, dedim.

— Elbette! Yoksa annelerine, babalarına yedirdiğimizi mi sandınız?

Herkes gülüyordu: **Ach so! ach so! ach so! Ja, Ja, Ja ach so! Wunderbar!** Tabii ben de güldüm, insan ölülerin gömülmeyeceğini nasıl düşünebilir, değil mi ya? Ne komik şey... Bu hiç olmayacak şeyi düşündükçe gözlerimden yaş geliyordu gülmekten.Frau Brigitte Fran elleriyle göğsünü bastırıyordu, başım geri atmış, ağzım bir karış açmıştı, gülmekten bayılıyordu: **Ach so! ach so! wunderbar!**

Yemeğin sonuna gelmiştik artık. Alman avcılarının «bıçağa tazim» dedikleri tören kısmma varmıştık. Frank'ın Apollinaire'i hatırlatarak «orphée'nin alayı» dediği av etleri geçidi, Radziwilow ormanlarında vurulmuş bir alageyik yavrusuyla son buluyordu. Alageyik, Polonya'nın eski avcılık geleneğine göre şişe geçirilmiş ve mavi üniformalı iki uşak tarafından sofraya getirilmişti. Sırtına Hitler'in siyah gamalı haçlı küçük kırmızı bayrağı dikilmiş olan alageyik, davetlilere bir an için gettolarla yahudileri unutturmuştu. Herkes bir törendeymiş gibi ayağa kalkarak Frau Fischer'i alkışladı; o da yüzü heyecandan al al olarak ve çekingen bir reverans yaparak bıçağı Frau Brigitte Frank'a uzattı. Frau Brigitte Frank zarif bir şekilde eğilerek, gümüş bir km içinde ve geyik boynuzu şeklindeki av bıçağını Frau Fischer'in elinden aldı, kurbanı davetlilere sunarcasma başını sağma soluna çevirdi, bıçağı kınından çıkarıp alageyiğin sırtına saplayarak törene başladı. Ağır ağır, davetlilerin alkışlarına ve hayret ünlemlerine yol açan bir zariflikle, sabırla ve maharetle sırttan, butlardan ve göğüsten, alevin hararetiyle iç kısımlara kadar pespembe ve yumuşak pişmiş kocaman dilimler kesiyor, Keith'in de yardımıyla, baş işaretlerini, bakışları ve tereddüt ifade eden diğer zarif işaretleri dikkate alarak, herkese istediği parçayı dağıtıyordu. Niteliğim, yahut Frank'm dediği gibi yabancı olmak «faziletim» sebebiyle, ilk parçayı bana ikram etti. İkinci parçayı Frank'a vererek beni şaşırttı, et payını en son alan ise Fischer değil, Gassner oldu, buna da çok hayret ettim. Törenin sonu alkışlarla noktalandı. Frau Brigitte Frank da bunlara, zariflikten yoksun olmadığını hayretle gördüğüm derin bir reveransla mukabele etti. Bıçak alageyiğin sırtında, gamalı haçlı kırmızı bayrak yanında saplı kalmıştı. Soylu hayvanın sırtından bu bıçakla bu bayrağı yan yana saplamış görmenin bana bir sıkıntı verdiğini itiraf ederim. Bu sıkıntıya bir de yahudiler ve gettolar konusuna dönen davetlilerin sözlerinin uyandırdığı dehşet de ekleniyordu.

Kaşığı ile et parçasının üstüne altın rengi salçayı yağmur damlaları gibi akıtan Vali Fischer, gettoda yahudileri nasıl gömdüklerini anlatıyordu. «Bir kat ceset, bir kat ki-

reç» diyordu, «bir kat ceset, bir kat kireç». Sanki «bir kat salça» dermiş gibi.

Wachter:

— Sağlık koruma bakımından en iyi usul bu, dedi.

Emil Gassner dikkatimizi çekti:

— Sağlığı koruma bakımından, yahudiler diriyken, ölülerinden daha bulaşıcı oluyorlar.

— **Ich glaube es!** (inanırım) diye bağırdı Fischer.

— Ben ölüleri düşünmüyorum. dedi Frank. Beni düşündüren çocuklar. Yazık ki gettolarda çocukların ölüm oranını düşürmek için fazla bir şey yapamıyoruz. Bu mutsuz küçüklerin acılarını hafifletmek için bir şeyler yapmak isterdim. Hayat sevgisi içinde yetiştirmek, getto sokaklarında gülerek yürümesini öğretmek isterdim.

— Gülerek mi? dedim. Gülmeyi mi öğretmek istiyorsunuz? Kırbaçla terbiyeye çalışsanız yine de öğretemezsiniz. Hatta yürümesini bile öğrenmezler. Yahudi çocuklarının yürümediklerini bilmiyor muydunuz? Kanatları var onların.

— Kanatları mı? diye bağırdı Frank. Dudakları zaptemediği bir gülüşle büzülmüştü. Kollarını kaldırıp kanat gibi başının üstünde salladı. Bir yandan kahkahalarına hakim olmaya çalışıyor, bir yandan kuş cıvıltısı gibi sesler çıkarıyordu: cik! cik! cik! Bütün misafirler de kollarını başlarının üstünde sallamaya başladılar: **ach so! ach so!** cik! cik! cik!

Nihayet yemek sona erdi. Ve Frau Fischer ayağa kalkıp bizi özel salonuna götürdü. Eskiden aynı yer Albay Beck'in çalışma salonuydu. Oturduğum koltuğun arkalığı bir yunan atletini temsil eden Münih stili beyaz mermer bir heykelin dizine değiyordu. Işıklar hafif, halılar yumuşaktı; şöminede meşe kütükleri çıtırdıyordu. Hava sıcaktı salonda, tütün ve konyak kokuyordu. Etrafımda, hiç bir zaman huzursuzluk duymadan dinleyemediğim alman gülüşleri, alman sesleri boğuklaşmıştı.

Keith kristal kadehlerde kırmızı Bourgogne şarabını solgun renkli Mumm şampanyasıyla karıştırıyordu. Alman avcılarının ormanda bir sürek avından sonra içtikleri geleneksel içkiydi bu: turkishblut (türk kanı).

Bir ara Frank gerçekten üzgün bir halle bana doğru dönerek:

— Demek yahudi çocuklarının kanatları var öyle mi? dedi. Bunu İtalya'da söyleseniz bütün italyanlar inanır. İşte yahudiler hakkmdaki efsaneler böyle ortaya çıkıyor. Amerikan ve ingiliz gazetelerine baksanıza, Polonya'daki almanlar sabahtan akşama kadar hiç durmadan yahudileri öldürüyorlarmış. Halbuki bir aydan fazladır Polonya'dsmız ve bir almanın bir tek yahudiye bile fenalık yaptığını gördüm diyemezsiniz. Pogromlar da (yahudi katlıamı) aynen yahudi çocuklarının kanatları gibi bir efsaneden ibaret. -Turkischblut dolu Bohemya kristalinden kadehini kaldırdı Rahat rahat için, korkusuz için **mein lieber Malaparte**, yahudi kanı değil bu. Prosit!

Kadehimi kaldırarak:

— Prosit! dedim ve Moldavya'daki soylu Jassy şehrinde olup bitenleri anlatmaya başladım.

VI

JASSY FARELERİ

Kapıyı itip girdim, ev boştu. İçindekilerin alelacele çıkmış oldukları belliydi. Pencerelerdeki perdeler çekilip koparılmış, yerlere atılmıştı. Yatak odası genişti. Tavandaki bakır avizenin tam altına gelen yere yuvarlak bir masa konmuş, etrafına bir kaç sandalye sıralanmıştı. Delik deşik şiltelerden kaz tüyleri dökülmüştü. Odaya adımımı attığım anda yerden bir beyaz tüy bulutu kalktı, etrafımı sarıp terli yüzüme yapıştı. Çekmeceler açıktı: elbiseler, kağıtlar yerlerde sürünüyordu. Elektrik düğmesini çevirdim. Allahtan elektrik kesilmemişti. Mutfak, tabak kırıkları ve samanla doluydu. Tencereler, sahanlar karmakarışık halde fırının üstüne yığılmıştı. Bir köşede yığınla patates küflenmişti. Hava kokmuş yiyecek ve pislik kokusuyla bozulmuştu.

Burası şüphesiz bir saray değil, fakat Moldavya'daki Jassy şehrinde 1941 haziranının son günlerinde (almanların Sovyet Rusya ile savaşa başladıkları ilk günler) Jokey Klübü ile Corso Restoranının hemen yanında, Lapusneanu sokağının başındaki bu küçük evden daha iyisini

bulamazdım. Sonradan farkettim, evin etrafındaki bahçe Jassy'nin eski ortodoks mezarlığıydı.

Pencereleri ardına kadar açıp temizliğe başladım. Yorgunluktan ölüyordum, onun için o gece sadece yatak odasını süpürüp düzene koymakla yetindim. Gerisi **la dracu!..** (canı cehenneme!) Savaş **la dracu!** Moldavya **la dracu!** Jassy **la dracu!** Jassy'nin bütün evleri **la dracu!**

İki battaniyemi yatağın üstüne serip, Winchester karabinam ile Conta el fenerimi, bir de köpeğimin, zavallı Phebus'ümün resmini duvara astım. Bu arada gece bastırmıştı, ışığı yaktım.

O anda iki el ateş edildi, mermiler camı kırdı ve tavana saplandı. Işığı söndürüp pencere önüne geldim. Bir kaç askerden müteşekkil bir devriye mezarlığın tam ortasında, evin önünde durmuştu. Alman askerleri miydi, romanyalı askerler miydi ayıramıyordum. Lumina! Lumina! (ışık) diye bağırdılar, anladım ki romanyalılarmış. **La dracu!** diye haykırdım. Bir tüfek sesi cevap verdi ve kurşun kulağımı sıyırıp geçti. Bir kaç gün önce Bükreş'te de, Athénée Palace'daki odamın penceresine aşağıdaki meydandan ateş açılmıştı. Polisler ve askerler, en ufak ışığın sızdığı her pencereye ateş etme emri almışlardı. **«Noapte Buna!»** (iyi geceler) diye bağırdım. Askerler de uzaklaşırken **«Noapte Buna!»** diye cevap verdiler.

Kalabalıkta el yordamı ile, yerini önceden gördüğüm gramofonu aradım, çekmeceye karma karışık atılmış plaklardan elime gelen birini aldım, iğneyi parmağımla buldum, kolu çevirip iğneyi plağın kenarına yerleştirdim. Chiva Pitzigoi'nin söylediği bir halk şarkısı çıktı şansıma. Chiva'nın tatlı sesi, o tatlı ve boğuk ses yükseldi karanlıkta:

Ce-ai gusa, Mariora,
Ce-ai gusa, Mariora,

Yatağa uzandım, gözlerimi kapadım. Fakat bir an sonra tekrar kalkıp mutfağa gittim, bir kova su aldım ve Bükreş'ten getirdiğim bir şişe zuica'yı soğutmak için içine koydum. Kovayı yatağın yanına getirip delik deşik şilteye tekrar uzandım ve gözlerimi kapadım. Şarkı bitmişti, çelik iğne tatlı bir gıcırtı yapıyor, plak boşuna dönüyordu. Kalkıp gramofonu yeniden kurdum ,iğneyi yine plağın ke-

narına yerleştirdim. Chiva'nın sesi karanlıkta, tatlı ve boğuk, tekrar yükseldi:

Ce-ai gusa, Mariora.

Işık yakabilseydim, kitap okuyacaktım. Bükreş'te kitapçı dostum yahudi Azafer'de bulduğum, Harold Nicolson'un «The Helen's Tower» isimli kitabını beraberimde getirmiştim. 1937 de yazılmış kitap, Harold Nicolson'un amcası Lord Dufferin'in hikâyesini anlatıyordu. **La dracu** Harold Nicolson ile amcası! **La dracu** herkes! Hava sıcaktı, boğucu bir yaz günüydü. Fırtına üç gündür şehrin çatıları üstünde, olgunlaşmış bir tümör gibi patlamaya hazır duruyordu. Chiva Pitzigoi, boğuk ve hararetli sesiyle söylüyordu... Birden şarkı kesildi, çelik iğne tatlı bir sesle cızırdamaya başladı. Yataktan kalkmayı hiç canım istemiyordu: **La dracu** Mariora'mn gusa'sı! **Noapte buna Domnisciora Chiva!** Böylece yavaş yavaş uykuya daldım ve rüya görmeye başladım.

Önce rüya gördüğümü farketmedim, sonra anladım ki rüyaydı bu. Belki iyice uyumuş rüya görmeye başlamıştım, sonra insanın çok yorgun zamanlarında olduğu gibi aniden uyanınca rüyama uyanıkken de devam etmiştim:

Kapı açılıyor, Harold Nicolson giriyor içeriye. Gri bir elbise ve pek açık mavi bir Oxlord gömleği giymiş, gömleğin soluk rengini çarpıcı mavi bir kravatla canlandırmış. İçeri giriyor, gri fötr şapkasını yatağımdan biraz ötedeki koltuğun üstüne atıyor, sonra gülümseyerek yüzüme bakıyor.

Yavaş yavaş odanın manzarası değişiyor: işte bir sokak oluyor, ağaçlarla çevrili bir meydan oluyor. Damların üstünde Paris semasını tanıyorum. Dauphine meydanını, Dauphine meydanındaki evimin pencerelerini görüyorum. Pont-Neuf'deki gazete satıcısına görünmemek için duvarlara yapışarak yürüyorum. Nihayet Horloge rıhtımının köşesini dönüyorum. 39 numaranın, kendi kapımın önünde duruyorum. Gerçekten evimin, yani Daniel Halevy'nin evinin kapısı önündeyim. Kapıcı bayan Bartig'e soruyorum: -Bay Malaparte evde mi? Bayan Martig sessizce, uzun uzun yüzüme bakıyor, tanımıyor beni. Tanımadığı için minnet duyuyorum. Paris'e İtalyan subayı üniformasıyla geldiğim için utanıyorum, almanları Paris sokak-

larında görmekten utanıyorum. O kadar yıl onra beni nasıl tanıyabilir? Bayan Martig: -Hayır, Bay Malaparte Paris'te değil diye cevap veriyor. -Arkadaşıyım, diyorum. Bayan Martig -kendisinden haber almadık, diye izah ediyor, Bay Balaparte belki hâlâ İtalya'da hapistedir. Belki Rusya'da Afrika'da, Finlandiya'da bir yerde savaştadır, kimbilir? Belki ölmüştür, belki esir düşmüştür.

Sonra Bay ve Bayan Halevy'nin evde olup olmadıklarını soruyorum. Alçak sesle cevap veriyor : — Hayır, yeni gittiler. Onun üzerine merdiveni çıkmaya başlıyorum. Çıkarken dönüp Bayan Martig'e gülüyorum. Şimdi beni tanıyor galiba, çünkü o da gülüyor. Belki getirdiğim kokuyu, ölü at kokusunu, terkedilmiş Jassy mezarlığındaki otların kokusunu tanımıştır. Daniel Halevy'nin kapısı önünde duruyorum. Elimi kapı tokmağına uzatıyor fakat açmaya cesaret edemiyorum. (Lipari adasında sürgüne gitmek ve hapse girmek için İtalya'ya dönmeden, onu son bir defa görmeye gittiğimde de ayni şey olmuştu. Daniel Halevy beni çalışma odasında, ressam Jacques Emile ve Albay de Gaulle ile beraber bekliyordu.) Fakat kötü bir önsezi yüreğimi sıkıyor. Bayan Marting, merdivenin altından — Bayan Halevy evde değil, diye sesleniyor. O zaman benim tavan arasındaki yerime çıkan tahta merdiveni tırmanmaya devam ediyorum. Kapıma vuruyorum, bir an sonra içerde ayak sesleri işitiliyor, bu adımları tanıyorum Malaparte kapıyı açıyor. Benden daha genç görüyorum onu. Temiz bir yüzü, siyah saçları, biraz donuk gözleri var. Sessizce bana bakıyor, ona gülümsüyorum. Gülüşüme karşılık vermiyor. Bir yabancıya bakar gibi, şüpheli bir bakışla yüzüme bakıyor. Evime giriyorum, etrafıma bakıyorum. Dostlarım kütüphanede oturmuşlar Jean Giraudoux, Luigi Pirandello, André Malraux, Bessand Massenet, Jean Guéhonno, Harold Nicolson, Glenway Vescott ve Cecil Spirigge ile Barbara Harrison. Bütün dostlarım burada, önümde sessizce oturmuşlar. Aralarından bazıları ölmüş yüzleri soluk, gözleri donuk. Belki de geçmiş bütün yıllar boyunca orada oturup beni beklediler, şimdi de tanımıyorlar. Belki de o kadar hapis, sürgün ve savaş yıllarından sonra tekrar Paris'e döneceğimden umut kesmişler. Peşlerinde

mavnalardan müteşekkil bir alayla Seine nehrinden yukarıya doğru çıkan römorkörlerin zayıf ve şikâyetçi çığlığı odama kadar geliyor. Pencereye yanaşıyor, Paris'in köprülerini seyrediyorum Saint Michel köprüsünden Trocadero köprüsüne kadar, rıhtım boyunca sıralanmış ağaçları, Louvre'un cephesini, Concorde'un yeşilliğini görüyorum. Dostlarım sessizce bana bakıyorlar. Ben de aralarına oturuyorum. Seslerini yeniden duymak, konuşmalarını işitmek istiyorum ama sessiz ve hareketsiz oturuyorlar, öylece yüzüme bakıyorlar. Bana acıdıklarını hissediyorum. Onlara, zalim oldumsa bu benim kabahatim değil, demek istiyorum. Hepimiz zalim olduk. Sen de Bessand Massenet, sen de Guéhenno, sen de Jean Griaudoux, sen de Barbara, öyle değil mi? Barbara gülümsüyor. Biliyorum, anlıyorum der gibi başını sallıyor. Ötekiler de başlarını sallıyorlar. Hepimiz zalim olduk ama bu bizim kabahatimiz değil, demek ister gibi. Sonra kalkıp kapıya doğru yürüyorum, eşiğe gelince dönüp bakıyorum, gülüyorum. Ağır ağır merdivenleri iniyorum. Bayan Martig alçak sesle : — Bize hiç yazmadı, diyor, Regina Coeli hapishaneden, Lipari adasından ona yazmadığım için kendisinden özür dilemek istiyorum. Biliyorsunuz kendimi beğenmişlikten değil, utandığımdan yazamadım. İçimde esirlerin duydukları utanç, bir hücreye kapatılmış, haşaratın, uykusuzluğun, ateşin kemirdiği, yalnızlığın ve zulmün mahvettiği esirlerin duyduğu utanç var. Evet Bayan Martig kendi zalimliğim beni yiyor. Bayan Martig usulcacık — Belki bizi unutmuştur, diyor. Sonra ilâve ediyor : — Sizi de unutmuştur belki? — Oh hayır, unutmadı sizi. Sadece acı çektiğinden utanıyor, bu savaşta hepimizin ne hale gelmiş olduğunu biliyor, utanıyor. Biliyorsunuz değil mi, acı çektiği şeyden utanıyor. Söyleyin, bildiğinizi anladığınızı söyleyin! Bayan Martig yine usulca — Evet, diyor Bay Malaparte'yi iyi tanırız..

Sonra bir ara yatağımın üstüne oturarak :

— Günaydın Childe Harold diyorum. Harold Nicolson eldivenlerini çıkarıyor, orası burası parlak kırmızı tüylerle kaplı beyaz ve küt parmaklı elleriyle bıyıklarını sıvazlıyor. Harold Nicolson'un bıyıkları bana daima İngiltere Dışişleri Bakanlığının genç diplomatlarını değil,

Chelsea kışlalarını hatırlatır. Bu bıyıklar **typical product of the English Public School System, Sandhurst and the army** (İngiliz Public School sisteminin, Sandhurst-Askeri Akademisinin- ve ordunun tipik ürünü) gibi gelir bana. Harold Nicolson gülümseyerek yüzüme bakıyor. Paris'te Royale sokağındaki Larue'ye gidip orada bizi bekleyen Mosley ile birlikte yemek yiyeceğimiz gün, beni almaya geldiğinde de aynen böyle gülümsüyordu.

Nicolson'u ilk defa nerede gördüğümü hatırlamıyorum. Bir gün Faubourg Saint-Honoré'deki arkadaşlarla yemek yerken, Bayan Stong bana Nicolson'dan bahsetmişti. Bayan Strong bir kaç gün sonra telefon edip Nicolson'un beni Mosley ile tanıştırmak için gelip evden alacağını söyledi. Nicolson kütüphaneme oturmuş, orası burası kırmızı tüylerle kaplı beyaz ve küt parmaklı eliyle bıyıklarını sıvazlıyordu. Seine nehrinden ise römorkörlerin düdük sesleri işitiliyordu. Galiba ılık ve sisli bir Ekim sabahıydı. Mosley ile saat ikide buluşacaktık. Seine kıyısı boyunca yürüyüp Royale sokağına geldik Laure lokantasına girdiğimizde ikiye beş vardı.

Bir masaya oturup martini istedik. Yarım saat geçmişti fakat Mosley halâ meydanda yoktu. Nicolson arada bir kalkıp Zafer Abidesinin yakınındaki Napoléon otelinde kalan Mosley'e telefon ediyordu. Zafer Abidesi yakınında Napoléon oteli : İngiltere'nin gelecekteki Mussolini'si için uygun bir adres. Saat üç oldu, Mosley hâlâ yok. Belki yatıp uyumuştu, hâlâ da uyuyordu. Böyle düşünüyor fakat aklıma geleni Nicolson'a söylemeye cesaret edemiyordum. Biraz daha bekledik saat üç buçuk olmuştu -Nicolson belki onuncu telefondan sonra, muzaffer bir edayla Sir Oswald Mosley'in yola çıktığım haber verdi. Özür dilemek istermiş gibi gülerek, Mosley'in bütün sabah yataktan çıkmamak gibi kötü bir adeti olduğunu, geç kalktığını daima öğleden sonra odasında biraz eskrim yaptığını, sonra otelinden çıkıp randevularına yürüyerek gittiğini, ancak kendisini bekleyenler beklemekten usanıp gittikten sonra randevu yerine gelebildiğini ilâve etti. Talleyrand'ın bir sözü vardır, onu bilip bilmediğini sordum Nicolson'a «Hayatta bir yere varmak ko-

laydır; zor olan varacağı yere gitmek için hareket etmektir» der Talleyrand.

— Mosley için kötü olan birşey var, dedi. Nicolson, gideceği yere daha hareket etmeden varıyor.

Mosley nihayet Laure'ye girdiği zaman, saat neredeyse dört olmuştu. Nicolson ile beraber, yedi sekiz martini içmiş, yemeğe de başlamıştık. Ne yiyorduk şimdi hatırlamıyorum, ne konuştuk onu da unutmuştum. Yalnız Mosley'in küçücük bir başı ve çok tatlı bir sesi vardı, bu aklımdan çıkmamış. Uzun boylu, hatta çok uzun boyluydu, zayıftı, hareketleri gevşekti, sırtı biraz kamburlaşmıştı. Hiç de aptal bir adama benzemiyordu, aksine geç kaldığına iyice memnun bir hali vardı. «İnsan bir kere geç kalınca, hiç acele etmez» dedi. Özür dilemek istemiyordu, sadece geç kaldığını bilmeyecek kadar aptal olmadığını anlatmak istemişti. Karşımızdakini alaya almak için Nicolson ile bir bakışta anlaştık ve bütün yemek boyunca Mosley kendisiyle alay ettiğimizi zerre kadar farketmedi. Mosley 'de **sense of humor** dediğimiz şeyden bol bol var gibi geldi bana. Fakat bütün öteki diktatörler gibi o da kendisi ile alay edilebileceğinden, şöyle belirsiz bir şekilde dahi şüphelenmiyordu. (Mosley aslında diktatör değil, sadece bir diktatör adayıydı. Bununla beraber diktatör olmaya kabiliyeti vardı, bu kabiliyeti yapan şeylerin neler olduğu da maalesef malumdur.)

Mosley gelirken, «Hükümet Darbesi Tekniği» adındaki kitabımın ingilizce tercümesini de yanına almıştı; baş sayfasına bir ithaf yazmamı istiyordu. Kendi adına bir kaside düzmemi bekliyordu muhakkak. Bunu tahmin ettiğim için, ben de hınzırlık yaptım, kitabımdan aldığım şu iki cümleyi yazdım : «Bütün diktatörler gibi Hitler de bir kadından başka birşey değildir», «Diktatörlük kıskançlığın en ileri şeklidir.»

Mosley bu kelimeleri okuyunca bozuldu, hafiften hiddet ifade eden bir sesle ve pek dostça denemeyecek bir bakışla «demek size göre, Sezar da bir kadındı?» ddi. Nicolson gülmemek için kendini zor tutuyor, bana göz kırpıyordu. «Sezar kadından da beterdi, dedim, centilmen değildi».

Mosley şaşırmıştı :

— Centilmen değil miydi?

— İngiltere'yi fethetmek cesaretini gösterebilen bir yabancı, elbette centilmen değildir!

Şaraplar nefisti. Laure'nün bir kadın ya da bir diktatör -kadar titiz, kaprisli ve kendini beğenmiş şef garsonu, bütün kendini beğenmişliğini, azametini ve kaprisini de kattığı nefis yemekleri arka arkaya sunarak, böyle olmadık bir saatte Ritz gümüşünden çaydanlıklarda çayın dumam tüterken öğle yemeği yiyen bu üç garip müşteriye itibar gösterdiğini belirtmek istiyordu. Mosley'in keyfi de, şef garsonun keyfi ve şarapların kokusuyla tam bir ahenk halindeydi. O kadar ki, o da yavaş yavaş eski alaycılığını ve serin kanlılığını yeniden bulur gibi olmuştu. Royale sokağının gaz lambaları arka arkaya yamyordu. Madeleine'deki çiçekçiler de, solmuş çiçeklerle dolu arabalarıyla Concorde meydanına doğru inmeye başlamışlardı. Biz ise, hâlâ Brie peynirinin tadını ve İngiltere'de en mükemmel şekilde nasıl iktidara gelinebileceğini tartışıyorduk.

Nicolson, ingilizlerin şiddet ve yıldırmadan değil, «iyi muameleden» anladıklarını, diktatörlerin ise «good manners» inin olmadığını savunuyordu. Mosley «iyi muamelenin» modasının geçtiğini, ingilizlerin - hele upper ten thousand'm diktatörlük için olgunlaşmış hale geldiklerini söylüyor, o zaman Nicolson soruyordu : — Peki ama iktidara nasıl geleceksiniz? Mosley — En uzun yoldan **of course**, (tabii) diye cevap veriyordu. Nicolson yine soruyordu Trafalgar meydanından mı, Saint James parkından mı? Moslcy keyifle gülüyordu : Saint James parkından elbette. Benim hükûmet darbem güzel bir park gezintisi olacak. — Ha, anlıyorum, sizin ihtilâl Mayfair'den başlayacak. Peki ne zaman iktidara gelmeyi tasarlıyorsunuz? Mosley cevabı yapıştırıyordu — İngiltere-de parlamento rejimi buhranının tam tamına hangi tarihte ortaya çıkacağını, şimdiden, hem de kesinlikle söyleyebilirim; daha bu günden size Downing Street'te randevu veriyorum. Nicolson öğrenmek istiyordu : — Tamam! hangi gün, hangi saat? Mosley gülerek : — Yoo, o benim sırrım, diyordu. Nicolson da gülüyordu : — İhtilâl size randevu verirse, iktidara muhakkak geç kalırsı-

nız. — Olsun, diyordu Mosley, herkesin artık beni beklemediği zamanda gelirim iktidara.

Armagnac rakısının eski ve uzaklarda kalmış kokusunu zevkle teneffüs ederken, baktım Laure'nün salonu yavaş yavaş şekil değiştiriyor ve gitgide, üstüne uzandığım delik deşik şiltenin bulunduğu geniş odaya benziyor. Harold Nicolson güilerek yüzüme bakıyor : bakır avizenin altına oturmuş, dirseklerini gri fötr şapkasının yanında masaya dayamış. Bir ara gözleriyle odanın bir köşesini işaret ediyor. Başımı o yana çeviriyorum: Sir Oswald Mosley yere bağdaş kurmuş. Nicolson ile Mosley'in Jassy'de yattığım odada nasıl bulunduklarını bir türlü anlıyamıyorum. Hayretle bakıyorum Mosley'in küçük pembe bir çocuk yüzü, minik elleri, kısacık kolları, buna karşı upuzun bacakları var. Bacakları o kadar uzun ki, bunları odaya sığdırmak için bağdaş kurmak zorunda kalmış.

Nicolson soruyor :

— Gidip savaşacağınıza neden Jassey'de kaldınız?

— **La dracu!** diye cevap veriyorum. **La dracu** savaş! **La dracu** herkes!

Mosley ellerini yere vuruyor, kaz tüylerinden bir bulut kalkıyor havaya. Tüyler terli yüzüne yapışıyor. Hâlâ gülüyor Mosley ve ellerini yere vurmaya devam ediyor.

Nicolson ciddi bir tavırla Mosley'e bakıyor :

— Çocuk gibi davrandığınıza utanın diyor, artık çocuk değilsiniz Sir Oswald.

Sir Oswald Mosley başım önüne eğerek :

— **Oh! sorry sir,** diyor. (Affedersiniz efendim!)

Bana dönüyor Nicolson :

— Niye savaşa gitmiyorsunuz? Her soylu insanın görevi, uygarlığı barbarlığa karşı savunmak için savaşmaktır.

— **La dracu!** diye cevap veriyorum, siz de **la dracu** Childe Harold!

— Her soylu kişinin görevi Stalin ordusuyla savaşmaktır. Sovyet Rusya'ya ölüm! Sandalyenin arkalığına yaslanıp korkunç bir kahkaha atıyor.

Mosley de ellerini yere vura vura haykırıyor :

— Sovyet Rusya'ya ölüm!

O zaman Nicolson Mosley'e dönüp azarlarcasına

— Saçmalamayın Sir Oswald! diyor.

O anda kapı açılıyor. İri yarı bir subay görünüyor eşikte. Arkasında da yarı karanlıkta kırmızı gözlerini ve terden parlayan yüzlerini hayal meyal farkettiğim iki asker var. Kapıdan ay ışığı, pencereden de serin bir rüzgâr giriyor. Subay bir kaç adım yürüyor, yatağımın ayak ucunda durup, elektrik fenerinin ışığını yüzüme boca ediyor. Elinde bir tabanca var.

— Askeri polis! diyor subay. İzin kağıdınızı gösterin.

Gülüyorum ve Nicolson'dan tarafa dönüyorum. Tam **la dracu!** diyecekken Nicolson'un kaz tüylerinin beyaz bulutu içinde yavaş yavaş kaybolduğunu farkediyorum. Mosley de yok olmuş. Odaya süt beyazı bir gökyüzü dolmuş sanki. Bu sisli havada Nicolson ve Mosley'in belirsiz şekillerinin yavaş hareketlerle kıpırdadığını, yüzücülerin bir dalıştan sonra gül gibi açılan hava kabarcıkları arasında denizin yüzüne çıkışları gibi, ağır ağır tavana doğru yükseldiklerini görüyorum.

Kalkıp yatağın içine oturdum ve işte o zaman uyandığımı anladım.

Subaya

— İçki ister misiniz? Diye sordum.

İki kadeh Zuica doldurdum. **Noroc!** sıhhatinize! diyerek kadehlerimizi kaldırdık. Buz gibi zuica beni iyice ayılttı ve yatağın baş ucuna astığım ceketimin cebinde izin kağıdını bulduktan sonra kağıdı subaya uzatırken sesime kuru ve neşeli bir ton vermeme yardım etti

— İşte izin kağıdı, dedim, bahse girerim ki sahtedir.

Subay güldü

— Hiç şaşmazdım, diye cevap verdi. Jassy rus parasütçüleriyle dolu. Bu terkedilmiş evde yalmz başınıza yatmakla iyi etmiyorsunuz. Daha dün fabrikalar sokağında boğazlanmış birini bulduk.

— Tavsiyenize teşekkür, dedim, fakat bu sahte belgeyle herhalde rahat uyuyabilirim, değil mi?

İzin kağıdımda Başbakan Yardımcısı Antonesco'nun imzası vardı.

— Elbette, diye cevaplandırdı subay.

— Şunun da sahte olup olmadığına bir bakar mısınız? diye başka bir izin kağıdı uzattım. Bunu da Jassy Kuvvetleri Komutam albay **L**upu imzalamıştı.

— Teşekkür ederim, dedi subay, herşeyiniz mükemmel.

— İçmek ister misiniz?

— Neden içmeyeyim? Bütün Jassy'de bir damla zuica kalmadı.

— **Noroc!**

— Noroc!

Subay, peşine askerleri takıp çıktı.

Ben de sırtüstü uzandım, terli avucumda parabellumun kabzasını sıkarak derin bir uykuya daldım.

Uyandığımda güneş yükselmişti. Kuşlar akasya dallarında ve eski mezarlığın taştan haçları üstünde cıvıldıyordu. Giyinip yiyecek bir şeyler bulmak için çıktım. **Y**ollar, peşpeşe sıralanmış alman **panzer**'leri ve kamyonlarıyla doluydu. Topçu nakliye araçları küçük Jokey Klübünün önüne parketmişti. Bej üniformalı ve çelik miğferlerini enselerine kaydırmış rumen askerlerinden kurulu mangalar, ayaklarını küt küt asfalta vurarak geçiyorlardı. Bir takım işsiz güçsüzler de Fundatia kafeteryasının yanındaki De Facere de Vunuri'nin kapısına dikilmiş etrafı seyrediyorlardı. **Y**ağlı tavuk suyundan yapılan ve yağının ağırlığı sirke ile giderilen **ciorba puiu**'nun kokusu, tuzlu **«branza»** peynirinin kuvvetli kokusuyla karışıyor ve havayı boğucu hale getiriyordu. Bratianu sokağından, San Spiridione hastahanesine doğru indim ve kocaman küt kafalı yahudi bakkal Kane'nin dükkanına girdim. Kulakları bir testinin kulplarını hatırlatan Kane

— Günaydın Domnule Kapitan, dedi.

Beni dördüğüne sevinmişti, hâlâ Prut cephesinde rumen askerleriyle birlikte çarpıştığımı sanıyordu.

— **La dracu** Prut! dedim.

Mideme bir bulantı gelmiş, başım dönmeye başlamıştı. Bir şeker çuvalının üstüne çöktüm, kravatımın düğümünü gevşetmek için parmaklarımı gömleğimin yakasına soktum. Baharat, ecza, kuru balık, cilâ, gaz ve sabun

kokuları dükkanda ağır bir şekilde birbirine karışmıştı.

Kane :

— Ne saçma **Rasboi!** (savaş) dedi. Jassy'de herkes kuşkulu, herkes pis birşeyler olacağından korkuyor. Kötü bir şeyler hazırlandığı havadan da belli zaten!

Kapıya bakarak endişeyle ve alçak sesle konuşuyordu. Dışarda rumen askerleriyle alman **panzer**'leri ve kamyonları geçiyordu. Kane kendi kendine «bütün bu silahlarla, toplarla, tanklarla ne yapabileceklerini sanıyorlar?» diye düşünür gibiydi. Fakat konuşmuyor, dükkânın içinde bir aşağı, bir yukarı gezinip duruyordu.

— Domnule Kane, meteliksizim! dedim.

— Sizin için daima iyi bir şeyler bulunur, diye cevap verdi.

Gizlediği yerden üç şişe zuica, yarım kiloluk iki parça ekmek, biraz **branza,** bir kaç kutu sardalya, iki kavanoz reçel, biraz şeker ve çay çıkardı.

— Rus çayı, gerçek rus ceai'ı dedi. Sonu kalmıştı, bundan sonra çay yok artık. Başım sallayarak yüzüme baktı ileride başka bir şeye ihtiyacınız olursa uğrayın Dükkanımda sizin için daima bir şeyler bulunur.

Kederli bir hali vardı. «Uğrayın» derken bir daha görüşemiyeceğimizi biliyor gbiydi... Gerçekten havada kapkara bir tehdid dolaşıyordu; insanlar kuşkuluydu. Ara sıra kapıda biri görünüyor «günaydın Domnule Kane» diyordu. Bir ara Kane başım salladı, yüzüme bakıp içini çekti. Ah şu saçma **rasboi**! Şu saçma savaş!

Aldıklarımın bir kısmını cebime koydum, çay paketini kolumun altına sıkıştırdım, bir parça ekmek koparıp çiğnemeye başladım.

— **La revedere** Domnule Kane.

— **La revedere** Domnule Kapitan.

Gülerek el sıkıştık. Kane'nin gülüşü kararsız ve çekingendi. Korkmuş bir hayvana benziyordu. Çıkmağa hazırlanırken, dükkanın önünde bir araba durdu. Kane kapıya koşup, yerlere kadar eğildi :

— Günaydın Doamna Rrincipessa.

Araba, o devirde Romanya'nın taşra şehirlerinde hâlâ kullanılan siyah, tantanalı, eski bir aristokrat arabasıydı. Üstü açık ve açılan kısmı geniş deri kayışlarla tuttu-

rulmuş bir lano idi. İçi gri kumaşla kapitone yapılmış, tekerlek çarkı kırmızıya boyanmıştı. Arabaya bir çift şahane Moldavya atı koşulmuştu : uzun beyaz yeleli, sağrıları terden parlayan atlar. Arabanın içinde büyük kabarık yastıklar, artık genç sayılamayacak yaşta, zayıf bir kadın oturuyordu. Yüzü, beyaz pudra tabakasının altında kırış kırıştı. Baştan aşağı maviler giymiş, dimdik bir gururla oturmuştu. Sağ elinde kırmızı ipekten, kenarı dantelli bir şemsiye tutuyordu. Floransa hasırından geniş kenarlı bir şapka, kırışıklıklarla kaplı alnına hafif bir gölge düşürmüştü. Azametli ve hafiften baygın bakışları vardı. Miyopluktan gelen bu mahmurluk, azametli bakışlarına tarif edemeyeceğim dalgın ve anlaşılmaz bir ifade vermişti. Yüzü hareketsizdi, gözleri boşluğa bakıyordu; birkaç beyaz bulutun dalgalandığı mavi ipekten gökyüzünü seyreder gibiydi. Gökteki bulutların manzarası, bir gölün aynasına akseden bulutları hatırlattı bana. Prenses Moldavya'nın en tanınmış isimlerinden Strudza ailesine mensuptu. Yanında dalgın ve mağrur bir tavırla oturan Prens Strudza henüz gençti, ince uzundu, yüzü pespembeydi ve tepeden tırnağa beyazlar giymişti. Başında, kenarları yüzünü kısmen örten gri bir şapka vardı. Yüksek yakalı bir gömlek giymiş, gri bir kravat takmıştı. Elinde gri iskoç kumaşından eldivenler, ayağında yandan düğmeli siyah potinler vardı.

Kane yerlere kadar eğilip

— Günaydın Doamna Principessa, dedi. Ensesine kan hücum ettiğini, şakaklarının zonkladığını farkettim. Prenses, Kane'nin selamına karşılık vermedi. Balenlerle sertleştirilmiş ve dantellerle çevrili yakası içinde boynunu oynatıp, başını çevirmedi bile. Sadece kuru bir sesle emretti

— Çayımı Grigori'ye ver!

Arabacı Grigori önde oturuyordu. Topuklarına kadar inen rengi atmış yeşil ipekten bir pelerin, kırmızı deriden çizmeler giymişti. Başında, üstünde kırmızı ve yeşil motifler işlenmiş sarı satenden bir tatar takkesi vardı. Şişman ve gevşek görünüşlü, soluk yüzlüydü' Grigori, ortodoksların Scopetzi tarikatındandı. Jassy'yi kutsal şehir sayan bu tarikat mensupları, erkenden evlenirler ve

bir erkek çocuk sahibi olduktan sonra kendilerini hadım ettirirler.

Kane, hadım Grigori'nin önünde de eğildi, bir şeyler kekeledi. Dükkana koştu ,bir kaç dakika sonra yine kapıda göründü, bir kere daha yerlere kadar eğilip titrek bir sesle :

— Doamna Prenses özür dilerim, dedi, hiç çayım kalmadı, bir tek yaprak bile!

Prenses Strudza sert bir sesle emretti :

— Haydi, haydi çabuk getir çayımı!

— Özür dilerim Doamna Prenses...

Prenses yavaşça başını çevirdi, gözlerini hiç kırpmadan Kane'ye baktı, usanç ifade eden bir sesle konuştu

— Neymiş bu masal? Grigori!

Hadım arabacı döndü, kan kırmızı püsküllü, sapı oymalı, ve kırmızı, yeşil, mavi çizgili uzun kırbacını haince Kane'in omuzlarına doğru salladı. Kırbaç adamın boynunu sıyırıp geçmişti. Kane boynunu bükerek :

— Özür dilerim Prenses, diye tekraraldı.

Prenses bir kere daha ve bıkkın bir ifadeyle seslendi

— Grigori!

Hadım bu defa kolunu, bir bayrağın sapını tutarmış gibi gererek kırbacını kaldırdı. kendi de daha iyi vurabilmek için yerinden doğruldu. Kane bana döndü, elini uzattı, kolumun altına sıkıştırdığım çay paketine titreyen elleriyle dokunarak, usulca ve yalvarır bir ifadeyle

— Özür dilerim Domnule Kapitan ,dedi.

Yüzü sapsarı olmuş, ter içinde kalmıştı. Gülerek uzattığım çay paketini yakalayıp, Grigori'ye uzattı. Bir yandan da yerlere kapanırcasına selam veriyordu. Hadım, şiddetli bir hareketle kırbacı atlara indirdi, hayvanlar sıçradı ve araba bir anda çıngırak sesleriyle bir toz bulutu arasında gözden kayboldu. Atların ağzından çıkan bir parça köpük şap diye omuzuma yapışmıştı. **La dracu** Doamna Prenses! diye bağırdım arkalarından fakat araba çoktan uzaklaşmıştı, sokağın öbür başından, Jokey Klübe ve Fundatia'ya doğru dönüyordu bile.

Kane alçak sesle :

— Teşekkür ederim Domnule Kapitan, dedi ve utançla başını önüne eğdi.

— Aldırma Domnule Kane, diye cevap verdim. **La dracu** Prenses Strudza! **La dracu** Moldavya'nın bütün soyluları!

Dostum Kane başını kaldırdı. Yüzü mosmor olmuş, alnında ter damlacıkları belirmişti.

— Aldırma, aldırma, dedim. **La revedere** Domnule Kane.

Kane elinin tersiyle terini silerek cevap verdi

— La revedere Domnule Kapitan.

Mezarlık yönünde yürürken, Lapusneau ve Bratianu sokaklarının kavşağındaki eczanenin önünden geçerken, durdum, eczaneye girip tezgaha yaklaştım.

— Günaydın Domniscioara Mica.

— Günaydın Domnule Kapitan.

Mica, çıplak kollarını tezgaha dayamış gülüyordu. Güzel kızdı Mica, Esmer ve gösterişliydi ,alnı siyah, gür ve kıvırcık saçlarla çevriliydi:, yüzü mavi gölgeler yapan ince tüylerle örtülüydü. Prut cephesine gitmek için Jassy'den ayrılmadan önce, Mica'ya kur yapmaya teşebbüs etmiştim. Hay Allah! Bir kadına el sürmeyeli neredeyse iki ay olmuştu. Bükreş'teyken bir kadına dokunmamıştım bile. Hava da ne kadar sıcaktı? Hay Allah! Kadının nasıl bir şey olduğunu unutmuştum adeta.

— **Cum merge en sanatatea**, Domniscioara Mica? (Nasılsınız?)

— **Bine, foarte bine** (çok iyiyim) Domnule Kapitan.

Mica güzel kızdı ama keçi gibi de kıllıydı. Yağlı esmer yüzünde iri kara gözleri, zayıf bir burnu vardı. Damarlarında bir kaç damla çingene kanı dolaşıyordu galiba. Bu akşam, sokağa çıkma yasağı başladıktan sonra benimle gezmek istediğini söyledi.

— Sokağa çıkma yasağından sonra mı Domnicioara Mica?

— **Da, da** Domnule Kapitan.

Allahım, ne acaip fikir! Uzaktan «stai!» (dur) diye bağıran ve cevap bile beklemeden ateş açan devriyeler dolaşırken, sokağa çıkma yasağından sonra bir kızı gezdirebilmek için ne yapmalı acaba? Bombardmanlar yü-

zünden yerle bir olmuş, yangınlarla kararmış evlerin harabeleri arasında gezmek de amma tuhaf bir fikir. Unirii meydanında bir ev var, dünden beri hâlâ yanıyor. Sovyet havacıları fena vurdular. Dün Jassy'nin üstünde tam üç saat kaldılar; en fazla üç yüz metre yükseklikte telaşsızca gittiler, geldiler. Bazı uçaklar damlara değecek gibi uçuyordu. Dönerken, Skulcni yolunda bir rus uçağı, şehrin hemen dışında Copou'nun az ötesine düştü. Mürettebat hepsi de kadın olmak üzere, altı kişiydi. Rumen askerleri pilot kabinini karıştırıyorlar, **ciorba, mamaglia,** ve **branza** kokan parmaklarıyla zavallı kızlara dokunuyorlardı. Askerin birine : — Rahat bırak kızı! diye bağırdım. Ellerini pilotlardan birinin saçlarına dolamıştı. Pilot kız şişman ve sarışındı, yüzü çil doluydu. Gözleri kocaman açılmış, ağzı aralık kalmış, başını arkadaşının omuzuna dayamıştı. Bir eli kalçasının üstünde duruyordu: haya ve feragat ifade eden bir tavır. Pilotların ikisi de cesur kızlardı, görevlerini yapmışlar, saygıya hak kazanmışlardı. İki cesur işçi kız, değil mi sayın Prenses Strudza? Kül rengi uçuş elbiseleriyle deri ceketler giymişlerdi. Askerler kızları soyuyorlardı. Ağır ağır ceketlerinin düğmelerini çözüyorlar, hareketsiz kolları kaldırıp, ceketi baştan sıyırıyorlardı. Bir asker, kızlardan birinin başım kaldırmak için, çenesini avuçlamıştı. Boğmak ister gibi boğazını sıkıyor, kırık ve kara tırnaklı koca başparmağını, yarı açık ağıza ve şişmiş, kansız dudaklara dayıyordu. Kız beni duyarmış gibi — Isır şunun parmağını koca sersem! diye bağırdım. Askerler gülerek bana bakıyorlardı. Kızlardan bir başkası uçağın içinde bomba yuvası ile kocaman bir makineli tüfek arasına sıkışmıştı : bu durumda ceketini çıkarmaya imkân yoktu. Bir asker kızın deri başlığını çözdü, saçlarından yakaladığı gibi, şiddetle sarsarak sıkıştığı yerden çıkarıp, uçak enkazının yanma, otların üzerine fırlattı.

— Domnule Kapitan, dedi Mica, bu akşam sokağa çıkma yasağı başladıktan sonra beni gezmeye götürecek misiniz?

Yüzünü avuçları içine almış, cevap bekliyordu.

— Neden götürmeyeyim Domniscioara Mica? Gece

sokağa çıkma yasağından sonra gezmek pek hoş olur. Gece hiç parka gittin mi? kimse bulunmuyor.

— Bize ateş etmezler mi Domnule Kapitan?

— İnşallah ederler, inşallar ateş açarlar Domniscioara Mica.

Mica güldü, tezgahın üzerinden eğilip, yağlı ve küllü yüzünü yüzüme yaklaştırdı... ve dudaklarımı ısırdı.

— Akşam saat yedide gelip beni alın Domnule Kapitan. Sizi burada eczanenin önünde bekleyeceğim.

— Pek âlâ Mica, yedide gelirim. **La revedere** Domniscioara Mica.

— **La revedere,** Domnule Kapitan.

Lapusneanu sokağından yukarı doğru çıktım, mezarlığı geçtim, eve gelip kapıyı açtım. Oturup biraz **brenza** yedim, sonra yatağın üstüne uzandım. Hava sıcaktı, sinekler ısrarla vızıldıyordu. Karanfillerin kuvvetli kokusunu hatırlatan yağlı, yıvışık bir vızıltı, ter kokan havada hafiften dağılıp yayılıyordu. Aman Allahım, ne kadar uykum var! Peynir de midemde mayalanıyor.

Öğleden sonra saat beşe doğru uyandım, mezarlığa çıktım, otlara gömülmüş bir mezar taşının üstüne oturdum. Bu evin bahçesi eskiden bir mezarlıkmış. Mezarlığın ortasında, vaktiyle kilisenin bulunduğu yerde şimdi genel bir sığınak vardı. Sığınağa küçük bir tahta merdivenle iniliyordu. Giriş kısmı bir türbenin girişi gibiydi. Sığınağın içinde kokuşmuş toprak kokusu, mezarlığın yapışkan kokusu dalgalanıyordu. Toprak yığıntıları, sığınağın bahçeden görünen damına bir höyük manzarası vermiş, üstüste yığılmış mezar taşları bir piramit meydana getirmişti. Oturduğum yerden, müteveffa Domnule Grigorio Soinescu'nun, Doamna Sofia Zanfirescu'nun ve Doamna Maria Pojane'nin mezar taşlarına kazılmış kitabeleri okuyabiliyordum.

Hava sıcaktı, susuzluk dudaklarımı yakıyordu. Gözlerimi akasyaların altında hiç bozulmamış bir kaç mezarın demir parmaklıklarına dikmiş, toprağın ölü kokusunu içime çekiyordum. Başım dönüyor, bulantıdan mideme kramplar giriyordu. **La dracu** Mica! **La dracu** Mica'nın keçi kılları! Sinekler hırsla vızıldıyor, Prut kıyısından nemli bir rüzgar kalkıyordu.

Ara sıra, aşağı mahallelerden, fabrikalar tarafından Socol ve Pacurari yönünden, Nicolina cer atölyelerinden, Bahlui nehri boyunca serpilmiş binalardan, eski tatarların oturduğu Tzican ve Tatarasi mahallelerinden kuru bir tüfek sesi geliyordu. Rumen askerleri ve jandarmaları sinirlidir. «Stai, stai!» diye bağırır veinsana ellerini kaldırmak fırsatı vermeden vururlar. Halbuki daha gündüz, sokağa çıkma yasağı başlamadı. Rüzgâr ağaçların dallarını, uçuşan saçlar gibi savuruyor, güneşten bir bal kokusu yayılıyor. Mica saat yedide beni eczanenin önünde bekleyecek. Yarım saate kadar gidip Mica'yı almam lâzım, beraber gezeceğiz. **La dracu** Domnisvioara Mica! **La dracu** keçiler! Sokaktan tek tük geçenler, bir elleriyle başlarının üstünde izin kâğıdını sallayarak, duvarlara yapışmış gibi yürüyorlar. Havada gerçekten bir tuhaflık var. Dostum Kane haklı, bir şeyler olacak. Bir felaket geleceği hissediliyor. Havada hissediyorsunuz, parmaklarınızın ucunda hissediyorsunuz.

Saat tam yedide eczanenin önüne geldim, fakat Mica'yı bulamadım. Eczane kapalıydı. Mica bu akşam erken kapamış. Bahse girerim ki gelmeyecek. Son anda korktu kız. **La dracu** kadınlar! Hepsi de ayni, son anda korkarlar. **La dracu** Domniscioara Mica! **La dracu** keçiler!

Döndüm, mezarlığa giden yolu yeniden tırmanmaya başladım. Alman askerleri kaldırımlarda çizmelerini sürüyorlardı. Lapusneanu sokağının köşesinde Corso restoranın tam karşısındaki Lustrageria'nm (boyacı dükkanı) patronu son müşterisinin, sarı deriden yüksek bir tahta oturmuş bir rumen askerinin ayakkabılarına son fırçayı vuruyordu. Batan güneşin ışıkları, karanlık dükkânın içine kadar sokulmuştu, boya kavanozlarını parlatıyordu. Ara sıra elleri kelepçeli yahudi grupları geçiyordu. Yahudiler, bej üniformalı rumen askerlerinin muhafazasında götürülüyorlardı. Sarı deri kaplı yüksek tahtında oturan rumen askeri, gülerek boyacıya — Neden bu bahtsızların ayakkabısını son bir defa boyamıyorsun? diye sordu. Lustrageria'nm patronu, solgun ve terli yüzünü çevirerek «ayakları çıplak, görmüyor musun?» diye cevap verdi, fırçasını harikulâde bir hafiflikle uçurarak, yavaşça içini çekti.

Jokey Klübün pencerelerinden Jassy'nin soyluları görünüyordu : Koca göbekli, şişman moldavyalı beyler... Yumuşak ve geçimli insanlar hissini veren şişmanlıktaki bu beylerin, gevşek derili, sakalsız suratlarındaki zift karası gözleri, tembel ve nemli bir ışıkla parlıyordu. Bunlara bakınca Pascin'in kahramanlarını hatırlıyordu insan. Hatta evler, ağaçlar ve Fundatia sarayının önünde duran arabalar bile, Pascin'in fırçasından çıkmış gibiydi. Karşıda Skulmi tarafında, tembel tembel akan Prut nehrinin, sazlarla dolu çamurlu ve yeşilimtrak kıyıları üstündeki gökyüzünde, gurubun beyaz ve kırmızımsı minik bulutları oluşuyordu. Lustrageria'nın patronu dükkanın kepenklerini indirirken, bir fırtınanın yaklaşışını gözler gibi, başını kaldırıp kaldırıp uzaktaki bu minik bulutlara bakıyordu.

Şimdi Jokey Klübün bulunduğu eski küçük saray, Pacurari sokağı ile Carol sokağının birleştiği yerde neoklasik stilde güzel bir yapıydı. Jassy'nin tek modern yapısı olan bu binanın, mimarisi, dekoratif motifleri, hatta en az göze çarpan süsleriyle kendine has artistik bir vakarı vardı. Binanın fildişi rengindeki cephesini, dorik stilde ve kabartmalı, bir sıra sütun süslüyordu. Küçük sarayın yan taraflarında birbirine bitişik duvar oyukları içinde pembeyle fildişi arası -et renginde- mermer çamurundan yapılmış Cupidon heykelcikleri ya yaylarını germişlerdi. ya oklarını fırlatıyorlardı. Binanın zemini Zamfirescu pastahanesinin vitrini ve şehrin en kibar restoranı olan «Cafe Corso» nun pencereleriyle çevriliydi. Jokey klübe, arka tarafta taş döşenmiş bir avluyu geçtikten sonra girilirdi. Şimdi bu avluda seferi kıyafetli rumen askerleri, güneşin altında taşlara serilmiş, miğferlerini yüzlerine indirmiş, uyuyorlardı. Girişin iki yanında, camdan bir saçak altıtnda koca memeli iki sfenks nöbet tutuyordu.

Holün duvarları koyu renkli parlak lambri kaplanmıştı. Kapı pervazlarına iç tarafta Louis-Philippe stilinde oymalar yapılmış, duvarlara yağlı boya veya sulu boya Paris peyzajları asılmıştı. Notre Dame, ile Saint-Louis ve Trocadero peyzajları yanında, 1890-1900 yılları arasındaki kadın zarafet dergilerinden çıkmışa benzeyen portreler

vardı. Oyun salonundaki yeşil çuha örtülü masalarda Moldavyalı yaşlı beyler kasvetli briç partileri düzenler, kenarlarına soyluluk arması olan taçlar işlenmiş, incecik şifon mendillerle almlarını kurularlardı. Pacurari sokağına bakan pencerelerin karşısında gelen duvar boyunca bir tribün yapılmıştı. Üzerinde Jassy soylularının düzenledikleri kibar ve şaşaalı şenliklerde, müzik üstatları konser verirlerdi.

Briç partisini seyretmek için bir masanın başında durdum. Yüzleri terlemiş oyuncular başlarıyla selamladılar beni. İhtiyar Prens Cantemir topallayarak salonu geçip dipteki bir kapıdan çıktı. Açık pencerelerden sinek sürüleri, havada daireler çizen minik güller gibi, ısrarla vızıldıyordu. Bahçeden de Türk tütünü ve zuica kokusuyla karışmış ılık gül kokuları yükseliyordu. Sokağa açılan pencerelerin önünde Jassy'nin «yakışıklı gençleri« duruyorlardı: kapkara gözlü ve semiz Moldavya Brummel'leri Çıkmadan önce bir saniye durdum, koca yuvarlak popolarına baktım. Sinek sürüleri bu koca popolar etrafında, sigara dumam içinde, gül biçimi daireler çiziyorlardı.

«Cafe Corso» restoranındaki garson kız Marioara

— Buena sera (iyi akşamlar) Domnule Kapitan, dedi.

Restoran Jokey Klüp Otelinin zemin katında, mimarisi güzel, geniş bir salondu. Şimdi içerisi alman subaylarıyla, askerleriyle ağzına kadar dolmuştu. Duvar boyunca deri garnitürlü dar sedirler sıralanmış, bunların araları tahta perdelerle bölünüp hücreler meydana getirilmişti. Marioara daha çocuk denecek yaştaydı; narin ve nazikti. İki elini masanın mermerine dayamış, başım yana eğmiş, gülümsüyordu.

— Bir bardak bira verir misin Marioara?

Marioara bir yeri acıyormuş gibi sızladı

— Ay, ay! Domnule Kapitan, ay!

— Susadım Marioara.

— Ay! hiç bira yok ki Domnule Kapitan.

— Ne kötü kızsın sen Marioara.

— Nu, nu (Hayır). Domnule Kapitan. -Başını sallayıp gülmeye devam etti- Hiç, ama hiç bira kalmadı.

— Pekâla şimdi giderim, bir daha da gelmem.

Hınzırca bir gülüşle :

— **La revedere** Domnule Kapitan, dedi.

— **La revedere**, diye cevap verdim ve kapıya doğruldum.

Eşiğe gelince Marioara incecik sesiyle çağırdı :

— Domnule Kapitan, Domnule Kapitan!.

«Cafe Corso» ile eski mezarlık arasındaki yol uzak değildir, en fazla elli adım çeker. Mezarların arasına girmiştim ki, yine Marioara'nm sesini işittim

— Domnule Kapitan!

Hemen dönmek niyetinde değildim, biraz beklesin diyordum. Bana bir bardak bira vermediği için kızdığımı sansın istiyordum. Halbuki kabahati yoktu, biliyordum. Biliyordum ki bütün Jassy'de bir damla bile bira kalmamıştı. «Domnule Kapitan!» Tam evin kapısını açmak üzereydim, bir el koluma dokundu ve bir ses «Buna seara» dedi. Kane'nin sesini tamdım.

— Hayrola Domnule Kane?

Kane'nin arkasında, alacakaranlıkta, siyahlar giymiş sakallı üç kişiyi farkettim.

— Eve girebilir miyiz, Domnule Kapitan?

— Elbette.

Dik merdiveni çıkıp, odaya girdik, elektrik düğmesini çevirdim, **la dracu!**» diye bağırdım.

— Cereyanı kestiler, dedi Kane.

Bir mum yaktım, ışık dışarıdan görünmesin diye pencereyi kapadım ve dönüp Kane'nin üç arkadaşına baktım. (Yüzleri kırmızı sakallarla örtülü üç yahudiydi gelenler. Alınları o derece soluk görünüyordu ki, gümüş gibi parlıyordu, diyebilirim.)

Sandalyeleri göstererek :

— Buyurun oturun, dedim.

Masanın etrafına sıralandık. Bir yandan da gözlerimle yüzlerini araştırıyor, ne istediklerini anlamaya çalışıyordum.

— Domnule Kapitan, dedi Kane, size bir şey sormak istiyoruz...

— Acaba bize yardım edebilir misiniz?

Bu konuşan akıl almayacak kadar sıska ve solgun bir adamdı, ağarmaya başlamış uzun kızıl bir sakalı var-

dı. Altın çerçeveli gözlüklerinin camları arkasmda gözleri titrek, kızıl bir ışıkla yanıyor gibiydi. Balmumu renginde kupkuru ellerini açıp masaya dayamıştı.

— Bize yardım edebilirsiniz. Domnule Kapitan dedi Kane. -Bir süre sustuktan sonra ilâve etti- Belki ne yapmamız gerektiğini söyleyebilirsiniz bize.

Az önce Kane'nin sözünü kesen devam etti

— Tehlikeden kurtulmak için ne yapmamız gerektiğini...

— Ne tehlikesi?

Sorumu derin bir sessizlikle karşıladılar. Derken Kane'in arkadaşlarından biri yerinden kalktı. Bu adamı gözüm ısırıyordu, ama nerede, ne zaman gördüğümü hatırlamıyordum. Ağır ağır yerinden kalktı adam. Kızıl saçına ve sakalına ak düşmüş, uzun boylu, kemikli bir ihtiyardı bu. Renksiz göz kapakları gözlük camlarına yapışmıştı sanki. Gözleri de, körler gibi donuk ve sabit bakıyordu.

Sessizce, uzun uzun yüzüme baktı, sonra usulca :

— Domnule Kapitan, dedi, başımızda korkunç bir tehlike dolaşıyor. Tepemizdeki tehdidin farkında değil misiniz? Rumen makamları vahşiyane bir pogrom (yahudi katliamı) hazırlıyorlar. Katliam her an başlayabilir. Neden bize yardım etmiyorsunuz? Ne yapalım, söyleyin. Neden harekete geçmiyorsunuz? Neden yardımımıza koşmuyorsunuz?

— Hiç bir şey yapamam ki, dedim .Ben bir yabancıyım. Bütün Moldavya'daki tek italyan subayı benim. Ne yapabilirim, kim dinler beni?

-— General von Schobert'i ikâz edin. Bize neler hazırlandığından haberdar edin onu. Katliamı önlemek isterse önler. Neden gidip general Von Schobert'i bulmuyorsunuz?. Sizi dinliyeceğine eminim.

— General von Schobert bir kişizadedir, eski bir asker, iyi bir hristiyandır. Ama ayni zamanda almandır, yahudiler vız gelir ona.

— İyi bir hristiyansa sizi dinler.

— Romanya'nın içişleriyle ilgilendiğini söyleyeceğine eminim. Ama bakın, Jassy'nin komutam albay Lupu'yu görebilirim.

— Albay Lupu mu? dedi Kane, katliamı hazırlayan da albay Lupu zaten.

İhtiyar zor zaptettiği bir hiddetle

— Bir şeyler yapsanıza, kıpırdasanıza! diye bağırdı.

— Bir şeyler yapmak alışkanlığını kaybettim, diye cevap verdim. Artık harekete geçmesini bilmiyoruz. Yirmi yıl esaretten sonra herhangi bir sorumluluk yüklenmesini unuttuk. Bütün italyanlar gibi benim de belkemiğim kırıldı. Şu yirmi yıl içinde, ne kadar enerjimiz varsa, hepsini ancak yaşama imkânını bulabilmek için harcadık. Şimdi de hiç bir işe yaramıyoruz. Bildiğimiz tek şey alkışlamak. İster misiniz gidip general von Schobert ile albay Lupu'yu alkışlayayım? İsterseniz, yahut size bir faydası dokunacaksa «kızıl köpek» mareşal Antonesco'yu alkışlamak için Bükreş'e kadar gidebilirim. Bundan başka da bir şey yapamam. Kendimi faydasız yere sizin için kurban etmemi, Jassy yahudilerini korumak için Inurii meydanında kendimi öldürtmemi mi istiyorsunuz? Bunu yapabilecek bir insan olsaydım, italyanları korumak için kendimi İtalya'nın bir meydanında öldürtürdüm. Artık hiç bir şeye cesaretimiz kalmadı. Bir şeyler yapmasını unuttuk. Gerçek bu işte!

Sözlerimi bitirince yüzümün kırmızılığını saklamak için başımı çevirdim.

İhtiyar yahudi «ne hazin..» diye mırıldandı, sonra masanın üzerinden doğru eğilip, yüzünü bana yaklaştırdı, uzaklardan gelir hissini veren yumuşak ve çekingen bir sesle «beni tanımadınız mı?» dedi.

İhtiyara dikkatle baktım ve tanır gibi oldum. Gümüş teller serpilmiş bu uzun kızıl sakal, bu donuk ve sabit bakışlı gözler, bu açık ve bembeyaz alın, bu derinlerden gelen hüzünlü, yumuşacık ses, birden Roma'da Regina Coeli hapishanesinin müdürü doktor Alesi'yi hatırlattı bana. Özellikle sesi, önümdeki mumun titrek ışığında doktor Alesi'nin yüzünü canlandırdı gözlerimin önünde. Doktor Alesi, «Mantellate» kadınlar hapishanesinin müdürüydü. Fakat ben Regina Coeli'de hapiste olduğum zaman, bir kaç aydan beri hasta olan erkekler hapishanesi müdürüne vekâlet ediyordum. Mantellate'deki kadın mahkumlarla konuşa konuşa, sesine olağanüs-

tü, adeta kadınsı bir yumuşaklık gelmişti. Bir patrik kadar azametli görünen bu sakallı adamın hüzünlü ve yumuşak sesi, sakin körfezler, tatlı meyiller, pembeli yeşilli gölgelerle dolu bu tatlı ses, kırlardaki ilkbahar manzarasına açılmış bir pencereye benzerdi. Regina Coeli'deki hücremin kuytusunda, koridordan gelen bu derin ve yumuşak sesi işittiğim zaman gözümün önünde canlanan ufuklar, ağaçlar, sular ve bulutlar, şimdi şu anda da önüme serilmiş gibi oldu. Ne tuhaf bir sesti bu, bir manzaraya benziyordu. Vadiler, dağlar, ormanlar ve nehirleri bir araya toplayan bu manzaranın sonsuz özgürlüğü içinde kaybolurdu insan. İçimi yakan duygular, yüreğime oturan sıkıntı, bazan hücremin duvarını yumruklamama, bazan bitkin bir halde döşeğe serilmeme sebep olan o umutsuzluk yavaş yavaş yatışırdı Bu ses, bu barış ve tabiat özgürlüğü manzarası, sanki esirliğin ızdırabını ve içinde bulunduğum küçültücü durumu giderirdi. Esirler için Alesi'nin sesi, her birinin içten arzuladığı ve parmaklıklar ardında keşfetmeye çalıştığı o harikulâde manzaraydı. Alesi'nin sesi hücrenin, beyaz, kör edici, parlak, erişilmez ve aşılmaz dört duvarı arasına, gerçek olmayan bir manzaranın gizlice sokuluşuydu. Bu sesi duyunca, yüzleri sapsarı olurdu mahkûmların gözlerinin önünde sonsuz ve özgür bir ufuk açılırdı. Dört tarafı kaplayan sakin bir ışık, bir huzur ışığı aydınlatırdı bu ufku. Vadilerin saydam alacakaranlığına beyaz lekeler serpiştiren, koruların karanlığına nüfuz eden, ovadaki göller ve nehirlerin gümüşlü parıltısının sakladığı esrarı aydınlatan bir ışıktı bu. Her mahkûm, bir an, ama sadece bir an için, kendini özgür hissetme hayaline kapılırdı. Bir an içinde hücrenin kapısı esrarengiz bir şekilde sessizce açılmış ve kapanmış gibi olurdu. Alesi'nin sesi Regina Coeli'nin koridorlarında uzaklaşırken, tekrar üstümüze kapanırdı bu hayal kapıları.

Jassy'li ihtiyar yahudi, Alesi'nin derinden gelen hüzünlü sesiyle, son derece yumuşak ve mütevazi bir sesle sordu :

— Beni tanımadınız mı?

Yüzüne baktım, alnımı endişe ve korkunun soğuk

teri kaplamıştı, kalkıp kaçmak istedim. Fakat Alesi masanın üzerinden uzanıp kolumu tuttu.

— Hücrenizde intihara teşebbüs ettiğiniz günü hatırlıyor musunuz? Dördüncü bölümün 461 numaralı hücresi. Tam zamanında yetişip bileklerinizi kesmenizi önlemiştik. Kırık bir camın yok olduğunu farketmediğimizi mi sanmıştınız?

Gülmeye başlamıştı. Bir yandan da gülüşünün sıçrayan ritmine parmaklarını uydurup masaya vuruyordu.

— Bu hatıraları anmaya ne lüzum var? O zaman bana karşı çok iyi davrandınız. Fakat size minnettar olmam gerektiğine inanmıyorum. Hayatımı kurtardınız.

— Hayatınızı kurtardığıma hata ettim, dedi Alesi. -Uzun bir sessizlikten sonra usulca sordu- Neden ölmek istemiştiniz?

— Korkuyordum, diye cevap verdim.

—Haykırarak hücrenizin kapısını yumrukladığınız günü hatırlıyor musunuz?

— Korkuyordum.

İhtiyar, gözleri yarı kapalı gülmeye başladı

— Ben de korkuyordum, dedi. Zindancılar da korkar. -Yanındakilere dönerek sordu- Doğru değil mi Micci? Öyle değilmi Corda?

Başımı kaldırdım ve ihtiyarın arkasında Picci ile Corda'nın yüzlerinin gölgeler içinde sıyrıldığını gördüm. Regina Coeli'deki zindancılarımdı bunlar. Çekingen bir edayla gülümsüyorlardı. Ben de onlara sevgi ve hüzünle bakarak gülümsedim.

Picci ve Corda

— Biz de korkuyorduk, dediler.

Ufak tefek, sıska iki Sardunyalı idi bunlar. Saçları alabildiğine siyah, gözleri hafifçe şehla, yüzleri zeytunî esmerdi. Asırların kalıntısı olan açlık ve sıtma ile kavrulmuşlardı. Neredeyse kaşlarına kadar inen simsiyah saçların çerçevelediği bu yüzler, bizans azizlerinin birinin gümüş çerçeveli portresine benziyordu.

Picci ve Corda yine gölgeler içinde kaybolurken

— Biz de korkuyorduk, dediler.

İhtiyar yahudi

— Hepimiz alçağız, diye devam etti. Gerçek bu! Yaşa

diye bağırdık ve alkışladık. Belki onlar da korkuyorlar. Bizden korktukları için bizi öldürmek istiyorlar. Bizden korkuyorlar çünkü zayıfız ve silahsızız. Onlardan korktuğumuzu bildikleri için bizi öldürmek istiyorlar. hi! hi! hi (başım göğsüne düşürmüş, gözlerin yarı kapamış, balmumundan elleriyle masanın kenarına yapışmış gülüyordu) Biz de esrarlı bir dehşete kapılmış, susuyoruz.

Başım kaldırdı :

— Bize yardım edebilirsiniz. General von Schobert ile albay Lupu sizi dinlerler. Siz yahudi değilsiniz. Jassy'li zavallı bir yahudi değilsiniz, bir italyan subayısınız.

Ben de sessizce gülmeye başladım. O sırada kendimden, italyan olmaktan utamyordum.

— Bir italyan subayısınız, sizi dinlemeğe mecburlar. Belki katliamı önlemeyi başarabilirsiniz.

İhtiyar bunları söylerken ayağa kalkmış ve yerlere kadar eğilmişti. Öteki yahudilerle dostum Kane de kalktılar, yerlere kadar eğilip selâm verdiler.

Kapıya kadar geçirirken

— Umudum az, dedim.

Hepsi tek tek ve sessizce elimi sıktılar, kapıdan çıktılar ve merdiveni inmeye başladılar. Önce bacakları, sonra sırtları, en sonra da başları gözden kayboldu. Bir mezara iniyorlarmış gibi inip yok oldular.

Birden yatağıma uzanmış olduğumu farkettim. Sönmek üzere olan mumun ışığının pek hafif bir şekilde aydınlattığı odanın alacakaranlığında, dört yahudiyi masanın etrafına oturmuş görüyordum. Elbiseleri parça parça, yüzleri kan içindeydi; kan, yarılmış alınlarından kızıl sakallarına akıyordu. Kane de yaralanmıştı. Alnı patlamış, göz oyukları kan pıhtılarıyla dolmuştu. Ağzımdan bir dehşet çığlığı kaçtı. Birden kendimi dimdik yatağın içinde oturmuş buldum. Kıpırdayamıyordum, yüzümden aşağı buz gibi bir ter akıyordu. Masanın etrafındaki bu kanlı hayaletlerin görüntüsü bir zaman gözümün önünden gitmedi. Nihayet şafağın bulanık ışığı, kirli su rengindeki bir ışık, yavaş yavaş odayı doldurdu ve derin bir uykunun bitkinliğine koyuverdim kendimi.

Çok geç uyandım. Saat herhalde ikiyi geçmişti. La-

pusneanu sokağının köşesindeki Lustrageria kapanmıştı. Jokey Klüp de pencerelerini kutsal **siesta** geleneği üzerine çekmişti. Mezarlıkta işçiler ve yol bakıcılarıyla, sabahtan akşama kadar Fundatia'nın önünde bekleyen arabacılar, mezarların üstüne, sığınağın merdivenlerine oturmuş, sessizce yemek yiyorlardı. Branza'nın yağlı kokusu pencereme kadar yükseliyor, kokunun peşinden de sinek sürüleri geliyordu. Bekçiler, arabacılar, gözlerini kaldırıp başlarıyla selam vererek — Günaydın Domnule Kapitan, diyorlardı. Artık Jassy'de herkes tanıyordu. beni. İşçiler bile başlarını kaldırıp bir davet işaretiyle ekmeklerini, peynirlerini gösteriyorlardı. Ben de de onlara kendi ekmeğimle peynirimi göstererek **multimesc,** teşekkür ederim diye sesleniyordum.

Fakat havada hâlâ bir şeyler vardı, hissediyordum. Kara bulutlarla örtülmeye başlayan gökyüzünden, bir bataklıktakine benzeyen vraklamalar duyuluyordu. Rumen askerleri ve jandarmaları, duvarlara albay Lupu'nun bir bildirisini asıyorlardı : «Evlerden askerler üzerine ateş açılırsa, o evlerin bütün halkı, komşu evlerin halkıyla da beraber, kadın olsun. erkek olsun derhal kurşuna dizilecek! **fara copii** çocuklar hariç.»

Fara copii : çocuklar hariç. Albay Lupu kendine bir savunma vasıtası hazırlıyor, diye düşündüm. İyi ki çocukları severmiş. Jassy'de hiç değilse çocukları seven bir insan bulunduğunu düşünmek hoşuma gidiyordu. Jandarma birlikleri, evlerin ve bahçelerin girişinde pusuya yatmışlardı. Sokaklarda, ökçelerini asfalt üstünde çınlatan devriyeler dolaşıyordu. Mezarların üstüne oturmuş işçiler, arabacılar ve yol tamircileri gülerek — Günaydın Domnule Kapitan, diyorlardı. Ağaçların, karanlık gökyüzü altında fosforla boyanmış gibi daha yeşil görünen yaprakları Prut nehrinden doğru esen nemli ve sıcak rüzgarla hışırdıyordu. Çocuklar haç şeklindeki eski mezar taşları arasında birbirlerini kovalıyorlardı. Canlı neşeli bir sahneydi fakat katı, ağır ve kurşun rengi gökyüzü, bu oyuna, umutsuz ve boş son bir temsil manzarası veriyordu.

Şehrin üzerine garip bir sıkıntı çökmüştü. Çelikten bir makineye benzer, yağlanmış, cilâlanmış, kocaman,

yekpare ve dev cüsseli bir felaket, dişlileriyle Jassy'nin evlerini, ağaçlarını, sokaklarını, halkını -**fara coppi**- ezecek ufalayacaktı. Pogromu önleyebilmek için bir şeyler yapabilseydim? Fakat general von Schobert kurmay heyetiyle beraber Copou'daydı, benim ise Copou'da kadar gidecek cesaretim yoktu. General von Sshobert yahudileri pek umursamazdı. Eski bir asker, Bavyera'lı bir kişizade, iyi bir hristiyan bazı şeylere karışmaz. Nesine gerek general von Schobert'in? Ya benim neyime gerek? Kendi kendime gidip generali bulsam diyorum. Hiç değilse bir teşebbüs edeyim, kim bilir?

Copou'ya yaya gitmek üzere yola çıktım. Fakat üniversitenin önüne gelince, şair Eminesco'nun heykelini seyretmek için durdum. Caddenin ağaçları kuşlarla doluydu. Ağaçların gölgesi serindi. Eminesco'nun omuzuna minik bir kuş konmuştu. O anda senatör Sadoveanu'ya bir mektup getirdiğimi ve mektubun cebimde olduğunu hatırladım. Senatör Sadoveanu okumuş bir adamdı, şiir âşıkıydı. Belki bir bardak buzlu bira ikram ederdi bana. Benden Eminesco'nun bir kaç şiirini isteyeceği ise muhakkaktı. **La dracu** general von Schobert. Geri döndüm, Jokey Klübün avlusunu geçtim ve merdiveni çıkmaya başladım. Düşünüyordum : Albay Lupu ile konuşmak daha mı doğru olurdu acaba? Hah! Burnuma gülerdi her halde «Domnule Kapitan, bir pogrom olup olmayacağını nereden bilebilirim, kâhin miyim ben?» Halbuki gerçekten bir pogrom hazırlanıyorsa, bu işin içinde albay Lupu da vardı muhakkak. Orta Avrupa'da pogromlar daima resmi makamların suç ortaklığı ile hazırlanıp, uygulanır. Hele Tuna'nın, Karpat'ların ötesindeki ülkelerde olayların gelişmesinde tesadüf hiç rol oynamaz; âni vakalarda bile tesadüfün rolü yoktur. Burnuma güler albay. **Fara copii. La dracu** albay Lupu!

Gerisin geriye merdiveni indim. Başımı bile çevirmeden «Cafe Corso» restoranının önünden geçtim. Mezarlığa girip yeşil ve saydam yapraklı bir akasyanın gölgesindeki bir mezar taşı üstüne boylu boyunca uzandım. Tepemde birbiri üstüne yığılan bulutları seyrediyordum. Hava sıcaktı, sinekler yüzümde dolaşıyor, bir karınca kolumdan yukarıya tırmanıyordu. Öyle ya.. neme gerek

benim? Katliamı önlemek için insani bakımdan yapılabilecek her şeyi yapmıştım. Daha fazlasını yapamıyorsam, kabahat benim mi? Bir yandan esnerken, yüksek sesle **la dracu** Mussolini! dedim. Onun da, onun kahraman milletinin de canı cehenneme! Şarkı söylemeye başladım «Siamu un popolo di eroi...» (kahraman bir halkız) Bak şu işe, bir piç sürüsü ne hale getirdi bizi! Ben de en âlasından bir kahraman değil miyim? Kimin ne diyeceği var bana?

Gökyüzünden bir bataklıktaki gibi vraklamalar geliyordu. Uyumuşum. Güneş batarken canavar düdüklerinin gürültüsüyle uyandım. Kalkmaya takatim yoktu; motorların uğultusunu, uçaksavarların patırtısını ve isabet alan evlerin korkunç çatırtısını yattığım yerden esneyerek dinliyordum. Ne saçma **rasboi!** Deri ceketli cecur kızlar Jassy'nin evlerine, bahçelerine yağdırıyorlar bombaları. Evlerinde oturup çorap örseler ya, diye düşündüm ve gülmeye başladım. Kızların evlerinde oturup çorap örmeye istekleri ve zamanları var mı ki? Kalkıp mezarın üstüne oturdum. Bir arabanın atı parlamış, Fundatia'ya doğru yıldırım hızıyla iniyordu. Mezarlığın önünden geçti ve Lustrageria'nın yanındaki duvara bütün hızıyla tosladı. Atın başının parçalandığını ve hayvanın bir sıçrayıp yere yuvarlandığını gördüm. İstasyon alevler içindeydi. Nicolina mahallesinden kalın duman bulutları yükseliyordu. Tüfeklerini yanaklarına dayamış alman ve rumen askerleri koşarak geçiyorlardı. Yaralı bir kadın kaldırımda kendini sürüklemeye çalışıyordu. Yeniden mezarın üstüne uzandım ve gözlerimi kapadım.

Birden bir sessizlik oldu. Mezarlık duvarının yanından ıslık çalarak bir çocuk geçti. Tozlu havada neşeli seslerin yeniden dalgalandığı duyuldu ve bir an sonra tehlikenin geçtiğini bildiren canavar düdükleri yeniden ulumaya başladı. Uzaklaşan rus uçaklarının vızıltısı, sıcak akşam havasında bir koku gibi dağıldı. Copou havacılık kampının uçaksavar bataryaları hırsla ateş ediyordu. Biraz ateşim var galiba? Sızlayan kemiklerimde ürpertiler dolaşıyor. Mica nerede acaba? Keçi gibi kıllı Mica! Hemen hemen kararmış gölgeler içinde devriyeler stai! stai! diye bağırmaya başlamışlardı. Şuradan buradan,

evlerin ve bahçelerin arasından tek tük silah sesleri duyuluyordu. Alman askerlerinin boğuk sesleri, kamyon gıcırtıları arasında çınlıyor, Jokey Klüp'ten kahkahalar, fransızca kelimeler, tabak çanak sesleri geliyordu.

Birden farkettim, gece adamakıllı çökmüştü. Copou bataryaları şimdi aya ateş ediyordu. Sarı, yapışkan renkli bir ay, yaz gecelerinin yusyuvarlak kocaman ayı, bulutul gökte yavaş yavaş yükseliyordu. Uçaksavarlar şimdi aya havlıyorlardı. Nehirden kalkan nemli rüzgarda ağaçlar titreşiyor; tepelerden doğru uçaksavarların kuru ve hırslı uluyuşu yükseliyordu. Sonra ay, ağaçların saçlarına karıştı, bir dalm ucunda, asılmış bir baş gibi sallandı ve fırtınanın kara bulutlarının uçurumuna gömüldü. Mavi ve yeşil şimşekler bulutları kesiyor, bu kesiklerden kırık bir aynadaki görüntülere benzer göz kamaştırıcı mor-yeşil gece manzaralarının görünmesiyle kaybolması bir oluyordu.

Tam mezarlıktan çıkıyordum ki, yağmur yağmaya başladı. Ağır ve sıcak damlalı bir yağmur : kesik bir damardan damlayan kan gibi. «Cafe Corso» restoranı kapanmıştı, Marioara'ya seslenerek kapıyı yumruklamaya başladım. Kapı açıldı, fakat aralıktan sadece Marioara'nm şikâyetçi sesi duyuldu :

— Ay Domnule Kapitan açamam. Sokağa çıkma yasağı başladı Domnule Kapitan!

Aralıktan kolumu uzattım ve kızın omzunu sert fakat okşayıcı bir şekilde yakaladım.

— Mariora, Mariora, aç ne olur? Karnım aç Mariora!

— Ay Domnule Kapitan dünyada açamam.

Sesi cırlak ve şikâyetçiydi Mariora'nın. Elimi incecik kemikli omzuna koymuştum; tepeden tırnağa titrediğini hissediyordum. Belki elimin hem sert hem okşayıcı kavrayışından, belki yağmurun mis gibi ot kokusu ile doldurduğu havadan, belki bu ılık ve uyuşuk yaz gecesinden, belki de ayın yüzünden, bu hain ayın yüzünden titriyordu kız. Yahut ta benimle eski mezarlığa geldiğini ve orak şeklindeki ayın akasya yapraklarını doğrayışını birlikte seyrettiğimiz geceyi hatırlamıştı. Bir mezar taşının üstüne oturmuştuk, onu kollarıma almıştım, taze cildinin, kara kıvırcık saçlarının kuvvetli kokusu, rumen, yunan ve rus ka-

dınlarına has bu beyaz ten ve gül kokusu, bu eski bizans kokusu başıma vuruyor, beni sarhoş ediyordu. Mariora göğsüme sokulmuş soluyordu. Ben de Marioara diyordum, alçak sesle sadece Marioara diyordum. Koyun yünü gibi kıvırcık kara kirpiklerinin arasından yüzüme bakıyordu.

— Ay, ay Domnule Kapitan dünyada açamam! ve kapı aralığından tek gözle beni seyrediyordu. Sonra «bir dakika durun Domnule Kapitan» dedi ve yavaşça kapıyı kapattı. Uzaklaştığını işittim, çıplak ayaklarının hafif sesini duydum. Az sonra döndü geldi, bana biraz ekmekle bir kaç dilim et getirmişti.

Göğsüne yüz lei'lik bir kaç kağıt para sıkıştırarak «teşekkür ederim Marioara» dedim Marioara kapı aralığından tek gözle bana bakıyordu. Yağmurun sıcak ve ağır damlalarının ensemden girip sırtımdan süzüldüğünü hissediyordum. Omuzumu okşayarak «Ah Marioara, ah!» dedim. Başım eğip yanağını elime dayadı. Dizimi kapıya dayamıştım, karşı taraftan da Maioara vücudunun bütün ağırlığıyla dizime abanmıştı: «ah Domnule Kapitan, ah, ah!» Koyun yünü gibi kara, kıvırcık kirpiklerinin arasından gözleri gülüyordu.

Yüzünü okşayarak:

— Teşekkür ederim Marioara, dedim.

Alçak sesle: «**La revedere** Domnule Kapitan,» diye cevap verdi ve yağmur altında uzaklaşırken beni kapı aralığından tek gözle seyretmeye devam etti.

Evimin kapısına oturmuş, ağzımdaki lokmaları ağır ağır çiğniyor, bir yandan da yağmurun akasyaların incecik yapraklarındaki çıtır pıtır gevezeliğini dinliyordum. Mezarlığın öbür ucunda bir bahçe çitinin arkasında korkulu bir köpek inliyordu. Marioara daha çocuk, diye düşündüm. On altı yaında bir çocuk. Kara gök yüzüne ve ayın bulutların karanlık perdesine akseden sarı ışığına dalmıtım. Daha çocuk Marioara. Prut yönünde Copou'ya doğru çıkan alman kamyonlarının uğultusunu ve devriyelerin ağır ayak seslerini dinliyordum. Birden, etrafımı örümcek ağı gibi saran yağmur arasında canavar düdüklerinin şikâyetçi uğultusu yeniden yükseldi.

Önceleri derinden gelen bir mırıltı duydum. Çok yük-

seklerde uçan bir arının vızıltısı gibiydi. Sonra yavaş yavaş yaklaştı, kapkara havada esrarlı lakırdılar halini aldı. Uzaklarda bir arı vızıltısı, esrarlı bir ses, tatlı bir sohbet, hatıra gibi bir ses, ormada arıların vızıltısı ve bunların hepsinin karışımı... Birden mezarlar arasından Marioara'nın bana seslendiğini işittim:

— Ay, ay, Domnule Kapitan!

Corso'dan kaçmıştı. Yalnız kalmaktan korkuyor, evine dönmek istiyordu. Evi de elektrik santralına giden Fabrika Sokağının hemen yanındaydı ama yalnız başına şehrin içinden geçmeye korkmuştu. Devriyeler yolda gördüklerinin üzerine ateş açıyorlardı. **Stai! stai!** diye bağırıyorlar fakat karşıdaki kollarını kaldırmaya fırsat bulamadan vuruyorlardı.

— Ne olur beni eve götürün Domnule Kapitan!

Karanlıkta gözlerinin parladığını görüyordum. Gözler, benden uzaktaki bir gecenin sınırında, nüfuz edilmez yasak bir gecenin sınırındaymış gibi, ılık gölgeler arasında bir yanıyor bir sönüyordu. Mezarlığın ortasındaki sığınağa gelen gruplar mezarların arasından sessizce geçiyorlardı. Sığınak da eski bir mezara benziyordu. Mezar taşları, üstüste yığılmış kocaman kiremitler gibi sığınağa çatı olmuştu. Nemli toprağın içine doğru dimdik tahta bir merdivenle iniliyor ve yeraltında lâhide benzer bir odaya giriliyordu. Odanın duvarları boyunca bir kaç tahta sıra dizilmişti. Yarı çıplak erkek, kadın ve çocuk gölgeleri, karanlık cehennemlerine dönen kötü ruhlar gibi sessizce yeraltına iniyorlardı. Şimdi artık hepsini tanıyordum. Çünkü her akşam sığınağa inmek için önümden geçenler aynı kişilerdi: evin karşısındaki Lustrageria'nın patronu, daima Jokey Klüp ile Fundatia arasındaki «Birlik Anıtı»nın kaidesine otururken gördüğüm iki ihtiyar, arabası mezarlık duvarının arkasında duran arabacı, Fundatia'nın köşesindeki gazete satıcısı kadın, Descafere simsarı ile karısı ve beş çocuğu ve postahanenin yanındaki tütün satıcısı.

Hepsi de geçerken: **-Buna seara** (iyi akşamlar) Domnule Kapitan, diyorlardı. Cevap veriyordum: **Buna seara.**

Marioara sığmağa inmek değil, evine gitmek istiyordu. Korkuyordu, bütün istediği evine gidebilmekti. Başka geceler Cafe Corso restoranındaki sedirde yatardı; bu

gece ise mutlaka eve gidecekti, tepeden tırnağa «eve döneceğim» diye sızlanıyordu.

— Bize ateş ederler ederler Marioara, dedim.

— **Nu, nu,** askerler subaya ateş edemezler.

— Emin olamayız ki? Hava kararda, ya ateş ederlerse?

— **Nu, nu,** rumen askerleri italyan subayına ateş açmazlar, değil mi?

— Pek âlâ! İtalyan subayına ateş açmazlar, korkarlar. Marioara! Albay Lupu da bir italyan subayından korkar.

Birbirimize sarılıp ılık yağmur altında duvar diplerinden yürümeye başladık. Marioara'nın kalbi, kolumun altında çarpıyordu: küçük bir kız çocuğu kalbinin hafif çarpıntısı. İçi dışına çıkmış ev heyulâları arasından Fabrika Sokağına doğru indik. Tahta viranelerden ve kerpiç duvarlar arkasından sesler, gülüşler, çocuk ağlamaları geliyor gramofonların boğuk fakat herşeyi bastıran sesleri duyuluyordu. İstasyonun ötesinde, kuru tüfek sesleri geceyi deliyordu. Pencere kenarına yerleştirilmiş eski bir gramofonda, boğuk ve hüzünlü bir ses şarkı söylüyordu:

Voi, voi mandrelor voi...

Zaman zaman bir ağacın yahut bir bahçe kenarındaki çitin arkasına saklanıyor, devriyelerin ayak sesleri uzaklaşıp kaybolan kadar nefesimizi tutuyorduk. Birden Marioara: -İşte bizim ev! dedi. Karşımızda elektrik santralının kırmızı tuğladan kocaman yapısı, karanlığın içinde yükseliyor, bir Silo'nun kulesini hatırlatıyordu. İstasyondan da, raylar üzerindeki lokomotiflerin şikâyetçi ıslıkları geliyordu.

— **Nu, nu** Domnule Kapitan, dedi Marioara, nu, nu!

Aldırmadım, kollarıma aldım Marioara'yı. Kıvırcık saçlarını, gür kirpiklerini, ince dudaklı minicik ağzını okşuyordum.

— Nu, Domnule Kapitan, nu, nu! diyordu. Ellerini beni itmek istermiş gibi göğsüme dayamıştı.

İşte o anda kasırga, bir mayın gibi şehrin damları üstünde patladı. Bulutlar, ağaçlar, yollar, insanlar, atlar rüzgârın hortumuna kapılıp, paramparça havaya dağıldı. Mavi, yeşil, kırmızı şimşeklerin deldiği bulutlardan ılık

bir kan seli fışkırdı. Rumen askerleri «parasciutist! parasciutist! (paraşütçüler) diye bağırarak geçiyorlar, tüfeklerini havaya çevirip ateş ederek koşuyorlardı. Rus uçakları uzakta, yükseklerde vızıldıyordu. Aşağıda, küçücük görünen, basık manzaralı şehirden hafif ve belirsiz bir vaveyla yükseliyordu.

Maioara'nm bahçesini çevreleyen tahta parmaklığa sırtımızı dayamıştık. Yolun karşı ucundan aşağıya doğru koşarak inen iki asker hiç duraklamadan üstümüze ateş etti. Mermilerin tahta parmaklığa çarptığını duyduk. Bir ay çiçeği tahta parmaklığın sivri uçlu kazıklarının tepesinden bize bakıyordu; başını yana eğmişti, tek gözlü bir canavara benziyordu. Bakışı dalgındı bu gözün, sarı kirpikleri kara gözbebeğini yarı yarıya örtmüştü. Marioara'yı kollarımda sıkıyordum. O da kendini bana bırakmıştı, gözlerini gökyüzüne kaldırmış, vücudunu geriye doğru atmıştı. Bir ara «Ah ce fromus! ce fromus!» dedi: «Ah ne güzel, ne güzel» Ben de başımı gökyüzüne kaldırdım, ağzımdan bir hayret çığlığı fırladı.

Yukarda, tepemizde, kasırganın çatısı üstünde bir takım adamlar yürüyordu: küçük, şaşkın, koca göbekli adamlar. Bulutların yağmur olukları boyunca ilerliyorlar, bir ellerinde de rüzgârda titreşen bir şemsiye tutuyorlardı. Jassy üniversitesinin gri şapkalı ,bezelye yeşili redingotlu ihtiyar profesörleri miydi bunlar? Fundatia'ya çıkan uzun caddeyi geçip evlerine mi gidiyorlardı yoksa? Şimşeklerin morumsu ışığında, yağmurun altında yavaş yavaş ilerliyorlardı. Tepemizde, bulutları kesmek için açılıp kapanan makaslar gibi bacaklarını oynatıyorlar, şehrin çatılarını kaplayan yağmur ağı arasından kendilerine yol açmaya çalışıyorlardı. Başlarını eğip, gri şapkalarını iki parmaklarıyla kaldırarak birbirlerine «**noapte buna** Domnule Profesör, **noapte buna**» diyorlardı.

Yoksa bunlar Jassy'nin güzel ve mağrur hanımefendileri miydiler de parktaki geziden dönüyorlardı? İnce yüzlerini kenarı beyaz dantelli pembe ya da açık mavi ipek şemsiyelerle saklamışlardı. Peşlerinden tantanalı eski siyah arabaları geliyor, hadım arabacı kırbacının kırmızı kayışını uzun sarı yeleli iki şahane atın parlak sağrılarında şaklatıyordu.

Yahut belki de favorileri Paris modası, elbiseleri Saville Row'dan alınmış, küçük kravatları Paul de Kock'un kahramanlarmmki gibi kolalı yüksek yakaların arasına sıkışmış Moldavya'lı şişman beyler, Jokey Klübün ileri gelenleriydi. Arabalarına binmemişlerdi de, temiz hava almak için evlerine yaya dönüyorlardı. Jokey Klübün dumanlı salonunda gül ve tütün kokuları arasındaki bitmez tükenmez briç partilerinden sonra biraz hava alacaklardı elbet. Makaslarını oynatıp, kalçalarını sallıyorlardı. Muazzam beyaz şemsiyelerinin uzun saplarını zaptetmek için kollarını germişlerdi. Daumier'nin yahut daha doğrusu Caran d'Ache'm yaşlı kibarları gibi şapkaları hafifçe kulaklarının üstüne düşmüştü.

— Jassy'nin soylularına bak, kaçıyorlar, dedim Marioara'ya İnan bana savaştan korktular, gidip Bükreş'teki Athénée Palace'a sığınacaklar.

Marioara uçan adamlara baktı:

— Yok kaçmıyorlar, dedi. Şu tarafta çingenelerin evleri var, oraya gidip çingene kızlarına kur yapacaklar.

Etrafımızdaki yeşil ağaçlar sanki kadın başlarıydı, bulutlar da bu başları çevreleyen saçlar. Gri silindir şapkalı adamlar ile kenarı dantelli ipek şemsiyeli kadınlar, Armenonville Pavyonundaki masaların arasında salınıyor gibiydiler. Arkalarında da Manet'nin tablosundaki Porte Dauphine'in ağaçlarına benzer, yeşil, mavi ve pembe ağaçlardan bir fon vardı. Gerçekten Manet'nin çimen ve yaprak peyzajındaki maviler pembeler, grilerdi bunlar. Ara sıra bir yıldırım, kasırganın kızıl renkli şatolarını yıkıp yerle bir ederken, bu peyzaj da bir görünüp bir kayboluyordu.

— Bir bayram sanki, dedim. İlkbaharda kibarların bir parkta verdikleri bir parti bu!

Marioara başını kaldırmış Jokey Klübün «yarı ilahlarını» ve Jass'nin beyaz «tanrıçalarını» seyrediyordu (Jassy, Proust'un benimsediği asıl Paris, asıl vatan olan ideal taşra şehrinin bir örneğiydi, Gourmantes semtindendi. Proust'u Moldavya'da herkes ezbere bilir.) Marioara koca silindir şapkaları, monokl ları, gri ve kahverengi ceketlerin yakalarına iliştirilmiş beyaz karanfilleri, kenarı dantelli ipek şemsiyeleri, dirseklere kadar dantel eldiven-

lerle sarılmış kolları, kuşlar ve çiçeklerle süslü küçük şapkaları, plili eteklerin altından usulca dışarıya bakan minik ayakları seyrediyordu.

— Şu şenliğe ben de katılabilsem. Ben de güzel bir tuvalet giyip gitsem! diye hayıfanıyor, **ciorba puiu** lekeleri taşıyan eski pamuklu elbisesini narin parmaklarıyla yokluyordu.

— Bak Marioara bak! Nasıl kaçıyorlar, yağmur nasıl nasıl kovalıyor hepsini! Şenlik bitti Marioara.

Marioara bahçe parmaklığının kapısını iterek

— **La revedere** Domnule Kapitan, dedi.

Marioara'nın evi tek katlı, damı kırmızı kiremitlerle örtülü ahşap bir viraneydi. Pencereler kapalıydı, panjurların aralıklarından bir damla ışık sızmıyordu.

Evin içinden bir kadın «Marioara!» diye seslendi.

— Ay! dedi Marioara. **La revedere** Domnule Kapitan.

Göğsümde sıkarak **«La revedere»** diye cevap verdim.

Marioara kendini kollarıma bırakmıştı. Başı göğsümde, gözleriyle gecenin karanlık camını çizip geçen mermilerin ışıklı izini takip ediyordu. Bu ışıklar görünmez kadın boyunlarındaki mercan kolyeler, kadife siyahı bir uçuruma fırlatılan çiçekler, gece karanlığına bürünmüş bir denizde oynaşan fosforlu balıklar gibi parlıyordu: ipek şemsiyelerin gölgesinde, görünmesiyle kaybolması bir olan kızıl dudaklar, ışıksız bir gecede şafaktan önce bir bahçenin kuytularında patlayan gül tomurcukları gibi...

Şenlik dağılmıştı artık, Jokey Klübün yaşlı kibarlarıyla, ihtiyar profesörleri muazzam beyaz şemsiyelerin altına saklanıp yağmurdan korunarak, havai fişeklerin son ışıkları arasında evlerine dönüyorlardı.

Sonra yavaş yavaş gökyüzü söndü, yağmur bir anda durdu, bulutların yırtıklarından ay başını çıkardı. Chagall'ın bir tablosunu seyrediyordum sanki. Chagall'ı hatırlatan gökyüzünde melekler yahudi, bulutlar yahudi, köpekler ve atlar yahudiydi; hepsi birden şehrin tepesinde sallanıp duruyorlardı. Evlerin çatıları üstüne oturmuş yahudiler, sokaklara tepeden bakan gökyüzünde salman yahudiler, aşağıdaki sokaklarda kaldırımlara serilmiş yahudi cesetleri, ölülerin baş ucunda yanan mumlar... Çimen yeşili bir bulutun yanında, yerle gök arasına uzan-

mış yahudi sevgililer. Chagall'm fırçasından çıkmış bu gökyüzünün altında pırıl pırıl ve yusyuvarlak bir ayın aydınlattığı bu peyzaj içinde, Nicolina, Socola, Pacurari mahallerinden yükselen belirsiz bir vaveyla, makineli tüfeklerin takırtısı, el bombalarının soğuk sesi...

Marioara nefesini tuttu:

— Ay, ay! yahudileri öldürüyorlar!

Haykırışlar şehrin merkezinden, Unirii meydanı yakınındaki yüksek mahallelerden ve «Üç Erarhi» kilisesi tarafından geliyordu. Seslerden anlaşılıyordu: kaçışıyordu insanlar. Arada, korkunç ve boğuk bir sesle haykırılan almanca sözler ve rumen askerleriyle jandarmalarının «stai! stai!» diye bağırışları duyuluyordu.

Birden kulağımızın dibinden bir kurşun vızladı. Sokağın başında almanca, rumence ve yahudice bir şamata koptu: tüyler ürpertici bir gürültü. Kaçışan bir takım insanlar önümüzden geçtiler. Kadınlar, erkekler çocuklar çılgınlar gibi haykırışarak koşuyorlardı. Jandarmalar, hem kovalıyor hem ateş ediyorlardı. En arkada ,silahını gökyüzüne çevirmiş ve yüzü kan içinde bir asker bağırıyordu: **Parasciutist! parasciutis!** Sonra bizden bir kaç adım ötede dizleri üzerine yıkıldı, başını tahta parmaklığa çarptı ve sovyet paraşütçü yağmurunun altında yüzü koyun toprağa serilip kaldı. Kocaman beyaz şemsiyelere bağlı paraşütçüler, gerçekten yağmur gibi yağıyor ve evlerin çatılarına hafifçe konuyorlardı.

— Ay! ay! ay! diye bağırıyordu Marioara.

Kucaklayıp kaldırdım, koşarak bahçeyi geçtim ve kapıyı dirseğimle iterek açtım. Kollarımdan sıyrılıp ayakları yere değince **la revedere** dedim.

Marioara göğsüme yapışmış «**nu, nu!** Domnule Kapitan, **nu, nu!**» diye haykırıyordu. Dişlerini elime geçirmişti, vahşi bir hırsla ısırıyor, bir köpek gibi inliyordu.

Usulca «yapma Marioara« dedim. Serbest kalan elimle, dişlerini açsın diye yüzüne vuruyor, bir yandan da dudaklarımı saçlarına dokunduruyordum; dudaklarımla okşuyordum saçlarını. Marioara'yı yavaşça karanlık evin kapısından içeri ittim, kapıyı tekrar kapadım, bahçeyi geçip ıssız sokakta uzaklaştım. Ara sıra dönüp bahçe parmaklığına, sivri uçlu parmaklık tahtalarının tepesinden

bakan ayçiçeğine, ay ışığının beyaz beyaz lekelediği kırmızı kiremitli küçük eve bakıyordum. Yokuşun tepesine varınca arkama döndüm; şehir alevler içindeydi. Aşağıda Bahlui kıyısı boyunca uzanan mahallelerin üstünü, kalın duman bulutları kaplamıştı. Alevler içindeki binaların çevresindeki evlerle ağaçlar, büyütülmüş bir fotoğraf gibi olduğundan daha heybetli görünüyordu. Sıvaların çatlaklarını, ağaçların dallarını tek tek seçiyordum. İyi çekilmiş bir fotoğraf ne kadar netse o kadar da cansız. Dört bir taraftan yükselen feryatlar, canavar düdüklerinin şikâyetçi uluyuşu, lokomotiflerin uzun düdüğü, makineli tüfeklerin takırtısı bu müthiş manzaraya gerçeğin canlılığını vermese, soğuk ve tamamen hayali bir senaryo sanacak insan. Etrafımda, şehrin merkezinden yukarılara tepelere doğru çıkan eğri büğrü sokaklardan umutsuz bir uluma yükseliyor, kapıların çarpılışı, kırılan tabak çanak sesleri, yalvarış çığlıkları: **mama! mama!** Korkunç yakarışlar: **nu! nu!** duyuluyor, zaman zaman bir bahçe parmaklığının ardından, bir bahçenin kuytusundan, bir evin içinden, yarı kapalı panjurlar ardından bir tüfeğin kuru patlayışı, bir kurşunun vızıltısı, korkunç, müthiş alman sesleri işitiliyordu. Unirii meydanında Prens Guza Voda anıtının yakınında bir grup SS yere diz çökmüş, karşıdaki küçük meydan yönünde ateş ediyordu. Küçük meydanın ortasında kürklü kaputu, alnına eğilmiş tüylü şapkasıyla Prens Ghika'nın Moldavya kıyafetli heykeli vardı. yangınların ışığında, çoğu kadın olmak üzere kıpır kıpır kara bir kalabalığın heykelin dibine toplanmış olduğu farkediliyordu. Arada sırada biri paniğe kapılıp kendini ortaya atıyor, meydanda ya sağa ya sola kaçmaya çalışıyor ve SS lerin kurşunlarıyla serilip kalıyordu. Kalabalık yahudi grupları sokaklara dökülmüştü, koşuyor, kaçıyorlardı. Askerlerle bıçaklı, sopalı kudurmuş siviller peşlerindeydi. Jandarmalar tüfeklerinin dipçiğiyle kapıları kırıyorlardı: Kapı kırıldığı anda pencere ardına kadar açılıyor, gömlekli, saçı başı dağınık kadınlar pencerelerden sarkarak, ellerini gökyüzüne uzatmış haykırışıyorlardı. Kimisi dehşet içinde kendini aşağıya atıyor, yüzüstü yuvarlanıyor, boğuk bir gürültüyle asfalta çarpıp hareketsiz kalıyordu. Askerler sokak seviyesindeki bodrum pencerele-

rinden, can havliyle bodruma sığınmış olanların üzerine el bombaları atıyorlardı. Bombanın iyi iş görüp görmedini anlamak için, yere çömelip içersini seyrediyorlar ve muzaffer bir edayla dönüp arkadaşlarına gülüyorlardı. Katliamın en korkunç olduğu yerde, ayaklar bir kan seli içinde yürüyordu. Bu yırtıcı ve keyifli pogrom, sokaklarla meydanları patlama sesleriyle, ağlayışlarla, korkunç ulumalar ve zalim kahkahalarla doldurmuştu.

Eski mezarlığın duvarının arkasından geçen yeşil yoldan inip, İtalyan Konsolosluğuna vardığım zaman, Konsolos Sartori'yi kapının önünde bir sandalyeye oturmuş. buldum. Sigara içiyordu. Küskün ve bezgin bir hali vardı. Napolililere has bir kayıtsızlık ve duygusuzlukla tüttürüyordu sigarasını. Izdırap çekiyordu, biliyordum. İçerden de boğuk hıçkırıklar işitiliyordu.

— Bir bu tatsızlık eksikti, dedi. Zavallılardan on tane kadarını kurtarıp içeri alabildim. Bazıları yaralı. Bana yardım eder misiniz Malaparte? Maalesef iyi bir hastabakıcı değilim.

İçeri girdim. Divanlara uzanmış, yahut köşelerde yere oturmuş bir kaç kadın, sakallı bir iki ihtiyar, beş altı oğlan çocuğu ve üniversite öğrencisi olduklarını tahmin ettiğim üç delikanlı gördüm. Kızın biri Sartori'nin masasının altına saklanmıştı. Bir dipçik darbesiyle alnı yarılmış bir kadın da vardı. Omzuna kurşun saplanan bir öğrenci inliyordu. Biraz su ısıttım ve Sartori'nin de yardımıyla yaraları temizleyip, bir yatak örtüsünden kestiğim parçalarla sarmaya başladım.

— Ne tatsızlık! diyordu Sartori, bir bu eksikti! Zaten başım ağrıyordu bu akşam, bir de bu çıktı başıma!

Başından kanlar akan bir kadın, yarasım sararken Sartori'ye döndü ve «Sayın Marki» diye hitap ederek, kendisine fransızca teşekkür etti. Sartori cam sıkılmışcasına baktı kadına:

— Neden bana marki diyorsunuz, ben bay Sartoriyim.

Pek hoşuma giderdi bu şişman ve heyecansız adam. Özellikle o anda hakkı olmadığı halde her zaman zevkle taşıdığı bir sıfattan vazgeçmesi hoşuma gitmişti. Napolililer böyledir; en tehlikeli anlarda en ağır fedakarlıklara

katlanabilirler. Sartori'nin bu fedakârlığını telafi etmek istedim: -Biraz daha bez verir misiniz sayın Marki, dedim.

Kapıya çıktık, Sartori sandalyesine oturdu, ben de merdivenin basamağına. Konsolosluk villasını çeviren bahçe sık yapraklı akasyalar ve çamlarla doluydu. Yangının ışığıyla uyanan kuşlar dallarda sessizce kıpırdaşıyor, kanat çırpıyorlardı. Sartori başım dallara doğru kaldırdı:

— Kuşlar korktu, ötmüyorlar, dedi.

Sonra eliyle villanın duvarında, kapının hemen yanındaki bir gölgeyi işaret etti:

— Şu duvara bakın. Kan lekesini görüyormusunuz? Zavallılardan biri içeri saklanmıştı. Jandarmalar girip dışarı çıkardılar. Bu duvara dayayıp dipçiklerini indirdiler. Sonra da yarı ölü halde alıp götürdüler. Villamn sahibiydi, yürekli adamdı.

Bir sigara daha yakıp duvardaki lekeye doğru döndü:

— Yalnızdım. Ne yapabilirdim? İtiraz ettim, Mussolini'ye yazarım, dedim, suratıma güldüler.

— Sizin değil, Mussolini'nin suratına gülmüşlerdir.

— Malaparte benimle dalga geçmeyin! O heyecansız haliyle ilave etti: Kızmaya başlıyorum ama! Bir de kızarsam... (Sigarasını tüttürmeye devam ediyordu) Dün albay Lupu'dan konsolosluğu korumak için jandarma istedim, vermedi. Lüzumu yokmuş.

— Tanrıya şükredin. Albay Lupu'nun adamlarına muhtaç olmamak daha iyi. Albay Lupu katilin biri!

— Doğru, o da katil. Yazık, ne kadar da yakışıklı halbuki.

Sartori'ye göstermemek için başımı çevirerek gülmeye başladım. O anda yoldan umutsuz çığlıklar, silah sesleri ve kafalara vurulan dipçiklerin yürek paralayan tok ve boğuk gürültüsü duyuldu.

— Yeter yahu! diye söylendi Sartori. Napolililere özgü o kayıtsız haliyle yerinden kalktı, sükunetle bahçeyi geçti, parmaklıklı kapıyı açıp seslendi:

— Bu tarafa gelin, bu tarafa!

Ben de sokağa çıkmıştım. Dehşetten aptallaşmış insanları arkalarından iterek bahçeye sokuyordum. Jandar-

manın biri kolumu yakaladı, bütün kuvvetimle karnına bir tekme savurdum. Sartori sükunetle:

— Hakkınız var, dedi. Hakketti hayvan!

Bu kadar kaba konuştuğuna göre Sartori iyice kızmıştı demek. Zira «hayvan» kelimesi, Sartori için çok, ama çok kaba bir kelimedir.

Bütün gece kapının önünde oturup sigara içtik. Ara sıra sokağa çıkıyor ve kan içinde, liyme liyme insanları yakalayıp konsolosluğa dolduruyorduk. Böylece belki elli tane topladık. Bir kaç yaralıyı tedavi edip kapı önüne döndüğümüzde Sartori'ye,

— Bu zavallılara yiyecek içecek bir şeyler vermek lâzım, dedim.

Sartori suçlu hayvan gözleriyle yüzüme baktı:

— Biraz erzak vardı, onu da konsolosluğu istila eden jandarmalar çaldı. Ne yapalım, sabır!

— **O vero?** (sahi mi?) diye sordum Napoli lehçesiyle.

İçini çekerek cevap verdi:

— **O vero.**

Şu sırada Sartoriyle beraber olmaktan memnundum. İçten içe korkudan dehşetten, merhametten titreyen ve bu yüzden gözlerini kırpıştırıp duran, hislerini sadece ama sadece bu göz kırpıştırmasıyla belli eden dıştan ise alabildiğine sakin görünen bu Napolili yanında kendimi güvenlik içinde hissediyordum.

— Biliyor musun Sartori, dedim, uygarlığı barbarlığa karşı savunmak için savaşıyoruz biz.

— **O vero?** diye sordu.

— **O vero.**

Bulutlardan temizlenmiş ufukta güneş doğuyordu. Yangınların dumanı ağaçların ve damların üstünden kayıp gidiyordu. Hava biraz soğumuştu.

— Sartori, dedim, Mussolini jandarmaların Jassy konsolosluğuna girdiklerini duyunca kimbilir ne delilikler yapar?

— Benimle dalga geçmeyin Malaparte. Mussolini havlar ama ısırmaz. Olsa olsa, bu zavallı yahudileri barındırdım diye beni kapı dışarı eder.

— **O vero?**

— **O vero.** Malaparte.

Biraz sonra Sartori kalktı, benden de gidip yatmamı rica etti.

— Yorgunsunuz Malaparte. Artık her şey bitti. Ölen öldü. Yapılacak bir şey kalmadı.

— Yorgun değilim Sartori. Siz gidin uzanın. Ben nöbet tutarım.

Sartori yeniden iskemlesine oturdu:

— Üzmeyin beni, hiç değilse bir saat dinlenin.

Mezarlığı geçerken, belirsiz bir ışıkta iki rumen askeri gördüm. Bir mezar taşı üstüne oturmuşlardı. Ellerinde birer parça ekmek vardı ve sessizce yiyorlardı.

— Günaydın Domnule Kapitan, dediler.

— Günaydın, diye cevap verdim.

Yanlarında iki mezar arasında bir kadın cesedi vardı. Çitin arkasında bir köpek ağlıyordu. Yatağın üstüne uzandım ve gözlerimi kapadım. Kendimi alçalmış, küçülmüş hissediyordum. Artık her şey bitmişti. Ölen ölmüştü. Yapılacak şey kalmamıştı. **La dracu!** Hiç bir şey yapamamak ne korkunç!

Yavaş yavaş kendimi uykuya kaptırıyordum. Açık pencereden, şafağın ağartmaya başladığı ve yangınların orasına burasına mor yankılar düşürdüğü gökyüzünü görüyordum. Gökyüzünün tam ortasında, gergin kolu ile kocaman beyaz bir şemsiye tutan bir adam vardı. Geziniyor ve aşağıya bakıyordu. Uçan adam bana güldü, başını salladı:

— Allah rahatlık versin, dedi.

— Teşekkür ederim, iyi geziler, diye cevap verdim.

İki saat sonra kalktım. Sabah şeffaftı, pırıl pırıldı. Geceki fırtınayla yıkanan, serinleyen hava eşyaların üstünde şaffaf bir cilâ gibi parlıyordu. Pencerenin önüne geldim ve Lapusneanu sokağına baktım. Sokağa düzensiz biçimde insan şekilleri serpiştirilmişti. Kaldırımlar, üstüste yığılmış cesetlerle doluydu. Bir kaç yüz ölü de mezarlığın ortasına yığılmıştı. Köpekler, sahibini arayan köpeğin ürkek ve zavallı haliyle, ölüleri kokluyorlar, bu kasılmış ellerin, bu kanlı yüzlerin üstüne basmaktan korkarmış gibi, saygıyla ve merhametle cesetler arasında dolaşı-

yorlardı. Yahudilerden müteşekkil ekipler, jandarmaların ve makineli tüfekli askerlerin nezaretinde ölüleri kenara çekmeye çalışıyorlar, taşıtlara mani olmasınlar diye duvar diplerine yığıyorlardı. Ölü bir çocuk, kaldırımda Lustrageria'nın yanma oturmuş, sırtını duvara dayamış, başını omuzuna doğru eğmişti.

Geri çekilip pencereyi kapadım. Yatağın üstüne oturdum ve ağır ağır giyinmeye başladım. Zaman zaman kusmamak için sırtüstü uzanmak zorunda kalıyordum. Bir süre sonra neşeli sesler, gülüşmeler ve keyifli seslenişler işitir gibi oldum. Kendimi zorlayarak tekrar pencereye geldim. Sokak insanlarla dolmuştu. Askerler, jandarmalar, halktan erkekler, kadınlar, keyifli bir şamatayla aralarında kavga eden uzun bukleli çingeneler cesetleri soyuyorlardı. Ceketleri, pantolonları, donları sıyırmak için ölüleri kaldırıyorlar, bir o tarafa, bir bu tarafa çeviriyorlar, ayakkabıları çekip çıkarabilmek için kendi ayaklarını ölünün karnına bastırıyorlardı. Biri ganemetten hissesini almak için koşup gelirken, öteki aldıklarıyla kucağını doldurmuş gidiyordu. Neşeli bir gidiş-geliş, hem bayram hem panayır... Ölüler ise çırçıplak ve acıklı şekillerde uzanıp kalıyorlardı.

Merdiveni dörder dörder indim, sağa sola saçılmış cesetleri çiğnememek için mezarların üstünden atlayarak ve koşarak mezarlığı geçtim. Mezarlığın girişinde ölüleri soymaya dalmış jandarmalara çarptım. Uluyarak üstlerine atıldım, yumruklayarak bir kaçını gerilettim: -İğrenç herifler, alçaklar! Defolun Piçler! Jandarmalardan biri hayretle yüzüme baktı, sonra yerdeki elbise yığını arasından bir kaç takım çekti, iki üç çift te ayakkabı aldı, bana uzattı:

— Kızmayın Domnule Kapitan, hepimize yetecek kadar var.

O anda Unirii meydanının ucundan Prens Strudza'nın arabası göründü. Neşeli bir çıngırak sesiyle Lapusneanu sokağını tırmanıyordu araba. Yeşil pelerini içinde azametle öne kurulan hadım Grigori, kırbacıyla beyaz donlu şahane Moldavya atlarının sağrısını okşuyordu. Atlar tırısa kalkmıştı, başları havada uzun yeleleri rüzgardaydı. Kalın ve geniş yastıklar üstünde kurumla, dimdik

oturan prenses, dantelli ipek şemsiyesi elinde, havalara bakıyordu. Mağrur ve dalgın Prens Strudza de yanındaydı. Gri fötr şapkası alnını örtüyor, sol elinde kırmızı deri ciltli bir kitabı sıkı sıkı tutuyordu.

Ölü soyucular keyifli işlerini bırakıp yerlere kadar eğilerek:

— Günaydın Doamna Prenses, diyorlardı.

Baştan aşağı maviler giymiş, italyan hasırından geniş kenarlı şapkasını hafifçe kulağının üstüne eğmiş olan Prens Strudza kuru bir hareketle başını sağa, sola çeviriyor, Prens ise gri fötr şapkasını eliyle hafifçe kaldırıp babaşını sağa, sola çeviriyor, Prens ise gri
başım biraz eğerek selam veriyordu.

— Günaydın Doamna Prenses!

Araba neşeli bir çıngırak sesiyle çıplak ceset yığınları ve zalim ganimetleri kucaklarında, yerlere kadar eğilmiş insanlar arasından geçti. Mevkiinin önemiyle kabaran hadım arabacı Grigori'nin, kan kırmızı uzun kırbacı titreterek harekete getirdiği şahane beyaz atlar, süratli tırısla, çekti götürdü arabayı.

VII

POLONYA'DA KRİKET MAÇI

Frank bacaklarını şömineye doğru uzatıp, tatlı bir gülüş ve alaylı bir ifadeyle sordu:

— O gece kaç yahudi öldü Jassy'de ?

Ötekiler de bana acırmış gibi bakarak tatlı tatlı gülüyorladı. Şöminede ateş çıtırdıyor, buzlaşmış kar buzlaşmış parmaklarıyla pencere camlarını dövüyordu. Zaman zaman şiddetli bir rüzgâr, dondurucu kuzey rüzgârı uğulduyordu. Bora İngiltere Otelinin etrafındaki harabelerde uluyor, buz taneciklerini muazzam Saxe meydanında bir girdap gibi çeviriyordu. Kalkıp bir pencereye yanaşmıştım, buğulu camların ardından ay ışığı altındaki meydanı seyrediyordum. Europeiski otelinin önündeki kaldırımdan askerlerin belirsiz gölgeleri geçiyordu. Aşağı tarafa yirmi yıl önce bir keşişin kara kehaneti yüzünden polonyalıların yıktıkları Varşova ortodoks Sobor Katedralinin yükseldi-

ği yere, karın lekesiz kefeni serilmişti. Dönüp Frank'a baktım ve ben de gülerek cevap verdim:

— Romanya Başbakan Yardımcısı Mihai Antonesco'nun resmi bildirisi beş yüz yahudinin öldüğünü iddia ediyordu. Fakat albay Lupu yedi bin yahudinin katledildiğini tesbit etti.

— Büyük bir rakkam. Fakat bu işi dürüstçe yapmamışlar. Böyle yapılmaz bu iş!

Varşova Valisi Fischer de tenkid edercesine başını sallayarak:

— Hayır, dedi, böyle yapılmaz.

Dollfus'un katillerinden biri olan Cracovie Valisi Wachter iğrenmiş gibiydi:

— Uygarlıktan ne kadar uzak bir usul!

— Rumenler uygar değildir ki, diye küçümseyişini belirtti Frank.

Fischer başım salladı:

— **Ja, es hat keine kultur.** (Evet, kültürsüzdürler.)

Frank:

— Sizin kadar duygulu olmamakla beraber, Jassy katliamı karşısında duyduğunuz dehşeti paylaşıyor ve size hak veriyorum, dedi. İnsan olarak ve Varşova Valisi olarak pogromları redderim!

Eğilerek:

— **Very kind** of you (çok naziksiniz.) diye cevaplandırdım.

Frank etrafına hiddetli bakışlar fırlatıyordu:

— Almanya üstün bir uygarlık ülkesidir ve bazı barbar metotlardan nefret eder!

Bütün davetliler onayladılar:

— **Naturlich**! (Tabiî)

— Almanya doğuda büyük bir uygarlaştırma görevini üstüne aldı, dedi Wachter.

Frank özellikle bir noktayı belirtmek istiyordu:

— Pogrom almanca bir kelime değildir.

Gülerek cevap verdim:

— Yahudice bir kelime tabii.

— Yahudice mi bilmem, fakat bildiğim bir şey varsa, alman sözlüğüne girmemiştir ve asla girmeyecektir.

Wachter, Frank'a dönüp izah etti:

— Pogrom, slavlara özgü bir metottur.

— Biz almanlar, hayvansal içgüdü yolunu değil, akıl ve metot yolunu izleriz. Daima bilimsel çalışırız. (Frank konuşurken, kelimeleri tek tek telaffuz ediyor ve söylediklerini, bir kağıda basarcasına alnıma basmak istermiş gibi ısrarla yüzüme bakıyordu.) Mecbur kalırsak, -yani çok mecbur kaldığımız zamanlar- bir kasabı değil, bir operatörü taklid ederiz. Alman sokaklarında yahudi katliamı gördünüz mü hiç? Hayır, değil mi? Olsa olsa üniversite öğrencilerinin bir kaç gösterisi, bacak kadar çocukların masumane bir iki patırtısı olmuştur. Fakat yine de bir süre sonra Almanya'da bir tek yahudi bile kalmayacak.

Fischer onayladı:

— Sadece bir metot ve örgüt meselesi.

— Yahudileri öldürmek alman üslubuna uymaz, diye devam etti Frank. Ne saçma bir şey! Boşu boşuna vakit harcama. Gönderiyoruz Polonya'ya, hapsediyoruz gettolara. Oraya girdikten sonra istediklerini yapmakta serbestler. Polonya gettolarındaki yahudiler, özgür bir cumhuriyette gibi yaşıyorlar.

Frau Fischer'in bana zarifçe uzattığı içki kadehini kaldırarak:

— Yaşasın Polonya'nın getto cumhuriyetleri! diye bağırdım.

Hafiften başım dönüyordu ve kendimi pek keyifli hissediyordum. Ötekiler de şampanya kadehlerini kaldırarak, hep bir ağızdan «viva!» diye bağırdılar, gülerek ve yüzüme bakarak kadehleri diktiler.

— **Mein lieber** (sevgili) Malaparte diye devam etti Frank. -Elini de büyük bir samimiyetle omzuma koymuştu- Alman halkı iğrenç iftiralara kurban olmuştur. Katil bir millet değiliz biz. İtalya'ya döndüğünüz zaman, Polonya'da gördüklerinizi anlatacağınızı umarım. Dürüst ve tarafsız bir insan olarak göreviniz, gerçeği söylemektir. Demek ki, almanların Polonya'da büyük, barışçı, çalışkan bir aile kurmaya çalıştıklarını vicdan huzuru ile söyleyebilirsiniz. Bakın etrafınıza: saf, sade, namuslu bir alman evindesiniz. Polonya'da aynen böyle: dürüst ve namuslu bir alman evi! İşte bakın! (Bir yandan da eliyle etrafındaki manzarayı gösteriyordu).

Döndüm ve baktım: Frau Fischer bir çekmeceden mukavva bir kutu, mukavva kutudan kocaman bir yün yumağı, yarı örülmüş bir çorap ve bir kaç çile sarılmamış yün çıkmıştı. İşe başlamak için Frau Brigitte Frank'dan izin istermiş gibi hafifçe eğilip, demir çerçeveli gözlüğünü burnuna yerleştirdi ve sükûnetle örmeye başladı. Frau Brigitte Frank iki elini bir çile yünün içinden geçirip çileyi açarak sonra da Frau Wachter'in bileklerine geçirerek, yumağı sarmaya başlamıştı. Becerikli, süratli bir zariflikle ellerini oynatıp duruyordu. Frau Wachter, dizlerini birleştirmişti, sırtı dimdikti, kollarını göğsünün hizasına kaldırmıştı, bileklerinin ince hareketleriyle yünün çileden ayrılmasına yardım ediyordu. Güler yüzlü bu üç kadın, burjuva üslubunda zarif bir tablo teşkil ediyordu. Genel Vali Frank, işleriyle meşgul bu üç sevimli hamma iftihar ve şefkatle bakıyordu. O sırada Keith ile Emil Gassner de geceyarısı pastasını kesiyor, büyük porselen fincanlara kahve dolduruyorlardı.

Şarabın hafifçe başıma vurmuş olmasından başka, bir alman taşra evinin karşımdaki bu hafif tonlu burjuva sahnesi (şişlerin şakırtısı, şöminede alevlerin çıtırdayışı, pastayı ısıran dişlerin gıcırtısı, porselen fincanların incecik sesi) belirsiz bir huzursuzluk duygusu yaratıyordu içimde. Frank'ın omzumdaki eli ağırlık vermiyordu ama ruhumu eziyor, boğuyordu. Yavaş yavaş Frank'ın bende uyandırdığı duyguları birbirinden ayırmaya, tek tek ele alabilmeye başlamıştım. Kafamda her sözünün, her hareketinin, her davranışının anlamını, bahanelerini ve sebeplerini tayin etmeye, aydınlığa çıkarmaya uğraşıyor, geçmiş günlerde bu adam hakkında elde edebildiğim unsurlarla manevi bir portresini çizmeye çalışıyordum! bu arada anlıyordum ki Frank hakkında acele bir yargıya varıp, bu işi kolayca bitirivermek imkânsızdı. Onun karşısında hissettiğim huzursuzluk tabiatındaki çapraşıklıktan, kararsızlıktan ileri geliyordu. Frank'ta bayağılıkla gaddar bir zekâ ve incelik, hunhar bir sinizmle duygululuk birbirine karışmıştı, içiçeydi. Bu adamda bir türlü keşfedemediğim derin ve karanlık bir köşe vardı muhakkak: erişilmez bir cehennem! Bu cehennemden zaman zaman, bir görünüp bir kaybolan bulamk

bir ışık yükseliyor ve o saklı yüzünü, o endişe verici esrarlı ve büyüleyici çehresini aydınlatıyordu. Frank hakkında uzun zaman önce vardığım yargı, şüphesiz olumsuzdu. Onun hakkında kendisinden nefret etmeme yetecek kadar şey biliyordum. Fakat vicdanım bu yargıya saplanıp kalmama razı olmuyordu.

Frank hakkında, bir kısmı başkalarının denemelerinin, bir kısmı da kendi denemelerimin sonucu olan unsurlar vardı elimde. Fakat bunların arasında birşey eksikti, ne olduğunu söyleyemeyeceğim, hatta mahiyetini dahi bilmediğim birşey. İşte daima o «şeyin» aniden ortaya çıkmasını bekliyordum.

Frank'ta, gerçek yüzünü, gizli yüzünü keşfetmeme fırsat verecek ve filozofların «bir sebebe bağlı olmayan» diye niteledikleri bir hareket, bir söz, bir davranış yakalamayı bekliyordum. «Bir sebebe bağlı olmayan» bu hareket, bu söz, bu davranış, Frank'ın ruhundaki o derin ve karanlık köşeden fışkırıverecekti. İçgüdümle hissediyordum ki, gaddar zekasının, müzik gibi ince duyguluğunun kökleri, ruhunun marazi derinliklerine, başka bir deyişle tabiatındaki caniliği saklayan o gizli köşeye kadar uzanıyordu.

— İşte Polonya da aynen böyle, dedi Frank, namuslu bir alman evi.

Bu aile manzarasını, bu samimi ve burjuva sahnesini gözleriyle kucaklıyordu.

— Neden siz de böyle bir kadın işi yapmıyorsunuz, diye sordum. Genel Valilik vakarınız bundan zarar görmez ki? İsveç Kralı Gustav, elişleri yapmasını sever; akşamları yakınlarının arasında otururken nakış işler.

Kadınların hoşuna gitmişti, şaşkın ve inanmaz bir tavırla:

— Ach so! diye bağırıştılar.

Frank güldü:

— Hah! hah! hah! Tarafsız bir kral başka ne yapabilir ki? Kral Gustav, Polonya'nın genel valisi olsaydı nakış işlemeye vakit bulabilir miydi sanıyorsunuz?

— Genel valisi nakış işleseydi, Polonya halkı herhalde çok daha mutlu olurdu, dedim.

— Frank güldü:

— Hah! hah! Gerçekten sabit bir fikre saplanmışsınız. Geçen gün beni Hitler'in kadın olduğuna inandırmaya çalışıyordunuz, bu gün de kadınlar gibi nakış işlemem için kandırmaya çabalıyorsunuz. Polonya'nın nakış iğneleri ya da yün şişleriyle idare edilebileceğine sahiden inanıyor musunuz yoksa? -fransızca ilave etti- Pek açıkgözsünüz azizim Malaparte.

— Bir bakıma siz de nakış işliyorsunuz sayılır, dedim, siyasi eseriniz gerçek bir nakış!

Frank gururla cevap verdi:

— Ben, yatılı kız okullarının öğrencileri gibi vakit geçiren İsveç kralına benzemem. Ben yeni Avrupa bezinin üstüne nakış işliyorum.

Ve ağır ağır, haşmetli bir yürüyüşle salonu geçti, kapıyı açıp kayboldu. Gidip pencerenin yanında bir koltuğa oturdum. Oturduğum yerden, başımı biraz çevirince, Saxe meydanını, Europeiski'nin arkasındaki çatısız evleri, Vistüle inen küçük sokağın köşesinde Bristol Otelinin yanında yükselen sarayın enkazını bakışlarımla kucaklayabiliyordum. Çocukluk hatıralarıma temel olan manzaralar arasında bu, belki kalbimde en fazla yer edeniydi. Fakat şimdi Bruhl sarayının penceresinden ve yanımda bu insanlar varken, manzarayı garip bir huzursuzluk, bir çeşit zillet duygusuna kapılmadan seyremiyordum. Bu eski ve aşina manzara yirmi yıl sonra gözümün önünde eski ve soluk bir fotoğraf gibi ifadesiz ve bezgin duruyordu. Varşova'nın eski günlerini, eski gecelerini, 1919 ve 1920 yıllarının uzak ufuklarından o zamanki haliyle seyreder gibiydim: tiyatro meydanının nihayetinde küçük bir sokak, sokakta da küçük bir ev vardı. Rahibe Walevska yeğenleriyle beraber otururdu orada. Sessiz odalar günlük, balmumu ve votka kokardı. Stara Miasto kilisesinin çanları, kış gecelerinin temiz ve buzlu havasında çınlardı. Genç kızların kırmızı dudaklarını bir gülümseyiş aydınlatır, zengin ihtiyar dullar, rahibenin şöminesi etrafına toplanıp, aralarında gizli gizli konuşurlar, onu bunu, alayla çekiştirirlerdi. Bristol'un Malinowa salonunda gözlerinde bakir kıvılcımlar ışıldayan, açık renk giysili sarışın kızların karşısında sıra olan genç süvari subayları, mazurkanın temposuna

ayak uydurarak, topuklarını pat pat yere vururlardı. Dizlerine kadar inen uzun inci gerdanlığını kırışık boynuna yedi kere dolayan ihtiyar Prenses Czartoriska, Aleja Ujazdowska'daki küçük dairesinde ihtiyar Markiz Wielopolska'nm karşısında sessizce otururdu. Caddenin ağaçları Markizin yanındaki penceresinin camlarında gölgeler oynaştırırdı. Ilık havalı odadaki zarif acem halıları, Louis XV mübleler, Trianon ve Schoenbrunn zevkiyle yapılmış italyan ve fransız tabloları, antika isveç gümüşleri ,Büyük Katerina devrinin rus mineleri, gölgeleri pencereden akseden ıhlamur ağaçlarının yeşilliğine boyanırdı. Kont Adam Rzewuska'nm sesi pek güzel olan esi, Potocki sarayındaki İtalyan Elçiliğinin beyaz salonunda, piyanonun yanında durup, Auguste Stanislas devrini hatırlatan neşeli Varşova havalarıyla kazak reisi Chmelniski'den ve kazak isyanı devrinden kalma hazin Ukrayna şarkıları söylerdi. Ben Edwige Rzewuska'nın yanma otururdum. Ürkek ve solgun, sessizce yüzüme bakardı. Ya mehtapta kızakla Wilanow'a kadar yaptığımız kaçamaklar? Hele Misliwski klübünde ılık Tokay (macar şarabı) kokuları arasında geçirilen akşamlar...

Böyle akşamlarda Polonyalı yaşlı beyefendiler avdan, atlardan, köpeklerden, kadınlardan, gezilerden, düellolar ve aşklardan söz ederlerdi. Misliwski klübünün «üçlüsü» (Henri Potocki, Kont Zamoiski ve Kont Tarnowski) şaraplar, terziler, dansözler üzerinde tartışmaya girişirlerdi. Saint-Petersburg ve Viyana'nın, Londra ve Paris'in «eski havası» hatırlanırdı.

Ya yaz günleri, Papa temsilciliği binasının serin gölgelerinde, sonradan Papa XI Pie olan Monsenyör Achille Ratti ve yine sonradan kardinal olan sekreter Pellegrinetti ile geçirdiğimiz öğleden sonralar? Ağır sıcakta, tozlu bulanık bir havayı andıran alaca karanlık içinde, Vistül nehri boyunca sovyet makineli tüfeklerinin takırdadığı işitilirdi. Papalık temsilciliği binasının pencereleri altından Budienny'nin kazaklarına karşı çıkmak için Praga'ya doğru yol alan üçüncü süvari alayının atları geçerdi. Nowny Saviat caddesinin kaldırımlarına sıralanan halk şarkı söyleyerek uğurlardı süvarileri:

Ulani, ulani, malowane dzieci
Niejedna panienka za wami poleci.

Süvarilerin başım, Üçüncü Alayın vaftiz anası atletik yapılı Prenses Woroniecka çeker, en önde at üstünde gider, elinde de bir gül demeti tutardı.

Niejedna panienka i niejedna Wdowa
Za wami ulani poleciec, gotowa.

Teğmen Potulucki ile dargınlığımızı, sonra da barışmamızı kutlamak için bir hafta durmadan kafayı çektiğimizi hatırlıyorum. Bir gün de, 1919 da Polonya'nın işittiği ilk fokstrot olan «the broken dolly» nin müziği ile danseden çiftlerin doldurduğu salonda, Marilski, Dzierjinski'ye ateş etmişti. Boynundan yaralanan Dzierjinski yerde bir kan gölü içinde yatarken, Prenses W. müzisyenlere «çalın, çalın, bir şey yok!» diyordu. Mariski elinde tabanca, soluk ve gülümser bir yüzle, biraz dansın hararetinden, biraz da kan gördüklerinden yanakları al al olmuş genç kadınların ortasında kalakalmıştı. Bir ay sonra, yüzü hala sapsarı, boynu sarılı olan Dzierjinski'yi Europeiski'nin barında Mariski ile kol kola görmüştük.

İngiltere Elçiliğindeki balolar da gözümün önüne geliyor: Kıvır kıvır sarı saçlarını bir oğlan çocuğununki gibi kısacık kesen Prenses Olga Radziwill, elçiliğin genç sekreteri Cavendish Bentnik'in kollarında... Dudaklarında bir gülüş. Cavendish Bentnik, Mrs. Cornford'un meşhur taşlamasını hatırlatıyor: «Magnificently unprepared for the long littlenes of life» (Hayatın değersiz ayrıntılarına, tepeden bakarak hazırlanmamış.) Zayıf, uzun boylu esmer Isabelle Radziwill, ipek gibi gür siyah saçları, sakin bir geceyle dolu gözleriyle, bir pencere aralığında duruyor. Yanında, Nelson gibi tek gözlü, Nelson gibi tek kollu genç bir general var. General alçak sesle konuşuyor, usulca, sevgiyle gülüyor. 1940 yılında Norveç'e çıkarılan ingiliz birliklerine komuta eden bu tek gözlü, tek kollu ingiliz generali Carton de Viart herhalde bir hayaletti, Varşova'nın mazide kalmış bir gecesinin soylu bir hayaletiydi. Besbelli ben de bir hayalettim. Ölü bir devrin belki de mutlu bir hayaleti. Evet eski bir devir, ölü bir devir olabilirdi, ama mutluydu belki de?

Şu pencere önünde, gençlik yıllarımın manzarası karşısında kederli ve kuşkulu bir gölgeydim şimdi. Uzaklarda kalan o saf devrin sevimli gölgeleri, hafızamın derinliklerinden tatlı bir gülüşle yüze doğru çıkıyorlardı. Gözlerimi kapamıştım, bu rengi uçmuş hayallere bakıyor, zamanın tamamen solduramadığı sevgili sesleri dinliyordum. Birden son derece tatlı bir müzik çalındı kulağıma: Chopin'in bir prelüdünün ilk notaları. Bitişik odada (aralık kapıdan görüyordum) Frank, Bayan Beck'in piyanosuna oturmuş, başım göğsüne doğru eğmişti, Alnı solgundu, ter içindeydi. Derin bir ızdırap ifadesi yüzündeki gururu silmiş, küçültmüştü onu. Zorla nefes alıyor, alt dudağını ısırıyordu. Gözleri kapalıydı, gözkapaklarının titrediğini farkediyordum. «Hasta bir adam» diye düşündüm ve birden bu fikir canımı sıktı.

Etrafımdakilerin hepsi nefeslerini tutmuş sessizce dinliyorlardı. Prelüdün ve o saf hafif notaları ılık havada uçuşuyordu: bir uçaktan atılan küçük propaganda kağıtları gibi. Her notanın üstüne kırmızı harflerle YAŞASIN POLONYA! yazılmıştı. Pencere camlarından muazzam Saxe meydanına düşen kar taneciklerini seyrediyordum. Meydan ay ışığı altında ıssızdı, her bir kar tanesinin üzerinde de ayni harfler okunuyordu: YAŞASIN POLONYA!

Yirmi yıl önce 1919 kasım ayında, Varşova Kraliyet Sarayının kırmızı salonunda piyano çalan Polonya Başbakanı Ignace Paderewski'nin incecik beyaz ellerinden, narin parmaklarından uçuşan Chopin'in o saf ve hafif notaları altında da, ayni kırmızı harflerle yazılmış ayni kelimeleri okumuştum. Polonya'nın ayaklandığı tarihteydik. Polonyalı soylular ve yabancı diplomatlar, akşam olunca çoğu zaman kraliyet sarayında Başbakanın piyanosu etrafında toplanırdık. Chopin'in sevimli hayaleti gülerek etrafımızda dolaşır, kadınların çıplak omuzlarında, kollarında bir ürperiş yaratırdı. Chopin'in sesi, bir ilkbahar fırtınasının uzaklardan duyulan sesini hatırlatan o ölümsüz, o ilahi ses, isyanların ve katliamın korkunç çığlıklarını bastırırdı. Hafif ve saf notalar, kirli havada yüzleri sararmış solmuş insan kalabalıkları üstünde, uçaklardan atılan küçük propaganda beyanname-

leri gibi, son akorlar yavaş yavaş sönene kadar, uçuşurdu. Paderewski, klaviyeye eğdiği başını ve beyaz saçlarını ağır ağır geriye atar, göz yaşlarıyla ıslanmış yüzünü bize çevirirdi.

Şimdi ise Bruhl sarayında, o eski kraliyet sarayının harabelerinden bir kaç adım ötede, bu alman burjuva evinin sıcak ve dumanlı havasında Chopin'in büyüleyici notaları, Frank'ın ince ve beyaz parmaklarından, Polonya Genel Valisinin ellerinden uçuşuyordu. Yüzümü bir utanç ve isyan ateşi sarmıştı.

— Ah! bir melek gibi çalıyor, diye mırıldandı Frau Brigitte Frank. O anda müzik sustu, Frank eşikte göründü. Frau Brigitte yün yumaklarını fırlatıp koştu ve Frank'ın ellerini öptü. Ellerini adeta dini bir ateşle dolu bu öpüşe uzatan Frank'ın yüzünde, bir kurban töreninden sonra mihraptan iniyormuş gibi ağır bir ifadc, bir ruhani vakar vardı. Frau Brigitte'in ibadet için yere diz çökmesini bekledim. Halbuki sadece Frank'ın ellerini tutup yukarıya doğru kaldırdı ve bize dönerek muzaffer bir sesle.

— Bakın! dedi, meleklerin elleri nasıl olur görün.

Frank'ın ellerine baktım: küçük ince ve beyaz eller. Bir tek kan lekesi bile görmediğime şaştım, ama sevindim de.

Birkaç gün Genel Vali Frank ile Varşova Valisi Fischer'i görmek fırsatını bulamadım. Her ikisi de Berlin'den gelen Himmler ile, Almanya'nın Rusya'daki bozgunlarından sonra Polonya'da ortaya çıkan nazik durumu inceliyorlardı. (1942 şubatının ilk günleri). Himmler ve Frank arasındaki ilişkilerin iyice gergin olduğu açıkça belliydi. Himmler, Frank'ın «tiyatrovarî» tavırlarından ve «entelektüel zarifliğinden» nefret ediyor, Frank da Himmler'i «gaddarlığı bir din haline getirmiş olmakla» suçluyordu. Polonya'da idarî mevkilerdeki nazilerin değiştirileceğinden söz ediliyor, bu arada Frank'ın durumu da tehlikede görünüyordu. Fakat Himmler, Berlin'e dönmek üzere Polonya'dan ayrılınca, bu mücadelede Frank'ın galip geldiği anlaşıldı ve «büyük değişiklikler» sadece Cracovie Valisi Wachter'in yerine Himmler'in yakın bir

akrabasının atanmasından ibaret kaldı. Wachter Leopolis valiliğine atanmış, yerine ise Czenstochowa'nm Stadhauptmann'ı getirilmişti.

Wachter, Gassner ile Wolsegger'i alarak Cracovie'ye dönmüş, Frau Wachter ise, Genel Vali bir kaç gün daha Varşova'da kalacağı için Frau Brigitte'e ardaşlık etmek üzere kocasıyla beraber Cracovie'ye gitmemişti. Bu arada ben, Smolensk cephesine hareket etmeden önce, Himmler'in burada bulunmasından istifade edip, İtalya'daki polonyalı mültecilerin, Varşova'daki dostlarına ve akrabalarına gönderdikleri mektupları, parayı ve yiyecek paketlerini gizlice dağıtmıştım. Gestapo o günlerde Himmler'in kutsal hayatını korumak gibi ağır bir sorumluluk yüklenmiş olduğundan, her zamanki işini bir tarafa bırakmıştı. Aslında, yabancı memleketlerden Polonya vatandaşlarına gelen mektupları, hatta bir tek mektubu teslim etmek ölümle cezalandırılırdı. Bu sebepten hem başkasının hayatını hem de kendiminkini tehlikeye düşürmemek için ne kadar mümkünse o kadar ihtiyatlı davranıyordum. Hem ihtiyatımın, hem de bir alman subayının kıymetli yardımı ve suç ortaklığı sayesinde, bu nazik görevi rahatça yerine getirmeyi başardım. Alman subayını birkaç yıl önce Floransa'da tanımış ve kendisiyle samimi bir dostluk kurmuştum. Geniş bir kültür sahibi ve son derece cömert ruhlu bir gençti. Bu gizli dağıtım meselesinde oynadığım oyun tehlikeliydi. Bir spor yarışmasındaymışım gibi alabildiğine dürüst davranmıştım. (Almanlara karşı bile, kriket kaidelerine saygı göstermeyi unutmamışımdır.) Hem insani bir dayanışma gösterdiğimi, bir hayır yaptığımı düşünerek hareket etmiş, hem de Himmler ile, Frank ile ve bunların bütün polis örgütüyle eğlenmek istemiştim. Bu oyunu yürekten oynamış, sonunda kazanmıştım. Kaybetseydim, dürüstçe bedelini öderdim. Fakat kazandıysam, hasımlarını daima küçümseyen almanlar, kriket kaidelerine saygı göstereceğimi ve sportmence davranacağımı akıllarına bile getirmedikleri için kazanabilmiştim

Himmler gittikten iki gün sonra Frank'ı tekrar bir yemekte gördüm. Bu defa, Belvedere'deki resmi ikametgahında boksör Max Schmeling'e bir öğle yemeği veri-

yordu. Ölümüne kadar Mareşal Pilsudki'nin ikametgahı olan bu binanın etrafında, planı Le Nôtre'dan esinlenen bir bahçe mimarı tarafından çizilmiş, 18 inci asır stilinde bir park vardı. Parkın ortasından geçen ve Belvedere'nin şeref avlusuna kadar uzanan iki tarafı ağaçlı yolda yavaş yavaş yürüyor ve etrafıma bakmıyordum: parkın soylu ve yaşlı ağaçlarına, Stanislas Auguste'ün debdebeli eğlenceleri için yaratılmış bu mimari şaheserinin bir müzik sesini andıran inceliğine, buzlar arasına hapsolmuş havuzlar ve çeşmelerin sessizliğine, alman bayrakları, alman nöbetçileri ve alman sesleri soğuk bir hava, ölü ve kuru bir hava vermişti.

Yirminci yıldan da fazla oluyor, Aleaj Ujazdowska'nın ıhlamur ağaçları altında, ya da Lazienski'nin ağaçlı yollarında gezinirken, uzakta, yapraklar arasında Belvedere'nin bembeyaz manzarasına bakar, mermer merdivenlerin, Apollon ve Diane heykellerinin, binanın cephesindeki beyaz stüklerin, pembe bir et gibi canlı ve nazik bir maddeden yapıldığını sanırdım. Halbuki şimdi Belvedere'ye girerken, herşey sert, soğuk ve ölüydü. Eskiden salonlara Lulli ve Rameau'nun keman ve klavsenleriyle, Chopin'in ulu ve saf hüznü hakimdi. Şimdi ise buzlu ve berrak bir ışık seli içinde yüzüyordu salonlar. Uzaktan almanların sesleri ve gülüşleri geldi kulağıma. Eşikte durdum, girsem mi girmesem mi diye düşünürken, Frank'ın sesini duydum, beni çağırıyordu. Bir yandan da beni daima şaşırtan ve ruhumu altüst eden azametli samimiyetiyle, kollarını açmış bana doğru yürüyordu.

Frank bir av bıçağını havaya kaldırarak:

— Şunu ilk ravundda nakavt edeceğim Schmeling, hakem de siz olacaksınız, dedi.

Beldevere sarayında o gün Polonya Genel Valisinin masasında şeref misafiri ben değildim, meşhur boksör Max Schmeling idi. Schmeling'in varlığına memnundum. Herkes onunla meşgul olduğu için ben kendi başıma kalmıştım. 1920 yılının ilk gününde de Polonya Devlet Başkanı Pilsudzki'ye iyi dileklerini sunmaya gelen yabancı diplomatların geleneksel ziyaretine katılarak bu salona girdiğim ilk günü rahat rahat düşünebiliyordum.

Mareşal Pilsudzki böyle törenlerde, deri kını gümüş kakmalı ve pala gibi kıvrık kılıcının kabzasına dayanır, salonun ortasında hareketsiz dururdu. Solgun yüzünde yara izlerine benzer iri kan damarları vardı. Sobieski biçimi, uçları aşağı düşük kocaman bıyıkları, kısa, dimdik saçların çevirdiği geniş bir alnı vardı. O günden bu güne yirmi yıldan daha fazla zaman geçmişti ve Mareşal şimdi yine orada, hemen hemen ayni yerde (şişten yeni çıkarılmış karacanın dumanının tüttüğü yerde) duruyordu sanki. Frank da karacanın lezzetli eti üstüne kocaman av bıçağını batırmaya çalışıyordu. Max Schmeling, Frau Brigitte Frank'ın sağına oturmuş, başını hafifçe göğsüne doğru eğmiş, adeta olduğu yerde büzülmüştü. Davetlileri çekingen fakat kendinden emin bakışlarla, tek tek tepeden tırnağa süzüyordu. Ortadan biraz uzun boyluydu, yumuşak hatları, yuvarlak omuzları ve hemen hemen zarif denebilecek hareketleri vardı. New York ya da Viyana terzilerinden birinin elinden çıktığı anlaşılan gri flanel elbisesinin o kadar acı bir kuvveti hapsettiği hiç tahmin edilmezdi. Kalın, ahenkli bir sesle, belki çekingenliğinden belki de bütün atletlerdeki o bilinçsiz kendine güvenişten ötürü, ağır ağır ve daima gülümseyerek konuşuyordu. Kara gözlerinin bakışı, derin ve sakindi. Hafifçe öne eğilerek oturmuş, kollarını masaya dayamıştı. Ringde savunma durumundaymış gibi dosdoğru önüne bakıyordu. Konuşmaları dikkatli, fakat şüpheci bir kulakla dinliyor ve müstehzi bir saygıyla Frank'a çeviriyordu.

Frank ise Schmeling'in şerefine, şimdiye kadar yaptığını hiç görmediğim yeni bir rol oynuyordu. Bu defaki, tesadüfen bir atletle karşı karşıya gelmiş bir entellektüel rolüydü: bir tavus kuşu gibi en parlak tüylerini açıp bütün marifetini gösteriyor, Herkül'ün hayali önünde saygıyla eğilirmiş gibi görürken, karşısındakinin kaslı geniş gövdesini, şişkin pazularını, kocaman sert yumruklarını överken, aslında bilim ve sanat tanrıçası Minerva'nın mihrabında ibadet ettiğini hissettirmeye çalışıyordu. Abartmalı bir nezaketle sporun erdemlerine bol bol, ama mağrurca övgülerde bulunmak lütfunu gösteriyor, sonra

tepeden inme bir kaç kelimeyle, zekâ ve kültürün kaba kuvvete üstünlüğünü araya sokuşturuveriyordu.

Küsmek, gücenmek, Schmeling'in aklına bile gelmiyordu. Hiç bilmediği bir insan türü karşısındaymış gibi masum bir güvensizlik ve keyifli bir hayret gösteriyordu. Dikkatli bakışında, alaylı gülümseyişinde, sorulara cevap verirken gösterdiği tedbirlilikte, ve dünyayı tutan şöhretinde sporcu tarafıyla ilgili olmayan hususları ısrarla küçümsemesinde, karşısındakine duyduğu güvensizlik açıkça belli oluyordu.

Frank, Max Schmeling'e Girit ile ilgili sorular soruyor, paraşütçü olarak katıldığı maceralı ve kahramanca teşebbüste aldığı yara hakında bilgi edinmek istiyordu. Bir ara bana hitap ederek, Girit'teki ingiliz esirlerinin, Schmeling sedyeyle götürülürken yumruklarını havaya kaldırıp «hello Max!» diye tezahürat yaptıklarını anlattı.

Schmeling söze karıştı:

— Gerçekten sedyeyle götürüyorlardı ama yaralı değildim. Dizimden ağır yaralandığım haberini propaganda amacıyla Goebbels çıkarmıştı. Halbuki gerçek şu: midemde kramplar giriyordu. -Biraz durup ilâve etti- Açık konuşmak gerekirse, midemde de bir şey yoktu, basbayağı karnım ağrıyordu.

Frank :

— Kahraman bir asker için, karın ağrısından şikâyetçi olmanın utanılacak tarafı yok, dedi.

Schmeling alaylı bir ifadeyle gülümsedi :

— Karın ağrısının utanılacak birşey olduğunu hiç düşünmedim. Soğuk almıştım, yani karnım korkudan ağrımıyordu. Fakat savaş söz konusu olduğunda karın ağrısı lâfı edildi mi, herkes korudan sanır.

— İşin içinde siz oldunuz mu korku kimsenin aklına gelmez, dedi Frank. -Bana dönüp ilâve etti- Schmeling Girit'te kahramanca davrandı, kendisi hiç lâfını ettirmiyor ama, gerçek bir kahraman olduğu muhakkak.

Schmeling gülümsüyordu, ama biraz gücenmiş bir hali olduğunu farkettim.

— Hiç de kahraman değilim, dedi. Savaşmaya fırsat bile bulamadım ki? Yere elli metre kala uçaktan atladım, yere inince çalılıklar arasında karın ağrısıyla

kıvrılıp kaldım. Savaşırken yaralandım haberini okuyunca, tarafsız bir gazeteciye verdiğim bir mülakatta hemen yalanladım haberi. Sadece mideme kramp girmişti, dedim. Goebbles bu yaptığımı hiç affetmedi, hattâ bozgunculuk suçuyla bir askerî mahkemeye vermekle tehdit etti. Almanya yenilse, Goebbels beni muhakkak kurşuna dizdirir.

Frank ciddiyetle cevap verdi :

—Almanya yenilmiyecektir.

— **Naturlich,** (tabiî) diye cevaplandırdı Schmeling, alman kültürünün karnı filan ağrımıyor.

Hepimiz sessizce gülmeye başladık; Frank'm dudaklarından lütfen bir hoşgörü tebessümü geçti ve ağır bir sesle ilâve etti :

— Alman **kültür'ü** bu savaşta vatana en mükemmel temsilcilerinden çoğunu feda etti.

— Savaş sporların en soylusudur, dedi Schmeling.

Varşova'ya bir boks maçı için mi geldiğini sordum.

— Wermacht (alman ordusu) ile SS şampiyonları arasında bir dizi karşılaşma düzenlemek için geldim, diye cevap verdi. Bu, Polonya'daki ilk büyük spor gösterisi olacak.

— Wermacht takımıyla SS takımından birini seçmek gerekirse, Wermacht'ı tutarım, dedim. Bu karşılaşmanın adeta siyasi bir yanı var.

Schmeling gülümsedi

— Hemen, hemen.

Frank imayı anlamıştı. Yüzüne büyük bir memnunluk ifadesi yayıldı. Kendisi de SS'lerin şefiyle yaptığı maçtan galip çıkmamış mıydı? Himmler ile anlaşmazlığının sebeplerini açıklamaktan kendisini alamadı

— Ben şiddetin imanlı bir taraftarı değilim, dedi. Polonya'da adalet ve düzeni kurmanın ancak şiddet usulleriyle mümkün olabileceğine herhalde Himmler inandıracak değildi beni.

— Himmler'de **sense humor** (espri anlayışı) yok, diye işaret ettim.

— Almanya'da bir devlet adamına sense of humor lâzım değil. Ama Almanya bu bakımdan dünyada tektir, Polonya öyle değil tabii.

Baktım, gülümsedim

— Polonya halkı **Sense of humor**'unuzdan ötürü size müteşekkir olmalı.

— Himmler, benim adalet ve düzen siyasetimi şiddet metodlarıyla desteklemeyi başaramazsa, polonyalıların elbet bana müteşekkir olmaları gerekir.

Ondan sonra, Himmler'in Varşova'dan ayrılmadan önce, Frank'ın itirazlarına rağmen ve ondan habersiz yüzelli aydını kurşuna dizdirdiği hakkındaki söylentilerden bahsetmeye başladı. Anlaşılan bana karşı bu katliamdan sorumlu olmadığını isbat etmek istiyordu. Himmler'in bizzat yaptığı bu oldu-bittiden, tam Himmler Berlin uçağına bindiği sırada haberdar olmuş. «Tabii şiddetle protesto ettim, dedi, ama olan olmuştu bir kere.»

— Himmler herhalde gülmüştür, dedim. Protestonuz Himmler gibi **sense of humor**'dan yoksun bir adama komik görünmüştür. Zaten siz de hava alanında Himmler'i uğurlarken keyifle gülüyordunuz. Haber sizi sevindirmişti.

Frank şaşkınlık ve kuşku dolu gözlerle yüzüme baktı

— Güldüğümü nerden biliyorsunuz?. Gerçekten gülüyordum.

— Bütün Varşova biliyor, dedim, herkes bundan bahsediyor.

Gözlerini havaya kaldırdı

— **Ach so, Wunderbar!**

Ben de başımı yukarı kaldıracak oldum ve birden şaşkınlıkla donup kaldım. Eskiden tavana, Venedikli üstadların öğrencisi olan bir 18 inci yüzyıl ressamının yaptığı «Venüs'ün zaferi» resmedilmişti. Şimdi ise yukardan aşağı doğru, mor çiçekli bir salkım ağacının dallarıyla çiçekleri uzanıyordu. Bu «çardak» **liberty** stilinin realizm ve belirliliğiyle yapılmıştı. **Liberty** 1900 yılının modern stilinden doğmuştur. Daha sonra Viyanalı ve Münihli dekoratörler elinde gelişerek «dritter reich» da en yüksek ifade şeklini bulmuştur. Bu salkım çardağı -söylemeye insanın dili varmıyor- üstelik hakiki görünüyordu. Yılanlara benzeyen ince gövdeleri salonun

duvarlarına tırmanıyor, eğri büğrü dallarıyla uzun daire şeklindeki kolları başlarımızın üstünde birbirine dolanıyordu. Dallardan salkım çiçekleri sallanıyor, çiçeklerin ortasında minik kuşlar, rengârenk çizgili iri kelebekler, kocaman ve kıllı sinekler uçuşuyordu. Bakışlarımı daldan dala kaydırarak yavaşça salkım ağacının dibine indirdim, orada da duvar boyunca soğuk bir simetri içinde dizilmiş ihtişamlı möblelere baktım. Karanlık renkli ve masif Hollanda möblelerinin arkasındaki duvarlara, üzerinde çeşitli manzaralar, bu arada deniz manzaraları da bulunan mavi Delft fayansından tabaklar asılmıştı. Ayrıca Hollanda'nın «Hint Adaları Denizcilik Kumpanyasının» hatırası olan, su kuşları ve egzotik pagoda motifleriyle süslü kıpkırmızı tabaklar da yanyana konmuştu duvara. Eski Bavyera stili küçük tabak masasının üstündeki duvarda ise Flaman ekolünün, gümüş tepsilere doldurulmuş balıklar ve meyvaları gösteren natürmortları asılıydı. Bazı tablolarda ise, üstü çeşitli av etleriyle dolu ve etrafında cins cins köpeklerin dolaşıp yemekleri kokladığı sofralar vardı. Muazzam pencerelerin perdeleri, Saksonya'nın taşra zevkine uygun, çiçek ve kuş desenli açık renk âdi reyondandı. Schmeling ile gözlerimiz karşılaştı. Gülümsüyordu. Bu sert ifadeli dar alınlı boksörün, bu sevimli vahşinin, salkım çiçeklerinin, möblelerin, tabloların kabalığını ve bayağılığını hissetmiş olmasına şaştım. Salonda eskiden Belvedere'nin iftihar vesilesi olan Viyana stüklerinden, İtalyan fresklerinden, fransız möblelerinden ve muazzam Venedik avizelerinden eser kalmamıştı. Eskiyi hatırlatan sadece kapı ve pencerelerin biçimiydi; eskinin ahenginden, 18 inci yüzyılın zarifliğinden, ancak dolu ve boş yüzeylerin birbirine oranı kalmıştı geriye.

Bakışlarımı etrafta dolaştırışımı izleyen, şaşkın gözlerimin bazı noktalara takılıp kaldığını farkeden Frau Brigitte Frank, bu sanata hayran olduğumu, gözlerimin kamaştığını sanarak bana doğru eğildi ve mağrur bir gülümseyişle eski Belvedere'yi şimdiki durumuna getiren alman dekoratörlerinin çalışmalarına bizzat nezaret ettiğini söyledi. Aslında «dekoratör» değil «sanatçı» diyordu. Özellikle iftihar ettiği salkım çardağı, Berlin'li

önemli bir kadın ressamın eseriydi. Fakat bu çardak fikrinin kendinden çıktığını da ima etmeden geçemedi. Önce siyasi bir oportünizm ile Polonyalı bir ressamın fırçasına müracaat etmeyi düşünmüş, sonra bundan vazgeçmişti. «Kabul etmek lâzım ki, diyordu, polonyahlar almanlara özgü olan, sanatı bir ibadet haline getirme duygusuna sahip değiller.»

«Sanatın bir ibadet haline getirilmesi» sözü üzerine Frank, uzun uzun Polonya sanatından, polonyalılarm din anlayışından ve -kendi tabiriyle- «putlaştırma» yeteneklerinden söz etti.

— Polonyalıların putlaştırma eğilimleri olabilir, dedi Schmeling, ama halk tabakasının çocuksu ve saf bir tanrı anlayışı var.

Sonra anlattı : Bir gece Wermacht boksörleriyle antrenman yaparken, ringi kurutmak için talaş serpen ihtiyar bir polonyah yanma gelmiş ve «Hazreti İsa'nın sizinkiler gibi yumrukları olsaydı, çarmıha geremezlerdi onu» demiş.

Frank gülümsedi, İsa'nın Schmeling'inkiler gibi «hakiki alman yumrukları» olsaydı, dünyada herşeyin daha yolunda gideceğine işaret etti.

— Bir bakıma «hakiki alman yumruklarına» sahip bir İsa, Himmler'den pek farklı olmazdı, dedim.

— **Ach Wunderbar!** diye bağırdı Frank. Hep birden güldüler. Gülüşmeler yatışınca Frank devam etti

— Yumrukları bir tarafa bırakalım ama, İsa alman olsaydı, dünya şerefle yönetilirdi.

— Merhametle yönetilmesini tercih ederdim, diye cevap verdim.

Frank yürekten gülüyordu

— Sizde gerçekten bir sabit fikir var. Şimdi de bizi İsa'nın kadın olduğuna mı inandıracaksınız yoksa?

Frau Wachter zarif bir tebessümle

— Kadınlar bundan şeref duyardı, dedi.

Fischer söze karıştı

— Polonyahlar, İsa'nın hep kendilerinden yana olduğuna inanıyorlar. Hattâ siyasi meselelerde bile İsa polonyahları diğer bütün milletlere hatta almanlara ter-

cih eder sanıyorlar. Dinleri de, vatanseverlikleri de, daha ziyade bu çocukça fikre dayanıyor.

— İsa işini bilir, dedi Frank **Polnische Wirtschaft'a** (Polonya meselesi) burnunu sokmayacak kadar işini bilir. Başına dert açardı sonra.

Frau Wachter tatlı Viyana şivesiyle ve parmağını sallayarak Frank'ı tehdit etti :

— Böyle konuşup da günaha girmekten korkmuyor musunuz?

Frank suçüstü yakalanmış çocuk edasıyla

— Söz veriyorum, dedi, bir daha yapmam. -Sonra gülerek ekledi- Zaten İsa'nın da Schmeling gibi yumrukları olduğuna inansaydım, ondan söz ederken muhakkak daha tedbirli konuşurdum.

Frau Wachter fransızca karşılık verdi :

— Hazreti İsa boksör olsaydı, sizi çoktan nakavt ederdi!

Hepimiz güldük, Frank zarif bir hareketle eğilerek Frau Wachter'e kendisinin hangi yumrukla ne tarafından nakavt edilebileceğini sordu.

Frau Wachter Schmeling'e döndü

— Herr Schmeling, bu soruya benden iyi cevap verebilir.

Schmeling bir süre, yumruğunu indirebileceği bir yer aramış gibi Frank'ın yüzünü inceledi :

— Cevap vermesi zor değil, dedi. Her yumruk sizi nakavt edebilir, zayıf bir başınız var.

Frank kıpkırmızı olmuştu

— Benim başım mı? Neresi zayıf? diye bağırdı.

Önem vermezmiş gibi bir tavır takınarak yüzünü okşuyordu. Ama canının iyice sıkıldığı belliydi. Hepimiz kahkahalarla gülüyorduk. Frau Wachter gözlerinden fışkıran yaşları kuruluyordu. Frau Brigitte Frank tam zamanında kocasının imdadına yetişti, konuşu değiştirmek için bana dönerek :

— Genel Vali polonyalı din adamlarının büyük dostudur, dedi. Katolik dininin gerçek hamisidir.

Şaşırmış ve sevinmiş gibi yaparak «Ya, sahi mi?» diye bağırdım.

Frank konusunun değiştiğine memnun olmuştu :

— İlk zamanlarda polonyalı din adamları beni sevmiyorlardı, dedi. Ben de son derece önemli bir yığın nedenlerden ötürü rahiplerden hoşnut değildim, ama Rusya savaşındaki son gelişmeler üzerine din adamları bana yaklaştılar. Neden biliyor musunuz? Çünkü Rusya, Almanya'yı yenecek diye ödleri kopuyor. Hah! hah! hah! **Sehr amusant, nicht wahr?** (ne eğlenceli, değil mi?)

— **Ja, sehr amustant,** (evet, çok eğlenceli) diye cevap verdim.

— Şimdi Polonya kilisesi ile aramızda tam bir anlaşma var. Fakat Polonya'daki din siyasetimin ana hatlarını zerre kadar değiştirecek değilim tabii. Böyle bir ülkede kendini saydırmanın tek yolu, ahenk ve uyuşmayı sağlamaktır. Ben kendi kendimle uyuşma halindeyim ve böyle olmaya devam edeceğim. Polonya aristokrasine gelince, ben böyle birşey tanımıyorum. Onlarla temasım yok. Polonyah soyluların evlerine girmem; onlardan hiç biri de benim evime giremez. Kendi saraylarında çalıp oynamalarına izin verdim. Alabildiğine kumar oynuyorlar, borçlanıyorlar, dans ediyorlar. Nasıl bir felâkete gittiklerinden haberleri bile yok. Ara sıra gözlerini açıp kendi felâketlerine sebep olduklarını farkedince, bu defa da fransızca konuşarak, beni zalim bir müstebit ve Polonya'nın düşmanı diye suçlayıp vatanlarının bahtsızlığına ağlıyorlar. Ama az sonra yine çalıp oynamaya başlıyorlar tabii. Burjuvazi mi dediniz? Onların zenginlerinin de çoğu 1939 da cumhuriyet hükûmetinin peşine takılıp Polonya'dan kaçtı. Şimdi mallarını alman memurlar idare ediyor. Burjuvazi artıkları ise serbest meslek sahibi olmamak gibi bir darbe yediğinden beri, sadece bir prensipten ibaret olan muhalefet içine hapsolmuş, son gemilerini de yakarak hayatlarını sürdürmeye çalışıyorlar. Muhalefetin aslı ne biliyor musunuz? Bizzat benim çıkarttığım gülünç dedikodular ve döndürdüğüm fesat çarklarından ibaret. Dedikoduları ben çıkarıp, ben yalanlıyorum, fesadı ben düzenleyip ben bastırıyorum. Bütün Polonyalılar, hele aydınlar, doğuştan suikastçı. Polonya'nın mahvolması karşısında bunları yalnız bir şey teselli ediyor en büyük ihtirasları olan suikastçılığı alabildiğine kullanmak imkânı. Ama benim

kollarım uzun, kollarımı kullanmasını da pek iyi bilirim. Halbuki Himmler öyle mi ya? O ancak insanları kurşuna dizdirmekten, ya da tedhiş kamplarına göndermekten anlar. Polonyalıların ne ölümünden ne hapisten korkmadıklarını bilmezmiş gibi. Orta dereceli okullarla üniversiteler, vatanseverlerin entrika yuvalarıydı, hepsini kapattım. **Kültür**'süz bir ülkede liseler, üniversiteler neye yarar sanki? Proletaryaya gelince... Köylüler karaborsayla zenginleşiyorlar; bıraktım zengin olsunlar. Neden mi? Çünkü karaborsa burjuvaziyi sömürür, sanayi proletaryasını da açgözlü yapar. Öyle olunca da işçilerle köylüler bir araya gelip tek cephe kuramazlar. İşçiler, teknisyenlerin yönetiminde hiç ses çıkarmadan çalışıyorlar. Cumhuriyet yıkıldığı zaman, polonyalı teknisyenler, yurt dışına kaçmadılar, kadrolarını, makinelerini terketmediler, yerlerinde kaldılar. Teknisyenlerle işçiler de bizim düşmanızmız, ama saygı değer düşmanlar. Bunlar suikast hazırlamıyor, sadece çalışıyorlar. Belki onların bu tutumları da bize karşı mücadelenin genel plânına dahildir. Madenlerde, fabrikalarda ve şantiyelerde, Rusya'da basılıp Polonya'ya gizlice sokulan komünist propaganda beyannameleri elden ele dolaşıyor. Gestapo'nun işçi sınıfına karşı misillemeye geçmesini önlemek için, işçi ve teknisyenleri üretim seviyesini düşürmemeye ve tam bir disiplin içinde çalışmaya davet eden beyannameler bunlar. Demek ki Polonya işçi sınıfı başını Himmler'in elinden kurtarmayı, mezarlıklarda ve tedhiş kamplarında yok olmamayı başarırsa, savaştan sonra -tabii almanlar yenilirse- iktidara geçebilecek tek sınıf olacak. Almanya savaşı kazanırsa, o zaman da Polonya'da ayakta kalabilen tek sınıfa, yani işçi sınıfına dayanmak zorunda kalacak. Ama bakın, Polonyalı burjuvalar bu beyannemeleri benim dağıttırdığımı iddia ediyorlar. İftira! Ben yazdırmıyorum, sadece dağıtılmasına göz yumuyorum. Bizim çıkarımız, savaş zorunlukları bakımından Polonya sanayi üretimini en üstün seviyede tutmaktır. Komünist propagandası işçi sınıfının mahvolmaması için, işçileri bizim savaş üretimimize zarar vermemeye davet ederse, biz bu propagandayı kendi amaçlarımız için kullanamaz mıyız? Elbette kullanacağız. Almanya

ve Rusya'nın, bütün Avrupa'da çıkarlarının bağdaşmasına imkân yok. İki tarafın çıkarları sadece bu noktada birleşiyor: işçi sınıfının etkililiğini korumak! Bunu Almanya'nın Rusya'yı, ya da Rusya'nın Almanya'yı ezeceği güne kadar korumak. Şimdi gelelim yahudilere... Gettoların içinde alabildiğine özgürler. Benim kimseye işkence ettiğim yok. Soyluları kumar oynayıp mahvolmakta; burjuvaları suikastlar hazırlamakta; köylüleri karaborsayla zenginleşmekte; teknisyen ve işçileri de çalışmakta serbest bırakıyorum. Çok defa da gözümün birini kapamak zorunda kalıyorum.

— Tüfekle nişan almak için de tek göz kapatılır, dedim.

Frank bir an tereddüt etti.

— Olabilir, dedi, ama rica ederim sözümü kesmeyin. Polonya halkının gerçek vatanı, **rzespopolita Polska**'sı, katolik dinidir. Bu bahtsız halkın elinde kalan yegâne vatan bu işte. Ben de buna saygı gösteriyorum, himaye ediyorum. İlk zamanlarda din adamları ile benim aramda, anlaşmazlığa yol açacak yığınla sebep vardı. Halbuki şimdi durum değişti. Rusya savaşının son gelişmeleri üzerine, Polonya kilisesi, Almanya'nın Polonya siyaseti karşısındaki tutumunu değiştirdi. Gerçi kilise bana yardım etmiyor ama, benimle savaşmıyor da. Alman ordusu Moskova duvarları dibinde yenildi. Hitler Rusya'yı ezmeyi başaramadı, daha doğrusu henüz başaramadı. Polonyah din adamları ise, nazilerden çok komünistlerden, almanlardan çok ruslardan korkuyorlar. İhtimal hakları da var. Görüyorsunuz gayet samimi konuşuyorum. Polonya'nın İsa'sı önünde saygıyla eğildiğimi söylerken de samimiyim. İsa'nın silahını elinden aldın da ondan önünde eğiliyorsun, diyebilirsiniz. Halbuki, Polonya İsa'sının elinde bir makineli tüfek de olsa yine önünde eğileceğimi bilmenizi isterim. Hem Almanya'nın çıkarları, hem de bir katolik olarak vicdanım bunu emreder. Polonyah din adamları beni olsa olsa bir tek bakımdan suçlayabilirler: Czenstochova'daki Siyah Meryem Ziyaretgâhını kapattım. Ama bu da benim hakkımdı. Zaman zaman yüzbinlerce fanatiğin bu ziyaret yerinde toplanmasına göz yummak, Polonya'daki alman işgal

idaresi için elbette tehlikeli olur. Burasını her yıl iki milyona yakın hristiyan ziyaret ediyor. Ziyaretleri de yasak ettim, Siyah Meryem'in teşhirini de. Bunun dışındaki bütün suçlamaların cevabını ancak Führer'ime ve vicdanıma veririm.

Birden sustu ve etrafına bakındı. Bir hamlede acı ve hoşnutsuz bir belağatle birçok şeyi birden anlatmıştı. Susuyor ve dikkatle yüzüne bakıyorduk. Frau Brigitte'in gözlerinden yaşlar süzülüyordu, bir yandan da gülümsüyordu. Frau Wachter ile Frau Fischer heyecanlanmışlardı, gözlerini Genel Vali'nin terle ıslanmış yüzünden ayıramıyorladı. İçime sıkıntı verdi bu sessizlik. Gürültü etmeden öksürmeye çalıştım. Mendiliyle yüzünü silen Frank, bana döndü, uzun uzun yüzüme baktıktan sonra gülümseyerek sordu

— Czenstochova'ya gittiniz, değil mi?

Ünlü ziyaret yerini görmek için gerçekten bir kaç gün önce Czenstochova'ya gitmiştim. Paulin tarikatının Roma koluna bağlı olan din adamlarının davetlisiydim. Peder Mendera, Polonyalılar için pek kutsal sayılan Siyah Meryem tasvirinin bulunduğu kilise mahzenine indirmişti beni. Bizans usulü gümüş bir çerçeve içinde duran tasvir, isveçlilerin bir kuşatma sırasında mabette yaktıkları ateşin dumanıyla yüzü karardığı için Siyah Meryem diye anılıyordu. Himmler'in yakın akrabası olan Czenstochova **Stadthauptmann**'dan, kutsal tasviri görebilmek için özel izin almıştım. Rahipler kendisinden korkarlar, nefret ederler, fakat büyük saygı gösterisinde bulunurlardı. Rahipler de almanların Polonya'yı işgalinden beri ilk defa bu kutsal tasviri görebileceklerdi. Bu beklenmedik olayla hem şaşırmış, hem sevinmişlerdi.

Kiliseyi geçip mahzene indik. Kilisede diz çökmüş köylüler de kalkıp peşimize takılmışlardı. **Stadthauptmann**'ın yanımıza verdiği iki müfettiş, Günter Laxy ve Fritz Grieshammer ile iki SS, eşikte durdular. Günter Laxy, Peder Mendera'ya bir işaret yaptı, o da bana dönüp sıkıntılı bir tavırla yüzüme baktı ve italyanca «köylüler?» diye sordu. Yüksek sesle almanca cevap verdim: «köylüler de girecek!» O sırada mabedin başrahibi yanımı-

za geldi. Ufacık, zayıf, yüzü kırış kırış bir ihtiyardı. Hem ağlıyor, hem gülüyordu. Arada kocaman bir yeşil mendil çıkarıp burnunu siliyordu. Mabedin loşluğunda altınlar. gümüşler, değerli mermerler pırıl pırıldı. Mihrabın önünde diz çöken köylüler Hazreti Meryemin tasvirini örten gümüş perdeye dikmişlerdi gözlerini. Arada bir, eşikte bekleyen SS'lerin tüfeklerinin takırtısı işitiliyordu. Birden boğuk bir trampet sesi mahzenin duvarlarını titretti. Palestrina'nın muzaffer noktaları gümüş bir borazandan yükselirken, ağır ağır perde kalktı, mumların kırmızı ışığında şıkır şıkır yanan kıymetli taşlar ve incilerle çevrili Siyah Bakire, kucağında çocuk olduğu halde ortaya çıktı. Secdeye varmış köylüler ağlıyorlardı. Tutmaya çalıştıkları hıçkırıklarını, alınlarını mermer zemine vuruşlarını işitiyordum. Madonna'ya sesleniyorlardı : Meryem! Meryem! Ailelerinden birini, annelerini, kardeşlerini, kızlarını, karılarını çağırır gibi. Hayır, hayır, annelerini çağırır gibi değil, annelerine seslenseler «Meryem» değil «anne» derlerdi. Madonna İsa'nın anasıydı. Onların değil, sadece İsa'nın anasıydı. Seslendikleri sanki kızkardeşleri, kızları ya da karılarıydı, çünkü onu ismiyle çağırıyorlardı Meryem! Meryem! Eşikte hareketsiz duran SS'lerin duymasından korkar gibi, alçak sesle sesleniyorlardı. Trampetlerin boğuk ve tehditkâr sesi ile uzun gümüş borazan haykırışı binanın temellerini sarsıyordu. Mermer kubbe üzerimize yıkılıverecekti sanki. Köylüler şimdi bir ruh çağırır gibi Meryem! Meryem! diye sesleniyorlardı. Kızkardeşlerini, karılarını, kızlarını ölüm uykusundan uyandırmak istiyor gibiydiler : Meryem! Meryem!

O anda Başrahip ile Peder Mendera geri döndüler. Köylüler de susup geriliediler. Günter Laxy'ye, Fritz Grieshammer'e, çelik miğferleri alınlarını örten, eşikte hareketsiz duran silahlı SS lere baktılar. Ağlayarak, sessizce ağlayarak bakıyorlardı. Trampetlerin boğuk sesi ve borazanların çınlaması mermer kubbe altında daha da şiddetlendi, perde ağır ağır indi, Madonna yaldızlı parıltılar arasında kayboldu. Köylüler göz yaşlarıyla yıkanmış yüzlerini bana çevirip gülümsediler.

Cracovie yakınındaki Wieliczka tuz madenlerinin di-

bindeki işçilerin dudaklarında da böyle aniden doğan bir gülümseyiş gördüğümü hatırladım. Kaya tuzu bloklarının içine oyulmuş karanlık mağaralarda, meşalelerin dumanlı ışığında, açlık ve ızdırabın kemirdiği bir yığın solgun yüz, bir hayalet ordusu gibi aniden karşıma çıkmıştı. Kaya tuzu bloklarına oyulmuş bir kilisedeydik. Kilise 17 inci yüzyılın sonuna doğru Wieliczka madencileri tarafından madenci kalemi ve kazmalarla barok stilde oyularak yapılmıştı. Tuz duvarlara, İsa'nın, Meryem'in ve azizlerin heykelcikleri de oyulmuştu. Kaya tuzundan mihrabın önünde diz çöken ya da girişin iki tarafına sıralanmış olan madenciler de tuzdan heykellere benziyorlardı. Ağlayarak yüzüme bakıyor, bir yandan da gülümsüyorlardı.

Frank cevap vermeme vakit bırakmadan ilâve etti

— Czenstochova mabedinde trampet sesleriyle, gümüş borazanların sesini duydunuz ve siz de «bu, Polonya'nın ruhudur» diye düşündünüz değil mi? Hayır : Polonya sessiz, bir ceset gibi hareketsiz. Ama Polonya'nın muazzam ve buz gibi sessizliği, bizim sesimizden, çığlıklarımızdan, tüfek seslerimizden daha kuvvetli. Bir ölü ile savaşmak gibi bir şey bu... Ama yine de biliyorsunuz ki, canlı bir şey var karşınızda. Damarlarında kam dolaşıyor, gizli bir düşünce beynini kemiriyor, göğsünde kalb yerine sizden çok daha kuvvetli bir kin çarpıyor. Canlı bir cesetle döğüşmekten hiç farkı yok bunun. Hah! hah! hah! **Mein lieber** Schmeling, hiç bir cesetle döğüştünüz mü?

Schmeling derin bir hayret ifadesiyle baktı

— Hayır, dedi.

— Ya siz **lieber** Malaparte?

— Bir cesetle döğüşmedim ama, canlı insanlarla ölü insanların mücadelesine tanık oldum.

— Nasıl olur? diye bağırdı Frank. Nerede oldu bu?

Hepsi dikkatle yüzüme bakıyorlardı.

— Podul Iloaiei'de diye cevap verdim.

— Nerede bu Podul İloaiei?

Podul İlaoiei, Romanya-Besarabya sınırındadır. Moldavya'daki Jassy'den 20 kilometre kadar uzakta bir köy-

dür : beyaz toz bulutlarıyla dolu mavi bir gökyüzünün altında, tozlu bir vadinin ortasında, tozlu bir köy. Vadi dardır, etrafı aydınlık, basık ve ağaçsız tepelerle çevrilidir. Orada burada birkaç akasya kümesi, birkaç bağ, ve zayıf buğday tarlaları görülür, işte o kadar.

O gün insanın derisini kavlatan sıcak bir rüzgâr esiyordu, ekin toplanmıştı. Ağır, yapışkan bir gökyüzü altında sarı saman yığınları parlıyor, vadiden toz bulutları kalkıyordu. 1941 mayıs aynın sonlarındaydık. Jassy'deki büyük katliamdan bir kaç gün sonraydı. Herkesin «Marki» dediği, Jassy'deki İtalyan Konsolosu Sartori ile Podul İloaiei'ye gidiyorduk. Otomobilimizde «faşizm budalası» Lino Pelligrini de vardı. Efendi çocuktu Pelligrini. Genç karısı ile balayım geçirmek için Jassy'ye gelmişti ve Mussolini'nin gazetelerine «Kızıl Köpek» Mareşal Mihai Antonesco ile rumen halkını mahva sürükleyen bütün öteki hunhar serserileri öven heyecana dolu makaleler döşeniyordu. Pelligrini Moldavya güneşi altında, Transilvanya Alpleri ile Tuna'nın kaynağı arasında kalan bölgedeki en yakışıklı erkekti. Kadınlar ona bayılıyorlardı. Pelligrini geçerken pencerelere üşüşür, dükkanların önüne çıkar, «Ah, ce frumos! ce frumos!» «Ah ne yakışıklı, ne yakışıklı!» diye iç çekerlerdi. Yakışıklılığı bir yana, «faşizm budalası» sıfatına layık bir adamdı Pelligrini. Ayrıca tahmin edeceğiniz gibi, kendisini biraz da kıskanıyordum. Keşke biraz daha çirkin, fakat daha az faşist olsaydı diye düşünüyor, içten içe onu küçümsüyordum. Fakat bu küçümseyiş, ancak 'assy Polis Müdürünün suratına «pis katil!» diye bağırdığını işittiğim güne kadar devam edebildi. Pelligrini Jassy'ye sovyet uçaklarının bombaları altında balayı yapmaya gelmişti ve gecelerini eski mezarlığın taşları ortasında ki sığınakta karısı ile bir köşeye büzülüp geçiriyordu. «Marki» Sartori soğuk bir Napoli'liydi, heyecansız, tembel bir adamdı. Fakat büyük pogrom gecesi, yüz kadar yahudiyi jandarmaların elinden kurtarabilmek için hayatını yüz kere tehlikeye atmıştı. Şimdi üçümüz beraber, İtalyan Konsolosluğu binasının sahibi olan yahudi avukatı bulmak için Podul İloaiei'ye gidiyorduk. Jandarmalar son derece dürüst bir insan olan yahudi avukatı, kon-

solosun bahçesinde tüfek dipçikleriyle vura vura ağır şekilde yaralamış, sonra yarı ölü halde alıp götürmüşlerdi. Belli ki maksatları adamın işini başka yerde bitirmekti. İtalyan Konsolosluğu içinde bir yahudiyi öldürüp suç delilini ortada bırakmak işlerine gelmemişti.

Hava sıcaktı, araba derin çukurlarla dolu yolda ağır ağır ilerliyordu. Saman nezlesi olmuştum, durmadan aksırıyordum. Sinek bulutları hiddetli bir vızıltıyla peşimizden geliyordu. Sartori, sinekleri mendiliyle kovalıyordu; yüzü ter içinde kalmıştı.

— Amma iş ha! diyordu. Moldavya binlerce cesetle doluyken, kalkıp bir ceset aramak... Saman ambarında bir iğne aramaktan ne farkı var?

— Allahaşkına Sartori samandan bahsetmeyin, dedim ve bir kere daha aksırdım.

— Hay Allah, saman nezlesi olduğunuzu nasıl da unuttum!

Sartori kızarmış yüzümü, morarmış burnumu, şiş gözlerimi acıyarak seyrediyordu.

— Ceset arama işini siz seviyorsunuz, dedim. Sevdiğinizi itiraf edin dostum. Siz Napoli'lisiniz, Napoli'liler de ölülere, cenazelere, ağıtlara, matemlere, mezarlıklara bayılırlar. En sevdiğiniz şeylerden biri de ölü gömmek değil mi? Haydi, haydi, itiraf edin cesetlerden hoşlandığınızı!

— Alay etmeyin Malaparte. Bu sıcakta bir ceset peşinde koşmaktan memnuniyetle vazgeçebilirim. Ama bu bahtsızın karısına, kızma söz verdim bir kere. Söz demek, borç demek. Zavallı kadıncağızlar, adamın hayatta olabileceğinden hâlâ ümit kesmemişler. Ne dersiniz Malaparte, Sahiden hayatta olabilir mi acaba?

— Nasıl hayatta olsun? Adamcağızı gözünüzün önünde öldürmeleri için kendi elinizle teslim etmediniz mi? Bir itirazda bile bulunmadınız. Kasaplar gibi şişman olmanızın sebebini şimdi anlıyorum. Meğer Jassy'deki Konsoloslukta neler dönermiş neler?

— Malaparte, Mussolini adil bir insan olsa, bu meseleden sonra beni Büyükelçi yapar.

— Yok, yok, dışişleri bakanı yapar. Bahse girerim

ki bu cesedi yatağınızın altına sakladınız. Haydi Sartori itiraf edin, yatağın altına bir ceset saklayıp uyumaya bayılıyorsunuz.

Sartori mendiliyle yüzünü siliyor, bir yandan da «hay Allah! hay Allah!» diye soluyup duruyordu.

Yahudi avukatın cesedini üç gündür arıyorduk. Bir gün önce, akşam vakti bizzat Polis Müdürünü gidip görmüş, adamcağızın son dakikada katillerin hışmından kurtulup da bir hapishaneye atılıp atılmadığını öğrenmeye çalışmıştık. Polis Müdürü bizi nezaketle karşılamıştı. Adamın sarkık sarı bir cildi, gür kaşlarının gölgesinde yeşil yankılar yapan kara ve «kıllı» gözleri vardı. Gerçekten hayretle gördüm ki, göz kapaklarının iç kısmına kadar kıllar bitmişti. Kirpik değildi bunlar, sık, incecik ve gri renkte kıllar, kuş tüyü gibi neredeyse gözlerinin içini kaplamıştı.

Polis müdürü gözlerini aralıyarak: -saint-spriden hastahanesine baktınız mı? Belki oradadır, dedi.

Sartori sakindi :

— Hayır, hastahanede yok.

Adam gri kuş tüylerinin arasındaki incecik bir yarıktan kara-yeşil parıltılar saçan gözlerini Sartori'ye dikerek sordu :

— Bu olayın Konsolosluk içinde cereyan ettiğine ve bu işi yapanların benim jandarmalarım olduğuna... gerçekten emin misiniz?

Sartori gülümseyerek bu soruyu başka bir soruyla karşıladı :

— Bu cesedi bulmama yardım edecek misiniz, etmeyecek misiniz?

Polis Müdürü bir sigara yaktı :

— Ama İtalyan Konsolosluğunun pencerelerinden, sokaktan geçen jandarma devriyeleri üzerine bir kaç el ateş edilmiş?

Sartori hâlâ gülüyordu

— Yardım ederseniz, cesedi bulmam zor olmaz.

Polis Müdürü nazikâne gülümsedi :

— Cesetlerle uğraşacak vaktim yok. Canlıların işi başımdan aştı zaten.

— Allahtan, dedi Sartori, canlıların sayısı hızla aza-

lıyor. Demek ki yakında dinlenme imkânını bulacaksınız.

— Dinlenmeye gerçekten ihtiyacım var.

Sartori ayni sakin sesle sordu

— Anlaşsak da işi bölüşsek, ne dersiniz? Siz hayattaki katilleri bulup tutuklamakla meşgul olurken, ben de ölüyü arasam?

— Bu efendinin cesedini bulup bana getirmez ve öldürüldüğünü isbat edemezseniz, katilleri arama işine nasıl başlayabilirim?

Yine gülümsedi Sartori :

— Haksızsınız diyemeyeceğim. Pekâlâ, size cesedi getireceğim. Buraya sizin odanıza getireceğim, hem de öteki yedi bin cesetle beraber getireceğim. Yardım edersiniz bana, arasından seçeriz. Anlaştık mı?

Ağır ağır, gülümseyerek ve hiç bir şeyin bozamadığı bir soğukkanlılıkla konuşuyordu. Napoli'lileri iyi tanırım, bazılarının ne biçim insanlar olduklarını bilirim. Şimdi de Sartori'nin için için hiddetten kaynadığını farkediyordum.

Polis müdürü :

— Anlaştık, dedi.

İşte o zaman «faşizm budalası» Pelligrini yerinden fırladı, yumruklarını sıkarak Polis Müdürünün yüzüne haykırdı : «Aşşağılık katil! Alçak serseri!»

Hayretle baktım. Pelligrini'ye ilk defa onu hiç kıskanmadan bakıyordum. Gerçekten yakışıklıydı : uzun bir boy, atletik bir yapı, mat bir cilt, titreyen burundelikleri, ateş saçan gözler. Hırsla yerinden fırlarken, kıvırcık siyah saçları uzun bukleler halinde alnına dökülmüştü. Yüzüne derin bir saygıyla bakıyordum. Evet, bir «faşizm budalasaydı» ama Jassy'deki pogrom gecesi, zavallı bir kaç yahudinin hayatını kurtarmak için kendi hayatını bir çok defa tehlikeye atmıştı. Şimdi de bir yahudinin cesedi için hayatını tehlikeye atmakta tereddüt etmiyordu; hemen o akşam kendisini bir sokak başında temizlemeleri için Polis Müdürünün bir işaret vermesi yeterdi. Pelligrini de bilirdi bunu.

Polis Müdürü de ayağa kalkmış kıllı gözlerini ona dikmişti. Pek âlâ silahını çekip karnını patlatabilirdi.

Sartori'yi, Pelligrini'yi, beni vurabilirdi, fakat cesaret edemiyordu. Biz rumen değildik, Jassy'nin zavallı yahudileri de değildik. Mussolini bu hareketini yanına bırakmaz diye korkuyordu. (Hah! hah! hah! Mussolini bizim intikamımızı alır diye korkuyor! Bilmiyor ki, bizi öldürse, Mussolini'ye vız gelir. Mussolini başını ağırtacak işlerden hiç hoşlanmaz. Mussolini'nin herkesten, hatta kendi kendinden bile korktuğunu nereden bilsin?)

Jassy Polis Müdürünün Mussolini'den korktuğunu düşününce gülmeye başladım.

Adam birden bana döndü :

— Gülecek ne var?

Pelligrini'ye sordum :

— Bu efendi ne istiyor benden? Neye güldüğümü mü merak etmişti?

— Evet, dedi Pelligrini, Neye güldüğünü öğrenmek istiyor.

— Ona gülüyorum. Hakkım yok mu gülmeye?

— Elbette var. Fakat anladığıma göre kendisine gülünmesinden hoşlanmadı.

— Hoşlanmadığı belli zaten.

Sartori heyecansız sesiyle sordu

— Sahi ona mı gülüyorsunuz? Özür dilerim Malaparte ama galiba haksızsınız. Çok kibar bir insan bu bey. Kendisine lâyık olduğu gibi muamele etmeli.

Sessizce yerimizden kalkıp dışarı çıktık. Daha eşikteyken Sartori durdu

— Allahaısmarladık demeyi unuttuk, dönelim mi?

— Yok canım, dedim. En iyisi şimdi gidip jandarma komutanını bulalım.

Jandarma komutanı bize sigara ikram etti, anlattıklarımızı nezaketle dinledikten sonra :

— Podul İlodoaici'ye gitmiş olmalı, dedi.

Sartori sordu :

— Podul İloaiei'ye mi? Ne yapmaya gitmiş olabilir?

Katliamdan iki gün sonra yahudilerle dolu bir tren, Jassy'ye yirmi kilometre mesafedeki Podul İloaiei'ye hareket etmişti. Polis Müdürü bu köyde bir tedhiş kampı kurmayı kararlaştırmıştı. Tren üç gün önce hareket et-

tiğine göre, şimdiye kadar çoktan yerine varmış olmalıydı.

— Podul İloaiei'ye gidelim, dedi Sartori.

Böylece ertesi sabah otomobille Podul İloaiei köyü yönünde yola çıktık. Tozlu tarlalar arasında kaybolmuş bir istasyonda durup treni sorduk. Depoya giden yol üstünde, terkedilmiş bir vagonun gölgesinde oturan askerler, on kadar hayvan furgonundan müteşekkil bir katarın iki gün önce oradan geçtiğini söylediler. Furgon bütün gece istasyonda kalmıştı. Mühürlü vagonlara tıkılmış bu bahtsız insanlar. ağlamışlar, inlemişler, haykırmışlar ve muhafızlara, hava alınacak yerlere çakılan tahtaları sökmeleri için yalvarmışlardı. Her furgona yaklaşık olarak iki yüz yahudi tıkılmış, hayvan naklinde kullanılan vagonlara has dar ve parmaklıklı deliklere de, zavallılar nefes almasın diye tahtalar çakılmıştı. Tren şafakta tekrar Podul İloaiei'ye hareket etmişti.

— Belki Podul İlaoiei'ye varmadan yetişirsiniz, dedi askerler.

Demir yolu, vadinin ortasında kara yoluna paralel uzanıyordu. Podul İloaiei yakmlarına gelmiştik ki, uzun bir ıslık sesi işittik ve birbirimize baktık. Sesin nereden geldiğin anlamış ve sararmıştık. Sartori mendiliyle yüzünü kurulayarak

— Ne sıcak! dedi. Fakat ayni anda bu lafı söylediğine pişman olduğunu, yüzünün kıpkırmızı kesildiğini farkettim. Hayvan vagonlarına iki yüzer kişi bir arada tıkılmış, havasız, susuz zavallıları hatırlamıştı. Bu ıslık sesi, güneşin hareketsiz ışığı altındaki ıssız ve tozlu arazide uzaklardan gelen bir hayalet sesi etkisi yapıyordu. Tren kapalı bir yolda öylece duruyordu. Sonra ağır ağır harekete geçti; biz de kara yolundan onunla beraber ilerlemeye koyulduk. Küçük pencerelerine tahtalar çakılmış vagonlara bakıyorduk : bu tren, yirmi kilometrelik yolu üç günde almıştı. Belli ki askeri konvoylara yol vermişti. Zaten aceleye ne lüzum vardı? Podul İloaiei'ye üç ayda da varsa, vaktinde gelmiş sayılırdı.

Nihayet geldik Podul İloaiei'ye. Tren, depoya giden yol üstünde ve istasyonun hemen girişinde durdu. Öğlen olmuştu, boğucu bir sıcak ortalığı yakıp kavuruyor-

du. İstasyon memurları yemeğe gitmişlerdi. Trenin sürücüsü, makinist ve muhafızlar yere inip, vagonların gölgesine uzandılar.

Askerlere :

— Derhal açın vagonları! dedim.

— Açamayız Domnule Kapitan.

— Açın diyorum, derhal açın! diye haykırdım.

— Açamayız, dedi makinist. Vagonlar hep mühürlü, istasyon şefini bulmak lâzım.

İstasyon şefi sofradaydı. Önce yemeğini yarıda bırakmaya yanaşmadı, fakat Sartori'nin İtalyan Konsolosu, benim de İtalyan bir Domnule Kapitan olduğumu öğrenince çaresiz kalktı, eline koskoca bir kıskaç alıp peşimizden seyirtti. Askerler ilk vagonun kapısını açmak için derhal işe koyuldular. Tahta ve demirden yapılmış kapı direniyordu, sanki yüz kol çekiyordu arkasından. İstasyon şefi bir ara bağırdı : «Hey içerdekiler! siz de itin bakalım!» hiç cevap çıkmadı içerden. O zaman hep birden kapıya asıldık. Sartori vagon kapısının önünde, ayakta duruyordu, başını yukarıya doğru kaldırmış, mendille yüzünü kuruluyordu. Birden kapı yerinden oynadı ve vagon açıldı.

Evet, vagon açıldı ve içerdeki esir yığını olduğu gibi Sartori'nin üzerine yığıldı. Sartori yere yuvarlanmış, bu korkunç yığının altında kalmıştı. Boğuk bir sesle ve bütün ağırlıklarıyla, üçer beşer düşüyordu cesetler çimento heykeller gibi. Cesedlerin soğukluğu ve ağırlığı altında kalan Sartori, bu ölü yığınından, bu buz gibi yığından kendini kurtarmak için çabalıyor, çırpınıyordu. Fakat sonunda, bir çığ altında kalmış gibi, ölü kümesi arasında kayboldu. Ölüler hiddetlidir, inatçıdır, yırtıcıdırlar. Budaladır ölüler. Kadınlar gibi, çocuklar gibi kaprislidirler, gösteriş severler. Çılgındır ölüler. Bir ölü bir diriden nefret ederse, vay geldi dirinin başına! Bir ölü bir diriyi severse, vay geldi dirinin başına! Bir diri bir ölüye hakaret ederse, izzetinefsini kırarsa, şerefini yaralarsa, vay geldi o dirinin başına! Ölüler kıskançtırlar, intikamcıdırlar. Hiç kimseden korkmazlar. Hiç bir şeyden korkmazlar : ne silahtan, ne yaralanmaktan, ne de bir yığın düşmandan. Ölümden bile korkmazlar. Ses-

sizce, dişleriyle, tırnaklarıyla mücadele ederler, bir adım bile gerilemezler, tuttuklarını bırakmaz ve kaçmazlar. İnatçı ve soğuk bir cesaretle, gülerek ya da dişlerini gıcırdatarak, soluk ve dilsiz, gözleri dönmüş, yerinden uğramış bir halde (deli gözleri gibi) mücadele ederler. Yenilgiye uğradıkları, bozgunu kabul ettikleri zaman, ya da kendilerini yenilmiş hissettikleri an, yağlı, yapışkan bir koku çıkarır, yavaş yavaş çürür ve dağılırlar.

Cesetlerin bir kısmı kendini bütün ağırlığıyla Sartori'nin üstüne atıyor, bir kısmı bütün soğukluk ve sertliğiyle külçe gibi tepesine düşüyor, diğerleri de ya göğsüne bir kafa atıyor, ya da dirsekleri, dizleriyle çarpıp geçiyordu. Sartori, cesetlerin saçlarını, elbiselerinin eteklerini avuçluyor, kollarından yakalamaya çalışıyor, boğazlarını sıkarak, yüzlerini yumruklayarak kurtulmaya çalışıyordu. Sessiz ve vahşi bir mücadeleydi bu. Hepimiz yardıma koşmuştuk ve onu bu ağır ölü yığını altından çıkarmaya çalışıyorduk. Nihayet, epeyce uğraştıktan sonra, bir tarafından yakaladık Sartori'yi, çekip çıkardık. Sartori ayağa kalktı elbisesi paramparça olmuş, gözleri şişmişti. Yanağından kan akıyordu, yüzü sapsarıydı ama sakindi. sadece

— Bakın aralarında yaşayan var mı? dedi. Biri yüzümü ısırdı.

Askerler vagona çıktılar ve kalan ölüleri tek tek dışarı atmaya başladılar. Yüz yetmiş dokuz kişi boğularak ölmüştü. Hepsinin yüzleri şişti, morarmıştı. Bu arada olduğumuz yere bir müfreze alman askeriyle köylüler de gelmişti. Öteki vagonların açılmasına, ölülerin dışarı çıkarılmasına ve demir yolunun kıyısındaki meyilli toprağa uzatılmasına yardım ettiler. Podul İloaiei yahudilerinden bir grup da, başlarında hahamları olduğu halde gelmişlerdi. İtalyan Konsolosunun orada bulunduğunu öğrenince cesaret bulmuşlardı. Solgun fakat sakindiler. Ağlamıyorlardı. Metin bir sesle konuşuyorlardı. Hepsinin Jassy'de ya bir akrabası ya bir ahbabı vardı. Hepsinin de yüreği bir akraba veya bir dostun hayatı için titriyordu. Baştan aşağı siyahlar içindeydiler, başlarına da acaip biçimli sert fötr şapkalar giymişlerdi. Podul İloaiei Tarım Bankası yönetim kurulundan olduklarını söyleyen

beş altı kişi ile haham, Sartori'nin önünde eğildiler.

— Hava sıcak, dedi haham. Eliyle yüzündeki teri kuruluyordu.

Sartori de mendilini alnına bastırdı :

— Eh, oldukça sıcak.

Sinekler kızgın kızgın vızıldıyordu. Demiryolu kenarına dizilmiş bütün ölülerin sayısı iki bin kadardı. Güneş altına serilmiş iki bin ceset. Bu kadarı çoktu, hatta fazlaydı bu kadarı. Anasının dizleri arasına sıkışmış bir bebek daha yaşıyordu. Bayılmıştı, ama nefes alıyordu. Minik kollarından biri kırılmıştı. Annesi bebeğin ağzını kapı aralığına dayayarak, üç gün öylece tutmuş ve kurtarmayı başarmıştı. Olduğu yerden ayrılmamak için, can çekişen bir yığın insanla vahşice mücadele etmiş ve bu korkunç mücadele sırasında ezilerek ölmüştü. Çocuk anasının bacakları altında kalmış fakat incecik dudaklarıyla, çizgi kadar ince bir aralıktan gelen havayı emmişti.

Sartori acaip bir sesle «Yaşıyor!» diye bağırıyordu. Yaşıyor! yaşıyor! Yürekli Sartori'ye, en sonunda heyecanlanan, ama ölüler yüzünden değil de henüz hayatta olan bir çocuk yüzünden heyecanlanan bu şişman ve heyecansız Napoli'liye duygulanarak bakıyordum.

Bir kaç saat sonra, artık güneş batarken, askerler hayvan vagonlarının birinin dibinden, başı kanlı bir mendille sarılı bir ceset çıkarıp demiryolunun kenarına attılar. Bu, Jassy'deki İtalyan Konsolosluğu binasının sahibi olan avukattı, bizim aradığımız adamdı. Sartori bir zaman sessizce ölüye baktı, alnına dokundu, sonra hahama dönerek «dürüst bir insandı» dedi.

Derken bir itişme sesi duyduk. Çingenelerle köylüler dört bir yandan koşup gelmişler, cesetleri soyuyorlardı. Sartori bir itiraz hareketi yapmak istedi fakat haham kolunu tuttu :

— Faydasız! dedi. Adet böyledir. sonra yaslı bir gülümseyişle usulca ilâve etti Yarın ölülerden çaldıkları elbiseleri satmaya bize gelirler. Biz de alırız, ne yapalım?

Sartori susuyor, bu bahtsızların nasıl soyulduğunu seyrediyordu. Ölüler, saldırganların yapmak istedikle-

rine, bütün güçleriyle karşı koyar gibiydiler. Saldırganlar, sırılsıklam ter içinde, haykırarak,
küfrederek isyankâr kolları kaldırmaya, kaskatı dirsekleri ve sert dizleri bükmeye çalışıyor, ceketleri, pantolonları, iç çamaşırlarını sıyırmaya çabalıyorlardı. Ölü bir genç kızın üzerinden gömleğini çıkarmanın bu kadar zor olabileceğini hiç tahmin etmezdim. Umutsuz bir direniş göstermekte ne fazla kadınlar inat ediyorlardı. Kadınlara, içlerinde halâ canlı kalmış bir haya duygusu mu kendini savunma gücü veriyordu acaba? Bazan dirseklerinin üzerinde dikiliyor, beyaz yüzlerini soyguncuların ter içindeki saldırgan suratlarına yaklaştırıyor, bebekleri büyümüş gözleriyle uzun uzun ve dikkatle bakıyorlardı. Sonunda boğuk bir gürültüyle çırılçıplak toprağa düşüyorlardı.

Sartori sakin sesiyle:

— Geç oldu, artık gitsek, dedi.

Sonra hahama dönerek «o dürüst insanın» ölüm zaptını kendisine vermesini rica, haham da Sartori'nin önüne eğildi. Hep birlikte köye doğru yola koyulduk.

Tarım Bankası Müdürünün odasında boğucu bir sıcak vardı. Haham, havranın kayıt defterini getirtti, bahtsız adamın ölüm zaptını yazdı ve Sartori'ye verdi. O da kâğıdı aldı, katladı, portföyüne yerleştirdi. Uzaktan bir trenin düdüğü işitiliyor, mavi kanatlı koca bir sinek mürekkep hokkasının etrafında vızıldayıp duruyordu.

— Gitmek zorunda olduğum için çok üzgünüm, dedi Sartori. Fakat akşam olmadan Jassy'ye dönmeliyim.

Tarım Bankası yöneticilerinden biri italyanca:

— Biraz bekleyin rica ederim, dedi.

Kısa boylu, şişman, sivri sakallı bir yahudiydi bu. Küçük bir çekmece açtı, bir şişe vermut çıkarıp bardakları doldurdu. Vermutun, Torino'dan geldiğini ve gerçek cinzano olduğum söyledi. Ondan sonra da yine italyanca konuşarak Venedik'e Floransa'ya, Roma'ya birçok defa gitmiş olduğunu, iki oğlunun İtalya'da Pauda Üniversitesinde tıp öğrenimini yaptıklarını anlattı.

— Oğullarınızı tanımak isterdim, dedi Sartori.

— Öldüler, diye cevap verdi yahudi. Geçen gün Jassy'de ölenler arasında onlar da vardı. -İçini çekerek ek-

ledi- Çocuklarımın okudukları üniversiteyi görmek için Padua'ya gitmeyi çok isterdim.

Sineklerle dolu odada bir süre sessiz oturduk. Sonra Sartori kalktı ve konuşmadan çıktık. Otomobile binerken, italyanca konuşan sivri sakallı yahudi, Sartori'nin kolunu tuttu, mütevazı bir tavırla ve alçak sesle:

— İlahi Komedinin tamamını ezbere bilirim, dedi. **Nel mezzo del cammin di nostra vita**...

Otomobil hareket etti ve siyahlar içindeki yahudiler, arkamızdaki toz bulutu içinde kayboldular.

Frank alayla:

— Uygar insanlar değil bu rumenler! dedi.

Fischer başını sallayarak onayladı:

— **Ja, es ein Volk ohne kultur!** (Evet, kültürsüz bir halk!)

— Haksızsınız diye itiraz ettim. Rumenler soylu ve yiğit insanlardır. Çok severim rumenleri. Bu savaşta, bütün latin halklar içinde sadece rumenler, İsa'ları ve kral-lar için kanlarını dökerek soylu bir görev duygusuna ve yiğitliğe sahip olduklarını gösterdiler. Rumenler basit insanlardır, çilekeş ve ince ruhlu köylülerdir. Onlara örnek olmaları gereken insanların, ailelerin ve sınıfların ruhları çürümüş, zihinleri çürümüş, kemikleri çürümüşse kabahat kimin? Ben rumen halkını yahudi pogromundan sorumlu tutamam. Başka yerlerde olduğu gibi Romanya'daki pogromlar da ya emirle düzenlenmiştir, ya da devlet makamlarının suç ortaklığı vardır. Karınlara yarılmış ve danalar gibi çengellere geçirilmiş yahudi cesetlerinin Demir Muhafızların kahkahaları arasında günlerce Bükreş'teki kasap dükkânlarına asılmasından, tek başına rumen halkını nasıl sorumlu tutabilirsiniz?

— İsyan duymanızı anlıyor ve bu duyguyu paylaşıyorum, dedi Frank. Polonya'da Allaha şükür -biraz da bana şükür- böyle dehşet verici olaylarla karşılaşmadınız, karşılaşmayacaksınız da. Hayır **Mein Lieber** Malaparte, Polonya'da, alman Polonya'sında soylu merhamet duygunuzu göstermek fırsatını ve bahanesini bulamayacaksınız.

— Şüphesiz Sartori, Pelligrini ve ben, Jassy Polis Müdürüne söylediklerimizi size söyleyemeyiz. Tedbirsizlik et-

miş oluruz. Beni hiç değilse bir tedhiş kampına kapativerirsiniz.

— Mussolini de itiraz bile etmez, değil mi?

— Eder mi hiç? Başına gaile çıksın istemez Mussolini.

Frank ciddileşerek ve mübalağalı bir ifadeyle:

— Bilirsiniz ki, dedi, âdil ve dürüst bir insanımdır. Ayrıca **sense of humor**'um da vardır. Söyleyecekleriniz haklıysa, dürüstse, hiç korkmadan gelip bulabilirsiniz beni. Burada Varşova'dayız, Jassy'de değil; ben de Jassy Polis Müdürü değilim. Aramızdaki anlaşmayı unuttunuz mu? Polonya'ya geldiğiniz zaman size söylediğimi hatırlamıyor musunuz?

— Gestapo'nun beni sıkıca göz altında tutacağını, fakat serbest bir insan gibi düşünüp hareket edebileceğimi söylemiştiniz. Siz de, ben de karşılıklı olarak düşündüklerimizi açıkça söyleyebilecektik. Sonra kriket kaidelerine saygı göstereceğiniz hususunda teminat vermiştiniz bana. Bir maç yapıyormuşuz gibi dürüst davranacaktınız.

— Anlaşmamız hâlâ geçerli. Kriket kaidelerine daima saygı göstermedim mi? Dürüstlüğümün yeni bir delili olarak, Himmler'in size güvenmediğini söylemek isterim. Sizi savundum, sadece dürüst değil ayni zamanda özgür bir insan olduğunuzu, İtalya'da dalavereler yüzünden değil kitaplarınız, serbest fikirleriniz, uslanmaz çocuklara özgü tedbirsizlikleriniz yüzünden hapse girdiğinizi anlattım. Hakkınızdaki yargımın doğruluğunu isbatlamak için, Finlandiya cephesine giderken çoğu zaman yaptığınız gibi İsveç'ten geçtiğiniz sırada isteseydiniz bu tarafsız ülkede siyasi mülteci olarak kolayca kalabileceğinizi, fakat savaş muhabiri olduğunuz, italyan subayı üniforması taşıdığınız ve şerefiniz firara mani olduğu için böyle bir şey yapmadığınızı söyledim. Kitaplarınızın İngiltere'de, Fransa'da, Amerika'da yayınlandığını, yani saygı değer bir yazar olduğunuzu belirttim. Polonya'nın da İsveç gibi özgür bir ülke olduğunu göstermemiz gerektiğini ilâve ettim. Bakın, yine samimiyetimi isbat için söylüyorum: Polonya'dan ayrılırken eşyalarınızı aratmasını tavsiye ettim .Himmler'e. Belki de Himmler'e böyle bir tavsiyede bulunacağımı önceden size haber vermem gerekirdi, yahut da mese-

lâ hiç böyle bir tavsiyede bulunmamalıydım? Neyse, şimdi haber veriyorum işte. Olsun da geç olsun, değil mi ya? Bu da kriket kaidelerine uyar, **nicht wahr?**

Gülerek cevap verdim:

— Hemen hemen kriket sayılır. Fakat asıl Himmler'e üstümü, başımı, eşyalarımı, Polonya'ya girdiğim zaman aratmasını tavsiye etmeliydiniz. Ben de dürüst davrandığımı isbat için, Himmler Varşova'dayken vaktimi nasıl geçirdiğimi anlatmak isterim size.

Ondan sonra, İtalya,daki polonyalı mültecilerin, Varşova'daki dostlarına, akrabalarına teslim etmem için benimle yolladıkları paraları, yiyecek paketlerini ve mektupları bir bir anlattım.

Frank gülüyordu, «Ach so! ach so!» diye bağırıyordu. «Hem de tam Himmler'in burnunun dibinde ha! **Ach Wunderbar!»**

Bütün davetliler de gürültüyle gülüyorlardı:

— **W**underbar! wunderbar!

— Umarım ki bu da kriket kaidelerine uyar, dedim.

— Hem de gerçek bir kriket maçı. Bravo Malaparte!

Kadehini kaldırdı: «Prosit!»

Alman usulü, bir defada bolattık kadehleri.

Nihayet sofradan kalktık. Frau Brigitte Frank bizi bitişik bir salona geçirdi. (Parka açılan camlı iki kapıdan ışık alan yuvarlak bir salon) Eskiden burası Mareşal Pilsudzki'nin yatak odasıydı. Parkta ağaçların çıplak dallarında minik kurşuni renkli kuşlar zıplıyordu. Ağaçlı yolların birleştiği yerlerdeki Apollon ve Diane heykelleri kardan elbiseler giymişlerdi. Ötede beride, silâh omuzda, bir ileri bir geri gidip gelen nöbetçiler görülüyordu. Karın dışardan gelen ışığı, duvarlara, möblelere ve tüylü halılara aksedip eriyordu.

— Mareşal Pilsudzki, bu odada, şimdi Schmeling'in oturduğu koltukta öldü, dedi Frank. Hiçbir şeye dokunulmasını istemedim. Her şeyi olduğu gibi, yerinde bırakmalarına emir verdim. Sadece karyolayı çıkarttım. -Nazik bir ifadeyle ilâve etti- Mareşal Pilsudzki'nin hatırası saygıyla anılmaya değer.

Evet, iki camlı kapı arasındaki bu koltukta, parkı seyrederken ölmüştü Pilsudzki. Kapıların karşısına gelen

duvardaki geniş girintide, Frau Fischer ile Genel Vali Frank'ın oturdukları bir divan vardı. Eskiden Mareşalin yatağı da işte bu girinti içinde, şimdi divanın bulunduğu yerde dururdu. Mareşal Pilsudzki şimdi Schmeling'in oturduğu koltuğun yanında ayakta duruyordu. Yara izlerini andıran mavi damarlı yüzü, Sobieski biçimi, uçları aşağı düşük kocaman bıyıkları, fırça gibi kısa ve sert saçları vardı Mareşalin. Max Schmeling kalkıp da yerini versin diye bekliyordu.

Haklıydı Frank: Mareşal Pilsudzki'nin hatırasını saygıyla anmalıyız.

Frank, spor konusunda ve şampiyonlar hakkında bir tartışmaya girmişti Schmeling ile. Sıcak bastırmıştı, hava tütün ve konyak kokuyordu. Kendimi yavaş yavaş bir uyuşukluğa kaptırıyordum. Frank'ın ve Frau Wachter'in seslerini işitiyor, Schmelingile Fischer'in konyak kadehlerini ağızlarına götürdüklerini ve Frau Fischer'in Frau Brigitte'e dönerek güldüğünü görüyordum. Fakat etrafım, sesleri ve yüzleri buğulandıran bir sis bulutuyla çevrilmiş gibiydi. Bu seslerden, bu yüzlerden bıkmıştım. Polonya'ya tahammülüm kalmamıştı artık. Birkaç güne kadar Smolenks cephesine hareket edecektim. Bu da kriket sayılır **nicht wahr?**

Bir ara, Frank bana dönmüş de Polonya'nın meşhur kış sporları merkezi olan Zakopane'daki Tatra tepelerinde birkaç gün geçirmemizi teklif etmiş gibi geldi. Gülerek «Lenin de 1914 te, savaştan az önce Zakopane'da bir kaç ay kalmıştı» diyordu. Smolensk cephesine hareket edeceğimi, Zakopone'ye gidemeyeceğimi söyledim galiba; ya da öyle söylediğimi sanıyordum. Sonra birden farkettim ki «niçin gitmeyelim? dört beş gün kalırız» demişim.

Frank birden ayağa kalktı ve getto'da bir gezinti yapmamızı teklif etti. Biz de onu takip ettik. Belverdere'den çıktık. Frau Fischer, Frau Wachter ve Genel Vali Frank ile ben öndeki arabaya bindik. İkinci arabaya da Frau Brigitte Frank, Vali Fischer ve Max Schmeling bindiler. Diğer davetliler arkadaki iki arabadaydılar. Aleja Ujazdowska'yı geçtik, Svientocziska ve Marzsalkowska'dan döndük ve nihayet «Yasak Şehrin» girişinde, almanların getto et-

rafına kırmızı tuğlalarla ördükleri yüksek duvarın kapısında durduk.

— Şu duvara bakın, dedi Frank. İngiliz ve Amerikan gazetelerinin bahsettikleri, üstüne makineli tüfekler yerleştirilmiş korkunç bir beton duvar mı bu? -Gülerek ilâve etti- Yahudilerle fakirler daima ciğerlerinden hastadırlar. Bu duvar hiç değilse rüzgârdan korur onları.

Frank'ın küstah sesinde, tanıdığımı farkettiğim birşey, hüzünlü birşey vardı: kederli ve aciz bir zalimlik.

— Bu duvar, dedim, sadece yahudilerin dışarı çıkmasına mani olduğu için değil, ayni zamanda onları içeri girmekten alıkoyamadığı için korkunç!

Frank güldü:

— Dışarı çıkmaya teşebbüs edenler ölümle cezalandırıldığı halde, yahudiler yine de istedikleri gibi girip çıkıyorlar ama.

— Duvarı tırmanarak mı? —

— Yok canım! Fare deliklerine benzer oyuklardan çıkıyorlar. Geceleri duvarı oyuyor, gündüzleri de biraz toprak ve yaprakla örtüyorlar. Bu deliklerden çıkıp, yiyecek ve giyecek almak için şehre giriyorlar. Getto karaborsasının büyük bir kısmı bu delikler vasıtasıyla işler. Ama ara sıra bu farelerden biri kapana kısılıverir. Kapana girenler daima sekiz ya da on yaşında çocuklar, daha büyük değil. Tam bir sporcu ruhuyla hayatlarını tehlikeye atıyor bu yumurcaklar. Bu da kriket'e benzemiyor mu?

— Hayatlarını mı tehlikeye atıyorlar! diye bağırdım.

— Tehlikeye atacak başka neleri var ki?

— Siz de kalkmış buna kriket maçı diyorsunuz.

— Elbette... Her oyunun kaideleri vardır.

— Cracovie'de, dedi Frau Wachter, kocam gettonun etrafına doğu ülkelerindekine benzer bir duvar yaptırdı. Gayet zarif girinti -çıkıntıları ve mazgalları var duvarın. Cracovie yahudilerinin şikâyete hakları yok doğrusu, duvar yahudi stilinde ve son derece zevkli...

Hepsi donmuş kar üstünde tepinerek gülmeye başladılar.

Bizden bir kaç adım ötede bir kar yığını arkasına diz çökmüş ve tüfeğini yanağına dayamış bir asker:

— **Ruhe!** Susun! diye bağırdı **ve** tam toprak seviye-

sine açılmış bir deliğe nişan aldı. Arkasına diz çökmüş başka bir asker de, arkadaşının omuzundan seyrediyordu. Birden öndeki ateş etti ve kurşun duvara, tam deliğin kenarına saplandı. Asker silahı yeniden doldururken keyifle gülerek «karavana!» diye bağırdı.

Askerlerin yanına yaklaştı Frank, neyc ateş ettiklerini sordu.

Kaba kaba gülerek cevap verdiler:

— Bir fareye!

— Fareye mi? **Ach so**!

Askerlerin omzundan bakmak için o da diz çöktü. Biz de yaklaşmıştık. Hanımlar gülüyor ve fare lafı edildiği zaman kadınların yaptıkları gibi eteklerini kaldırarak durmadan yerlerinde kıpırdanıyorlardı.

— Nerede, hani fare? diye sordu Frau Brigitte Frank.

Asker tekrar nişan aldı: **«Achtung!»** (Dikkat!)

Duvarın dibine oyulmuş delikten, karmakarışık siyah bir saç yığını çıktı, sonra iki el uzandı karın üzerine kondu. Bir çocuktu bu.

Tetiği çekti asker. Bu defa da isabet ettirememişti. Göz açıp kapayıncaya kadar kayboldu çocuğun başı.

Frank'ın canı sıkılmıştı, sabırsız bir sesle:

— Böyle mi silah kullanılır, diye bağırdı, ver bana şunu!

Ve nişan aldı.

Kar sessizce yağıyordu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÖPEKLER

VIII

KIŞ GECESİ

Tatar kürkçünün vitrininde, vizon, ermin, sincap kürkleriyle arjante, mavi ve platine tilkilerin ortasında dehşet verici ve acınacak manzaralı bir köpek derisi yayılmıştı. Güzel bir ingiliz setterine ait bu derinin göz oyukları boş, kulakları yassılmış, burnu ezilmişti. Kulağının üstüne yapıştırılmış bir etiket fiyatı gösteriyordu: **«Saf kan ingiliz setter derisi, 600 Finlandiya markı.»** Vitrinin önünde durduk. Dehşetin ince bir sızı gibi içime işlediğini hissettim.

Helsinki'deki İspanya Elçisi Kont Augustin de Foxà:

— Köpek derisinden eldiven görmedin mi hiç? diye sordu. Albay Luktander'in öyle bir çift eldiveni vardı. Hani şu Leningrad cephesinde rastladığımız Finlandiya'lı albay. Ben de bir çift alsam da Madrid'e götürsem. Herkese, işte bu eldivenler köpek derisindendir, derdim. Köpeğin epanyöl cinsinden yapılanlar ipek gibi parlak oluyor. Brak cinsinden olanlar biraz daha sert. Yağmurlu günler için ruf - teriyeden bir çift isterim. Burada kadınların bile köpek derisinden şapkaları, manşonları var. Köpek derisi kadınların güzelliğini arttırıyor.

De Foxà gülüyor ve yan yan bana bakıyordu.

— Köpekler de pek cömertmiş, dedim.

1942 Martının son günleriydi. Bir sokağı geçmiş Savoy yanında Esplanade'a çıkmıştık, şimdi de limanın yanındaki Çarşı Meydanına doğru iniyorduk. Karşımızda, neo - klasik stildeki İsveç Elçilik sarayı ile Engels stilindeki başka bir saray -Finlandiya Cumhurbaşkanının sarayı- yan yana yükseliyordu. Müthiş bir soğuk vardı. Bir traş bıçağı üstünde yürüyor gibiydik, soğuk tabanlarımızı

kesiyordu. Tatar kürkçünün vitrininden hemen sonra köşe başındaki bir tabutçu dükkânının önüne geldik. Bazısı beyaz, bazısı parlak siyaha boyanmış, tutacak yerleri gümüşten yapılmış tabutlar, dükkânın içinde gayet sanatkârane bir zevkle yerleştirilmişti. Vitrinde tek bir tabut, sadece gümüşlü bir çocuk tabutu pırıl pırıldı.

De Foxâ fransızca konuşarak:

— Bayılırım buna! dedi ve tabutları seyretmek için durdu.

De Foxâ'nın ruhu, her ispanyolunki gibi zalim ve yaslıdır. Sadece ruha saygısı vardır: kana, zavallı insan vücudunun ızdıraplarına, hastalıklarına, yaralarına kayıtsızdır. Ölüm lâfı etmekten hoşlanır, bir cenaze geçerken bayram eder, vitrindeki tabutlara bakmadan geçemez, yaralardan, urlardan, canavarlardan sözetmekten zevk alır, ama hayaletlerden ödü kopar. Herşeyin sözünü eder de, hayalet sözünü ağzına alamaz. Zeki adamdır, kültürlü ve esprilidir. Ya da zeki denemeyecek kadar esprilidir. İtalya'yı iyi bilir. Floransa ve Roma'daki arkadaşlarımın bir çoğunu tanır. Galiba vaktiyle, birbirimizden habersiz ayni kadına da âşık olmuşuz. De Foxà İspanya'nın Roma büyükelçiliği sekreteri olarak Roma'da bir kaç yıl kalmıştı. Fakat Acquasanta Golf Klübünde ve Serrano Suner'e verdiği bazı raporlarda Kontes Edda Ciano hakkında bazı espriler yaptığı için İtalya'dan çıkarıldı. Bir gün bana «bak bu işe, demişti, üç yıla yakındır Roma'da yaşıyorum da, Kontes Edda Cianno'nun Mussolini'nin kızı olduğundan haberim yok.»

Esplanade'dan aşağı doğru inerken Augustin de Foxà, bir akşam Madrid'deki eski San Sebastian mezarlığındaki mezarların açılışını arkadaşlarıyla beraber nasıl seyrettiğini anlatıyordu. O yıl, yani 1933'te İspanya bir Cumhuriyetti. Madrid şehrinin tanzimi için bir plan hazırlanmış ve cumhuriyetçi hükûmet bu eski mezarlığın kaldırılmasını emretmişti. De Foxâ ile, aralarında Madrid'li yazarlar Cesar Gonzales Ruano, Carlos Miralles, Agostin Vignola ve Luis Escabor'ın da bulunduğu dostları, mezarlığa geldiklerinde gece hemen hemen bastırmıştı; bir çok mezar açılmış ve içleri boşaltılmıştı. Ölüler açık tabutlarda uzanmış yatıyorlardı: Torerolar gala kıyafetinde, gene-

raller tören üniformalarıyla; yanlarında da rahipler, delikanlılar, zengin burjuvalar, genç kızlar ve küçük çocuklar... Elinde bir parfüm şişesiyle gömülmüş genç bir kadına şair Luis Escobar hemen bir şiir ithaf etmişti: «Maria Concepcion Elola adındaki çok güzel bir bayana...» Agostin Vignola da, tesadüfen Madrid'de ölmüş ve denizinden uzak bu hüzünlü mağarlığa gömülmüş bir denizciye şiir düzmüştü. Hafiften çakırkeyf olan de Foxâ ve arkadaşları, denizcinin tabutu önünde diz çöküp ölüler için dua ettiler. Carlo Miralles, bir kâğıdın üstüne bir kayık, bir balık ve birkaç dalga resmi çizip kağıdı ölünün göğsüne koydu. Sonra hepsi, «kuzey, güney, doğu ve batı adına» diyerek haç çıkardılar. Novillo adındaki bir üniversite öğrencisinin mezar taşma, zamanla yarısı silinmiş şöyle bir kitabe yazılmıştı: «Tanrı, ona gerçeği öğretmek için, öğrenimini yarıda kesti.» Tutacak yerleri gümüşten bir tabut içinde, genç bir fransız soylusu olan Martinière Kontunun nâşı vardı. Kont 1850 de Charles X'un ölümünden sonra, kral taraftarı fransızlardan bir grupla İspanya'ya göç etmişti. Cesar Gonzales Ruano, Martinière Kontunun önünde eğildi:

— Meşru kralına sadık ve vefalı fransız soylusu, selâm sana! dedi. Artık senin dudaklarından çıkamayacak, fakat kemiklerini titretecek birşeyi haykırmak istiyorum: yaşasın kral!

Mezarlıkta bulunan cumhuriyetçi bir polis, Cesar Gonzales Ruano'yu kolundan tuttuğu gibi götürdü... ve hapse tıktılar.

De Foxâ her zaman yaptığı gibi el kol hareketleriyle, bağırarak konuşuyordu.

— Augustin yavaş konuş, dedim, hayaletler seni dinliyor.

Sapsarı oldu De Foxâ ,etrafına bakındı:

— Hayaletler mi?

Esplanade'daki evler, ağaçlar, heykeller ve sıralar, kuzey akşamlarında karın etrafa akseden buz gibi hayalî ışığında titreşiyordu. Sarhoş birkaç asker, Mikonkatu'nun köşesinde bir kızla tartışıyor, bir jandarma Komp Otelinin önündeki kaldırımda bir aşağı bir yukarı gidip geliyordu. Mannerheim yolundaki evlerin damları üstünde gökyü-

zü beyazdı, en ufak buruşuğu, kırışığı yoktu. Eski ve solmuş bir fotoğraftaki gökyüzüne benziyordu. Uosisuoma Otelinin damında, Klubbi sigaraları reklamının kocaman demir harfleri, iri bir böcek iskeleti gibi, beyaz gök üstüne kapkara yazılmıştı. Stockman Müessesinin cam kulesi ile Terni Otelinin gökdeleni de akşamın kurşuni havasında titreşiyordu.

Derken bir evin balkonuna asılmış kocaman bir levha gözüme çarpti: «Linguafon Enstitüsü».

Finlandiya'da geçirdiğim kışı, hiçbir şey bana linguafon plakları kadar iyi hatırlatamaz. Gazetelerde «linguafon metoduyla yabancı dil öğreniniz» şeklindeki ilanlara her rastlayışımda, «Linguafon Enstitüsünün» bu iki büyülü kelimesini gördüğüm her seferde, Finlandiya'nın kışını, hayalete benzer ormanlarını ve donmuş göllerini hatırlayacağım. Linguafon plaklarından sözedildiğini her işitişimde, gözlerimi kapatıp, Finlandiya üniforması içinde dimdik, tıknaz, yuvarlak yüzlü, çıkık elmacık kemikli, küçük gözlü, soğuk kurşuni bir ışıkla parlayan şüpheci bakışlı dostum Jaakko Leppo'yu hatırlayacağım. Dostum Jaakko Leppo, Helsinki'deki evinin kitaplığında, elinde bir kadeh, yere, bir gramofonun önüne oturmuş olarak gözümün önüne gelecek. Yanında Lilisi Leppo'yu, Bayan P. yi, Elçi P. yi, Kont Augustin de Foxà'yı, Titu Michailesco'yu, Mario Crano'yu da ellerinde birer kadehle, gramofonun boğuk sesini dinlerken hatırlayacağım. Jaakko Leppo ara sıra konyak kadehini kaldırarak **Malianne!** (sağlığınıza) diyecek. Ötekiler de kadehlerini kaldırıp **Malianne!** diye cevap verecekler. «Linguafon Enstitüsü» yazısını her gördüğümde, Finlandiya kışını, Jakko Leppo'nun evinde, elimizde bir kadehle gramofonun boğuk sesini dinleyişimizi ve karşılıklı **Malianne** deyişimizi hatırlayacağım.

O gün de sabaha karşı saat ikiyi bulmuştuk. Ya ikinci ya da üçüncü defadır ki yemek yemiş ve yeni bitirmiştik. Kütüphanede hayali bir gökyüzünü bir çerçeve gibi aksettiren kocaman pencerenin önüne oturmuş, Helsinki'nin yavaş yavaş kara gömülmesini seyrediyorduk. Parlamento binasının sütunlarıyla, postahanenin gümüş gibi

parlayan cephesi, daha uzakta Stockman'm cam ve çimentodan yapılmış kulesiyle Esplanade, Brunnsparken ve Torni gökdeleni, batan bir geminin su üstünde kalan direği gibi bu beyazlık ve sessizlik denizinden doğru yükseliyordu.

Pencerenin dışma asılı termometrenin cıvası, sıfır altında 45 derecede durmuştu.»

— Sıfır altı 45 derece, işte Finlandiya'nın Parthenon'u, diyordu De Foxà.

Jaakko Leppo zaman zaman konyak dolu kadehini kaldırıyor, **Malianne!** diyordu. Biz de kadehlerimizi kaldırıyorduk: **Malianne!** Leningrad cephesinden yeni dönmüştüm. Onbeş gündür, hemen hemen **Malianne** demekten başka hiç bir şey yapmıyordum. Her yerde, Carelie ormanlarında, buzlar içine kazılmış **korsu**'larda, siperlerde, Lottala'larda, Kannas alanlarında, ya da kızağım başka bir kızakla karşılaştığında sözün kısası her yerde, kadehimi kaldırıp durmadan **Malianne! Malianne** demekten başka bir şey yapmamıştım.

Beni Viipuri'ye götüren trende, Viipuri bölgesi Demiryolları Müdürü ile bütün geceyi **Malianne** diyerek geçirmiştik. Müdür, benim bulunduğum yataklı vagonda Jaakko Leppo'yu görmeye gelmişti. Kısa boylu, herkül yapılı, soluk ve şiş suratlı bir adamdı. Üstündeki koyun derisinden paltoyu çıkarınca baktık ki altına bir gece elbisesi giymiş. Kravatının hemen altından bir içki şişesinin ağzı görünüyordu. Şişeyi ütülü gömleğiyle pırıl pırıl yeleğinin arasına sokmuştu. Oğlunun düğününden geliyordu müdür. Düğün üç gün sürmüştü, şimdi de Viipuri'ye lokomotiflerine, trenlerine ve sovyet mayınlarıyla havaya uçmuş istasyonun harabeleri arasındaki bürosuna dönüyordu.

— Tuhaf şey, dedi bana, bugün o kadar içtim de kafayı bile bulamadım.

Halbuki değil kafayı bulmak, kör kütük sarhoş olmuştu. Bir ara göğsünden şişeyi, cebinden de iki kadeh çıkardı, kadehleri ağzına kadar konyak doldurdu, **Malianne!** dedi. Ben de **Malianne** diyerek cevap verdim. Böylece bütün geceyi **Malianne**'larla ve sessizce birbirimizi süzerek geçirdik. Ara sıra latince konuşuyordu müdür. Anlaşabileceğimiz tek dil de latinceydi zaten. Bana demir-

yolu boyunca hızla geçen kara, hayalî ve bitmez tükenmez ormanı gösteriyor, «semper domestica silva!» diyordu. Hemen arkasından ilave ediyordu: **Malianne!** Sonra kuşetinde uyuyan Jaakko Leppo'yu uyandırıp eline bir bardak tutuşturuyordu: **Malianne!** Jaakko Leppo gözleri kapalı cevap veriyordu: **Malianne!** Kadehi bir dikişte boşaltıp uyumaya devam ediyordu .Nihayet Viipuri'ye vardık ve istasyonun harabeleri arasında birbirimize **Vale** diyerek vedalaştık.

Onbeş gün süreyle, doğu Carelie ve Kannas'ın bütün **Lottala**'ları ile **korsu**larında **Malianne** demekten başka bir şey yapmamıştım. Viipuri'de teğmen Svartsröm ve diğer subaylarla karşılıklı **Malianne** demiştik, albay Merikal**lio**'nun subayları ve **sissi**t'leri ile Ladoga gölünün kıyılarında, Raikkola'da Alexandrowska'da ve Terioki'de **Malianne** demiştik; Leningrad'ın karşısındaki siperlerde, albay Luktander'in topçu subaylarıyla **Malianne** demiştik, Finlandiya'nın milli hamamı saunada altmış derecelik sıcak bölümden koşar adımlarla çıkıp tepidarium denen ılık bölüme geçtiğim zaman da, ormanın hemen sınırında sıfıraltı 42 derecede kar içinde çırılçıplak yuvarlandığım zaman da **Malianne** demiştim. Ressam Repin'in Leningrad'ın dış mahallelerindeki evinde de, ressamın nâşının muhafaza edildiği evi, bahçenin ağaçları arasından seyrederken de **Malianne** demiştim. Hiç unutmuyorum, bahçeden eve bakarken, yolun nihayetinde Leningrad'ın, üstlerindeki kocaman duman bulutuyla renkleri kararan ilk binaları görmüştüm.

Şimdi de Jaakko Leppo kadehin ikaldırıyor **Malianne** diyordu. Dışişleri Bakanlığından Elçi P. bayan P. ve Lilisi Leppo kadehlerini kaldırıyorlardı: **Malianne!** Titu Cichailesco, Mario Orona, hepsi hepsi durmadan ayni şeyi söylüyorlardı: **Malianne!** Kitaplıkta oturuyor, pencerenin koca camları ardından şehrin batan bir gemi gibi kara gömüldüğünü seyrediyorduk. Ufukta Suomenlinna adası yakınında, buzlar arasında hapsolmuş gemiler de sise gömülüyordu.

Nihayet Finlandiyalıların hüzünlenmeye, huzursuzlanmaya başladıkları o kritik saat geldi çattı. Birbirlerine meydan okurcasına bakıyorlar, içlerindeki öfkeyi bas-

tırmak için kendilerini zorlarmış gibi, **Malianne** bile demeden sessizce içiyorlardı. Kimseye hissetirmeden çıkıp gitmek niyetindeydim. De Foxà da gitmek istiyordu, fakat Elçi P. kolundan tutmuş soruyordu:

— Sayın Elçi, Bay İvalo'yu tanırsınız, değil mi? (İvalo Dışişleri Bakanlığı Genel Müdürüydü).

De Foxà çatışmayı önlemek isteyen bir sesle:

— En iyi dostlarımdan biridir, dedi. Eşi az bulunan zeki bir insandır. Bayan İvalo da çok cazip bir hanımdır.

Elçi P., de Foxà'ya şüpheci gözlerle bakıyordu:

— Bayan İvalo'yu tanıyıp tanımadığınızı sormadım. Bay İvalo'yu tanırmısınız, sadece bunu öğrenmek istedim.

De Foxà, kendisini bırakıp gitmeyeyim diye gözleriyle yalvarırken bir yandan da cevep verdi:

— Evet, iyi tanırım.

— İspanya ve Finlandiya hakkında bana ne dedi biliyor musunuz? Bir akşam Kamp Otelinin barında rastlamıştım. Yanında Elçi Hakkarainen vardı. Elçi Hakkarainen'i bilirsiniz değil mi?

De Foxà gözleriyle Titu Michailesco'yu aradı:

— Elçi Hakkarainen çok cazip bir insandır.

— Bay İvalo'nun söylediğine göre, İspanya ile Finlandiya arasında ne fark varmış biliyor musunuz?

İhtiyatla cevap verdi de Foxà:

— Aradaki fark termometreyle anlaşılabilir.

Elçi P. kızmıştı:

— Termometre de ne demek? Hayır efendim, termometreyle ilgisi yok. İspanya taraf tutan bir ülkeymiş ama savaşanlardan değilmiş, Finlandiya ise savaşıyormuş ama taraf tutmuyormuş.

De Foxà gülmeye başladı:

— Hah! hah! hah! çok hoş doğrusu.

Elçi P. şüpheci bir ifadeyle sordu:

— Neden gülüyorsunuz?

Piyanonun taburesine, eğer üstündeki bir tatar gibi oturmuş olan Jaakko Leppo, kaçak bakışlı küçük gözleriyle de Foxà'yı süzüyordu. Elçi P. nin de Foxa'ya söylediğini kendisine anlatmamış olmasından doğan bir kıskançlık ateşi parlıyordu gözlerinde.

Derken, Finlandiyalıların başlarını önlerine eğip teh-

didkâr bir ifadeyle oturdukları, **Malianne** bile demeden, yalnızlarmış gibi, ya da gizli bir şey yaparlarmış gibi, kendi kendilerine içtikleri saat geldi çattı. Bu saatte finlandiyalılar kendi kendileriyle konuşuyormuş gibi, yüksek sesle fince konuşurlar. Mario Orona yok olmuştu. Kimseye sezdirmeden ayaklarının ucuna basarak çıkıp gitmişti. Ben bile farketmemiştim gittiğini. Halbuki gözümü üstünden ayırmıyor, her hareketini izliyordum. Ama Orano dört ya da beş yıldır Finlandiya'da yaşıyordu ve bu tehlikeli saatin çaldığı anda kimseye farkettirmeden sıvışmayı öğrenmişti artık. Ben de gizlice çıkıp gitmek istiyordum ama kapıya kadar gelmeyi başardığım her seferde, sırtıma buz gibi bir şeyin saplandığını hissediyor, dönünce, taburenin üstünde eğerine kurulan bir tatar gibi oturan Jaakko Leppo'nun karanlık bakışlarıyla karşılaşıyordum.

De Foxâ'yı kolundan tutarak «haydi gidelim» dedim; fakat tam o sırada Elçi P. de Foxà'ya yaklaştı ve acaip bir sesle sordu:

— Sayın Elçi, Bayan Mc Clintock'a «bilmem nerenizde tüy var» dediğiniz doğru mu?

De Foxà bunun doğru olmadığım ileri sürerek kendini savunmaya çalıştı. Fakat Elçi P. nin yüzü sapsarı olmuştu:

— Nasıl? İnkâr mı ediyorsunuz?

De Foxâ'ya, «inkâr etme, Allahaşkına inkâr etme.» diyordum. Elçi P. de gittikçe sararıp solarak israr ediyordu:

— Demek inkâr ediyorsunuz? Bayan Mc Clintock'a söylediklerinizi bana tekrarlayacak cesaretiniz yok mu? Haydi, haydi itiraf edin!

De Foxà'ya yalvarıyordum:

— Allahaşkma Helène Mc Clintock'a ne söylediğini anlat.

Nihayet de Foxà anlatmaya razı oldu: Bir akşam Amerikan Elçisi Arthur Schoenfeld'in evindelermiş. Amerikan Elçiliği sekreteri Robert Mills Mc Clintock ile eşi Helène Mc Clintock da oradalarmış. Az sonra Fransa Elçisi (Vichy Fransası) Hubert Guérin ile eşi de gelmişler. Bir ara Bayan Guérine Mc Clintock'a yüzünün ve aksanının ispanyollara benzediğini söylemiş ve ispanyol asıllı

olup olmadığım sormuş. Şili'li bir ispanyol olan Helène Mc Clintock, İspanya Elçisi de Foxâ'nın orada olduğunu unutup «maalesef evet» diye cevap vermez mi?

Elçi P. de Foxànın omuzuna vurarak:

— Hah! hah! hah! aman ne hoş, diye gülüyordu.

— Durun, dedim sabırsızlıkla, hikâye daha bitmedi.

De Foxà devam etti:

— Ben de Bayan Mc Clintock'a dedim ki: Sevgili Helène, güney amerikalılara ispanyol demezler. Çünkü güney amerikalılar kafalarına tüy takarlar. İspanyollarda yoktur öyle şey.

Elçi P. hikâyeye bayılmıştı: «Hah! hah! hah! ne komik!» Bir yandan da kraısına dönmüş, «anladın mı sevgilim, güney amerikalılar kafalarına tüy takarlarmış!» diye izah ediyordu.

De Foxà'nın kulağına fısıldıyordum:

— Gidelim, Allahaşkına gidelim.

Fakat şimdi de finlandiyalıların başlarını kadehlerinden kaldırmadan iç çektikleri, yüreklerinin iyice yumuşadığı ve yaş dolu gözlerle birbirlerine baktıkları duygulu saat gelmişti. Tam de Foxà ile ben, kederli bir tavırla koltuğa gömülmüş olan Lilisi Leppo'nun yanına yaklaşıp gitmek için izin isterken Jaakko Leppo ayağa kalktı ve emreder gibi:

— Size güzel plaklar dinleteceğim, dedi. Sonra iftiharla ilave etti: Bir gramofonum var.

Deri bir çantadan plakları seçti, gramofonun kolunu çevirdi, iğneyi plağın kenarına yerleştirdi ve ciddi bir ifadeyle etrafındakilere baktı. Hepimiz bekliyor, susuyorduk.

— Çince bir plak, dedi Jaakko Leppo.

Plak Linguafon dizisindendi. Genizden gelen bir sesin verdiği çince telâffuz dersini, huşu içinde dinledik. Sonra Jaakko Leppo plağı değiştirdi, kolu çevirdi ve bize dönüp haber verdi:

— Hintçe bir plak!

Bu defa da derin bir sessizlik içinde hintçe telaffuz dersini dinledik. Arkadan türkçe gramer dersleri, arapça telaffuz dersleri en sonunda da japonca telaffuz ve gramer dersleri geldi. Hepimiz susmuştuk, dinliyorduk.

Jaakko Leppo gramofonun kolunu çevirirken,

— Şimdi de son olarak nefis bir plak dinleteceğim size, dedi.

Bu defaki fransızca telaffuz dersiydi. Linguafon Enstitüsünden bir öğretmen, genizden gelen bir sesle Lamartine'in **Göl**'ünü okuyordu. Huşu içinde dinledik. Genizden gelen ses susunca Jaakko Leppo döndü, heyecanla etrafına baktı:

— Karım bu plağı ezberledi, dedi. Okur musun sevgilim?

Liisi Leppo ayağa kalktı, yavaş yavaş gramofonun yanına geldi. Başım arkaya artıp kollarını kaldırdı, havalara bakarak Lamartine'in Göl'ünü okudu. Lamartine'in şiirinin tamamım, Linguafon Enstitüsü öğretmeninkinden hiç farksız bir telaffuzla ve ayni genizden gelen sesle okuyordu.

Jaakko Leppo heyecanla sordu:

— Ne kadar nefis, değil mi?

Sabahın beşini bulmuştuk Ondan sonra de Foxà ile beraber kendimi sokakta bulana kadar ne olup bittiğini fif gümüş parıltıları saçıyordu. Otelimin önüne geldiğimizde de Foxà elimi sıktı **Malianne** dedi. **Malianne** diye cevap verdim.

hatırlamıyorum. Soğuk müthişti, gece aydınlıktı, kar ha-

İsveç Elçisi Westmann, kitaplığında pencerenin önüne oturmuş bizi bekliyordu. Gece, karın gümüşlü parıltısı, kitaplığın alacakaranlığında erir gibi oluyordu. Odaya ılık bir gölge çökmüştü: içinde kitap ciltlerinin hafif yaldızlarının titreştiği, kitap ciltleri renginde bir gölge.

Birden ışık yandı. Westman'ın, eski İsveç gümüşlerine elle işlenmiş bazı desenler gibi net ve sade silueti, o ince uzun siluet, aniden aydınlandı. Işığın böyle aniden ve sessizce fışkırması ile, Westmann'ın havada donup kalmış hareketleri yavaş yavaş eridi ve silindi sanki. Küçük başıyla dar ve zayıf omuzları bir an kitaplıktaki mermerden kral heykelleri gibi göründü gözüme. Açık alnında gümüş rengi saçları, mermerin ölgün ışıklı rengini hatırlatıyor, soylu ve ciddi ifadeli yüzünde alaylı bir gülümseyiş, bir gülümseyişin belli belirsiz gölgesi hissediliyordu.

Ilık yemek salonunda, masanın ortasına konmuş ko-

caman gümüş şamdanların nazlı ve tatlı ışığı, karla örtülü meydanın ve donmuş denizin buğulu pencere camlarına akseden ak ışığında soluklaşıyordu. Mumların ışığı, Flaman ketenin den yapılmış masa örtüsünün göz kamaştıran beyazlığını ten rengine çeviriyor, Marieberg ve Röstrand porselenlerinin soğuk çıplaklığını örtüyor, Orefor kristallerinin buzlu rengini ve antika Kopenhag gümüşlerinin soğuk cilasını ısıtıyordu. Fakat yine de havada hem hayalî hem müstehzi bir şey vardı. Tabii hayaletlerde ve hayaletlerle ilgili şeylerde istihzaya yer varsa...

Kuzey gecelerinin büyüsü, karın eşya üzerinde yarattığı hüzünlü akislerle odaya girerek bizi sihirine esir etmişti; yüzümüzün solukluğunda, bakışlarımızın endişeli kararsızlığında, hatta sözlerimizde, hepimizi hayalete benzeten bir şey vardı.

De Foxà pencerenin yanma oturmuştu. Gece olunca, karın beyaz cildinde beliren karmakarışık mavi damarların gölgesi olduğu gibi yüzüne vurmuştu. De Foxà, kuzey kışının içine işleyen büyüsünü yoketmek için İspanya'nın güneşinden, İspanya'nın renklerinden, kokularından, seslerinden, yemeklerinin tadından, Andalucia'nın güneşli günleri ve yıldızlı gecelerinden, Castilla'nın yüksek yaylalarında esen temiz rüzgardan, boğanın ölüsü üstünde taş gibi sert ve hareketsiz duran mavi gökyüzünden bahsediyordu. Westmann dinliyordu: karın göz kamaştırıcı ışığı içinde İspanya topraklarının baharlı kokusunu içine çekermiş gibi, canlı yaratıklarla dolu sokaklara özgü seslerin donmuş denizi aşıp buralara kadar gelişine kulak veriyormuş gibi gözlerini kapamıştı. De Foxà'nın dolgun sesiyle anlatıp durduğu, sıcak ve canlı renklerle dolu peyzajları, portreleri, natürmortları, sokak sahnelerini, arenaları, aileleri, baloları, aşkları, düğün, cenaze ve zafer alaylarını seyrediyordu sanki.

Westman birkaç yıl, İsveç'in Madrid elçiliğini yapmıştı. Daha bir kaç ay önce, önemli bir diplomatik müzakereyi yönetmek için Helsinki'ye atanmıştı. Finlandiya'daki bu geçici görevi sona erer ermez yine Madrid'e dönecekti. İspanya'yı hem duygusal hem romantik bir aşkla, adeta gizli bir ihtirasla severdi. O akşam da, de Foxà'yı sevdiği kadının kendisine tercih ettiği başka bir erkeği

dinleyen bahtsız bir aşık gibi, kinle, kıskançlıkla ve utançla dinliyordu.

— Ben kocayım, demek ki rakibiniz değilim, diyordu de Foxâ. İspanya benim karım, siz de onun âşığısınız.

Westmann içini çekiyordu: «Heyhat!» Fakat onun İspanya'ya karşı duygularında, kuzey insanlarının akdeniz topraklarına besledikleri sevgiye daima eşlik eden şehevi bir tutku ile gizli bir korku da vardı.

«Ölümün zaferi» temasını işleyen eski tabloları seyredenlerin yüzünde de ayni irkilme görülür. Bu tablolardaki ölüm sahneleri, mezardan çıkarılmış ve mis kokulu çiçekler arasında toprağa -karın patlamış kertenkeleler gibi- uzatılmış yemyeşil cesetlerin manzarası, adetâ kutsal bir dehşet, hem çekici hem itici bir tarafı olan şehvet duygusu yaratır.

— İspanya, şehveti ve ölümü benimsemiş bir ülkedir, dedi de Foxà. Ama hayaletler ülkesi değildir. Hayaletlerin asıl vatanı kuzey ülkeleridir. İspanya şehirlerinin sokaklarında ceset görürsünüz fakat hayaletlere tesadüf edemezsiniz.

Sonra ispanyol sanat ve edebiyatına sinmiş o ölüm kokusundan, Goya'nın ölüleri hatırlatan bazı peyzajlarından ve Greco'nun yaşayan ölülerinden sözetmeye başladı. Velasquez'in, sarayların yeşilli altın renkli loşluğunda kadifelerin, yaldızların ve erguvani renklerin kaynaştığı zeminler üzerine resmettiği İspanya kralları ve ulularının cesetleşmiş suratlarını anlattı.

Westmann:

— Yok canım, dedi, İspanya'da hayaletler pek ender rastlanan şeyler değil, İspanyol hayaletlerini severim doğrusu, hem nazik hem terbiyeliler.

— Hayır, diye cevap verdi de Foxâ, onlar hayalet değil, cesettir. Vücudu olmayan imgeler değil, basbayağı etten kandan yapılmış ama, ölü vücutlar. Hayaletler gibi gece olunca meydana çıkmazlar, güpegündüz meydandadırlar. Zaten İspanya'yı bu derece canlı yapanlar da, sokaklarda rastlanan, kahvelerde oturan, kiliselerde diz çökiip dua eden cesetler ya: bayram ve panayır günleri şarkı söyleyen, içen, sevişen ve gülen canlılar arasında sessiz, ağır ağır yürüyen, yeşil suratlarında kapkara gözleri

parlayan cesetler. Sizin hayalet dediklerıniz ispanyol değil yabancıdır. Uzaklardan -Allah bilir nereden- gelirler. Hem de ancak isimleriyle, ya da sihirli kelimelerle çağrıldığı zaman gelirler.

Wetmann gülümsedi:

— Sihirli sözlere inanıyorsunuz demek?

— Her gerçek ispanyol inanır.

— Böyle sihirli bir söz bilir misiniz?

— Bir yığın bilirim. Ama asıl bir söz var ki, hayaletleri çağırmakta tabiat üstü bir etkisi oluyor.

— Söyleyin ne olur? Hiç değilse şöyle usulca söyleyiverin.

De Foxà sarardı:

— Cesaret edemem, korkarım. Castilla dilinin o en korkunç, en tehlikeli kelimesini söyleyemem doğrusu. Gerçek ispanyolların hiç biri bu kelimeyi telaffuz edemez. Hayaletler o kutsal kelimeyi işittiler mi, karanlıklardan sıyrılıp karşınıza çıkıverirler. Hem söyleyen hem işiten için uğursuz bir kelime. Şuraya bir cesat getirin, masanın üstüne koyun, kılım kıpırdamaz. Ama sakın bir hayaleti çağırmayın, kapıyı açmayın ona, korkudan ölürüm.

Westmann ısrar etti:

— Hiç değilse o kelimenin anlamım söyleyiverin.

— Şey... bir yılan adı.

— Yılanların pek hoş isimleri var. Mesela Shakespeare'in trajedisinde Antuan, Kleopatra'ya bir yılan ismi takmıştır.

De Foxà'mn yüzü mosmor olmuştu: «Ah!»

— Neyiniz var? Yoksa söylemeğe cesaret edemediğiniz kelime o mu? Halbuki Antuan'ın dudaklarında bal gibi oluyordu. Durun bakayım nasıldı? (Westmann zalimce bir zevkle devam ediyordu) Shakespeare'in Antuan'a söylettiği kelimeyi hatırlayacağım...

De Foxà haykırdı:

— Susun! Rica ederim susun!

Westmann zalim bir gülümseyişle devam ediyordu:

— Yanılmıyorsam, Antuan Kleopatra'ya...

— Susun! Sakın yüksek sesle söylemeyin! Korkunç bir kelime! Ancak çok yavaş sesle söylenebilir. İşte böyle:

(dudaklarını hemen hemen oynatmadan tamamladı) **Culebra.**

Westmann gülerek:

— Haa, culebra idi sahiden, dedi. Bu kadarcık şeyden mi korkuyorsunuz? Başka kelimelerden ne farkı var ki? Bana hiç de korkunç ya da esrarlı görünmüyor. Yanılmıyorsam (düşünür gibi başım yukarı kaldırmış, gözlerini tavana dikmişti) Shakespeare bu kelimenin ingilizcesini **snake** diye kullanmış. Ama söylenişi **culebra** kadar hoş değil.

O mia culebra del antigo Nil

— Yeter, rica ederim tekrarlamayın artık. Bu kelime uğursuzluk getirir. Bu gece içimizden biri ölecek demek, ya da çok yakınımızdakilerden biri.

O sırada kapı açıldı, Inari gölünde avlanmış şahane bir somon balığı getirildi sofraya. Canlı pembe renkteki balığın mavi ve yeşil hareli, gümüş pullu derisinin çatlaklarından ışıklar saçılıyor; renkler de -de Foxà'mn dediği gibi- İspanya köy kiliselerindeki Madonnalara giydirilen eski ipek kumaşları hatırlatıyordu. Balığın başı, Finlandiya'nın gölleriyle nehirlerinde yetişen saydam yosunlardan bir demet üzerine yerleştirilmişti. Sanki önümüzde Braque'ın bir natürmortu vardı ve bu tabloda «uyuyan balık» teması işlenmişti. Somonun lezzeti de suların, ormanların, bulutların uzakta kalmış hatırasıydı sanki. Bana daha ziyade, kutupların soluk güneşiyle aydınlanmış bir yaz gecesinde, çocuksu ve tatlı yeşil bir gökyüzü altında uzanan İnari gölünü hatırlatıyordu. Somonun gümüş pulları arasından tatlı bir pembelik görünüyordu. Gece güneşi, pencere kenarında duran bir portakal gibi ufkun kenarına konduğu sırada, ağaçların yaprakları arasında, berrak sularda, yeşil kıyılarda titreşen rüzgâr, Laponya'nın muazzam ormanları, gölleri ve nehirleri üzerinden usulca geçerken bulutlar nasıl pembeleşirse, somonun gümüş pulları arasından görünen pembelik de onun aynıydı. Kutup gecesinde güneş, ince mavi damarlı yeşil gökyüzünde yükselirken İnari gölünü örten gümüş pullar arasında da aym canlı ve kuvvetli ışıkları saçan o pembe renk görünür.

De Foxà'nın solgun yüzü de, somonun pulları ara-

sında parlayan pembe renge bürünmüştü şimdi. Gülerek:

— Yazık ki, dedi, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinin bayrakları somon pembesi değil!

— Sovyet bayrakları, kadın külotları ve somon balığı gibi pembe olsaydı, bu zavallı Avrupa'nın başına neler gelirdi kimbilir? dedim.

— Avrupa'da herşeyin rengi soluyor, dedi Westmann. Somon pembesi renginde bir orta çağa doğru gidiyoruz galiba?

— Bazan merak ediyorum, dedi de Foxà, yeni bir ortaçağda aydınların rolü ne olurdu acaba? Bahse girerim ki, aydınlar Avrupa uygarlığını bir kere daha kurtarmak fırsatını kaçırmazlardı.

Westmann güldü:

— Aydınlar islâh olmaz!

— Mont Cassin'in ihtiyar rahibi de ara sıra aym şeyi düşünüyor, dedim ve anlattım:

Eskiden İtalya'nın Berlin Elçisi olan senatör Frassati'nin kızı Luciana, polonyalı diplomat Kont Gavronski' ile evlenmişti. Almanlar Polonya'yı işgal edince Kont karısının memleketi Roma'ya sığınmıştı. Ara sıra birkaç haftalığına Mont Cassin manastırının misafirhanesine giderdi. Manastırın başrahibi ihtiyar don Gregorio Diamare bir gün savaşın Avrupa'yı barbarlığa sürükleme tehlikesinden bahsederken Gavronski'ye demiş ki: «Ortaçağın en karanlık devrinde keşişler, değerli yunan ve latin el yazmalarını, yine el ile kopya ederek batı uygarlığını kurtarmışlardı. Şimdi biz Avrupa'nın kültürünü kurtarmak için ne yapmalıyız?» Gavronski de: «Siz de kişeşlerinize daktiloyla kopya ettiriverin» cevabını vermiş.

Somonun gümüş pulları arasındaki tatlı ve canlı pembelik, yağmurda ıslanmış ot kokan berrak Moselle şarabına, İnari gölünün gece güneşi altındaki manzarasının nefisliğini veriyordu. Moselle şarabından sonra, kadehlerde, kan kırmızı ışıltılar saçan kırmızı Bourgogne şarabı parladı. Masanın ortasında, gümüş tepsi içindeki Carelie yaban domuzundan odaya, fırının sıcak kokusu yayılıyordu. Moselle şarabının saydam parlaklığından, Juutuanjoki nehrinin gümüşlü sularını ve Japonya'nın yeşil gökyüzündeki pembe bulutları hatırlatan pembe so-

mondan sonra, Bourgogne şarabı ile fırından yeni çıkmış ve çam dallarıyla mis gibi kokulandırılmış Carelie domuzu, bizi toprağa döndürmüştü.

Hiçbir şarap, kırmızı Bourgogne şarabı kadar toprakşı değildir. Şimdi de karın beyaz ışığında, toprak renginde görünüyordu şarap. Côte d'or tepelerinin güneş batarken aldığı o altın kızılı rengindeydi. Buğusu ise Bourgogne'daki bir yaz akşamı gibi ot ve yaprak kokuyor, insanın içine işliyordu.

Ayrıca hiçbir şarap Bourgogne'un «Saint -Georges Geceleri» şarabı kadar akşama yakın ve gecenin dostu olamaz. «Saint Georges Geceleri» ismine kadar geceyle doludur, Bourgogne'daki bir yaz gecesi gibi karanlık ve ışıltılıdır. Gurubun ateşi ufkun billur çizgisinde nasıl yanarsa, o da gecenin ışığında öyle kan kırmızı ateşler saçar: can çekişen güneşin sıcak tadıyla kokusunu henüz kaybetmemiş ağaç yapraklarında, otlarda ve kızıl toprakta, mavi, kırmızı ışıklar tutuşturan gurubun ateşi gibi... Gece, vahşi hayvanlar uyuşup kuytulara sinince, yaban domuzu dalları alelacele çiğneyip yatağına sokulunca, kısa ve sessiz uçuşlu sülün, ormanların ve çayırların üstünde dalgalanmaya başlayan karanlıklar içinde süzülünce, çevik tavşan ayın sert bir gümüş tele benzeyen ilk ışını üstünden kayıverince... Bourgogne şarabının saati gelmiş demektir. İşte şimdi de bu kış gecesinde, karın hüzünlü ışığıyla aydınlanan odada Saint Georges Geceleri şarabının kuvvetli kokusu, Bourgogne'daki yaz gecelerini hatırlatıyor, güneşin sıcaklığını muhafaza eden toprağın üstünde uykuya dalmış gecelerin hatırasını uyandırıyordu.

De Foxà ile yüzlerimize ılık bir dalga hücum etmişti; gülümsemeyerek birbirimize bakıyorduk. Birden ortaya çıkan bu topraklar ülkesinin hatırası, bizi kuzey gecesinin kasvetli büyüsünden kurtarmış gibi gülümsüyordu. Finlandiya'daydık. Bu ülkede denizin kokusu Carelie ve Laponya'nın en derin yerlerindeki ormanlarda bile duyulur. Bu sevimli ve ağır başlı ülkede, yüz bin göllü bu su ülkesinde, bir kar ve buz çölünde kaybolmuştuk. Buradaki insanların ve hayvanların gri ve mavi gözlerinde bile suyun parıltısı vardır, yüzücülerin hareketlerine ben-

zeyen ağır ve hesaplı jestlerine bakınca da suyu hatırlamaktan başka çare yoktur. Bu ülkenin insanları bembeyaz yaz aylarının şafağı ve gurubu olmayan bitmez tükenmez günlerinde ya da kışın karın göz kamaştırıcı ışığının ateşiyle yanan günlerinde sokaklarda yürürken, parkların ağaçları arasında gezinirken başlarını yukarı kaldırıp bakınca, yeşil - beyaz ışıklı suların yankısını görürler gökyüzünde. Suların yankısıdır gökyüzü, damların üstünde asılı gibi durur bu yankı.

Bu sular ülkesinde toprağın yeniden canlanan hatırasıyla, kendimizi iliklerimize kadar toprak adamı hissettik ve suda boğulmaktan kurtulmuş gibi ferahlayarak birbirimize gülümsedik.

De Foxà, ancak ev sahibinin misafirleri içmeye davet edebileceği şeklindeki pek kutsal bir İsveç geleneğini hiçe sayarak kadehini kaldırdı, heyecanlı bir sesle: **Skoll!** dedi.

Westmann, de Foxà'nm saygısızlığını örtmek ister gibi muzipçe,

— Ben, dedi, kadehimi kaldırdığım zaman hiç **Skoll** demem, Arthur Reid'in **People in Love** isimli komedisindeki kahramanlardan birinin söylediğine göre **«London is full of people who have just come back Sweden, drin king skoll and saying snap at each another.»** (*) Ben de öyleyim işte, **snap** içip **skoll!** diyeceğime, **skoll** içer **snap!** derim.

Bourgogne şarabıyla keyiflenmiş ve çocuklaşmış olan de Foxà:

— **Snap** öyleyse! dedi.

(*)Londra, İsveç'den yeni dönmüş olan ve birbirlerine snap! diyerek skoll içen insanlarla doludur. (Burada snap içkinin adı, skoll da sıhhatinize! demek olduğu halde, sarhoşlar ima edilerek tersi yazılmıştır.)

Westmann gülümseyerek karşılık verdi **snap!** Ben de kadehimi kaldırıp onları taklid etti **snap!**

---

* **Londra, İsveç'den yeni dönmüş olan ve birbirlerine snap! diyerek skoll içen insanlarla doludur. (Burada snap içkinin adı, skoll da sıhhatinize! demek olduğu halde, sarhoşlar ima edilerek tersi yazılmıştır.)**

De Foxà Westmann'a döndü :

— Tarafsız bir ülkenin halkıdan olmak ne iyi değil mi? İnsan ne zafer ne yenilgi dilemeden içebilir. Avrupanın barışı için **snap!**

— **Skoll!** diye cevap verdi Westmann.

— Nasıl, şimdi de **skoll** mu diyorsunuz?

Alayla güldü Westmann :

— Ara sıra kendimi aldatmaktan hoşlanırım.

— Snap demeğe bayıldım, dedi de Foxà kadehini kaldırarak. Almanya için **snap!** İngiltere için de **snap!**

Westmann sevimli bir resmiyetle cevap verdi

— Almanya için **snap!** (*) İngiltere için **skoll!**

De Foxà'da hak vermişti

— Doğru, İngiltere için skoll!

Ben de kadehimi kaldırdım, Almanya'ya **snap**, İngiltere'ye **skoll** dedim.

De Foxà itiraz etti

— Sen Almanya için **snap** değil **skoll** demelisin. Almanya İtalya'nın müttefiki.

— Ama ben Almanya'nın müttefiki değilim. İtalya'nın yaptığı savaş, Mussolini'nin şahsi savaşı, ben de Mussolini olmadığıma göre... Hiçbir İtalyan da Mussolini değil zaten. Mussolini ve Hitler için **snap!**

De Foxà tekrarladı

— Mussolini ile Hitler'e **snap!**

— Franco'ya da **snap!** dedim.

De Foxà önce duraladı ama sonunda o da Franco'ya bir **snap!** çekti. Sonra Westmann'a döndü :

— Malaparte'nin Polonya'da Genel Vali Frank ile çevirdiği kriket partisinden haberiniz var mıydı?

Sonra Frankile aramızdaki anlaşmayı ve İtalya'daki polonyalı mültecilerin Polonya'daki dost ve akrabalarına benimle gönderdikleri paralarla mektupları, Himmler Varşova'dayken nasıl dağıttığımı anlattı.

— Frank size ihanet etmedi mi? diye sordu Westmann.

—Hayır etmedi.

— Frank ile maceranız gerçekten olağanüstü bir şey.

Snap ayni zamanda kötü söylemek, hırlaşmak anlamına gelir.

Sizi pek âlâ Gestapoya teslim edebilirdi. Davranışında şaşırtıcı bir taraf olduğunu kabul etmek lâzım.

— Bana ihanet etmeyeceğine emindim. Açık konuşmamda tehlikeli bir tedbirsizlik gibi görünen taraf, aslında akıllıca bir tedbirdi. Kendisini bir centilmen saydığımı göstermekle, Frank'ı kendime suç ortağı yapmıştım. Gerçi sonradan Frank da bu zoraki suç ortaklığını bana pek pahalıya ödeterek açık kalpliliğimden öç almayı ihmal etmedi ya...

Gerçekten Frank, ben Varşova'dan ayrıldıktan bir kaç hafta sonra, Polonya hakkındaki bazı makalelerim yüzünden, İtalyan hükumeti nezdinde şiddetli bir protestoda bulunmuş, bu makalelerde Polonya'nın görüşünü benimsediğimi ileri sürmüştü. Frank benden, sadece yazdıklarımı açıkça yalanlamamı değil, ayni zamanda bir özür mektubu da yazmamı da istiyordu. O sırada Finlandiya'da emniyetteydim ve kendisine cevap olarak bir **snap!** gönderdim.

De Foxâ fransızca konuştu :

— Senin yerinde olsaydım, cevap olarak haydi oradan bok herif, derdim.

— Bazı hallerde söylenmesi zor bir söz, diye işaret etti Westmann.

— Ne demek yani? Cambronne'un Waterloo'da bir ingilize söylediğini ben bir almana söyleyemez miyim (*) Bana döndü : Bir almana bok dersem Royal'da bir ziyafet çeker misin bana?

— Allahaşkına Augustin, dedim gülerek, İspanya elçisi olduğunu unutma. Bir tek kelimeyle ispanyol halkını Hitler Almanyasıyla savaşa sokabileceğini düşünsene.

— İspanyol halkı daha ne önemsiz sebeplerle döğüşmüştür. İspanya adına, bok Almanya derim olur biter!

Westmann :

— Bekleyin de Hitler Waterloo'ya gitsin bari, dedi. Yazık ki henüz ancak Austerlitz'e varabildi.

— Hayır, hayır bekleyemem! dedi de Foxà ve tum-

---

* **Fransız generali Cambronne, teslim olmasını teklif eden düşmana, Waterloo'da aynı küfürle cevap vermişti.**

turaklı bir ifadeyle ekledi : ben de Austerlitz'in Cambronne'u olurum!

O sıra sofraya, Sacré Coeur rahibelerinin bile, Voltaire'in alaycı dilini benimseyerek «rahibe yellenmesi» diye bahsettikleri yumuşacık puf börekleriyle dolu bir tepsi geldi.

Westmann, de Foxà'ya döndü :

— Bu rahibe «şeyleri» size ne hatırlatıyor?

De Foxà ciddi bir ifadeyle :

— İspanya'yı, diye cevap verdi. İspanya manastırlarla ve rahibelerin yellenip çıkardıkları gazlarla doludur. İspanyol ve katolik olarak ülkemi bana böyle ince bir şekilde hatırlattığınız için teşekkür ederim.

Westmann güldü

— Ne İspanya'yı, ne katolik dinini ima ettim, dedi. Bu manastır böreği bana çocukluğumu hatırlattı. Size de ayni şeyi düşündürmüyor mu? Bütün çocuklar sever bu böreği. İsveç'te manastır yoktur ama, yine de rahibenin yellenmesi diye bilinen bu börek vardır. Bunu görmek size gençlik vermedi mi, gençletiğinizi hatırlatmadı mı?

— Misafirlerinizi gençleştirmek için çok sevimli bir yol bulmuşsunuz. Bu nefis börekler bana İspanya'nm ölümsüz gençliğini düşündürdü. İnsan olarak artık maalesef çocuk değilim ama, ispanyol olarak genç ve ölümsüzüm. Yazık ki insan hem genç, hem kokuşmuş olabiliyor. Latin halkları çürümüş, kokmuştur.

Sustu, başım önünc eğdi. Sonra birden kaldırdı başını ve iftihar dolu bir sesle

— Ama, dedi, soylu bir kokuşmuşluk bu. Geçen gün Amerikan Elçiliğindeki dostlarımdan biri ne dedi bana biliyor musunuz? Savaştan, Fransa'dan İtalya'dan, İspanya'dan bahsediyorduk. Latin halkları çürümüş, kokmuş dedim. O da, olabilir ama iyi kokuyor, diye cevap verdi.

— İspanya'yı severim, dedi Westmann.

De Foxà masanın üstüne doğru eğilip, kristallerin buzlu ışığı arasından Westmann'a gülümsedi:

— İspanyol halkı için beslediğiniz sevgiden ötürü sizi bütün kalbimle kutlarım. Ama bakalım hangi İspanya'-

yı seviyorsunuz? Tanrı'mn İspanyasını mı, insanlarınkini mi?

— Elbette insanlarınkini.

Kont de Foxà büyük bir hayal kırıklığı okunan gözlerini Westmann'a dikti :

— Siz de mi? Kuzeyliler İspanya'nın ancak insani taraflarını severler. Halbuki İspanya'da genç ve ölümsüz olan her şey Tanrıya aittir. Gerçek İspanya'yı, Tanrı'mn İspanya'sını anlamak ve sevebilmek için katolik olmak lâzım. Çünkü Tanrı katoliktir ve ispanyoldur.

— Ama ben protestamm, dedi Westmann. Tanrının katolik olmasına da çok şaşarım. Ama bakın Tanrının ispanyol olmasına hiç itirazım yok, bunu kabul etmeye hazırım.

— Tanrı varsa, ispanyoldur. Bu, Tanrıya karşı gelmek değil, sadece bir inanç.

Westman biraz alaycı zarifliği ile

— Birkaç aya kadar, dedi, Madrid'deki görevime döndüğüm zaman, söz veriyorum insanların İspanyası ile daha az, Tanrının İspanyası ile biraz daha çok meşgul olacağım.

— İnşallah İspanya'nın tanrısı sizi Puerta de Hierro'daki golf sahasından biraz daha fazla ilgilendirir.

De Foxà'mn anlattığına göre, iç savaştan sonra İspanyadaki İngiltere Büyükelçiliği tekrar Madrid'e nakledildiği zaman, genç bir ingiliz diplomatı her şeyden önce Puerta de Hierro golf sahasındaki beşinci deliğin faşist bir el bombasıyla tahrip edilip edilmediğini öğrenmek istemiş.

Westmann endişeyle sordu

— Tahrip edilmiş miydi yoksa?

— Allaha şükür, Olduğu gibi duruyordu beşinci delik. Meğer faşizm aleyhtarı propagandamn uydurmasıymış.

— Çok şükür, dedi Westmann. İtiraf etmeliyim ki, böyle birşey olabilir endişesiyle nefesim kesildi. Azizim de Foxà, modern uygarlıkta maalesef bir golf deliği; gotik bir katedral kadar önemli.

— Bari dua edelim de Tanrı savaştan hiç değilse golf deliklerini kurtarsın.

De Foxà aslında ne golf deliklerine, ne de kated-

rallere aldırdığı yoktu. Koyu katolikti ama ispanyol usulü dindardı. Yani dinî meseleleri şahsi meselelerinden sayıyordu. Kiliseye, hattà katolik vicdanı ilgilendiren problemlere karşı geniş bir düşünce hürriyeti vardı İspanyolların o malum umursamazlığı ve saygısızlığı. (Bunu Voltaire tarzı düşünce özgürlüğü ile karıştırmamalı) Siyasî, toplumsal veya artistik herhangi bir mesele karşısındaki tutumu da aynen böyleydi. De Foxà Falanj partisindendi ama, bir ispanyol ne biçim bir komünist veya anarşist olabilirse öyle, yani herşeyden önce katolik bir falanjcı idi. De Foxà bu davranışa «sırtını duvara dayamak» derdi. Ona göre her ispanyol özgür bir insandır ama, o duvara dayanmak şartıyla. Katolikliğin yüksek, kaygan ve aşılmaz duvarıdır bu. İster anarşist, cumhuriyetçi ve komünist olsun, ister kralcı yahut faşist, bütün idam mangalarının karşısında ölümü bekleyenlerin hepsinin sırtı bu duvara dayalıdır.

De Foxà'nın Finlandiya'da Franco İspanyasını temsil etmesi, Franco'yu ve ihtilalini alaya almasını hiç engellemezdi. (Pétain Fransasının elçisi Herbert Guérin, de Foxà'ya, «Vichy İspanyasının temsilcisi derdi.) De Foxà marksizmi, feodal ve katolik bir temele oturtmaya yahut -kendi ifadesiyle- Leninzmi din bilimi haline getirmeye, katolik ve geleneksel eski İspanya'yı işçilerin genç Avrupası ile bağdaştırmaya çalışan genç ispanyol kuşağındandı. Ama kendi kuşağının bu olmayacak hayalleriyle ve hem feci hem gülünç teşebbüsüyle alay etmekten geri kalmazdı.

Bana İspanya iç savaşından bahsettiği zaman öyle sanırdım ki, vicdanının özgürlüğü onu, aklıyla çelişme durumuna düşürdü. Franco'nun hasımlarının siyaset, ahlak ve fikir alanlarındaki tutumlarının meşruluk ve gerçekliğini kabul ederdi. Bir akşam bize İspanya Cumhuriyetinin Başkanı Azana'dan ve onun «gizli güncesinden» bahsetmişti. Azana bu defterine, ihtilâlin ve iç savaşın görünüşte en anlamsız ayrıntılarını günü gününe, saati saatine kaydetmişti. Herhangi bir günün her hangi bir saatinde gökyüzünün rengi, bir çeşmenin sesi, rüzgârın ağaç yapraklarını hışırdatması, yakın bir sokaktan gelen silâh sesleri gibi... Piskoposların, generallerin, politikacıla-

rin, eşrafın, sendika başkanlarının, ispanyol soylularının anarşistlerin, gelip kendisini bulan, nasihatlar veren, teklif veya müzakerede bulunan, kendini satan ihanet eden bütün bu insanların solukluğundan azametine, merhametinden korkusuna, sinik davranışlarından ihanetine, sahteciliğinden bencilliğine kadar herşeyi tek tek yazmıştı. Azana'nın güncesi yayınlanmamıştı, ama yok edilmiş de değildi. Franco'nun temsilcisi de Foxà, bu günceyi okumuştu ve bundan olağanüstü bir belge diye bahsediyordu. Azana'yı bu kâğıtlar arasında, saf ve soyut bir havada yapayalnız olarak, insanlar ve olaylarla grip bir şekilde ilgisiz görmüştü.

De Foxà bazı defalar da katolik vicdanının derinliklerinde çoktan beri ve kesinlikle halletmiş olması gereken en basit meseleler bakımından şaşırtırdı insanı. Leningrad önündeki Bielostrowo'da buna şahit oldum. Birkaç gün önce, kutsal cuma günü, Leningrad'ın dış mahallelerinin hemen ilerisindeki Bielostrowo'da bir siperde de Foxà ile beraberdik. Karşıda beş yüz metre kadar ötede dikenli tellerin, sovyet kazmatlarının ve çift sıra siperlerin ardında iki rus askeri görülüyordu. Askerler ormanın sınırında kar üstünde açıkta yürüyorlardı. Sırtlarına bir çam ağacı vurmuşlardı, kollarını mübalağalı bir şekilde sallıyorlar, uygun adım gidiyorlardı. İri yarı iki sibiryalıydı bunlar. Silahlarını omuzlarına asmışlar, kocaman astraktan kalpaklarını alınlarına doğru eğmişlerdi. Kum rengi kaputları çizmelerinin topuklarına kadar iniyordu. Güneşin kar üzerinde yankılanan göz kamaştırıcı ışığı adamları büyütüyor, dev gibi gösteriyordu.

Albay Lukander de Foxà'ya döndü

— Sayın Elçi, dedi, ister misiniz şu iki adam üstüne bir el bombası attırayım?

Beyaz kayakçı elbisesi içinde manzarası pek komik olan de Foxà, başlığının altından albaya yan yan baktı

— Bugün kutsal cuma, dedi. Ne diye böyle bir günde iki insanı vicdanıma yük edeyim? Beni memnun etmek isterseniz hiç ateş etmeyin.

Albay Lukander şaşırmıştı

— Ama biz savaşmak için geldik buraya.

— Siz haklısınız, diye cevap verdi de Foxà, ama ben turist olarak burada bulunuyorum.

Sesinin tonu ve hareketleri son derece heyecanlıydı, şaşırdım. Yüzü sararmıştı, alnında ter damlacıkları belirmişti. Onu dehşete düşüren şey bu iki insanın kendi şerefine kurban edilmesi değil, kutsal cuma günü öldürülmeleriydi.

Albay Lukander ya de Foxà'nın heyecanlı fransızcasını anlamadığından ya da elçinin usulen, nezaketen reddettiğini sandığı için ,iki rus askeri üzerine bir çift el bombası atılmasını emir verdi. Sibiryalılar durdular, gözleriyle bombaların vınlıyarak uçuşunu izlediler. Bombalar adamlardan iki adım ötede patladı ve hiç bir zarar vermedi. Onun üzerine askerler çam kütüğünü bırakmadan, hiçbirşey olmamış gibi kollarını geniş geniş sallayarak yürümeye devam ettiler. De Foxà bunu görünce güldü, kızardı, derin bir nefes aldı, fakat esefle

— Yazık ki bugün kutsal cuma, dedi, şu cesur çocukların şöyle paramparça havaya uçtuklarını görmek isterdim.

Sonra siperin kenarından kolunu uzatarak, kuşatılmış Leningrad şehrindeki Saint-İsaac katedralinin kubbesini gösterdi. Bu ortodoks mabedinin kubbesi gri renkte görünen çatılar üzerinde titreşir gibiydi.

— Bak şu kubbeye, dedi, ne kadar katolik görünüyor, değil mi?

Alaycı ve gülümser çehreli Westmann'ın karşısında oturuyordu de Foxà : semizdi, kanlı canlıydı; dini bir törende kilise basamaklarında, gümüş pırıltıları içindeki bir meleğin önüne oturmuş katolik bir şeytan gibi kıpkırmızı yüzünü Westmann'ın zayıf ve aydınlık yüzüne doğru uzatmıştı. Onda, arasıra maneviyata karşı saygısızlığını arttıran tamamen duygusal bir taraf vardı. Buna sebep, belki de kendini gururdan bir an bile kurtaramayışıydı. Latinlerde, hele ispanyollarda, içten hareketleri, derinden doğan ani duyguları, zekânın özgür oynaklığını boğan daima bu gururdur işte. De Foxà'da, hakkında kesin bir karar vermemize engel olan bir anlaşılmazlık, gizli bir yerde bile çıplak görünmek, keşfedilmek korkusu,

beklenmeyen bir darbeye elinde silah yokken maruz kalmak endişesi vardı, bunu hissediyordum. Susuyor ve dinliyorum. Karın, mumların pembe ateşini söndüren, kristallerin, porselenlerin, gümüş takımların soğuk parıltısını solduran hayali ışığı, sözlere, gülümseyişlere, bakışlara, ancak seyredenin ruh haline göre değerlendirilebilecek soyut bir yava veriyor, her an yeniden kurulan bir tuzak izlenimi yaratıyordu. Sanki her tuzaktan kurtuluşta bir başkası çıkıyordu karşınıza.

— İşçiler hristiyan değildir, diyordu de Foxà.

— Neden olmasınlar? diye soruyordu Westmann. **Naturaliter** onlar da hristiyandır.

— Tertulien'in tanımı marksistlere uygulanamaz, diye itiraz ediyordu de Foxà. İşçiler marksisttir, çünkü cennete cehenneme inanmazlar.

Westmann, de Foxà'yı şeytanca bir bakışla süzüyordu :

—Peki siz cennete, cehenneme inanır mısınız?

— Ben mi? Yok canım! diyordu de Foxà.

Şimdi de sofraya çukulatalı bir pasta getirmişlerdi araba tekerleği gibi yusyuvarlak, kodaman bir pasta. Papas cübbesi gibi kapkara çukulatanın üstü şekerden çiçekler ve bahar renginde yemyeşil fıstıklarla süslenmişti. De Foxà, Don Juan'dan, Lope de Vega'dan, Cervantes'den, Calderon de Barca'dan, Goya'dan, Federico Garcia Lorca'dan sözetmeye başladı. Westmann da Socré Coeur'ün rahibelerini, onların yaptıkları pastaları, nakışları, fransızca dualarını ve Pascal'dan ziyade Princesse de Clèves'den alınmış eski bir aksanla konuştukları tatlı fransızcayı anlattı. De Foxà düzeltti -Lammenais'den ziyade Liaisons Dangereuses'den gelen bir aksan demek lâzım!

Hararetle konuşuyordu de Foxà genç ispanyol kuşağından, bunların katolikliği sportmen bir zihniyetle benimsediklerinden, Hazreti Meryem'e, azizlere ve spora dinsel bir ateşle bağlı olduklarından ve hristiyanlık idealinden bahsediyordu. Bu arada, «İdealden» kasdının, elinde zambağıyla Saint-Louis veya asasıyla Saint-İgnac değil, Madrid'in, Barselona'nın dış mahallelerinde yaşayan, futbol veya bisiklet forması giyen genç bir sendikacı veya komünist işçi olduğunu özellikle belirtti. Boğa güreş-

çilerinin hemen hepsinin Franco taraftarı olduğunu anlattı. «Boğa güreşlerinde seyirciler tamamen faşist, futbol maçlarında da tamamen marksisttir» diyerek ilâve etti :

— İyi bir katolik ve iyi bir ispanyol olarak, Marx ve Lenin'in sosyal ve siyasi teorilerini kabul etmek zorunda kalacağıma, onlara birer aziz gibi tapabilseydim, Marx'ı da Lenin'i de memnunlukla kabul edebilirdim.

— Onları da bir aziz gibi kutsallaştırmanıza engel yok dedi Westmann. Bir İspanya kralı önünde pekâlâ diz çökebilirsiniz değil mi? Öyleyse komünistin komünistliğini de niye ilâhi bir ihsan saymıyorsunuz?

De Foxà gülerek cevap verdi

— Franco İspanyasının ideali de bu zaten.

Sofradan kaktığımızda vakit epeyce geç olmuştu. Kitaplıkta, limana bakan büyük pencereler önünde yumuşak deri koltuklara gömülmüş, martıların buzdan duvarlar arasına sıkışmış gemiler etrafında uçuşunu seyrediyorduk. Karın ışığı, bir deniz kuşunun soğuk ve cansız kanadı gibi camlara çarpıyordu. Westmann'ın bu hayali ışıkta saydam bir gölge gibi hafifçe, gürültüsüzce dolaşmasını seyrediyordum. Gözleri çok açık maviydi, eski çağ heykellerinin beyaz, cansız gözlerini hatırlatıyordu. Gümüş rengi saçları, bizans tasvirlerinin gümüş çerçeveleri gibi başını çevreliyordu. Muntazam ince bir burnu, biraz bezgin ifadeli ince ve solgun dudakları, uzun parmaklı küçük elleri vardı. Elleri, eğerlere, dizginlere, atların ve makbul cinsten köpeklerin derilerine, porselenler ve değerli kumaşlara, Lillehammer ve Dunhill pipolarına dokuna dokuna böyle kadife gibi olmuştu.

Kuzeyli insanların mavi gözlerinde, göz kamaştırıcı kar ufukları alabildiğine ıssız ve engin su manzaraları, bitip tükenmez ormanlar doludur. Bu, hemen hemen beyaz denecek kadar berrak bakışta, ne büyük ne sakin bir can sıkıntısı var ölümünü idrak eden modern dünyanın, eski çağlara ait ve soylu sıkıntısı bu. Bu solgun alında ne derin bir yalnızlık okunuyor.

Westmann'da adeta bir saydamlık vardı, porto ve viski şişelerine, kristal kadehlere dokunurken, karın hayalî ışığı ellerini öylesine solduruyor, öylesine hafifletiyordu ki, eller havada silinip yok oluyordu sanki. Odada

dolaşan bir gölge, sevimli bir hayalet gibiydi. Hareketleri,eşyalarm, kadehlerin, şişelerin, deri koltukların hatlarıyla kaynaşıyordu. Odanın içinde porto ve viski kokusu, derinin eski ve kasvetli kokusuyla birleşip denizin hafif kokusuyla karışıyor, sonra ingiliz tütününün baharlı kokusu içinde eriyip yok oluyordu.

Birden meydandan doğru garip bir gürültü ,sızlanan acı bir ses geldi. Balkona çıktık. Önce meydan ıssız gibi göründü bize. Denizin buzlu yüzeyi önümüzde göz alabildiğine uzanmıştı. Karın pırıl pırıl beyazlığı içinde, İsveç Yat Klübünün adacığı ile, takım adanın öteki parçalarını seyrediyorduk. Daha uzakta ufkun donmuş çizgisi ile çerçevelenmiş gibi, eski Suomenlinna kalesi belli belirsiz görünüyordu. Bakışlarımız gözlemevinin üzerinde bulunduğu tepe ve Brunnsparken'in ağaçlarında dinleniyordu. Ağaçların çıplak dalları kardan pırıl pırıl pullarla kaplıydı. Meydandan doğru yükselen boğuk şikâyet sesi, zaptedilmeye çalışılan bir ulumaydı, bir ızdırap çığlığıydı. Ses bir geyiğin feryadı gibiyken, yavaş yavaş sönüyor, can çekişen bir atın kişnemesine dönüyordu. Hurafelerle dolu bir dehşete kapılan de Foxâ

— Ah, melun culebta! diye haykırdı.

Fakat yavaş yavaş karın göz kamaştıran ışığına alışan gözlerimiz, rıhtımda karanlık bir leke, ağır ağır hareket eden bir şekil seçti, ya da seçer gibi oldu. Aşağı inip, şekle yaklaştık. Biz yaklaşınca müthiş bir çığlık attı, sonra sustu.

Bir sığındı bu. (Kuzey Amerika ve Avrupa'da bulunan büyük bir geyik türü. Bazıları 3 metre boyunda olur.) Başında, kışın yaprağını dökmeyen ağaçların dalları gibi koca boynuzları olan şahane bir sığın. Geniş, yuvarlak alnı, kısa, sık ve kızılımsı tüylerle kaplıydı. Gözleri kocaman ve karanlık gölgeliydi. Bu nemli ve derinlemesine karanlık gözlerde parlak bir şeyler ışıldıyordu gözyaşları. Yaralıydı, bacağını kırmıştı. Belki de denizi kaplayan buzlar arasındaki bir yarığa düşmüştü. Belki Finlandiya körfezindeki buz çölünü geçip Estonya'dan, belki Aaland'dan, belki de Carelie kıyılarındaki Botnia'dan gelmişti. Evlerin kokusu, insanın ılık kokusu çekmişti onu ve o haliyle rıhtıma kadar sürüklemişti kendini. Şimdi

nefes nefese karın üstünde yatıyor, ıslak, derin ve karanlık gözleriyle yüzüme bakıyordu.

Yanma geldiğimiz zaman, sığın, arka ayakları üstünde doğrulmak istedi fakat inleyerek dizlerinin üstüne düştü. Tamdık bir kokuya rastlamış gibi havayı koklayarak ve sürünerek Cumhurbaşkanlığı sarayı yönünde meydanı geçti, sarayın açık demir kapısından avluya girdi, küçük merdivenin dibine, başlarında çelik miğfer, omuzlarında tüfekleri put gibi duran iki nöbetçinin arasına uzandı.

Finlandiya Cumhurbaşkanı Ristu Ryti o saatte uyuyordu muhakkak, ama bir Cumhurbaşkanının uykusu bir kralınkinden çok daha hafiftir. Yaralı sığının şikâyetçi sesiyle uyanan Başkan Ristu Ryti bu garip sesin nereden geldiğini öğrenmek için birini yollamıştı. Az sonra sarayın kapısında, Başkanın birinci yaveri albay Slörn göründü. Albay, İsveç Elçisi Westmann'ı görünce şaşkın bir sesle :

— İyi akşamlar sayın Elçi, dedi.

Ondan sonra da İspanya Elçisi de Foxà'yı farketti. Bu kez iyice şaşırarak :

— İyi akşamlar sayın Elçi, dedi.

Derken beni de görünce iyiden iyiye hayrete düştü

— Sizde mi?

Tekrar Westann'a döndü:

— Umarım resmi bir müracaat değildir?

Sorusuna cevap beklemeden, Cumhurbaşkanına İsveç ve İspanya elçilerinin, yaralı bir sığın ile birlikte saray kapısında beklediklerini haber vermek için içeri koştu.

Başkan Ryti hayretin zirvesine çıkmıştı

— Yanlarında bir de yaralı sığın mı var? Bu saatte benden ne isteyebilirler?

Vakit gece yarısım geçmiş, saat bire gelmişti. Fakat Finlandiya'da hayvanlara saygı göstermek sadece herkesin can ve gönülden uyduğu manevi bir kural değil, ayni zamanda bir devlet kanunudur. Onun için Başkan Ristu Ryti de az sonra kapıda göründü' Kurt derisi kalın bir mantoya sarınmış, başına da bir kalkap geçirmişti. Bizi samimiyetle selamdı; sığınağa yaklaştı, kırık bacağı incelemek için eğildi ve sığının boynunu eldivenli elleriyle okşayarak alçak sesle bir şeyler söylemeye başladı.

— Bahse girerim ki Başkanın eldivenleri köpek derisindendir, dedi de Foxà.

— Niye kendisine sormuyorsun?

— Eldivenlerinizin köpek derisinden olup olmadığını öğrenebilir miyim acaba?

Fransızca bilmeyen Başkan Ristu Ryti, şaşırmış ve sıkılmış bir halde yaverini yardıma çağırdı. Yaver de sıkılmıştı; İspanya Elçisinin sorusunu Başkana tercüme etti. Cumhurbaşkanı pek hayrete düşmüştü. Herhalde İspanya Elçisinin sözlerinin anlamını anlamadığını sanmıştı; bu garip sorunun gerçek anlamının ne olabileceğini ve ne gibi bir siyasi ima sakladığını düşünüyordu.

Başkan Ristu Ryti sığının yanında kara diz çökmüş, de Foxà'ya şaşkın bir halle bakarken ve arada bir gözleri elindeki eldivenlere giderken, meydandan bir otomobil geçti. Brezilya Elçisi Paulo de Souzas Dantas, Danimarka Elçiliği sekreteri Kont Adam de Moltke Huitfeld ve Vichy Fransası Elçiliğinin sekreteri Pierre D'Huart'ı, Helsinki'nin diplomatlar mahallesi Brunnsparken'e götüren araba, sarayın önündeki topluluğu görünce durdu. Az sonra bütün kordiplomatik yaralı sığının ve Cumhurbaşkanının etrafına toplanmıştı. Diplomatik plaka taşıyan otomobillerle bir sürü insanın, gece yarısı Cumhurbaşkanlığı Sarayı önünde toplanması, Brunnsparken'e dönen yabancı diplomatların dikkatini çektiğinden, her geçen arabasını durdurup iniyor, yanımıza yaklaşıyor, merak ve endişeyle selâm veriyordu. Böylece otomobil kuyruğu da uzadıkça uzuyordu.

Albay Slörn, süvari kışlasının veterinerine telefon etmeye koştuğu sırada, Romanya elçisi Noti Constanttiniide de elçilik sekreterlerinden Titu Michailesco ile çıkıp gelmiş, onları Hırvatistan Elçisi Ferdinand Bosnjakoviç, ayni elçiliğin sekreteri Marijan Andrasevic ve Alman Elçisi Wipert von Blücher izlemişti.

De Foxà «ah bu Blücher'ler, hep de tam zamanında yetişirler», dedi, sonra Elçiye döndü, «hem Hitler Almanyasının, hem de İspanyol Falanj'ının selamlama usulünce kolunu kaldırdı «İyi akşamlar.»

Vichy Fransa'sı Elçiliğinin sekreteri Pierre d'Huart usulca

— Nasıl? dedi, şimdi siz de mi kolunuzu kaldırıyorsunuz?

De Foxà'a gülümsedi

— İki kolumu birden kaldıracağıma tekini kaldırmam daha iyi olmaz mı, ne dersiniz?

Pierre d'Huart darbeyi zarafetle karşıladı ve nazikâne cevabı yapıştırdı :

— Şaşmam doğrusu. Vaktiyle insanlar kollarıyla çalışır, şapkalarıyla selâm verirlerdi. Şimdi kollarıyla selâm veriyorlar, şapkalarıyla da çalışıyorlar.

De Foxà gülmeye başladı

— Aferim d'Huart, siz kazandınız

Sonra bana dönüp yavaşça sordu :

— «Şapkayla çalışmak» ne olmaz olası anlama gelir ki?

— Kafanda azıcık çatlaklık var demek.

—Allah, Allah, şu fransızca öğrenmekle bitmiyor.

Sığının etrafını çeviren yabancı diplomatlara birkaç asker, çakırkeyif hoppa kadın, limandan koşup gelen bir grup denizci, tüfek omuzda iki jandarma da katılmıştı. Karda iki nöbetçinin arasına uzanmış olan yaralı sığın hafif hafif inliyordu. Ara sıra içini çekiyor, yaralı bacağını yalamak için kocaman başını eğiyordu. Kar üstündeki kan gölü ise gittikçe yayılmaktaydı. Hayvan birden başını çevirirken koca boynuzlarının bir dalı Başkan Ristu Ryti'nin kürküne takıldı. Sığın öyle kuvvetli bir hayvandır ki, bu ani hareketi Cumhurbaşkanını şiddetle sarstı, Almanya Elçisi kolundan tutmasaydı, Başkan az daha yuvarlanacaktı. Yabancı diplomatlar hep bir ağızdan güldüler : Hah! hah! hah! Sanki Alman Elçisinin hareketinin siyasi bakımdan mecazi bir anlamı varmış gibi.

Hoppa kadınlardan biri, Cumhurbaşkanının sendelediğini görünce«**perkele!**» diye bağırdı. (**perkele**, fince sadece şeytan demektir. Fakat Kraliçe Victoria devrinde **bloody** kelimesinin söylenmesi nasıl yasaktıysa, **perkele** de onun gibi birşeydir, Finlandiya'da ağıza alınması yasaktır.) Kızın bağırışı herkesi güldürdü. En yakınındakiler Başkan Ristu Ryti'ye yardım etmek için atıldılar, eteğini sığının boynuzundan kurtardılar. Ayni anda Dışişleri Bakanlığı Protokol Şefi Rafael Hakkarainen nefes nefe-

se yetişti. Ama tam da yasak kelime «perkele» nin, kadının dudaklarında şekillendiniği görecek anda yetişmişti. Tabii zerdova kürkünden sıcacık paltosu içinde, baştan aşağı titredi Hakkarainen.

Hem garip hem hoş bir sahne meydana getirmiştik : karla örtülü alan, kurşuni renkte hayalet gibi evler, denizin bu kabukları arasına hapsolmuş gemiler ve bir sarayın kapısı önünde, iki nöbetçi arasında uzanan yaralı bir sığmın etrafına toplanmış zengin kürklü, kocaman kalpaklı bir takım adamlar. Onsekizinci yüzyılın sonlarına ve geçen yüzyılın başlarına doğru, eline resim kâğıtlarıyla kalemlerini alıp tâ kuzey topraklarına kadar giden Vikont de Beaumont ile Schjöldebrand gibi isveçli ve fransız ressamlarını büyüleyecek bir manzara.

O sırada veterinerle hastabakıcı askerler de bir cankurtaran arabasıyla gelmişler, sığının etrafında dönüp dolaşmaya başlamışlardı. Hayvan nemli ve yumuşak bakışlarıyla ve büyük bir sabırla onların hareketlerini izliyordu. Herkesin, Cumhurbaşkanının, yabancı elçilerin ve hoppa iki kadının yardımlarıyla sığın sedyeye yerleştirildi, sedye omuzlanıp cankurtarana sokuldu. Cankurtaran yavaş yavaş ilerleyip uzaklaştı, Esplanade'ın öbür ucunda, karın gözkamaştıran beyazlığı arasında gözden kayboldu. Yabancı diplomatlar sigaralarını yakıp, ayaklarıyla karı döğerek aralarında şakalaşmaya başladılar. Müthiş soğuktu hava. Cumhurbaşkanı, kalpağını çıkarıp eğilerek herkese selâm verdi :

— İyi geceler baylar, çok teşekkür ederim, dedi.

Diplomatlar da kalpaklarını çıkarıp eğildiler :

— İyi geceler sayın Başkan.

Herkes yüksek sesle vedalaşarak dağıldı. Arabalar hafiften bir motor uğultusuyla Brunnsparken yolunu tuttu. Askerler, kadınlar ve denizciler de gülerek, uzaktan uzağa birbirlerine seslenerek meydanda dağıldılar. Westmann, de Foxà ve ben, İsveç Elçiliğine doğru yürümeye başladık. Zaman zaman arkamıza dönüyor, Cumhurbaşkanının kapısında rüzgârın yerden kaldırıp savurduğu buz tanecikleriyle örtülüp kaybolmaya yüz tutan kan lekesinin iki yanında hareketsiz duran nöbetçilere bakıyorduk.

Yeniden kitaplıktaki şöminenin yanma oturmuş, sigaralarımızı tüttürmeye, içkimizi yudumlamaya başlamıştık.

Ara sıra bir köpek havlaması işitiliyordu: katıksız bir hüzünle dolu, adeta inani bir ses. Sakin gökyüzünün altında, karın göz kamaştırıcı yangınıyla aydınlanmış berrak geceye kanlı canlı diyebileceğim bir hava, bir sıcaklık veriyordu bu ses. Gecenin donmuş sessizliği içinde köpeğin havlaması kendime yakın hissettiğim tek canlı şeydi, kalbimi titretiyordu. Donmuş denizin çatırtıları, ara sıra rüzgârla bize kadar geliyordu. Şöminede kayın ağacının kütükleri çıtır çıtırdı. Alevlerin kankırmızı yankıları duvar boyunca, kitapların yaldızlı ciltleriyle, kitaplığın en üst kısmına sıralanmış İsveç krallarının mermer heykelcikleri üstünde oynaşıyordu. Ben ise Carelie'nin eski dinî tasvirlerini düşünüyordum : cehennemi sıcacık hoş manzaralı alevlerle değil, buz yığınlarıyla gösteren, lanetlilerin bu buzlar arasına sıkışıp işkence çektiklerini ifade eden tasvirler. Köpeğin havlaması çok uzaklardan geliyordu, belki de Suomelinna adası yakınında buzlar arasına hapsolmuş bir yelkenliden geliyordu ses. O zaman, Ukrayna köpeklerinin hikâyesini, Dnieper'in «kızıl köpeklerini» anlatmaya başladım.

IX

KIZIL KÖPEKLER

Günlerden beri yağmur yağıyordu. Ukrayna'nın yavaş yavaş yükselen çamur denizi, neredeyse ufka kadar çıkacaktı. Ukrayna'nın sonbaharında sular böyle yükselir. Günlerden beri yağıyordu yağmur; kapkara çamur da mayalanmış ekmek hamuru gibi kabarıp duruyordu. Rüzgâr muazzam vadinin tâ öbür ucundan, çamurun yağlı yapışkan kokusunu getiriyordu. Biçilmeden tarlada çürümüş buğdayın küf kokusuyla ayçiçeklerinin tatlı baygın kokusu da ekleniyordu buna. Ayçiçeklerinin kara gözbebeklerinden taneler tek tek dökülüyor, kör gibi bomboş ve bembeyaz bakan koca gözün sarı kirpikleri de uçup gidiyordu.

İlk savaş hatlarından dönen alman askerleri köylerin küçük meydanlarına vardıkları zaman silahlarını sessizce yere atıyorlardı. Hepsi tepeden tırnağa kapkara bir çamura bulanmıştı. Sönük ve beyaz bakışları, ayçiçeklerinin gözlerini hatırlatıyordu. Subaylar, askerlerin yere attıkları silahlara bakıyor, susyorlardı. Artık **blitzkrieg** yıldırım savaşı sona ermiş, yerini **dreissigjahriger**'e, otuz yıl-yıl yıldırım savaşma bırakmıştı. Zafer savaşı bitmişti, şimdi kaybedilmiş savaş başlıyordu. Alman askerleriyle subaylarının fersiz gözlerinde korkunun beyaz lekesinin oluştuğunu görüyordum; lekenin yavaş yavaş yayıldığını, gözbebeğini kemirdiğini, kirpik köklerini yakıp kavurduğunu farkediyordum. Tek tek dökülüyordu kirpikler, ayçiçeklerinin uzun sarı kirpikleri gibi. Alman korkmaya mı başladı? Almanın esrarlı korkusu iliklerine mi işledi? En büyük dehşeti o zaman yaratır işte! Görünüşü sefilanedir, zalimliği keder vericidir, cesareti sessiz ve umutsuzdur. Alman işte o zaman «kötü» olur. Ben de işte o zamanlar hristiyan olduğuma pişmanlık duydum, hristiyan olmaktan utandım.

Şimdi cepheden geriye doğru inen rus esirleri, Rusya ile savaşın ilk aylarında alman esirlere benzemiyorlardı. Haziran, temmuz, ağustos aylarının esirleri gibi değillerdi artık. O tarihlerde rus esirlerle onlara refakat eden alman askerleri, bahar günlerinin sıcağında, Ukrayna ovasının kara ve kırmızı tozu içinde günlerce, ama günlerce beraber yürürlerdi. Savaşın ilk aylarında, köylü kadınlar evlerin kapısına çıkar, sevinçten ağlar ve güler, esirlere yiyecek taşırlardı. **-oh biedni! oh biedni!** ah zavallılar! ah zavallılar! Esirlere refakat eden muhafızlara bile yiyecek içecek verirlerdi. Meydanın ortasında, şimdi çamurlarda yuvarlanan Lenin ya da Stalin heykeli etrafına çepeçevre yerleştirilmiş sıralara oturan askerler, silahları bacaklarının arasında, sigaralarını tüttürür, keyifle sohbet ederlerdi. Köydeki mola süresince rus esirler hemen hemen serbesttiler. Dolaşabiirler, hattâ evlere girebilirler, çırılçıplak soyunup çeşmelerde yıkanabilirlerdi. Fakat alman onbaşının düdük sesiyle yine hepsi sıraya dizilirdi. Kafile hareket eder, köyden çıkar, şarkılar söyleyerek muazzam ovanın sarı ve yeşil denizinde kaybolur giderdi. Kadınlar

ihtiyarlar, çocuklar, gülerek ağlayarak bir süre kafilenin peşinden giderler, sonra dururlardı. Kızgın sıcak altında tozlu yolda yürüyüp giden esirlere uzun uzun el sallar, parmaklarının ucuyla öpücükler gönderirlerdi. Esirler de arada bir döner «dosvidania, daragaia» Allahaısmarladık sevgilim! diye bağırırlardı. Makineli tüfeklerini omuzlamış alman muhafızlar, iki tarafıda ayçiçekleri sıralanan yolda gülerek konuşarak yürürlerdi. Ayçiçekleri, geçenleri görmek için eğilir, kafile koca bir toz bulutu içinde kaybolana kadar, yuvarlak kara gözleriyle seyrederlerdi.

Ama zafer savaşı bitmişti artık. Kaybolmuş savaş **Dreissi giahriger blitzkrieg** «otuz yıl yıldırım savaşları» başlıyordu şimdi. Esir kafileleri de gitgide seyrekleşiyordu. Alman muhafızlar makineli tüfek omuzda, aralarında gülüp söyleyerek yürümüyorlardı; boğuk bir sesle haykırarak kafileyi iki yandan sıkıştırıyorlardı. Makineli tüfeklerin kara parlak gözleri esirlerin üstünden ayrılmıyordu. Esirler sararmış, solmuşlardı, ayaklarını çamurda sürüyorlardı. Açtılar, uykusuzdular. Köylerde kadınlar, ihtiyarlar, çocuklar, esirlerin geçişini yaşlı gözlerle seyrediyorlar **nitchevo, nitchevo** diye mırıldanıyorlardı. Bu insancıkların verecek hiçbir şeyi kalmamıştı artık: ne bir parça ekmek, ne bir bardak süt. Almanlar herşeyi almış götürmüşlerdi, çalmışlardı. **Nitchevo, nitchevo**, hiçbir şey kalmadı, hiçbir şey yok! «Zararı yok **dragaia**, zararı yok sevgilim; **Wsio rawno**, önemi yok, **Wsio rawno**» diye cevap veriyordu esirler. Ve kafile yağmur altında ayni nakaratla **-Wsio rawno, wsio rawno-** hiç duraklamadan köyü geçip gidiyor, muazzam ovanın kara çamur denizinde yok oluyordu.

Derken ilk «açık hava dersleri» yani kolhozların avlularındaki ilk okuma denemeleri başladı. Bu derslerde sadece bir kere, o da Nemirowskoie yakınındaki bir köyün kolhozunda hazır bulunabildim. Ondan sonra da ayni şeyi bir daha yapmaya tövbe ettim. General von Schobert'in alman subayları «**Warum nicht?**» diye soruyorlardı. «Niye açık hava derslerinde bulunmak istemiyorsunuz? Halbuki son derece ilgi çekici denemeler bunlar, **sehr interessant**.

Esirler kalhozun avlusuna sıralanıyorlardı. Bahçe du-

varı boyunca koca salaşların altına, karmakarışık yüzlerce tarım makinesi yığılmıştı: çapalama makineleri, sabah makineleri, biçer-döğerler. Yağmur yağıyordu, esirler ilik-lerine kadar ıslanmışlardı. İki saattir orada yağmur altında ayakta duruyor, sessizce bekleşiyorlardı. Birbirlerine dayanıyorlar, destek olmaya çalışıyorlardı. Kafaları traşlı, iri yarı sarışın çocuklardı bunlar. Yuvarlak yüzlü, açık gri gözlüydüler. Yamyassı elleri vardı küt ve nasırlı eller. Hemen hepsi köylüydü. Aralarındaki işçiler, çoğunlukla kolhoz makinist ve zanaatçıları, vücut yapılarıyla ellerinden hemen belli oluyordu. Bunlar daha uzun, daha ince ve daha beyaz tenliydiler. Çekiçleri, rendeleri, ingiliz anahtarlarını, tornavidaları, motorların levyelerini tuta tuta perdahlanmış, pürüzsüzleşmiş uzun parmaklı kuru elleri vardıö Ciddi yüzlerinden donuk gözlerinden tanımak kabildi bunları.

O sırada bir alman assubayı, bir **Feldwehcl,** yanında bir tercüman olduğu halde kolhozun avlusuna girdi. **Fildwebel** kısa boylu şişko bir adamdı, benim alay olsun diye **fttwebel** (şişko çavuş) dediğim cinstendi esirlerin karşısına geldi bacaklarını açıp durdu ve babadan bir edayla konuşmaya başladı. Bir okuma denemesi yapılacağını anlatıyordu. Herkes gazeteden bir parçayı yüksek sesle okuyacaktı. Denemeden yüziiniin akıyla çıkanlar esir kampı bürolarına kâtip olacaklardı. Ötekiler, yani sınavı kampı bürolarına kâtip olacaklardı. Ötekiler, yani sınavı başaramayanlar toprak işlerinde çalışacaklar, işçilik, ırgatlık yapacaklardı.

Tercüman, otuz yaşını geçemiş kısa boylu zayıf bir **Sonderführer**'di. Soluk suratı küçük kırmızı sivilcelerle doluydu. Rusya'da **M**elitopol volksdeutsche'lerinde doğmuştu ve rusçayı tuhaf bir alman aksanıyla konuşuyordu. (ona ilk rastladığımda lâtife ederek **M**elitopol'un «bal şehri »olduğunu söylemiştim. Suratını ekşitip «evet **M**elitopol'de çok bal vardır, ama ben arıcılıkla meşgul değilim, ilkokul öğretmeniyim» diye ters bir cevap vermişti bana.)

Sonderführer, Feldwebel'in babacan konuşmasını kelime kelime tercüme etti ve öğrencilerini paylayan bir ilk okul öğretmeni edasıyla telaffuza dikkat etmelerini, akı-

cı bir ifadeyle, itinayla okumalarını ihtar etti, çünkü sınavdan yüzlerinin akıyla çıkmazlasa pişman olacaklardı.

Esirler sessizce dinlediler ve **sonderführer** susunca, gülerek hep bir ağızdan konuşmaya başladılar. Ara sıra nasırlı köylü ellerinde şöyle bir göz atıyorlardı. Fakat çoğu ferahlamış bir halle gülüyordu, zira sınavı başarıyla atlatacaklarına ve bir büroda kâtip olacaklarına emindiler. Ardaşlarına rus köylülerinin sade neşesiyle sesleniyorlardı: Che Piyotr! che İvanuşka! İşçilerin ise hiç sesi çıkmıyordu, sert ifadeli yüzlerini alman kurmayının bulunduğu kolhoz idare binasına çevirmişlerdi. Ara sıra **Feldwebel**'e bakıyorlar, fakat **sonderführer**'e bir göz atmak lütfunda bile bulunmuyorlardı. Gözleri çukura kaçmıştı, bakışları donuktu.

Birden **Feldwebel :**

— **Ruhe**! Susun! diye bağırdı.

Bir grup subay geliyordu. En önde de bir bacağını hafifçe sürüyen kırlaşmış kısa bıyıklı, uzun boylu, zayıf ve kamburumsu bir albay yürüyordu. Albay esirlere şöyle dalgın baktı, sonra monoton bir sesle, kelimeleri yutarak, acele acele konuşmaya başladı. Sanki söyleyeceklerini bir an evvel bitirmek istiyordu. Her cümleden sonra bir süre susuyor, yere bakıyordu. «Sınavı başarıyla verenler..» diye anlatıp duruyordu. Sonderführer albayın konuşmasını da kelime kelime tercüme etti, ondan sonra biraz da kendinden konuşup Moskova hükûmetinin okullar için milyarlar harcadığım söyledi. «Bunu biliyorum, çünkü savaştan önce öğretmendim» dedi. Sınavı başaramıyanlarm amele olacaklarını, okulda bir şey öğrenemeyenlerin bunu hak ettiklerini ekledi.**Sonderführer** herkesin rahatça, iyi bir telaffuzla okumalarını istediğini belirtecek şekilde konuşmuştu.

Albay eldivenli eliyle çenesini kaşıyarak **Feldwebel'e** sordu :

— Kaç kişiler?

— Yüz onsekiz.

— Şu işi bir saatte bitirmeliyiz. Beşer beşer başlasınlar; her gruba iki dakika yeter.

— **Jawohl**, (evet) dedi **Feldwebel.**

Albay, koltuğunun altında bir tomar gazete bulunan subaya bir işaret yaptı ve sınav başladı.

Beş esir bir adım atarak ileri çıktılar. Subayın verdiği gazeteyi almak için ellerini uzattılar (gazeteler kolhozda bulunan **İzvestia** ve **Pravda**'nın eski sayılarıydı)) ve hep birden yüksek sesle okumaya başladılar. Albay saatine bakmak için sol kolunu kaldırdı. Kolunu göğsünün hizasında tutuyor, kadranları izliyordu. Hâlâ yağıyordu yağmur, gazeteler ıslanıyor, eriyor ve esirlerin ellerinde hamur haline beliyordu. Yüzleri ya sapsarı olmuş ya da kızarmış ve ter içinde kalmış esirler, kelimelere takılıyor, kekeliyor, vurgu hatası yapıyor, hattâ satır atlıyorlardı. Hepsi okuma biliyordu ama, pek iyi biliyor sayılmazlardı. Sadece bir tanesi, çok genç bir çocuk, güvenle, yavaş yavaş okuyor, ara sıra başını gazeteden kaldırıp subaylardan yana bakıyordu. **Sonderführer** okuyanları alaycı bir gülümseyişle dinliyordu, bu gülümseyişin altında belli belirsiz bir küskünlük var gibi geldi bana : tercüman olarak kararı o verecekti. Yargıç oydu. Okuyanlardan ayırmadığı gözlerini, mahsus gayet ağır bir şekilde ve ters bir bakışla birinden ötekine çeviriyordu.

— **Halt!** Dur! dedi albay.

Beş esir gözlerini gazetelerden kaldırdılar. Bekliyorlardı. Yargıcın bir işaretiyle **Feldwebel** bağırdı :

— Sınavı kazanamayanlar, şurada solda toplanacaklar. Kazananlar da sağd!

— Sınvda «çakan» ilk dört kişi yargıcın işaretiyle aptallaşmış halde solda toplanınca, esirler safında alaylı bir gülüş, kaba bir köylü gülüşü yükseldi, albay da kolunu indirip gülmeye başladı. Subaylarla **Feldwebel** de güldüler. **Sonderführer** de güldü : **Oh biedni!** Ah zavallılar! Öyle diyordu esirler «çakan« arkadaşlarına. «Şimdi sizi yol yapımında çalışmaya gönderecekler, oh **biedni!** Sırtınızda taş taşıyacaksınız.» Ve gülmeye devam ediyorlardı. Sınavı kazanan, ötede sağ tarafta tek başına duruyor, hepsinden çok gülüyordu, talihsiz arkadaşlarına takılıyordu. Hepsi gülüyorlardı, sadece işçiye benzeyen esirlerden çıt çıkmıyordu: inatçı bakışlarını albaya dikmişlerdi... ve susuyorlardı.

Sonra sıra bunlardan sonraki beş esire geldi. Onlar

da hiçbir kelimeye takılmadan, vurguları şaşırmadan okumaya çabaladılar. Ama içlerinden sadece ikisi rahatça okuyabildi. Öteki üç kişi utançtan kıpkırmızı, ya da sıkıntıdan sapsarı, arada bir kurumuş dudaklarını yalayarak, ellerindeki gazeteye bakıyorlardı. «Halt!» dedi albay. Esirler başlarını kaldırdılar, terlerini gazetelerle sildiler. **Sonderführer**'in işareti üzerine **Feldwebel** bağırdı

— Siz üçünüz sola! İkiniz sağa!

Arkadaşları «çakanlarla» yine alaya başladılar

— Oh **biedni** İvan! diyorlardı. (Nasıl da taş taşıyacaksın demek ister gibi kendi omuzlarına vurarak işaret ediyorlardı) Oh **biedni** Piyotr! Sonra yine hep birden gülüyorlardı.

Üçüncü grubun beş esirinden biri, rahatça ve heceleri birbirinden ayırarak son derece iyi okuyordu. Ara sıra da başını kaldırıp karşısında duran albaya bakıyordu. Oukuduğu gazete **Pravda**'nın 24 haziran 1941 tarihli eski bir sayısıydı ve ilk sayfaşında şunlar yazılıydı : **Almanlar Rusya'yı istila ettiler! Asker yoldaşlar, sovyet halkı zafer kazanacaktır, istilacıları ezecektir!** Yağmur altında bu sözler yankılanarak uçuşuyordu. Albay gülüyordu, **Sonderführer** gülüyordu, **Feldwebel**, subaylar, herkes gülüyordu. Hattâ esirler bile, bir öğretmen gibi okuyan arkadaşlarına gıpta ve hayranlıkla bakarak gülüyorlardı. «Aferim» dedi **sonderführer;** yüzü sevinç içinde pırıl pırıldı. Okuyan bir öğrencisiymiş gibi memnundu, iftihar etmişti. Pek şefkatli bir tavırla, hattâ esirin sırtını okşayarak «sen şuraya geç» dedi. Albay, **Feldwebel'e** birşey söylemek istermişçesine baktı, ama bir şey demedi. Yüzünün hafiften kızardığını farkettim.

Sağda toplananlar pek memnundular, gülüşüp duruyorlardı. Sınavı başarıyla atlatanlar talihsiz arkadaşlarına alaylı bakıyorlardı. İşaret parmaklarını kendi göğüslerine bastırıp «kâtip» diyorlar, sonra yine parmaklarıyla karşıdakileri işaret edip yüzlerini buruşturuyorlardı «sırtında taş taşıyacaksın». Sadece sağ taraftaki talihlilerin sayısını arttırmaya aday görünen işçiye benzer esirler susuyor ve dik dik albaya bakıyorlardı. Bir ara albay bu bakışları farketti, kızardı ve sabırsızca bağırdı :

— **Schnell!** çabuk!

Bir saat kadar sürdü sınav. Esirlerin son grubu -Sadece üç kişi- iki dakikalık okuma süresini tamamlayınca albay **Feldwebel**'e döndü

— Sayın şunları, dedi.

Feldwebel parmağıyla uzaktan saymaya başladı **Ein, zwei, drei...** Sol taraftakiler, yani kazanamayanlar seksen yedi kişiydi; sağdaki gruptakiler, yani «mezunlar» ise otuz bir. Sonra albayın bir işareti üzerine **Sonderführer** konuşmaya başladı. Öğrencilerinden memnun kalmayan gerçek bir ilkokul öğretmeni gibi konuşuyordu. Hayal kırıklığına uğradığım, bu kadar çok kimsenin başarısızlığına üzüldüğünü, hepsi de kazanabilseydi çok memnun olacağını söylüyordu. Ama yine de sınavı başaramayanların cesaretlerini kaybetmelerine lüzum olmadığım belirtti. Okul sıralarındakinden daha dikkatle çalışır ve çaba gösterirlerse, kendilerine iyi muamele edileceğini hatırlattı. O konuşurken, kazananlar grubundakiler talihsiz arkadaşlarına acıyarak bakıyorlardı. Aralarından pek genç olanlar da alaylı bir ifadeyle, dirsekleriyle birbirlerini dürtüyorlardı. **Sonderführer** konuşmasını bitirince, albay Feldwebel'e döndü :

— **Alles in ordnung. Weg!** (tamam, başlayın!)

Sonra hiç arkasına bakmadan karargâh binasına yürümeye başladı.

Subaylar da onu izlediler, ama onlar alçak sesle bir şeyler konuşuyor ve dönüp dönüp arkalarına bakıyorlardı.

Feldwebel, okumayı beceremeyan soldaki gruba

— Siz yarına kadar burada kalacaksınız, dedi. Yarın çalışma kampına hareket edersiniz.

Sonra sağdaki gruba, kazananlar grubuna dönüp sert bir sesle, sıraya girmelerini emretti. Esirler sıkı bir saf halinde yan yana dizilince (bunların keyifleri yüzlerinden okunuyordu, hepsi alaylı öteki arkadaşlarına bakıyorlardı) **Feldwebel** alelacele yeniden saydı otuz bir. Eliyle avlunun dibinde bekleyen SS mangasına bir işaret yaptı ve emir verdi

— Yarım çark, ileri marş!

Esirler yarım çark ettiler ve ayaklarını çamura vura vura sallanıp yürümeye başladılar. Yüzleri avlunun

duvarına dönünce Feldwebel bağırdı : Dur! sonra esirlerin arkasına geçip makineli tüfeklerini kaldırmış SS'lerc dönerek öksürüp boğazını temizledi, yere tükürdü ve bağırdı

— **Feuer!** Ateş!

Tüfek şakırtısı ve ateş sesi üzerine karargahın kapısından bir iki adım mesafede bulunan albay durdu, birden döndü. Subaylar da durup döndüler' Albay terini silermiş gibi elini yüzünden geçirdi, sonra peşinde subaylarla içeri girdi.

Sonderführer yanımdan geçerken :

— So! dedi, bütün Rusya'yı bu okumuş süprüntülerden temizlemek lâzım. İyi okuyup yazan köylülerle işçiler tehlikelidir.

— **Naturlich** (pek tabii) diyc cevap verdim .Ama Almanya'da bütün işçilerle köylüler gayet güzel okuma yazma bilir.

— Almanlar bir yüksek **kültür** halkıdır.

— Elbettc, alma nhalkı kültürdür; yüksek kültürü vardır.

— **Nicht wahr?** dedi ve güldü sonderführer. Arkasını dönüp karargaha yürüdü.

Avlunun ortasında, okuma bilmeyen esirlerin önünde yapayalnız kaldım. Bütün vücudum tepeden tırnağa titriyordu.

Daha sonraları esrarlı korkuları arttıkça, gözlerindeki o esrarlı beyaz leke büyüyüp genişledikçe, almanlar ayaklarından hasta olan, yürüyemeyen esirleri öldürmeye, müsadere müfrezelerine belirli bir miktar buğday ve un, belirli bir miktar arpa ve mısır, belirli bir sayıda at ya da davar vermeyen köyleri yakmaya başladılar. Yahudiler azalınca köylüleri asmaya giriştiler. B uinsancıkları, birkaç gün önce üzerinde Lenin ,ya da Stalin'in alçıdan heykellerinin bulunduğu şimdi ise boş kalan kaidelerin etrafını çeviren küçük köy meydanlarında, ağaçların dallarına, boğazlarından ya da ayaklarından asıyorlardı. Günlerden beri kasvetli gökyüzünün altında sallanıp duran, yağmurun iyice yıkadığı yahudi cesetlerinin ve sahipleriyle ayni dala asılmış yahudi köpeklerinin yanma sal-

landırıyorlardı köylüleri. Alman askerleri geçerken, dişlerini arasından «Ah yahudi köpekleri! **Die Jüdischen hunde!»** diyorlardı.

Geceyi geçirmek için köylerde durduğumuz zaman (şimdi eski Dnieper kazaklarının topraklarmdaydık) yağmurdan ıslanmış elbiselerimizi sırtımızda kurutmak için ateş yaktığımızda,, askerler kendi aralarında alçak sesle küfrediyorlardı. Birbirlerini **ein liter!** (bir litre) diye alayla selamlıyorlardı. Artık **Heil Hitler, ein Liter** olmuştu. Sonra da orası burası şiş ayaklarını ateşe uzatıp gülüyorlardı. Doğu yönündeki bu ağır, yorucu ve bitmez tükenmez yürüyüşümüzde, ilk kazak köylerine rastlamaya başlamıştık. Sakallı yaşlı kazaklar evlerinin kapısı önüne oturmuşlar, alman konvoylarının geçişini seyrediyorlardı. Ara sıra da geniş ovayı hafifçe kubbeleyen gökyüzüne bakıyorlardı. Ukrayna'nın o güzel seması!... Sonbaharın kızıl steplerinden doğru yükselen ve ufukta beyaz bulutlarm kocaman sütunlarına dayanan o güzel gökyüzü!

Askerler, kapı önlerine oturan ihtiyar kazaklara **Juno** sigaralarının içi boş son paketini gülerek fırlatıyor: **Berlin raucht Juno** (Berlin Juno içiyor) diyorlardı. Tütün kolay bulunmuyordu artık. Askerler küfrediyorlardı. Alaylı bir ifadeyle **Berlin raucht Juno!** diye bağırıyorlardı. Berlin'de ayni reklâmı taşıyan otobüs ve tramvayları hatırlıyordum. Metronun merdivenlerinde de her basamağa kırmızı boyayla ayni cümle yazılmıştı: **Berlin raucht Juno.** Berlin'deki kalabalığı düşünüyordum: Tehdidkâr ifadeli, ağır hareketli, suratları kül rengi, yağdan ve terden pırıl pırıl bir insan kalabalığı. Saçları doğru dürüst taranmış, gözleri kıpkırmızı, elleri şiş, çorapları iple tutturulmuş kadmlar, suratları acık ve sert ifadeli ihtiyarlarla çocuklar... Bu ağır kanlı ve yüreği korku dolu kalabalığın ortasmda rus cephesinden izinli gelen askerleri görür gibi oluyordum. Konuşmaz, gülmez sıska askerlerin hemen hepsinin, en gençlerinin bile, saçları dökülmüştü. Gözlerinde gittikçe büyüyen bu beyaz lekeye bakıyor ve **Herrenvolk'u** düşünüyordum. **Herrenvolk'un** lüzumsuz, gaddar ve umutsuz kahramanlığı!

Askerler, evlerinin kapısı önüne oturmuş ihtiyar kazaklara «Konsantre Milei» yumurtalı sütünün son boş ku-

tularını fırlatıp atıyorlardı. Çamura yuvarlanan kutuların etiketlerinde «aus dem Kraftquel Milch» yazılıydı. **Herrenvolk'u** düşünüyordum **Herrenvolk'un** o esrarlı korkusu aklıma geldikçe tüyerim ürperiyordu.

Bazı geceler ordugâhtan ya da kaldığım evden uzaklaşıp, kampın yahut köyün yakınındaki bir buğday tarlasına giriyor, uzanıyordum. Yağmurla ıslanmış ekinler üstünde gürültülü rumen süvari birliklerinin, tank kafilelerinin geçişini yarı uyku içinde işitiyor ve şafağı bekliyordum. Almanların sert ve boğuk sesleriyle rumenlerin keyifli, tiz seslerini dinliyordum. Başı boş, aç köpek sürüleri yanıma sokuluyor, kuyruklarını sallayarak kokluyorlardı beni. Bazan köpeklerden biri de yanıma yatıyor, yüzümü yalıyordu. Yakındaki toprak yolda bir ayak sesi işitilince, ya da başaklar kuvetli bir rüzgârla çıtırdayınca köpek de hırlamaya başlıyordu. Ben «yat Dimitri, yat!» diyordum. Bir insanla, bir rusla konuşuyormurşum gibi geliyordu bana, «Sus İvan» diyordum. Sanki şu, iyi okumak için çabalayan, sınavı başarıyla atlatan ve şimdi Nemirowskoie yakınındaki köyün kolhozunda, avlunun duvarı dibinde çamurlarda sürünen, yüzü kireçten yanmış esirlerden biriyle konuşur gibiydim.

Bir gece bir ayçiçeği tarlasına girip yere uzandım. Aslında bu, tarla değil ormandı. Gerçek bir ayçiçeği ormanı. Türylü kocaman saplarının üstünden doğru eğilmiş, sarı kirpikli, uykuyla mahmurlaşmış koca kara gözlü ayçiçekleri, başları eğik, uyuyorlardı. Gece sakindi. Yıldızlarla dolu gökyüzü, kocaman bir deniz kabuğu gibi, mavili yeşilli ışıklar aksettiriyordu. Derin derin uyumuşum. Şafakta, boğuk ve derinden gelen bir hışırtıyla uyandım. Otlar üstünde yürüyen çıplak ayakların çıkardığı ses gibi bir hışırtı. Nefesimi tutup kulak kabarttım. Yakındaki açık ordugâhtan motorların hafif uğultusu geliyor, ırmağın yakınındaki ormandan boğuk seslenişler işitiliyordu. Uzaktan bir köpek havlıyordu. Ufkun bir ucundan güneş, gecenin kara kabuğunu çatlatmış, çiğlerle pırıl pırıl ova, üstünde, sıcacık, kıpkırmızı yükseliyordu. Bir ürperme vardı havada, gitgide büyüyen, azametlenen bir ürperiş. Bitmez tükenmez bir ordunun, ekinleri çiğneyerek yavaş yavaş yürüyüşünden doğan, ancak pek derinden duyula-

bilen bir sesti sanki. Yattığım yerde nefesimi tutmuş, ayçiçeklerinin ağır ağır sarı kirpiklerini kaldırıp gözlerini açışlarını seyrediyordum. Birden ayçiçeklerinin kocaman sapları üstünde başlarını kaldırdıklarını, iri kara gözlerini doğan güneşe çevirdiklerini gördüm. Tempolu, ağır ve muazzam bir hareketi bu. Güneşin doğuşunu, güneşin zaferini görmek için bütün ayçiçeği ormam birden, hemen ayni anda çevirmişti başım. Ben de başımı doğuya çevirdim, şafağın kırmızı buğusu arasından güneşin doğuşunu, ovada yangınların mavi dumanına benzeyen bulutlar üstünde yükselişini seyrettim.

Sonra yağmur durdu, birkaç gün sert ve buz gibi bir rüzgâr esti, arkasından da don geldi. Kar değil, sonhabaharın âni ve merhametsiz donu. Çamur bir gecede kaskatı kesildi, su birikintileri insan teni kadar ince bir cam tabakasıyla kaplandı. Hava berraklaştı, gri-mavi gökyüzü bir ayna gibi çatlayıp kırıldı.

Almanların doğuya yürüyüşü iyice hızlanmıştı. Topların gümbürdeyişi, tüfeklerin ve mitralyözlerin tarrakası havada yankılanmadan donup kalıyordu. General Von Schobert'in uzun yağmur günlerinde doğru dürüst ilerleyemeyen, Bug ve Dnieper nehirleri arasında ki ovanın yapışkan çamurunda kurbağalar gibi debelenip duran ağır savaş tankları, donla sertleşen pistte yeniden homurdanmaya başlamıştı. Egzos borularından çıkan mavi duman, ağaçların üstünde çabucak yok olan ufak, hafif bulutçuklar meydana getiriyordu. Çabucak siliniyordu bulutlar ama, arkalarında yine de varlıklarını duyuran birşey bırakıyordu.

1941 sonbaharında büyük rus buhranının en tehlikeli günleriydeydik. Sovyetlerin Murat'sı Bareşal Budienni'nin ordusu, Don nehri yönünde ağır ağır çekiliyor, gerilerde almanların **panzerpferde** (zırhlı atlar) dedikleri küçük, zırhlı savaş arabalarıyla, kazak süvari birliklerini bırakıyordu. **Panzerpferde'ler**, çoğunlukla genç tatar işçilerle Don ve Volga çelik işletmelerinin Udarniki'lerinin sürdüğü son derece çevik, küçük ve silâhlı arabalardı. Taktikleri de, tatar atlılarınınkinin aymydı: ordunun yanlarını sarsmak için âniden ortaya çıkar, çalılık ve ağaçlıklar arasında kaybolur, toprağın engebelerinden faydalamp sakla-

nır, buğday başakları ya da biçilmiş tarlalardaki saman yığınları arasında kocaman helezonlar çizerek ordunun gerilerinde yeniden ortaya çıkarlardı. Murat'nın pek iftihar edeceği hafif süvari taktiğiydi bu. **Panzerpferde**'ler ovada manejdeki atlar gibi dönüp dururlardı. Ama mareşal ile tatar ve kazak süvarileri ordusunun sonunun ne zaman geleceğini merak ediyordum. Jampol'da, daha Dniester'i geçmeden, köylüler «Budienni sizi Bug nehrinin ötesinde bekliyor» diyorlardı. Bug nehrini geçtik, bu defa «Dnieper'in arkasında bekliyor sizi» demeye başladılar. Şimdi de gerçeği söylediklerine iyice inanarak «Budienni Don nehrinin karşı yakasında» diyorlardı. Almanlar da böylece Ukrayna ovasının bağrında gitgide derinlere saplanan bir bıçak gibi ilerleyip duruyorlardı; bıçağın yarası şimdiden soğuyup acımaya, işlemeye başlamıştı. Akşamları kafilenin geceyi geçirmek için durduğu köylerde, gramafonun boğuk sesini dinlerdim. (Sovyet binalarında, kolhoz bürolarında ve Univermag mağazalarında daima bir gramafonla bir deste plak buluyorduk. Plaklar Raboçniki Klübün şarkılarıyla kolhoz ve fabrika havalarıydı. Aralarında daima Budienni marşı da çıkardı) Hem Budienni marşını dinler hem düşünürdüm: ne halt ediyor bu Budienni? Hangi deliğe girdi şu bıyıklı mareşal?

Bir gün almanlar köpek avına çıktılar. Önce kuduz vakaları görüldü de general Von Schobert köpeklerin öldürülmesi için emir verdi sanmıştım. Sonra farkettim, başka sebep vardı. Almanlar bir köye girer girmez, yahudi avına dahi başlamadan önce, köpek avına çıkıyorlardı. SS ve **Panzerschützen** (tankçılar) grupları sokaklara dökülüyorlar, bodur bacaklı, parlak kırmızı gözlü, sarımtrak tüylü zavallı köpeklere el bombaları ve makineli tüfeklerle saldırıyorlardı. Bahçelerde çitlerde, köpekleri saklandıkları yerlerden dışarı uğratıyorlar, tarlalarda vahşice peşlerinden koşturuyorlardı. Zavallı hayvanlar ormanlara kaçıyor, görünmemek için hendeklere bostanlara yamyassı yapışıyor, ya da evlere sığınıp köşelere, köylülerin şiltelerine, sobaların arkasına, tahta sıraların altına büzülüyorlardı. Alman askerleri evlere giriyor, hayvancıkları saklandıkları yerde yakalıyor ve dipçik darbeleriyle öldürüyorlardı.

Bu avda en vahşice davrananlar **Panzerschützen**'ler yani tankçılardı. Köpeklere karşı özel bir düşmanlıkları vardı sanki. «İyi ama neden?» diye soruyordum tankçılara. Yüzleri asılıyordu. Sırtlarını dönüp kısaca «köpeklere sorun» diye cevap vermekle yetiniyorlardı.

Bu arada, evlerinin kapıları önünde oturan ihtiyar kazaklar bıyık altından gülüyor, pat pat dizlerini dövüyorlardı:

— Ah zavallı köpekcikler! Ah biedni sabachki!

Bir yandan da zavallı köpeklere değil, zavallı almanlara acırmış gibi hınzırca gülüyorlardı. Bahçelerin etrafındaki çitler üstünden dışarıyı seyreden ihtiyar kadınların, omuzlarına aldıkları sırığın iki yanında dengeye getirdikleri kovalarla nehire inen genç kızların, öldürülmüş zavallı köpekleri gömmeye götüren çocukların ,herkesin, ama herkesin yüzünde hem hüzünlü, hem de hınzırca bir gülüş görüyordum. Gece kırlar ve ormanlar baştan başa acıklı havlamalar, acıklı ulumalar umutsuz iniltilerle doluyordu. Bahçeler ve evler etrafında yiyecek arayan köpeklerin eşindiği ve alman nöbetçilerin pek garip bir sesle haykırdıkları duyuluyordu: Kim var orada? Müthiş ve esrarlı bir şeyden korkutları, köpeklerden dehşete düştükleri hissediliyordu.

Bir sabah bir alman panzerdivision'unun (tank tümeni) taarruzunu yakından izlemek için bir topçu gözlem isyonunda bulunuyordum. Tank birlikleri bir ormana gizlenmiş, hücum emri bekliyorlardı. Berrak ve buz gibi bir sabahtı. Gece yağan kırağıyla pırıl pırıl olmuş tarlaları, doğan güneşaltında siyahlı sarılı ayçiçeği ormanlarını seyrediyordum. (Bu sabahın güneşi Anabase'nin üçüncü cildindeki Xenophon'un güneşine benziyordu. Karşıda, tam karşımda buğular arasından yükseliyordu güneş. Gökyüzünde yeşil ve mavi sular ortasından, pembe, çıplak, genç bir mitoloji tanrısı çıkıyordu sanki. Sovyet ağır sanayiinin çimento, cam ve çelikten yapılmış Parthenon'u olan Piatiletka'nın dorik sütunlarını aydınlatarak doğuyordu.) Birden bir tank birliğinin ormandan çıkıp ovaya yelpaze biçiminde yayıldığını gördüm. General Von Schobert, taarruzun başlamasından birkaç saniye önce gözlem kara-

koluna gelmişti. Savaş alanını seyrediyor ve gülümsüyordu. Tankların palet izlerini takip ederek ilerleyen hücum birlikleri Kiev'in güney doğusuna yayılan ovanın madeni yüzeyine maden kalemiyle oyularak yapılmış bir gravür manzarasını veriyordu. Katı bir açıklıkla çizilmiş bu sahnede, gladyatörlerin aslanları sarmaya çalıştıkları fileleri hatırlatan kamuflaj fileleriyle esrarlı bir havaya bürünmüş ve gravür üstünde allegorik figürler gibi yer almış askerlerde Dürer'den bir hava vardı. Perspektif açıktı; ağaçlar, konvoylar, taşıtlar, insanlar, atlar ön planda Dnieper nehrine doğru inen meyilli arazi üstünde değişik pozisyonlarda yerleştirilmişti.

Daha uzakta, görüş alanı yayılıp derinleştikçe tankların arkasına çömelip, makineli tüfeklerini yanaklarına dayamış askerlerle, çalılıklar ve ay çiçeği kümeleri arasındaki **panzer**'lere (tank) yerleşmiş adamlar görünüyordu. Derhal göze batan ayrıntıların «gotik özentisinde» Dürer'i hatırlatan bir hava vardı: sanki gravürcü oyma kalemini şu ölü atın ayrık çenelerinde, ötede çalılar arasında sürünen yaralıda, bir ağaç kütüğüne dayanmış, gözünü güneşten korumak için elini alnına siper etmiş askerde biraz daha fazla tutmuş, elinin ağırlığı maden levha üstünde daha derin bir iz bırakmıştı. Ayni şekilde boğuk insan sesleri, kişnemeler, tüfeklerin aralıklı takırtıları ve paletlerin insanın içini bayan gıcırtısı da, bu sonbahar sabahında berrak ve soğuk havaya Dürer tarafından oyulmuş gibiydi.

General Von Schobert gülümsüyordu. «Ölümün gölgesi, ölümün bir örümcek ağı kadar yapışkan gölgesi, şimdiden üstünde dolaşmaya başlamıştı. Bu gölgenin başına çöktüğünü o da hissediyordu muhakkak. Biliyordu ki, birkaç gün sonra Kiev'in dış mahallelerinde ölecekti. Ölümü de, hayatı boyunca bütün davranışlarında kendini gösteren o havai Viyana zarifliği içinde olacaktı. (Birkaç gün sonra «sigogne» tipi küçük uçağıyla, daha yeni işgal edilmiş Kiev hava alanına inerken öleceğini biliyordu şüphesiz: uçağın iniş takımları pistin otları arasındaki bir mayına çarpacak ve uçak, aniden patlayan bir kestane fişeği gibi, kırmızı çiçeklerden bir ışık demeti haline gelecekti. Alanın otları üzerinde Von Schobert'in, kenarlarına

isminin başharfleri işlenmiş mavi keten mendili kalacaktı.)

General von Schobert Bavyeranm eski soylularındandı. Bu tip insanlar için Viyana, Münih'e duyulan sevgiyi ifade etmek için bu şehre verilen ikinci isimdir. Generalde anlatamıyacağım hem yaşlı, hem genç bir hava vardı. Kuru profilinde, hüzünlü ve alaylı gülümseyişinde, modası geçmiş bir hava buluyordum. Besarabya'daki Balzi'de bana «yazık, savaşı beyaz ırktan insanlarla yapıyoruz» dediği zamanki gibi sesinde daima hayalci ve melankolik bir ifade vardı. Dniester kıyısındaki Jiroca'da ayni hayalperest sesle **Wir siegen mit unserem Tom»** (zafer diye ölümümüzü kazanıyoruz) demişti bana. Almanların son zaferinin alman halkının ölümü olacağını, alman halkının kazandığı zaferlerle kendi ölümünü fethedeceğini söylemek istemişti. O sabah da alman tanklarının Kiev ovasında bir yelpaze gibi yayılışını gülümseyerek seyrediyordu. Dürer'in b gravüründün altında iri gotik harflerle şu yazıyı okuyor gibiydim: **Wir siegen mit unserem Tod.**

Tanklar peşlerinde hücum kuvvetleri ıssız ovaya doğru epeyce ilerlemişlerdi. İlk silah seslerinden sonra, sonbahar donunun yaktığı otlar ve ekin saplarıyla örtülü bu dalgalı ve muazzam ovanın üstüne büyük bir sessizlik çökmüştü. Ruslar, savaş alamm terkedip nehrin karşı yakasına çekilmişlerdi herhalde. Akasya kümelerinden büyükçe birkaç kuş havalandı. Serçeye benzer kurşuni renkli minik kuş sürüleri de cıvıldaşarak çayırlardan kalktı. Kanatları, doğan güneşin parıltısında soluk görünüyordu kuşların. Uzakta bir su birikintisinden iki yabani ördek, kanatlarım ağır ağır sallayarak yükseldiler. Ve tam o anda karşıda, uzaktaki bir korulukta kara kara bir takım noktalar hareket eder gibi oldu. Arkadan başka kara noktacıklar belirdi. Bunlar süratle hareket ediyor, çalılıklar arasında kayboluyor, sonra daha yakında yeniden ortaya çıkıp hızla alman **Panzer**lerinin üstüne gidiyorlardı. Etrafımızdaki askerler dehşet içinde haykırışmaya başladılar: **Die hunde! die hunde!** (köpekler! köpekler!) Tilki kovalayan bir av köpeği sürüsünün vahşi ve keyifli havlayışlarına benzer sesler, rüzgârla bize kadar geliyordu.

Köpeklerin bu ani saldırısı karşısında Panzer'ler ma-

kineli tüfeklerinden ateş kusarak, zigzaglar çizmeye başlamışlardı. Tankların arkasından giden hücum taburları önce kararsızca durdular, sonra paniğe kapılmış gibi çözülüp ova içinde sağa sola kaçışmaya başladılar. Makineli tüfeklerin çatırtısı, çatlayan camın çıkardığı çınlama sesi gibi geliyordu. Köpek sürüsünün havlayışı motorların kızgın homurtusunu bastırıyor, arada bir rüzgarla hışırdayan otların sesi arasında kaybolan zayıf bir çığlık işitiliyordu: **die hunde! die hunde!**

Birden boğuk bir patlama sesi duyduk. Arkadan bir daha, bir daha... İki, üç, beş **Panzer** uçtu havaya! Yerden adeta fışkıran toprak sütunları arasında çelik levhalar parlıyordu.

General von Schobert elini yüzünden geçirdi: «Ah şu köpekler!»

Bunlar rusların yetiştirdiği «tanksavar köpeklerdi». Yiyeceklerini, tankların yere bakan karınlarında arıyorlardı. Bir saldırı beklendiği zaman ruslar bunları mevzilerine alıyor, günlerce aç bırakıyorlardı. Alman **Panzer**leri ormanlardan çıkıp yelpaze biçiminde ovaya dağılınca, ruslar bütün bu aç sürüyü salıveriyorlardı: **Pasciol! Pasciol!** (yakala! yakala!) Sırtlarına önceden kuvvetli patlayıcı maddelerle dolu torbalar bağlanan hayvanlar, torbanın da üstünde radyo antenine benzer çelikten temas anteni olduğu halde, alman **Panzer**'lerinin karnında yiyecek bir şeyler bulmak umuduyla, bütün güçleriyle tanklara koşuyorlardı. Köpekler tankların altına girince de tanklar havaya uçuyordu. **Die hunde! die hunde!** diye bağırışıyordu etrafımızdaki askerler. General von Schobert ölü gibi sararmıştı. Dudaklarında acı bir gülümseyişle, elini yüzündenden geçirdi ve daha şimdiden ölmüş bir sesle fransızca sordu:

— Neden, ama neden? Neden köpekler bile?

İşte böyle... Alman askerleri her gün daha yırtıcı oluyorlardı; köpek avı vahşice, merhametsizce devam ediyordu. İhtiyar kazaklar gülerek dizlerini dövüyorlardı: **«Ah biedni sachki!»** (Vah zavallı köpekler!) Geceleri simsiyah ovada ulumalar, bahçe çitlerinin dibinde korkak eşinmeler duyuluyordu. Alman askerleri garip bir sesle bağırıyorlardı: «Kim var orada?» Çocuklar uyanıyor, ya-

taklarından atlıyor, usulca kapıyı açıyor, karanlığa seslenıyorlardı: **İddi sudà iddi suda!** (Buraya gel, buraya gel.)

Bir sabah Melitopol Sonderführerine dedim ki:

— Rusya'daki bütün köpekleri temizlediğiniz zaman, tanklarınızın altına bu defa çocuklar süzülecek.

— **Ach!** dedi içini çekerek, zaten hepsi ayni soydan, hepsi köpek oğlu köpek!

Ve büyük bir tiksintiyle ye're tükürerek uzaklaştı.

— **I like russian dogs,** dedi Westmann. **They ought to be fathers of the brave russian boys.** *

X
YAZ GECESİ

Kışın sonsuz gecesinden sonra, soğuk ve berrak ilkbaharın arkasından nihayet yaz gelmişti. Finlandiya'nın ılık, nefis yağmurlu yazı. Yeşil elma tadında ve kokusundaki yaz. **Crapuja** mevsimi girmek üzereydi. Finlandiya nehirlerinin bu minik istakozları, kuzey yazının bu nefis yiyeceği, tabaklarda kıpkırmızı görünmeye başlamıştı. Güneş artık hiç batmıyordu. Kont de Foxà gece güneşinin, ufkun balkonunda bir ıtır çiçeği gibi açışına bakıyor:

— İspanyolum ama, Charles Quint'in güneşini görmek için Finlandıya'ya gelmem lazımmış, diyordu.

Fakat yine de havada kıştan bir şey kalmış gibiydi: belki karın yankılarına benzeyen beyaz bir ışık, belki de ölmüş gitmiş karın bu ılık yaz semasında gecikmiş bir hatırası?

İtalyan Elçisi Vincenzo Cicconardi'nin Kralùlla'daki villasında yine «country Party» ler düzenlenmesine başlanmıştı. Cicconardi, ihtiyar köpeği dizinin dibinde, gözleri faltaşı gibi açık, deli uşağı dimdik sandalyesinin arkasında, şöminenin karşısına yerleşip Alman Elçisi von Blücher ile «Napolice» konuşuyordu. Ama Bourbonlara has koca burnunun ağırlığı altında ezilmiş hissini veren

---

* Rus köpeklerini severim. Cesur rus çocuklarının babaları olmalı

ağzını ezip büzerek, kuvvetli bir Berlin aksanıyla konuşuyor, ellerini de dua eder gibi birbirine bitiştiriyordu. Cicconardi'den, tabiatındaki çelişme yüzünden hoşlanırdım. Hem soğuktu, Napoli'lilere özgü bir soğukkanlılığı vardı ve alaycıydı, hem de kudret ve şöhrete karşı susuzdu. Kafatasının, alnının, çene kemiklerinin ve burnunun mübalağalı ve garip ölçüleri bu tabiatını iyice belirtiyordu. Karşısında oturan Alman Elçisi Blücher, ince uzun, biraz kamburumsu bir adamdı. Kırlaşmış saçları çok kısa kesilmişti, mavimsi soluk suratı derin kırışıklıklarla doluydu. Cicconardi'yi dinliyor ve durmadan ayni lafı tekrarlıyordu: Ja, ja, ja.. Cicconardi ara sıra pencereye göz atıyor, ormanda yağmur altında gezinen misafirlerini ve Bayan Blücher'in mor şapkasını seyrediyordu. Bayan Blücher'in şapkası ağaçlar arasında Manet'nin yeşil bir peyzajına, Renoir'ın moru kondurulmuş gibi göze batıyordu.

Göl kıyısında Fiskatorp'daki supeler başlamıştı. Romanya Elçisi Noti Constantinide ve Bayan Colette Constantinide, Kont de Foxà, Dinu Cantemir, Titu Michailesco hep biraraya gelirdik. İspanya elçiliğinde, Hırvatistan Elçiliğinde akşam toplantıları, Esplanade'ın karşı tarafındaki kahvede öğleden sonraları açık havada bir masa etrafına toplanmalar, ya da Kamp barında Elçi Rafael Hakkarainen ve müzisyen Bengt von Törn ile buluşmalarımız, Esplanade'ın kaldırımları boyunca tepeden tırnağa kuşlarla dolu ağaçlar altında yaptığımız gezintiler, limanın ortasındaki adada, Yat Klübün verandasında, dalgaların beyaz kertenkeleler gibi yeşil suyun üzerinde kayışını seyrettiğimiz uzun saatler... Bunların hepsine yeniden başlamıştık. Göllerin kıyısındaki stuga'larda ve Barösund plajlarında, yahut fransızların «Şato» derken övünecekleri, ama mütevazi finlandiyalıların «şato» deyip geçtikleri villalarda geçirdiğimiz hafta sonları da vardı. Bu villalar eski sayfiye evleriydi, ahşap ve mermer çamuru karışımıydı; Engels tarzından esinlenmiş neo-klasik mimarileri vardı. Cephelerinin dorik sütunları, hafiften yeşil bir küf tabakasıyla örtülmüştü. Helsinki'deki parlamento sarayını yapan mimar Siren'in, Barösund'un ortasındaki Bockholm adacığında kendisi için inşa ettiği villada geçirdiğimiz mutlu saatleri de hatırlamalıyım. Şafakta gümüş pı-

rıltılı kayın ağaçları ve kıpkırmızı çamlarla dolu korulukta mantar toplamaya gider, ya da Svartö adasıyla Strömgö adası arasındaki denizde balığa çıkardık. Geceleyin vapur düdüklerinin şikayetçi uğultusu ile martıların çocuk ağlamasını andıran boğuk çığlıklarını dinlerdik.

Finlandiya yazının pırıl pırıl günleriyle beyaz geceleri başlamıştı. Leningrad cephesinin siperlerinde ve mevziler arasındaki labirentlerde saatler geçmez oluyordu. Karşıda bataklıkların, koruların ve çayırların yeşil fonu üstündeki muazzam kurşuni şehir (Leningrad) gece güneşi altında garip madenî ışıklar saçıyordu. Bazan bu ışıklar öylesine yumuşak ve soluk oluyordu ki, şehir alüminyumdan yapılmış hissini uyandırıyordu. Bazan da ışık soğuk ve gaddar bir renk alıyor, şehire çeliktenmiş manzarasını veriyordu. Bazı kereler de kuvvetli ve canlı bir ışık altında, karşınızda gümüş bir şehir var sanıyordunuz. Küçük Bielostrowo tepelerinden, ya da Terioki korularının kenarından seyrettiğim geceler, Saint Petersburg sarayının son gümüşçüsü Faberger'in oyma kalemiyle ufka işlediği gerçekten gümüş bir şehir görüyordum karşımda. Finlandiya körfezinin suları arasından yükselen, etrafı çelik ve çimentodan yapılmış suni adacıklarla çevrili Cronstadt kalesi önündeki deniz boyunca uzanan bu siperlerde ve mevziler arasındaki labirentlerde saatler geçmek bilmiyordu.

Gece uyuyamıyor, Svartström ile bu yeraltı yollarında dolaşıp duruyordum. Ara sıra duruyor, bir gözlem deliğinden Leningrad parkına, Dostoyveski'nin kahramanlarının ve Evgeni Onyegin'in pek sevdikleri Wassili Ostrow'un ağaçlarına bakıyor, Cronstadt kiliselerinin kubbelerini, telsiz antenlerinin kırmızı, yeşil, mavi ışıklarını, tersanenin kurşuni çatılarını, önümüzdeki limanda elimizi uzatsak tutabileceğimiz kadar yakında demir atmış sovyet filosunun göz kamaştırıcı ışıklarını seyrediyordum. Gerçekten, beyaz yaz gecelerinin havası öyle saydamdı ki, Bielostrowo ve Terioki siperlerinin şöyle üstünden doğru elimi uzatsam, Leningrad'ın evlerine dokunuverecekmişim gibi geliyordu. Ladoga gölünün kıyısındaki Raikkola ormanında. ilk savaş hattının **korsu**'sunda (siper) finlandiyalı subayların konuşmalarını dinliyordum. Albay Merikallio'nun, dostum Merikallio'nun ölümünden söz edi-

yorlardı. Dostum ölmeden önce, son ânında bizleri de Foxà'yı, Michailesco'yu ve beni hatırladığım kızma söylemiş ve bunu bize iletmesini vasiyet etmişti.

Bazı günler ormanın derinliklerindeki **Lottala**'lardan birine gidiyor, keskin **puukko**'larını (kama) kemerlerine takmış sükûti **sissit**'lerle ağaç çileği şurubu içiyordum. Kurşuni keten elbiseler giymiş genç **lottala**'larm beyaz yakalıklarının üstüne iliştirilmiş gibi duran kederli yüzleri benden tarafa dönüyor, dikkatli bakışları üstümden ayrılmıyordu. Akşama doğru Svartström ile Ladoga'ya iniyor, göl kıyısına oturup saatler geçiriyorduk Kışın, o küçük körfezi örten parlak buz kabuğu üstünde, buzlar arasına hapsolmuş at kafaları görmüştük. Atlar götürülmüştü ama, gecenin nemli havasında hafif de olsa o kokudan bir parça kalmış gibiydi.

Cepheden Helsinki'ye döndüğüm zaman, de Foxà: «bu akşam mezarlıkta bir kadeh atalım» derdi. Akşam olunca Titu Michailesco'nun evinden çıkar, Helsinki'nin merkezinde, Boulevardi ile Georgkatu arasındaki eski İsveç mezarlığına giderdik. Yılların hiç bozmadığı mezarlıkta Sierk adında birinin mezarının yanındaki sıraya otururduk. De Foxà cebinden bir Bordorannvin şişesi çıkarırdı. Hem içerdik, hem de fin rakılarının hangisinin en iyi olduğunu tartışırdık: Bordsbrannvinn mi, Pommeransbrannvin mi, Erikoisbrannvin mi yoksa Rajamaribrannvin mi? Bu romantik mezarlıkta mezartaşları, koltukların arkalıkları gibi dururdu. Hem de bir tiyatro sahnesine yerleştirilmiş eski koltuklara gerçekten benzerdi. Sahne de bir ormam temsil ediyordu sanki. Muazzam ağaçlar altındaki tahta sıralarda, hareketsiz, kasvetli asker gölgeleri otururdu. Açık yeşil yapraklı ulu ağaçlar tatlı tatlı hışırdar, denizin mavi renginin yankıları, yapraklarda titreşirdi. Şafağa doğru de Foxà etrafa korkulu bakışlarla bakmaya başlar, alçak sesle sorardı:

— Kalevala sokağının hayaletini gördün mü hiç?

Hayaletlerden ödü kopardı de Foxà'nm. Finlandiya yazının, hayaletler mevsimi olduğuna inanırdı.

— Ah bir hayalet görebilsem? Gerçek bir hayalet görmeyi pek isterim; derdi ama korkudan da titrer, ürkek ürkek etrafına bakınırdı.

Mezarlıktan çıktıktan sonra Kalevala anıtının önünden geçerken, de Foxà, Kalevala kahramanlarını temsil eden heykel hayaletleri görmemek için başını çevirir, gözlerini yumardı.

Bir akşam, Kalevala sokağının nihayetindeki bir evin kapısında her gece hiç şaşmadan ayni saatte ortaya çıkan hayaleti görmeye gitik. Dostum de Foxà'yı bu sokağa çeken şey, hayaletlere karşı duyduğu çocukça korku değildi. Asıl, hayaletlerin gece karanlığında ortaya çıkma geleneğine aykırı olarak gün ışığında görünen, yaz gecelerinin göz kamaştıran ışığında ortaya çıkan bir hayalet görmek merakındaydı. Birkaç günden beri bütün Helsinki gazeteleri Kalevala sokağının hayaletinden bahsediyordu. Her akşam, gece yarısına doğru görünmeyen bir el sokağın nihayetindeki bir evin asansörünün düğmesine basıyor, asansör kendiliğinden çalışmaya başlayıp en üst kata kadar çıkıyordu. En üst katta çok kısa bir süre duran asansör yine hızla ve sessizce aşağı iniyordu. Derken asansörün parmaklıklı kapısının açıldığı duyuluyordu. Sonra apartmanın kapısı aralanıyor, eşikte bir kadın görünüyordu. Bu solgun yüzlü ve sessiz kadın, karşı kaldırımda toplanan kalabalığa uzun uzun bakıyor, yine yavaşça içeri girip, kapıyı usulca kapatıyordu. Biraz sonra yine asansörün parmaklıklı kapısının sesi duyuluyordu. Asansör harekete geçiyor, demir kafesinin içinde hızla ve sessizce yükseliyordu.

De Foxà gayet ihtiyatlı bir şekilde yürüyor, ara sıra koluma giriyordu. Görüntülerimiz bir hayal gibi mağazaların vitrinlerinde bir görünüp bir kayboluyordu. Yüzlerimizde beyaz balmumunun parlaklığı vardı. Gecenin solgun sıcağında yürüyerek, gece yarısından birkaç dakika önce hayaletin evinin önüne vardık. Gayet modern hatlı, yeni bir yapıydı bu bina. Açık renk boyası camları ve kromlu çelikleri pırıl pırıldı. Damına bir sürü radyo anteni dikilmişti. Binanın dış kapısı, içerdeki dairelerden düğmeye basılmak suretiyle açılan cinstendi. Kapının yan tarafında, üstünde iki sıra halinde siyah madeni düğmeler bulunan ve kiracıların isimleri yazılı alüminyum bir levha asılmıştı. Levhanın altında da duvara madeni bir hoparlör ağzı konmuştu. Bunun sayesinde kiracılar kapıyı

açmadan, ziyaretçileriyle konuşabiliyorlardı. Kapının sağında, vitrininde birkaç kutu balık konservesi teşhir edilen bir mağaza vardı. Kutuların pembe etiketi üstünde yemyeşil iki bahk, hayali alâmetler ve sembollerle dolu soyut bir dünyayı hatırlatıyordu. Soldaki dükkân bir berberdi. Mavi tabelası üstünde sarı harflerle **Parturi Kampaamo** yazılıydı. Vitrininde ise balmumundan bir kadın büstü, iki üç boş şişe, iki tane de plastik tarak parlıyordu.

Kalevala sokağı pek dardı. Aşağıdan yukarı doğru bakınca binanın cephesi pek dengede görünmüyor, karşıki kaldırıma toplanmış kalabalığın üstünde, tehlikeli bir şekilde askıda duruyormuş duyusunu uyandırıyordu. Ev tamamen modern bir yapıydı, bol bol kromlu çelik ve camla yapılmıştı. Çatıda da diken diken bir sürü radyo anteni vardı. Cephe dümdüz, pürüzsüz ve bembeyazdı. Gecenin açık seması, sayısız pencere camlarında soğuk alüminyum ışığıyla yankılanıyordu. Bütün bu görünüş, geceleri ortaya çıkan acınacak manzaralı, kasvetli, ürkütücü, etleri dökülmüş, suratları morarmış, buz gibi kefenlere sarılmış hayaletler için -Avrupa'nın eski sokaklarına mezarlarına çürümüş kokusunu yayan hayaletler için- hiç de uygun bir sahne değildi. Aksine bu manzarada, ancak son derece modern bir hayalet kendini gösterebilirdi. Le Corbusier'nin mimarisinin, Braque ve Salvador Dali'nin tablolarının, Hindemith ve Honegger'in müziğinin hatırlatabileceği hayaletlerden biri, ara sıra Empire State Building'in kapısından süzülen, Rockefeller Center'in saçakları üstünde dolaşan, bir transatlantiğin güvertesinde yahut bir elektrik santralının soğuk mavi ışığında meydana çıkan bir hayalet görmeyi umuyordu insan.

Hayaletin evinin önüne sessiz bir kalabalık toplanmıştı: halktan ve burjuvalardan bir kalabalık. Aralarında bir kaç denizci, iki asker, ve lottasvard formaları giymiş bir grup genç kız da vardı. Ara sıra bitişik sokaktan bir tramvay geçiyor, duvarları ve pencere camlarını zangırtatıyordu. Köşeden bir bisiklet çıktı, hızla önümüzden geçti ve birkaç saniye tekerleklerin asfalt üstünde dönüşünden çıkan ses havada asılı kaldı: gözümüzün önünden, görünmez bir şey geçmiş gibi. De Foxà'nın rengi sap-

sarı olmuş, gözlerini merakla evin kapısına dikmişti, bir yandan da kolumu sıkıp duruyordu. Hem korkudan, hem merakdan titrediğini anlıyordum.

Birden asansörün harekete geçtiğini, yukarı çıktığını duyduk; uzun ve hafif bir vızıltı işitildi, sonra en üst katta asansörün demir parmaklıklı kapısı açıldı ve kapandı, nihayet inmeye başladı asansör. Aniden evin kapısı açıldı, eşikte bir kadın göründü: orta yaşlı, ufak tefek bir kadın. Gümüş teller serpilmiş saçları üstüne siyah fötrden -belki de siyah kâğıttan- küçük bir şapkayı itinayla oturtmuştu. Sırtında gri bir elbise vardı. Elmacık kemikleri çıkık, zayıf ve solgun yüzünde, çok açık renk gözleri iki donuk lekeydi. Ellerini yeşil kumaştan eldivenler içine saklamıştı. Kolları iki yanında sallanıyor, yeşil eldivenleri gri etekliğinin üstünde, ağaçtan düşmüş iki ölü yaprak gibi duruyordu. Kadın eşikte durdu, karşı kaldırıma toplanmış meraklılara tek tek baktı. Kansız göz kapakları, fersiz bakışları vardı. Sonra gözlerini gökyüzüne kaldırdı, elini yavaşça alnına götürüp gözlerini çiğ ışıktan korumak için siper etti. Bir kaç saniye gözleriyle gökyüzünü aarştırdı, sonra başım eğip elini yine yanına sarkıttı. Soğuk, adeta kötü niyetli bir dikkatle kendisini seyreden kalabalığa bir kerc daha baktı, ondan sonra da içeri girip kapıyı örttü. Yine asansörün hareket ettiğini işittik. Uzun, hafif bir vızıltı oldu. Nefesimizi tutmuş, kulağımız kirişte, en üst katta asansörün parmaklıklı kapısının açılmasını bekliyorduk. Fakat vızıltı uzaklaştı, uzaklaştı ve yokoldu. Sanki asansör buharlaşıp uçmuş, ya da çatıyı delip gökyüzüne çıkmıştı. Kalabalık başını kaldırmış göğe bakıyor, de Foxà kolumu acıtırcasına sıkıyordu. Tepeden tırnağa titrediğini hissediyordum.

— Haydi gidelim, dedim.

Hipnotizma olmuş gibi, tâ tepede, çatıların üstündeki beyaz bir buluta bakan kalabalığın arasından, ayaklarımızın ucuna basaark sıyrılıp çıktık. Kalevala sokağını geçtik, gelip eski İsveç mezarlığında Sierk'in mezarının yanındaki sıraya oturduk.

Uzun bir sesizlikten sonra de Foxâ:

— Hayalet değildi o, dedi. Asıl hayalet bizlerdik, görmedin mi nasıl bakıyordu bize? Korktu bizden.

— Ama bu modern bir hayalet, diye cevap verdim. Kuzey ülkelerinin hayaleti böyle oluyor demek.

— Evet, dedi gülerek, modern hayaletler asansörle inip çıkıyorlar.

Korkusunu gizlemek için sinirli bir şekilde gülüyordu. Sonra mezarlıktan çıkıp bulvarı indik, İsveç Tiyatrosunun arkasındaki Mannerheim sokağını geçtik. Kadınlar, erkekler Esplanade'm ağaçları altına uzanmış, yüzlerini gecenin beyaz ışığına vermişlerdi. Kuzeyin insanları yazın «beyaz gecelerinde» tuhaf bir korkuya, adeta soğuk bir hummaya tutulurlar. Gecelerini deniz kıyısında gezinmek, parkların çimenlerine uzanmak, ve sıralara oturmakla geçirirler. Sonra duvar diplerini izleyerek evlerine dönerler, çırılçıplak yataklarına uzamr, açık pencereden giren göz kamaştırıcı ve dondurucu ışık içinde pek az uyurlar. Gece güneşine, kuarz lambası altında yatıyorlarmış gibi uzamrlar. Açık pencereden evlerin, ağaçların ve limanda sallanıp duran yelkenlilerin hayaletlerini seyrederler. Cam gibi parlak havada kıpırdaşır durur bu hayaletler.

İspanya Elçiliğinin yemek salonunda, üstü antika ispanyol gümüşleri ve kristalleriyle dolu, fil ayağına benzeyen kocaman ayaklı, masif akajuden bir masa etrafına toplanmıştık. Kırmızı brokar kaplanmış duvarlar, karanlık renkli bodur möbleler, danseden çocuklardan av hayvanlarından ve meyvalardan yapılmış çelenk şekilleri ve sütun vazifesi gören heykel motifleri arasındaydık. Bu hem kasvet verici hem duyguları tahrik edici ispanyol senaryosu, açık pencereden giren göz kamaştırıcı beyaz bir ışıkla garip bir çelişme yapıyordu. Gece elbisesi giymiş erkekler, takıptakıştırmış açık tuvaletli hanımlar masanın etrafını çevirmişlerdi. Brokarların karanlık kırmızı parıltısı ve gümüş takımların donuk ışığı birbirine karışıyor, kadınların ipek etekleriyle erkeklerin siyah pantolonları arasından masanın fil ayakları görünüyordu. İspanyol ulularıyla krallarının, kalın ipek kordonlarla duvara asılmış portreleri, bu manzarayı sabit gözlerle seyreder gibiydiler. Duvar kenarında, üzerinde tabakalarla şişelerin bulunduğu bir masanın üstünde çarmıha gerilmiş bir İsa vardı ve İsa'nın ayakları buz kovasının içindeki şam-

panya şişelerinin ağzına değiyordu. Bu manzaranın tamamı birden insana ölümle ilgili bir şeyler hatırlatıyor, Lucas Cranach'm tablolarına benziyordu: insanların etleri morarmış gibiydi, gözlerinin etrafı mavi halkalarla çevriliydi, şakakları solgun vc terliydi. Bütün bu yüzlere, ölü yüzünü hatırlatan yemyeşil bir renk sinmişti. Masanın etrafına dizilmiş davetlilerin gözbebekleri büyümüş, bakışları sabitleşmişti. Camlar da bu gündüz gecenin soluğuyla buğulanmıştı.

Gece yarısını bulmuştuk. Gurubun ateşi Brunnsparken'deki ağaçların tepelerini kızıla boyamaya başlamıştı bile. Hava serindi. Finlandiya'nın Paris elçisinin kızı Anita Bengenström'ün çıplak omuzlarına bakıyor ve yarın de Foxà ile beraber Laponya'ya, kuzey kutup çemberinin en kuzeyine hareket edeceğimizi düşünüyordum. Yaz epeyce ilerlemişti. Laponya'ya somon avı bakımından oldukça geç varacaktık. Türkiye Elçisi Agâh Aksel gülerek, geç kalmanın, diplomasi hayatının sayısız zevklerinden biri olduğunu hatırlattı. Akselin anlattığına göre, Paul Morand Fransa'nın Londra Büyükelçiliğine sekreter atandığı zaman, ne kadar tembel olduğunu bilen Büyükelçi Cambron kendisine şu tavsiyede bulunmuş: «Azizim, demiş, büroya istediğiniz saatte gelin, ama daha geç kalmayın.»

Agâh Aksel, yüzü pencereye dönük oturuyordu. Tunçlaşmış yüzünü çeviren beyaz saçları, bir tasvirin gümüş çerçevesine benziyordu. Pek boylu değildi, tıknazcaydı, hareketleri gayet tedbirliydi ve daima etrafına şüpheler içindeymiş gibi bakardı. (De Foxà, ondan, konyağa bayılan bir genç Türk diye bahsederdi. Anita Bengenström de bir gün, «Sahi siz genç türklerden misiniz?» diye sormuş ve şu cevabı almıştı: «Gençken, heyhat, çok daha fazla türktüm.»)

Romanya Elçisi Noti Constantinide hayatının en iyi yıllarını İtalya'da geçirmişti; son günlerini ise Roma'nın Panama caddesinde yaşamak istiyordu. Roma'nın yazından, müthiş sıcaklarda ıssız meydanlarda şırıldayan çeşmelerin sesinden bahsediyor, bunları anlatırken bir yandan da kuzey gecesinin buz gibi ışığı altında mavi saten masa örtüsü üstüne kaldırılıp atılıvermiş balmumundan bir el gibi duran bembeyaz eline bakarak ürperiyor-

du. Constantinide, Romanya Kralı Michel.in Mareşal Mannerheim'a verdiği nişam Mareşale sunmak için bir süre önce genel karargahın bulunduğu Mikeli'ye gitmişti. Mikeli'den yeni dönmüştü daha. Mareşal Mannerheim ile bir konuşmasını anlatıyordu: Mareşale, «Sizi son gördüğümden beri yirmi yaş gençleşmişsiniz, yaz yaramış size» diye iltifat etmiş, o da «Hangi yaz?» diye cevap vermişti «Finlandiya'da on ay kıştır, öteki iki ay da yaz gelmeden geçer.»

Bu vesileyle biraz Mareşal Mannerheim üzerinde durduk. Modası geçmiş zevklerinden, krallar gibi davranışından, bir krala benzer ihtişamlı görünüşünden, Finlandıya halkının savaş yüzünden katlanmak zorunda kaldığı fedakârlıklardan, savaşın bu ilk korkunç kışından sözettik. Mannerheim Kontesi, Finlandiya'ya soğuğun kuzeyden değil, doğudan geldiğini belirtti:

— Meselâ Laponya, kuzey kutup çemberinin de kuzeyinde, ama yine de Volga bölgesi kadar soğuk değil dedi.

De Foxà:

— İşte ebedi doğu meselesinin yeni bir yüzü daha, diye cevap verdi.

Türkiye Elçisi sordu:

— Avrupa için hâlâ doğu meselesi diye bir şey var mı sanıyorsunuz? Ben şahsen, Philip Guedalla ile ayni fikirdeyim. Şimdi batılılar için doğu meselesi, türklerin batı meselesi hakkında ne düşündüklerinden ibaret.

De Foxâ ayni günün sabahı Amerikan Elçisi Arthur Schoenfeld ile konuştuklarını anlattı. Scheonfeld «Men of War» adındaki kitabından ötürü Sir Philip Guadella'ya çok kızıyordu. Amerikan Elçisi savaş sırasında Londra'da yayınlanan bu kitabı Stockmann'ın kitaplığında bulmuştu. İngiliz yazarı kitapta türklerden bahsederken, geçen yüzyıllarda Avrupa'ya barbar istilalarının hep doğudan geldiğine işaret ediyor «Amerika keşfedilmeden önce istilalar, başka gelecek yer olmadığı için doğudan geldi» diyordu.

— Türkiye'ye barbar istilaları, Homer devrinden beri hep batıdan gelmiştir, dedi Agâh Aksel.

Colette Constantinide sordu:

— Homer zamanında da türkler var mıydı?

— Bazı Türk halıları, İliada'dan çok daha eskidir, diye cevaplandırdı Agâh Aksel.

(Birkaç gün önce, doğu halılarını ve porselen koleksiyonunu görmek için Dinu Cantemir'in, Brunnsparken'de İngiltere elçilik binasının karşısındaki evine gitmiştik. Ünlü Linder ailesinin malikanesinde oturan Dinu, en güzel saxe porselenlerinin şeceresini el işaretleriyle çizerken, Linder ailesinin güzelliğiyle ünlü kadınlarından birinin portresinin önünde duran Bangt von Törne de, Gallen Kallela'nın resmi hakkında Mircea Berindey ile Titu Michailesco'ya izahat veriyordu. Türkiye ve Romanya elçileri odanın ortasında yere çömelmişler, Cantemir'in yere serdiği 16 ıncı yüzyıldan kalma iki Türk seccadesi hakkında münakaşa ediyorlardı. Seccadelerden birinde iki mızrak motifi ile, pembeli, morlu ve yeşilli, iç içe geçmiş iki dik dörtgen şekli vardı. Ötekinin acem halılarından esinlendiği belliydi: pembe, mavi ve altın rengi köşegenlerle bezenmişti. Türkiye Elçisi, birinci seccadede renklerin ne kadar zarif bir şekilde uyuştuğunu söylüyor, şimdiye kadagördüğü en zor renk uyumunun bu seccadede başarılmış olduğunda ısrar ediyor, Romanya Elçisi ise, ikinci seccadenin hemen hemen kadınsı zarifliğini, eski acem minyatürlerine benzeyişini övüyordu. Constantinide «yok azizim yok!» diye sesini yükseltiyor, Agâh Aksel «Emin olun yanılıyorsunuz» diye sabırsız bir ifadeyle cevap veriyordu. İkisi de diz çökmüş, eğilip doğrularak konuşuyorlardı. Namaz kılar gibiydiler. Böylece tartışırken, nihayet seccadelerin üstüne karşılıklı bağdaş kurdular. Bir ara Agâh Aksel'in bir cümlesi çalındı kulağıma: «Zaten tüklere her zaman haksızlık edilmiştir!»)

Agâh Aksel:

— Türk uygarlığından, bir gün gelecek sadece antika halılar kalacak, dedi. Biz kahraman, ama bahtsız bir milletiz. Bütün bahtsızlığımız da yüzyıllardır süren toleransımızdan geliyor. Daha az tolerans sahibi olsaydık, belki de bütün hristiyanlığa hükmederdik.

Türkçede tolerans kelimesinin ne anlama geldiğini sordum.

— Tâbi kıldığımız halklara karşı daima hoşgörüiyle davrandık, diye cevap verdi.

— Türklerin ne diye hristiyanlığı kabul etmediklerini bir türlü anlamam, dedi de Foxà, hristiyan oluverselerdi herşey çok basitleşirdi.

— Doğru, diye cevap verdi Agâh Aksel, hristiyan olsaydık bugün hâlâ Budapeşte'de, hattâ Viyana'daydık.

Constantinide:

— Bugün Viyana'da naziler var, dedi.

Agâh Aksel cevap verdi:

— Onlar da hristiyan olsalar Viyana'da kalırlardı.

Bengt von Törne, çağımızın en önemli meselesinin hâlâ «din» olduğuna işaret etti:

— Hiçbir devirde Tanrıyı öldürmek mümkün olmuyor!

Sonra Finlandiya'nın Botnia körfezine bakan Turku şehrinde geçen bir olayı anlattı: Şehir yakınına inen bir sovyet paraşütçüsü yakalanıp Turku hapishanesine atılmıştı. Harkov metallürji fabrikasında makinist olan esir 30 yaşında vardı ve inancı kuvvetli bir komünistti. Fikren gelişmiş bir adamdı; sadece meraklı görünmekle kalmıyordu, ayni zamanda birçok konudan, özellikle maneviyatla ilgili konulardan haberi vardı. Kültürü, bir udarnik'in, ya da bir stahanovzi'nin kültürün belirli bir şekilde üstündü. (Sovyet fabrikalarındaki «hücum tugaylarına mensup işçilere, bunların kurucusu mühendis Stahanov'un ismi verilmişti). Sovyet esiri hücresinde durmadan okuyor, özellikle dini konuları işleyen kitapları tercih ediyordu. Cezaevi müdürü de bu garip ve anlaşılmaz tabiatlı bir insana duyduğu ilgiden olacak, adamın istediği kitapları kendi kitaplığından almasına izin veriyordu. Esir, inanmış bir komünistti, materyalist ve allahsızdı tabii.

Bir süre sonra adamı hapishane atölyesine makinist olarak çalışmaya gönerdiler. Derken bir gün esir, bir rahiple konuşmak istedi. Turku'da, ilminin üstünlüğü ve sofuluğundan ötürü pek sevilip sayılan ve vaazlarıyla ünlü genç bir lüterien rahip cezaevine geldi. Kendisini sovyet paraşütçüsünün hücresine aldılar. Rahiple rus esiri iki saat kadar başbaşa konuştular. Bu uzun görüşmenin sonunda, rahip artık dışarı çıkmak için ayağa kalkınca, esir ellerini onun omuzuna koydu ve bir tereddüt ânı

geçirdikten sonra rahibi kucakladı. Bu ayrıntıları Turku'nun bütün gazeteleri yazmıştı.

Aradan birkaç hafta geçti. Anlaşıldığına göre esir son günlerde gizli endişeler ve sıkıntılar içinde yaşamıştı. Nihayet rahiple bir görüşme daha yapmak istedi. Yine hapishaneye gitti rahip, yine komünist esirle ayni hücreye kapandı. Bir saat kadar sonra, koridorda gezinen gardiyan bir imdat çığlığı işitti, koşup hücrenin kapısını açtı ve şu manzarayı gördü: Esir ayakta duruyordu, duvara dayanmıştı. Yerde ise, rahip bir kan gölü içinde yatıyordu. Rahip son nefesini vermeden önce şu kadarını anlatabildi: Konuşmalarının sonunda esir kendisini kucaklamış ve o anda ucu sivri çelik bir törpüyü sırtına saplamıştı. Katil ise sorgusu sırasında, rahibi, kendisini inandırıcı konuşmalar yaptığı ve ileri sürdüğü delillerle komünistlik ve allahsızlık inancını yıktığı için öldürdüğünü itiraf etti. Paraşütçüyü ölüme mahkûm edip, kurşuna dizdiler.

Bengt von Törne, sözlerini şöyle bağladı:

— Adam, rahibin kişiliğinde Tanrıyı öldürmek istemişti.

Bu cinayet bütün Finlandiya gazetelerinde yer almış ve kamu oyunu heyecana vermişti. Roma'daki Finlandiya Elçisinin oğlu teğmen Gummerus anlatmıştı bana. İdam mangası komutam, Gummerus'un eski bir arkadaşıymış; esirin kurşuna dizildiği sıradaki sükuneti karşısında hayrete düştüğünü söylermiş hep.

De Foxâ:

— Vicdan huzuruna kavuşmuştu demek, dedi.

Kontes Mannerheim:

— Aman ne korkunç şey! diye haykırdı, insan Tanrıyı öldürmeyi nasıl düşünebilir?

— Şimdi bütün modern dünya Tanrıyı öldürmeye çalışıyor, diye cevap verdi Agâh Aksel. Modern vicdanlarda Tanrımn hayatı tehlikede.

— İslâm vicdanında da mı? diye sordu Cantemir.

— Maalesef öyle. Hem de komünist Rusya'nın komşu oluşundan, ya da nüfuzundan değil. Tanrımn katledilmesi, teneffüs ettiğimiz havamn bir parçası haline geldiğinden ve modern uygarlığın bir unsuru olduğundan.

— Modern devlet, dedi Constantinide, Tanrının ha-

yatını basit polis tedbirleriyle koruyabileceği hayaline kapılıyor.

De Foxà tasdik etti:

— Devlet sadece Tanrının hayatını değil, varlığını da koruyabileceğini samyor. İspanyayı örnek alalım: Franco'yu devirmenin tek yolu Tanrıyı öldürmektir. Nitekim Madrid sokaklarında, Barselona sokaklarında Tanrının hayatına yapılan suikastların haddi hesabı yok. Gün geçmiyor ki birisi tabancasına sarılmasın.

Geçen gün Stockmann kitabevinde yeni basılmış bir ispanyol kitabı bulduğunu anlattı de Foxà. Kitabı almış, açmış, birinci sayfasında şu yazıyla karşılaşmış: «Ey Tanrı denen çılgın dâhi!»

Bengt von Törne:

— Turku cinayetinde önemli olan, dedi, bir rus komünistinin bir rahibi öldürmesi değil. Bu cinayeti, Tanrıyı öldürmeye çalışan Karl Marx açısından ele almak lâzım. Tipik bir marksist cinayet bu.

— Modern dünyanın, **Das Kapital**'i İncilden daha kolay benimsediğini kabul etmek cesaretini göstermeliyiz, dedi Constantinide.

Agâh Aksel, Kur'an için de ayni şeyin söylenebileceğine işaret etti:

— Genç Muhammed ümmetinin, komünizmi nasıl süratle kabul ettiğini görmek insam şaşırtıyor. Sovyet Rusya'nın Doğu Cumhuriyetlerinde, müslümanlar Marx uğruna Muhammed'i terketmekte pek direnmiyorlar. Halbuki Kuran olmasa İslâmiyetin hali ne olur?

— Katolik kilisesi pekâlâ İncilden vazgeçebileceğini gösterdi, dedi de Foxà. Cantemir, geçenlerde, bir gün gelecek Marx'sız komünistler de olacak diyordu. Olur mu olmaz mı bilmem ama, birçok ingilizin ideali bu şimdi.

Constantinide:

— İngilizlerin çoğunun ideali Marx'ın **Kapital**'inin lüks **Blue Book** baskısıdır, dedi.

— İngilizlerin komünizmden korkmalarına lüzum yok, dedi Agâh Aksel, İngilizler için komünizm meselesi, sınıf mücadelesini Eton spor sahasında kazanmaktan ibaret. Waterloo'da da ayni sahada oynayıp muzaffer olmuşlardı.

Kontes Mannerheim'a göre, birkaç gün önce Alman Elçisi von Blücher diğer bazı diplomatlarla yaptığı konuşmada, İngiltere'deki komünizm tehlikesinden pek endişeli göründüğünü söylemiş, Danimarka Ortaelçiliği sekreteri Adam de Moltke-Hintfeld de, **Dont't worry** (üzülmeyiniz) diye cevap vermiş, **Britons never will be slaves.»** (İngilizler esir olmaz.)

— İngilizlerin, dedi de Foxà ,meseleleri bütün gereksiz unsurlarından temizlemek gibi bir meziyetleri var. En çapraşık, en vahim meselelere varıncaya kadar herşeyi çırçıplak soymasını biliyorlar. İngiltere'de bir gün komünizmin Lady Godiva gibi anadan doğma gezdiğini görebiliriz.

Saat gece yarısından sonra iki olmuştu herhalde. Hava soğuktu, ardına kadar açık pencereden giren madeni ışık, misafirlerin yüzünü öylesine solduruyordu ki, de Foxà'ya pencereyi kapatıp ışığı yakmasını rica ettim. Hepimizde birer ceset manzarası vardı. Güpegündüz gece elbisesi giymiş bir erkekle, güneş altında boyalı, çıplak omuzlu, pırıl pırıl mücevherli bir kadın kadar, ölüye benzer bir insan olamaz. Kocaman masanın etrafında, ölüler ziyafetine katılan cehennemlikler gibi toplanmıştık Gece güneşinin madeni ışığı etlerimizi morartıyordu. Sonra samimi, ılık, esrarlı birşey girdi odaya: ışık yandı ve şarap kadehlerde ışıldamaya başladı. Benzimize kan geldi, gözlerimiz sevinçle parladı, seslerimiz canlı insanların sesi gibi derinleşti, sıcaklaştı.

Birden alarm düdüklerinin uzun ve şikâyetli uğultusunu işittik. Hemen arkasından da uçaksavarların baraj ateşi başladı. Denizden doğru sovyet uçaklarının arı vızıltısına benzeyen yumuşak sesleri geliyordu.

— Size belki gülünç gelecek ama ben korkuyorum, dedi Constantinide.

De Foxà:

— Ben de korkuyorum, dedi, gülünecek ne var bunda?

Hiçbirimiz kıpırdamıyorduk. Patlamaların uğultusu, ağır ve boğuk bir ses halinde duyuluyordu. Colette Constantinide'in önündeki bir su bardağı hafif bir çınlamayla çatladı. De Foxà'nın bir işareti üzerine uşak pencereyi

açtı. Belki yüz kadar sovyet uçağı evlerin çatıları üstünde, saydam kanatlı kocaman böcekler gibi uçuyordu.

Mircea Beriney tuhaf rumen aksamyla:

— Bu ışıklı kuzey gecelerinde, dedi, aydınlık içinde, geceye ait hareketleri, düşünceleri, duyguları bulmak insam nasıl şaşırtıyor? Sadece karanlığın gizliliğinde bulunan hissedilen şeyleri, gecenin karanlık bağrında sakladığı, kıskançlıkla muhafaza ettiği şeyleri, pırıl pırıl aydınlıkta da bulmak ne tuhaf? -Bayan Slörn'ii gösterdi- İşte bakın, ancak gece karanlığında görülebilecek bir yüz.

Bayan Slörn sapsarı olmuş, dudakları hafifçe titreyerek, renksiz gözkapaklarmı sık sık açıp kapayarak, başım eğmiş gülümsüyordu. Yunanlıydı Bayan Slörn. Pırıl pırıl bir yüzü, kara gözleri vardı. Alm genişti, safiyet ifade ediyordu. Gülümseyişinde, hareketlerinde eski çağların tatlılığı okunuyordu. Athena'nmkine benzer, zeki, pırıl pırıl gözleri, şimdi endişe doluydu.

— Korkmak hoşuma gidiyor, dedi Bayan Slörn.

Arada bir topların gümbürtüsüne, bombaların patlayışına, motorların uğultusuna derin bir sessizlik karışıyor, bu ani sessizlikte bu defa kuşlar cıvıldamaya başlıyordu.

Pencerenin tam karşısında oturan Agâh Aksel:

— İstasyon yamyor, dedi.

Elano mağazaları bile yamyordu. Hava soğuktu, kadınlar kürklerine sarınmışlardı. Gecenin buz gibi güneşi, parkın ağaçları arasında ışıldıyordu. Uzakta Suomenlinna tarafında bir köpek havlıyordu.

İtalyan Elçisi Mameli'nin köpeği Spin'in, Belgrad bombardımanı sırasında başına gelenleri hatırladım ve anlatmaya başladım.

XI
ÇILDIRAN TÜFEK

Belgrad bombalanmaya başlayınca, İtalyan Elçisi Mameli, üç yaşında güzel bir ingiliz setteri olan köpeği Spin'i çağırdı:

— Haydi Spin, çabuk ol!

Spin, Elçinin çalışma odasının bir köşesine, tam da

Papa, Mussolini ve Kralın resimlerinin asılı olduğu duvarın dibine sinmişti; resimlerdeki adamlardan himaye ister gibi bir hali vardı. Kapıda kendisine seslenen efendisinin yanma yanaşmaya cesaret edemiyordu.

— Haydi Spin, çabuk diyorum sana! Sığmağa ineceğiz.

Spin sahibinin sesinde bu alışmadığı ifadeyi duyunca gerçekten korkulacak bir şey olduğunu anladı, inlemeye, şaşkın gözlerle etrafa bakmaya başladı ve halıyı ıslattı.

Güzel bir ingiliz köpeğiydi Spin, soylu bir köpekti. Tek bir tutkusu vardı: avlanmak. Mameli sık sık köpeğiyle beraber Belgrad civarındaki ormanlar ve tepelere, Tuna kıyılarına, nehrin ortasında Pantchevo ile Zemun arasına düşen adalara avlanmaya giderdi. Tüfeği duvardan indirir, omuzuna asıp «Haydi Spin!» dedi mi, köpek havlamaya ve sevinçten zıplamaya başlardı. Mameli'nin tüfeğini, fişekliğini ve ingiliz derisinden av torbalarını astığı koridordan geçerken, Spin daima başını kaldırıp duvara bakar, kuyruğunu sallardı.

Fakat o sabah, daha bombardıman başlar başlamaz korktu Spin. Bombaların çatırdısı dehşet uyandırıyordu. Kraliyet Sarayından az ötedeki İtalyan Elçiliği binası, müthiş patlamalarla temellerine kadar sarsılıyor, duvarlardan alçı parçaları düşüyor, tavanda yarıklar açılıyordu.

— Haydi Spin, çabuk, çabuk!

Spin kuyruğunu bacaklarının arasına sıkıştırdı. merdivenleri ıslata ıslata sığınağa indi.

Sığınak hemen hemen toprak seviyesinde bir mahzendi, tabanına birkaç tahta döşemek, tavanını kalaslar ve beton sütunlarla desteklemeye vakit kalmamıştı. Sokak hizasındaki bir delikten, kasvetli, tozlu bir ışık giriyordu içeriye. Duvarlardaki rustik raflarda hasırlı Chianti şişeleri, fransız şarapları, viskiler, konyaklar, cinler sıralanmıştı. Tepeden Saint Daniel jambonları, Lombardiya salamları sallanıyordu. Tam bir mahzendi burası, fare kapanı gibi bir yerdi. Küçük bir bomba İtalyan Elçiliğinin bütün personelini, onlarla beraber tabii Spin'i de toprağa gömmeye yetecekti.

Tarih 6 Nisan 1941, günlerden de pazardı. Spin inleyerek sığınağın merdivenlerinden iniyordu. Koridordan geçerken başını kadırıp duvara bakmış: tüfekler yerinde duruyordu. Demek ki bu müthiş patlama sesleri tüfeklerden gelmiyordu; anormal, tamamen gayri insani ,tabiata aykırı birşeydi bu sesler. Yer, deprem oluyormuş gibi sallanıyor, evler birbiri üstüne yükleniyordu. Yıkılan duvarların korkunç çatırtısı, kaldırımlarda parçalanan camların şangırtısı, dehşet ulumaları, ağlamalar, imdat sesleri, küfürler, kaçmaya çalışırken çıldırmış gibi haykıran insanların sesleri doldurmuştu ortalığı. Patlamalardan ve yangınlardan çıkan dumanla beraber, mahzene kekremsi bir kükürt kokusu dolmaya başlamıştı. Terrase'ye, Spomenik alanına, eski Kraliyet Sarayına bombalar düşüyordu. Generaller, bakanlar, saray erkânı ve yüksek mevkideki diğer kişilerle dolu otomobiller, peşpeşe büyük bir hızla geçip gidiyordu. Asker ya da sivil bütün resmi şahsiyetler paniğe kapılmışlar, kaçıyorlar, kendilerini başkentten dışarı atmaya çalışıyorlardı.

Sabah saat ona doğru şehir tamamen kcndi kaderine terkedilmişti. İşte o zaman yağma başladı.

Halkın en aşağı tabakasından olanlarla Zemun ve Pantchevo'dan koşup gelen çingeneler, dükkânların oluklu saçtan kepenklerine yükleniyorlar, ne bulurlarsa aşırmak için evlere bile giriyorlardı. Terrasie yönünden tüfek takırtıları geliyordu. Şehir halkı ile yağmacılar, sokaklarda, sarayın merdivenlerinde, sahanlıklarda, evlerin içinde döğüşüp duruyorlardı. Spomenik alanında Kraliyet Tiyatrosu yanıyordu. Alanın öbür ucunda, tiyatronun ön tarafındaki pastacı dükkanı yıkılmıştı. Türktü bu pastacı, bütün Balkanlarda şehvet arttıran kurabiyeleriyle ünlüydü. Kalabalık, dükkânın yıkıntıları arasında, müthiş bir yaygara içinde herşeyi altüst ediyor, birbirinin elinden şekerlemeleri, kurabiyeleri kapmaya çalışıyordu. Saçları dağılmış, yüzleri, gözleri alev alev kadınlar, bir yandan hayasız çığlıklar atıyor, bir yandan da küçük kurabiyeleri, karamelaları, şehvet arttıran şekerleri tıkınıyorlardı. Bu korkunç patlamaları, yıkılan duvarların gürültüsünü, dehşet ulumalarını, gülüşleri, yangınların çıtırtısını, hepsini hepsini dinliyordu Spin: kuyruğunu ba-

caklarının arasına sıkıştırmış, kulaklarım düşürmüş inliyordu hayvancık. Mameli'nin ayakları arasına büzülmüştü; ayakkabılarını, pantolonunu yalıyordu. Öğleye doğru bombaların gümbürtüsü önce azalıp sonra tamamen silinince, Mameli ile elçilik memurları yukarıya, birinci kata çıktılar. Sadece Spin onlarla beraber gelmedi, sığınaktan çıkmayı reddetti. Neticede hayvanın yiyeceğini bu karanlık ve duman içindeki mahzene taşımaktan başka çare bulunamadı.

Sessiz anlarda, Elçi'nin çalışma odasında Spin'in sızlanan sesi duyuluyordu. Dünya yıkılmıştı, tabiatüstü korkunç birşey olacaktı, ama ne olacaktı? Spin bunu keşfedemiyordu. Mameli mahzene her inişinde «Bombardman bitti, diyordu. Artık çıkabilirsin, tehlike kalmadı.» Ama Spin korkuyordu, mahzenden çıkmaya yanaşmıyordu. Yiyeceğine dokunmuyor, kabın içindeki kıymaya şüpheci bir tavırla, sahibinden bile ihanet görmekten korkan bir köpeğin güvensiz ve yalvaran gözleriyle bakıyordu. Onun nazarında insanî ve tabiî hiçbir kanun kalmamıştı artık, dünya yıkılmıştı.

Ayni gün öğleden sonra saat dörtde doğru Elçi Mameli tehlikenin geçtiğine, herşeyin düzene girdiğine, malum ve geleneksel yerini bulduğuna Spin'i inandırmak için mahzene inmeye hazırlanırken, tâ tepede gökyüzünde, Zemun ve Pantchevo tarafından bir uğultu işitildi. İlk bombalar Milos Velitog yönünde düşmeye başladı. Stuka'lar koca koca bombaları tıpkı tek bir çekiş darbesiyle çakılan çiviler gibi evlerin çatılarına saplayıveriyorlardı. Gökyüzünden kahredici ve hedefini şaşmaz çekiçler vuruluyordu evlerin çatılarına. Ondan sonra da şehir temelinden sarsılıyordu. Haykıra haykıra kaçışıyordu halk. Arada, bir iki patlama sesi arasında büyük bir sessizlik oluyordu. Etrafta herşey ölmüştü, cansızdı, soluksuzdu. Dünya öldüğü zaman tabiat böyle susacaktı işte. Dünya ölüp soğuyunca, dünyanın sonu gelince, dünya dediğimiz bu yıldızın müthiş sessizliği herhalde böyle olacaktı. Bu sessizliğin hemen arkasından yeni, korkunç bir patlama, evleri, ağaçları kökünden söküyor, gökyüzü gökgürültüsü gibi bir tarrakayla şehrin üstüne yıkılıyordu.

Elçi Mameli ile elçilik memurları yine sığınağa inmiş-

lerdi. Bu defa herkes bir hizmetçinin, mahzenin ortasındaki masanın etrafına dizdiği sandalyelere oturmuştu. Yüzler sapsarıydı. Sessizce sigara içiyorlardı. İki patlama arasında sadece sahibinin bacakları arasında dertop olmuş Spin'in iniltileri işitiliyordu.

Elçilik ikinci kâtibi Prens Ruffo:

— Dünyanın sonu geldi, dedi.

Mameli bir sigara yakarken cevap verdi:

— Tam bir cehennem!

Birinci kâtip Guidotti:

— Bütün tabiat kuvvetleri üstümüze hücum ediyor, dedi. Tabiat da aklını kaçırdı.

— Yapacak birşey yok, dedi Kont Fabrizio Franco.

Mameli:

— Biz de rumenler gibi yaparız: **Tütün si rabdare** sigara içmek ve beklemek.

Spin bütün bunları işitiyor, yapacak birşey olmadığını pekâlâ anlıyordu. **Tütün si rabdare!** İyi ama, neyi beklemek? Elçi Mameli ile elçilik memurları böyle soluk ve endişeli yüzlerle orada oturmuş, sigara üstüne sigara içerken ne beklediklerini muhakkak biliyorlardı. Bari bu azaplı bekleyişin esrarını aydınlatacak bir şeyler söyleselerdi Spin'e. Bu müthiş günün olaylarını ve bu bekleyişin nedenini bilememek bomba çatırtılarının yarattığı dehşete bir kat daha dehşet katıyordu. Bu şüphe, bu belirsizlik, en korkunç gerçekten de korkunçtu. Hayır Spin korkak bir köpek değildi. Saf kan ve yürekli bir ingiliz köpeğiydi, kelimenin tam anlamı ile âri ırkındandı: damarlarında bir damla bile renkli kan yoktu. Sussex'de en usta terbiyeciler elinde av köpeği olarak yetiştirilmiş, yürekli bir ingiliz köpeğiydi. Bir av köpeğiydi Spin, savşa ise -herkesin bildiği gibi- öyle bir av partisidir ki, bunda insanlar hem avcı olur hem av. Bu oyunda silahlı insanlar birbirini avlar.

Spin'in silah seslerinden korktuğu filan yoktu, gözünü kırpmadan bütün bir alaya saldırır da kılı bile kıpırdamazdı. Silah sesleri onu ancak keyiflendirirdi. Spin'in dünyasında silah sesleri tabiat düzeninden sayılırdı, dünyanın geleneksel bir unsuruydu. Tuna ve Sava nehirlerini geçtikten sonra karşınıza çıkan tepelerde, çayırlar ve

çalılıklarda, tarlalar ve korularda avın ip gibi uzayıp giden kokusunun peşinden, çelik tel üstündeki bir cambaz gibi koşamadıktan sonra hayat neye benzer? Av tüfeğinin tok sesi, sonbahar rüzgârının örümcek ağma benzeyen kurşuni perdesini delip geçer. Kışın da karlı ovada keyifle zıplar: tabiatın düzeni budur işte. O tüfek sesi olmasa hayatın, dünyanın, tabiatın mükemmelliği tam olmaz ki!

Uzun kış gecelerinde, Mameli kitaplıktaki şöminenin karşısına oturduğu, kısa piposunu dişleri arasına sıkıştırıp başını kitabına eğdiği zaman, Spin halının üstünde, sahibinin ayakları dibinde yatar, tüfeğin o tok sesini, sabahın berrak havasında cam tınlaması gibi duyulan sesi hayal ederdi. (O sırada alevler şöminede keyifle çıtırdar, dışarda rüzgâr ıslık çalar, yağmur bardaktan boşanırdı.) Spin arada bir gözlerini, kapının yanındaki duvara asılı eski Türk tüfeğine çevirip kuyruk sallardı. Baştan aşağı sedef kakmalı ve çakma ktaşlı bu Türk silahını Mameli bir kaç dinara Manastır'lı bir eskiciden satın almıştı. Besbelli Savoie Prensi Eugène'in hıristiyan askerlerine ve Zemun meralarında at koşturan macar ve hırvat süvarilerine ateş etmiş bir tüfekti bu. Görevini yapmış, rolünü oynamış ,tabiatın eski ve geleneksel düzenini korunmasına yardımcı olmuş, ama kocamış bir tüfekti. Şimdi uzaklarda kalan gençliğinde o tüfek de tok sesiyle cam gibi parlak sabahları çınlatmış, Zemun'da, Novy Sad'da, Vukovar'da genç bir süvariyi atından yere yıktığı gün, dünyanın mükemmelliğini tamamlamak için üstüne düşen son görevi yerine getirmişti. Spin bir **son of gun** (silâhşör) değildi ama, tüfeksiz bir dünyayı da tasavvur edemiyordu: tüfeğin sesi egemen oldukça tabiatın mükemmelliğini, ahengini, nizamını hiçbir şey bozamayacaktı.

Fakat o sabah dünyayı yerle bir eden o müthiş tarraka, bir tüfeğin dost sesi değildi, olamazdı. Şimdiye kadar hiç işitilmemiş yeni ve korkunç bir sesti bu. Müthiş bir canavar, bilinmedik yırtıcı bir tanrı ortaya çıkmış ve o güne kadar dünyada düzen ve ahenk içinde hüküm süren alışılmış bir tanrının, yani tüfeğin egemenliğini yıkmıştı. Bu vahşi tarrakaya mağlup olan tüfek ar-

tık ebediyen dilsiz kalacaktı. Mameli'nin bu feci anlarda Spin'in kafasında yer eden hayali, küçülmüş, kamburu çıkmış, solmuş, sararmış bir insanm görüntüsüydü; bu görüntünün arkasmda da altüst olmuş bir tabiat, harabe haline gelmiş bir dünya manzarası vardı. Mameli artık yanmış tarlalar, kül haline gelmiş ormanlarda dolaşan, av çantası boş, omzuna astığı tüfek dilsiz ve lüzumsuz bir insandı.

Fakat Spin'in aklına birden müthiş birşey geldi. Ya bu korkunç ses?... Evet! ya bu korkunç ses tüfeğin sesiyse? Ya tüfek birden çıldırıp sokaklarda, ormanlarda, yamaçlarda koşmaya başlamışsa? Bu yeni çılgm ve müthiş sesle tabiatm altmı üstüne getirmişse? Spin bunu düşünür düşünmez kanmm donduğunu hissetti. Mameli'nin o çıldırmış tüfeği omzuna asmış halini canlandırdı gözünün önünde. Ne korkunç şey! İşte: Mameli namluya bir fişek sürüyor, silahı kaldırıyor, omuzluyor, tetiği çekiyor! Korkunç bir patlama şehri temellerinden sarsıyor, toprakta derin uçurumlar açıyor, muazzam bir toz bulutu içinde evler birbirinin üstüne devriliyor! Mahzende ağır bir sessizlik var. Herkes sararmış. Yüzler ter içinde. Bazıları dua ediyor...

Gözlerini kapadı Spin, camm tanrıya emanet etti.

O gün Belgrad kapılarmdaki Pantchevo'daydım. Şehirden doğru yükselen muazzam kara bulut, uzaktan dev cüsseli bir akbabanm kanadma benziyor; korkunç akbaba, kanadım vura vura gökyüzünü koca kütlesiyle örtüyordu. Batan güneşin yandan vuran ışmları bu koca kanadı kanlı ışıklara boyuyordu. Yaralanmış da can çekişen, yerinden doğrulmaya çalışarak çırpman, çırpınırken sert tüyleriyle gökyüzünü yırtan bir akbabanm kanadı.

Şehire tepeden bakıyorduk. Ağaçlı tepeye kümelenmiş evlerin tam üstünde, tembel sarı nehirlerin çizgi çizgi dolaştığı geniş ovanm tâ dibinde Stuk'lar uçuşuyordu. Uçaklar, boyunlarım uzatmış kuşlar gibi korkunç ıslık sesleri çıkararak durmadan saldırıyor, şehrin beyaz evleri ile dış mahallelerden itibaren ovaya doğru yayılıp açılan evleri ve camları parıldıyan muhteşem sarayları gagalıyor, pençeleriyle paramparça ediyordu. Tuna ve Sava

nehirleri boyunca toprak muazzam fıskiyeler halinde havaya yükseliyordu. Tepemde daimi bir uzultu, güneşin son ateşinde parıldayan madenî kanatların bitmek tükenmek bilmeyen vızıltısı dolaşıyordu. Ufuktan vahşi tam-tamlara benzeyen boğuk gümbürtüler yankılanıyor, uzakta ovanın şurasında burasında yangın ışıkları parlıyordu. Bozguna uğramış sırp askerleri, açıklarda bşıboş dolşıyorlardı. Alman devriyelerinin çukurlar boyunca iki büklüm eğilip yürüdükleri ve Timis suyunu çevreleyen bataklıklardaki saz ve kamış tarlalarım arayıp taradıkları görülüyordu.

Bu soluk renkli ve yumuşak akşam havasında şişkin bir ay, ufukta tepelerin üstüne doğru yükselirken, Tuna'nın sularım pırıl pırıl yaldızlıyordu. Yıkık bir binaya sığınmıştım. Bir odada, ayın gökyüzünde salma salma yükselişini seyrediyordum. (Gökyüzü bebek tınakları gibi pespembeydi.) Dört bir tarafımdan köpeklerin acıklı korosu yükseliyordu. Hiçbir insan sesi, evrenin ızdırabını ifadede, köpek sesinin acıklılığına erişemez. Hiçbir müzik, en saf en katıksız müzik bile, dünyanın ızdırabını köpeğin sesi gibi duyuramaz. Çeşitli perdelerden yükselen titreşimli notalardır bunlar. Uzun ve tek bir nefes boyunca sürer ve aniden derin bir hıçkırıkla tükenir. Şimdi kulağıma gelen sesler de rüzgârın, arkasında bir titreyiş ve bir fısıltı bırakarak geçtiği saz ve kamış tarlalarından, çalılıklardan, ve bataklıklar ortasından yükselen çılgınca bir çağrıydı kimsesiz ve zavallı bir çağrı! Ay ışığında yaldızlı gibi parlayan kargalar sessiz kanat çırpışlarıyla -ve sanki zahmetle- yükseliyorlardı. At leşleri yol kenarlarına terkedilmişti. Aç köpek sürüleri, yarısı yanmış bir odun parçası gibi hâlâ dumam tüten köylerin etrafında dönüp duruyordu. Hayvanlar, korkmuş köpeklere özgü ağır ve tedbirli bir koşu tutturuyorlar, arada bir durup acıklı bir sesle aya doğru havlıyorlardı. Ay sarıydı, yüzü yağdan ve terden ıslanmış gibi parlıyordu, bebek tırnakları gibi pespembe gökyüzünde ağır ağır yükseliyor, yıkık dökük sahipsiz köyleri, orasına burasına ölüler serpilmiş tarlalarla yolları ve tâ karşıda dumandan kara bir kanatla örtülmüş beyaz şehri donuk bir ışıkla aydınlatıyordu.

Pantchevo'da üç gün beklemem gerekti. Sonra biraz daha ilerledik, Timis suyunun Tuna'ya döküldüğü yerde

meydana gelmiş yarımadayı geçtik, büyük nehrin kıyısında Kral II. Pierre'in adını taşıyan -şimdi eğri büğrü bir demir yığını haline gelmiş- köprünün hemen yanma, Belgrad'm ise tam karşısına düşen Rita köyüne vardık. Burada da üç gün kaldık. Yanmış tahtalar, şilteler, at leşleri, koyunlar, öküzler Tuna'nm sarı renkli sularının hırçın akıntısına kapılmıştı, suyun içinde dönüp duruyordu. İleride, karşı kıyıda Belgrad şehri ilkbaharın yağh-baharh kokusu içinde can çekişiyordu. Romanya garından ve Duscianowa mahallesinden duman bulutları yükseliyordu. Nihayet bir gün yüzbaşı Klingberg, dört askerle beraber bir sandala binip Tuna'yı geçti ve Belgrad'ı işgal etti. Arkasındn biz de bir alman **feldwebel**'inin (nehir trafiğini idare eden **feldwebel**'in) bir kol işaretiyle yolu açması üzerine o muazzam nehri aştık. Tek ve yalnız oluşu, lüzumluluğu ve soyut görünüşü ile **feldwebel,** uzaktan bakınca, nehire hakim duruşuyla, dorik stildeki bir sütunu andırıyordu. Tuna'mn kıyısında dimdikti; bu muazzam insan ve araç trafiğinin tek hakemi oydu.

Romanya garının yakınından, Prens Paul caddesinin bir ucundan Belgrad'a girdik.

Ağaç yaprakları arasında yeşil bir rüzgâr hışırdıyordu. Güneş neredeyse batacaktı. Kurşuni pis gökyüzünden, güneşin son ışıkları kül tanecikleri gibi yağıyordu. Oldukları yerde kalakalmış, içleri cesetlerle dolu tramvaylar ve taksilerin yanından geçtim. Şimdiden morarmış ve şişmiş ölülerin yanındaki oturacak yerlere kıvrılmış koca kediler, fosforlu gözlerle yüzüme bakıyorlardı. Sarı bir kedi miyavhyarak uzun süre kaldırımda peşimden geldi. Cam kırıklarından bir hah üstünde yürüyordum. Arada bir, etraflarım kollayarak şüpheli adımlarla duvar diplerinden yürüyüp gidenlere rastlıyordum. Sorularıma kimse cevap vermiyordu; hepsi de garip bir şekilde ağarmış gözlerle yüzüme bakıyor, sonra bir daha arkalarım dönmeden kaçıyorlardı. Kirli yüzlerinde dehşetin değil, şaşkınlığın izleri vardı.

Yarım saat sonra sokağa çıkma yasağı başlayacaktı. Terrasie bomboştu. Balkan Oteli önünde, bir bombanın açtığı çukur yanında ölülerle dolu bir otobüs durmuştu. Spomencik alanında Kraliyet Tiyatrosu hâlâ yanıyordu.

Akşam, donuk renkli bir cam gibiydi. Yıkılmış evler, boş sokaklar, terkedilmiş otomobiller, yol ortasında durmuş tramvaylar süt rengi bir ışık içinde yüzüyordu. Ölü şehrin şurasından burasından silah sesleri yankılanıyordu. Nihayet İtalya Elçiliğine vardığımda ortalık iyice kararmıştı. İlk bakışta binaya bir şey olmamış gibiydi. Ancak sonradan göz, kırık camları, söküIrniiş panjurları, sıvası dökülmüş duvarları, müthiş bir patlamayla bir kısmı havaya uçmuş çatıyı farkediyordu.

Girdim, merdivenleri çıktım, Binanın içi aziz tasvirlerinin önündeki kandilleri hatırlatan küçük yağ lâmbalarıyla aydınlatılmış, lambalar oraya buraya, eşyaların üzerine yerleştirilmişti. Duvarlarda gölgeler kıpırdaşıyordu. İtalyan Elçisi Mameli'yi çalışma odasında buldum. Masasına serdiği kâğıtların üstüne eğilmişti. Solgun ve zayıf yüzü, iki yanındaki mumların alevinden çıkan hâlenin içinde kalmıştı. Dikkatle yüzüme baktı, gözlerine inanamıyormuş gibi başını salladı !Nereden geliyorsun?» diye sordu. «Bükreş'ten mi? Timisoara'dan mı? Tuna'yı mı geçtin? Nasıl becerebildin?» Müthiş bombardımanı, korkunç katliamı anlattı. «Almanlarla müttefik olmaktan utanıyor insan!» dedi. Yağmacılara terkedilmiş şehirde alman birliklerini beklerken buraya kapanmış, ne sıkıntılı günler geçirmişlerdi. Bir tonluk koca bir bomba bahçe duvarının hemen arkasına düşmüştü. «Fakat Tanrıya şükür hepimiz sağ-salimiz. Bir kişi bile yaralanmadı.» Konuşurken onu inceliyordum. Etrafı mosmor halkalarla çevrilmiş gözleri uykusuzluktan kan çanağına dönmüştü. Yüzü gergindi. Küçülmüş, zayıflamış sırtı kamburlaşmıştı. Zaten yıllardan beri savaşta aldığı bir yara yüzünden topalladığı için baston yardımıyla yürürdü. Şimdi bir bacağını sürüyordu. Kaç yıldan beri tanıyordum. Mameliyi? Ooo, yirmi yıldan bile fazla! İyi ve dürüst bir insandır Mameli, çok severim. Savaş bir hakaret gibi şerefine ve hiristiyanlık duygularına dokunmuştur bunu iyi bilirim.

Birden sustu, elini alnından geçirdi, uzun bir sessizlikten sonra

— Haydi yemeğe, dedi.

Masanın etrafına soluk, terli ve traşsız yüzler sıralanmıştı. Mameli ile elçilik memurları günlerce kuşatıl-

mış bir garnizon hayatı yaşamışlardı. Şimdi kuşatma kalkmıştı ama elektrik yoktu, su yoktu, gaz yoktu. Üniformalı hizmetçiler temizdi, pırıl pırıldı fakat uykulu yüzlerinden korku akıyordu. Mumların ışığı kristal kadehlerle gümüş takımlarda ve beyaz keten örtü üstünde titreşiyordu. Bir çorba içtik, biraz peynir, bir de portakal yedik. Yemekten sonra Memali beni çalışma odasına götürdü ve sohbete başladık.

— Spin nerede? diye sordum.

Mameli kederli bir ifadeyle, gözlerinde bir utanç gölgesiyle yüzüme baktı :

— Hasta, dedi.

— Zavallı Spin, nesi var?

Mameli bu defa kızardı, yüzüme bakmadan sıkıntılı bir tavırla cevap verdi

— Nesi var bilmiyorum, ama hasta.

— Önemli birşey değildir belki.

— Tabii, tabii önemli değil. -Aceleyle konuşuyordu- Tehlikeli bir şey olduğunu sanmıyorum.

— Ne dersin, gidip bir bakayım mı?

Kıpkırmızı oldu Mameli :

— Teşekkür ederim, zahmete değmez. Rahat bırakalım daha iyi.

— Ama biz Spin ile pek dosttuk. Beni gördüğüne sevinir.

— Sevinir ya. Elbet sevinir. -Viski kadehini dudaklarına götürdü- Ama bana kalırsa kendi haline bırakalım.

— Eski bir ahbapla karşılaşmak iyi gelir Spin'e, dedim ve ayağa kalktım Nerede? Gidip bir Allah rahatlık versin diyeyim.

Mameli yerinden kıpırdamadı

— Spin'in huyunu bilmez misin, dedi, hastayken üstüne düşülmesinden hoşlanmaz. Ne Doktor ister, ne hastabakıcı. Kendi kendine iyi olmaya çalışır.

Konuşurken Johnny Walker şişesine uzanmıştı. Gülümseyerek sordu :

— Biraz daha viski ister misin?

— Spin hasta filan değil, dedim. Onu ava götürmüyorsun diye sana kızgın. Ne zamandan beri bir tembellik gelmişti üstüne. Rahatını seviyorsun, evden çıktığın yok.

Kötü bir işaret bu, biliyor musun, ihtiyarlık işareti! Haydi haydi itiraf et pek tembelleştin.

Mameli kızardı :

— Hayır, doğru değil, dedi. Haftada bir defa ava götürüyordum. Son günlerde nefis gezintiler yapmıştık. Hattâ Fruska Gora'ya bile gittik. Bir ay önce, karım daha gitmemişti, üç gün dışarda kaldık. Spin bana kızgın filan değil, hasta diyorum sana!

— Öyleyse kalk, gidip bakalım. -Kapıya yöneldim- Nerede şimdi?

Mameli başını eğdi

— Mahzende, diye cevap verdi.

— Mahzende mi?

— Evet mahzende, yani sığınakta.

Dikkatle yüzüne baktım

— Demek sığınakta?

Başını kaldırmadan:

— Her şeyi denedim, çıkmak istemiyor, dedi. Neredeyse on gün olacak hep aşağıda, sığınakta.

— Demek çıkmak istemiyor. Öyleyse biz ineriz.

Yolumuzu bir gaz lambasıyla aydınlatarak merdivenlerden indik. Spin, mahzenin en gizli, en karanlık köşesinde bir divanın yastıkları üstüne yatmıştı. Açık renk gözlerinde önce tatlı, ama korkulu bir parıltı farkettim, sonra kuyruğunu yastıkların üstüne vuruşunu işittim. Son basamakta durup alçak sesle Mameli'ye sordum

— Ne sıkıntısı var bunun?

— Hasta! dedi Mameli.

— Hasta olduğunu anladık ama, nesi var?

Mameli kızararak, usulca cevap verdi

— Korkuyor.

Gerçekten Spin'de korkudan, ama çok büyük bir korkudan dehşete düşmüş bir köpek hali vardı. Korkusuna bir de utanç duygusu ekleniyordu. Beni görünce, sesimden kokumdan tanıyınca kulaklarını indirdi, burnunu bacaklarının arasına sokup saklandı. Aşağıdan doğru yüzüme bakıyor. Yaptığından utanan köpekler gibi, hafifçe kuyruk sallıyordu. Zayıflamış kaburgaları meydana çıkmış, yanları çökmüştü; gözleri ağlamaklıydı.

Hem azarlayıcı, hem de acıma ifade eden bir sesle

— Ah Spin, ah! dedim.

Spin yalvaran bakışlarını yüzüme dikti, sonra kırgın kırgın Mameli'ye baktı. Anladım, karmakarışık duygular içindeydi: korku, hayal kırıklığı, esef ve biraz da acıma. Evet hafiften bir acıma duygusu da vardı.

— Yalnız korku işi değil bu dedim. Başka birşey de var.

Heyecanla, âdeta sevinmiş gibi sordu Mameli :

— Başka birşey mi?

— Yalnız korku değil, diye tekrarladım. Hayvanın içinde daha derin, daha karanlık bir duygu var gibi görünüyor bana. Sadece korku olmadığım umarım. Korku, soylu bir duygudur. Hayır, yalmz korku olamaz!

Spin kulaklarını dikmiş sözlerimi dinliyordu.

— İnşallah dediğin gibidir. Üstümden büyük bir yük kalktı sanki. Benim ecimde alçak karakterli kimse barınamamıştır. Bu, ailede ilk alçaklık olacaktı. Spin taşıdığı isime, Mameli adına lâyık olmasaydı, çok üzülürdüm.

— Ben şahsen Spin'in aile geleneğine lâyık olduğuna eminim. Öyle değil mi Spin? **You are a brave dog, aren't you?** (Cesur bir köpeksin, değil mi?)

Spin'le başını okşayarak, ana dilinden konuşuyordum. Hayvancık da kuyruğunu salıyor, yüzüme bakıyordu. Sonra döndü, gözleri hayal kırıklığı, esef ve şefkatli bir acımayla dolu dolu, Mameli'ye baktı.

— İyi geceler Spin, dedim.

Mameli ile yukarıya çalışma odasına çıktık, sönmüş ateşin karşısına oturduk. Uzun süre hiç konuşmadık. Sadece içki ve sigara içiyorduk. Arada bir Mameli yüzüme bakarak içini çekiyordu.

— Göreceksin, dedim, Spin yarın sabah iyileşecek. Harikalar yaratan bir ilâcım var.

Kalktım. Mameli yatağıma kadar benimle geldi, kederli bir sesle «İyi geceler» dedi ve hafif adımlarla uzaklaştı. Bana öyle geldi ki, herzamankinden daha fazla topallıyordu.

Yatağım, yemek odasına bitişik salondaki bir kanapedeydi. Çizmelerimi çıkarıp kendimi yastıkların üstüne attım. Bir türlü uyuyamıyordum. Salonu yemek odasından ayıran camlı kapıdan, kristal kadeh ve sürahilerin,

porselenlerin, gümüş tepsilerin karanlıkta tatlı tatlı parıldadığını görüyordum. Kanape salonun köşesindeydi ve tam üstünde, İncilde Putiphar'ın (*) karısıyla ilgili bölümü temsil eden büyük bir tablo asılıydı. Dürüst Yusuf'un mantosu kırmızı yünden sıcak, yumuşak, pek güzel bir mantoydu. Benim ise üstüme örtecek yağmurdan ıslanmış, çamura bulanmış yağmurluğumdan başka birşeyim yoktu. Putiphar'm şehvetli eşinin hareketinde bir acıma ifadesi sezer gibi oldum. Günahkâr kadın sanki kirli bir arzuyla dolu değildi de mantoyu Yusuf'tan alıp benim üstüme örtmek istiyordu. Alman devriyelerinin ayak sesleri ıssız sokakta ağır yankılar uyandırıyordu. Geceyarısından sonra saat bire doğru tam karşıdaki Bulgar Elçiliğinin kapısı çalındı. Yarı uyur, yarı uyanık, «Aman yavaş, dedim, gürültü yapmayın zavallı Spin uyanmasın». Spin uyur bu saatte. **You are a brave dog, aren't you?**

Derken yorgunluk ağır bastı, uykuya dalmış gitmişim.

Ertesi sabah Mameli'ye

— Av tüfeğini al, dedim.

Mameli koridora çıktı, tüfeği duvardan indirdi. Namluyu açıp üfledi.

— Şimdi gidip Spin'i alalım, dedim.

Merdivenden indik, mahzenin kapısına geldik. Spin elinde tüfekle Mameli'yi görünce gözlerini kapadı, burnunu ayaklarının arasına sokup bir çocuk sesiyle inlemeye başladı.

— Haydi Spin! dedim.

Spin başım kaldırdı, büyümüş gözlerle tüfeğe bakıp titremeye başladı.

Bu defa hem azarlar gibi hem de şefkatle konuştum

— Haydi Spin, haydi kalk!

Spin kımıldamıyordu. Yerinden uğramış gözlerini tüfeğe dikmiş, tir tir titriyordu. Çaresiz eğilip kucağıma aldım. Korkmuş bir çocuk gibi titriyor, Mameli'nin omuzundaki tüfeği görmemek için gözlerini kırpıştırıyordu. Yavaş yavaş merdivenleri çıkıp sahanlığa geldik.

İncile göre, Firavun'un subayı olan Putiphar'ın karısı hazreti Yusuf'u baştan çıkarmak istemiş, Yusuf kadını reddederken mantosu kadının elinde kalmıştır. Kadın, Yusuf'u suçlayınca Yusuf hapsedilmiştir.

Sahanlıkta Belgrad'daki Papalık temsilcisi Monsenyör Felici ile Amerikan Elçisi Bliss-Lane bizi bekliyorlardı. Gelişimi ve ayni gün Budapeşte'ye hareket edeceğimi öğrenince, Budapeşte'ye birkaç mektup götürmemi rica etmek için elçiliğe koşmuşlardı. Bliss-Lane'in elinde kocaman sarı bir zarf vardı ve bunu Budapeşte'deki Amerikan Elçiliğine teslim etmemi istiyordu. Bir de telgraf getirmişti. Onu da macar başkentinden, Floransa'da bir arkadaşının yanında bulunan eşi bayan Bliss-Lane'e çekecektim. Monsenyör ise Budapeşte'deki Papalık temsilcisine verilmek için elime bir mektup tutuşturmak istedi.

— Durun hele, dedim. Herşeyden önce Spin'i düşünmeliyim. Spin hasta. Sizin mektup işlerinizi sonra konuşuruz.

— Elbette, dedi Monsenyör Felici, önce Spin'e bakalım.

Amerikan Elçisi meraklanmıştı. Koca sarı zarfı elinde evirip çevirerek :

— Kim bu Spin? diye sordu.

Monsenyör :

— Spin mi? diye şaştı. Spin'i tanımıyor musunuz?

— Spin hasta, dedim. İyileştirmeliyiz onu.

Bliss Lane, Mameli'nin kasılmış elleri arasındaki tüfeği işaret etti :

— Umarım ki hayvancığı öldürecek filan değilsiniz?

— Bir kurşun yeter, dedim.

Bliss-Lane dehşete düşmüştü, haykırdı

— Fakat nasıl olur? Korkunç birşey bu!

Bu arada bahçeye inip Spin'i bahçenin taşlı yolu üstünde bırakmıştım ama kayışını hep elimde tutuyordum. Spin önce kaçmak istedi. Kayışı koparmak için çırpınıyor, bir çocuğunkine benzer sesiyle inliyordu. Fakat Mameli'nin mermiyi sürdüğünü görünce, titreyerek yamyassı re yapıştı ve gözlerini yumdu. Monsenyör Felici arkasını döndü, bir kaç adım yürüdü, sonra durup başını göğsüne eğdi.

Mameli'ye sordum :

— Hazır mısın?

Herkes gerilemişti: Guidotti, Prens Ruffo, Kont Fab-

rizio Franco, Bavai, Corrado Sofia. Hepsi susuyor ve Mameli'nin titreyen ellerindeki tüfeğe bakıyorlardı.

Bliss-Lane boğuklaşmış bir sesle :

— Korkunç birşey yapıyorsunuz, dedi. Müthiş bir şey!

Mameli'ye dönüp bağırdım :

— Ateş!

Mameli yavaş yavaş tüfeği kaldırdı. Herkes nefesini tutmuştu. Spin yere yapışmış sessizce ağlıyordu.

Tetiği çekti Mameli. Kurşun fırladı, tok ve pürüzsüz bir ses duyuldu. Mameli bir ağaca nişan almıştı, serçeler korkuyla ötüşerek havalandılar. Dallardan kopan birkaç yaprak puslu havada döne döne yere indi. Spin kulaklarını dikti, gözlerini atı ve etrafına bakındı, alışık olduğu bir ses duymuştu. Kulağına gelen, dost tüfeğin sesiydi. Demek herşey eski nizamına dönmüştü, eski âhenk yeniden kurulmuştu. Tabiat artık o delirmiş tüfeğin korkunç, müthiş ve çılgın sesiyle altüst olmuyordu; eski sükûnetiyle gülümsemeye başlamıştı tabiat. Mameli mermiyi namluya sürdüğü zaman, Spin çıldıran tüfeğin ağzından tabiatın altını üstüne getiren, dünyayı yerle bir eden, yeryüzünü harabelerle doldurup yasa boğan o müthiş tarrakanın, o korkunç gökgürültüsünün çıkmasını beklemiş, kam damarlarında donar gibi olmuştu. Titreyerek gözlerini kapamış, ızdırap içinde beklemişti. Halbuki şimdi o müthiş çılgınlığından şifa bulan tüfek, yerliyerine oturmuş dünyaya o eski ve alışılmış sesini duyuruyordu yeniden. Spin kuyruğunu sallayarak yerinden kalktı, şaşkınlıkla, hattâ biraz da gözlerine inanamıyarak etrafına bakındı, hızla soluyarak koşmaya başladı. Bahçenin içinde sevinç havlamalarıyla koşuyordu. Sonra gelip pençelerini Mameli'nin göğsüne dayadı ve tüfeğe doğru sevinçle havladı.

Mameli biraz sararmıştı.

— Haydi Spin, gel! dedi ve peşinde köpek, tüfeği duvardaki yerine asmak için koridora doğru yürüdü.

DÖRDÜNCÜ KISIM

KUŞLAR

XII

CAMGÖZ

Kaiser II Guillaume'un torunu Prusya Prensesi Louise (birkaç yıl önce ölen babası Hohenzollern prensi Joachim, veliahdın küçük kardeşiydi) o akşam İlse ile beraber beni Potsdam garında bekliyecekti.

İlse telefon edip «Litzensse'den bisiklete geleceğiz» demişti.

Ilık ve nemli bir bahar akşamıydı. Berlin treninden indiğimde, hafiften yağan yağmur, yeşilimsi havayı ışıltılı bir toz bulutu gibi kaplamıştı. Alanın karşı tarafındaki evler alüminyumdan yapılmış gibi parlıyordu. Askerlerle subaylar, gruplar halinde garın önündeki kaldırıma toplanmışlardı.

Beklerken, **Leibstandart** (Örnek) Adolf Hitler'in, garın giriş salonuna asılmış bir propaganda afişini seyrediyordum. Resimde, keskin gotik hatlı, tüysüz suratlı, alınları kocaman çelik miğferlerle örtülü, gri gözlerinde soğuk ve zalim bir ışık parlayan makinelitüfekli iki SS vardı. SS'ler alevler içindeki evlerin, iskeleti çıkmış ağaçların, dingiline kadar çamura batmış topların önünde, kabalık ve zevksizliğin pek belirli bir örneği gibi duruyorlardı.

Resme bakarken, koluma bir elin dokunduğunu hissettim.

— İyi akşamlar, dedi İlse. Bisikleti hızlı sürdüğünden rüzgâr sarı saçlarını dağıtmış, yanakları kızarmıştı. Louise dışarda, dedi. Bisikletleri beklemek için dışarda kaldı. Gülümseyerek ilâve etti: **She's very sad, poor child, be nice to her.** (çok üzgün ona iyi davran.)

Louise iki bisikleti gaz lambasının direğine dayamış,

elini gidonlardan birine koymuş bizi bekliyordu. Fransızca sordu :

— **Comment allez-vous?** (nasılsınız?)

Potsdam'lıların katı ve kararsız fransızcasıyla konuşuyordu. Başını hafifçe omuzuna eğmiş, gülümseyerek aşağıdan yukarı doğru bana bakıyordu. Bir toplu iğnem olup olmadığını sordu. Maalesef bende de yoktu. Güldü : «Bütün Almanya'da bir tek toplu iğne yok« dedi. Eteği bir parçacık yırtılmıştı ve bu kazaya cam çok sıkılmış gibi görünüyordu. Başında, geriye doğru itilmiş koyu yeşil bir Tirol şapkası, üstünde de tütün rengi tüvid bir eteklikle, erkek biçimi bir deri ceket vardı. Vücuduna iyice oturan ceket, belinin inceliğini ve kalçalarının biçimliliğini ortaya çıkarıyordu. Soket çoraplar giymişti ve bacakları çıplaktı. Beni gördüğüne ne kadar sevinmişti. Neden onunla beraber Litzensee'ye gitmiyordum? Bana da kiralık bir bisiklet bulurdu. Geceyi de şatoda geçirirdim. Ama gitmeme imkân yoktu. Ertesi sabah Riga'ya ve Helsinki'ye hareket edecektim çünkü.

— Hareketimi geciktiremez miydim sanki? Litzensee öyle güzel bir yer ki? Bir kere kelimenin tanı anlamıyla şato değil, şahane korularla çevrili eski bir sayfiye evi. Korularda çeşitli geyiklerin sülâlesi var. Tabiat bir harika, gençlik saçan bir tabiat.

Şehrin merkezine doğru ilerlemeye başladık Bisikletine dayanan Louise'in yanında yürüyordum. Yağmur durmuştu, akşam ılık ve berraktı, ay yoktu. Kendi ana yurdumda, kendi şehrimde, yanımda bir genç kızla yürüyormuşum gibi geldi bana. Ah, eski gençlik günlerine dönmek mümkün olsa! Akşamları işçi kızların fabrikalardan çıktıkları saatte Bianca'yı Porte del Serraglio'nun dışında Fabbricone'nin kaldırımında beklediğim günlere, bir elimle bisikleti yürütüp onu mahallesine kadar götürdüğüm günlere dönebilsem?

Kaldırım biraz çamurluydu, Louise ise halktan kızların aldırmazlığı ile çamurlara basa basa, yürüyordu. Benim şehrimdeki işçi kızların yaptığı gibi, tıpkı Bianca gibi, çamurun tam ortasına basıyordu. İlk yıldızlar, uzak ve soluk yıldızlar, hâlâ hafiften puslu gökyüzünde görünmeye başlamıştı. Ağaçların dallarındaki kuşlar tatlı, ke-

yifli sesler çıkarıyor, nehirin sesi rüzgârla kıpırdayan bir perde gibi vadinin dibinde titreşip duruyordu. Köprüye gelince durduk ve kenardaki korkuluktan sarkıp suya baktık. İçinde iki asker bulunan akıntıya kapılmış bir sandal, köprü kemerlerinin altından süzülüp geçti. Louise mermer korkuluğa dayanmış, suyun yeşilliklerle örtülü yamaçlar arasından akıp gidişini seyrediyordu. Bianca'nın, şehri sıkı sıkı saran surlar boyunca uzanan Bisenzio nehrinin sularını seyretmek için Mercatale köprüsünde yaptığı gibi, Louise de burada parmaklarının ucuna basıp yükseliyordu. Bianca'ya bir küläh leblebi ya da kabak çekirdeği alırdım, kabuklarını nehire tükürmeye bayılırdı.

— İtalya'da olsaydık, dedim Louise'e, size on kuruşluk kabak çekirdeği yahut leblebi alırdım. Ama Almanya'da bir tek kabak çekirdeği bulunmaz. Leblebi sever misiniz Louise? Ya tuzlu çekirdek?

— Floransa'dayken Tornabuoni sokağının köşesinden her gün çekirdek alırdım .Ama şimdi bunlar masal oldu artık.

— Neden balayınızı geçirmek için İtalya'ya gitmiyorsunuz Louise?

— Aaa! Evleneceğimi de duymuşsunuz. Kim söyledi?

— Geçen gün Agata Ratibor söylemişti. Capri'ye bana gelin Louise. Ama ben uzaklarda, Finlandiya'da olacağım. Siz de evin hamını olursunuz, fena mı? Capri'nin havası tatlıdır bal gibidir.

— Gidemem ki? Pasaportumu aldılar. Almanya'dan çıkamayız. Litzensee'de sürgünde gibi yaşıyoruz.

İmparatorluk prenslerinin hayatı pek kolay değildi. Oturdukları evin çevresindeki birkaç kilometrelik çemberden dışarı çıkamıyorlardı. Louise başını omuzuna eğmiş, gülüyordu. Berlin'e gidebilmek için özel izin alması lâzımdı.

Ağaçların gölgesi nehirin suyuna aksetmişti. Hava yumuşaktı, gümüş pırıltılı hafif bir sisle aydınlanmıştı. Köprüden epeyce uzaklaşmıştık ki, genç bir subay durdu karşımızda ve bize selâm verdi. Temiz gülümser çehreli, uzun boylu sarışın bir gençti. Louise kızararak

— Aaa, Hans! dedi.

Hans Reinhold, Louise'in karşısında, kolları sert bir

şekilde iki yanına yapışık hazırol vaziyetinde duruyor, gülerek genç kıza bakıyordu. Sonra başı iradesi dışında bir kuvvetle çekiliyormuş gibi, asfalta topuklarını vura vura bizden tarafa doğru yürüyen bir manga askere döndü. Nöbeti bitmiş, kışlaya dönüyordu askerler.

Louise alçak sesle sordu :

— Neden bizimle gelmiyorsun Hans?

— Askercilik oyunu daha bitmedi. Bu akşam hizmetteyim.

Hans şimdi bakışlarını Louise'den ayırmıştı, topuklarıyla asfaltı döğerek uzaklaşan askerlerin ardından bakıyordu.

— Güle güle Hans, dedi Louise.

— Allahaısmarladık Louise, diye cevap verdi Hans. Elini kasketinin kenarına götürüp sert Potsdam stiliyle Louise'e selam verdi, Sonra İlse'ye dönüp «Allahaısmarladık İlse» dedi, beni hafifçe iğilerek selâmladı, koşar adımlarla birliğine yetişip caddenin öbür ucunda kayboldu.

Louise sessizce yürüyordu. Bisiklet lâstiklerinin ıslak asfalta sürtünmesinden, uzak sokakların birinde bir otomobilin ıslak asfalta sürtünmesinden, uzak sokakların birinde bir otomobilin homurtusundan, insanların kaldırımdaki ayak seslerinden başka birşey işitilmiyordu. İlse de susuyor, ara sıra sarışın başını sallıyordu. Bazan şuradan buradan yükselen bir insani ses, sessizliği parçalıyordu. (Akşam saatlerinde taşra şehirlerinin sessizliği, bastırılmaya, zaptedilmeye çalışılan seda akorlarından, küçük seda parçacıklarından meydana gelir)

— Hans gelecek ay cepheye gidecek, dedi Louise, evlenmek için pek az vaktimiz var. Bir an tereddüt etti ve ekledi Bu savaş...

Arkasını getirmedi, sustu.

— Bu savaş korkutuyor sizi, dedim.

— Hayır, söylediğiniz doğru değil, onu demek istemedim. Ama bu savaşta bir şey var ki...

— Ne? diye sordum.

— Hiç! Yani... Neyse önemli değil!

Köprünün yakınındaki lokantaya gelmiştik, girdik. Salon tıklım tıklım doluydu. Ayrı küçük bir salona geç-

tik, oturduk. Bir masanın etrafım sessiz birkaç asker çevirmişti. Başka bir masada, çocuk diyebileceğim kadar genç iki kızla, yaşlı bir kadın -belki öğretmenleri- yemek yiyorlardı. Saçları arkalarında uzun sarı örgüler halinde sallanan kızların, öğrenci olduklarım belli eden gri elbiselerle beyaz kolalı yakaları vardı. Louise sıkıntılı görünüyordu. Birini ararmış gibi etrafına bakınıyor, ara sıra acıklı bir gülüşle yüzünü bana çeviriyordu. Birden «artık dayanamıyorum!» dedi. Sade zarifliğinde, pek az da olsa soğuk bir ciddiyet izi vardı. Ayni ciddiyet, ayni ağırlık, Potsdam karakterinde, Potsdam'ın barok mimarisinde, neo-klasik kendini beğenmişliğinde, kiliselerinin parlak stüklerinde, saraylarında, kışlalarında, okullarında ,ağaçların yoğun ve nemli yeşiline omuz vermiş evlerinde, bu evlerin hem krallara layık olanlarında, hem de burjuva görünüşlerinde vardı.

Louise'in karşısında halktan birinin, meselâ bir işçi kızın karşısındaymış kendimi rahat ve serbest hissederdim. Louise'in bütün zarifliği, halk tabakasından kızlara has sadeliğinden ve biraz çekingen hüznünden geliyordu. Neşesiz bir hayattan, biteviyeliğin verdiği sonsuz bezginlikten, katı ve renksiz bir yaşayışın kasvetinden doğan bir hüzündü onunki. Ama kırılmış bir gururu, kederli bir feragati hatırlatacak hiçbir şey yoktu halinde: sahte tevazular, övünme vesilesi yapılan utanmalar, halk tabakasının yıkılmış bir ihtişam alameti saydıkları kaba ve sert çıkışlar göremezdiniz onda. Aksine hüzünlü bir sadeliği, tabii, adeta ince bir sabrı, belli belirsiz bir şaşaası, eski zamanların masum soyluluğu ve gizli bir irade kuvveti vardı. Gurur dediğimiz şeyin dokusunu da bunlar teşkil eder. Onun karşısında, akşamları banliyö trenlerinde gördüğüm, Berlin'in dış mahallerindeki sisli sokaklarda, yahut işin tatil edildiği saatlerde fabrikalar civarında rastladığım bir işçi kızın karşısındaymış gibi, kendimi rahat ve serbest hissediyordum. (Alman işçi kızları fabrikalardan grup halinde çıkar ve yine toplu halde yürürler, düşkün ve bitkindirler. Arkalarında, biraz öteden, almanların beyaz kadın toplamak için Polonya, Ukrayna ve Rutanya'ya yaptıkları akınlarda ele geçirdikleri kadın esirler gelir :

Yarı çıplak, yalınayak, saçları darmadağın kızlardır bunlar. Donuk sessiz bir kalabalık halinde yürürler.)

Louise'in elleri incecik ve zarif, tırnakları soluk ve saydamdı. Bileği de incecikti : elinin, bileğiyle birleştiği yerdeki mavi damarcıklar iyice belli oluyordu. Elini masa örtüsünün üstüne koymuş, lokanta'nın duvarlarını süsleyen at resimlerini seyrediyordu. Vernet ve Adam'ın imzalarını taşıyan tablolarda Viyana'nın en ünlü saf kan Heuschule atları görülüyordu. Bazıları ispanyol adımı pozundaydı, bazıları da yeşil sular ve mavi ağaçlarla süslü bir manzara içinde dört nala kalkmıştı. Louise'in eline bakıyordum : tam bir Hohenzollern eli. Hohenzollerin'lerin ellerini tamrım, ufacıktır. Taşralı kadınların elleri gibi ufacık ve yumuk yumuktur, başparmak yukarı doğru kıvrık, küçük parmak çok kısa, orta parmağın boyu da ötekilerden pek az farklı. Ama Şimdi Louise'in eli çamaşır yıkamaktan kızarmış, harap olmuştu, incecik çizgilerle örtülmüş; çatlaklarla kırışmıştı. Ukrayna ve Polonyalı kadın işçilerin ellerine benziyordu. Ruhleden mahallesinde bir dökümhanenin bahçe duvarı dibine oturup bir parça kara ekmek kemiren polonya ve ukraynalı kadın işçilerin, doğudan gelen o «beyaz kadın esirlerin» elleri de böyleydi. Akşama doğru Pankow ve Spandau fabrika mahallelerinin kaldırımlarını dolduran metallürji işçisi rus kadınlarının elleri de Louise'inkilerden farksızdı.

Louise elini çekip sakladı,

— İtalya'dan yahut İsveç'ten biraz sabun getirebilir misiniz bana? diye sordu. Çamaşırımı, çoraplarımı kendim yıkamak zorundayım .Biraz çamaşır sabunu olsa... Sıkıntılı bir sessizlikten sonra ilâve etti: keşke bir işçi gibi fabrikada çalışsaydım. Bu burjuva hayatına dayanamıyorum artık.

— Çok sürmez sizin de sıranız gelir, dedim. Sizi de bir dökümhaneye gönderirler.

— Hiç sanmam! Hohenzollern'lerin adını bile işitmek istemiyorlar. Biz bu Almanya'nın paryalarıyız. Sonra bir küçümseme ifadesiyle ilâve etti Bir İmparatorluk Altesini ne yapacaklarını bilemiyorlar.

O sırada gözleri kara bantlarla örtülü iki asker girdi içeri.

Yanlarında bir hemşire vardı, eliyle iterek yol gösteriyordu onlara. Bizimkine pek uzak olmayan bir masaya oturdular. Sessiz ve hareketsizdiler. Yanlarındaki hemşire, arada bir dönüp bize bakıyordu. Birara kör askerlere usûlca bir şeyler fısıldadı, onlar da başlarını bizden tarafa çevirdiler.

Louise yavaşça :

— İkisi de ne kadar genç, adeta çocuk.

— Şansları varmış, savaş onları yememiş, dedim. Savaş cesetleri yemiyor, canlı askerleri yutuyor, Fareler gibi, canlı askerlerin uyurken bacaklarını kollarını yiyor, gözlerini oyuyor. Ama insanlar daha uygar doğrusu, öteki canlı insanları yemezler; nedendir bilinmez ceset yemeyi tercih ederler. Belki canlı bir insanı uyurken de olsa yemek güç olduğundan. Smolensk'te, bazı rus esirlerinin açlıktan ve soğuktan ölmüş arkadaşlarını yediklerini görmüştüm. Alman askerleri de hiç ses çıkarmadan, dünyanın en nazik, en saygılı tavrıyla onları seyrediyorlardı. Almanların yüreği insanlık doludur doğrusu. Kabahat onların değildi ki esirlere verecek yiyecekleri yoktu ne yapsınlar? O yüzden de karşıdan seyrediyorlar, başlarını sallayarak **«arme leute!»** (zavallılar!) diyorlardı. Almanlar hassas insanlardır. Alman halkı ceset yer mi hiç? Uygar milletler cesetleri değil, canlı insanları yerler.

Louise kolumu tuttu :

— Yalvarırım, dedi, böyle korkunç şeyler söylemeyin. Titrediğini hissettim. Birden içim hem acıma hem öfkeyle doldu.

— Soğuk müthişti, diye devam ettim. Cesetleri yiyen rus esirlerine bakarken kusmaya başladım. Almanların karşısında böyle zayıf göründüğüm için kendime kızıyordum. Alman askerleriyle subayları düşkün bir kadına bakar gibi, beni hor gördüklerini belli ederek yüzüme bakıyorlardı. Ben de kızarıp boşarıyordum. Bu zaaf anından ötürü özür dilemek istiyordum ama, öğürmekten fırsat bulamıyordum.

Louise susuyordu. Kolumu tutan elinin titrediğini hissediyordum. Gözlerini kapamıştı. Nihayet, gözünü açmadan, titremeler içinde :

— Ara sıra düşünüyorum, dedi, ailemin bugün olan-

larda biraz sorumluluğu var mı acaba? Biz Hohenzollern'lerin de bunda sorumluluk payı var mı, ne dersiniz?

— Kimin payı yok ki? Ben bir Hohenzollern değilim ama, ara sıra ben de, bugün Avrupa'nın başına gelenlerden bir parça sorumlu tutuyorum kendimi.

— Bazan aklıma ne geliyor biliyor musunuz? Bir alman kadını olarak alman halkını sevmeye mecbur muyum, değil miyim? Bir Hohenzollern, almanları sevmeli, değil mi?

— Sevmeye mecbur değilsiniz. Ama almanlar çok nazik bir millet doğrusu!

İlse gülümsedi :

— Ya, sahiden de pek naziktirler.

— Ne dersiniz, size camgözün hikâyesini anlatayım mı?

— Aman, dedi Louis, acı hikâyeler dinlemek istemiyorum.

— Acı değil, sadece bir alman hikâyesi, duygulu bir hikâye.

— Yavaş söyleyin, körler duyabilir.

— Dünyada bir kör kadar ince, bir kör kadar insanda sempati duygusu uyandıran bir yaratık var mıdır? Vardır ya, bir gözü cam olanlar körlerden de incedirler, sempatiktirler. Halbuki geçen kız Polonya'da, bende hem körlerden hem de camgözlülerden daha fazla sempati uyandıran insanlar gördüm. Varşova'da Europeiski kahvesinde oturuyordum. Smolensk cephesinden yeni dönmüştüm, yorgunluktan bitkin haldeydim. Öyle ki, geceleri mide bulantısından uyuyamıyordum. Midemde korkunç sancılarla uyanıyordum. Sanki yırtıcı bir hayvan yutmuştum da hayvan içimi parçalıyordu. Canlı bir insanın etinden bir parça yutmuş gibiydim. Karanlıkta saatler boyunca gözlerim faltaşı gibi açık yatıyordum. Evet, ne anlatıyordum? O gün Varşova'da Europeiski kahvesindeydim. Orkestra eski Polonya havaları, halk şarkıları çalıyordu. Benimkine yakın bir masaya birkaç alman askeri oturmuştu, yanlarında da bir hemşire vardı. Kahveyi tıklım tıklım dolduran halk, herzamanki halktı hem muhteşem, hem sefil hem kahramanca bir kederle dolu, hem de vakur insanlar. Bu esaret ve sefalet yıllarında Varşova'daki bü-

tün toplanma yerlerinde ayni nitelikteki bu insanlara rastlarsınız. O günlerde hatları gergin kadınlar ve erkekler masaların etrafına sıralanmışlar, ya sessizce müzik dinliyorlar, ya da yavaş sesle aralarında konuşuyorlardı. Hepsinin elbiseleri buruşuktu, kumaşların havı dökülmüştü, ayakkabılarının topukları aşınmıştı. Tavırlarında bir soyluluk vardı : Polonyalıları parlaklığı kalmamış bir aynaya benzeten bir soyluluk. Hergün tekrarlanan en basit hareketler bile bu aynada eski çağların soyluluk ve zarifliğiyle yansır.

Hele kadınlar şahaneydi. Yüzlerinde, açlığın verdiği solgunluğu örten, gurur ve azamet ifadesiyle dolu bir sadelik vardı. Gülümseyişleri bezgindi. Ama yine de ızdıraplı dudaklarındanki bu bezgin gülüşte feragat ve utanç gibi küçültücü izler yoktu. Bakışları derin ve berraktı ama içlerinde fırtınalar kopuyordu. Yaralı kuşlara, esir kuşlara benziyordu kadınlar. Deniz kıyısında fırtınayı haber veren kapkara gökyüzünü beyaz şimşekler gibi delip geçen martılara -çığlıkları rüzgârın ve dalgaların gümbürtüsüne karışan martılara- benziyorlardı. Bitişik masadaki alman askerleri gözlerini iri iri açmış, yüzlerinde hiç değişmeyen bir ifadeyle oturuyorlardı. Sabit bakışlı gözlerinin tam ortasında gözbebeklerinin garip bir şekilde büyüyüp küçüldüğünü görüyordum. Birden farkettim, gözlerini hiç kırpmıyorlardı. Ama kör değillerdi. Bir kısmı gazete okuyor, bir kısmı dikkatle orkestranın müzisyenlerine, salona girip çıkanlara, masaların etrafında telaş içinde koşuşan garsonlara bakıyor, bir kısmı da kocaman pencerelerin buğulu camlarından, karla örtülü ıssız Pilsudzki alanını seyrediyordu.

Birden dehşetle farkettim: askerlerin gözkapakları yoktu. Birkaç gün evvel de, Smolensk'den döndüğümde Minsk garının holünde böyle göz kapakları olmayan askerler görmüştüm. Geçirdiğimiz kışın soğuğu pek acaip şeyler yapmış, binlerce asker bu yüzden bazı organlarını kaybetmişti. Soğuk binlerce kulağı, burnu, parmağı ve cinsiyet organını dondurmuş ve düşürmüştü. Bir gecede başında tek tel saç kalmayan askerler olmuştu. Kiminin kel hastalığına tutulmuş gibi saçları yer yer plakalar halinde dökülmüş, kiminin de göz kapakları düşmüştü. So-

ğuktan yanan göz kapağı, ölü bir deri parçası gibi sıyrılıp düşüveriyordu.. Varşova'da Europeiski kahvesinde zavallı askerciklerin gözlerine, ve faltaşı gibi açık, sabit bakışlı bu gözlerin ortasında, ışıktan sakınmak için boşuna bir gayretle bir büyüyüp bir küçülen göz bebeklerine bakıyordum. Dehşet içinde kalmıştım. Bu zavallıların gece, karanlıkta, iri iri açık gözlerle uyuduklarını, gecenin onlara göz kapağı olduğunu, geceyi bulabilene kadar bütün gün faltaşı gibi açık gözlerle beklediklerini düşünüyordum. Gün ışığında bekleşiyorlardı: gece karanlığı göklerinin üstüne bir kapak gibi insin diye. Bu kapaksız gözlere sadece delilik evet sadece çılgınlık bir parça gölge düşürebilecekti.

Louise bağırır gibi:

— Yeter! yeter! dedi. Tuhaf bir şekilde ağarmış gibi görünen gözleriyle, bebekleri kocaman olmuş gözlerle, bakıyordu yüzüme.

Gülümseyerek sordum:

— Nasıl, sempatik bulmadınız mı? Beğenmediniz mi?

— Susun diye fısıldadı Louise. Gözlerini kapamıştı, zorla nefes alıyordu.

— Size asıl camgözün hikayesini anlatayım.

— Bana eziyet etmeye hakkınız yok, dedi Louise.

— Ama bu defaki bir hristiyan hikâyesi. Alman kraliyet hanedanından değil misiniz? Bir Hohenzollern'siniz. İyi aile kızı denen hamm kızlardansınız. Öyleyse neden bir hristiyan hikâyesi anlatmayayım size ?

Louise kesin bir ifadeyle konuştu:

— Hakkınız yok!

— Öyleyse bir çocuk hikâyesi anlatayım.

— Yalvarırım susun, nasıl titriyorum görmüyor musunuz? Korkutuyorsunuz beni.

— Napoli'li çocuklarla ingiliz havacılarının hikâyesini anlatacağım. Öyle hoç bir hikâye ki. Ne tuhaf? Savaşın bile hoş denebilecek tarafları oluyor.

İlse söze karıştı:

— Savaşın en müthiş tarafı da sizin hoş dediğiniz tarafı zaten! Doğrusu ben canavarların gülüşünden hoşlanmıyorum.

— Savaş yeni başladığı sıralarda, ilk hava hücumlarında Napoli'deydim. Bir akşam yemeğe, Vomcro'da oturan bir arkadaşıma gittim. Vomero şehre hakim en yüksek tepedir; Pausilippe tepesi de ona bitişiktir, Vomere'den ayrılıp denize doğru iner. Büyüleyici bir yerdir Vomero. Daha birkaç yıl önce burası hemen hemen boş bir yerdi, yeşillikler arasında kaybolmuş villalarla, oraya buraya serpiştirilmiş evlerden başka birşey yoktu. Her evin bir bostam, küçük bir bağı, birkaç zeytin ağacı vardı. Set set denize doğru inen bostanlarda patlıcanlar, domatesler, yeşil lahana ve bezelyeler yetişip serpilirdi. Bostanlar hep biberiye otu, fesleğen ve gül kokardı. Vomero'nun gülleriyle domatesleri, ne güzellikte ne ünlülükte, Paestum'un gülleriyle Pompei'nin domateslerinden aşağı kalmazdı. Şimdi bostanlar bahçe oldu. Ama yine de, beton ve camdan yapılan koca apartmanlar arasında eskiden kalma birkaç villa ile, köylülerin mütevazi evlerine rastlamr. Apartmanlar arasında sıkışmış bir bostanın yeşilliği, muazzam açık mavi körfezin rengini solduracak gibi parlar. Karşıda, aşağı tarafta Capri, ışıltılı bir sis içinde denizden doğru yükselir. Sağında heybetli Epomeo'su ile Ischia, solunda Sorrento kıyısı vardır. Ischia'yı da, Sorrento kıyılarım da, denizin ve gökyüzünün saydam camından sey redersiniz. İyice solda ise, körfezin kıyısına kocaman bir Buda gibi oturmuş o soylu mabud, o muhteşem Vezüv vardır. Vomero'nun daracık sokaklarında dolaşırken, Vomero'nun isim değiştirip Pausilippe ile birleştiği yerde, ağaçlarla evler arasında, Virgile'in mezarına gölge veren, çok eski zamanlardan kalmış muhteşem çam ağacı görülür. Arkadaşımın evi de şehrin o tarafındadır. Küçük bir sebze bahçesiyle çevrili bir köy evidir bu.

O gün bahçede bir asma çardağının altına oturmuş sigaralarımızı tüttürüp sohbet ederek akşam yemeğinin hazırlanmasını bekliyorduk. Güneş batmıştı ve gökyüzünün ışığı yavaş yavaş sönüyordu. Yer, manzara ve mevsim, tam Sannazarro'nun şiirlerindeki gibiydi. Denizin ve köy bahçelerinin kokusu, doğudan esen incecik rüzgâra karıştığı zaman, Sannazarro'nun rüstik havasını koklar gibi oluyordum. Akşam, gecenin şebnemiyle nemlenmiş kocaman menekşe buketleri gibi, denizden doğru yüksel-

meye başlamıştı. (Deniz ve akşam, pencerelerin önüne kocaman menekşe buketleri oturtur: Geceyi mis gibi kokutan, evlerin içini denizin tatlı nefesiyle dolduran menekşe buketleri).

Arkadaşım «bu gece sakin olacak, dedi. Muhakkak gelirler bu gece. Bahçeye ingiliz havacılarının hediyelerini yerleştireyim bari.» Hiç bir şey anlamadım bu sözlerden. Hele eve girip de, elinde bir bebek, bir tahta at, bir borazan ve kâğıttan iki şeker paketiyle çıkınca, şaşkınlığım büsbütün arttı. Arkadaşım, bana hiçbir şey söylemeden ve herhalde içinden, şaşkınlığımla eğlenerek, oyuncakları büyük bir itina ile şuraya buraya yerleştirmeye başladı. Elindekileri, tek tek gül ağaçlarının yaprakları arasına, marulların dibine, bahçenin ortasındaki taşlık yola, içi pırıl pırıl balıklarla kaynaşan havuzun kenarına bırakıyordu.

— Ne yapıyorsun Allahaşkına? dedim.

Bana hem gülümseyen, hem de ciddi bir yüzle baktı ve anlattı: İki çocuğu vardı arkadaşımın. (O sırada ikisi de yatmıştı tabii) İlk bombardımanlar sırasında çocuklar büyük bir dehşete kapılmışlardı. Hatta küçüğün sağlığı bozulmuştu. Bu yüzden arkadaşım da o korkunç bombardmanları bir çocuk şenliği, bir çocuk bayramı haline getirmeyi akıl etmişti. Böylece canavar düdükleri gecenin karanlığında ulumaya başlayınca, arkadaşımla karısı yataktan fırlıyorlar, iki küçüğü kucaklarına alıyorlar ve sevinç çığlıkları atmaya başlıyorlardı: «A, ne iyi! Ne iyi! İngiliz uçakları size hediye atmaya geldi!» Mahzene, o sefil ve faydasız sığınağa iniyorlar, ızdırap saatlerini, ölüm saatlerini gülerek ve «Ah ne iyi! ne iyi!» diye bağrışarak geçiriyorlardı. Nihayet çocuklar, ingiliz havacılarının getireceği hediyelerin hayali içinde gayet mutlu, uyuyorlardı. Arada bir, pek yakında bir bomba patlar, ya da bir ev yıkılırsa çocuklar sıçrayıp uyanıyorlardı. Babaları da «işte! işte! hediyeleri atıyorlar» diyordu. Çocuklar sevinçle el çırpıyorlar «ben bebek isterim !ben kılıç isterim! Baba ingilizler bana küçük bir gemi getirirler mi acaba?» diye soruyorlardı. Şafağa doğru, motorların uğultusu uzaklaşıp aydınlanmak üzere olan gökyüzünden silinirken, anneyle baba çocukların ellerinden tutup bahçeye çıkıyor-

lardı. «Arayın, arayın!» diyorlardı, «belki otların arasına düşmüştür.» Çocuklar gül dallarının arasına, marulun dibine, domateslerin yapraklarına bakıyorlardı. Şurada bir tahta at, burada bir bebek, az ötede şeker kâğıdını buluyorlardı. Böyle yapalı beri bombardmandan korkmaz olmuştu çocuklar, hattâ bunları sabırsızlıkla, sevinçle bekliyorlardı. Bazı sabahlar, otlar arasında kurgulu küçük bir uçak buldukları bile oluyordu. Zavallı ingiliz uçağı! Çocuklara iyilik olsun diye, çocuklara oyuncak atsın diye Napoli'yi bombalarken kötü almanların top ateşiyle düşmüştü muhakkak.

Louise ellerini çırparak:

— **Oh! how lovely** (Ah, ne hoş!) diye bağırdı.

Şimdi de, Siegfried (Bir alman destanının kahramanı) ile kedinin hikâyesini anlatacağım, dedim. Siegfried'in hikâyesi, herhalde o Napoli'li çocukların hoşuna gitmezdi. Ama siz hoşlanırsınız, çünkü bir alman hikâyesi. Almanlar da alman hikâyelerini severler.

— Almanlar, dedi Louise, alman olan herşeyi severler. Siegfried ise alman milletinin kendisi demek.

— Ya kedi? Kedi ne olabilir dersiniz? O da mesela Siegfried'in bir şekli olmasın?

— Siegfried tektir, dedi Louise.

— Hakkınız var, Siegfried tektir, biriciktir. Öteki bütün milletler de kedidir. Öyleyse Siegfried ile kedinin hikâyesini dinleyin. Belgrad önünde, Pantchevo yakınındaki Rita köyündeydim. Tuna'yı geçmek için bekliyordum. Nisan ayının beyaz bir sabahıydı. Alevler içindeki şehirle bizim aramıza beyaz bezden bir perde gibi çekilmiş bembeyaz sabah havasını aralıklı silah sesleri deliyordu. Bir SS birliği nehiri geçme emri bekliyordu. Hepsi de çok gençti SS'lerin. Yüzleri gotik hatlı üçgen biçimindeydi, sivri çeneli keskin profilliydiler. Açık renk gözlerinde Siegfried'in saf ve zalim ifadesi vardı. Makineli tüfekleri bacaklarının arasında Tuna'nın kıyısına sessizce oturmuşlar, başlarını bir ateş yığını, bir alev kümesi haline gelen Belgrad'a çevirmiş bekliyorlardı. Bir tanesi ötekilerden biraz ayrılmış, benim bulunduğum tarafa oturmuştu. On sekiz yaşlarında, sarışın, mavi gözlü, kırmızı dudakları masum ve soğuk bir gülümseyişle aydınlanmış bir çocuk.

Alabildiğine saf mavi gözleri vardı. Konuşmaya başladık, savaşın zalimliğinden, harabelerden, matemlerden, katliamdan söz ettik. SS'lerin **Leibstandart** (örnek) adaylarının, başkalarının ızdırabına göz kırpmadan dayanabilecek şekilde yetiştirildiklerini anlattı bana. Çocuğun mavi gözlerinin ne kadar saf ve temiz olduğunu hatırlatmadan geçemeyeceğim. Yine onun anlattığına göre, bir SS adayı, «kedi sınavını» başarıyla atlatamazsa **Leibstandart** olamazmış. Adaylar canlı bir kediyi sol elleriyle sırtının derisinden tutup kaldırır, sağ ellerindeki küçük bir bıçakla da gözlerini oyarlarmış. Hayvam, ayaklarıyla kendini savunabilsin, çırpınabilsin diye sırtından tutmak şartmış.

Louise kolumu yakaladı, tırnakları kumaşın üstünden etime gömülüyordu:

— Buna hakkınız yok, dedi yavaşça. Başım, sessizce yemek yiyen iki kör askere çevirmişti. Yanlarındaki hemşire hafif ve telâşsız hareketlerle onlara yardım ediyor, körlerin kararsız hareketlerine yön veriyordu .Bıçakları ya da çatalları yolunu şaşırıp önlerindeki tabağı bulamadığı zaman, hemşire, körlerin ellerine parmaklarıyla dokunup, ikaz ediyordu.

— Özür dilerim, Louise dedim. Zulümden ben de nefret ederim. Kakat bilmeniz gereken bazı gerçekler var. Unutmayın ki, bir anlamda kediler de Siegfried ile ayni cinstendir. İsa'nın da bir çeşit Siegfried olduğunu, onun da çarmıha gerilmiş bir kedi olduğunu hiç düşünmediniz mi? Bütün almanlar gibi siz de Siegfried'in tek olduğuna inanmayın. Almanlar, Siegfried'in tekliğine, öteki milletlerin de kedi olduğuna inanacak şekilde eğitildi. Ama siz buna inanmamalısınız. Hayır Luoise, Siegfried de kedilerin ırkındandır. Kaputt kelimesinin nereden geldiğini bilir misiniz? İbranice «kurban» mânasındaki **Kooppàreth'**dan gelir. Kedi bir Koopâroth'tur, bir kurbandır. Siegfried'in tam tersidir, kurban edilmiş, feda edilmiş bir Siegfried'dir. Öyle bir an gelir ki, -hem de bu an oldukça sık gelir- Siegfried de, o biricik Siegfried de kedi olur, **Kaputt** olur. Siegfried'in ölüme yaklaştığı andır bu. İşte o anda, Hagen - Himmler bir kedi gibi onun da gözlerini oymaya hazırlanır. Alman halkının kaderi, daima **Koopâroth'**a, kurbana, **Kaputt'**a dönüşmekten ibaret. Alman halkının

hikâyesinde gizlenen anlam bu işte: Siegfried'in bir gün şekil değiştirip kedi haline gelmesi. Bazı gerçekleri bilmelisiniz Louise. Hepimizin bir gün **Koppâroth**, kurban, **Kaputt** haline gelmeye mahkûm olduğumuzu bilmelisiniz. Biz de zaten onun için hristiyamz. Siegfried'in hristiyan oluşu, kedi oluşu da bundan. İmparatorlar da, imparatorların çocuklarıyla torunları da bazı gerçekleri bilmeli. Çok kötü bir eğitim gördünüz Louise.

— Ben daha şimdiden Siegfried değilim, dedi Louise. Bir İmparatorluk prensesinden ziyade bir kediye yakınım.

— Evet Louise, bir Hohenzollern'den çok bir işçi kıza benziyorsunuz.

Louise çekingen bir tavırla:

— Öyle mi? diye sordu.

— Fabrikada olsanız bir işçi kız size sempati duyardı.

— Bir fabrikada çalışmak isterdim. Adımı değiştirir, rastgele bir işçi kız olurdum.

— Ne diye adınızı değiştireceksini?

— Bir Hohenzollern... nasıl olur? Gerçek adımı bilseler, öteki işçiler bana saygı gösterirler mi hiç?

— Bakın şu işe, Hohenzollern adı ne hale geldi!

Louise birden:

— Camgözün hikâyesini anlatsanıza, dedi, usulca.

— O da ötekiler gibi bir hikâye, dedim. Anlatmanın bir faydası yok. Bir hristiyan hikâyesi... Hristiyan hikâyelerini bilirsiniz, hepsi birbirine benzer.

— Hrstiyan hikâyesinden ne kasdediyorsunuz?

— Aldous Huxley'in **Point Counterpoint** kitabını okudunuz mu? İşte o kitapta, son bölümünde çocuğun, yani küçük Philippe'in ölümü bir hristiyan hikâyesidir. Aldous Huxley, çocuğu öldürmek gibi lüzumsuz bir zalimlikten pekâlâ kaçınabilirdi. Bir gün Aldous Huxley'i Buckingham sarayına davet ettiler. Kral V. George ile Kraliçe Mary kendisini tammak istemişlerdi. **Point Counterpoint**'in büyük sükse yaptığı günlerdi. Hükümdarlar Aldous Huxley'i büyük bir nezaketle karşıladılar; kitaplarından sözettiler; gezileri tasarıları, çalışması ve çağdaş ingiliz edebiyatının ruhu hakkında sorular sordular. Görüşme-

den sonra Aldous Huxley salondan çıkarken, tam kapıya vardığı sırada, Sa Majeste V. George kendisine kibarca seslendi. Kralda sıkıntılı bir hal vardı. Belliydi ki birşey söyleyecekti, ama söylemeye cesaret edemiyordu. Nihayet çegingen bir sesle sordu Huxley'e:

— Bay Huxley, Kraliçe ve ben size sitemde bulunacağız: çocuğu öldürmenize hiç lüzum yoktu.

Louise bağırdı:

— **Oh! What a lovely story!** (Ah, ne hoş hikâye!)

— Bir hristiyan hikâyesi, dedim.

Louise kızararak:

— Haydi, camgözün hikayesini anlatın, dedi.

1941 yılının sonbaharında Ukrayna'da, Poltawa yakınındaydım. Bölgede partizanlar kaynaşıyordu. Şmelniski, Pugaçef ve Stienka Razin'in kazak isyanları devri geri gelmiş gibiydi. Partizen çeteleri Dnieper boyundaki bataklıklarda, ormanlarda dolaşıp duruyorlardı. Eski köylerin yıkıntılarından, çukurlardan, çalılıklar arasından, aniden makineli tüfek takırtıları, tüfek sesleri yükseliveriyordu. Sonra birden sessizlik çöküyordu: muazzam Rus ovasının o monoton, sağır ve yavan sesizliği..

Bir gün, bir alman subayı topçu konvoyunun başında bir köye girdi. Köyde tek bir canlı yoktu, evler çoktan terkedilmiş gibi görünüyordu. Kolhozun ahırlarında hâlâ boş yemliklere bağlı yüz kadar at yere serilmişti. Açlıktan ölmüştü atlar. Bu köy de alman misilleme harekâtının büyük bir dehşetiyle çöktüğü diğer köylerin feci manzarasından farksızdı. Subay bu ıssız evleri, kapı önlerindeki samanları, ardına kadar açık pencereleri, boş ve dilsiz odaları bir çeşit hüzün ve belli belirsiz bir huzursuzlukla -adeta korkuyla- seyrediyordu. Bahçelerdeki ayçiçeklerinin kara, yuvarlak ve hareketsiz gözleri çitlerin üstünden dışarı bakıyordu. Uzun sarı kirpiklerin bir taç gibi çevrelediği bu kara gözler, düşünceli ve hüzünlü bir bakışla konvoyun geçişini seyrediyordu.

Subay atının yelesine doğru eğilmiş, ellerini eğerin önündeki çıkıntıya dayamış, öyle ilerliyordu. Kırk yaşlarında kadar, saçları ağarmaya başlamış bir adamdı. Arada bir gözlerini gökyüzüne doğru kaldırıyor, sonra özen-

gilere basıp doğrularak arkasına, konvoya bakıyordu. Askerler nakliye arabalarının peşinde gruplar halinde yürüyorlardı. Atların nalları çamurlu toprağa saplanıyor, kırbaçlar nemli havada şaklıyor, askerler hayvanları yürütmek için bağırıyorlardı: **Ja! ja!** Kurşuni renkli bir gündü ve köy bu kurşuni hava içinde bir hayalete benziyordu. Rüzgâr çıkmıştı, ağaç dallarına asılı yahudiler rüzgârla sallanıp duruyorlardı. Uzun bir mırıltı, bir yığın çocuk kasvetli odalarda çıplak ayakla koşuşuyormuş gibi, evden eve yayılıyordu. Ya da uzayıp giden bir çatırtıydı bu. Sanki bir fare ordusu terkedilmiş evlerde cirit atıyordu.

Konvoy köyün içinde durdu. Askerler atlarına su bulmak için, bahçeler arasındaki daracık yollara yayılıverdiler. Tam o sırada subay, sapsarı bir yüzle ve koşarak geldi. Haykırdı: **«Weg, weg leute!»** Subay hızla geçerken evlerin kapı eşiklerine çömelivermiş askerlere kırbacının ucuyla dokunuyor **«weg, weg, leute!»** (durma yürü!) diye bağırıyordu. Derken askerler arasında bir kelime dolaştı: «Tifüs!» Bu ürkütücü kelime konvoyu bir baştan bir başa geçti, köyün dışında kalmış son topların yamna vardı, askerler derhal yerlerini aldılar ve konvoy hareket etti: **Ja! ja!** Kırbaçlar yine kurşuni havada şakladı. Topçular geçerken evlerin açık pencerelerinden görünen cesetlere, saman şiltelere serilmiş, morarmış, gözleri uğramış, hayalet gibi cesetlere dehşetle bakıyorlardı. Köyün ortasındaki alanda, çamurlara atılmış Stalin heykelinin yanında, at üstünde dimdik duran subay konvoyun geçişini seyrediyor, arada bir elini alnına götürüyor, sonra bezgin fakat yumuşak bir hareketle sol gözünü ovalıyordu.

Güneşin batmasına daha vakit vardı ama, akşamın ilk gölgeleri ormanda yaprakları karartmış, yoğunlaştırmıştı. Orman gitgide gölgeleniyor, koyu ve donuk mavi bir renge bürünerek yoğunlaşıyor, sıklaşıyordu. Subayın atı sabırsızlanmaya başlamıştı, nallarını çamurlu toprağa vuruyor, şaha kalkacakmış, ya da köyden çıkmak üzere olan kafilenin peşinden dörtnala atılacakmış gibi yapıyordu. Subay konvoyun en ardına geçti, atı son cephane sandığının arkasına alarak yürüttü ve son evlerin hizasına gelince özengiye basıp doğrularak arkasına baktı. Alan ve

sokak ıssız, evler boş ve kasvetliydi. Ama kerpiç duvarları sert diliyle adeta törpüleyen rüzgarın çıkardığı bu çatırtı, bu fısıltı, çocukların çıplak ayaklarının ya da aç farelerin çıkardığı bu çatırtıyla fısıltı uzaktan da olsa konvoyu takip ediyordu. Subay yine elini kaldırdı, hem kederli hem bezgin bir tavırla sol gözünü ovaladı. Birden köyden doğru bir silah patladı ve kurşun subayın kulağının dibinden vızıldadı.

— **Halt!** (Dur!) diye bağırdı subay, Konvoy durdu. Arkadaki makineli tüfeklerden biri derhal köyün evlerini taramaya başlamıştı. Köyden gelen silah sesleri de birbirini takip ediyor, partizanların ateşi şiddetleniyor, ısrarlı ve hiddetli olmaya başlıyordu. İki topçu vurulup düştü. Subay atını mahmuzladı, dört nala konvoyun yanma yetişti ve bir emir verdi. Bunun üzerine, tarlaların ortasındaki asker grupları önce bir sallandı, sonra dağılıverdi. Askerler hem koşuyor hem ateş ediyorlardı. Bir anda köyü sardılar. Subay bağırdı: «Topların başına! Temizleyin şunları!» Partizanlar ateşe devam ediyorlardı. Bir topçu daha düştü. Subay şimdi müthiş bir öfkeye kapılmıştı; atını tarlalarda dört nala koşturuyor, askerleri harekete geçiriyor, köyü dört yandan ateş çemberine almak için topları mevzilere yerleştiriyordu. Bazı evler yanmaya başlamıştı; yangın bombaları bir kasırga gibi çöküyordu köyün üstüne: duvarlar çatırdıyor, çatılar deliniyor, ağaçlar kökünden sökülüyor, yerden göğe doğru bir duman bulutu yükseliyordu. Partizanlar ise içinde bulundukları cehennemin farkında değillermiş gibi istiflerini bozmuyorlar, ateşin arkasını kesmiyorlardı. Fakat bombardman öyle şiddetlendi ki köy nihayet, bir ateş, bir alev yığım haline geldi. Derken partizanlardan bir kısmı elleri havada, duman ve alevler arasından dışarı uğradılar. Bazıları yaşlı, çoğu gençti. Aralarında bir de kadın vardı. Subay eğerinin üstünden eğildi, önüne getirilenleri tek tek inceledi. Alnından da su gibi ter akıyordu. Yüzü sırılsıklam olmuştu. Eliyle gözünü oğuşturdu: «Hepsini kurşuna dizin!». Eliyle böyle durmadan gözünü oğuşturması da belki bir sıkıntı işaretiydi. «Feuer». diye bağırdı **Feldwebel.** Askerler makineli tüfeklerini partizanların üstüne boşaltılar. Sonra subay döndü, yere yuvarlanan vü-

cutlara bakıp kırbacıyla bir işaret yaptı. «Jawohl!» dedi Felewebel ve o da tabancasının bütün kurşunlarını ceset yığınının üstüne boşalttı. Subay elini kaldırdı, topçular topları yine atlara koştular, kafile yürüyüş nizamına geçti, sallandı ve ilerlemeye başladı.

Subay atının yelesine doğru eğilmiş, ellerini eğerin öndeki çıkıntısına dayamış, son topa elli adım mesafeden konvoyu takip ediyordu. Atların nal sesleri hemen hemen uzaklaşmış, ovanın çamuru içinde boğulmuştu ki, birden bir kurşun vızladı. «**Halt!**» diye bağırdı subay. Kafile yine durdu, kuyruktaki batarya yine köy üzerine ateşe başladı. Bütün makineli tüfekler zaten alevler içindeki evleri tarıyordu ama, köyden gelen muntazam aralıklı tek tek tüfek sesleri de hâlâ kara duman bulutunu delmeye devam ediyordu. Subay yüksek sesle saymaya başladı: «Dört, beş, altı. Bir tek tüfeğin ateşi bu. Köyde sadece bir kişi var.» O anda bir gölge, elleri havada koşarak kara duman bulutundan sıyrıldı. Askerler partizanı yakaladılar, iterek subayın önüne getirdiler. Subay eğerinin üstünden eğilip partizana baktı: «**Ein kind**» (Bir çocuk) dedi alçak sesle. Bir çocuktu bu .En fazla on yaşında bir çocuk. Zayıftı, acınacak haldeydi. Elbisesi paramparça, yüzü kapkaraydı. Saçları kavrulmuş, elleri yanmıştı. **Ein kind!**

Çocuk sakin sakin gözlerini kırpıştırarak subaya bakıyor, arada bir yavaşça elini kaldırıp parmaklarıyla burnunu siliyordu. Subay attan indi, dizginleri bileğine dolayıp çocuğun karşısında durdu. Bezgin ve sıkıntılı görünüyordu. «**Ein kind!**» Onun da Berlin'de Witzlenbenplatz'daki evinde tam bu yaşlarda bir oğlu vardı. Yok, Rudolf belki bir yaş daha büyüktür. Bu, iyice çocuk: **Ein Kind.** Subay kırbacını hafif hafif çizmesine vuruyor, yanında at sabırsız ayaklarla toprağı dövüp burnunu subayın omuzuna sürtüyordu. İki adım ötede bir tercüman hazırol vaziyetinde bekliyordu. Tercümanın kızgınlığı yüzünden belliydi. **Ein kind!** Bacaksızın biri! Ben Rusya'ya çocuklarla savaşmaya gelmedim. Subay birden çocuğa doğru eğildi, köyde başka partizan olup olmadığını sordu. Subayın sesi pek bezgin, pek sıkıntılı çıkıyor, soruyu rus-

ça tekrarlayan tercümanın sert ve öfkeli sesine yaslanıyor, adeta ondan kuvvet alıyordu.

— Niet, (Hayır) diye cevap verdi çocuk.

— Askerlerime neden ateş ettin?

Çocuk şaşkın şaşkın subaya baktı. Tercüman soruyu tekrarladı.

— Pekâla bilirsin, neden bana soruyorsun? dedi çocuk.

Sesi sakin ve berraktı, zerre kadar korku duymadığı belli oluyordu ama, kayıtsız da değildi. Dosdoğru subayın yüzüne bakıyor ve cevap vermeden önce bir asker gibi hazırol vaziyetine geçiyordu.

Subay usulca sordu:

— Almanların nasıl şeyler olduklarını bilir misin?

Çocuk cevap verdi:

— Sen de alman değil misin **tovarisch officer?**

Subay bir işaret yapınca **Feldwebel** çocuğu kolundan yakaladı, tabancasını çekti.

— Hayır, burada yapma, dedi subay. Daha uzağa götür.

Çocuk Feldwebel'in yanında, adımlarını ona uydurabilmek için koşarak yürümeye başladı. Birden subay döndü, kırbacını kaldırıp bağırdı: **Ein Moment! Feldwebel** durup arkasına baktı, şaşırmıştı. Sonra çocuğu, ileri doğru uzattığı eliyle iterek geri getirdi.

— Saat kaç? diye sordu subay ve cevap beklemeden kırbacıyla hafif hafif çizmesine vurarak bir aşağı, bir yukarı yürümeye başladı. Dizginleri subayın bileğine dolanmış olan at, başını eğmiş soluyarak onu takip ediyordu.

Birara subay çocuğun önünde durup, uzun uzun ve sessizce yüzüne baktı ve sıkıntı dolu bir sesle:

— Dinle! dedi. Sana kötülük etmek istemiyorum. Benim işim bacak kadar çocuklarla savaşmak değil. **Lieber Gott!** Savaşı ben icad etmedim ki?

Bir süre ssutu, sonra insana garip gelen bir yumuşaklıkla sordu:

— Dinle, benim gözüm camdır. Asıl gözümün hangisi olduğu kolay anlaşılmaz. Hemen, hiç düşünmeden, hangi gözümün cam olduğunu söyleyebilirsen, serbest bırakırım seni.

Çocuk hiç tereddüt etmedi:

— Sol göz, dedi.

— Nasıl bildin?

— Çünkü ikisinden, soldaki daha insan gibi bakıyor.

Louise tıkanmış gibiydi, kolumu acıtırcasına sıkıyordu.

— Ya çocuk? diye yavaşça sordu. Çocuğun sonu ne oldu?

— Tabii subay çocuğun iki yanağından öptü, altınlarla gümüşlerle donattı, sekiz kır atın çektiği ve yüz zırhlı muhafızın koruduğu bir arabaya bindirip Berlin'e götürdü. Ondan sonra efendim, Hitler çocuğu krallar gibi karşıladı ve halkın alkışları arasında kızını ona verdi.

— Ah, evet! dedi Louise, başka türlü olamazdı tabii.

— Bir zaman sonra ayni subaya Dniester kıyısındaki Soroca'da rastladım. Ağır başlı bir adamdı, iyi bir aile babasıydı. Ama ayni zamanda gerçek bir Prusya'lıydı, Viyana'lılarm dediği gibi gerçek bir Piffke idi. Ailesinden, işinden anlattı bana. Elektrik mühendisiymiş. On yaşında Rudolf adında bir oğlu varmış, onu da anlattı. Cam gözünü sahicisinden ayırdetmek gerçekten çok zordu. Söylediğine göre, en iyi cam gözler Almanya'da yapılıyormuş.

— Susun! dedi Louise.

Sözümü tamamladım:

— Bütün almanların bir gözü camdır.

XIII
BİR SEPET DOLUSU İSTİRİDYE

Yalmz kalmıştık, kör askerler hemşirenin yardımıyla kalkmış gitmişlerdi. O ana kadar tek kelime bile söylemeyen Ilse gülümseyerek yüzüme baktı:

— Cam gözler, camdan yapılmış kuşlara benzer, uçamazlar, dedi.

— Aman Ilse, dedi Louise, yoksa gözlerin uçabileceğine mi inamyorsun? Çocuksun sen!

— Gözler esir kuşlardır, diye cevap verdi Ilse .Şu iki almanın gözleri birer boş kafesti.

— Körlerin gözleri, dedi Louise, esir kuşlar değil, ölü kuşlardır.

Ilse cevap verdi:

— Körler dışarıya bakamazlar.

— Yani aynaya bakar gibi kendilerini seyrederler.

— Hitler'in göz oyukları ölü gözlerle dolu, dedi Ilse, yüzlerce binlerce ölü göz dolu Hitler'in gözlerinde.

Çerçekten çocuk gibiydi Ilse. Tuhaf hayaller içinde yaşayan, tuhaf kaprisleri olan bir çocuk. Annesi ingiliz olduğundan belki. Gainsborough, Masumiyetin portresini yapsa Ilse'ya benzerdi herhalde. Hayır, yanılıyorum galiba, Gainsboroug her biri bir peyzaja benzeyen kadınlar çizer; onun kadınları ingiliz peyzajının bezgin vakarı, hüzünlü gururu ve bütün saflığıyla doludur. Ilse'de ise Gainsborough'un resimlerinde eksik olan bir şey, belli belirsiz bir kaprisli çılgınlık, şairane, mistik bir taraf vardı. Belki de daha ziyade Goya'nın Masumiyet portresi ona benzerdi. Sarışın, kısa ve kıvırcık saçları, şafak gülleriyle bezenmiş gibi (ey Gongora!) süt beyaz yüzü, gri noktacıklarla dolu canlı mavi gözleri, başını hem zarifce, hem muzipce bir teslimiyet ifadesiyle omzuna doğru eğişi... Goya masumiyeti işte böyle hayal ederdi: ufku gri ve pembe renkte, ıssız, suya aç bir Kastilya manzarası çizer, ta tepelerden gözle görülmez bir rüzgâr estirir, oraya buraya kan lekeleri kondurur, kadın ise Ilse'ye benzerdi.

Üç yıl önce evlenmişti Ilse, ama hâlâ bir kız çocuğu gibiydi. Kocası iki ay önce cepheye gitmişti, şimdi ise Weronise yakınındaki bir cephe hastahanesinde omuzu bir mermiyle parçalanmış olarak yatıyordu. Ilse bir mektup yazmıştı: «**I'm going to have** a **baby, heil Hitler!**» (Bir çocuğum olacak, yaşasın Hitler!) Hâmile olmak, çalışmak mecburiyetinden kurtulmak için tek çareydi. Gidip de bir fabrikada çalışmak istemiyordu Ilse; işçi olmayı istemiyor, bir çocuk doğurmayı tercih ediyordu. «Hitler'e boynuz takmanın, kazık atmanın tek çaresi hâmile kalmak» diyordu. Louise kızarıyor ,çekinerek sitem ediyordu: «Ilse!» Öteki aldırmıyordu: «Don't be so Potsdam Louise!» (O kadar çok potsdamlı olma!)

— Gözler dehşet verici bir maddeden, ölü ve yapışkan bir şeyden yapılmıştır, dedim. Gözü elinizle tutamaz-

sınız, kabuğu çıkmış sümüklü böcek gibi parmaklarımızın arasında kayar. 1941 Nisanında Belgrad'dan Zagreb'e gidiyordum. Yugoslavya savaşı bittikten hemen bir kaç gün sonra özgür bir Hırvat Devleti kurulmuştu. Şimdi Zagreb'de, etrafına ustaşi çetelerini toplayan Ante Pavelic hüküm sürüyordu. Bütün köylerde duvarlara Hırvatistan'ın Poglawnik'i Ante Pavelic'in kocaman resimleriyle Ulusal Hırvat Devletinin ilanları, beyannameleri ve emirnameleri asılmıştı. Baharın ilk günlerindeydik. Tuna ile Drava'dan gümüş şırıltılı saydam bir sis yükseliyordu. Buğday tarlaları ve bağlarla örtülü Pruska Gora tepeleri bu sis tabakasının ardında hafiften siliniyor, dalga dalga bir yeşillik halinde görünüyordu. Bağların açık yeşiliyle, buğdayın yoğun yeşili birbiri ardına sıralanıyor, ipek mavisi gökyüzü altında, bir ışık ve gölge oyunuyla birbirine karışıyordu. Haftalarca yağmur yağmış, iyi havalar yeni başlamıştı. Yollardan hâlâ çamur selleri akıyordu. Novi sad ile Vukovar arasındaki yolun yarısında bulunan Ilok'ta geceyi geçirmem icap etti. Köyün tek hanında, akşam yemeğini ayni kocaman masanın etrafına sıralanmış silahlı köylüler, sırp üniforması giymiş göğüslerine hırvat kokartı takmış jandarmalar ve nehiri, Palanka'dan Ilok'a kadar salla geçmiş mültecilerle beraber yedim.

Yemekten sonra hepimiz tarasa çıktık. Tuna ay ışığı altında pırıl pırıldı. Sallarla römorkörlerin ışıkları ağaçlar arasında bir görünüp bir kayboluyordu. Muazzam, ışıl ışıl bir sessizlik iniyordu Fruska Gora tepelerine. Sokağa çıkma yasağının başladığı saat gelmişti. Silahlı köylülerden kurulu devriyeler, akşam yoklaması için yahudilerin kapılarını çalıyorlar, monoton bir sesle içerdekilere isimleriyle sesleniyorlardı. Kapılara kırmızı boyayla David'in yıldızı çizilmişti. İsimleri çağrıldıkça yahudiler pencerelere çıkıp «buradayız, evdeyiz» diyorlardı. Köylüler tüfeklerinin dipçiğiyle yere vuruyorlardı: **«Dobro, dobro.»** Evlerin üstüne yeni Zagreb hükumeti **Proglas**'ının üç renkli kocaman afişleri asılmıştı. Afişler kırmızı beyaz mavi renkleriyle ay ışığını lekeliyordu. Ölesiye yorgundum. Gece yarısına doğru kendimi yatağa attım. Sırtüstü uzanmış, açık pencereden ayın ağaçlar ve evler üzerinden yükselişini seyrediyordum. Ilok'taki ustaşi mer-

kezi olan karşıki evin cephesine, yeni Hırvatistan Devlet Başkanı Ante Pavelic'in kocaman bir resmi asılmıştı. Resim, hafiften yeşile kaçan kaba kâğıt üzerine, siyah boyayla basılmıştı. Poglawnik, sert, inatçı ve dar alnının altında iyice derine kaçmış kara gözlerini bana dikmiş gibiydi. Büyük bir ağzı, kalın dudakları, düz etli bir burnu, kocaman kulakları vardı. Bir insanda o kadar büyük, o kadar uzun kulaklar olabileceğini hiç düşünemezdim: Yanaklarının orta hizasına kadar inen, gülünç fakat korkunç kulaklar! Herhalde resmi yapanın beceriksizliği, hatasıydı bu. Şafağa doğru bir macar Honved birliğinin askerleri, sımsıkı sarı üniformalarıyla, şarkılar söyleyerek penceremin altından geçtiler. Tuhaf bir şarkı söyleyiş tarzı vardı askerlerin. Şarkıyı ne yaptıklarının farkında değillermiş, akılları başka şeylerle meşgulmüş gibi kesik kesik söylüyorlardı. Evvela bir ses yükseliyor, şarkıya başlıyor, sonra birden susuyordu. Arkadan yirmi otuz ses birden ayni şarkıyı tutturuyor, sonra onlar da aniden kesiliveriyordu. Bir süre uygun adım sesleri işitiliyor, derken başka bir ses başlıyordu şarkıya. Yine yirmi otuz ses birden ona cevap veriyor ve aniden kesiliveriyordu. Sonra yine uygun adımların kuvvetli sesi, silahların fişekliklerin şakırtısı... Söyledikleri kederli acıklı bir şarkıydı. Seslerde, aniden susuşlarda, yeniden başlayışlarda bir yalnızlık, bir kimsesizlik ifadesi var gibiydi. İnsanların uçsuz bucaksız, uzak ve karanlık ovalara benzeyen kederinden ve zalimliğinden yükselen, hüzünlü, vahşi ve ağıza acı kan tadı veren seslerdi bunlar.

Ertesi sabah Vukovar sokaklarında silahlı macar jandarma devriyeleri yol kavşaklarını tutmuştu. Köprünün yanındaki Vukovar meydanı pek akalabalıktı. Genç kızlar gruplar halinde kaldırımlarda geziniyor, vitrin camlarında kendilerini seyrediyorlardı (Yeşiller giymiş bir kız salına salma bir aşağı bir yukarı yürüyor, mis gibi bir rüzgârda oradan oraya uçan yeşil bir yaprağı andırıyordu.) Duvarlarda Ante Pavelic'in resimleri, sert ve basık alnının altında iyice çukura kaçmış gözlerini bana dikmişti. Tuna ve Drava'nın esintisi, ıslak otlar gibi, sabah gülleri gibi, tatlı tatlı kokuyordu. Vukovar'dan Zagreb'e kadar, tahıllı bol ve ormanları yemyeşil Esklavonya'da, nehirler, ve ır-

maklarla bol bol sulanan bu topraklardaki her köyde Poglawnik'in resimleri, kapkara bakışlarıyla karşılıyordu beni. Ante Pavelic'in yüzü benim için bir yakınımın, bir dostumun yüzü gibi olmuştu. Bu adamı çok eskiden tanıyormuşum gibi geliyordu: bir dost yüzüydü sanki. Duvarlara yapıştırılmış afişler, Ante Pavelic'i, hırvat halkının koruyucusu, hırvat köylüsünün babası, hırvat ulusunun özgürlük ve bağımsızlığı için mücadele edenlerin kardeşi diye tanıtıyordu. Köylüler afişleri okuyor, başlarını sallıyor, iri kemikli yüzlerini bana çevirerek Ante Pavelic'in kara ve derin gözleriyle bakıyorlardı.

Onun için Ante Palelic'i Zagreb'de eskişehir kesimindeki bir sarayda masasına oturmuş olarak ilk gördüğüm zaman, eski bir dostla karşılaşmış gibi oldum, sanki ezelden beri tanıyordum bu adamı. Ablak yüzüne, sert ve kaba hatlarına baktım: soluk, sarımtrak yüzünde gözleri derin, kara ateşler gibi yanıyordu. Yüzüne tarifi imkânsız bir aptallık işlenmiş gibiydi. Bu derece aptal görünmesi koca kulaklarından ileri geliyordu herhalde. Yakından bakınca kulaklar resimdekinden daha büyük daha komik, daha korkunçtu.

Aradan biraz zaman geçince bu aptal görünüşün aslında bir çekingenlik ifadesi olabileceğini düşünmeye başladım. Doigun etli dudaklarının yüzüne verdiği şehvetli ifadeyi, kulaklarının büyüklüğü ile acaipliği yokediyor gibiydi. O safi et dudakların yanında bu kulaklar, Salvador Dali'nin fırçasından çıkmış sürrealist iki deniz kabuğu, iki metafizik ya da soyut nesneydi sanki. Bu kulakları görünce Eric Satie ve Darius Milhaud'nun bazı bestelerinin bende yarattığı sakillik izlenimini hatırladım. (Müzikle kulak arasında bir çağrışım yaptığım için belki.) Ante Pavelic kendisini profilden görebileceğim şekilde başını yana çevirince, baktım: o koca kulaklar masif bir kütleyi uçurmaya çalışan iki kanada benziyordu ve başı yan taraflarından yukarı doğru çeker gibiydi. Böyle yana dönünce Ante Palevic'in yüzünü bir incelik, Modigliani'nin bazı tablolarında görülen nisbeten zarif bir zayıflık, bir ızdırap maskesi gibi kaplıyordu. Karar verdim: İyi bir insandı Ante Pavelic; karakterinin temel unsuru hayırseverlikle çekingenlik karışımı bir insanlık duygusu

olmalıydı: âlicenap, sade ve saf bir insanlık duygusu. Bu adam korkunç bedenî eziyetlere, müthiş işkencelere ve yorgunluklara gözünü bile kırpmadan dayanabilir de, hiçbir manevi acıya tahammül edemez, diye düşündüm. İyi bir insan işte, dedim, öyle görünüyordu. Bu aptal ifade de aslında çekingenlik olacaktı, belki de iyilikti, sadelikti; köylüler gibi, olaylar, insanlar ve eşyalarla karşı karşıya geldiğinde, manevî değil somut ve fiziksel unsurların, -kendi manevi dünyasının değil fiziksel dünyasının unsurlarının- karşısındaymış gibi davranmak için kendince böyle bir yol bulmuştu: tıpkı köylülerin yaptıkları gibi.

Ante Pavelic'in eklemleri şiş şiş, boğumlu, kocaman kıllı elleri vardı; ne yapacağım nereye koyacağım bilemiyordu bu elleri. Bazan masa üstüne koyuyor, çok durmadan kaldırıp koca kulaklarının memelerine götürüyor, bazan da pantolonunun cebine sokuyordu. Ama ekseriya bileklerini masanın kenarına dayıyor kıllı parmaklarını içiçe geçiriyor ve hem çekingen, hem yontulmamış gibi kaba bir hareketle o parmakları oğuşturup duruyordu. Sesi kalın, ahenkli ve son derece tatlıydı, Floransa'yı, Sienna'yı, uzun sürgün yılları geçirdiği o yerleri anlatıyordu. Ben, hem onu dinliyor hem de Yugoslavya Kralı Alexandre'ı öldürten, Barthou'nun ölümünün sorumluluğunu taşıyan tedhişçinin bu olduğunu düşünüyordum. Ama bu arada, halkını savunmak için aşırı vasıtalara başvurmaktan çekinmeyen bu adamın belki de kandan nefret ettiğini aklıma getirmiyor değildim. İyi bir adam, diyordum kendi kendime. Sade ve àlicenap bir insan. Ante Pavelic derin kara gözleriyle bana bakıyor, koca kulaklarını oynatıyor «halkımı iyilik ve adaletle yöneteceğim,» diyordu. Öyle bir ağızda, heyecan veren sözler...

Bir sabah Hırvatistan topraklarında Carlovaz ve Slovanya sınırı yönünde yapacağı bir geziye davet etti beni. Serin ve berrak havasıyla pırıl pırıl bir mayıs sabahıydı. Gece, Sava kıyısı boyundaki ağaçlarla çalıların muazzam yeşil elbisesini hâlâ üstünden atmamıştı. Ormanlar, kasabalar, şatolar, tarlalar ve nehirin sisli kıyıları henüz o mayıs gecesi yeşiliyle örtülüydü. Ufkun, bir cam üzerindeki çatlağa benzer parlak çizgisinden doğru güneş yük-

selmemişti daha. Ağaçların kadın saçlarına benzeyen dal ve yaprak yığınını sürüyle kuş dolduruyor, dal yığınını şişiriyordu adeta. Güneş bir anda sakin ve geniş vadiyi aydınlattı, ormanlarla tarlalardan pembe bir buğu yükseldi. Ante Pavelic otomobili durdurup indi, manzarayı kucaklar gibi açtı kollarını:

— İşte vatanım! dedi.

Eklemleri düğüm düğüm şiş, kıllı ellerinin bu hareketi belki bu derece ince, bu derece zarif manzaraya göre biraz fazla kaba kalıyordu. Bu iri yarı, heybetli, herkül görünüşlü adam, gökyüzünün toz mavisiyle vadinin yeşili arasında yol kenarına dikilmiş haliyle -o koca kafası, koca kulaklarıyla- zarif ve uygulu manzaraya hiç uymuyordu: Mestrovic'in, Tuna ve Drava kıyısındaki şehirlerin ferah ve aydınlık alanlarına dikilmiş sert ifadeli, korku veren heykelleri gibi.

Tekrar arabaya bindik, gün boyunca Zagreb ile Ljubliyana arasında uzanan bu şaheser araziyi aştık, Zagreb'e tepeden bakan yemyeşil Zagrebeka Gora dağının yamaçlarına tırmandık. Poglawnik arada bir otomobilden inip köylülerle konuşuyordu. Mevsimde, tohumluklardan, o yıl iyi olacağa benzeyen üründen, hayvanlardan ve vatan artık özgürlüğüne kavuştuğuna göre hırvatların bundan sonraki hayatlarının iş ve barışla dolu olacağından sözediyordu. Tavırlarının sadeliğinden, sözlerindeki iyilikten, mütevazi insanlara böyle mütevazi bir şekilde yaklaşmasından hoşlanıyor, kalın, ahenkli, son derece tatlı sesini zevkle dinliyordum. Rutubetli akşam havasında geriye döndük; havaya asılı köprülere benzeyen kızıl bulutlar tepemizde, vahşi nehirleri geçtik, firuze mavizi koruların ortasındaki yeşil gölleri aştık. O tatlı sesin, derin kara gözlerin, Hırvatistan'ın incecik zarif manzarası üstüne oyulmuş gibi hafızama nakşolan o koca kulakların anısını uzun süre sakladım.

Birkaç ay sonra, 1941 yazının sonuna doğru Rusya'dan dönüyordum. Dniester ile Dnieper arasındaki muazzam ovanın tozu, çamuru içinde aylarca kalmak beni canımdan bezdirmişti, hastalanmıştım. Üniformam parçalanmış, güneş ve yağmur altında rengi atmıştı. Ukrayna'-

daki savaşın kokusu, o bal ve kan kokusu sinmişti üstüme.

Ukrayna, Baserabya ve Moldavya'dan geçen o uzun yolculuğun yorgunluğunu çıkarmak için, bir kaç gün dinlenmek niyetiyle Bükreş'te durdum. Daha geldiğim akşam, Başbakanlık sekreterlerinden biri, kaldığım Athénée Palas'a telefon ederek, Başbakan Yardımcısı Mihai Antonesco'nun benimle görüşmek istediğini bildirdi. Mihai Antonesco dostça karşıladı beni; ferah, aydınlık salonunda bir fincan çay ikram etti ve mübalağalı bir aksanla fransızca konuşarak kendinden bahsetmeye başladı. Resmi giyinmişti, koklalı yüksek bir yaka, gri ipek kravat takmıştı. Daha ziyade bir modaevi patronuna benziyordu. Yağlı yuvarlak suratına «kendisine bir kızkardeş gibi benzeyen» pembe bir kadın yüzü çizilmişti sanki. Mihai Antonesco'ya «güzelliğiniz üstünüzde» dedim. Derin bir memnunluğu belirten gülümseyişiyle teşekkür etti. Konuşurken, yılan, kertenkele cinsinden sürüngen hayvanlarınkine benzeyen kara, parlak gözlerini yüzüme dikiyordu. Dünyada gözleri Mihsi Antonesco'nunki kadar yılanınkine benzeyen göz görmemişimdir. Masasının üstünde kristal bir vazoda bir demet gül vardı.

— Gülleri çok severim, dedi. Gülü defneye tercih ederim.

Ben de siyasetinin güller gibi «bir sabahlık» pek kısa ömrü olacağı ihtimalini hatırlattım.

— Bir sabahlık mı? diye şaştı. Bir sabahlık değil, ebedî!

Sonra dik dik yüzüme baktı, hemen İtalya'ya dönmemiş tavsiye etti.

— Tedbirsizlik ettiniz, dedi. Rus cephesinden yazdığınız savaş yazıları çok tenkid edildi. Artık onsekiz yaşında değilsiniz; yaşınız çocuklar gibi haşarılık etmenize müsait değil. İtalya'da şimdiye kadar epeyce hapis yattınız galiba?

— Beş yıl, diye cevap verdim.

— Yetmedi mi size? Gelecekte daha tedbirli davranmanızı tavsiye ederim. Çok takdir ettiğim bir insansınız. Bükreş'te «**Hükumet Darbesi Tekniği**»ni herkes okudu, herkes sizi seviyor. Onun için izin verin de Rusya'nın sa-

vaşı kazanacağını yazmaya hakkınız olmadığını söyleyeyim. Zaten yanılıyorsunuz, Rusya ergeç düşecek.

— Ama başınıza düşecek, dedim

Yılan gözleriyle yüzüme baktı, gülümsedi, bir gül alıp bana uzattı, sonra kapıya kadar geçirecek:

— İyi şanslar! dedi.

Ertesi sabah, Paris'ten tanıdığım, şimdi Mogosea'daki villasında sürgün yaşayan sevgili dostum Marthe Bibesco'yu bile görmeye fırsat bulamadan Bükreş'ten ayrıldım. Budapeşte.de birkaç saat kalıp Zagreb'e geçtim ve burada biraz dinleneyim, dedim.

Geldiğim günün akşamı dostum Pliveric ve kızı Neda ile Esplanade kahvesine gittik, terasa oturduk. Geniş teras tıklım tıklım doluydu. İnsanlar, demir masalar etrafına oturmuş değil de, adeta diz çökmüşlerdi. Zagreb'in güzel ve tembel hanımlarını seyrediyordum; taşra zevkiyle, eski imparatorluk Viyana'sının, 1910 - 1914 yıllarının zevkiyle giyinmişlerdi. Hırvat köylü kadınlarını düşündüm: Ağustos böceğinin, ya da öteki kabuklu böceklerin sert kabuklarına benzeyen kolalı ketenden geniş etekliklerin altında çırılçıplak köylü kadınları. Sert keten kabuk altında, çıplak etlerin pembeliği, kayganlığı ve ılıklığını hisseder gibi olur insan. Esplanade'ın orkestrası eski Viyana valsleri çalıyordu. Saçları kırlaşmış kemancılar, belki de Arşidük Ferdinand'ı dört beyaz at koşulu siyah arabasıyla geçerken görmüşlerdi. Kemanlar da Avusturya'nın son imparatoriçesi Zita'nın düğününde çalan ayni kemanlardı belki. Kadınlar, hattâ Neda Pliveric bile, rengi solmuş eski portrelerin canlı kopyaları gibiydi: Onlar da **«Alt Wien»** di, onlar da «austria Felix», «Radetzkymarsch» dılar. Sıcak havada ağaçlar parıldıyordu. Pembe, yeşil, maviz buz parçaları kadehlerde eriyor, kuştüyünden yelpazelerle, boncuk ya da payet işlemeli ipek yelpazeler, vals temposuna uyarak sallanıp dalgalanıyordu. Mahmur bakışlı binlerce göz, açık renk, siyah ya da ay rengi gözler, Esplanade'ın terası üstünde karanlıkta ışıldıyor, bulvarların, çatıların üstünde, yeşil ipeği andıran gökyüzüne uçuşuyordu.

Bir ara masamıza bir subay yaklaştı. Eski Avusturya İmparatorluk ordusu yüzbaşılarından P., şimdi Hırva-

tistan Poglawnik'i Ante Pavelic'in yaveriydi, rütbesi debinbaşılığa yükselmişti. Demir sandalyalerle masalar arasından kalçasını kıvıra kıvra ilerliyor, zaman zaman elini kasketine götürerek, sağma soluna zarafetle eğilip, selam veriyordu. Etraftaki mahmur kadın gözleri, Habsburg'lar devrinden kalma modası geçmiş bu yüksek ve sert kasketin etrafında kuşlar gibi uçuşuyordu. Binbaşı P. koyu sarı, kısa kesilmiş bir bıyığın gölgelediği küçük ağzını ve yağlı yüzünü aydınlatan, eskimiş, ihtiyarlamış, modası geçmiş bir tebessümle masamıza yaklaştı. Yabancı diplomatları, devletin yüksek memurlarını ve ustaşi reislerini de Ante Pavelic'in bekleme odasında aynen bu gülümseyişle karşılardı Binbaşı. Ellerinde, vaktiyle Avusturya İmparatorluğu Muhafız Alayı subaylarının taktıkları glase deriden lekesiz beyaz eldivenlerle, bir yazı makinesinin önüne oturur, makinenin siyah tuşlarına eğilir. dudaklarını sıkar, sağ elinin tek parmağıyla yazmaya çalışır, sol elini de bir kadril figürü yapıyormuş gibi kalçasına dayardı.

Binbaşı P. gülümseyerek Neda'nın önünde eğildi ve beyaz eldivenli elini kasketinin parlak siperine götürüp öylece durdu. Sonra birden gevşeyip doğrularak bana döndü, karşılaştığımıza çok memnun olduğunu söyleyip, dostça bir sitem ifadesiyle o sırada orkestranın çaldığı Viyana valsinin temposuna uyar gibi heceleri birbirinden ayırıp:

— Neden Zagreb'e geldiğinizi hemen haber vermediniz? dedi. Yarın saat onbirde bana gelin, isminizi ziyaretçiler listesine alayım. Poglawnik sizi tekrar gördüğüne memnun olacaktır.

Eğilip gizli birşey söyelecekmiş, aşkını itiraf edecekmiş gibi gayet hafif bir ssele ekledi «Çok, pek çok memnun olacaktır».

Ertesi sabah saat on birde, Ante Pavelic'in bekleme odasındaydım. Binbaşı P. yazı makinesine eğilmiş, beyaz glase deriden eldivenin sıkı sıkı sardığı sağ elinin tek parmağıyla siyah tuşlara vuruyor, ağır ağır bir şeyler yazmaya çalışıyordu. Ante Pavelic'i görmeyeli aylar olmuştu. Odasına girince eşyaların yerinin değişmiş olduğunu farkettim. Birkaç ay önceki ziyaretimde yazı masası, odanın

pencereden en uzak köşesindeydi. Şimdi ise tam kapının önüne yerleştirilmişti. Öyle ki kapı ancak -o da zar zor- bir tek kişinin geçebileceği kadar açılıyordu. Odaya adımımı atar atmaz dizlerimi masaya nasıl çarpmadım bilmem?.

Ante Pavelic elimi sıkarken gülerek:

— Benim icadım bu, dedi. Kötü niyetle içeri giren olursa, doğruca masaya toslar, beni de hemen karşısında gördü mü şaşırıp kendini ele verir. Benim bu usulüm, Hitler ve Mussolini'nin sisteminin tam tersi. Onlar, ziyaretçilerle kendileri arasında muazzam bir salon genişliğinde mesafe bırakıyorlar.

Ante Pavelic konuşurken ben de onu seyrediyordum. Çok değişmiş göründü bana. Yorgunluk ve endişe okunuyordu yüzünde. Bezgindi, gözleri uykusuzluktan kıpkırmızı olmuştu; sadece sesiydi değişmeyen: kalın, ahenkli ve son derece tatlı sesi. Hâlâ o sade, iyi ve âlicenap insanın sesiyle konuşuyordu. Kocaman kulakları tuhaf bir şekilde zayıflamış, adeta saydamlaşmıştı. Pencere tarafına gelen sağ kulağının arkasından çatıların pembe rengi, ağaçların yeşil ışığı, gökyüzünün mavisi farkediliyordu. Arkası duvara gelen ve gölgede kalan öteki kulak ise beyaz, yumuşak ve hassas bir maddeden yapılmış gibiydi, balmumundanmış hissini veriyordu.

Ante Pavelic'e bakıyor, kıllı kaba ellerini, basık, sert, inatçı alnını, korkunç kulaklarını seyrediyordum. İnce bir insani duyguyla dolu bu mütevazi, iyi ve âlicenap adama karşı yüreğimde bir çeşit merhamet uyanıyordu.

Son aylarda siyasi durum adamakıllı bozulmuştu. Zemun'dan Zagreb'e kadar bütün Hırvatistan'ı partizanların isyanı altüst etmişti. Boglawnik'in solmuş, adeta kararmış yüzünde derin, samimi bir acının izleri vardı. Bu altın kalpli adam kimbilir ne kadar acı çekiyor diye düşündüm.

Bir ara binbaşı P. içeri girip İtalyan Elçisi Raffaele Casertano'nun geldiğini haber verdi.

— Gelsin, dedi Ante Pavelic, italyan elçisi bekletilmez.

Casertano da içeri girip oturduktan sonra uzun uzun konuştuk. Alabildiğine mütevazi ve son derece dostane bir

hava içinde o günün meselelerinden sözettik. Partizan çeteleri gece olunca Zagreb'in dış mahallelerine kadar sokuluyorlardı. Ama Pavelic'in Ustaşileri en kısa zamanda bu tadsız çete savaşının hakkından geleceklerdi elbette.

— Hırvat halkı, diyordu Ante Pavelic, iyilik ve adaletle yöneltilmek ister, Ben de iyilik ve adaleti teminat altına almak için buradayım.

Ante Pavelic konuşurken masanın üstünde, Poglawnik'in sağ tarafında duran bir hasır sepete gözüm takıldı. Sepetin kapağı aralıktı ve içinde deniz ürünlerinden istiridye gibi bir şeyler görünüyordu:, ya da bana istiridye gibi geldi. Londra'da Picadilly'deki **Fortnum and Mason**'un vitrinlerinde, büyük tepsiler içinde, böyle kabuğundan çıkarılmış istiridyeler gördüğümü hatırlıyorum. Casertano bana bakıp göz kırptı:

— Ne dersin, iyi çorbası olur, değil mi?

— Dalmaçya istiridyeleri mi? diye sordum Poglawnik'e.

Ante Pavelic sepetin kapağını kaldırdı, içindeki deniz ürünlerini o yapışkan ve jelatinli kütleyi göstererek, mahut bezgin ifadesiyle gülümsedi:

— Ustaşilerimin hediyesi, dedi. Yirmi kilo insan gözü.

XIV

«OF THEIR SWEET DEATHS»

«Tatlı ölümlerinden...» (Shakespeare)

Louise solgun yüzünde bir tiksinti, bir ızdırap ifadesiyle ve büyümüş gözlerle bana bakıyordu. Alçak sesle ve derin bir tevazuu belirten bir gülümseyişle:

— Kendimden utanıyorum, dedi. Hepimiz kendimizden utanmalıyız.

— Neden kendimden utanacakmışım? diye itiraz etti Ilse. Ben kendimden utanmam. **I'm feeling myself pure, innocent and virginal, as a Mother of God.** (Kendimi temiz, masum ve bakire hissediyorum, tanrının anası gibi) Savaş bana dokunamaz; hiçbir şey yapamaz savaş bana. Karnımda bir çocuk taşıyorum, kutsalım ben. Çocuğu-

mun küçük bir İsa olabileceğini neden düşünmüyorsunuz?

— Bir bebek İsa'ya daha ihtiyacımız yok, dedim. Herbirimiz ayrı ayrı dünyayı kurtarabiliriz. Bütün kadınlar yeni bir İsa doğurabilirler. Tek tek hepimiz ıslık çalarak, çarmıha gerileceğimiz dağa tırmanabiliriz. Bugün İsa olmak o kadar zor bir iş olmaktan çıktı artık.

— Kendimizi Hazreti Meryem gibi saf ve masum hissetmemiz bize bağlı birşey, dedi Ilse. Savaş beni kirletemez, karnımdaki çocuğu da kirletemez.

Louise itiraz etti:

— Bizi kirleten savaş değil ki! Düşüncelerimizi, duygularımızı kirleten biziz. Biz kendimiz pisiz. Karnımızda taşıdığımız çocukları da kendimiz lekeliyoruz.

— Savaşın cehenneme kadar yolu var! dedi Ilse.

Louise yine sitem etti:

— Aman Ilse, neler söylüyorsun!

— **Don't be so Potsdam Louise!** (O kadar Potsdam'lı olma Louise!) Savaşın cam cehenneme!

— Durun, dedim, size Tatiana Colonna'nın çocuklarının hikâyesini anlatayım. Bu da bir hristiyan hikâyesi Louise.

— Sizin hristiyan hikâyelerinize de güvenemiyorum, doğrusu.

— Durun, dedim, size Tatiana Colonna'nın çocuklarının hikâyesini anlatayım. Bu arada bir hristiyan hikâyesi Louise.

— Sizin hristiyan hikâyelerinize de güvenemiyorum, doğrusu.

— Olsun, anlatayım da görün. 1940 yılının yaz aylarında, Mussolini İngiltere'ye savaş ilân ettiği zaman, Kahire'deki İtalyan Elçiliği mensupları Mısır'dan ayrılıp İtalya'ya döndüler. Kahire'deki elçiliğin sekreteri Prens Guido Colonna, Tatina ile iki çocuğunu annesinin Napoli'deki evine bırakıp Roma'ya geçmiş ve başka bir yere atanana kadar Roma'da Dışişleri Bakanlığında çalışmıştı. Sonbahar başlarında bir gece, Tatiana alarm düdüklerinin sesiyle uyandı. Deniz tarafından gelen bir İngiliz uçak filosu, şehir üstünde iyice alçaktan uçuyordu. İlk defa bombalamyordu Napoli. Ölenlerin sayısı çok, hasar bü-

yüktü. Aziz Gennaro da olmasa, ölü de, hasar da kimbilir nekadar fazla olurdu ya, Allahtan Napolililerin kendilerini savunacağına inandıkları o Aziz Gennaro vardı. Tatiana'nın çocukları müthiş bir korkuya kapıldılar, dehşete düştüler. En küçüğü öyle hastalandı ki haftalarca ateşi düşmedi, sayıkladı durdu. Küçük iyileşince, Tatiana çocuklarını da alıp, o sırada Stokholm'e sekreter olarak atanan kocasının yanma gitti. Tatiana Stokholm'e vardığında kışın sonu gelmişti, serçe sürüleri baharı müjdeliyordu. Bir sabah iki çocuk uyurken, açık pencereden bir serçe girdi odaya. Küçükler korkuyla uyandılar «anne! anne! yetiş» diye haykırmaya başladılar. Tatiana koştu. İki çocuk, renkleri kâğıt gibi olmuş, titremeler içinde, pencereden bir ingiliz uçağının girdiğini, odanın içinde uçtuğunu anlatmaya çalışıyorlardı. Çocuklarının feryadından ve Tatiana'nın hızla odaya girmesinden korkan serçecik de cıvıldayarak kendini oradan oraya atıyordu. Birkaç kere dışarısı sanıp gagasını çarptığı aynalı dolap olmasa çoktan pencereden çıkacaktı. Neyse sonunda pencereyi buldu uçup gitti.

Çocukların ikisi de hastalanıp yattılar. Yataklarında, sararmış zayıflamış halde, açık pencereden her an bir ingiliz uçağının gireceği korkusuyla titreşerek gökyüzüne bakıyorlardı. Gelmedik ne kadın doktor, ne erkek doktor kaldı; hiçbiri de çocukları bu müthiş korkudan kurtaramıyordu. Bahar solmuş, sönmüştü, yazın soluk ateşi Stokholm'ün berrak göğünü kavurmaya başlamıştı bile. Karlaplan'ın ağaçlarından serçelerin cıvıltıları yükseliyor. Tatiana'nın çocukları ise yatakta, başlarını yorganın altına sokup korkudan titreşiyorlardı.

Bir gün Tatiana, elinde içi oyuncak dolu koca bir kutuyla çocukların odasına girdi. Kutuda küçük kurgulu uçaklar, içi kıtıkla doldurulmuş minik kuşlar, uçaklarla kuşlarla resimlenmiş kitaplar vardı. Çocuklar yatağın içine oturup, bezden kuşlar, tenekeden uçaklarla oynamaya başladılar. Uçakların pervanelerini parmaklarıyla döndürüyorlar, resimli kitapların sayfalarını karıştırıyorlardı. Tatiana küçüklere bir kuşla bir uçak arasındaki farkı gösteriyor, serçelerin, saka kuşlarının, ötleğen kuşlarının hayatını, bunun yanında ünlü pilotların marifetlerini an-

latıyordu. Her gün kanapelerin, koltuklarm, masaların üzerine içi kıtık dolu minik kuşlar koyuyor, kırmızı ve maviye boyanmış teneke uçakları tavandan sallandırıyor, duvara tahtadan bir kanarya kafesi asıyordu. Altın kanarya keyifli keyifli şakyordu kafesin içinde.

Küçükler biraz daha iyileşince Tatiana, Skansen'in ağaçları altında oynasınlar diye onları her sabah parka götürmeye başladı. Çocuklar çimenlerin üzerine oturup oyuncak uçaklarını kuruyorlardı. Pervaneler vızıldamaya başlayınca uçaklar da çimenlerin üstünde harekete geçiyor, sıçraya zıplaya yürüyordu. Sonra Tatiana bir taşın üstüne ekmek ufalıyordu; minik kuşlar kırıntıları gagalamak için cıvıldaya cıvıldaya dört bir taraftan koşuyorlardı. Nihayet bir gün Tatiana, her sabah Almanya'ya, İngiltereye'ye, Finlandiya'ya kalkan üç motorlu uçakları yakından görsünler diye, çocuklarını Bromma hava alanına götürdü. Alanda, çayıra konan, kalkan serçeleri de gördüler. Kuvvetli bir uğultuyla meydanın üstünde süzülen ya da uzak göklerden gelip çayıra konan dev cüsseli alüminyum kuşlardan korkuları yoktu minik kuşların; keyifle sıçrıyor, cıvıl cıvıl birbirlerine lâf atıyorlardı. Tatiana Colonna'nın çocukları işte böylece korkularından kurtuldular. Şimdi artık kuşlardan korkmuyorlar. Serçelerin şehirleri bombalamadığını öğrendiler, hatta ingiliz serçelerinin bile...

İlse ellerini çırptı

— **How charming!** (Ne kadar büyüleyici!..)

— Nefis bir hikâye, adeta bir masal, dedi Louise. Tatiana Colonna'nın çocuklarının hikâyesi Leonardo Vinci'nin desenlerini hatırlattı bana.

Vinci'nin bazı desenlerinde kadın ve çocuk başlarıyla, uçan makineler ve kuş iskeletleri içiçedir.

— İşte o resimleri hatırladım, diyordu Louise. Tabii Tatiana da Leonardo'nun kadınları gibi saf, temiz ve ince.

— Elbette! dedi İlse. Tatiana da Leonardo'nun kadınları kadar ince ve temiz ruhlu; kuşlara çocuklara benziyor : o da Tanrıya inanmış. Tanrıya inanmayan bir kuş ya da çocuk düşünebilir misiniz?

— Avrupa'da artık Tanrı kalmadı, dedi Louise.

— Tatiana, çiçeklerin kulaklarına harikulâde masallar fısıldayan kelebeklere benziyor. Çocuklara, kuşların şehirleri bombalamadıklarını anlatmadan önce, kuşlar muhakkak şehirleri bombalıyorlardı.

— Kelebekler ölümü severler, dedi İlse, konuyu değiştirerek. Şimdi hayatta olmayan inancı kuvvetli bir hanım bir gün bana kelebeklerin ölmekten hoşlandıklarını söylemişti. Durun bakayım, bir şey daha demişti iki çeşit kadın, iki cins gül varmış. Ölümsüzler ve ebedi yaşayanlarla ölmekten hoşlananlar.

— Solmuş, ölmüş güller bile ölümsüzdür, dedi İlse.

— Shakespeare ölmüş güllerin kokusuna bayılırdı, dedim. Of **their sweet deaths are sweet odors made.** (Onların tatlı ölümlerinden tatlı kokular çıkar.) Bir gece İtalyan Elçisinin Berlin yakınında Wansee kıyısındaki villasında yemekteydik. Sakin bir geceydi, donmuş gölde son kış günlerinin ayı parlıyordu.

Masanın etrafındaki genç alman kadınları gerçi son derece güzel ve zariftiler ama, açık renk gözlerinde, ciltlerinin şeffaflığında, saçlarının parlaklığında yine de kokuşmuş birşey vardı. Gülüşleri buz gibiydi, dalgındı. Birbirlerine hafiften buğulu gözlerle bakıyorlardı. Hem birbirlerinden uzak, yapayalnız gibiydiler, hem de suç ortaklığına benzer bir yakınlıkları vardı. Gülüşleri, bakışları, insanda böyle rahatsız edici bir izlenim uyandırıyordu. Oraya buraya yerleştirilmiş Nymphenburg ve Meissen vazolarıyla, masanın tam ortasında duran, Murano'nun camdan yaptığı koskoca bir deniz kabuğunun içine şahane güller yerleştirilmişti. Adacıklarla çevrili bir kıyıda, denizle toprağın birbirine karıştığı yerlerde, sisli bir sabahın rengi nasıl olursa, Murano'nun deniz kabuğu da o renkteydi. İçinde genç kızların cildi gibi süt pembe güllerle kan kırmızısı ve bembeyaz güller vardı mağrur başlarını dimdik tutan güller. Çiçekler daha o sabah Venedik'ten uçakla getirilmişti, Venedik havasının nemini taşıyorlardı hâlâ. Gondolcuların şafakta ıssız kanallardan yükselen şarkısı, güllerin geniş ve saydam petallarında hâlâ titreşip duruyordu.

Gümüş şamdanların ışığı -durgun suyun cansız par-

laklığına benzer bir ışık- Saxe porselenlerine çarpıyor, masadaki kristallerin büyüleyici pırıltısında (bir buzulun şafakta saçtığı pırıltılar) tatlı tatlı eriyor, sönüyor, yokoluyordu. Şamdanların ışığı bir yanda da oturduğumuz kapalı verandayı, Wansee gölünün kıyılarından, parktan, parkın ağaçlarından ayıran yüksek kapı ve pencerelerin ışıltılı camlarında yankılanıp soluyordu.

Masanın etrafına sıralanmış davetlilerin yüzlerinde, arada bir hafif bir ışık yanar gibi oluyordu masanın, üstü eski Bruna danteliyle kaplanmış hafiften fildişi rengine çalan pembe saten örtüsünün parıltısıydı bu; belki de doğrudan doğruya güllerin ışıltısıydı. Güllerin hafif kokulu görünmez nefesi, Venedik saraylarının kapalı terraslarının havasını hatırlatıyordu bana. Venedik'te suyla çamurun kokusu, bahçelerin gece kokusuyla karıştığı zaman, insan aynı havayı teneffüs eder. Duvarlara Watteau'yu örnek alan fransız ekolü ressamlarından bazı tablolar asılmıştı. Bu tablolardaki renklerin, sonradan tamir ve yenilemeden geçtiği ve beceriksiz genç bir ressamın elinde bir vernik tabakasıyla cırlak renkler haline getirildiği belli oluyordu. Tabloların hepsi natürmorttu : kara heykeller gibi dikilmiş ağaçlardan meydana gelen kasvetli bir peyzajda ışık saçan güller, gümüş ibrikler, yeşil meyvalar... Güller, güllerin gölgesine benziyordu. Masanın ortasında duran kocaman deniz kabuğundan ve oraya buraya serpiştirilmiş Saxe vazolarından fışkıran, başları dimdik, mağrur Venedik gülleri ise, gözlerimizde, ölmüş solmuş eski güllerin canlı hatırasını yaşatır gibiydi.

Davetliler garip bir şekilde oturuyorlardı sanki dimdik, kaskatı duruyorlardı. Vücutlarını biraz geriye atmış, sandalyelerin arkalığına sert bir şekide yaslanmışlardı. Yemek yerken de tabaklarındaki yiyeceklerinden gayri ihtiyari kaçar gibiydiler. Geri geri çekiliyor, havalara bakıyorlardı. Kadınlar kendilerinden hiç umulmayan bir incelikle ve kadife gibi yumuşak bir sesle konuşuyorlardı. Sesleri, dalgın, cansız bir hava veriyordu onlara, sanki burada şu masanın başında değil, çok uzaklardaydılar. Yorgun görünüyorlardı, gözlerinin etrafı mor halkalarla çevriliydi. Tavırlarında, giyinişlerinde, saç tuvaletlerinde ve makyajlarındaki zariflikte hem pek klasik ve pek görül-

müş bir hava, hem de mağrur ve soğuk bir ifade vardı. Bilinçli değil, tam aksine bilinçsiz bir g ayret eseriydi bu özentili zariflik. Zenginlik, parayı umursamazlık, aile ve yaşama şartları bakımından imtiyazlılık ve kendini beğenmişlik -özellikle kibir ve azamet- bu kadınların böyle oluşlarımn, manevi yapılarının tek gerekçesiydi. İçinde bulunduğu am yaşamak, dünya nimetlerinin peşinde koşan Faust gibi her saniyenin tadını çıkarmak arzusu, en fazla kadınlarda görülen bir eğilimdir. Halbuki şimdi şu masanın etrafına toplanmış alman kadınlarının bu özelliklerinin körleştiği hissediliyordu. Aksine içten içe, geçen zamanın, kaybolmak üzere olan gençliklerinin derdine düşmüş gibiydiler. Saatler geçiyor, olaylar akıyordu, hepsi bunun derdine düşmüşlerdi ve bunun yarattığı üzüntüyü yok edemeyen bir ruh yoksulluğu içindeydiler. Hem başkasını çekememek, hem de kendini beğenmemek ve kendinden memnun olmamak... Bunun tabii sonucu olan kibir ve azamet, bu kadınların ruhunda diğer bütün nitelikleri bastırıyordu. İmtiyazlı sınıftan olmanın verdiği adeta şehvani bir gururu da buna eklemek lâzımdı tabii.

Masadaki erkekler ise aksine rahattılar, keyifliydiler, adeta huzur içindeydiler diyebilirim. Bir anlamda kayıtsız bir havadaydılar. Aralarında birkaç italyan ve bir İsveçliyle, Brezilya büyükelçisi de vardı. Ötekiler hep almandı. Hepsi de diplomat olan almanlar, uzun zamandan beri yabancılarla temasta olduklarından ve Almanya'dan uzakta olduklarından ve Almanya'dan uzakta yaşamaya alıştıklarından, artık cermenlere benzemez olmuşlardı. Gerçi kendilerini öteki almanlardan ayıran fark yüzünden içten içe bir korku duyuyorlardı, gizli bir ürkeklikleri vardı ama, yine de ateda özgür sayılabilecek insanlardı. Erkekler kadınların aksine sakindiler, rahatça, özgürce gülüyorlardı. İtalyan Büyükelçisinin villasındaki bu masada oturmuş olmak, kendilerini geçirdiğimiz o müthiş kışın zalim ve kasvetli Almanyası'ndan ebediyen uzaklaştırmıştı sanki, onun için korkuyu da bir tarafa atmışlardı, gururu da.

Reich'ın Dışişleri Bakanlığı Protokol Müdürü Kont Dornberk gülerek sordu

— Eddie sahiden asker oldu ha?

İki metre boyundaki dev cüsseli Dornberg, kendisini ab ilahına benzeten sivri sakalıyla masanın üstüne doğru eğilmiş, kıllı koca ellerini saten örtüye dayamıştı.

— Sahiden asker oldu, diye cevap verdim.

Veronique von Klem

— Eddie silah arkadaşlarının yanında soyunmaktan nekadar azap duyuyordur kimbilir! dedi.

— Zavallı Eddie, diye acındı Prenses Agata Ratibor, öyle utangaçtır ki?

Bu hikâyeyi birkaç gün önce Capri'de Axel Munthe'den dinlemiştim. Eddie Bismarck'ın, Bismarck'ların İsviçre'deki malikanesinde birkaç hafta kalmak niyetiyle nasıl Capri'den ayrıldığım, sonra askerî makamlar tarafından nasıl alelacele Almanya'ya çağrıldığını hep anlatmıştı. Eddie şimdi Strasburg'da bir kışladaydı umutsuz ve Veronique'in dediği gibi «azap içinde»... Eddie Bismarck'ın bu askerlik macerasını anlatırken, sivri dişlerini göstere göstere gülüyordu Axel Munthe. Bastonuna dayanmış, ayakta duruyordu. Mantosunu zayıf omuzlarına almış, başını sallayarak gülüyordu. Bir duvara dayanır gibi, zeytin ağaçları ve sığ kayalıklarla süslü muazzam deniz manzarasına sırtını vermişti. Gülerken kupkuru bir kasırgayla tepeden tırnağa sarsılıyordu. Materita kulesinin tepesindeydik. Axel Munthe'nin hınzırca bir şakası olan bu koca kule, Capri'nin mavi gökyüzü altında yapayalnız bir ağaca benziyordu. Kulenin etrafında, çorak ve tozlu gölgesinde, ot bile bitmezdi. Çevredeki toprak şahrem yapılmıştı, derin çatlaklarla doluydu. Arasıra bir yarığın içinden, sıska bir kertenkelenin çılgın yeşil gözleri parlardı. İnsan, toprak, ağaçlar ve kertenkeleler, Greco'nun fırçasından çıkmıştı sanki. Axel Munthe, cebinden Eddie Bismarck'ın bir mektubunu çıkarmış, okumaya başlamıştı. Arada bir bilerek kekeliyor, kurtların kemirdiği bir tahtanın rengini andıran kırlaşmış sakalının altından alaylı alaylı gülmek için her cümlenin sonunda bir parça duraklıyor, aym kelimeyi bir türlü telâffuz edemiyormuş gibi iki üç kere tekrarlıyor, sinirleniyordu. Kendisini seyredenlerle alay etmeye bayılırdı, biliyordum. Birden kolunu kaldırıp mektubu bir bayrak gibi sallayarak «Asker Eddie Bismarck.» diye bağırdı. «Asker Eddie

Bismarck! İleri marş! **Für Gott und Vaterland!** (Tanrı ve Vatan adma!) Hi! hi! hi!»

İtalya Büyükelçisi Dino Alfieri kibar ve aptal sesiyle :

— Almanya'nın en mükemmel evlâtlarına başvurması, hem soylu hem adilane bir davranıştır, dedi. Bir Bismarck'ın Reich ordusunda basit bir er olarak savaşması ne güzel şey!

Herkes güldü.

— Eddie sayesinde Almanya savaşı kazanacaktır, dedi Dernberg o son derece ciddî sesiyle.

Finlandiya'ya hareket etmeden birkaç gün önce Capri'de «Grande Marine» tarafına gitmiştim. Alçı lekeleriyle beyaz beyaz ve alabildiğine yüksek duvarların arasına sıkışmış daracık sokaklarda dolaşırken yolum Mona Williams'ın malikanesi Fortino'ya düştü. Mona Williams Amerika'dan dönmemişti ve ev son zamanlarda Eddie Bismarck'ın «sıkı muhafazası» altındaydı. Yağmur yağıyordu, Fortino'nun hüzünlü, hasta bir görünüşü vardı. Beni geçerken gören Capri'li bahçıvan:

— Kont hazretleri savaşa gitti, dedi.

İncecik sarışın Eddie'nin, Strasburg kışlasında patates soyuşunu gözümün önünde canlandırınca içimde hınzırca bir keyif duydum. «Kont hazretleri savaşa gitti. İleri marş! **Für Gott und Vaterland!**» diye bağırıyordu Axel Munthe; Eddie'nin mektubunu bayrak gibi sallıyor, kuru kahkahalarla bütün vücudu sarsılıyordu.

İtalyan Büyükelçisi Alfieri hem terbiyeli, hem alaylı bir sesle

— Savaş alanında Eddie, taşıdığı isme lâyık müthiş bir asker olacaktır, dedi.

Yine herkes gülmeye başladı.

Anne-Marie Bismarck

— Eddie çok kibar çocuktur, diye söze karıştı. O olmasa bu bu savaş kaba insanların savaşı olurdu.

Anne-Marie aslında İsveçlidir ve Eddie'nin kardeşi Roma Büyükelçiliği müsteşarı Prens Otto von Bismarck ile evlidir.

Kont Dornberg alaylı bir ifadeyle cevap verdi

— Taşıdığı isim savaş alanı için biraz fazla parlak değil mi?

— Bir Bismarck'ın savaşarak ölmesinde gülünecek bir taraf göremiyorum.

— Aaa! elbette gülünç, dedi Prenses Agata Ratibor.

Anne-Marie küçümseyiş dolu bakışlarını Agata'ya çevirdi

— Yok canm?

Agata ile Veronique'in cansız bir zarafetle idare ettikleri konuşmalara kibirli ve tatsız bir çatışma havası karışmaya başlamıştı. Bu genç ve güzel kadınları dinlerken, Berlin'in dış mahallelerindeki işçi kızları düşünüyordum. Neuköln, Pankow ve Spandau savaş fabrikalarındaki uzun iş gününden sonra, tam bu saatte evlerine dönerlerdi işçiler. Çoğu işçi ailelerinden gelmiş değillerdi. Hali vakti yerinde ailelerin, subayların ve memurların kızlarıydı. Mecburi çalışma çarkının dişlerine kapılmışlardı. Bir çoğu da Polonya, Ukrayna, Beyaz Rusya ve Çekoslavakyalı» «esirlerdi»; göğüslerine **P** ya da **Ost** işaretleri işlenmişti. Fakat ister işçi ailelerinden gelsinler, ister burjuva asıllı olsunlar, işgal altındaki topraklarda «esir edilenler» de dahil, birbirlerini savunur, birbirlerine yardım ederlerdi. Makineli tüfekli SS'lerin nezaretinde günde on, oniki saat çalışırlardı. Herbirinin hareket edebilecekleri daracık bir saha tesbit edilmişti. Sınırları yere tebeşirle çizilmiş bu sahanın dışına çıkamazlardı. Akşamları perişan, pis, yağlı karaya bulanmış, saçları demir talaşıyla kıpkırmızı gözleri mahrumiyet, korku ve endişenin mor halkalarıyla çevrilmiş halde çıkarlardı işten. Bu akşam, İtalya Büyükelçisinin masası etrafına toplanmış genç alman kadınlarının yüzlerinde de ayni korku, aynı endişeyi görüyordum ama kokuşmuş, kaba ve şehvani bir hisle, hayasız bir kibir ve ahlâki bir umursamazlığın verdiği yavanlıkla aşağılaşmış bir korku ifadesiydi bu. Tuvaletleri Roma'dan, Paris'ten, Stokholm'den, Madrid'den diplomatik valizlerle kaçak getirilmişti Parfümleri, pudraları, ayakkabıları, çamışırları da öyle. Fakat şık ve zarif olabilmek imtiyazıyla övünmüyorlardı. Hepsi ince bir eğitim görmüş kadınlardı, hakları olan, **kendilerine verilmesini mecburi saydıkları** bir takım küçük şeylerle mi gu-

rurlanacaklardı? Bununla beraber, şıklıklarının ve zarifliklerinin, vatanseverliklerinde -onlara özgü bir vatanseverlikte- payı yok değildi, bilinçsiz bile olsa bir payı vardı. Alman halkının ızdırabı, sefaleti, matemi ve savaşın her türlü dehşetiyle iftihar ediyorlar, fakat eskiden beri -ya da son zamanlarda- sahip oldukları imtiyazlar yüzünden bütün bu acıları halkla paylaşmamak hakkına sahip olduklarına inanıyorlardı. Vatanseverlikleri mi? O da şöyleydi işte hem kendi korkularıyla endişelerinden, hem de alman halkının bütün acılarıyla sefaletinden haince bir zevk duymak!

Kalın halılarla örtülü, mumların pembe aleviyle ve mehtapla aydınlanmış, bal rengi soğuk bir ışık içinde yüzen bu ılık salonda, genç kadınların sözleri, hareketleri ve gülümseyişleri, eskinin mutlu dünyasından kalmış bir hatıraydı. Faniliğinden memnun, ahlâk kaidelerine sırt çevirmiş, keyif ehli ve aşağılık bir dünyanın hasret ve gıptayla dolu bir hatırası. Bir yandan güllerin ölü kokusu, antika gümüşlerin ve porselenlerin sönük ışığı böyle bir bir dünyayı hatırlatıyor, bir yandan da bulantı verici kokuşmuş et kokusu burnumuza gelir gibi oluyordu.

Almanya'nın Roma Büyükelçiliği memurlarından birinin eşi olan Veronique von Klem İtalya'dan daha birkaç gün önce gelmişti. İsabelle Colonna'nın (*) evindeki akşam yemeklerinde, Kont Ciano (**) ve siyasi maiyeti sayesinde geçinen Acquasanta Golf Klübünde ve Excelsior Bar'da kaynayan son dedikoduların hararetinden hâlâ kendini kurtaramamıştı. Roma'daki son skandalları anlatıp duruyordu. Öteki alman kadınlarının -Agata Ratibor, Maria Teresia, Alice, Kontes von W., Barones von B., Prenses von T.'nin- bu havadisleri yorumlayışlarında ise hafiften bir küçümseme hissediliyordu. Doğuştan italyan, amerikalı, isveçli, macar olan ve almanlarla evlenmiş bulunan öteki kadınlar, yani Virginia Casardi, Prenses Anne-Marie von Bismarck, Barones Edelstam, Markiz Teodoli, Angela Lanza, Barones Josephine von Stum ise bu

---

İtalya'nın en soylu ailelerinden biri.

Mussolini'nin damadı. Kont Galeazzo Ciano 1944'de 39 yaşındayken faşist partinin emriyle idam edilmiştir.

hor görüşe alaylı bir edayla, acı ve iğneli bir dille karşılık veriyorlardı.

— Son günlerde, dedi Agata Ratibor, Hep Filippo Anfusso'nun lâfı edildi. Güzel Kontes D., Galeazzo Ciano'nun kollarından Anfuso'nun kollarına geçmiş diyorlar.

Markiz Teodoli hükmünü verdi :

— Ciano'nun nezdinde Anfuso'nun itibarı arttı demektir.

— Blasco d'ajeta için de ayni şey söylenebilir mi? diye sordu Veronique. Biliyorsunuz Küçük Giorgina da ona Ciano'dan miras kalmıştı. Yani şimdi Blasco gözden düştü de yerini Anfuso mu aldı?

— Blasco gözden düşer mi hiç? dedi Agata. Babası saray nazırıdır, oğlunu krala karşı korur. Kont Ciano, kayınpederi Mussolini'ye karşı savunur, koyu katolik olan karısı da Papa'ya karşı himaye eder. Kendini Galeazzo Ciano'dan korumak için de Blasco'nun elinin altında her zaman bir Giorgina bulunabilir. Kim ne yapabilir bu adama?

— Biliyor musunuz? dedi Veronique, Roma'nın siyasetini, şehrin en aptal kadınlarından otuz kadarını -hem de daima aynı kadınları- değiş tokuş etmekten başlarını kaşıyacak vakit bulamayan beş yakışıklı delikanlı idare ediyor.

— Bu otuz kadın kırk yaşını geçince, demek ki İtalya'da bir ihtilâl olacak, dedi Prenses von Y.

Anne-Marie von Bismarck güldü

— Belki de bu yakışıklı delikanlılar kırkını geçince ihtilâl olur?

— Yoo, aynı şey değil, dedi Dornberg. Siyasi şahsiyetler eski metresler gibi kolay kolay baştan atılmaz.

— Siyasi bakımdan Roma tam bir garsonyer oldu, dedi Agata Ratibor.

Virginia Casardi, o değişmez amerikan aksanıyla itiraz etti

— Neden şikâyet ediyorsunuz azizem? Roma Kutsal bir şehirdir, Tanrı kendine binek taşı olsun diye orasını seçmedi miydi?

— Kont Ciano hakkında çok hoş birşey işittim, dedi Veronique. Ama söylesem mi, bilmem ki?

— Söyleyebilirsiniz, dedim. Vatikan'ın da arka kapıları olduğunu hepimiz biliriz.

— Vatikan'da diyorlar ki, Kont Ciano aşk yaparken siyaset yaptığını sanıyormuş.

— Von Ribbentrop anlatmıştı, dedi Agata, Çelik Paktını imzalamak için Milano'ya gittiğinde Kont Ciano ile karşılaşmış. Kont kendisine öyle bir tuhaf bakıyormuş ki, von Ribbentrop adeta rahatsız oldum, diyordu.

— Neredeyse von Ribbentrop'un da Kont Ciano'nun metresi olduğuna inandıracaksınız bizi dedim.

— Öyleyse bile von Ribbentrop da çoktan Filippo Anfuso'nun kollarına geçmiştir, dedi Agata.

Sonra Veronique gerçekten sempati duyduğu Kontes Ciano'nun kendisine söylediklerini anlattı. Mussolini'nin kızı son günlerde sık sık Kont Ciano ile evliliğini bozup Floransalı bir sanatçı olan Emilio Pucci ile evlenmek niyetinde olduğunu söylüyormuş.

Prenses von T. sordu

— Kontes Edda Ciano da şu otuz kadından biri mi kuzum?

— Bence, dedi Agata, Edda'yı siyasi bakımdan itibarı enaz olan otuz kadın arasında saymalı.

Alfieri kibar ve ahmak sesiyle Kontesi savundu

— İtalyan halkı bir azize gibi tapar ona. Mussolini'nin kızı olduğunu unutmayalım.

Herkes gülmeye başladı. Baroness von B. Alfieri'ye dönerek büyükelçilerin en yakışıklısı, erkeklerin en şovalye ruhlusu olduğunu söyleyerek iltifat edince herkes bir kahkaha daha attı. Alfieri zarifçe eğilerek cevap verdi

— Roma'nın en güzel otuz kadınının büyükelçisiyim ben.

Davetliler bu defa samimiyetle güldüler.

O sırada Edda Ciano'nun genç Marki Pucci ile evlenmek niyetinde olduğu söylentileri önemsiz bir dedikodudan ibaretti. Ama gerek Veronque'in gerek öteki genç alman kadınlarının yorumlarında bu dedikoduya milli bir olay, italyan hayatının temel unsuru havası veriliyordu. (Nitekim Roma'nın dedikodularına susamış olan Alfieri de bazı hallerde Mussolini'nin temsilcisi değil, Roma-

nm en güzel otuz kadınının temsilcisi gibi görünmeyi tercih ediyordu.)

Daha bir süre Kont ve Kontes Ciano'dan bahsedildi, genç dışişleri bakanının Colonna sarayının «güzelleri» ile Chigi sarayının «züppeleri» arasındaki şaşaalı hayatı anlatıldı. Bu zarif, ama aşağılık saray erkânı arasındaki rekabetler, kıskançlıklar ve entrikalarla alay edildi. (Aslına bakılırsa o saraya mensup olmakla Veronique de övünürdü. Hattâ Galeazzo Ciano'nun dünyada en fazla nefret ettiği «kocamışlardan» olmasa, Agata'nın da şimdi çekiştirdikleri arasında bulunmaktan pek memnunluk duyacağı muhakkaktı.) Sonra, Roma'nın «kaymak tabakasının» geçit resmi yaptırıldı; bu tabakanın çıkarcılık ve yağcılığı, şöhret ve sefahate düşkünlüğü, ahlâk kaidelerini umursamazlığı, kısaca kokuşmuş bir toplumun bütün nitelikleri gözlerimizin önüne serildi. Alman dünyasının **kahramanlığı** ile italyan dünyasının kokuşmuşluğu, italyan halkının hem sinik hem umutsuz pasifliği kıyaslandı duruldu. Sanki herbiri, Veronique, Agata, Prenses von T., Kontes von B. italyanları suçluyorlar «bakın, diyorlardı, nasıl sıkıntı içindeyim, nasıl azap içindeyim! Bakın savaşın zulmü, yorgunlukları, mahrumiyeti ve açlık beni ne hale getirdi. Bakın da yüzünüz kızarsın!»

Kendilerini Almanya'da yabancı hisseden öteki kadınlar sahiden kızarıyorlardı: alman hayatının **kahramanlığının** böyle sosyetik usullerle övülmesinin dudaklarında yarattığı tebessümü saklamak için başka çare bulamıyorlarmış gibi kızarıyorlardı. Bu azametli kadınların, zarif tuvaletlerin, zengin mücevherlerin parıltısı karşısında içlerinden gülmek geliyor, gülemeyince kızarıyorlardı. Yahut kimbilir, belki de vicdanlarının en derin köşesinde kendilerini de ötekilerden farksız, ötekiler gibi suçlu hissediyorlardı.

Karşımda Kont Dornberg ile Baron Edelstam'ın arasında, gençliğinin parlak günlerini geride bırakmış bir kadın oturuyor, Veronique ile ahbaplarının havai ve iğneli sözlerini gülümseyerek dinliyordu. Bu kadın hakkında, aslen italyan olduğundan, evlenmeden önce Antiori adını taşıdığından ve şimdi alman Dışişleri Bakanlığında yüksek mevkideki bir şahısla evli bulunduğundan başka bir-

şey bilmiyordum.. Kocası alman siyasetinde sık sık adı geçen ve Elçi payesi olan Baron Braun von Stum idi. Bezgin, gergin, ama yine de ara sıra genç görünen yüzünü, bir haya duygusunu saklarmış gibi mahmur bir tatlılıkla bakan açık renk gözlerini, şakaklarında ve kederli dudaklarının etrafında belirmiş ince kırışıklıkları sempatiyle seyrediyordum. Yüzündeki italyan zarifliği daha tamamen silinmemişti. İtalyan kadınlarının gözlerinde görmeye alışık olduğum, yarı aralık kirpikler arasında unutulmuş sevdalı bir bakışa benzeyen o tatlı, o yumuşak hayalperestlik de yok olmamıştı. Ara sıra bana bakıyordu. Bakışlarının bir itiraf, bir teslimiyet gibi okşayışı, gizli bir heyecan yaratıyordu içimde.

Bir ara farkettim: Veronique ve arkadaşlarının hoşgörmez bakışlarıyla davranışlarının hedefi bu kadındı. Gerek Veronique, gerek ötekiler, sade elbisesine, cilasız tırnaklarına, alınmamış, uzatılmamış kaşlarına, boyasız dudaklarına, tamamen kadınlara özgü bir istihzayla bakıyorlardı. Sanki Josephine von Stum'un yüzünde ve bütün şahsiyetinde, kendilerininkinden farklı bir korku ve azap, almanlara özgü olmayan bir hüzün buluyorlardı. Kendileri başkalarının sefaleti ile açıktan açığa iftihar ederken aynı iftihara Josephine von Stum'un bürünmediğini farkediyorlardı. Bir süre sonra bu kadının bakışlarındaki gizli mânâyı anlar gibi oldum: sessiz bir yakarış vardı gözlerinde, benden yardım istiyor, anlayış bekliyordu sanki.

Hafifçe buğulanmış camlardan görünen donmuş Wansee gölü, parıltılar saçan muazzam bir mermer levha gibiydi. Patenlerin ve kızakların çizgileri buz tabakasına esrarlı kitabeler yazmıştı. Korudaki ağaçların, ay ışığında simsiyah yükselen kütlesi, gölün etrafını bir hapishane duvarı gibi çevirmişti. Veronique, Capri'nin kış güneşini, Edda Ciano ile etrafındaki boşkafalıların Capri'de geçirdikleri günleri anlatıyordu.

— Kontes Ciano'nun etrafını çevirenlere bakıyorum da, hiç aklım almıyor, dedi Dornberg. Monte Carlo'da Jigolo tutan ihtiyar kadınların çevresinde bile bu kadar yavan insanlar görmedim.

— Aslında Edda da ihtiyar bir kadın değil mi? diye sordu Agata.

Prenses von T. itiraz etti:

— Ama daha otuz yaşında!

— Hayatında hiç genç olmamışlar için otuz yaş çoktur, diye cevap verdi Agata.

Sonra Kontes Ciano'nun da hiç genç olmadığını, şimdiden ihtiyar sayılabileceğini, ihtiyar bir kadının mantığına ve mizacına sahip olduğunu söyledi:

— Hem despot, hem kaprisli, dedi. Etraflarını hiç müşkülpesent olmayan âşıklar, kendilerine hoş görünmeye çalışan dostlar ve güleç yüzlü hizmetçilerle çeviren yaşlı hanımlar gibi Edda Ciano da çevresinde sadece kendini eğlendirecek, oyalayacak ne idüğü belirsiz insanlar görmeye tahammül edebiliyor. Aslında doğuştan son derece kederli bir kadın. Kendi kendinin en büyük düşmanı. Geceleri Harlem'deki zenci kadınlar gibi sabaha kadar fal açar, durur. Adeta bir çeşit Madame Bovary, Emma Bovary ile Mussolini'nin kızını birleştirince ortaya ne biçim birşey çıkar, tasavvur edebiliyor musunuz?

— Durur durur ağlar, dedi Veronique. Bütün gün odasına kapanır ağlar durur.

Agata hain bir sesle devam etti:

— Gülmesi de pek çoktur. Gecelerini çoğunlukla âşıklarından, dolandırıcılardan ve polis hafiyelerinden kurulu maiyeti arasında içmekle geçirir.

— Bir de yalnız başına içseydi daha kötü olurdu ya, dedi Dornberg. Minneapolis'te zavallı bir ingiliz konsolosu tanımıştım. Adam sıkıntıdan patlar ve yalnız başına içmiş olmamak için, geceleri aynanın karşısına oturdu. Böylece kimsesiz odasında sessizce, saatler boyu içerdi: aynadaki hayali gülümsemeye başlayıncaya kadar. O zaman kalkıp yatardı.

— Edda olsa beş dakika geçmeden kadehi aynaya çarpardı, dedi Agata.

Veronique hatırlattı:

— Ciğerlerinden de çok hasta. Uzun yaşamayacağının farkında. Gariplikleri, kaprisleri, müstebitliği hep hasta olduğu için. Bazan acıyorum doğrusu.

— İtalyanların acıdığı yok, dedi Agata. İtalyanlar düşman ona. Hem neden acısınlar?

Kontes W. hor gören bir ifadeyle:

— İtalyanlar, dedi, kimin naciz hizmetkârı iseler ona düşmandırlar!

— Sizin bahsettiğiniz şey hizmetçi düşmanlığı olacak, dedi Agata. İtalyanlar düşmanlık değil nefret besliyorlar ona.

İtalyan Büyükelçisi Alfieri söze karıştı:

— Capri'liler de sevmezler ama kendisine saygı gösterirler ve bütün acaipliklerini mazur görürler. «Zavallı Kontes, diyorlar, Mussolini gibi bir delinin kızı. Ne yapsın, kendi kabahati değil ki?» Capri halkının meseleleri ele alış tarzı pek tuhaftır zaten. Geçen hastalanmış da nekahat devresini geçirmek için birkaç haftalığına Capri'ye gitmiştim ya, Piccola Marina'nın balıkçıları beni öyle zayıf ve solgun halimle dolaşırken görünce üzüldüler. Hem de alman sandılar beni. Berlin Büyükelçisi olduğuma göre, demek ki almandım. «Boş ver bayım, diyorlardı, Hitler savaşı kaybetse sana ne ziyam var? Canına bak sen!»

Dornberg kahkahayı attı:

— Hah! hah! hah! Canına bak ha! hiç de fena bir siyaset değil!

— Kontes Ciano babasından nefret eder diyorlar, öyle mi? diye sordu Prenses von T.

— Aslında, dedi Veronique, o babasından nefret eder, babası da ona tapar.

Baron von B. sordu:

— Ya Galeazzo Ciano? Karısı onu adam yerine bile koymazmış.

Veronique başını salladı:

— Adam yerine koymayabilir, ama çok sevdiği muhakkak.

Prenses von T. alaylı bir ifadeyle:

— Belki sever, belki sevmez, dedi, ama herhalde pek sadık kocasına.

Hep birden gülmeye başladılar. Büyükelçilerin en yakışıklısı ve erkeklerin en şövalye ruhlusu Alfieri bu sözü dokunmadan geçemedi:

— İlk taşı siz atıyorsunuz demek?

— İlk taşı attığımda on sekiz yaşındaydım, diye cevap verdi Prenses von T.

— Edda daha iyi bir eğitim görmüş olsaydı, dedi Agata, mükemmel bir nihilist olurdu.

— Gerçi nihilizm nasıl birşeydir pek bilmem, dedim, fakat vahşi bir tarafı var muhakkak. Daha doğrusu Isabella Colonna'nm fikri bu. Bir akşam Roma'daki büyük malikanelerin birinde yemekteydik. Piedonte prensesinin sözü edildi. Kontes Ciano da «Mussolini hanedanı, Savoie hanedanına benziyor», dedi. «O da uzun ömürlü olmayacak. Benim sonum da Piemonte prensesininkine benzeyecek». Herkes dondu kaldı, zira Piemonte prensesi de ayni masada oturuyordu. Başka bir sefer de Colonna sarayındaki bir baloda Kontes Ciano kendisini karşılayan İsabella Colonna'ya «merak ediyorum doğrusu, demişti, babam ne zaman temizleyecek şu süprüntüleri?» Bir gün de intihar üzerine konuşuyorduk. Birden «Babam ihtihara dünyada cesaret edemez» dedi. Cevap verdim: «bir tabancayla nasıl ateş edileceğini gösteriverin kendisine.» Ertesi gün bir polis komiseri geldi kapıya, Kontes Ciano'yu bir daha ziyaret etmememi rica etti.

— Bir daha hiç görüşmediniz mi? diye sordu Prenses von T.

— Görüştük, dedim. Bir süre geçmişti aradan. Matromania'daki evimin arkasındaki koruda geziyordum, bir patikada ona rastladım. Beni görmeye tahammülü olmadığına göre, bana ait bir koruluğa girmemesi gerektiğini hatırlattım. Tuhaf tuhaf baktı yüzüme ve benimle konuşmak istediğini söyledi. Ne söyleyeceksiniz?» diye sordum. Mütevazi ve kederli bir hali vardı. «Hiç, dedi. İsteseydim sizi mahvedebilirdim, bunu söyleyecektim.» Elini uzattı «Dost kalalım, olur mu?» dedi. «Hiç dost olmadık ki?» diye cevap verdim. Sessizce yürüdü, gitti. Yolun öbür ucuna gelince, döndü gülümsedi. O günden beri, onu daima acıyarak anarım. Bu kadına karşı içimde ayrıca bir saygı da var. Ama evhama, batıla dayanan bir saygı bu. Bu kadını Stavroguine'e (*) benzetiyorum.

Prenses von T. sordu:

— Bir çeşit Stavroguine mi dediniz? Neresi Stavroguine'e benziyor.

Dostoyevski'nin «Ecinniler »adlı eserinin kahramanı.

— Ölümü sevmesi, diye cevap verdim. Garip bir yüzü var; bazı günler bir kâtil maskesine, bazı günler de intihar etmiş bir insanın maskesine benziyor. Bir gün birini öldürmüş, ya da intihar etmiş derlerse hiç şaşmam.

— Doğru, diye onayladı Dornberg. Ölümü seviyor bu kadın. Capri'de geceleri çoğu zaman tek başına, denize tepeden bakan kayaların sipsivri tepelerine tırmanır, uçurumların kenarında düştü düşecek gibi dolaşır. Bir gece köylüler görmüşler, Tiber şelâlesinin o küçük duvarının üstüne oturmuş, ayaklarını da boşluğa sallamış. Migliara'nın kenarından, beş yüz metrelik bir uçuruma eğilip bakerken, bir balkondan aşağısını seyrediyor sanırsınız. Fırtınalı bir gece, kendi gözlerimle gördüm, Chartreuse'ün damında, cin çarpmış bir kedi gibi kubbeden kubbeye atlıyor, dolaşıyordu.

— Evet, ölümü arıyor.

Kontes von T. sordu:

— Katil olmak ya da intihar etmek için ölümü sevmek yeter mi?

— Yeter, dedim. Stavroguine'in hikâyesindeki gizli anlam, Stavroguine'in müthiş itirafının anlamı da bu zaten. Mussolini de kızının Stavroguine soyundan olduğunun farkında, onun için de korkuyor, göz altında tutuyor onu. Attığı her adımı, her sözünü, her düşüncesini, bütün kusurlarını ve günahlarını bilmek istiyor. Hatta -başkalarının gözüyle bile olsa- kızını tam bir teslimiyet halindeyken gözetlemek için, bir polis memurunu Edda'nın kolarına attı. İstediği, ondan Stavroguine'in itiraflarını koparmak. Tek düşmanı, tek rakibi kızı! Edda onun gizli vicdanıdır diyebilirim. Mussolini'lerin bütün kara kanı babanın damarlarında akmıyor ya, Edda'nın damarlarındaki de ayni kan. Mussolini meşru bir kral, Edda da bir velihat prens olsaydı, tahtı ele geçirmek için mutlaka babasını yokederdi. Aslında Mussolini, kızının karma karışık hayatından, peşini bırakmayan hastalıktan memnundur. Bu sayede rahatça hükumet edebiliyor. Ama rahat uyuyabiliyor mu, orası şüpheli. Edda merhametsizdir, gecelerinin kâbusudur Mussolini'nin. Görecceksiniz bu baba-kız arasında bir gün mutlaka kan çıkacak

— Pek de roman gibi anlattmız, dedi Prenses von T. Ödip'in hikâyesi değı mi bu?

— Olabilir, diye cevap verdim. Ödip'in gölgesinin Stavroguine'e vurduğunu kabul edersek, olabilir.

— Hakkınız var galiba, dedi Dornberg: ölümü sevmek kâfi. Anacapri'deki alman askerî hastahanesinden doktor Kifer'i bir gün Quisisana Oteline çağırmışlar. Kontes Ciano korkunç migren ağrıları çekiyormuş. Doktor Kifer böylece Edda'yı ilk defa yakından görmek fırsatını bulmuş. Kifer iyi bir alman doktorudur, meselelerin derinine inmesini bilir, hastalıkların esrarlı şeyler olduğunu kabul eder. Kontesi muayene edip odasından çıktığı zaman altüst olmuş haldeymiş. Sonradan anlattı: şakağında bir tabanca kurşununun yara izine benzer beyaz bir leke görmüş. «Bir gün şakağına sıkacağı kurşunun iziydi bu» diyor.

— İşte bir roman daha, dedi Prenses von T. Bu ka dm beni ilgilendirmeye başladı, itiraf etmeliyim. Sahi otuz yaşında kendini öldüreceğine inanıyor musunuz?

Josephine von Stum, işte bu söz üzerine birden atıldı:

— Korkmayın, dedi ,olsa olsa yetmişinde öldürür kendini!

Dönüp hayretle baktık. Sonra herkes gülmeye başladı. Sessizce Josephine von Stum'u seyrediyordum. Yüzü sapsarı olmuştu, gülümsüyordu.

Bu defa hor gören bir ifadeyle:

— O kadın kelebek cinsinden değil, dedi.

Sıkıntılı bir sesizlik kapladı ortalığı. Nihayet amerikan aksam iyice belli olan Virginia Casardi bozdu sessizliği.

— Biliyor musunuz, İtalya'dan son gelişimde bir italyan kelebeği getirdim.

— Kelebek mi? Aman ne fikir! diye bağırdı Agata Ratibor. Adeta hakarete uğramış gibi kızgın görünüyordu.

— Hem de **Via Appia**'da bulduğum bir kelebek. Bir akşam Cecilia Matella'nın mezarı yanındaki o acaip isimli lokantada yemek yerken kelebek saçlarıma konmuştu.

Dornberg sordu:

— Neymiş o lokantanın acaip ismi?

— «Qui non si muore Mai».

Josephine von Stum bana bakarak gülmeye başladı. Sonra yavaşça «Ne müthiş şey!» diye fısıldadı ve eliyle ağzını örttü.

— Roma'nın kelebeği başka kelebeğe benzemez, dedi Virginia.

Kelebeği mukavva bir kutu içinde Roma'dan Berlin'e getirmiş ve yatak odasında serbest bırakmış. Odada uçmaya başlamış kelebek, sonra gidip bir aynaya konmuş, günlerce orada kalmış. Sadece arada bir birkek mavi antenlerini oynatıyormuş. «Aynada kendini seyrediyordu» dedi Virginia. Birkaç gün sonra da ayna üstünde ölü bulmuşlar.

Barones Edelstam:

— Aynada boğulmuş, dedi.

Markiz Theodoli tamamladı:

— Narciesse'in hikâyesi gibi.

— Sahiden boğulmuş mudur dersiniz? diye sordu Virginia.

Josephine von Stum cevap verdi:

— Kelebekler ölmeyi sever.

Herkes güldü. Bu ahmakça gülüşlerden sıkılmıştım, Josephine'e baktım.

— Aynadaki hayali öldürmüştür onu, dedi Kontes Emo.

Virgina:

— Herhalde önce hayali ölmüştür. Hep böyle olur zaten..

Barones Edelstam:

— Aynada hayali kalmış, kelebek ölmemiş, uçmuştur, dedi.

Alfieri kibar ve ahmak sesiyle konuştu:

— Kelebek! ne güzel isim. **Farfalla** kelimesinin fransızcada erkek, italyancada dişi kelimeler cinsinden olduğunun farkında mısınız? İtalya'da kadınlara daima kibar davranırlar.

Prenses von T.:

— Yani kelebeklere demek istiyorsunuz.

Dornberg gülümsedi:

— Kelebek kelimesi fransızcada olduğu gibi almanca-

da da erkek cinsindendir: Der schmetterling .Biz Almanya'da daha ziyade erkekleri yüceltmeye meylederiz.

Markiz Theodoli savaş **Der Krieg** kelimesini, Virginia da ölümü **Der Tod** hatırlattı.

— Yunancada ölüm kelimesi erkektir, dedi Dornberg: Tanrı **Thanotos.**

— Ama almancada, dedim, güneş **Die sonne** dişi bir kelimedir. Güneşi dişi sayan bir halkın hikâyesini bilmeden cermenleri anlamaya imkân yok.

— Maalesef hakınız var ,dedi Dornberg.

Agata Ratibor alaylı bir ifadeyle sordu:

— Ne bakımdan hakkı varmış Malaparte'nin Almancada bal kelimesi erkektir: **Der Mond.** Alman halkının hikâyesini anlamak bakımından bu da önemli değil mi?

— Elbette diye onayladı Dornberg, bu da önemli tabii.

—Almanlarda esrarlı olan, marazi olan ve varsa hepsi güneşin **Die Sone** dişi olmasından geliyor, dedim.

— Evet, yazık ki çok dişi bir milletiz, dedi Dornberg.

Alfieri bana döndü:

— Kelebekten bahsedince aklıma geldi. Sen kitaplasından birinde Hitler'in kelebek olduğunu yazmamış mıydın?

— Hayır, diye cevap verdim. Hitler kadındır, diye yazmıştım.

Hepsi hayretle ve biraz da sıkıntılı bir tavırla birbirlerine baktılar.

— Sahiden, dedi Alfieri, Hitler'i kelebeğe benzetmek bana da biraz saçma görünmüştü.

Gülüştüler.

— Hitler'i bir kelebek gibi **Mein Kampf**'ın sayfaları arasında kurutup hatıra diye saklamak hiç aklıma gelmezdi, dedi Virginia. Çok acaip bir fikir doğrusu.

Dornberg koyu renk sakalının altından gülerek cevap verdi:

— Öylesini, olsa olsa yatılı kız okullarının öğrencileri yapar.

Wansee'nin ay ışığında parlayan buzlu yüzeyini seyredebilmemiz için Alfieri pencerelerin perdelerini kapatacağına, kalkıp mumları söndürdü. Ayın bir hayalete ben-

zer parıltısı yavaş yavaş odaya girdi, derinlerden gelen bir müzik sesi gibi kristallere, porselenlere, gümüşlere yayıldı. Işıltılı gölgeler içinde, sessiz oturuyorduk. Ayın alacakaranlığında Proust'un dediği gibi «süt mavisi rengini almış, koyulaşmış, pıhtılaşmış bir denizin» aksettirdiği alacakaranlıkta ,uşaklar sessiz adımlarla masanın etrafında dolaşıp duruyorlardı. Gece durgun ve berraktı, rüzgârın nefesi hissedilmiyordu. Ağaçlar, arkalarında soluk mavi gökyüzü, dimdik duruyor, göz kamaştıran mavimsi kar ışıldıyordu.

Uzun süre sessizce gölü seyrettik. Bu sessizlikte, genç alman kadınlarının seslerinde, gülüşlerinde farkettiğim ayni azabı, ayni derin korkuyu buluyordum.

Veronique birden ayağa kalktı:

— Fazla güzel! dedi. Hüzünlenmekten hoşlanmıyorum doğrusu!

Veronique'in peşinden ışıklar içinde yüzen salona girdik ve sohbete devam ettik. Josephine gelmiş yanıma oturmuştu. Susuyordu. Bir ara benimle konuşmak istediğini sandım, sonra kalktı salondan çıktı. O gece onu bir daha görmedim. Gitti herhalde, diye düşündüm. Çünkü kar üstünde otomobil lastiklerinin sesini ve uzaklaşan bir motor gürültüsünü duyar gibi olmuştum.

Alfieri'den ve Wansee'den ayrıldığımız zaman saat iki olmuştu. Berlin'e dönmek için Veronique ve Agata ile ayni arabaya bindim. Araba yol alırken Veronique'e, Josephine von Stum'u tanıyıp tanımadığını sordum.

— İtalyandır, dedi.

Agata da ekşimsi bir sesle ilave etti:

— **She's rather crazy!** (Aklından biraz zoru var!)

Br akşam Berlin metrosunda solgun, ıslak, pis ve kül rengi bir kalabalık arasında otururken birden karşımda Josephine von Stum'u gördüm. Dizlerinin üstünde kocaman bir çanta vardı. Güldü ve kızararak «iyi akşamlar» dedi. Son derece sade, adeta yoksulca giyinmişti. Elleri soğuktan çatlamış, çamaşırın nazik ciltlerde meydana getirdiği o küçük kırmızı yarıklarla örtülmüştü. Düşkün görünüyordu, kamburu çıkmış gibiydi, sararmış zayıflamıştı. Gözlerinin etrafı kıpkırmızı, dudakları mosmor olmuştu. Özür dileyen bir ifadeyle akşam yemeği için birşeyler al-

maya çıktığını ve bir mağaza önünde dört saat kuyrukta beklemek zorunda kaldığını anlattı. Eve dönmek için acele ediyordu. Geç kalmıştı, evde yalnız başlarına onu bekleyen iki çocuğunu merak ediyordu.

— Güç bir hayat! dedi.

Gülümseyerek konuşuyor, sesi titriyor, ikide bir yüzü kızarıyordu. İtalya'dan havadis sordu bana. Birkaç günlüğüne bile olsa İtalya'ya gitmeyi ne kadar istiyordu. Roma'ya yahut Ombria'ya annesinin evine bir gidebilseydi.. O kadar yorgundu ki. Fakat imkânsızdı bu, bir alman kadını olarak görevi (alman kadını derken kızarıyordu) Almanya'da kalmak, öteki bütün alman aileleri gibi savaşa katkıda bulunmaktı.

— Bu ülkede insan kendini italyan hissetmekten zevk alıyor, değil mi? diye sordum.

Bir hüzün gölgesi sardı yüzünü: sevimli bir italyan manzarası üstüne inen gece gibi... «Artık italyan değilim Malaparte, dedi, almanım.» Yüzü düşkün ve umutsuz bir havaya bürünmüştü. Öğrendiğime göre, von Stum kendisiyle evlendiği zaman ilk evliliğinden üç oğlu varmış. Bunlardan biri Rusya'da ölmüş, ikincisi feci surette yaralanmış. Üçüncüsü de şimdi Berlin'de bir hastahanedeymiş. Josephine'in Braun von Stum ile evliliğinden dünyaya gelen üç çocuğundan ortancası da -on yaşlarında kadar bir erkek çocuğu -birkaç ay önce Tyrol'daki bir otelin havuzunda boğulmuştu. Bütün ev işlerini Josephine yapıyor, süpürüyor, siliyor, çamaşır yıkıyor, dükkanların önünde kuyruğa giriyor, küçük kızını okula götürüyor, bebeğini emziriyordu. Kızararak «sütüm çekildi, tükendim artık Malaparte» dedi.

Josephine de gitgide savaş Almanyasının yüzü gülmez, çaresiz ve kimsesiz kadınlarının, zarafetten yoksun, umutsuz ve yürekleri azapa dou kadınarın, seviyesine inmişti.

Elçi Braun von Stum, savaşın bütün alman kadınlarına kabul ettirdiği mahrumiyeti, ızdırap ve sefaleti, karısının da paylaşmasından iftihar duyuyordu. Dışişleri Bakanlığı memurları ile diplomatlarına tanınan imtiyazlardan Josephine'in faydalanmasını istememişti. «Karımın örnek olmasına, herkesin kaderini paylaşmasına taraftarım» demişti. Karısının çektiği mahrumiyet ve ızdırap,

yüreğindeki sessiz umutsuzluk, «dürüst ve sadık» Prusyalı memur için en büyük armağandı. Josephine'in de herhangi bir alman kadını gibi çalışmasından, eziyetlere katlanmasından gurur duyuyordu. Elçi rütbesindeki Baron Braun von Stum, karısının dükkânlar önünde kuyruğa girmesi, günlük kömür istihkakını doldurduğu torbayı eve kadar taşıması, yerleri silip yemek pişirmesiyle gurur duyuyordu. Kendisi sık sık verilen son derece parlak resmi ziyafetlere davet edilmediği zamanlar yemeğini Dışişleri Bakanlığı Klübünde yerdi. 1942 de **Auslender Club**'ün ahçısı, Berlin'de pek meşhurdu. Klübün şarapları da, ahçısı kadar ünlüydü. Von Stum kırmızıyı beyaza, Chateauneuf du Pape'ı herhangi bir Moselle ya da Rhin şarabına tercih ederdi. En sevdiği konyak Courvoisier idi. Ama kışın Hennesy'ye bayılırdı. Her fırsatta «Mösyö Hennesy'yi 1936'da Paris'te tanımıştım» diye anlatmaktan pek hoşlanırdı. Akşam geç vakitlerde, bakanlığın lüks bir otomobiliyle eve dönerdi. Karısını bitkin, solgun, korku ve ızdırap içinde bulunca koltukları kabarırdı. Elçi payeli Baron Braun von Stum, Reich'ın namuslu, fedakâr, sadık bir memuruydu, görevine bağlı bir prusyalıydı. Reich'a ve Alman vatanına feda olsundu canı! **Ja ja! Heil Hitler!**

Bir ara Josephine von Stum:

— Ben geldim, dedi. Allahaısmarladık.

O istasyonda değil, daha ilerde Kaiserhof'ta inecektim ama, onunla beraber kalktım, ağır çantasını aldım «izin verin sizinle geleyim» dedim. Merdivene yöneldik, istasyondan çıktık, şimdiden kararmış sokakları geçtik. Ayaklarımızın altında çamurlu kar çıtırdıyordu. Eve gelip asansörle üçüncü kata çıktık. Kapısının önünde Josephine «girmez misiniz?» diye sordu. Bu saatten sonra kızının yemeğini yedirecekti, bebeğini emzirecekti, evi toplayacaktı. «Teşekkür ederim» diye cevap verdim« Gitmem lâzım, önemli bir randevum var. İsterseniz başka bir zaman gelirim, geniş vakitte rahatça konuşuruz.» İtalyadan bahsederiz diyebilmek isterdim ama, demedim: belki utandığımdan belki de ona İtalya'dan bahsetmenin insafsızlık olacağım düşündüğümden. Sonra.. sahi İtalya gerçekten var mıydı bakalım? İtalya diye bir ülke var mıydı acaba? Artık kara, kasvetli, zalim, kibirli ve umut kırı-

cı Almanya'dan başka ne kalmıştı ki? Hiç ama hiçbir şey mevcut değildi artık. İtalya mı? Haydi canım!

Gülerek merdivenlerden indim, zira o anda İtalya'nın gerçekten mevcut olabileceğine hiç inanasım gelmiyordu. Gülerek indim merdivenlerden, dışarı çıktım, karlara tükürdüm, yüksek sesle «İtalya mı? Haydi canım sende!» dedim.

Bir kaç ay sonra Finlandiya'dan dönüşte Berlin'de iki gün kaldım. Herzamanki gibi bu defa da transit geçmek için vizem yoktu. Yine herzamanki gibi Almanya'da iki günden fazla kalmama izin verilmemişti. Akşam Wansee kıyısındaki villada yemeğin sonuna doğru Alfieri kibar ve ahmak sesiyle, Josephine von Stium'un kendini pencereden attığını söylediği zaman hiçbir şey hissetmedim: ne şaşırdım, ne acıdım. Bu benim içimde çoktan eskimiş bir acıydı. Josephine von Stum'un kendini pencereden attığını zaten biliyordum. Gülerek merdivenlerden indiğim ve «İtalya mı? haydi canım sende!» dediğim geceden beri biliyordum bunu.

XV

SOROCA'LI KIZLAR

— Ah kadın olmak ne zor şey! dedi Louise.

Ilse sordu:

— Peki, Baron Braun von Stum karısının öldüğünü öğrenince...

— Kılı bile kıpırdamamış, diye tamamladım. Biraz kızarmış ve bağırmış: **Heil Hitler!** O sabah da her zamanki gibi, Dışişleri Bakanlığında yabancı gazetecilerin katıldığı basın konfesransını düzenlemiş. Gayet sakin görünüyormuş. Josephine'in cenaze törenine hiçbir alman kadını katılmamış. Elçi Baron Braun von Stum'un daire arkadaşları bile gelmemişler. Cenaze alayı kalabalık değilmiş, sadece Berlin'de bulunan birkaç italyan kadını ile Todt teşkilatından bir grup italyan işçisi ve İtalya Büyükelçiliğinden bir iki memur varmış. Josephine, alman kadınlarının merhametine layık değildi ki? Alman diplomatlarının karıları alman halkının çektiği mahrumiyetten, sefaletten ve ızdıraptan gurur duyarlar. Alman kadınları, al-

man diplomatlarının karıları kendilerini pencereden atmazlar, ölmezler. **Heil Hitler!** Elçi Baron Braun von Stum, **H**itlerin diplomatlarımn üniformasıyla tabutu takip etmiş. Ara sıra etrafına şüpheci gözlerle bakıyor, arada bir de kızarıyormuş. Karısmın (ah ne yapmışta bir italyanla evlenmişti!) alman halkının ızdırabına dayanamamış olması ne kadar utamlacak birşey!

— Bazan kadın olduğuma utamyorum, dedi Louise yavaşça.

— Neden? diye sordum. Durun size Soroca'lı kızların hikâyesini anlatayım. Besarabya'da, Dniester nehri üzerindeki Soroca şehri kızlarımn, almanlarm elinden kurtulmak için, saklanmak için, kaçıp ormanlara, tarlalara sığman kızların hikâyesidir bu. Besarabya'da Balzy ile Soroca arasmdaki buğday tarlaları ve ormanları, almanlardan, almanların ellerinden korktukları için buralara saklanan genç yahudi kızlarıyla doluydu. Almanların yüzlerinden, korkunç boğuk seslerinden, mavi gözlerinden, koca ağır ayaklarından değil, ellerinden korkuyordu kızlar. Sarı saçlarından, makineli tüfeklerinden değil, ellerindendi kızların korkusu. Alman kafileleri yolların başında göründüğü zaman, buğday başakları arasına ve akasya ağaçlarımn gövdeleri ardına saklanmış yahudi kızları korkudan titremeye başlarlardı. İçlerinden biri kendini tutamaz da bağırıp ağlamaya kalkışırsa, ötekiler elleriyle ağzını kapatırlar, ya da ağzını samanla doldururlardı. Ama genç kız çırpınmaya ulumaya devam ederdi: almanların ellerindendi korkusu! O sert ve kaygan elleri şimdiden elbisesinin altında hisseder gibi olurdu. O demir parmakların, en gizli yerlerinde etine gömüldüğünü sanırdı. Genç kızlar günlerce tarlalarda ekinlerin arasına gizlenirler, altın ağaçlı sıcacık bir ormanın içindeymiş gibi yüksek sarı başaklar arasında, sapan izlerinin üstüne yatarlardı. Başaklar kıpırdamasın diye mümkün olduğu kadar az hareket ederlerdi. Almanlar rüzgâr olmadığı zaman ekinlerin kıpırdadığım farkettiler mi bağırırlardı: **Achtung!** Partizanlar! ve tüfeklerini altın buğday ormamnın üzerine boşaltırlardı. Yahudi kızları yaralı arkadaşlarının bağırmasına engel olmak için ağzım samanla doldururlar, susması için yalvarırlar, kalkmasın diye dizlerini göğsüne daya-

yıp bastırırlar, korkudan kaskatı kesilmiş parmaklarla boğazını sıkarlardı: aman bağırmasın!

On sekiz, yirmi yaşlarında yahudi kızlarıydı bunlar. En güzelleri, en gençleriydi. Ötekiler, Besarabya Gettolarının en çirkin, en şekilsiz kızları evlere hapsedilmişlerdi. Almanlar geçerken perdeleri aralayıp bakarlar, korkudan titrerlerdi. Bu zavallı kambur kızları, topalları, çarpık bacaklıları, saçları egzamadan dökülmüş, yüzleri çiçek bozuğu ile delik deşik olmuş bu zavallıları titreten, belki de sadece korku değildi, başka birşeydi. Geçen alman askerlerine bakmak için perdeyi aralarken korkudan titrerler, askerlerin dalgın bir bakışından, düşünmeden yaptığı hareketlerden, ya da birinin sesinden dehşete düşüp hemen geri çekilirlerdi. Ama yine de odanın loşluğunda, ter içinde kalmış kıpkırmızı suratlarla gülerler, köşeyi yeni dönen alman askerlerini seyretmek için yine topallayarak, itişerek pencereye koşarlardı.

Halbuki tarlalarda, ormanlarda saklanan kızlar, Besarabya'daki Balzy'den Soroca'ya doğru çıkan yollarda bir motor homurtusu, bir tekerlek gıcırtısı, bir atın nal seslerini duydular mı titremeye başlarlardı. Vahşi hayvanlar gibi yaşardı bu kızlar; köylülerin gönüllerinden ne koparsa onunla geçinirlerdi: ya birkaç dilim ekmek ve maliga, ya da tuzlu brinza kırıntıları. Bazı günler güneş batarken, alman askerleri tarlalarda yahudi kızı avına çıkarlardı. İyice açılmış koca bir elin parmakları gibi, birbirlerinden uzaklaşarak yürürler, başakları ayırıp bakarlardı. Arada birbirlerine seslenirlerdi: Kurt! Fritz! Karl! Sesleri gençti, biraz da boğuktu. Sürek avına çıkan, keklikleri, bıldırcınları, sülünleri havalandırmak için çalıları araştıran avcılara benzerlerdi. Baskına uğrayıp da ürken martılar gürültülü kanat vuruşlarıyla havalamr, askerler de başlarını göğe kaldırıp gözleriyle kuşları izlerlerdi.

Buğday başakları arasına saklanan yahudi kızları, alman askerlerinin makineli tüfekleri tutan, deve dikeni gibi dik dik sarı kıllı, kaygan ve soğuk ellerinin, başaklar arasında bir görünüp bir kayboluşunu, nefeslerini tutarak izlerlerdi: İşte yaklaşıyor avcılar, hafiften eğilmiş öyle yürüyorlar. Kuvvetli nefesleri, boğuk nefesleri bile işitiliyor. Derken kızın biri haykırıyor, sonra bir başkası, bir başkası daha...

Bir gün, İkinci Alman Ordusu Sağlık Servisi, Soroca'da bir genelev açmaya karar verdi. Halbuki Soroca'da ihtiyar ve iğrenç kadınlardan başka kadın da kalmamıştı. Şehrin büyük bir kısmı rus ve alman mayınlarıyla, bombalarıyla harap olmuş, halkın hemen tamamı kaçmıştı. Gençler sovyet ordusunun peşinden Dnieper yönüne gitmişlerdi. Şehirde sadece iki mahalle ayakta kalmıştı: Park mahallesiyle Cenevizlilerin eski kale etrafına kurdukları mahalle. Kale, Dniester'in batı kıyısında tahta ve çamur karışımından yapılmış virane evlerin meydana getirdiği labirentin ortasından yükseliyordu. Burası sefil tatarların, rumenlerin, bulgarların ve türklerin mahallesiydi. Nehre doğru inen meyilli arazinin tepesinden bakınca şehir, Dniester ile sarp ve ağaçlı bir arazi arasına sıkışmış gibi görünürdü. O sırada evler yangınlarla kararmış, harap olmuştu. Parkın ötesindeki bazı evlerin de hâlâ dumanı tütüyordu .Sözünü ettiğim askeri genelev, Cenevizlilerden kalma kalenin surları dibindeki bir binada açıldığı zaman, Dniester nehri kıyısındaki Soroca'nın manzarası şöyleydi: Yolları asker kafileleriyle atlarla ve otomobillerle dolu, harabe halinde bir şehir.

İkinci Ordunun sağlık servisi, şehrin etrafındaki tarlalar ve ormanlara saklanan yahudi kızlarının avlanması için devriyeler tayin etmişti. Genelev, İkinci Ordu Komutanının gayet cidi ve gayet askeri bir hava içindeki resmi ziyareti ile açıldığı zaman, gözleri ağlamaktan kızarmış, yüzleri sapsarı olmuş on kadar genç kız General Schobert ile maiyetini korkudan titreyerek karşıladı. Kızların hepsi son derece genç görünüyordu, hattâ bazıları çocuktu daha. Doğudaki genelevlerin malûm üniforması olan kırmızı, sarı ya da yeşil ipekten geniş kollu sabahlıklar giymemişlerdi. En güzel elbiseleri vardı arkalarında: taşradaki burjuva ailelerine mensup genç kızların sade, namuslu elbiseleri. Bu kıyafetlerle imtihana birlikte çalışmak için toplanmış öğrencilere benziyorlardı. Aralarından bazıları da öğrenciydi zaten. Ürkek, gösterişsiz, çekingen bir halleri vardı. Genelevin açılışından birkaç gün önce bu kızları yolda götürülürken görmüştüm. Sayıları on kadardı, ellerinde ya bir deri bavul ya sicimle bağlanmış bir paket vardı, ya da kolarının altına küçük bir çıkın sıkıştırmış-

lardı. Peşlerinden makineli tüfekli iki SS geliyordu. Kızların hepsinin saçları toz rengiydi, etteklerine sapından kopmuş buğday başakları yapışmış, çorapları parça parça olmuştu. Bir tanesi topallıyordu, ayakkabısının birini çıkarıp eline almıştı.

Bir ay sonra Soroca'da geceledığim bir gün **Sonderführer** Schenk, askeri genelevdeki yahudi kızlarını gidip görmemizi teklif eti. Yanaşmadım. Schenk alaylı bir ifadeyle gülmeye başladı:

— Oradaki kızlar fahişe değil, dedi, iyi aile kızları hepsi de.

— Biliyorum, namuslu kızlar, diye cevap verdim.

— O kadar acımanıza lüzum yok, diye ilâve etti. Hepsi yahudi.

— Yahudi olduklarını da biliyorum

— Öyleyse neden gitmek istemiyorsunuz? İncinirler diye mi korkuyorsunuz?

— Sizin anlayamayacağınız bazı şeyler var Schenk.

— Ne varmış anlayamayacak?

— Soroca'lı bu zavallı kızlar fahişe değiller, kendilerini kendi istekleriyle satmıyorlar, fahişeliğe zorlanıyorlar. Demek ki herkesten saygı görmek hakkına sahipler. İğrenç bir şekilde istismar edilen savaş esirleri bunlar. Alman genel kurmayı bu zavallıların kazancından yüzde kaç hisse alıyor acaba?

— Bu kızlarla sevişmek için para vermeye lüzum yok, bedava hizmet bunlarınki.

— Yani mecburi çalışma mı demek istiyorsunuz?

— Hayır, sadece bedava hizmet. Zaten kendilerine para ödenmesi de lüzumsuz.

— Paraya lüzum yok mu? Neden ama?

Sonderführer Schenk bu soruma karşı kızların on beş güne kadar evlerine gönderileceklerini söyledi. Sonra sıkıntılı bir sesle ekledi:

— Artık evlerine mi gönderilirler, yoksa hastahaneye mi bilmem? Belki de bir tedhiş kampına giderler.

— Neden geneleve bu zavallı yahudi kızlarının yerine rus askerlerini koymuyorsunuz? diye sordum. Schenk gülmeye başladı; durup durup gülüyor, bir türlü kendini zaptedemiyordu: **Ach so! Ach so!** Ama ne demek istediğimi

anlamadığına emindim. Son günlerde hikâyesi ağızdan ağıza dolaşan Balzy'deki evden bahsettiğimi sanmıştı. Bir SS **Leibstandard'ı** Balzy'de homoseksüeller için bir genelev yapmıştı. Evet, Schenk ne demek istediğimi anlamamıştı ama, elini omzumda şaplata şaplata, koca ağzını yaya yaya gülmeye devam ediyordu.

— Zavallı Yahudi kızlarının yerinde rus askerleri olsa ne eğlence çıkar kimbilir? dedim. **Nicht Wahr?**

Schenk bu defa iyice anladığını sandı ve daha gürültülü bir kahkaha attı. Sonra ciddi bir tavırla sordu:

— Ruslar cinsisapık mıdırlar? Bunu mu söylemek istiyorsunuz?

— Savaşın sonuna geldik, daha anlayamadınız mı?

Schenk yıvışık bir gülülşle:

— **Ja, ya natürlich,** dedi. Savaşın sonunda anladık.

Bir gece, iyice geç bir satte, geceyarısına doğru, Cenevizllilerin kalesine doğru yürüdüm. Nehir, yönünde bu sefil mahallenin daracık bir sokağına girip evin kapısını çaldım. İçerde, tavanının ortasına asılmış bir gaz lambasıyla aydınlanan geniş bir salonda, üç kız duvar boyunca sıralanmış divanlarda oturuyorlardı. Üst kata tahta bir merdivenle çıkılıyordu. Yukarıdaki odalardan kapı gıcırtıları ve geceye gömülmüş gibi derinden gelen insan sesleri duyuluyordu.

Kızlar başlarını kaldırıp bana baktılar. Geniş çizgili, yeşilli, sarılı, kırmızılı eski eski rumen halılarıyla örtülü divanların üstünde terbiyeli bir oturuşları vardı. İçlerinden biri kitap okuyordu. Ben girince kitabı kucağına koydu sessizce yüzüme bakmaya başladı. Pascin'in fırçasından çıkmışa benzer bir genelev manzarasıydı bu. Kızlar sessizce beni seyrediyorlardı. Biri eliyle, küçük bir kız çocuğunun kahkülleri gibi alnına düşmüş siyah kıvırcık saçlarını düzeltiyordu. Salonun bir köşesinde, sarı bir şalla örtülü masanın üstünde birkaç bira ve **zuica** şişesi vardı. Yanına da iki sıra halinde ayaklı kadehler dizilmişti.

Saçlarını düzelten kız, uzun bir sessizlikten sonra:

— **Gute nacht,** (iyi akşamlar) dedi.

Rumence cevap verdim:

— **Buna seara** (iyi akşamlar)

Kız zavallı bir gülümseyişle tekrarladı:

— **Buna seara.**

O sırada bu eve niçin geldiğimi tamamen unutmuştum. Ama biliyordum ki Schenk'ten habersiz gelmiştim ve beni buraya çeken şey merak ya da merhamet değildi, şimdi vicdanımın reddettiği birşeydi.

— Vakit geç oldu, dedim.

— Birazdan kapatacağız, diye cevap verdi kız.

Derken kızlardan biri kalktı. Bana baktığını belli etmemeye çalışarak köşedeki yuvarlak masanın üstünde duran gramofona yaklaştı, kolu çevirip iğneyi plağın üstüne koydu. Tango söyleyen bir kadın sesi doldurdu odayı. Gramofonun yanına gidip iğneyi kaldırdım.

Kollarını kaldırmış benimle dansetmeye hazırlanan kız sordu:

— **Warum?** (neden?)

Sonra cevabımı beklemeden arkasını döndü, gidip yine divana oturdu. Kısa boyluydu, biraz tombulcaydı. Ayaklarında açık yeşil kumaştan pantuflalar vardı. Gittim divanda yanına oturdum. Bana yer açmak için eteklerini altına topladı. Yüzüme bakıyor, gülümsüyordu. Neden bilmem bu gülüş tepemi attırdı. O anda yukarda, merdiven başındaki odanın kapısı açıldı ve bir kadın seslendi: Suzanne!

Saçlarını omuzlarına dökmüş zayıf ve solgun bir kız iniyordu merdivenden. Elinde, alevini sarı kâğıttan bir külâhla koruduğu bir mum, ayağında terlikler vardı. koluna bir havlu asmıştı. Papaz cübbeleri gibi belinden bir kordonla büzdüğü, daha ziyade bornoza benzer kırmızı bir sabahlık vardı arkasında. Merdivenin ortasında durup mevcudiyetimden rahatsız olmuş gibi kaşlarını çatarak dikkatle bana baktı. Sonra bu defa sıkıntılı değil şüpheli bakışlarını etrafta gezdirdi. Gramofona baktı: plak hafiften bir vızıltıyla boşta dönüyordu. Sonra el sürülmemiş şişeleri, yerinden oynamamış kadehleri gördü. Nezaketsizlik ve kabalığı yansıtan boğukça bir sesle «haydi Suzanne yatalım artık, vakit geç oldu» dedi.

Yeni gelenin Suzanne diye çağırdığı kız gülmeye başladı ve arkadaşına alayla baktı:

— Ne çabuk yoruldun. Loublia, Ne yaptın da o kadar yoruldun?

Loublia cevap vermedi, geçip karşımıza oturdu ve esneyerek üniformamı incelemeye başladı.

— Alman değilsin, dedi, nesin sen?

— İtalyamm.

— İtalyan mı?

Şimdi kızlar, biraz daha nazik bir merakla seyrediyorlardı beni. Okuyan kız kitabını bıraktı, bezgin ve dalgın bakışlarım yüzüme dikti.

— İtalya güzeldir dedi Suzane.

— Keşke çirkin olsaydı, dedim, güzel olmuş neye yarar?

— İtalya'ya gitmek isterdim, dedi Suzanne. Venediğe gidebilseydim! Nekadar isterdim Venedikte yaşamayı.

— Venedikte mi? diye tekrarladı Loublia ve güldü.

— Benimle gelmez miydin İtalya'ya? Hayatımda hiç gondol görmedim.

Loublia:

— Aşık olmasaydım hiç durmaz giderdim, dedi.

Öteki kızlar gülmeye başladılar. İçlerinden biri:

— Hepimiz sevdalıyız, dedi.

Garip garip yüzüme bakarak gülüyorlardı. Suzanne rumenlerin yumuşak aksamyla fransızca konuştu

— Bir yığın âşığımız var!

Loublia sigarasını yakarken, tamamladı:

— Aşıklarımız İtalya'ya bırakmazlar bizi. Nekadar kıskançtırlar bir bilseniz?

Loublia'ya bakıyordum. İnce uzun bir yüzü, ince dudaklı küçük bir ağzı vardı. Tıpkı bir çocuk ağzı. Ama burnu kemikliydi, balmumu rengindeydi, burun delikleri ise kırmızı kırmızı görünüyordu. Sigara içerken zaman zaman başını yukarıya kaldırıyor, kasıtlı bir kayıtsızlıkla dumanı havaya üflüyordu. Ak bakışlı gözlerinde hem tevekkül, hem umutsuzluk vardı.

Kucağında kitap duran kız ayağa kalktı, kitabını iki eliyle göğsüne bastırarak **«noapte buna»** (iyi geceler) dedi.

— **Noapte buna**, diye cevap verdim.

Biraz beceriksiz, biraz da çekingen bir zariflikle eğilerek «Noapte buna, Domnule Capitan» diye tekrarladı. Arkasını dönüp yürüdü, merdivenleri çıkmaya başladı.

Loublia kızı gözleriyle takip ediyordu,

— Mumu ister misin Zoé, diye sordu.

Zoé arkasını dönmeden cevap verdi:

— Teşekkür ederim, karanlıktan korkmam.

Suzanne kızın arkasından seslendi:

— Beni rüyanda görecek misin Zoé?

— Elbette, bu gece Venedik'te uyuyacağım.

Zoé karanlığa karışıp kaybolduktan sonra, bir süre sessiz oturduk. Bir kamyonun uzaklardan gelen homurtusu pencere camlarına usulca çarpıp geçti.

Suzanne birden sordu:

— Almanları sever misiniz?

— Neden sevmiyeyim?

Sesimde hafiften bir güvensizlik vardı, farketmişti kız.

— Çok kibardırlar değil mi?

— Kibar olanları da vardır.

Uzun uzun yüzüme baktı Suzanne, sonra akıl almayacak kadar kin dolu bir sesle:

— Kadınlara karşı çok naziktirler, dedi.

— Siz ona bakmayın, diye söze karıştı Loublia. Aslında o da sever almanları.

Suzanne tuhaf tuhaf yüzüme bakarak gülmeye başlamıştı. Bakışının derinliklerinde beyaz ve ıslak bir şeyler doğduğunu görür gibi oldum. Gözleri eriyordu âdeta.

— Sevmesinin bir sebebi vardır elbet, dedim.

— O, elbette, diye cevap verdi Suzanne. Almanlar benim en son aşkımdır!

Gözleri yaşlarla dolmuştu ama, yine de gülülmsüyordu. Elini tuttum, yavaşça okşadım, başını önüne eğdi; sessiz göz yaşı damlaları sel gibi akıyordu yüzünden. Loublia sigarasını kaldırıp attı:

— Neden ağlıyorsun? diye sordu boğuk bir sesle. Bu güzel hayatı yaşayacak iki günümüz daha var. Yetmez mi iki gün sana?

Sesini yükseltmişti, kollarını yukarıya kaldırmış, imdat ister gibi, başının üstünde sallıyordu. Sonra kin, nefret, ızdırap ve dehşet dolu bir sesle haykırdı:

— İki gün! İki günden sonra evlerimize göndereceklerler bizi! Düşünsene daha iki günümüz var, sen de kalkmış

ağlıyorsun. Şimdi mi aklına geldi ağlamak? Gideceğiz diyorum sana!

Kendini yüzükoyun divana attı, başını yastıkların arasına soktu. Tir tir titriyor, dişleri birbirine vuruyordu. Dehşet dolu bir sesle tekrarlayıp duruyordu:

— İki gün! Sadece iki gün!

Terliklerinden biri çıplak ayağından kaymış tahta döşemeye yuvarlanmıştı. Kızarmış, derisi kırışmış, kapanmış yara izleriyle dolu bu küçük ayağa baktım: bir çocuk ayağı. Kimbilir nerelerden geçip de gelmişti buraya? Yakalanıp bu eve tıkılıncaya kadar kaç ülkeden geçmişti kimbilir?

Suzanne başını önüne eğmiş, elini ellerimin arasına bırakmış, öylece hiç ses çıkarmadan duruyordu. Birden yüzüme bakmadan sordu:

— Bizi evlerimize gönderirler mi dersiniz?

— Hayatınız boyunca burada tutamazlar her halde.

— Yirmi günde bir kızları değiştiriyorlar, dedi Suzanne. Biz geleli on sekiz gün oldu. Daha iki günümüz var, ondan sonra bizi de değiştirecekler. Önceden söylemişlerdi zaten. Bizi sahiden evlerimize yollarlar mı acaba, ne dersiniz?

Kızın bir şeyden korktuğunu hissediyordum ama, anlıyamıyordum. Suzanne konuşmaya devam ediyordu. Fransızcayı Chiscinau okulunda öğrendiğini, babasının Balzy'de bir tüccar olduğunu anlatıyordu. Loublianın babası da doktormuş. Öteki üç kız ise üniversite öğrencisiymişler. Loublia müzik öğrenimi yapıyormuş, şaheser piyano çalarmış, büyük bir sanatçı olabilirmiş..

— Bu evden çıkınca öğrenimine devam edebilir, dedim.

— Allah bilir, diye cevap verdi Suzanne. Öyle şeyler çektik ki! Hem bakalım sonumuz ne olacak?

Loublia dirseklerine dayanarak doğruldu. Yüzü sıkılmış bir yumruk gibi sertti. Balmumu sarısı yüzünde gözleri acaip bir şekilde parlıyor, vücudu sıtma nöbetine tutulmuş gibi titriyordu.

— Evet, dedi, büyük bir sanatçı olacağım ben!

Eliyle ceplerinde sigara ararken gülüyordu, sonra kalktı, masaya gidip bir şişe bira açtı, üç bardak doldurdu,

bardakları tahta bir tepsiye dizip getirdi. Son derece sessiz, gürültüsüz, kuş gibi hafif dolaşıyordu.

— Susadım, dedi ve gözlerini kapayıp birayı bir dikişte içti.

Ağır bir sıcak vardı havada. Aralık pencerelerden bir yaz gecesinin ağır nefesi doluyordu odaya. Loubli abaşı önünde, elinde kadeh, çıplak ayaklarla dolaşıp duruyordu. İnce uzun vücudu, geniş, pembe sabahlığın yumuşak kıvrımları arasında salınıyor, çıplak ayakları tahta döşemede derinden gelirmiş hissini veren hafif bir ses çıkarıyordu Bütün bu süre zarfında hiç kıpırdamayan, bir tek kelime bile söyleyemeyen, bize bizi görmezmiş, etrafında ne olup bittiğini anlamazmış gibi bakan, eski elbisesinin orası burası örülmüş başka bir kız, bir ara arkaüstü divana uzanmış, uyumuştu. Bir elinin yumruğunu sıkıp karnının üstüne, ötekini de göğsüne koymuştu. Arasıra park tarafından bir tüfeğin kuru sesi işitiliyordu. Nehrin karşı kıyısından, biraz yukarı tarafa düşen Jampol'dan gelen top uğultuları, boğucu gecede dalga dalga yayılıyordu. Loublia uyuyan arkadaşının önünde durdu, uzun uzun seyretti, sonra Suzane'a döndü:

— Yatağına götürelim, çok yorgun, dedi.

Suzanne bana döndü, özür dilermiş gibi:

— Bütün gün çalıştık, dedi, ölesiye yorgunuz. Gündüzleri askerlerin işini görüyoruz, akşamları da saat sekizle oniki arasında subaylar geliyor. Nefes alacak bir dakikamız yok.

Bunları, yaptığı «iş» gayet normal bir şeymiş gibi alabildiğine kayıtsız bir tavırla söylüyordu. İfadesinde bir tiksinti bile hissedilmiyordu. Konuşurken ayağa kalkmış, uyuyan kızı kaldırmak için Loublia'ya yardım ediyordu. Kız, ayakları yere değer değmez uyandı ve acı çekiyormuş gibi inledi. Sonra kendini tamamen arkadaşlarının kollarına bırakmış -âdeta uzanmış- halde merdivenleri çıktı. Bir süre sonra ayak sesleri ve kızın iniltisi, kapanan kapının arkasında kayboldu.

Yalmz kalmıştım .Tavana asılı gaz lambası tütüyordu. Kalktım, lambayı ayarlamaya çalıştım ama, alev titremeye, eşyaların ve şişelerin gölgesini duvarlarda oynatmaya devam etti. O anda yapılacak en uygun şey, çıkıp gitmek

olacaktı herhalde. Divana oturmuştum, gözüm kapıdaydı. İçten içe, bu evde kalmakla haksızlık ettiğimi hissediyordum. Loublia ile Suzanne dönmeden gitsem iyi olacaktı. Birden arkamdan Suzanne'ın sesini duydum. «Sizi bulamazsam diye korktum» diyordu. Sessizce inmişti aşağıya, şişelerle bardakları düzeltiyordu. Sonra gelip yanıma oturdu. Yüzünü pudralamıştı, şimdi daha da solgun görünüyordu Soroca'da daha çok kalıp kalmayacağımı sordu.

— Bilmem, diye cevap verdim. Belki iki gün, belki üç gün. Odessa cephesine gidiyorum, ama yakında döneceğim.

— Almanlar Odessa'yı alabilecekler mi dersiniz?

— Almanların ne yaptığı umurumda değil, diye cevap verdim.

— Keşke ben de ayni şeyi söyleyebilseydim, dedi Suzanne.

— Ah, özür dilerim Suzanne. Maksadım...

Sıkıntılı bir sessizlikten sonra ilave ettim:

— Almanlar ne yapsalar faydasız. Zafere ulaşmak için başka şeyler lâzım

Suzanne:

— Biliyor musunuz zaferi kim kazanacak? dedi. Size kalırsa ya almanlar, ya ingilizler, ya da ruslar kazanacak değil mi? Hayır! zafer bizim olacak. Loublia, Zoé, Marica, ben ve bizim gibiler kazanacağız zaferi. Zafer orospuların olacak!

— Susun! dedim.

Suzanne bağırırcasına tekrarladı:

— Zafer orospularındır! Sonra sessizce gülmeye başladı. Titrek bir sesle, ürkek bir kız çocuğu sesiyle sordu:

— Bizi eve gönderirler mi dersiniz?

— Neden göndermesinler? Bunun gibi başka bir eve göndermelerinden mi korkuyorsunuz?

— Yoo, hayır! Yirmi gün böyle çalıştıktan sonra biz artık hiçbir işe yaramayız. Bizden öncekileri görmüştüm..

Birden sustu. Baktım, dudakları titriyordu. O gün kırk üç asker ile altı subaya «hizmet etmişti». Yeniden gülmeye başladı. Bu hayata tahammül edemiyordu artık. Sadece duyduğu tiksintiden değildi bu, bir de beden yorgunluğu vardı. «Yalnız tiksinti değil ki?» diye tekrarladı

gülümseyerek. Bu gülüş yüreğime dokunuyordu: kendini haklı çıkarmaya çalışır gibiydi. Her anlama çekilebilecek gülümseyişinde belki kendini haklı göstermek isteğinden başka birşey, gizli birşey daha vardı. Kendisinden evvelkilerin, Loublia, Zoé ve Marica'dan öncekilerin bu evden ayrılırken ne halde olduklarını anlatıyordu:

— Öyle perişandılar ki, artık kadına değil paçavraya benziyorlardı.

Küçük bavullarıyla, koltuklarının altına sıkıştırdıkları paket ve çıkınlarla evden ayrılırken görmüştü onları. Makineli tüfekli iki SS, kızları, Allah bilir nereye götürmek için bir kamyona bindirmişti.

— Eve dönmek istiyorum, dedi Suzanne. Ah! bir eve dönebilsem!

Lamba iyiden iyiye tütmeye başlamış, yağlı gaz kokusu yayılmıştı odaya. Suzanne'ın elini avuçlarımda haffiçe sıkıyordum. Ürkek bir kuşa benziyordu bu el. Gece, kapının önünde bekleyen hasta bir hayvan gibi soluyor, sıcak nefesi, yaprakların hışırtısı ve nehrin fısıltısıyla beraber odaya doluyordu.

— Bizden öncekileri buradan çıkarlarken gördüm, diye devam etti Suzanne. Hayalete dönmüşlerdi.

Odanın alacakaranlığında öyle sessizce, uzun süre oturduk. Yüreğime acı bir hüzün dolduğunu hissediyordum. Kendi sözlerime de güvenim kalmamıştı artık. Sahteydi sözlerim, kötüydü. Sessizliğimiz bile sahte ve kötü gibi geliyordu bana.

— Allahaısmarladık Suzanne, dedim usulca.

— Yukarı çıkmak istemez misiniz? diye sordu.

Kapıya yöneldim:

— Çok geç oldu, dedim. Allahaısmarladık, Suzanne.

— Güle güle, diye cevap verdi gülümseyerek.

O zavallı gülüş kapının eşiğinde pırıldarken çıktım. Gök yıldızlarla doluydu.

Uzun bir sessizlikten sonra Louise «zavallı kızlardan bir daha haber almadınız mı?» diye sordu.

— İki gün sonra hepsini götürdüklerini biliyorum, dedim. Her yirmi günde bir, almanlar yeni kızlar getiriyorlardı. Genelevden çıkanları bir kamyona doldurup ne-

hiç doğru götürüyorlardı. Schenk sonradan bana, «bunlara acımaya değmez» demişti. «Artık hiçbir işe yaramazlar çünkü. Zaten hepsi yahudi».

Ilse sordu:

— Kurşuna dizileceklerini biliyorlar mıydı?

— Evet, biliyorlardı. Kurşuna dizileceğiz diye korkudan titriyorlardı. Biliyorlardı elbet. Soroca'da bilmeyen yoktu ki.

Louise ve Ilse ile beraber lokantadan çıktığımız zaman gökyüzü camgözlere benzeyen ölü ve soğuk ışıklı yıldızlarla dolmuştu. İstasyondan trenlerin boğuk ıslık sesleri geliyordu. Cilâlı gibi pırıl pırıl gökyüzünde ilk baharın soğuk ayı yavaş yavaş yükseliyor, evler, ağaçlar, cıvık ve yapışkan bir maddeden yapılmış gibi görünüyordu. Nehir tarafından doğru, ağaçlar arasından bir kuş ötüşü duyuluyordu. Issız bir sokaktan nehire indik ve su kenarındaki yamaca oturduk.

Karanlıkta su, çıplak ayakların otlar üzerinde çıkardığı sesi andıran bir sesle akıyordu. Ayın soluk ışığıyla yavaş yavaş aydınlanan bir ağacın dalları arasından bir kuş daha ötmeye başladı. Uzaktaki yakındaki bütün öteki kuşlar cevap verdiler. Koca bir kuş, sessizce süzülüp ağaçların üstünden geçti, suya değecek kadar alçaldı, ağır kararsız bir uçuşla nehiri geçip gitti. Roma'da Regina Coeli cezaevindeki o yaz gecesini hatırladım. Bir kuş sürüsü gelip cezaevinin damına konmuştu. Hepsi birden ötüyordu kuşların. Muhakak Janicule'ün ağaçlarından havalanıp buraya gelmişlerdi. Yuvaları Tasso'nun meşesindedir, diye düşünmüştüm. Yuvalarını Tasso'nun meşesine yapmışlardır, diye düşünüp ağlamaya başlamıştım. Ağlamaktan utanıyordum ama, uzun süre cezaevinde kaldıktan sonra, insanın gururunun gözyaşlarına yenik düşmesi, yalnızlığını unutması için bir kuş ötüşü bile kâfi geliyor.

— Ah, Louise! dedim ve gayriihtiyari Louise'in elini avuçlarıma alıp sıktım.

Louise yavaşça elini çekti, kızarak değil, hayretle baktı yüzüme. Beklemediği bir hareket şaşırtmıştı onu. Bu acı okşayıştan kaçtığı için belki de esef duyuyordu. Soroca genelevindeki Suzanne'ın avucuma bıraktığı o küçük ve terli eli hatırladığımı söylemek isterdim Louise'e. Berlin

metrosunun arabalarından birinde, bir rus işçi kızının gizlice sıktığım elini, asit yanıklarından şahrem şahrem yarılmış o kaba ve sert eli de hatırlamıştım. Soroca'daki genelevde, divanın üstünde, Suzanne adındaki o zavallı yahudi kızının yanında oturuyor sanmıştım kendimi. İçimde Louise için, Louise Louise von Preussen için. Hohenzollern İmparatorluk Prensesi Louise için büyük bir merhamet duygusu doğuyordu. Kuşlar etrafımızda, ayın karanlık ışığında şakıyıp duruyorlardı. Yanımdaki kadınlar susuyor ve nehirin, iki yamaç arasından buğulu bir ışıltılya akıp gidişini seyrediyorlardı.

Louise, Potsdam aksanlı fransızcasıyla:

— Kadın oluşuma çok acıyorum, diye fısıldadı.

XVI

ÇIPLAK ADAMLAR

Laponya Valisi Kaarlo Hillila kadehini kaldırdı **Malianne!** dedi. Valinin, Laponya'nın başkenti Rovaniemi'de kuzey kutup çemberi üstüne inşa edilmiş sarayında akşam yemeğindeydik.

— Kutup çemberi tam masanın altından, ayaklarımızın arasından geçiyor, dedi Kaarlo Hillila.

İspanya'nın Finlandiya elçisi Kont Augustin de Foxà eğilip masanın altına baktı. Herkes bastı kahkahayı. De Foxà bozulmuştu, dişlerinin arasından usulca -Allahın belası sarhoşlar! dediğini duydum. Gerçekten de herkes sarhoştu. Yüzler sapsarı olmuş, alınlar ter içinde kalmış, gözler garip bir şekilde parlamaya başlamış, bakışlar sabitleşmişti. Alkol her zaman finlilerin gözlerine sedef parıltıları verir. De Foxà'yı ikaz ediyordum: -Augustin çok içiyorsun. O da kabul ediyordu- Hakkın var çok içiyorum, ama bu kadeh son. Sonra kadehini kaldırıp kendisine **Malianne** diyen Olavi Koskinen'e direnmeye çalışıyordu: -Hayır teşekkür ederim, artık içmeyeceğim. Vali ters ters bakıyor- Nasıl? diyordu, şerefimize içmeyi kabul etmiyor musunuz? De Foxà'nm kulağına eğiliyordum. -Allahaşkına Augustin, ihtiyatsızlık etme! Herşeye evet diyeceksin. Allahaşkına evet de!

De Foxà evet diyordu; hep evet diyor, ikide bir de kadehini kaldırıyordu: **Malianne!** Yüzü kıpkırmızı olmuştu, alnı terden sırılsıklamdı. Gözleri, buğulanmış gözlük camlarının ardından şaşkın şaşkın bakıyordu. De Foxà'ya bakarak «Allahtan ümit kesmemeli» diye düşünüyordum. Vakit geceyarısına yaklaşmış olmalıydı. Güneş, yüzünde sisten ince bir peçe, ipek kağıdına sarılmış bir portakal gi-

bi parlıyordu ufukta. Kuzeyin hayal gibi ışığı bir buz parçası keskinliği ile pencerelerden giriyor, ultramodern Finlandiye stilindeki muazzam salonu aydınlatıyordu. Bir ameliyathaneye benzeyen salonun tavam alçaktı, duvarlar bembeyaz boyalıydı, zemin de pembe kayın ağacından yapılmış parkeydi. Akşam saat altıdan beri işte bu salonda, sofra başında oturuyorduk. İnce, uzun, dörtköşe büyük pencereler, geniş Kemi ve Ounas vadisine, Ounas-Vara'nın yeşilliklerle kaplı ufkuna açılıyordu. Duvarlarda finli çobanlarla köylülerin kaba tezgâhlarda dokudukları **ryya'**lar, yani duvar halıları, isveçli Schjöldebrand ve Aveelen ile fransız Vikont de Beaumont'un ıstampaları vardı. Özellikle üstüne yeşil, gri, pembe ve siyah renklerle ağaçlar, ren geyikleri, oklar, yaylar işlenmiş çok değerli bir **ryya** dikkati çekiyordu. Yine az bulunur cinsten başka bir **ryya**'nın hakim renkleri ise beyaz, pembe, yeşil ve kahverengiydi. Istampalar Ostrobotniya ile Laponya'mn, Oulu'dan, Kemi'den, Ounas'tan görünüşlerini canlandırıyordu. Törne limam ile Tori do Rovaniemi manzaraları da vardı. Onsekizinci yüzyılın sonu ile ondokuzuncu yüzyılın başlarında Schjöldebrand, Aveelen ve Vikont de Beaumont bu şahane resimleri bakır üstüne işledikleri tarihlerde, bugünkü başkent Rovaniemi finlandiyalı çiftçiler, Laponya'lı balıkçılar ve ren geyiği çobanlarıyla dolu büyükçe bir köydü. Köyün çam kütüğünden yapılmış evlerinin etrafı çitlerle çevriliydi. Evler Tori'nin, mezarlığın ve kurşuni boyalı tahtadan yapılmış sevimli bir kilisenin etrafını çevreliyordu. Bassi adındaki bir italyamn eseri olan kilise, aslı İsveç'ten gelen neo-klasik stilde inşa edilmiş, fakat XV Louis Fransası ile Katerine Rusyasının etkisinden de uzak kalmamıştı. Ayni kompozisyonu Laponya ve kuzey Ostrobotnia'dan gelen fin çiftçilerinin eski evlerini süsleyen mobilyalarda da bulmak mümkündür.

Salonda pencerelerin arasına ve kapıların üstüne eski silahların, puukko'ların koleksiyonları asılmıştı. Kesici demir kısmı oymalı, kemikten kabzaları kısa ve yumuşak tüylü ren geyiği derisiyle kaplanmış kamalardı bu **puukko**'lar. O gece de oradaki davetlilerin hepsinin belinde bir puukko asılıydı.

Vali, masanın baş tarafında beyaz ayı postuyla kaplı

bir sandalyede oturuyordu. Ben -Allah bilir neden -Valinin sağındaydım. Augustin de Foxà ise -Allah bilir neden- Vali'nin soluna oturtulmuştu. Ateş püskürüyordu de Foxà:

— Kendim için kızmıyorum, anlıyor musun? diyordu. İspanya namına sinirleniyorum.

Titu Michailesco sarhoştu, de Foxà'ya güya soruyordu:

— İspanyalar adına, İspanyaların adına kızıyorsun değil mi?

Ben yatıştırmaya çalışıyordum:

— Ne yapayım, kabahat benim değil ki?

— İyi ama sen İtalya'nın resmi temsilcisi değilsin, nasıl sağma oturtur seni?

— O da İtalyaları temsil ediyor canım, öyle değil mi Malaparte? Sen İtalyaların temsilcisisin!

De Foxà bütün bütün sinirleniyor, tersliyordu:

— Kes sesini!

Sarhoş konuşmalarına bayılırım. Michailesco ile de Foxà'nın sarhoşların merasimli, kesik kesik cümleli konuşmalarını eğlenerek dinliyordum.

— Aldırma be yahu, diyordu Michailesco, Vali solaktır.

— Haydi camm, solak filan değil ama şaşı, diye cevap veriyordu de Foxà.

— Haa, bak şaşıysa o zaman iş değişir. Bunu protesto etmelisin.

De Foxà işkilleniyordu:

— Ne demek yani? Beni soluna oturtmak için mahsus mu şaşı bakıyor?

— Tabii ya, mahsus şaşı bakıyor, diye kışkırtıyordu Michailesco.

İspanya Elçisi Kont Augustin de Foxà, Laponya Valisi Kaarlo Hillila'ya dönüyordu:

— Sayın vali, sizin solunuza oturmuş olduğuma dikkatinizi çekerim. Benim yerim değil burası!

Vali şaşırıyordu:

— Efendim? Kendi yerinize oturmuyor musunuz?

De Foxà hafiften eğilerek:

— Sayın Vali, diyordu, size göre Malaparte'nin yerine oturmuş olmam gerekmez mi?

Vali hayretle de Foxà'ya bakıyor, sonra bana dönüp soruyordu:

— Nasıl? yer değiştirmek mi istiyorsunuz?

— Ne münasebet! diye cevap veriyordum. Benim yerim iyi.

Vali muzaffer bir edayla de Foxà'ya dönüyordu:

— Gördünüz mü? Malaparte yerinden memnun.

Michailesco, de Foxà'ya soruyordu:

— Azizim Augustin, sayın vali hem sağ, hem de sol elini kullanıyor görüyor musun?

— Haklısın, diyordu de Foxà, ben farketmemişim.

Yüzü kıpkırmızı oluyor, peçetesiyle gözlüklerini temizliyordu.

Augistin'e azarlarcasına, «Çok içtin!» diyorum. İçini çekerek cevap veriyordu: «Maalesef öyle.»

Altı saatten beri masadaydık. Kemi'nin küçük kırmızı istakozları **krapula**'lardan sonra, nefis İsveç ordövrleri havyar, siika ve tütsülenmiş balıktan sonra, ren geyiği kızırtması ve fırınlanmış ayı paçasından sonra, üstüne şeker serpilmiş hıyarlardan da sonra, masanın sisli ufkunda -Chateau Lafite ve Moselle şarabı şişeleriyle Snap şişeleri arasında- kendi şafak rengi seması içinde «konyak» doğdu. Hepimiz oturuyorduk. Fin sofralarının konyak saatinde hüküm süren derin sesizlik içinde hareketsiz duruyor, sabit bakışlarla birbirimize bakıyor, kutsal sessizliği sadece bir tek kelimeyle bozuyorduk: **Malianne!**

Yemeği bitirmiştik ama, Vali Kaarlo Hillia'nın birşeyler çiğneyen çeneleri boğuk, adeta tehdid edici sesler çıkarmaya devam ediyordu. Bu Kaarlo Hillila otuzunu ya geçmiş ya geçmemiş, kısa boylu, kısık boyunlu başı omuzlarının arasına gömülmüş gibi bir adamdı. Kocaman parmaklarını, atletik omuzlarını, adaleli kısa kollarını seyrediyordum. Daracık alnının, ağır kırmızı göz kapaklarının altında ufak, şehla gözleri vardı. Saçları koyu sarı ve kıvırcıktı, kısacık kesilmişti, olsa olsa bir tırnak boyu uzunluğundaydı. Şiş, çatlak ve morarmış dudakları vardı. Başını eğip çenesini göğsüne doğru kısarak konuşuyor, arada bir alttan bir bakışla dudaklarını büzüyordu. Göz-

lerinin kurnaz, vahşi ve sert bakışına hiddetli ve zalim bir ifade karışmıştı.

— Himmler bir dâhidir! dedi Hillila masaya yumruğunu vurarak.

Daha o sabah Himmler ile dört saatlik bir görüşme yapmıştı ve bu yüzden pek gururlanıyordu.

— Heil Himmler! dedi de Foxà kadehini kaldırarak.

Hillila tekrarladı:

— Heil Himmler!

Sonra azarlayan bakışlarını yüzüme dikerek ilave etti:

— Ona tesadüf ettiğiniz, kendisiyle konuştuğunuz halde kim olduğunu anlamadığınıza mı inandırmak istiyorsunuz bizi?

— Tekrar söylüyorum, dedim, karşımdakinin Himmler olduğunu bilmiyordum.

Birkaç gün önce bir akşam, Pohjanhovi Otelinin holünde, bir grup alman subayı tam asansörün önünde duruyordu. Asansörün kapısında Hitler üniforması giymiş, yüzü Strawinsky'ye benzeyen bir adam vardı. Çıkık elmacık kemikleriyle moğolları hatırlatıyor, kalın gözlük camlarının ardından bakan miyop gözleri, akvaryumdaki balıkların gözlerini akla getiriyordu. Zalim ve anlaşılmaz ifadeli tuhaf bir yüzü vardı. Bağıra bağıra konuşuyor ve gülüyordu. Bir ara, tam asansörün demir parmaklıklı kapısını kapatmıştı ve düğmeye basıyordu ki, koşarak ben yetiştim. Subayların arasından geçip parmaklıklı kapıyı açtım ve kimsenin mani olmasına vakit bırakmadan asansöre girdim. Hitler üniformalı adam beni itmek ister gibi bir hareket yapmıştı, şaşırdım, ben de ona ayni şeyi yapıp kapıyı kapattım ve düğmeye bastım. İşte bir demir kafeste Himmler ile başbaşa kalışım böyle oldu. Yüzüme şaşkınlıkla, belki de hiddetle bakıyordu. Rengi soluktu, hali bana endişeli gibi göründü. Kafesin bir köşesine sığınmış, âni bir hücumu önlemek ister gibi iki elini ileriye doğru uzatmıştı. Sık sık nefes alıyor, balık gözlerini üstümden ayırmıyordu. Ben de hayretle ona bakıyordum. Asansörün camları arasından, subayların, peşlerinde Gestapolar olduğu halde, süratle merdivenleri çıktıklarını farkettim. Telâşlarından, sahanlıklarda birbirlerine çarpıyor-

lardı. Himmler'e dönüp gülümseyerek, hangi kata çıktığını sormadan düğmeye bastığım için özür diledim. O da gülümsedi «üçüncü kata» dedi. Biraz rahatlamış gibiydi.

— Ben de üçüncü kata çıkıyorum, dedim.

Üçüncü katta durduk, kapıyı açtım ve geçmesi için yol verdim. Fakat Himmler eğildi, nazik bir tavırla bana yol verdi. Asansörden subaylarla Gestapoların şaşkın bakışları arasında ,önce ben çıktım. Odama geldim, daha yatağa yeni giriyordum ki, bir SS çaldı kapımı. Himmler bir kadeh punç içmek için beni dairesine davet ediyordu. «Himmler mi? **Perkele!**» **Perkele** fincede pek ağza alınmaması gereken bir kelimedir, «şeytan alsın!» demektir. Himmler mi? Peki ne istiyordu benden? Nereden tamyordu beni? Himmler'in asansörde gördüğüm adam olabileceği aklımın köşesinden bile geçmiyordu. Himmler ile görüşmek, uykumu feda etmek olacaktı. Hem bir davetti bu, emir değildi ki? SS'e Himmler'in davetine teşekkür ettiğimi, ölesiye yorgun olduğumu, yattığımı söylememesini ve benim yerime kendisinden özür dilemesini rica ettim. Beş dakika sonra, kapıya bir daha vuruldu. Bu defa gelen bir Gestapo idi, Himmler'den bir şişe konyak getirmişti bana. İki kadeh çıkardım ve Gestapoyu da benimle beraber içmeye davet ettim.

— Prosit! dedim.

— **Heil Hitler!** dedi.

— **Ein Liter!** (Alaylı bir anlamda bir litre) diye cevap verdim.

Koridor Gestapo ajanları tarafından gözaltına alınmıştı, otel makineli tüfekli SS'lerle çevriliydi.

Prosit! dedim bir kere daha.

— **Heil Hitler!** dedi Gestapo.

— **Ein Liter!** diye cevap verdim.

Ertesi sabah otel müdürü odayı boşaltmamı rica etti ve beni birinci katta koridorun nihayetindeki iki kişilik bir odaya indirdi. Öteki yatakta bir Gestapo yatıyordu.

Dostum Jakko Leppo düşman gbi yüzüme bakarak

— Mahsus tammamış gibi yapmışsınsır, dedi.

— Himmler'in hiç görmemiştim, nereden tamyacaktım?

— Himmler olağanüstü bir insandır, son derece ilgi çekicidir, davetini kabul etmeliydin.

— Himmler, kendisi ile hiçbir şey yapmak istemediğim bir insan, diye cevap verdim.

— Haksızsınız, dedi Vali. Ben de kendisini tanımadan önce, dehşet verici bir insan sanırdım onu. Bir elinde tabanca, bir elinde kamçıyla hayal ederdim. Kendisi ile dört saat konuştuktan sonra Himmler'in olağanüstü kültür sahibi, bir sanatçı, gerçek bir sanatçı olduğunu, bütün insanî duygulara açık, soylu bir ruha sahip bulunduğunu anladım. Hattâ daha fazlasını söyleyebilirim : çok hassas bir insan. (Evet Vali aynen böyle söyledi çok hassas bir insan) Onu tanıdıktan, kendisiyle dört saat konuştuktan sonra şimdi resmini yapacak olsam, sağ elinde İncil, sol elinde dua kitabıyla gösteririm. (Aynen böyle dedi vali sağ elinde İncil, sol elinde dua kitabı) ve yumruğunu masaya vurdu.

De Foxà, Michailesco ve ben gülümsemekten kendimizi alamadık, de Foxà bana dönüp sordu

— Asansörde karşılaştığınızda ne vardı elinde? Kamçıyla tabanca mı, İncil'le dua kitabı mı?

— Hiçbir şey yoktu, dedim.

— Öyleyse o adam Himmler değilmiş, başkasıymış, dedi de Foxà gayet ciddi bir sesle.

Vali yumruğunu masaya indirdi

— İncil ve dua kitabı diyorum!

— Mahsus tanımıyormuş gibi yaptın değil mi? dedi dostum Jaakko Leppo, Himmler olduğunu bal gibi biliyordun.

Vali atıldı

— Büyük bir tehlike atlatmışsınız. Yardımcıları bir suikasttan korkup üstünüze ateş açabilirlerdi.

— Başına iş açılabilirdi, dedi Jaakko Leppo.

De Foxà kadehini kaldırdı

— Malianne!

Hep bir ağızdan cevap verdiler :

— Malianne!

Davetliler dimdik oturuyorlardı, sandalyelerinin arkalığına kaskatı yaslanmışlardı, kuvvetli bir rüzgâra tutulmuşlar gibi başlarını sallayıp duruyorlardı. Konyak koku-

su yayılmıştı odaya: keskin, sert bir koku. Jaakko Leppo, donuk gözlerinde düşmanca bir parıltıyla de Foxàya, Michailesco'ya ve bana bakıyordu. **Malianne!** diyordu Vali Kaarlo Hillila kadehini kaldırarak. Ötekiler koro halinde cevap veriyorlardı **Malianne!**

Geniş pencerelerden Kemi ve Ounas vadilerinin umutsuz, ıssız ve yürek sıkıcı manzarasını seyrediyordum. Göklerin, suların ve ormanların harikulade şeffaf bir manzarası vardı gözlerimin önünde, **Tunturit** denen ağaçlı tepelerin aralarında kutup nehirlerinin menderesleri, gölleri, bataklıkları saklayan **tunturit**lerin- ötesinde, kuzeyin göz kamaştırıcı ışığı ile yamp kavrulan menekşe rengi, berrak ve geniş ufuk uzamyordu. Bu bomboş ve alabildiğine yüksek gökyüzünü, sular ve yaprakların serin parlaklığı üstüne asılmış gibi duran ve manzarası insamn ruhunu sıkan bu ışık uçurumunu seyrediyordum. Bir hayalete benzeyen manzarasımn bütün esrarı, gök yüzünün renginden geliyordu. Tepemizde asılı gibi duran bu buz gibi çölde anormal beyazlıktaki bir ışıkla, -alçının ölü ve soğuk ışığıyla- yanan bu ıssızlık, manzaraya esrarlı havasını veriyordu. Güneşin soluk yuvarlağı gökte, dümdüz ve bembeyaz bir duvara yapışmış gibi duruyor, altında ağaçlar, taşlar, otlar ve sular, yıvışık, yapışkan bir sıvı içinde yüzüyordu. Kuzeyin gözkamaştırıcı, hayali, alçı beyazı rengindeki ışığıydı bu sıvı. Bu hareketsiz ihtişam içinde insanın yüzü, alçıdan yapılmış, kör ve dilsiz bir maskeydi sanki: Chirico'nun bazı kahramanlarımn yumurta kafalarına benzeyen gözsüz, dudaksız, burunsuz, şekilsiz dümdüz bir alçı maske...

Davetlilerin, pencerelerden giren göz kamaştırıcı ışığın buz gibi rengiyle aydınlanmış yüzlerinde, bir parçacık gölge izi kalmıştı bakışlarda, göz kapağının altında, gözkapağıyla kaşın birleştiği noktadaki çukurda sadece bir damlacık mavilikti bu gölge. Kuzey ışığı, gözlerden başka heryerde hayat belirtilerini bütün insani görünüşleri silmiş, yoketmişti. İnsana ölü görünüşü verir kuzey ışığı. Gülümseyerek Valiye döndüm, kendisinin ve misafirlerin yüzlerimin, bana Rovaniemi'ye geldiğim gece gördüğüm uyuyan askerlerin çehrelerini hatırlattığını söyledim. Askerler yerde, samanlar üstünde uyuyorlardı. Alçı surat-

lı insanlar. Uyuyan bu insanların tek hassas noktaları gözleriydi. Beyaz ışık, bu noktalara usulca, hafifçe dokunuyor, dokunduğu yeri ılık bir kuş yuvası haline getiriyor, bir damlacık gölge yapıyordu: minicik bir damla halinde mavi bir gölge. Yüzlerdeki tek canlı şey bu gölge damlacığı idi.

— Yumurta biçimi surat mı? Benim yüzümde mi yumurta gibi? diye sordu Vali.

Ağzına, burnuna, gözlerine dokunuyor, şaşkın şaşkın yüzüme bakıyordu. Ötekiler de hayret ve endişeyle bana bakıyor, bir yandan da yüzlerini yokluyorlardı. O zaman, Petsamo yolundaki Sodankyla'da gördüklerimi anlatmaya başladım. Sakin bir gecede gelmiştim Sodankyla'ya. Gökyüzü bembeyazdı; ağaçlar, evler, tepeler, herşey alçıdan yapılmışa benziyordu. Gece güneşi kirpiksiz, ışıl ışıl bir göz gibi bakıyordu. Bir ara Ivalo yolundan doğru bir cankurtaran arabası geldiğini gördüm. Cankurtaran, hastane haline getirilen posta binasının karşısındaki küçük otelin önünde durdu. Baştan ayağa beyazlar giymiş hemşireler (ah, o keten önlüklerin beyazı!) cankurtaranın içinden sedyeleri çıkarıp çimenlerin üzerine yanyana dizdiler. Çimenler de beyazdı ama, mavimsi ve şeffaf bir buğuyla örtülmüştü. Sedyeler üstüne ağır, hareketsiz, donmuş, alçı heykeller yatırılmıştı başları yumurta biçimi, gözsüz, burunsuz, ağızsız heykeller. Suratlar aynen yumurta gibi dümdüzdü.

— Heykel mi? diye sordu Vali. Yani sahici alçı heykeller mi demek istiyorsunuz? Heykelleri mi cankurtaranla hastaneye taşıyorlardı?

— Evet, heykelleri diye cevap verdim. Sonra birden kurşuni bir bulut kapladı gökyüzünü. Aniden bastıran bu loşlukta, o zamana kadar bembeyaz ışıkta erimiş olan bütün varlıklar ve nesneler, yerden biter gibi şekillendi etrafımda. Buluttan yağan gölgeler içinde alçı heykeller birden insan şekline döndüler; alçı maskeler de etten yüzler, insan yüzleri yaline geldi. İnsandı bunlar, yaralı askerlerdi. Onlar da bana şaşkın, kararsız gözlerle bakıyorlardı. Herhalde ben de gözlerinin önünde aniden alçı heykelden canlı insan haline gelmiş, etten gölgeden yapılmış basbayağı bir insan olmuştum.

Vali hayret ve endişe dolu bakışlarla beni süzdü ve kadehini kaldırdı : **Malianne.** Ötekiler de hep birden ağzına kadar dolu konyak kadehlerini kaldırdılar **Malianne.**

De Foxà birden koluma sarıldı :

— Ne yapıyor Jaakko, dedi, çıldırdı galiba!

Jaakko Leppo, dimdik sandalyesine oturmuş, başım hafifçe öne doğru uzatmış, yavaş sesle kendi kendine konuşuyordu. Yüzünde bir tek çizgi bile kıpırdamıyor, elini kolunu da oynatmıyordu, fakat gözleri kapkara bir hiddetle doluydu. Sonra sağ elini, ağır ağır yan tarafına indirdi, sapı ren geyiği kemiğinden yapılmış kamayı, **puukko'**yu belinden sıyırdı, kısa, şişman kolunu birden havaya kaldırdı tam karşısında oturan Michailesco'ya bakıyordu. Herkes birden Jaakko Leppo'yu taklid edip kamalarını çektiler.

— Hayır, hayır! böyle olmaz! dedi Vali. O da **puukko'**sunu çekip ayı avcılarının jestini tekrarladı.

— Anlıyorum, dedi Michailesco, tam kalbe vurulacak. Ama yüzü de sapsarı olmuştu.

— Böyle işte tam kalbe diyc doğruladı Vali.

— Ayı hemen yere yıkılır tabii, dedi Michailesco.

Jaakko Leppo itiraz etti :

— Hayır hemen yıkılmaz. Birkaç adım atar, sonra sallanır ve yıkılır.: Ne şahane bir andır bu!

De Foxà kolumu sıkıp kulağıma fısıldadı

— Ölesiye sarhoş bunlar, korkmaya başladım.

— Allahaşkına korktuğunu belli etme! Korktuğunu farkederlerse gücenebilirler. Kötü insan değillerdir ama, içinde çocuk gibi olurlar.

— Anladık, kötü değiller çocuklar ama, ben çocuklardan korkuyorum.

— Korkmadığını göstermek için kuvvetli bir sesle **Malianne** demelisin, sonra gözlerinin içine bakarak kadehini bir dikişte boşaltmalısın.

— Yapamam, dedi de Foxà. Bir kadeh daha içtim mi, mahvoldum demektir.

— Aman, Allahaşkına sarhoş olma; İspanyolların sarhoşluğu tehlikelidir.

Finlandiyalı binbaşı von Hartmann de Foxà'ya ispanyolca hitap ederek :

— Senyor Elçi, dedi İspanya'da iç savaş sırasında, Tercio'daki arkadaşlarıma **puukko** oyununu öğretmiştim. Size de öğreteyim mi Senyor Elçi?

— Öğrenmem gerektiğini sanmıyorum, diye cevap verdi de Foxà endişeli bir sesle.

Öğrenimini Pinerolo Süvari Okulunda yapan ve iç savaşta Franco'nun ordusunda savaşan binbaşı von Hartmann, nazik ve otoriter bir adamdı. Kendisine nezaketle itaat edilmesinden hoşlamrdı.

— İstemiyor musunuz? diye sordu. Ama neden?? Öğrenmeniz **gereken** bir oyun bu bu Senyor Elçi. Bakın böyle işte sol elinizi masaya dayarsınız, parmaklarınızı iyice açarsınız. Sağ elinizle **Puukko'**yu tutup, tek bir vuruşta kamanın çeliğini iki parmağınızın arasına, masaya saplarsınız.

Binbaşı **puukko'**sunu kaldırdı, açık elinin parmakları üzerine indirdi. Kamanın ucu işaret parmağı ile orta parmak arasına, masanın tahtasına saplandı.

— Gördünüz mü nasıl oluyor? dedi von Hartmann.

De Foxà sapsarı olmuştu «**Valgame Dios!**» diye haykırdı. Von Hartmann bıçağı de Foxà'ya uzattı

— Denemek ister misiniz Senyor Elçi?

— Çok isterdim ama parmaklarımı açamam. Tıpkı ördek ayağı gibidir benim parmaklarım.

— Acaip! dedi von Hartmann, gösterin bakayım.

De Foxà hemen ellerini arkasına sakladı

— Değmez, dedi, basit bir yaradılış kusuru. Göstermeye değmez. Parmaklarımı açamıyorum işte.

— Gösterin! diye tekrarladı von Hartmann.

Herkes İspanya Elçisinin ördek ayağına benzeyen parmaklarını görmek için masanın üstünden doğru uzanmıştı. De Foxà ise, ellerini masanın altına mı soksun, cebine mi koysun, arkasına mı saklasın, ne yapacağını şaşırmıştı.

— Demek siz ayağı yüzgeçli hayvanlar cinsindensiniz, dedi Vali **Puukko**'sunu çekerek. Gösterin bize ellerinizi sayın Elçi!

Hep birden kamalarını çekip eğildiler. De Foxà protesto etti

— Ne münasebet! Yüzgeçli hayvanlar cinsinden değ-

lim ben. Yani tamamen değilim demek istiyorum. Parmaklarımın arasında, biraz fazladan deri var, o kadar.

Vali uzun **puukko**'sunu kaldırdı :

— Deriyi kesmeli, dedi. İnsanda kaz ayağı gibi bir el normal değildir.

Von Hartmann şaşırmıştı :

— Kaz ayağı mı? diye sordu. (Göz kenarındaki kırışıklıklara «kaz ayağı» denir.) Bu yaşta olur mu öyle Senyor Elçi? Bakayım gözlerinize.

— Gözlerine mi? diye sordu Vali. Ne var gözlerinde?

— Sizin gözlerinizde de var, dedi de Foxà. Gösterin bakayım gözlerinizi!

Vali şaşkın bir sesle tekrarladı :

— Gözlerim ha?

Herkes eğilmiş Valinin gözlerine bakıyordu.

— **Malianne!** dedi Vali kadehini kaldırarak.

Hep bir ağızdan tekrarladılar :

— **Malianne!**

Vali, de Foxà'ya azarlarmış gibi sordu :

— Bizimle içmek istemiyor musunuz?

De Foxà ayağa kalktı ve ciddi bir sesle

— Sayın Vali, Sayın baylar, dedi, artık içemiyorum, hasta olacağım.

— Hasta mısınız? diye sordu Kaarlo Hillila. Sahiden hasta mısınız? Öyleyse ne duruyorsunuz, içsenize! **Malianne!**

De Foxà kadehini kaldırmadan cevap verdi : **Malianne.**

— İçin, için, dedi Vali, insan hasta oldu mu içmeli.

— Aman dikkat et Augustin, dedim. Sarhoş olmadığını anlarlarsa yandın demektir. Sarhoş olmadığını belli etmemek için içmelisin.

Finlandiyalılarla bir aradayken içmekten başka çare yoktur. Onlarla beraber içmeyen, onlarla beraber sarhoş olmayan, yahut onlardan sadece iki-üç **Malianne**, iki-üç kadeh geride kalan, itimada lâyık değil demektir. Böylelerinin yüzüne herkes şüpheyle bakar.

— Allahaşkına Augustin dikkat et, sarhoş olmadığın anlaşılmasın!

De Foxà içini çekip otururken, Malianne! dedi ve kadehini kaldırdı.

— İçsenize sayın Elçi, dedi Vali.

Augustin gözlerini kapayıp bağırdı:

— **Valgame Dios!** ve ağzına kadar dolu konyak kadehini bir dikişte boşalttı.

Vali boşalan kadehi hemen doldurdu: **Malianne!**

— Malianne! diye tekrarladı de Foxà ve kadehini kaldırdı.

—Aman Augustin sarhoş olma! dedim. İspanyolun sarhoşu korkunç olur. İspanya Elçisi olduğunu unutma.

— Boş ver! **Malianne.**

— İspanyollar içmesini bilmiyorlar, dedi von Hartmann. Madrid kuşatıldığı zaman, Tercio ile ben, üniversitenin önündeyken...

— Neee! diye kesti de Foxà. Biz ispanyollar içmesini bilmezmi mişiz?

— Allahaşkına Augustin İspanya Elçisi olduğunu unutma.

De Foxà yine kadehini kaldırdı: **Suomelle!** dedi. Bu kelime «Finlandiya'nın sıhhatine!» demektir.

— **Arriba Espana!** diye karşılık verdi von Hartmann.

— Aman Augustin dikkat et sarhoş olma!

— Kapa çeneni! **Suomelle!**

— Yaşasın Amerika, diye bağırdı Vali.

De Foxà tekrarladı:

— Yaşasın Amerika!

Koro halinde «yaşasın Amerika!» diye bağırdılar ve kadehleri kaldırdılar.

— Yaşasın Almanya! Yaşasın Hitler! dedi Vali.

De Foxà dikildi:

— Kapa çeneni!

— Yaşasın Mussolini! diye bağırdı Vali.

— Kapa çeneni! dedim gülümseyerek ve kadehimi kaldırdım.

— Sen kapa çeneni! dedi Vali.

Bütün misafirler kadehlerini kaldırıp koro halinde bağırdılar:

— Kapa çeneni!

— Amerika, dedi Vali, Finlandiya'nın büyük dostu-

dur. Amerika'da yüzbinlerce finlandiyalı göçmen var. Bizim ikinci vatanımız Amerika.

— Amerika Finlandiyalıların cennetidir, dedi de Foxà. Avrupalılar öldükleri zaman cennette gitmek isterler, Finlandiyalılar da Amerika'ya.

— Ben öldüğüm zaman Amerika'ya gitmeyeceğim, Finlandiya'da kalacağım, dedi Vali.

Jaakko Leppo ters ters de Foxà'ya baktı.

— Elbette, dedi. Yaşasak da ölsek de Finlandiya'da kalmak isteriz.

Misafirler hep bir ağızdan,

— Tabii, dediler, ölünce Finlandiya'da kalmak isteriz.

— Camm havyar istiyor, dedi Augustin de Foxà.

Vali sordu :

— Efendim? Havyar mı istediniz?

— Pek severim havyarı.

— İspanya'da çok havyar var mı? diye sordu Rovaniemi valisi Olavi Koskinen.

— Bir vakitler rus havyarı vardı, dedi de Foxà.

Valinin kaşları çatıldı :

— Rus havyarı mı?

De Foxà,

— Rus havyarı nefistir. Madrid'de çok beğenilir,

Yüzünü ekşitti vali :

— Rus havyarı iğrenç birşeydir.

— Albay Merikallio rus havyarı hakkında çok hoş bir hikâye anlatmıştı bana, dedi de Foxà.

Jaakko Leppo hatırlattı :

— Albay Merikallio öldü.

De Foxà aldırmadan devam etti :

— Ladoga gölünün kenarında Raikkola ormanındaydık. Finlandiyalı **sisst**'ler ruslara ait bir siperde koyu kurşuni renkteki yağlı bir maddeyle dolu bir kutu bulmuşlar. Bir gün albay Merikallio ilk hatlardaki bir **korsu**'ya girmiş, **sissit**'lerin çizmelerine, soğuktan korunmak için bu yağdan sürdüklerini görmüş. Albay havayı koklamış — Ne biçim bir koku var burada, demiş, balık kokuyor! **Sissit**'lerden biri, — çizmeye sürdüğümüz yağ balık koku-

yor, diye cevap vererek albaya teneke kutuyu göstermiş. Havyar kutusu değilmiymiş meğerse.

Vali küçümseyerek,

— İşte, dedi, rus havyarı ancak çizme yağlamaya yarar.

Tam o sırada bir uşak kapıyı ardına kadar açıp geleni haber verdi :

— General Dietl!

Vali ayağa fırladı, de Foxà'ya döndü :

— Sayın Elçi, dedi, kuzey cephesinin başkomutanı, Narvik kahramanı, alman generali Dietl, davetimi kabul etmekle bana şeref vermiş bulunuyor. Sayın Elçi, general Dietl ile benim evimde karşılaşmanızdan gurur ve mutluluk duyuyorum.

Dışarıdan acaip gürültüler, köpek havlamaları, kedi miyavlamaları ve birtakım homurtular geliyordu. Holde kediler, köpekler, domuzlar birbirine girmişti sanki. Hayretle birbirimize baktık. Derken kapıda general Dietl göründü. Dört ayak üstündeydi general, öyle yürüyordu. Peşinden de yine dört ayak üstü birkaç subay geliyordu. Bu garip alay, havlaya, miyavlaya, homurdana, yemek salonunun ortasına kadar ilerledi, sonra general Dietl iki ayağının üstüne kalktı, dimdik hazırol vaziyetine geçerek elini önce şapkasına götürüp selam verdi, sonra kollarını iki yana açıp, fincedc aksıranlara söylenen ve «çok yaşa!» anlamına gelen kelimeyi haykırdı **Nuha!**

Karşımızda ayakta duran adamın garip halini seyrediyordum. Uzundu, inceydi, hattâ kuruydu general Dietl. Eski zamanların Bavyeralı bir marangozunun baştan savarcasına rendelediği kurumuş bir tahta parçasını hatırlatıyordu. Eski alman heykeltraşlarının tahta üzerine yaptıkları oymaların gotik hatları vardı yüzünde. Pırıl pırıl parlayan çehresinde gözleri hem çocuksu hem vahşiydi, burun delikleri görülmemiş derecede kıllıydı, alnı ve yanakları sayısız incecik kırışıklarla kesik kesikti: eski bir tahtanın çatlakları gibi. Koyu renk, kısa kesilmiş saçlarını, Masaccio'nun tablolarındaki asilzadelerin kahkülleri gibi alnına yapıştırmıştı. Ona hem genç bir oğlan hem bir keşiş havası -yani pek tatsız bir hava- veren şey de

saçlarının bu biçimiydi galiba. Ağzını büzerek gülüşü sevimsizliğini bir kat daha arttırıyordu. Hareketleri âni, kesik kesik ve sinirliydi. Tabiatında marazi bir taraf bulunduğunu, etrafındakilerden hoşlanmadığını ve hoşlanmadıkları tarafından gözetlenmek ve tehdid edilmek endişesi içinde yaşadığını, bu sinirli hareketlerinden anlamak kabildi. Sağ eli yaralıydı; o yaralı elinin sınırlı ve bağımlı hareketleri bile, adamın kendisini tehdid altında, göz altında hissetiğini ve bu yüzden saklamaya çalıştığı birtakım şüpheler içinde yaşadığını açığa vuruyordu. General Dietl yaşlı sayılmazdı, ancak elli yaşında kadar vardı ama, o da Bavyera'dan, ya da Trollerden gelen bütün öteki gençler gibiydi. Bavyera'dan, Trollerden gelip, Laponya'nın vahşi ormanlarında, kuzey kutbunun tundra ve bataklıklarında, Petsamo'dan ve Balıkçılar Adasından Liza kıyılarına ve Alakurti'ye kadar uzanan cephede kaybolmuş bütün öteki gençler gibi general Dietl'in de yüzünde, cildinin yeşil-sarı renginde, kederli ve huzursuz gözlerinde ağır bir çöküntünün izleri vardı. Dünyanın en kuzey ucunda yaşayan bütün insanların tutulduğu, cüzzam gibi bir hastalıktır bu çöküntü; İhtiyarlık hastalığıdır: saçları döker, dişleri çürütür, yüzde derin kırışıklar yapar, canlı insanın vücudunu, çürüyen cesetlerin yeşil-sarı renginc sarar.

Birden bana baktı general Dietl. Gözlerinde müteveklkil ve yumuşak başlı bir hayvanın bakışları vardı. Başka birşey daha gördüm bu umutsuz bakışlarda: ne olduğunu anlayamadığım, fakat beni altüst eden birşey. General Dietl'in genç askerleri, saçları ve dişleri dökülmüş, yüzleri kırış kırış olmuş, burunları kadavra burnu gibi gerilip sivrilmiş **Alpenjager**'leri de ayni gözlerle bakarlardı yüzüme. Laponya'nın karanlık ormanlarında kederli ve düşünceli bir halle başıboş dolaşan alman askerlerinin bakışıydı bu.

General Dietl **«nuha!»** diye bağırdıktan sonra sordu:

— Elsa nerede?

Ufak tefek, zayıf, kibar, bir bebek gibi süslü ve hâlâ bir kız çocuğuna benzeyen Elsa girdi içeri. Valinin kızı Elsa Hillila on sekiz yaşına gelmişti ama, hâlâ bir çocuk görünüşündeydi. Salonun öbür ucundaki bir kapıdan gi-

ren Elsa'nın elinde, üzerine punç kadehleri dizilmiş kocaman bir gümüş tepsi vardı. Yavaş yürüyordu Elsa, pembe kayın ağacından parkenin üstüne küçük küçük adımlar atıyordu. General Dietl'in yanına geldiğinde gayet zarif bir şekilde dizlerini büküp selam verdi «**Yvapaiva**» iyi günler! dedi.

Dietl de eğildi :Yvapaiva. Gümüş tepsiden bir punç kadehi aldı, kaldırdı ve bağırdı : **Nuha!** Mahiyetindeki subaylar da kadehlerini kaldırdılar : **Nuha!** Dietl başını arkaya atıp kadehi bir dikişte boşalttı. Subaylar da ayni rahatlıkla devirdiler kadehleri. Punçun vahşi, yağlı ve tatlı kokusu yayıldı odaya. Ren geyikleri de yağmur altında ayni kokuyu çıkarır, ren geyiği sütünün kokusudur bu.

Gözlerimi yarı kapadım, Yuutuanjoki nehrinin ağzında, göl kenarındaki İnari ormanında sandım kendimi yağmur yağıyor, gökyüzü gözsüz bir yüz gibi, ölü bir yüz sanki. Yağmur otlarda, yapraklarda oradan oraya sıçrayan, yayılıp dağılan bir gürültü çıkarıyor. İhtiyar lapon kadını, piposu dişlerinin arasında, gölün kenarına oturmuş hareketsiz ve duygusuz haliyle yüzüme bakıyor, kılını bile kıpırdatmıyor. Bir ren sürüsü otluyor ağaçların arasında; geyikler başlarını kaldırıp bana bakıyorlar. Zavallı ve umutsuz bir halleri var hayvanların; ölülerin esrarlı bakışını görüyorum gözlerinde. Yağmurlu havaya ren geyiği sütünün kokusu yayılıyor. Yüzleri, sineklerden korunmak için incecik bir fileyle örtülü, elleri ren geyiği derisinden eldivenlerin muhafazasında bir grup alman askeri, gölün kenarındaki ağaçların altına oturmuş. Onların bakışları da zavallı ve umutsuz, ölülerin esrarlı bakışı var gözlerinde.

General Dietl Elsa'yı belinden yakalayıp, bir vals havası ile salonda dönerken, davetliler de hep bir ağızdan ayni şarkıyı söylemeye başladılar. Bir yandan da ellerini çırpıyor, **puukko**'ların saplarını ve **Alpenjager** kamalarını kadehlere vurarak tempo tutuyorlardı. Pencerenin yanında ayakta duran birkaç genç subay sessizce bu sahneyi seyrediyordu. Derken subaylardan biri başını bana doğru çevirdi ve görmeden yüzüme baktı Prens Frederic Windischgraetz'i derhal tanıdım. Uzaktan gülerek seslendim:

Friki! Kimin çağırdığını anlamak için etrafına bakındı. O kadar eski ve o kadar uzak hatıralar arasında kimin sesi çağırabilirdi onu? Şimdi karşımda gördüğüm insan bir ihtiyardı, Roma'daki, Floransa'daki, Forte dei Marmi'deki genç Friki değildi ama, yine de eski zarifliğinden bir şeyler kalmıştı halinde. Fakat bu zariflikte şimdi kokuşmuş bir taraf vardı; yüzü görünmez beyaz bir peçeyle örtülmüş gibiydi. Kadehini kaldırdı Friki, dudaklarından bir kelime çıktı : **Nuha!** ve içmek için başını arkaya attı. Bu hareketiyle yüz kemiklerini farkettim, deriden fırlayacak gibiydi kemikler. Seyrelmiş saçlarının arasından başının cildi bembeyaz görünüyordu, alnının ölü derisi ise kıpkırmızıydı. Onun da saçları dökülüyor, onun da dişleri sallanıyordu. Balmumu rengindeki kulaklarının arkasından aşağı doğru inen ense çizgisine baktım, nahif, nazik bir çocuk boynu, bir ihtiyarın incelmiş boynuydu bu. Bardağı masaya bırakırken ellerinin titrediğini farkettim. Friki'nin gözlerine yirmibeş yaşındayken ölülerin esrarlı bakışı gelmişti.

Frederic'e usulca yaklaşıp seslendim: Friki! Frederic döndü ve beni yavaş yavaş tanıdı. Onun için ben, boğulmuş bir insan gibiydim ve derinlerden yüzeye doğru tanınmaz hale gelmiş bir çehreyle ağır ağır çıkıyordum. Evet, yavaş yavaş tanıyordu beni Frederic. Değişmiş yüzüme, bezgin ağzıma, ağarmış bakışlarıma bakıyor, kederle inceliyordu beni. Nihayet sessizce elimi sıktı. Uzun süre gülümseyerek bakıştık. O anda Frederic Forte dei Marmi'deki haliyle canlandı gözümde : Güneş kumların üstünden bal rengi bir nehir gibi akıyor, evimin etrafındaki çam ağaçları bal gibi ılık ve yaldızlı bir ışık içinde yüzüyor. (Ne yazık ki Clara şimdi Furstenberg Prensi ile evli, Suni de âşık olmuş).

İkimiz birden başımızı kaldırıp penecereden gökyüzünün, suların ve yaprakların bembeyaz rengine, bembeyaz ışığına baktık. -Zavallı Friki! diye düşündüm. Frederic pencerenin önünde kaskatı duruyordu, nefes bile almıyor gibiydi. Laponya'nın muazzam ormanına dikmişti gözlerini; buz gibi beyaz gökyüzünün altında ağaçlı **tunturit**'lerin, göllerin, nehirlerin yeşile çalan gümüş pırıltılı manzarasının uzaklara doğru yayılışını ve bu huzursuz

sessizliği seyrediyordu. Yavaşça Frederic'in koluna dokundum. Bu belki de bir okşayıştı. Frederic buruşuk sarı yüzünü bana çevirdi. Gözleri zavallılıkla, umutsuzlukla parlıyordu. İşte o anda tamdım bakışını. O bakışı tamdım ve titredim. Bir hayvan bakışı bu, diye düşündüm, bir hayvanın esrarlı bakışı. Ren geyiğinin gözleri, geyiğin zavallı ve umutsuz gözleri...

— Hayır Friki, hayır! Sen öyle olma! demek istedim. Halbuki onda da ren geyiklerinin umutsuz ve zavallı bakışını görüyordum.

Hayır Friki, sen öyle olma! Frederic sessizce bakmaya devam ediyordu. Karşımda bir ren geyiği vardı sanki. Bir ren geyiğinin zavallı bakışını umutsuz gözlerini yüzüme dikmişti.

Öteki subaylar, Frederic'in arkadaşları da gençti: yirmibeş-otuz arasındaydılar. Onlar da sarı ve buruşuk ciltli yüzlerinde ihtiyarlığın, çürümüşlüğün, ölümün işaretlerinin taşıyorlardı. Hepsinin gözlerinde ren geyiklerinin umutsuzluğu, zavallılığı vardı. Dehşet içinde kalarak «hayvan bunlar» diye düşündüm. «vahşi hayvan bunlar!» Hepsinin yüzlerinde, gözlerinde, vahşi hayvanların tatlı, şahane ve hüzünlü müsamahası yoğun ve melankolik çılgınlığı, esrarlı sâfiyeti ve ürkütücü merhameti vardı. Ancak hayvanların gözlerinde görülebilen ibadet haline gelmiş bir merhamet vardı bunlarda. Hayvanlar İsa'dır, diye düşündüm. Ellerim titriyor dudaklarım titriyor. Frederic ile arkadaşlarına bakıyordum. Hepsinin yüzleri bezgin ve buruşuktu, hepsinin alm açılmış. Hepsi dişsiz dişsiz sırıtıyor, hepsi ren geyiğinin gözleriyle bakıyordu. Hattâ alman gaddarlığı bile silinmişti bu yüzden; İsa'nın gözleriyle, bir hayvan gözüyle bakıyorlardı. Sonra birden, Laponya'ya daha ilk geldiğim gün işittiklerimi hatırladım. Söylenmesi yasak olan bu şeyi herkes esrarlı bir havaya bürünerek anlatıyordu. Ormanların karanlığında, bir göl kenarında günlerce oturup sonra kendilerini o karanlık ormanın bir ağacına asan genç alman askerlerini, general Dietl'in o genç **Alpenjager**'lerini anlatıyorlardı. Ormanın kuytularında göl kenarında oturup uzun uzun ufka dalan sonra beynine kurşun sıkan ya da acaip bir delilik bunalımı ile, bir sevda fantezisi ile ormanlarda vahşi hayvanlar gibi

başıboş dolaşırken kendilerini gölün durgun sularına atıveren, rüzgârla homurdayan çamlar altında kaya yosunları üstüne uzanıp ölümü bekleyen, ormanın umursamaz ve buz gibi ıssızlığında kendilerini usulca ölüme terkeden genç alman askerleri geldi aklıma.

— Hayır, Friki, sen öyle olma! diyecektim ki, Frederic sordu :

— Roma'da kardeşimi gördün mü?

— Evet, dedim. Hareket etmeden önce bir gece Excelsior Bar'da görmüştüm.

Halbuki Hugo'nun öldüğünü biliyordum. İtalyan Hava Kuvvetlerinde savaşan Prens Hugo Windischgraetz'in uçağının İskenderiye üzerine alevler içinde düştüğünü biliyordum. Ama Friki'ye «Hugo'yu bir gece Excelsior Bar'da görmüştüm» dedim. «Marita Guglielmi ile beraberdi.»

Frederic :

— Nasıl iyi mi? diye sordu.

— İyi, dedim. O da senden haber sordu, sana selâm söyledi.

Halbuki Hugo ölmüştü.

— Bana mektup göndermedi mi?

— O kadar az konuştuk ki, hemen ertesi sabah hareket edecektim. Mektup yazacak vakti olmadı, sadece selam söyledi.

Evet böyle dedim Frederic'e. Hugo'nun öldüğünü bile bile böyle söyledim.

— Hugo efendi çocuktur, dedi Frederic.

— Gerçekten iyi çocuktur, herkes sever onu dedim.

Hugo ölmüştü halbuki, ben de bunu biliyordum.

— Bazı geceler, dedi Frederic, birden uyanıyorum, içime Hugo ölmüş gibi bir his geliyor.

Frederic bunu söylerken ren geyiği gözleriyle bakıyordu yüzüme. Ölülerin vahşi hayvanlarınkine benzer esrarlı bakışlarını görüyordum gözlerinde.

— Ne diye böyle şeyler düşünüyorsun? Roma'dan ayrılmadan önce onu Excelsior Bar'da gördüm diyorum sana.

Aslında Hugo çoktan ölmüştü.

— Ölse ne çıkar, dedi Frederic. Ne kötülük var ölümde?

— Hiçbir kötülük yok tabii. Ölmek yasak değil ya. Ölmek yasak mı demek istiyorsun yoksa?

O anda birden tahammülümün tükendiğini hissettim:

— Ah Friki! Hugo öldü! dedim. Roma'dan ayrılmadan bir gece Excelsior Bar'da gördüm onu, daha o sırada ölmüştü. Selâm söyledi sana, mektup yazamadı. Nasıl yazsın ki, daha o anda ölmüştü Hugo!

Frederic ren geyiği gözleriyle, zavallı ve umutsuz bir vahşi hayvanın gözleriyle, ölü gözlerindeki o esrarlı ve hayvansı bakışlarıyla seyrediyordu beni. Sonra gülümsedi :

— Hugo'nun öldüğünü zaten biliyordum, dedi. Öldüğünü o daha ölmeden biliyordum. Ölmek harikulade bir şey!

Kadehini yeniden doldurdu, bana uzattı. Aldım. Elim titriyordu. **Nuha!** dedi Frederic. Cevap verdim :**Nuha!**

Uzun bir sessizlikten sonra,

— Birkaç günlüğüne İtalya'ya gidebilsem, dedi. Çok isterdim gitmeyi. O kadar genç şehir ki Roma... Sahi Paola'dan ne haber, görmeyeli çok oldu mu?

— Roma'dan ayrılmada birkaç gün önce Golf Klübünde görmüştüm. Ne kadar güzeldir Paola değil mi? Çok severim onu.

— Ben de çok severim. Ya Kontes Ciano ne yapıyor?

— Ne yapsın istersin? Ötekilerin yaptığım yapıyor.

— Yani?

— Hiç Friki, hiçbir şey!

Gülümsedi ve sormaya devam etti

— Maryse'den ne haber? Ya Alberte?

— Ah Friki, dedim, hepsinin işi orospuluk. Orospuluk İtalya'da günün modası oldu. Millet orospulukta Kral, Papa, Mussolini, sevgili prenslerimiz, kardinaller, generaller... İtalya'da herkes orospuluk yapıyor.

— İtalya'da hep öyle olmuştur, dedi Frederic.

— Hep öyle oldu, hep de öyle olacak. Benim de yıllarca yaptığım ötekiler gibi orospuluk değil miydi? Sonra bu hayat iğrendirdi beni, isyan ettim ve zindana atıldım. Ama zindana girmek bile orospuluk yapmanın bir vasıtası sayılır. Kahraman olmak, hattâ özgürlük için **pugnare** (mücadele etmek) bile orospuluğun bir çeşidi. Hattâ

bunun özgürlük uğruna ölenlere bir hakaret, bir iftira olduğunu söylemek de orospuluk. Bundan kurtuluş yok Friki.

— İtalya'da hep öyle olmuştur, dedi Frederic. Hep ayni mideler hesabına dalgalanan bayrakların vatanıdır İtalya.

— Bütün bayraklarım rüzgâra vermiş dalgalandırıyor vatanım,

Senin midenin derinliklerinden sesleniyor bana vatanım.

— Sen yazmıştın bu şiiri değil mi?

— Evet Lipari'de yazmıştım.

— Hüzünlü birşey. Adı ex-voto idi galiba? Umutsuz bir şiir, cezaevinde yazıldığı hissediliyor.

Sonra yüzüme baktı ve kadehini kaldırdı

— **Nuha!**

— Nuha! diyerek cevap verdim.

Bir süre sesisz durduk. Frederic vahşi hayvanların zavallı ve umutsuz gözleriyle bakmaya devam ediyordu yüzüme. Salonun dip tarafından müthiş ulumalar yükseliyordu. Dönüp baktım : General Dietl, Vali Hillila ve Kont de Foxà, alman subaylarının ortasında duruyorlardı. Arada bir Dietl'in keskin sesi tiz perdeden yükseliyor, bunu çığlıklar ve kahkahaların kulakları sağır edici gürültüsü izliyordu. Dietl ne diyordu, anlamıyordum. Hep ayni kelimeyi, «kederli» anlamına gelen **Trauring** kelimesini tekrarlıyordu galiba. Frederic etrafına bakındı

— Müthiş birşey bu, dedi. Gece gündüz hep ayni cümbüş! Bitmedi bu cümbüş; bitmedi, tükenmedi! Bir yandan da askerler ve subaylar arasında intihar vakaları alabildiğine artıyor. Himmler intihar salgınına son vermek için bizzat kalktı geldi. Biliyor musun, ölüleri tutuklayacakmış Himmler, ellerini kelepçeleyip gömdürecekmiş. Korku yaratarak intiharları önleyebileceğini sanıyor. Dün kendilerini asmaya teşebbüs eden üç **Alpenjager**'i kurşuna dizdirdi. Ölmenin ne şahane birşey olduğundan haberi yok. (Ren geyiğinin gözleriyle, ölülerin vahşi hayvan bakıyordu yüzüme) Bir kısmı kendini nehire ya da göle atıyor. Ama hep de en gençlerimiz yapıyor bunu. Bazıları da hezeyan içinde ormanlarda dolaşıp duruyor.

Öteki grupta general Dietel bir uçağın müthiş tarakkasını taklid ederek bağırıyordu : Trrraaauuurrig! Dietl kelimeyi uzatıyor, uzatıyordu : Havacı general Mensch Booomm! diye bağırana kadar. Ondan sonra hep birden uluyorlar, ıslık çalıyorlar, motor uğultusu gibi sesler çıkarıyorlar, bir yandan da ağızları, elleri ve ayaklarıyla patlamanın şiddetinden havaya uçan parçaların vınlayarak dağılışını ve duvarların gümbür gümbür çöküşünü taklid etmeye çalışıyorlardı.

Dietl haykırıyordu Trrraaauuurrrig! Mensch uluyordu : Boomm! Sonra koro halinde hayvan çığlıkları, ulumalar... Bu manzarada hem vahşi, kaba ve barbar, hem de çocuksu bir taraf vardı. Mensch adındaki general elli yaşlarında kadar zayıf, kırışık sarı suratlı, dişsiz ağızlı, seyrek kırlaşmış saçlı bir adamdı. Şeytan bakışlı gözlerinin etrafı incecik kırışıklarla doluydu. Kin ve küçümseme dolu gözlerini de Foxà'ya dikmiş uluyordu general : Booomm!

Birden elini kaldırıp bağırdı

—**Halt !**

Sonra de Foxà'ya gayet kaba bir tavırla sordu

— İspanyolca **Trauring** nasıl denir?

— Galiba **Triste** olacak

— Öyleyse bir de **triste** ile deneyelim.

General Dietl bağırdı :

— **Trrriiisste!**

— Booomm! diye uludu Mensch. Hemen arkasından elini kaldırıp ötekileri susturdu Hayır **triste** ile olmuyor ispanyolca savaş dili değil.

— İspanyolca hristiyan dilidir, dedi de Foxà, İsa'nın dilidir.

—İsa mı? Tamam! dedi Mensch. Bir de İsa ile deneyelim.

Dietl haykırdı

— İiiisssaaa!

— Booomm!

— Hayır! İsa ile de olmuyor.

— İsa almanca bir kelime değil ki? dedi de Foxà gülümseyerek,

O sırada general Dietl'in yanma bir subay sokuldu, alçak sesle bir şeyler söyledi. Dietl bize döndü :

— Baylar, dedi, Himmler Petsamo'dan dönmüş bizi kurmay heyeti karargahında bekliyor. Gidip Himmler'e, sadık alman askerlerinin saygılarını sunalım.

Otomobille yola çıktık. Bembeyaz gökyüzü, ufkun hemen yerle bir görünen ve bir yara izine benzeyen pembe çizgisiyle kesilmiş gibiydi. Bu beyazlığa gömülmüş olan Rovaniemi şehrinin ıssız sokaklarını hızla geçtik. Saat belki akşamın onu, belki sabahın altısıydı. Soluk güneş damlar üstünde titreşip duruyordu. Evler cilâsını kaybetmiş cam rengindeydi. Nehir ağaçların arasında yaslı yaslı parıldıyordu.

Şehrin hemen dışında, gümüş ışıltılı bir kayın ormanının kenarında askeri barakalardan meydana gelmiş bir köye vardık. Kuzey cephesinin kurmay heyeti burada karargâh kurmuştu. Bir subay Dietl'e yaklaşıp bir şeyler söyledi. O da bize döndü :

— Himmler, karargâhın saunasındaymış, dedi. Haydi bakalım Himmler'i çıplak görceğiz.

Bu sözler kahkahalarla karşılandı. Dietl koşar adımlarla yürümeye başlamıştı. Az ötede, ormanın içine doğru, çam kütüklerinden yapılmış bir barakaya gelince kapıyı itti, hep beraber içeri girdik.

Fin hamamı Sauna'nın içinde büyük bir ocak ve bir kazan vardı. Kokulu kayın ağaçlarının ateşi üstüne dizilmiş, her biri kor haline gelmiş taşlara, bu kazandan su damlıyor ve damlalar buhar haline geliyordu. Sauna'nın duvarı boyunca raf gibi, biri ötekinden daha yüksek duracak şekilde yerleştirilmiş sıralara, sayıları onu bulan çıplak erkekler oturmuş ya da uzanmıştı Bembeyaz, gevşek, sarkık ve güçsüz adamlar. O kadar garip bir şekilde çıplak görünüyorlardı ki, derileri bile yok gibi geliyordu insana. Ciltleri kabuklu deniz hayvanlarının eti gibi soluk ve pembemsiydi, hem de deniz hayvanlarınkine benzer bir koku çıkarıyordu. Geniş göğüsleri, şiş ve sarkık memeleri vardı. Sert, ciddi ifadeli suratları -alman suratı- bu çıplak vücutlarla, beyaz, adaleleri gevşemiş ve sarkmış organlarla tuhaf bir çelişme halindeydi; yüzleri ade-

ta bir maske gibi kalıyordu. Sıralara oturmuş ya da uzanmış bu çıplak adamlar perişan kadavralara benziyorlardı. Arada bir sarı çilli, beyazımsı vücutlarından sızan teri silmek için kollarım ağır ağır, zahmetle kaldırıyorlardı. Bir cilt hastalığı, bir çeşit uyuzu hatırlatıyordu ıslak deri üstündeki bu çiller. Sarıların üstüne oturmuş ya da yatmış bu adamlar perişan kadavralardı, burası da bir morgdu sanki.

Çıplak almanların alabildiğine aciz bir görünüşleri oluyor, esrarlı ürkütücü halleri kalmıyor. Bunların kuvveti, derilerinde, kemiklerinde, kanlarında değil, yalmzca üniformalarında. Almanlar o derece çıplak insanlar ki, ancak üniformaları üstlerinde olduğu zaman kendilerini giyinik hissedebiliyorlar. Üniforma asıl derileri onların. Avrupa halkı alman üniformasının **feldgrau'ı** altında saklanan, gevşek, sarkık, aciz ve ölü çıplaklığı bilse, alman ordusu en zayıf milleti bile korkutamazdı. Bir çocuk dahi bir alman taburuna karşı çıkmak cesaretini bulabilirdi. Alman milletinin hayatıyla tarihinin gizli anlamını kavrayabilmek için, bu millet mensuplarım çıplak görmek yeter. İşte şimdi karşımda çıplaktı almanlar, çekingen, zavallı, kadavra gibi bir görünüşleri vardı.

General Dietl kolunu kaldırıp bağırdı :

— **Heil Hitler!**

—Heil **H**itler! diye cevap verdi çıplak adamlar ve candgönülden kollarım kaldırdılar. **H**epsinin havaya kalkan ellerinde, kayın ağacının dallarıyla yapraklarından yapılmış kamçılar vardı. Sauna'nın en dikkati çeken tarafı en «kutsal geleneği» bu kırbaçlardı. Ama kırbaçlı ellerin hareketinde bile bir zayıflık ve gevşeklik farkediliyordu. O ara, en alttaki sıraya oturmuş bir adamı tamr gibi oldum. Elmacık kemikleri fırlak yüzünden sel gibi ter akıyordu. Gözlüksüz miyop gözleri -balık gözü gibi- sulu ve ağarmış bir parlaklıktaydı. Biraz azamet, biraz küstahlık ifade eden bir tavırla dik tuttuğu başım arada bir geriye doğru atıyor, bu hareketi yaptığı anda başının içi su doluymuş gibi göz çukurlarından, burun deliklerinden ve kulaklarından oluk gibi ter fışkırıyordu. Adamın yüzünden seller akıyordu sanki. Cezalandırılmış öğrenci pozuyla ellerini dizlerinin üstüne kavuşturup oturmuştu. İki kolunun ara-

sından görünen karnı sarkıktı. Pespembe ve şiş bir karnı, bu pembe cildin üstünde bir gül koncası gibi duran fazla çıkık bir göbeği vardı: ihtiyar bir karında, çocuk göbeği. Bu derece çıplak bu derece pembe bir karın görmemiştim ömrümde. Öylesine şiş ve gevrek bir manzarası vardı ki, insanın eline bir çatal alıp, bir böreğe batırır gibi, batırıvereceği geliyordu. Koca koca ter damlaları göğsünden süzülüp o gevrek karından aşağı akıyor, otlar üstündeki çiğ damlaları gibi cinsiyet organının ucunda asılı kalıyordu. Cinsiyet organının altında kesekâğıdı gibi buruşuk deri torbada, cılız, kaygan iki yumurta sallanıyordu. Herkül'ün erkekliği ile gururlandığı kadar, bu adam da o iki yumurtasıyla iftihar eder görünüyordu. O kadar çok terliyordu ki, gözümüzün önünde eriyip gidiyordu sanki. Birkaç saniye sonra, içi boş, deri bir kılıftan başka birşey kalmayacaktı adamdan. Kemikleri bile macunlaşıyor, eriyordu. Fırına atılmış bir buz parçasına benziyordu ve göz açıp kapayıncaya kadar oturduğu sıranın üstünde küçük bir su gölünden başka birşey kalmayacaktı neredeyse.

Dietl kolunu kaldırıp **Heil Hitler!** diye bağırınca, sözünü ettiğim adam da ayağa kalktı. İşte o zaman tanıdım kendisini asansördeki şahıstı bu, Himmler'di. Tabanı dümdüz ayakları, garip bir şekilde havaya kalkık iri baş parmağıyla karşımda duruyordu Himmler. Kısa kollarını yanlarına sarkıtmıştı. Ellerinden, parmaklarının ucundan oluk gibi ter akıyordu. Erkeklik organından da sular fışkırıyor, bu haliyle Brüksel'deki işeyen çocuk heykeline benziyordu. Adaleleri gevşemiş, memelerinin etrafını iki tüylü taç, sarı kıllardan iki hale çevirmişti. Meme uçlarından da, süt akarmış gibi ter fışkırıyordu.

Himmler ıslak tahtada kaymamak için sırtını duvara dayadıktan sonra bize arkasını döndü ve oturduğu sıradaki yol yol tahtaların çizgilerini taşıyan yuvarlak kaba etlerini gösterdi. Sonra dengesini bulunca tekrar yüzünü döndü bize ve konuşmak için ağzını açtı. Fakat yüzünden akıp ağzını dolduran ter **Heil Hitler!** demesine engel oluyordu. Himmler ağzını açınca, bunu bir işaret sayan öteki çıplak adamlar kırbaçlarını kaldırdılar, şöyle bir-iki birbirlerine vurdular sonra hep birden ve gittikçe artan bir

şiddetle kırbaçları Himmler'in omuzlarına, sırtına, kaba etlerine indirmeye başladılar. Kırbaç yumuşak deride beyaz yaprak izleri bırakıyor, sonra izler kızarıyor en nihayet de siliniyordu. Himmler'in çıplak vücudunda açan yapraklar bir görünüp bir koyboluyordu. Adamlar, kudurmuşçasına kaldırıp indiriyorlardı kırbaçları. Nefesleri şiş dudaklarından kısa ıslıklar halinde çıkıyordu. Himmler evvelâ kollarıyla yüzünü kapatarak kendini savunmaya çalıştı. Gülüyordu, ama kızgınlık ve korkuyu açığa vuran zoraki bir gülüştü bu. Sonra kırbaçlar vücudunun aşağı taraflarına inip etlerini ısırınca bir o yana bir bu yana dönmeye başladı. Dirsekleriyle karmm örtmeye çalışıyor, ayak parmaklarının ucunda dönüyor, boynunu omuzlarının arasına kıstırıyor, cam yamyormuş gibi değil de, gıdıklamyormuş gibi histerik bir şekilde gülüyordu. Derken arkamızda Sauna'nın açık kapısını farketti, kendine yol açmak için kollarım uzatarak kapıya doğru atıldı, kırbaçlı adamlar da peşinde olduğu halde nehire doğru koşup, suya daldı.

Himmler'in sudan çıkmasını beklerken general Dietl:

— Baylar, dedi, sizi evimde bir kadeh içki içmeye davet ediyorum.

Ormandan çıktık ,çayırı geçtik ve Dietl'in peşinden, küçük ahşap evine geldik. Kapıdan girerken, Bavyeralılarm tertemiz bir dağ evine girmiş sandım kendimi. Şöminede çam dallarının ateşi çıtırdıyordu. Ilık havaya tatlı bir reçine kokusu yayılmıştı. Yeniden içmeye başladık. Dietl veya Mensch kadehlerini kaldırdıkça hep bir ağızdan **nuha!** diye bağırıyorduk. Bir ara, ötekiler**Puukk**o'lalarım ya da **Alpenjager** kamalarım çekip Mensch ve de Foxà'nın etrafında daire oldular. Dairenin ortasında Mensch ile de Foxà boğa güreşi taklidi yapıyorlardı. Mensch boğa, de Foxà torero olmuştu. Herkes bu oyuna daldığı sırada general Dietl kendisini takip etmemiz için Frederic ile bana bir işaret yaptı. Üçümüz beraber Dietl'in çalışma odasına geçtik. Bir köşede duvara dayanmış portatif bir karyola vardı. Yere iki kutup ayısı postu atılmış, yatağın üstüne şahane bir kutup ayısı kürkü serilmişti. Duvara raptiyelerle bir yığın dağ manzarası asılmıştı Vaiolet kuleleriyle Marmolade ve Tofane'nin ya-

nında. Tirol, Bavyera, Cadore manzaraları vardı. Pencere yanındaki masanın üstünde deri bir çerçevede bir aile resmi gördüm: üç kız, bir oğlan çocuğu ve bir kadın. Temiz, sade ve kibar görünüşlüydü resimdeki kadın.

Bitişik odadan general Mensch'in cırlak sesiyle, kahkahalar, vahşi ulumalar, müthiş el ve ayak partırtıları geliyordu, Mensch'in sesi pencere camlarını zangırdatıyor, kalaylı şarap güğümlerini çınlatıyordu.

— Bırakalım şu çocukları eğlensinler biraz, dedi General Dietl ve küçük portatif karyolaya uzandı. Gözlerini pencereden tarafa çevirmişti. Onda da ren geyiklerinin umutsuz zavallı gözleri, ölülerin esrarlı ve hayvansı bakışları vardı. Beyaz bir güneş ağaçlar arasından sızarak **Alpenjager**'lerin ormanın kıyısına dizilmiş barakalarını ve subayların ahşap evlerini aydınlatıyordu. Nehirde yıkananların konuşmaları gülüşmeleri işitiliyordu. Himmler... Himmler'in pespembe karnı...

Bir çam dalından bir kuş öttü. Dietl gözlerini kapadı: uyumuştu.

Frederic de ayı postuyla kaplı rustik bir koltuğa yerleşmiş gözlerini kapamıştı. Bir elini yanına sallanıştı, ötekisi göğsündeydi: küçük, beyaz bir çocuk eli. O da uyuyordu. Ölmek harikûlâde birşey! Bir motorun uzaklardan gelen homurtusu, kayın ağaçlarının gümişi yeşil renkteki manzarasının şiirini yokediyordu. Yüksek ve şeffaf gökte bir uçak uğulduyordu uzaklarda dolaşan bir arının vızıltısı gibi. Bitişik odada vahşi çığlıklar, kırılan kadehlerin şangırtısı, boğuk seslerin birbirine karışması ve çocuksu cırlak kahkahalar arasında cümbüş devam ediyordu. Dietl'in üzerine doğru eğildim, sarı buruşuk ciltli yüzüne dikkatle baktım. Narvik fatihi Dietl, alman savaşının kahramanı Dietl! O da bir Siegfried. O da hem Siegfried hem kedi. Kahraman Dietl! O da bir **Kappâroth**, bir kurban, bir **Kaputt**. Evet harikulâde birşey ölmek!

Bitişik odadan Mensch'in tiz sesiyle de Foxà'nın kalın sesini duyuyordum. Münakaşa ediyorlardı. Kapıya geldim. Mensch, sapsarı yüzü ter içinde kalmış de Foxà'nın karşısında ayakta duruyordu. İkisinin de ellerinde kadehleri vardı. Etraflarını çeviren subayların da kadehleri ellerindeydi. General Mensch konuşuyordu

— Avrupa'nın özgürlüğü için savaşan milletlerin sağlığına içelim. Almanya'nın, İtalya'nın Finlandiya'nın, Romanya'nın sağlığına!

— Hırvatistan'ın, Bulgaristan'ın, Slovakya'nın... diye ekledi ötekiler.

Mensch tekrarladı :

— Hırvatistan'ın, Bulgaristan'ın, Slovakya'nın sağlığına!

— Japonya'nın...

— Japonya'nın sağlığına! diye tekrarladı Mensch.

— İspanya'nın sağlığına! diye haykırdı İspanya'nm Finlandiya Elçisi Kont de Foxà.

— Hayır, hayır! diye itiraz etti Mensch, İspanya olmaz!

De Foxà ağır ağır indirdi kadehini. Yüzü sapsarı, alm ter içindeydi. Tekrarladı:

— İspanya'nın sağlığına!

— **Nein, nein! Spanien nicht!** (Hayır, İspanya olmaz) diye bağırdı Mensch.

— İspanyol mavi tümeni, Leningrad cephesinde alman askerlerinin yanında çarpışıyor, dedi de Foxà.

Mensch bağırıyordu:

— **Nein, Spanien anicht!**

De Foxà sapsarı bir yüzle vc azimle baktı general Mensch'e. Gözleri gurur ve hırsla doluydu. Bütün ötekiler de Foxà'yı seyrediyorlardı.

— İspanya'nın sağlığına içmezseniz, dedi, bok Almanya! diye bağırırım!

— **Nein, Spanien necht!**

Kadehini kaldırıp haykırdı de Foxà

— Bok Almanya!

Sonra dönüp gözlerinde bir zafer ışığıyla bana baktı.

— Aferin, de Foxà dedim bahsi kazandın!

De Foxà bir kere daha bağırdı:

— Yaşasın İspanya! Bok Almanya!

Mensch de kaldırdı kadehini:

— **Ja, ja**, bok Almanya!

Bütün ötekiler koro halinde karşılık verdiler

— Bok Almanya!

Herkes birbiriyle kucaklaşıyor, bazıları yerde sürü-

nüyordu. General Mensch tahta döşemede yuvarlanan bir şişeyi yakalamak için emekliyerek koşuyordu şişenin peşinden.

XVII
STEGFRİED VE SOMON BALIĞI

Kurt Franz inanmamıştı:

— İnsan derisiyle kaplı koltuk olur mu?

— Evet, dedim. Koltuklar insan derisiyle kaplıydı.

Herkes gülmeye başladı. Georg Beandasch:

— Çok rahat olmalı, dedi.

— Çok ince, çok yumuşak bir deri, dedim, adeta şeffaf.

— Paris'te, dedi Victor Maurer, insan derisiyle ciltlenmiş kitaplar görmüştüm ama koltuk görmedim hiç.

— Bu koltuklar İtalya'da, dedim, Pouilles'de, Conversano kontlarının şatosunda. Onyedinci yüzyılın ortalarında Conversano kontlarından bir şatonun büyük salonundaki koltukları kaplatmak için bütün düşmanlarını öldürtüp, derilerini yüzdürmüş. Rahiplerin, soyluların, esirlerin, haydutların derileri yüzülürmüş. Koltuklardan birinin arkalığı bir rahibenin göğüs ve karın derisiyle kaplıdır. Kullanıla kullanıla aşınmış ve parlamış meme başlarının izi hâlâ bellidir.

— Kullanıla kullanıla mı? diye sordu Beandasch.

— Üç yüzyıl boyunca koltuğa yüzlerce kişi oturduğunu unutmayın. Bu kadarı, bir rahibenin bile göğüslerini aşındırmaya yeter sanırım.

Victor Maurer dayanamadı:

— Bu kont Conversano canavarın biriymiş!

— Öldürdüğünüz bütün yahudilerin derileriyle kaç yüz bin koltuk kaplanmazdı ki? dedim.

— Milyonlarca, diye cevap verdi Georg Beandasch.

— Yahudi derisi işe yaramaz, dedi Kurt Franz.

— Elbette alman derisi daha iyidir, dedim, ne şahane kitap cildi yapılır!

— Hiç birşey Hermes cildine benzemez dedi Victor Maurer. General Dietl'in «Parisli» diye isim taktığı Victor Maurer Münihliydi. Almanya'nın Roma büyükelçiliğinde

basın sekreterliği yapmış, ayrıca uzun yıllar Paris'te yaşamıştı. Şimdi ise Yüzbaşı Ruppert'in karargâhmdaydı. Victor Maurer'in nazarında Paris, Ritz Barıydı; Fransa da, dostu Pierre Cot.

— Savaştan sonra, dedi Kurt Franz, almanların derisi hiçbir işe yaramayacak.

Georg Beandsch gülmeye başladı. Otların üzerine uzanmış, yüzünü sinek maskesiyle örtmüştü. Dişlerinin arasında bir yaprak çiğniyor, arada bir tükürmek için maskeyi kaldırıyordu. Bir ara güldü sonra sordu:

— Savaştan sonra ha? Hangi savaştan sonra?

Gölün hemen yakınında, yuutuanjoki nehrinin kıyısında oturuyorduk. Nehir koca koca taşlar, kayalar arasından gürültüyle akıyordu. Mavi bir duman yükseliyordu Inari köyünden. Lapon çobanları ateşin üstüne astıkları koca bakır tencerelerde ren sütüyle çorba pişiriyorlardı. Güneş ufukta, rüzgâra tutulmuş gibi titriyordu. Orman ılık, yeşil ve maviydi; otların üstünden, ağaçlarla yapraklar arasında mırıldanan bir rüzgâr seli akıyordu. Nehirin karşı yakasında sessiz sakin otlayan bir ren sürüsü vardı. Göl, ağaçların arasında yeşil ve mavi renkli bir porselen manzarasındaydı. Ağaç dalları porselenin çatlaklarıydı sanki. Şahane bir Meissen porselenini andırıyordu göl. Gerçekten Meissen porselenlerinin yeşil ve pembe tonları ışıldıyordu yüzeyinde. Pembeler ılık, yeşiller gösterişsiz ve sıcacık. Hele pembeler, ara ara ya soluk, ya parlak kırmızı pıhtıları andırıyordu.

Yağmur yağmaya başlamıştı: Kuzey kutbunun ebedi yaz yağmuru. Ormandan hafif, fakat yaygın bir mırıltı yükseliyordu. Sonra birden gölün yeşil ve pembe porselen yüzeyine güneş ışınının vurmasıyla, havaya uzun bir çınlama sesi yayıldı: çatlayan porselenin sızlayan sesi!

— Bizim için savaş bitti, dedi Kurt Franz.

Savaş bizden uzaklardaydı. Uzak bir kıtadaydık, insanlıkla bağlantısı kesilmiş soyut bir zaman parçasında yaşıyorduk, savaşın dışındaydık. Bir aydan fazladır ki, Laponya ormanlarını, Liza boyundaki tundraları, buzlu okyanusun kıyısındaki Petsamo fiyorlarının soğuk, çıplak ve ıssız taş kütlelerini, Inari gölü kıyısındaki beyaz kayın ormanlarıyla kırmızı çam ormanlarını, İvalo bölgesinin

Tunturit'lerini dolaşıp duruyordum. Bir aydan fazladır, dişleri ve saçları dökülmüş, ciltleri sararmış, buruşmuş Tirol'lü veya Bavyera'lı **Alpenjager**'lerin, vahşi hayvanların zavallı ve umutsuz gözleriyle bakan bu acaip alman gençlerinin arasında yaşıyordum. Bunları bu kadar çok değiştiren şeyin ne olduğunu düşünüp duruyordum. Evet, almandı bunlar; Belgrad, Kiev, Smolensk ve Leningrad önlerinde gördüğüm almanlardan farkları yoktu; ayni boğuk sesler, ayni haşin yüzler, ayni iri hantal eller. Ama buradakilerde öyle harikulâde, öyle saf birşey vardı ki, böylesini şimdiye kadar tanıdığım hiçbir almanda görmemiştim. Merhametsizlikleri insanlarınkine değil hayvanlarınkine benziyordu. Zulümlerinde ise tam bir sâfiyet vardı. Acımazlık ve gaddarlıkları, hayvanlarınkiyle çocuklarınkine benzediği için mi ötekilerden farklıydı bunlar? Savaştan, eski ve uzaklarda kalmış bir olaymış gibi gizli bir küçümsemeyle, şiddet hareketlerinden, açlıktan, yıkıcılıktan, katliamdan ise nefretle bahsediyorlardı. Tabiatın zalimliği yetiyordu onlara. Bu uçsuz bucaksız ormanlarda yapayalnızdılar, uygarlıktan uzaktılar, aylar süren ve arada sırada ancak kuzey şafağının yangınıyla aydınlanan ebedi kış gecelerinde boğuluyorlardı. Sonra bitmek bilmez gündüzler başlıyor, güneş ufkun penceresine yerleşip aylarca yerinden kımıldamıyordu. Yalnızlık uygarlıktan uzaklık, ebedi geceler ve bitmek bilmez gündüzler bunları insan zulmünden nefrete sevketmişti. Vahşi hayvanların umutsuz teslimiyetini, vahşi hayvanların esrarlı ölüm anlayışını benimsemişlerdi. Hepsinde, ren geyiklerinin karanlık, derin ve parlak gözleri, ölülerin gözlerinde görülen o esrarlı ve hayvansı bakış vardı.

Birkaç gece önce, uyuyamamış, ormanda gezintiye çıkmıştım. Vakit gece yarısına yakındı. Bembeyaz bir gökyüzü olağanüstü bir saydamlıktaydı, bir ipek kâğıdı gibiydi adetâ. Önce havada bir tek bulut bile yok sandım. O kadar sakin, o kadar saydam bir gökyüzü ki, bomboş, çırılçıplak, derin ve göz alabildiğine geniş bir saha gibi göründü gözüme. Halbuki sakin gökyüzünden hafif ve gözle görülmez bir yağmur iniyor, kemiklerime kadar işliyor, otlarda, yapraklarda, kaya yosunlarının parlak halısında müzik gibi tatlı bir mırıltı yaratıyordu. Ormana dalmış,

bir mil kadar yürümüştüm ki, boğuk bir ses almanca durmamı emretti. Yüzleri sinek maskesiyle örtülü **Alpanjager**'lerden bir devriye kolu yaklaştı yanıma. Bu devriyeler kuzey ormanlarında özel gerilla eğitimi görmüşlerdi; rus ve norveçli partizanları yakalamak için Inari ve Ivalo bölgesi ormanlarıyla **tunturit**'leri tarayıp dururlardı. Hep beraber, kayaların dibinde çalı çırpıyla yaktığımız ateşin etrafına oturduk. Reçine kokan hafif yağmurun altında sigara içip gevezelik ediyorduk. Bir kurt sürüsünün izini keşfettiklerini anlatıyorlardı bana. Zaten birkaç gün önce ren sürülerinin ürkek halinden civarda kurtlar bulunduğunu sezmişlerdi. Bu askerlerin hepsi de Tirollü ya da Bavyera'lı dağlılardı.

Ara sıra ormanın derinliklerinden dal çıtırtıları ve bir kuşun boğuk ötüşü geliyordu. Alçak sesle konuşuyorduk. Böyle iklimlerde, kendi sesi insana yabancı gelir; kendinden ayrı, umutsuzluk dolu, iğreti birşeymiş gibi çınlar kulaklarda. Gerçekten de dışarı vurulmayan, kendi içinde ve kendi yankısında tükenip yok olan gizli bir ızdıraptır insanın sesi. Biz de, böyle iklimlerde âdet olduğu gibi alçak sesle konuşuyorduk ki, bir ara ağaçlar arasında, bizden yüz adım kadar ötede ,köpeğe benzeyen ve kısa tüyleri paslı demir renginde birkaç hayvanın koşar gibi hızla geçtiğini gördük. -Kurtlar! dedi askerler. Yanımızdan geçiyor, parlak kırmızı gözleriyle bize bakıyorlardı. Hiçbir güvensizlik, hiçbir korku duymadıkları belliydi. Bu güven, kötü niyetli olmadıklarından değil, âdeta bir dalgınlıktan, bir çeşit soylu kayıtsızlıktan ileri geliyordu. Hızla, sessizce ve tüy gibi hafif koşuyorlardı; adımları uzun, süratli ve yumuşaktı. Haşin ve yabani görünmüyorlardı, aksine soylu bir çekingenlik, mağrur bir yumuşakbaşlılık yırtıcılığın maskesi olan bir yumuşaklık ve uysallık vardı hallerinde. Askerlerden biri tüfeğini doğrulttu, fakat bir arkadaşı derhal indirdi namluyu. Bu hareket insana özgü zalimlikten vazgeçişti, gaddarlıktan sıyrılıştı. İnsan da, insan tabiatına aykırı bir yalnızlık içinde insanlığını ifade için hayvanlığın hazin ve yumuşak niteliklerini benimsemekten başka çare bulamamıştı.

— General von Heunert kaç gündür kendinde değil,

dedi Georg Beandasch. Bir türlü yakalayamadı somonu. Alman generallerinin stratejisi somonlara sökmüyor anlaşılan.

— Almanlar usta balıkçı değiler, dedi Kurt Franz.

Victor Maurer gülümsedi:

— Balıklar sevmiyor almanları.

Süvari generali von Heunert'in yaveri teğmen Georg Beandsch, İnari'ye geldiğimde karşıma ilk çıkan almandı. Sivil hayatta Berlin Mahkemesinde yargıçmış. Otuz yaşlarında kadar vardı. Uzun boylu, geniş omuzluydu. İri çene kemikleriyle dikkati çekiyordu. Yürürken biraz sırtını kamburlaştırırdı. Gözleri şehlaydı ve kendi de bu bakışların «bir yargıca yakışmaz» olduğunu kabul ederdi. Arada bir, karanlık yüzünde derin bir küçümseme ifadesiyle yere tükürürdü. Yüzü meşin rengiydi. Zaten o gün de Beandasch'ın yüzünün meşin rengi olduğundan bahsederken Conversano Kontunun insan derisiyle kaplı koltuklarının lafı açılmıştı. Beandasch hem yere tükürür, hem de «bir alman süvari generalinin yaverine yakışmaz ama, elbet kendimce bir sebebi var ki tükürüyorum» derdi. Bazan bütün alman generallerinin suratına tükürüyormuş gibi geliyordu bana. İhtiyatlı konuşurdu ama, Hitler'i ve generalerini takdir ettiğini sanmazdım. General von Heunert ile somon balıkları söz konusu olduğu zaman ise açıkça somonların tarafını tutardı. Yine de, yargıç olsun veya olmasın, bütün almanlar gibi generallere itaat ediyordu Beandasch. Avrupa'daki bütün somonların kaderi de almanların amirlerine itaat etmelerine bağlı değil miydi sanki? Almanlar, somonların tarafını tutsalar da yine generalerin sözüne itaat ederler.

Inari'ye gelirgelmez yatacak bir yer aramaya başlamıştım. Ölesiye yorgundum ve uykudan gözümü açamıyordum. Inari'ye gelmek için Laponya topraklarında 600 kilometre yol almıştım ve o anda kendimi bir yatağa atmaktan başka birşey düşünmüyordum. Inari'de ise yatak, zor bulunan bir nimetti. Köyde pek az ev vardı, bunlar da bir köy çarşısına benzeyen bir dükkânın, **Sekatarava kauppa**'nın etrafına toplanmıştı. Dükkânın sahibi Finlandiyalı Juho Nykanen, samimi bir gülüşle karşıladı beni, güzel mallarını serdi önüme: kemik taraklar, sapı rengeyiği

kemiğinden puukko'lar, sakkarin hapları, köpek derisi eldivenler, sinek kaçıran yağlar.

— Yatak mı? Uyumak için yatak mı istediniz, diye sordu Juho Nykanen.

— Uyumak için tabii, dedim.

— Ama ben yatak satmıyorumki? Eskiden bir portatif karyola vardı dükkanımda, onu da üç yıl önce Rovaniemi'deki Osaki Pankki'nin müdürüne sattım.

— Yatağını hiç değilse birkaç saatliğine bana ödünç verecek birini tavsiye edebilir misiniz?

— Ödünç mü dediniz? Herhalde sırasını verecek birini demek istiyorsunuz. Bizim yatakları hep almanlar aldı. Biz de şimdi elimizde kalanlarda sırayla uyuyoruz. Bir kere de bayan Irjaa Palmunen Himanka'ya sorun isterseniz, belki otelinde boş bir yatak bulunur. Ya da bir alman subayım birkaç saat için yatağını size vermeye ikna edebilir. Uyku sıranız gelene kadar balığa çıkmak istemez misiniz? Somon avı için gerekli malzemeyi gayet uygun fiyatla verebilirim size.

— Çok somon var mı nehirde?

— Almanlar Yuutuanpoki nehri üzerindeki köprüyü yapmaya başlamadan önce, doluydu. Şimdi çekişler, baltalar, testereler çok gürültü çıkarıyor. Somonlar da gürültüden kaçıyorlar. İvalo'da da almanlar bir köprü yapıyorlardı. Bu yüzden somonlar İvalojoki'den de kaçtı. Yalnız bu kadarla kalsa, gene iyi. Almanlar bir de el bombasıyla avlanıyorlar. Tam bir katliam! Sadece somonları değil, bütün öteki balık türlerini de yokettiler. Yahudilere yaptıklarını somonlara da yapabileceklerini mi sanıyorlar ne dir? Ama biz böyle birşeye dünyada fırsat vermeyiz. Geçen gün General Heunert'e söyledim: almanlar ruslarla saşacaklarma, somonlarla savaşmaya devam ederlerse, haberiniz olsun, biz somonları savunuruz, dedim.

— Somonlarla savaşmak, ruslarla savaşmaktan kolay da ondan.

— Yanılıyorsunuz, diye cevap verdi Juho Nykanen. Somonlar çok cesurdur, öyle kolay kolay yenilmezler. Bana sorarsanız, almanların somonlarla savaşması büyük hatâ. Bir gün bu almanlar somonlardan bile korkar hale ge-

lecekler. Bu işin sonu budur. Öteki savaş da aynen böyle bitmişti.

— Ama o gün gelene kadar, somonlar selâmeti sizin nehirlerden kaçmakta buluyorlar anlaşılan.

— Korkudan kaçmıyorlar ki? dedi Juho Nykanen. Sesinde bir kırgınlık vardı. Almanlardan mı korkacak somonlar? Sadece hor görüyorlar almanları. Çünkü dürüst değil bu adamlar. Hele balık avında, hiç değiller. **Fair-Play** diye birşeyin mevcudiyetinden haberleri bile yok. Somonları el bombasıyla öldürüyorlar anlıyormusunuz? Balık avının bir spor, bir çeşit **Blitzkrieg** olduğundan habersizler. Bu somon balığı, dünyanın en soylu hayvanıdır. Dürüstlük kaidelerini hiçe sayacağına ölür, daha iyi. Bir centilmenle, kendisi de centilmence davranarak sonuna kadar mücadele eder, ölüme kahramanca karşı koyar. Ama dürüst olmayan bir hasımla boy ölçüşecek kadar alçalmaz. Kendisine lâyık olmayan bir düşmanla çarpışacağına başını alır gider, sürgünde yaşar. Şimdi nehirlerimizde somon kalmadı ya, almanlar hırslarından çatlayacaklar neredeyse. Somonlar nereye göç ediyorlar biliyor musunuz?

— Norveç'e mi?

— Yok canım, Norveçlilerin hali somonlarmkinden daha mı iyi sanki? Norveç'te de almanlar var. Somonlar, Balıkçılar Adasının ötesine, Arkangelsk'e, Murmansk'a doğru gidiyorlar.

— Allah Allah, Rusya'ya yani!

— Evet Rusya'ya, dedi Juho Nykanen. Çıkık elmacık kemikli, soluk finli yüzünde, güneşte kalmış kilden bir maske gibi binbir çizgi hâsıl oldu: anladım ki gülüyordu.

— Rusya'ya gidiyor somonlar, diye devam etti. İnşallah bir gün kafaları kıpkızıl dönmezler.

— Döneceklerine emin misiniz?

— Elbette! Hem de tahmin edildiğinden daha çabuk dönecekler. Juho Nykanen biraz durdu, sonra fısıldar gibi: -İnanın bana bayım, dedi almanlar savaşı kaybedecekler.

—Yaa, demek savaşı kaybedecek almanlar?

— Somonlarla yaptıkları savaşı kasdediyorum canım! Buradakiler, yani lâponlarla finliler somonların tarafını tutuyor. Geçen gün nehirin kenarında kaç tane al-

man askeri ölü bulundu. Pekâla somonlar öldürmüş olabilir bunları. Olmaz mı yani?

— Olabilir, dedim. Azizim Juho Nykanen, somonların zaferini benim de alkışlayacağıma emin olabilirsiniz. Onların davası, insanlığın ve uygarlığın davasıyla aym. Ama o zamana kadar ben kendime bir yatak tedarik etmeliyim.

— Çok mu yorgunsunuz?

— Ölesiye yorgunum, ölesiye uykum var.

— Bayan Irjaa Ualmunen Himanka'nm oteline bir uğramanızı tavsiye ederim.

— Uzak mı buraya?

— Bir milden fazla çekmez. Pek mümkündür ki almanlarla beraber yatmak zorunda kalasınız.

— Ayni yatakta mı?

— Almanlar başkasının yatağını işgal etmeyi severler. Yatak benim değil derseniz, size de yanında bir yer açar herhalde.

— Teşekkür ederim bay Juho Nykanen, **kiitoksia pallion.**

— **Yvapaiva.**

— **Yvapaiva.**

Bayan Irjaa Palmunen Himanka beni nezaketle karşıladı. Otuzundan biraz fazla gösteren, hüzünlü ve yorgun yüzlü bir kadındı. General von Heunert'in yaveri teğmen Georg Beandasch'a yataklarından birini bana vermesi için rica edeceğini söyledi.

— Kaç yatakta uyur bu efendi? diye sordum.

— Odasında iki yatak var, dedi bayan Irjaa Palmunen Himanka. Umarım ki yatağın birini size bırakmaya razı olur. Gerçi almanlar. Neysc, siz de bilirsiniz ya...

— Almanlar vız gelir bana, dedim, uykum var!

— Bana da vız gelir, dedi bayan Irjaa Palmunen Himanka, ama bir dereceye kadar. Almanlar

— Almanlardan hizmet istemeyeceksiniz, dedim. Bi ri kalkıp bir almandan yardım isterse, hayır cevabı alacağına emin olmalı. **Herrenvolk'un** bütün üstünlüğü bu «hayırlardan» ibaret. Almanlardan bir şey istenmez, bir ricada bulunulmaz. Siz bu işi bana bırakın bayan Irjaa Palmunen Himanka. Merak etmeyin ben de somonların okulunda okumuşum.

Bayan Irjaa Palmunen Himanka'nın fersiz gözleri birden parladı:

— Ah, ne soylu millet italyanlar! dedi. Hayatımda ilk karşılaştığım italyan sizsiniz. İtalyanların, somonları almanlara karşı savunacağını nereden bilebilirdim. Hem de almanların müttefiki olduğunuz halde. Çok soylu bir milletmişsiniz doğrusu!

— İtalyanlar da somonların ırkından, dedim. Zaten Avrupa milletleri de somon değil mi?

Bayan Irjaa Palmunen Himanka sordu:

— Almanlar nehirlerimizdeki bütün somonları mahvederler, hepsini göçetmek zorunda bırakırlarsa ne yapacağız bilmem? Barış zamanında amatör balık avcıları sa yesinde geçiniriz biz. Tâ Kuzey Amerika'dan İngiltere'den Kanada'dan balık avlamaya gelirlerdi buraya. Ah, bu savaş ah!

— İnanın bana bayan Irjaa Palmunen Himanka, dedim, bu savaş da öteki gibi bitecek, somonlar sonunda almanları kovacak.

— İnşallah, inşalah! dedi bayan Irjaa Palmunen Himanka.

Birinci kata çıkmıştık. Inari oteli Alp dağlarındaki sığınıklara benziyordu. İki katlı ahşap bir binaydı, bir de küçük kahvehanesi vardı. Pazar günleri ayinden sonra lâponyalı çobanlarla balıkçılar buraya toplamp rakı, ren geyikleri ve somon balıkları hakkında konuşurlar, sonra muazam kutup ormam içinde kaybolmuş kulübelerine ya da çadırlarına dönerlerdi.

Bayan Irjaa Palmunen Himanka bir kapının önünde durup usulca vurdu. Boğuk bir ses cevap verdi içerden:

— Herein!

— Yalmz gireyim daha iyi, dedim. Göreceksiniz, işler yolunda gidecek.

Kapıyı ittim ve içeriye girdim. Duvarları kayın ağacı tahtasıyla kaplı küçük odada bir karyola vardı. Pencerenin yamndakine, yüzünde file maskesiyle, Georg Beanndasch uzanmıştı. «İyi akşamlar» bile demeden sırt çantamla yağmurluğumu boş yatağın üstüne attım. Georg Beandasch dirseklerine dayanarak doğruldu, bir yargıcının bir katili süzdüğü gibi tepeden tırnağa inceledi beni. Son

ra gülümsedi, ama hem gülümsüyor hem de dişlerinin arasından, son derece tatlı ve nazik lâflar ediyormuş gibi küfrediyordu. O da yorgunluktan bitkin haldeydi, çünkü bütün gününü general von Heunert'ile beraber Yuutuanjoki nehrinin buzlu suları içinde geçirmişti. Şimdi ise tek istediği, şöyle iki saat kadar deliksiz br uyku çekmekti.

— İyi uykular, dedim.

— Bir odada iki kişi olunca iyi uyunmaz, dedi.

— Üç kişi olsa daha da fena uyunur ya, diye cevap verdim.

— Saat kaç acaba? diye sordu Georg Beandasch.

— On.

— Sabahın onu mu, akşamın onu mu?

— Akşamın onu.

— Neden iki saat ormanda gezmiyorsunuz? Hiç değilse iki saat rahat bırakın beni.

— Yarın sabah gezerim; şimdi benim de uykum var.

— Burada sabahla akşamın farkı yok ki? Gece de güneş var.

— Ben gündüz güneşini severim.

Kısa bir sessizlikten sonra Georg Beandasch sordu:

— Siz de bu kahrolasıca somonlar için mi geldiniz?

— Somonlar mı? Nehirde somon kalmış mı?

— Bir tane kaldı, o lânet de kendini yakalattırmıyor bir türlü.

— Bir tek mi?

— Bir tek ya! Ama kocaman bir somon, hem cesur hem kurnaz. General von Heunert, Rovaniemi'den takviye istedi. O balığı yakalamadan Inari'den ayrılmayacak.

— Takviye mi istedi?

— Bir general, somon avında bile bir generaldir, dedi Georg Beandasch. On gündür her günümüzü belimize kadar sular içinde geçiriyoruz. Bu gece az daha yakalayacaktık. Daha doğrusu nerdeyse bacaklarımızın arasına sıkıştıracaktık. Yakınımıza kadar geldi ama oltaya tutulmadı. Generali görmeyin, ateş püskürüyor. Bu somon benimle eğleniyor galiba, diyor.

— Eğleniyor demek?

—Bir alman generaliyle alay etmek ne demek? Neyse, yarın generalin istediği takviye gelecek Rovaniemi'den.

— Bir **Alpenjager** taburu mu?

— Yok camm, sadece **Alpenjager** yüzbaşısı Karl Springenschmidt. Yüzbaşı Alplerdeki alabalık avının uzmandır. Salzburg'ludur. Springenschmidt. Bir kitap yazmış, okumadınız mı? **Tirol am Atlantischen ozean?** Bir Tirollü, kuzey kutbunun buzlu okyanusunda bile Tirollüdür. Alabalık uzmanıysa, neden somon avlayamasm- de ğilmi ya?

Gülümsedim:

— Alabalık, somon balığı değildir ki?

— Kimbilir? Yüzbaşı Springenschmidt öyledir, diyor, general Heunert değildir diyor. Kim haklıymış göreceğiz.

— Bir alman generaline bir tek somon yüzünden takviye istemek yakışır mı?

— General, generaldir. Karşısındaki bir tek somon balığı bile olsa, generaldir. Aslında yüzbaşı Springenschmidht ona birkaç tavsiyede bulunmakla yetinecek. General işi yine de tek başına halletmek niyetinde. İyi geceler.

— İyi geceler.

Georg Beandasch sırt üstü uzanıp gözlerini kapadı. Fakat hemen arkasından yine açtı gözlerini, kalkıp yatağa oturdu. Adımı, soyadımı, doğum yerimi, doğum tarihimi, milliyetimi, dinimi ve ırkımı sordu. Aynen bir sanığı sorguya çeker gibi. Sonra yastığının altından bir şişe rakı çıkarıp iki kadehe doldurdu:

— Prosit!

— Prosit!

Yeniden uzanıp gözlerini kapadı, gülümseyerek uyudu. Güneş tam yüzüne vuruyordu. Oda bir sinek bulutu içindeydi. Ben de uykuya terkettim kendimi. Uyuyalı belki saatler olmuştu ki kulağıma hafif hafif kastanyet sesleri geldi. Beandasch uyanacak gibi değildi, derin derin uyuyordu. Yüzündeki file maske, aslanlarla bir elinde bıçak, bir elinde ağla savaşan gladyatörleri hatırlattı bana. Savaştan yeni çıkmış, kendi ağına dolanmış, cançekişen, sırtüstü devrilmiş bir gladyatör. Kesik kesik ve tatlı bir kas tanyet sesiyle iyice ayıldım. Ayni anda otlarla yaprakların hışırtısı geldi kulağıma. Gerçekten tam bir kastanyet sesiydi. duyduğum. Pencerenin altından bir dansözler alayı geçiyordu. Sevilla'lı dansözler sağ kollarını başlarının üs-

tüne doğru kıvırmışlar, sol ellerini bellerine dayamışlar, kastanyet çala çala Bakire Macarena'nm tapınağına bir gece ziyareti yapmaya gidiyorlardı sanki.

Kastanyet sesleri yavaş yavaş kuvvetleniyor, daha belirli oluyor, daha yakma geliyordu. Gerçi bu sesin yanında her zaman kastanyet şakırtılarına eşlik eden kokular -soluk çiçek, kızarmış börek ve tütsü kokuları- yoktu. Donmuş gece güneşinin ışıltılarına bürünmüş endülüslü dansözler geçip duruyordu sadece. Halkın çığlıkları, kestane fişeklerinin patlayışı, uzaktan gelen şenlikli müzik sesi eşlik etmiyordu bu alaya. Sadece gitgide yaklaşan, kuvvetli ve kuru kastanyet sesleri!

Yataktan atlayıp arkadaşımı uyandırdım. Georg Beandasch dirseklerinin üzerinde doğrulup, gülümseyerek kulak verdi, sonra o alaycı ifadesiyle -ren geyikleri! dedi. Arka ayaklarının gerisinde asılı duran iki uzun tırnak koşarken birbirine çarpar ve böyle bir ses -sizin dediğiniz gibi kastanyet sesi- çıkarır. İspanyol dansözleri zannettiniz demek? General von Heunert de bunları Endülüslü dansözler sanmıştı. Bir gece yarısından sonra odasına bir ren geyiği getirip göstermek zorunda kaldım!.

Yere tükürdü ve gülümseyerek yeniden uykuya daldı.

Pencerenin önüne geldim. Birkaç yüz ren geyiğinden müteşekkil bir sürü, nehire inmek için orman boyunca koşuyordu. Zeytin yağı kokan güneş vurdukça bu kokuyu daha da kuvvetle yayan endülüslüler geldi gözümün önüne. Endülüsün hayaletleri de zeytinyağı kokar. Saçmaydı, hayaldi ama bu çağrışım, şimdi Lâponya'nın buz gibi ve kupkuru havasında bir insan terinin kokusunu getirdi burnuma. Endülüsün kokulu hayaletleri karşımdaydı sanki.

Yandan vuran gece güneşi, gölün ortasına serpiştirilmiş küçük adaları yaralıyor, kana boyuyordu. Aşağıda Inari köyünün içlerinde bir köpek acınacak bir sesle havlıyordu. Gökyüzü baştanbaşa balık pullarıyla, soğuk ve göz kamaştırıcı ışıkta titreşip parlayan pullarla kaplıydı. Kurt Franz ile göle doğru bir yürüyüşe çıkmıştık, tepenin ağaçlı yamacından aşağı iniyorduk. Gölün ortasına serpil-

miş yüz ada arasında, Lâponların kutsal adası Ukonsaari'ye bakıyordum. Bütün Inari havalisinin en meşhur pagan tapınağıydı burası. Eski lâponlar ilkbahar ve sonbaharda, gece güneşinin kırmızıya boyayıp bir volkan ağzına benzettiği koni şeklindeki bu adada toplamr, şeytanlarına köpeklerle geyikleri kurban ederlerdi. Lâponlar bu gün bile Ukonsaari'den kutsal bir korku duyarlar. Adaya ancak eski pagan törenlerinin yapıldığı tarihlerde giderler. Bilinç altında kalmış bir hatıra, belki de eski törenlerin belli belirsiz hasreti çeker onları.

Kurt Franz ile beraber, dinlenmek için bir ağaç altına oturduk. Gece güneşinin buz gibi alevinde göz alabildiğine, çırılçıplak uzanan gümüş parıltılı gölü seyrediyorduk. Savaş bizden uzaktaydı. Avrupa'nın bahtsız havasını kokuşturan, insana kasvet veren, terli insan, yaralı insan, aç insan, ölü insan kokusu yoktu etrafımızda. Bunların yerine reçine kokusu, kuzey kutbu tabiatının o kuru ve soğuk kokusu vardı: ağaç, su, toprak ve vahşi hayvan kokusu. Kurt Franz, Juho Nykanen'in **«Sekatarava Kauppa»**sından satın aldığı Lille Hammer markalı kısa Norveç piposunu tüttürüyordu. Gizlice bakıyordum. Kurt Franz'a. Belli etmeden seyrediyordum onu. O da bir insandı, belki başkalarından farksızdı, belki benim gibi bir insandı. Bir vahşi hayvan kokusu yayılıyordu vücudundan. Bir sincap, bir ren geyiği, bir tilki kokusu. Evet, tam bir kur kokusu. Aç kalmadığı yaz aylarında yırtıcı olmayan kurt, böyle kokar işte. Vahşi bir kokuydu bu. Buzullardan çözülen ve sakin göle kavuşana kadar ormanlar içinden binlerce ırmak halinde mırıl mırıl akan sular, yeşil çayırlar ve ılık hava kurdun vahşiliğini ve gaddarlığımda yumuşatıp erittiği, kana susuzluğunu söndürdüğü zaman bu hayvan nasıl kokarsa, yaz kurdu nasıl kokarsa, Kurt Franz da öyle kokuyordu. Barış halinde, istirahat halindeki kurt kokusu yayılıyordu vücudundan. Üç yıldır süren savaş içinde ilk defa bir almanın yanında kendimi huzur içinde hissediyordum. Savaştan uzaktaydık; savaşın, insanlığın, zamanın dışındaydık. Savaş bizden çok uzaklarda kalmıştı. Gerçekten Kurt Franz'da, kurdun yaz günlerindeki kokusu, «alman-insamn» savaş bittiği, kana susuzluk duymadığı zamanlardaki kokusu vardı.

Tepeden indik. İnari köyünün yakınındaki koruluğun dışına çıkar çıkmaz, beyaz kayın ağacı gövdelerinden, yüksek bir çitle çevrili geniş bir alanla karşılaştık.

— Burası ren geyiklerinin Golgotha'sıdır (Kudüs yakınında Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği yer) dedi Kurt Franz.. Ren kesimi sonbaharda yapılır. Bu gelenek, bu mevsim, lâponlar için bizim paskalyamız gibi bir şeydir. İsa'nın kurban edilmesine benzer. Ren, laponların İsa'sıdır.

Etrafı çevrili alana girdik. Otları yalayan soğuk ve keskin ışığa karşı, gözlerimin önünde acaip, muazzam bir orman şekillendi: binlerce rengeyiği boynuzu vardı karşımda, bir boynuz ormanıydı bu. Orada, burada akıl almaz bir karışıklık içinde üstüste yığılmış, bazı yerlerde ise, kemikten çalılıklar gibi seyrelmiş bir orman. Boynuzların en yaşlıları, yeşil, sarı, kırmızı hafif bir küf tabakasıyla örtülüydü. Ama çoğu gençti, yumuşaktı ve sert kemik tabakasıyla sarılmamıştı daha. Bazıları geniş ve yassıydı, intizamlı bir görünüşteydi; diğerleri ise bıçak şeklindeydi. Yerden bitmiş çelik bıçaklar gibi. Bir köşeye, şekli Aachen miğferlerine benzeyen binlerce, ama binlerce geyik kafatası üstüste yığılmıştı: sert, beyaz ve kaygan alın kemiği üstünde, üç köşeli bomboş göz oyuklarıyla binlerce kafatası. Bu boynuzlar, savaş alanlarında ölenlerden arda kalan yığınla savaş aletini akla getiriyordu. Hayvanlar bir meydan savaşı vermişler gibiydi burada. Halbuki civarda hiçbir mücadele izi yoktu; aksine bir düzen, bir sükûnet, bozulmaz ve haşmetli bir barış havası vardı. Çayırlardan esen rüzgârın soluğu, bu kemikten ormanın hareketsiz ağaçları arasında bitmiş otları titreştirip duruyordu.

Sonbaharda ren sürüleri ne olduğu anlaşılmaz bir çağrıya cevap veriyormuş gibi, içgüdülerini kendilerine rehber yaparak geniş arazileri geçer ,bu vahşi golgota'ya gelirler. Lapon çobanları yere çömelir, «dört rüzgâr şapkası» dedikleri şapkalarını geriye itip, küçücük ellerinde pırıl pırıl **puukko**'ları olduğu halde beklerler geyikleri. (Laponların ellerinin küçüklüğü ve inceliği görülmeye değer. Dünyanın en küçük en zarif elleri bunlardadır. Çelik gibi kuvvetli, ama ayni derecede ince, hayranlık uyandıra-

cak kadar zarif elleri vardır lâponlarm. Parmakları inceciktir, sabırlıdır: en iyi cins saatlerin çarkları, ya da Amsterdam'lı bir elmas işleyicisi kadar dakik ve ustaca çalışır bu parmaklar) Rengeyikleri boyunlarım uysalca **puukko'**-nun öldürücü çeliğine teslim ederler; insan yüreğine dokunan umutsuz bir yumuşakbaşlılıkla, hiç ses çıkarmadan ölürler.

— İsa gibi, dedi Kurt Franz.

Etrafıma baktım: Kayın ağaçlarıyla çevrili alanda, bol bol kanla beslenen otlar alabildiğine büyümüş, serpilmişti. Ama bazı fundaların minik yaprakları kuvvetli bir ateşte yanmış gibiydi. Belki de kanın sıcaklığı hattâ alevi, kavurup kırmızıya boyamıştı otları.

— Yok, yok, kan değildir, dedi Kurt Franz, kan yakmaz!

— Bir damla kamn kaç şehri birden yaktığını gördüm, diye cevap verdim.

— Kandan tiksiniyorum, dedi. Pis birşey, dokunduğunu kirletiyor. Dünyada en fazla iğrendiğim şeylerden biri kan, biri de kusmuktur.

Saçları yer yer dökülmüş başına geçirdi ellerini. Dişsiz ağzında, dudakları arasına sıkıştırdığı pipoyu arada bir çıkarıp öne doğru eğilerek hırsla yere tükürüyordu.

Dönüşte köyden geçerken, iki ihtiyar lâpon kadını gördük. Kapılarının önüne oturmuşlardı. Yarı aralık gözleriyle bizi takip ediyorlar, sarı, buruşuk suratlarını, bizimle beraber, yürüyüşümüz yönünde ağır ağır çeviriyorlardı. Yere çömelmişti kadınlar, kollarını dizlerinin üstünde kavuşturmuşlardı. Ağızlarında alçıdan küt pipolar vardı. Hafiften yağmur yağıyor, kocaman bir kuş, boğuk ve monoton bir sesle öterek çamların üstünde dolaşıp duruyordu.

General Reunert, ava çıkmaya hazır, otelin önünde bekliyordu. Kalçalarına kadar çıkan ren derisi çizmelerini çekmiş, sineklerden korunmak için ağ gibi koca geniş bir harmaniyeye sarınmıştı. Dirseklerine kadar uzun ve geniş eldivenler içine gömülmüş gibiydi. Şimdi, lâpon hizmetçisi Pekka'nın kumanya çantalarını hazırlamasını bekliyordu. Seferi kıyafetteydi general von Heunert: başında

çelik miğfer, belinde kocaman bir mavzer. Uzun balık oltasına dayanmış duruyordu, bir mızrak atıcısının mızrağına dayanıp dinlendiği gibi. Ara sıra, yanımda duran **Alpenjager** yüzbaşısma bir şeyler söylüiyordu. Kısa boylu tıknaz bir adamdı yüzbaşı. Saçları ağarmaya başlamıştı. Tirol dağlılarmmki gibi pembe, gülümser yüzlüydü. Generalin arkasında, belirli bir saygı mesafesinde, kaskatı bir hazırol vaziyetinde Georg Beandasch duruyordu. O da çizmeli, eldivenli ve silâhlıydı. O da topuklarına kadar inen ağdan bir harmaniyeye sarınmıştı. Bir baş işaretiyle selâmladı beni. Dudaklarının oynamasından, sessizce küfrettiğini anladım.

— Bu defa, dedi general von Heunert, zafer elimin altında!

— Önceki günlerde talihiniz pek yardım etmedi, dedim.

— Evet, ben de ayni fikirdeyim, talihim yardım etmedi. Ama, yüzbaşı Springenschmindt'e sorarsanız hata benimmiş. Pek kaprisli, pek inatçı oluyor bu somonlar. Halbuki ben, keyiflerini mizaçlarını hiç dikkate almamıştım. Büyük hata! Neyse ki yüzbaşı Springenschmidt alabalıkların tabiatı hakkında bana bilgi verdi. Demek ki artık...

— Alabalıklar mı? diye sordum

— Alabalıklar tabii. Bütün tirollerde meşhur alabalık avının uzmam olan yüzbaşı Springenschmidt, Tirol alabalıklarının, Lâponya somonlarıyla ayni tabiatta olduğunu söylüiyor. Öyle değil mi yüzbaşı?

— **Javohl!** (evet) dedi yüzbaşıSpringenschmidt eğilerek. Sonra bana döndü: Alabalık avlarken, dedi, telaşlı görünmemek lâzım. Sabırlı olmalı! Keşiş sabrı ister bu iş. Alabalık, balıkçının bol bol vakti olduğunu anlarsa, sabırlı olduğunu hissederse, sinirlenir, kızar ve muhakkak bir tedbirsizlik yapar. Balıkçı işte bu tedbirsizlikten istifade etmesini bilmeli. Alabalıklar...

— Alabalıkları anladık, dedim, ya somonlar?

— Somonların alabalıklardan ne farkı var? dedi yüzbaşı gülümseyerek. Alabalık sabırlı bir hayvan değildir, beklemekten yorulur ve tehlikenin üstüne üstüne gider. Bir de yemi kaptı mı, mahvoldu demektir. Usul usul, in-

ce ince çeker balıkçı onu. Çocuk oyunu gibi birşey. Alabalıklar.. Yani somonlar aslında daha irice bir alabalık sayılır. Savaştan önce Tirollerdeki Landeck'te...

— Galiba, dedi general von Heunert, benim somonum bu nehirlerde şimdiye kadar görülmüşlerin en güzeli. Son derece cesur, koskocaman bir balık. Hattâ geçen bir burun attı dizime!

— Küstah bir somonmuş dedim, cezalandırılmayı hakketmiş.

— Allahın belâsı bir somon! dedi general von Heunert. Yuutuanjoki nehrinde tek başına kaldı, nehirden beni zorla atıp, sulara hakim olmayı mı kafasına koydu nedir? Hangimiz daha inatçtyız, alman mı, somon mu, görürüz bakalım!

Koca ağzını yayarak ve sarındığı sinek ağım kat kat dalgalandırarak gülüyordu.

— Belki de general üniformanız sinirine dokunuyordur, dedim. Sivil giyinseniz daha iyi olmaz mı? General üniformasıyla balığa çıkmak **fair-play**'e sığar mı?

— **Was? Was sagen sie bitte?** (Ne diyorsunuz?) dedi general von Heunert kararmış bir suratla.

— Anlaşılan sizin somonda **sense of homor** yok. Yüzbaşı Springencshmidt espri anlayışından mahrum bir somona nasıl muamele edileceğini bilir belki.

— Alabalıklara karşı çok kurnaz olmalı, dedi yüzbaşı Springenschmidt. General nehirde, alabalığın tahmin edeceğinden çok başka bir sebeple bulunduğu hissini vermeli. Alabalıkları aldatmak lâzım.

— Bu defa elimden kurtulamayacak! dedi general von Heunert.

Güldüm :

— Böylece alman generallerine saygı göstermelerini öğretmiş olursunuz somonlara.

— **Ja! Ja!** diye bağırdı general von Heunert, fakat hemen arkasından suratı asıldı, şüpheci gözlerle baktı yüzüme.

O sırada bayan İrjaa Palmunen Himanka göründü kapıda. Peşinden, elinde bir tepsiyle Pekka geliyordu. Tepside bir şişe rakı, birkaç da kadeh vardı. Pekka gü-

lümseyerek generale yaklaştı, kadehleri doldurdu ve önce generale, sonra hepimize ikram etti.

—Prosit! dedi general kadehini kaldırarak.

— Prosit! diye hep bir ağızdan karşılık verdik.

— **Für Gott und Vaterland** (Tanrı ve anavatan için) dedim.

— **Heil Hitler!** diye cevaplandırdı general.

Ötekiler hep bir ağızdan tekrarladılar :

— **Heil Hitler!**

O arada geniş sinekliklere sarılmış makineli tüfekli on kadar **Alpenjager** gelmişti yanımıza. Generale nehire kadar eşlik edecek, sonra da avlanma sırasında rus veya norveçli partizanların baskın tehlikesine karşı nehirin iki yakasını tutacak devriyelerdi bunlar.

— Haydi, dedi general,

Yürümeye başladık. Önümüzde, arkamızda muhafızlar, sessizce yürüyorduk. Görünmez bir yağmur, yapraklarda mırıl mırıldı. Bir ağacın dallarından bir kuş çığlığı yükseldi, çamlar arasından kasvet şıkırtılarıyla geçen bir ren sürüsü koşarak uzaklaştı. Gece güneşinin soğuk ışığında orman gümüş gibi ışıldıyordu. Nehrin kıyısında, rüzgârla ıslanmış otlara dizlerimize kadar gömülmüş yürüyorduk. George Beandasch, yüzünde dayak yemiş bir köpek ifadesi, gizli gizli bana bakıyordu. Arada bir general von Henuert arkasına dönüyor, sessizce Beandasch'ı ve Springenschmidt'i süzüyordu. İkisi birden ellerini çelik miğferlerine götürüyor, tek bir sesle -Javohl! diye karşılık veriyorlardı. Bir saat kadar yürüdükten sonra, nehirde akıntının en kuvvetli olduğu yere vardık.

Juutanjoki'nin yatağı, o noktada iyice genişlemişti. Dibinde kocaman ve karanlık renkli granit kayalar oraya buraya serpilmişti. Köpüklü, şiddetli fakat pek derin olmayan bir akıntı kaya parçalarını ancak örtüyordu. Av malzemesi ile kumanya torbalarını taşıyan Pekka ile öteki lâponlar bir kayanın dibine yerleştiler. Muhafızlardan bir kısmı, kıyıya yayıldı ,ötekiler sığ bir noktadan nehri geçtiler, karşı yakada suya sırtlarını verip yerlerini aldılar. General von Heunert dikkatle oltasını inceledi makarayı yokladı. Beandasch ile Springenschmidt'e döndü -Haydi! dedi. Ve peşinde iki subay, nehire girdi. Ben kı-

yıda kalmıştım. Kurt Franz ve Victor Mauer ile bir ağacın altına oturmuştuk.

Nehrin sesi kuvvetliydi, tatlıydı, bir şarkı gibiydi bazan bir çığlık halinde son buluyor, bazan dokunaklı bir şarkı gibi sönüp gidiyordu. General akıntının ortasında durmuş, karnına kadar suya gömülmüş, oltayı da bir silah gibi tutmuştu. Somonu, o saatte nehrin ortasında asıl maksadından tamamen başka bir sebeple bulunduğuna inandırmak için hep havalara bakıyordu. Beandasch ile Springenschmidt askeri bir saygı gösterisiyle generalin biraz gerisinde duruyorlardı. Pekka ile öteki Lâponlar daire halinde yere oturmuşlar, pipo içiyorlar, sessizce generali seyrediyorlardı. Çam dalları arasından kuş çığlıkları yükseliyordu.

Bir saat kadar geçmişti ki, birden taaruza geçti somon. Uzun olta sarsıldı, kıvrıldı, titreşip alabildiğine gerildi : general şöyle bir sallandı ayaklarının üstünde, ileri doğru bir adım attı, sonra bir adım daha atmak zorunda kaldı, derken dizleri büküldü, fakat bu ilk saldırıya kahramanca mukavemet etti : Savaş başlamıştı. Kıyıda duran askerler, lâponlar, Kurt Franz, Victor Maurer ve ben nefesimizi tutmuş seyrediyorduk. Birden general yürümeye başladı. Ağır ve kaskatı adımlarla, çizmelerini suya zorla batırıp çıkararak, düşmemek için bazan bir kayayı, bazan bir başka kayayı ayağına destek yaparak ağır ağır yürüyor, hesaplı bir yavaşlıkla, ama sürekli olarak ilerliyordu. Bu, alman generali için bile yeni bir taktik değildi. Zira somon avında ilerlemek «toprak kazanmak» değil, «toprak kaptırmak» anlamına gelir. Ara sıra duruyordu general, güç belâ tuttuğu mevzii -somon avı dilinde bu, bütün çabasına rağmen kaybettiği mevzi demektir- takviye ediyor, düşmanın sürekli olarak ve hırsla kendisini sarsmasına inatla direniyor, sonra kıymetli somonu kendine doğru çekmek için çelik makarayı ihtiyatla harekete geçirip oltayı sarıyordu. Bu defa da somon hesaplı bir yavaşlıkla azar azar düşmana toprak kaptırıyordu. Bazan sıçrayıp gümüşlü pembeli sırtını suyun yüzüne çıkarıyor, kuyruğunu vurarak havaya köpüklü sular fışkırtıyor, bazan da uzun burnu, aralık ağzı, sabit bakışlı yuvarlak gözleriyle tam su seviyesinde hareketsiz du-

ruyordu. Sonra arasından sıyrılıp kaçabileceği iki kaya keşfetti mi, ya da kuyruğuna destek olacak daha kuvvetli bir akıntıya rastladı mı, hasmını âniden şiddetle sarsıyor, kendine doğru çekiyor, çok sesli bir çelik tel gibi uzayıp gerilen akıntı boyunca sürüklüyordu. Somonun bir birini izleyen bu saldırılarına karşı general von Heunert alman inatçılığıyla, prusyalı gururuyla, izzeti nefsiyle, şahsi itibarım değil, üniformasının itibarının söz konusu olduğunu düşünerek karşı koyuyordu. Boğuk bir sesle bağırıyordu **Achtung!** (Dikkat!) Sonra başım Beandasch ile Springenschmidt'e çeviriyor, onlara da ayni boğuk sesle bir şeyler söylüyordu, ama sözleri nehrin bazan tiz, bazan pes perdeden şarkısı arasında kaybolup gidiyordu. Böyle bir anda, böyle bir somona karşı zavallı Georg Beandasch ne gibi bir yardım yapabilirdi generaline. Ya zavallı Springenschmidt böyle bir alabalık karşısında ne tavsiyede bulunabilirdi? Generalin ileriye doğru attığı her adımda, Georg Beandasch ile yüzbaşı Springenschmidt de birer adım ilerlemekten başka birşey yapamıyorlardı. Kuvvetli ve cesur somon saldırılarıyla akıntı yönünde sürüklenen general ve iki subay, böylece adım adım nehir içinde bir mil kadar yürüdüler.

Mücadele başlayalı üç saat olmuştu ki, alçı pipolarını dişlerinin arasında sıkıştırmış ve daire halinde yere oturmuş Pekko ile öteki Lâponların sarı ve buruşuk yüzlerinde alaycı bir gülümseyişin şekillendiğini farkettim. Tekrar generale baktım. Seferi kıyafetle, başında çelik miğferi, belinde mavzeri, cibinlik vazifesi gören geniş ağa kat kat sarınmış, nehrin tam ortasında duruyordu. General üniformasının pantolonundaki enli kırmızı şerit gece güneşinin ölü ışığında pırıl pırıldı. Düşmanın inatçı kuvvetine daha fazla dayanacak hali kalmamış gibiydi generalin. İçten içe bir değişiklik olduğunu hissediyordum von Heurnet'te. Kızgın suratında, hareketlerinde, arada bir Achrung! deyişinde bir sabırsızlık farkediliyordu. Sesinde kırılmış bir gurur, korku ve umutsuzluk sezilir olmuştu. **Gülünç olmaktan korkuyordu.** Üç saattir uğraşıyordu bu somonla. Bu kadar uzun süre bir balığın hakkından gelememek yakışırmıydı bir alman generaline? **Balık benim hakkımdan gelecek diye korkmaya başlamış-**

tı. Bari yalnız olsaydı! Fakat gözlerimizin önünde, lâponların, nehrin iki kıyısını tutmuş askerlerin gözleri önünde olacak şeymiydi bu! Sonra Sovyet Rusya örneği de vardı ortada. Bu işi halletmeliydi artık. Haysiyeti, bir alman generalinin haysiyeti, hatta bütün alman generallerinin, bütün alman ordusunun haysiyeti iki paralık olmuştu.

Birden Beandasch'a döndü general von Heunert ve boğuk bir sesle bağırdı

— **Genug! Ershiesst ihn!**

— **Javohl!** dedi Beandasch ve yaklaştı generale. Sonra uzun ve ağır adımlarla akıntı boyunca ilerledi, köpüklü su içinde çırpınarak generali sürükleyen somonun yanma gelince durdu, çekti belinden tabancasını, cesur somonun üstüne doğru eğilip tam kafasına iki el ateş etti.

XVIII
GOLF HANDİCAPS

Büyük Britanya İmparatorluğunun birinci Perth Lordu ve İtalyan hükûmeti nezdindeki büyükelçisi Sir Eric Drummoy bağırdı:

— **Ooh no, thank God!** (Allah korusun)

1935 yılında bir sonbahar günüydü. Güneşin yeşil biyeli pembe bir bulutu yarıp kendini göstermesiyle altın rengi bir güneş ışını çarptı masaya ve porselenlerle kristalleri titreştirdi. Sarı otları, esmer toprakları ve yeşil ağaçlarıyla Roma kırları serilmişti önümüze. Bu manzaranın ortasında mermer taşlarıyla kırmızı kemerli su bendleri ekim ayı güneşi altında pırıl pırıl görünüyordu. Uzaktan, yalnız ve yoksul bir manzarası vardı mezar taşlarının. Cecilia Metella'nın mezarı, sonbaharın canlı ateşinde tutuşmuş gibi alev alevdi. Via Appia'nın çamlarıyla servileri, kekik ve defne kokulu rüzgârda salınıp duruyordu.

Öğle yemeğinin sonuna gelmiştik. Güneş bardaklarda yankılar yapıp gözlerimizi kamaştırıyor, bal rengi, ılık ve yumuşak havaya porto şarabının nefis kokusu yayılıyordu. Masanın etrafına dizilmiş yarım düzine kadar romalı prenses hepsi de amerikan yahut ingiliz asıllıydı-

Lord Perth'in, Kont Sandy Manassei ile yeni evlenen kızı Bobby'ye gülümseyerek bakıyorlardı. Bobby, Forte dei Marmi'nin tek gözlü yüzme hocasından bahsediyordu. Habeşistan meselesi yüzünden İngiltere ile İtalya'nın arası açıkken, **Home Fleet** (İngiliz donanması) savaş donatımıyla Akdenize girdiğinde, Forte dei Marmi'nin yüzme hocası kendisine şunları söylemişti:

— İngiltere Mussolini'ye benziyor : her zaman haklı, özellikle de haksız olduğu zamanlar!

Prenses Dora Ruspoli, Lord Perth'e sormuştu

— **Do you really think Englands always right?** (Sizce İngiltere daima haklı mıdır?)

İşte o zaman kıpkırmızı olarak cevap vermişti Lord Perth :

— **Oh no, Thank God!**

— Golf sopalarını taşıyan çocukla, ingiliz filosu hakkında bir hikâye anlatıyorlar, doğru mu acaba, çok merak ediyorum, dedi Jane di San Faustino.

Söylendiğine göre, ingiliz filosunun Akdenizde görünüşünden birkaç gün sonra Lord Perth gol oynuyormuş. Topu çamurlu bir su birikintisine düşünce değnekçi oğlana seslenmiş : -Şu topu getirir misin? Oğlan cevap vermiş: -Neden filonuzu gönderip aldırmıyorsunuz?

Hikâyenin uydurma olduğu belliydi ama, Roma'da herkesin pek hoşuna gitmişti.

— **What a lovely story!** diye güldü Lord Perth.

Güneş Lord Perth'nin tam yüzüne vuruyor, incecik ciltli pembe alnında, dudaklarında, saydam mavi gözlerinde her soylu ingilizde bulunan çocuksu ve kadınsı ifadeyi, o harikulâde çekingenliği, masumluk nüansını, gençlere has o utangaçlık ifadesini aydınlatıyordu. Yılların birbirini kovalaması ve sorumluluk ile şan ve şöhretin artan yükü, bu ifadeyi soldurup söndüreceğine, canlandırmış, ileri yaşların harikulâde olgunluğuna eriştirmişti. Ak saçlı ingilizler, gençler gibi her an ve bir hiç için kızarmak erdemine sahiptirler. Sadece ingilizlere has bir erdemliktir bu.

Hüzünlü bir sonbahar günüydü. Hava ılıktı, yaldızlı gibiydi. Via Appia'daki mezarlar, heybetli çamlar, Ager'in sarılı yeşilli arazisi, bütün bu muhteşem ve hüzünlü

manzara, Lord Perth'in pembe yüzünü bir resim çerçevesi gibi çevreliyor, o temiz alm, mavi gözler, beyaz saçlar, hafiften kederli ve çekingen gülümseyişle, mükemmel bir ahenk meydana getiriyordu.

— **Britannia may rule the waves, but She cannot waive the rules,** (İngiltere dalgalara hakim olabilir, ama gelenekleri dalgalandıramaz.) dedim gülümseyerek.

Herkes güldü. Dora Ruspoli o boğuk sesi ve telâşlı konuşmasıyla :

— Gelenek kanunlarını çiğneyememek bir millet için büyük bir kuvvet sayılır, dedi, **is'nt it?**

— **To rule the Waives, to waive the rules...** güzel bir kelime oyunu, dedi Jane di San Faustino, ama ben kelime oyunlarından nefret ederim.

— Hammen Waper'in pek iftihar ettiği bir **Joke** bu, diye cevap verdim.

Dora Ruspoli sordu

— Hammen Wager bir **gossip writer** (dedikodu yazarı) değil mi?

— Onun gibi birşey.

Amerikan büyükelçisi William Philips bana döndü

— Cecil Beaton'un New York'unu okudunuz mu?

William Philips'in kızı Beatrice, yahut arkadaşlarının dedikleri gibi sadece «B» hemen babasının sözlerini tamamladı:

— Cecil çok sevimli bir çocuktur.

— Nefis bir kitap! dedi Cora Antinori.

— Yazık ki, dedi Jane di san Faustino, İtalya'nın Cecil Beaton gibi bir yazarı yok. İtalyan yazarları taşralı, can sıkıcı oluyor. **Sense of humor'**dan yoksun hepsi de.

— Bu sadece onların kabahati değil, dedim. Aslında İtalya bir taşra eyaleti, Roma da bir taşra eyaletinin başkentidir. Cecil Beaton'un Roma hakkında bir kitap yazabileceğini düşünebilir misiniz?

— Neden yazmasın dedi Dorothy di Frasso. Dedikodu bakımından Romanın New York'tan aşağı kalır tarafı yok ki? Roma'da bulunmayan şey dedikodu değil, Cecil Beaton gibi bir **gossip writer.** Papa hakkmdaki, Vatikan hakkındaki dedikodulara baksanıza. Meselâ ben New York'-

ta, Roma'daki kadar dedikodu konusu olmamıştım. **And what about you, my dears?** (Ya sizler?)

Dorothy haysiyetine dokunulmuş gibi ters ters Dora'ya bakarak cevap verdi:

— Benim hakkımda kimse dedikodu etmemiştir!

Jane di san Faustino

— Dedikodumuzu yapmasalar da hoppa kadın muameselesi yapıyorlar bize, dedi. Ziyam yok, hiç değilse gençleştirmiş oluyorlar bizi.

Herkes gülmeye başladı. Bir taşra eyaletinde yaşamanın, yazarların sıkıcı oluşlarına tek sebep sayılmayacağını söyleyen Cora Antinori,

— Taşrada bile eğlenceli yazarlar bulunur, dedi.

— Aslına bakarsanız, dedi Dora, New York da bir taşra şehridir.

Jane, Dora'ya küçümseyerek baktı

— Aman ne fikir!

— Biraz da dilin tabiatından geliyor bu, dedi Lord Perth.

— Dil önemli şey, dedim. Sadece yazarlar için değil, milletler ve devletler için de önemli. Savaşlar bir bakıma sentaks hataları sayılabilir.

— Belki de sadece telaffuz hatalarıdır, dedi Lord Perth. Mussolini ile her görüşmemden sonra bunu düşünmekten kendimi alamıyorum.

Lord Perth'i Venezia sarayının muazzam salonunda Mussolini ile konuşurken hayal ettim

— İngiltere büyükelçisini içeri alın, diye emir veriyordu Mussolini, teşrifatçı Navarra'ya.

Navarra'mn bir işaretine itaat eden kapı açılıyor, Lord Perth eşiği atlıyor, parlak ve desenli mermer zemin üstünde ağır adımlarla ilerleyerek, onaltıncı yüzyıl stilindeki muazzam şöminenin önünde duran masif cevizden masaya yaklaşıyordu. Mussolini önce sırtını masaya ya şömineye dayamış, gülümseyerek bekliyor, sonra ona doğru birkaç adım atıyordu. Nihayet ikisi karşı karşıya geliyorlardı. Mussolini hem rahat görünüyordu, hem de gösteriş yapmak gayreti içindeydi, gergindi. Şiş, yuvarlak, beyaz ve yağlı kafasını, o koca kel kafayı sallıyordu. Ensesindeki o yağ kümesi başının arkasını büyük

bir ağırlıkla aşağıya doğru çeker gibiydi. Lord Perth dimdik duruyor, gülümsüyordu, ihtiyatlı ve çekingen bir hali vardı. Alm hafifçe kızarmıştı, çocuklar gibi.

Mussolini kendine inanırdı -tabii inandığı birşey varsa dünyada- fakat talihe mantığın, kaderle iradenin bağdaştırılamayacağına katiyyen inanmazdı. Sesi kalın, sıcak ve nazikti : bazan kulağa çok acaip gelen, derinden derine bir kadın aksam hissedilen, marazi şekilde kadınsı diyebileceğim bir ses.

Lord Perth ise kendine inanmazdı : **Oh no, tank God!** Kuvvete, itibara inanırdı; İngiliz filosuyla İngiltere Bankasına. Filonun **sense of humor**'una, İngiltere Bankasının **fair-play**'ine inanırdı. Eton spor alanları ile Waterloo savaş alanları arasında çok yakın ilişkiler olduğunu kabul ederdi. İşte karşısındaydı Mussolini, tek başınaydı. Mussolini hiç kimseyi hiçbir şeyi temsil etmediğini biliyordu. Kendi kendini temsil ederdi Mussolini. Lord Perth ise sadece Sa Majeste'nin temsilcisiydi.

Mussolini -**How do you do?** diye sordu ama -**I want to now you are?** der gibi söyledi bunu. Lord Perth de -**How do you do?** dedi, -**I don't want to know how you are?** dermiş gibi. * Mussolini Romangno'lu bir köylü şivesiyle konuşuyordu problem, Akdeniz, Süveyş, Habeşistan kelimelerini, iskambil, rakı, tarım komisyonu, Forli kasabası der gibi söylüyordu. Lord Perth'in ise uzaktan İskoçyalı akrabaları olan Oxford mezunlarına özgü bir şivesi vardı Magdulen, Koleji, Mitra Oteli, Mezopotamya ve Pertshire aksamydı onunki. Problem, Akdeniz, Süveyş, ve Habeşistan kelimelerini, kriket, Somaki, viski, Edinbourg dermiş gibi telaffuz ediyordu. Yüzü gülümserdi, fakat duygusuz, heyecansızdı; dudaklarını pek az kıpırdatıyor, kelimelere şöyle bir dokunuyordu. Bakışları derin ve esrarlıydı, gözü kapalı bakıyordu sanki.

Mussolini'nin yüzü ise soluk ve şişti sahte bir memnunluğu ve zorlama bir huzuru aksettiren bir kasılma vardı yüzünde. Konuşurken koca dudakları kelimeleri emer

---

Mussolini «Nasılsınız?» diye soruyor, «Nasıl olduğunuzu öğrenmek istiyorum» der gibi. Lord Perth «Nasılsınız» sorusunu «Nasıl olduğunuzu öğrenmek istemiyorum» der gibi soruyor.

gibi büzülüyordu. Gözleri yusyuvarlak, kocaman kocamandı. Bakışları hem sabitti, hem huzursuz. Mussolini neyin poker olduğunu neyin olmadığım bilen gözlerle bakıyordu. Lord Perth'in bakışları ise kriket'in ne olduğunu ve ne olmadığını bilen bir insanın bakışlarıydı.

Mussolini :**I want,** diyordu, Lord Perth **I would like;** Mussolini :**I don't want diyordu,** Lord Perth : **We can't;** Mussolini : **I think** diyordu, Lord Perth **I suppose, May I suggest, May propose, May I believe,** Mussolini **I requivocobilmente** diyordu, Lord Perth : **Rather, May be, perhaps, almost probably;** Mussolini : **My opinion** diyordu, Lord Perth : **Public opinion;** Mussolini: **the Fasciste Revolution** diyordu, Lord Perth: **İtaly;** Mussolini: **The King** diyordu, Lord Perth :**His Majesty the King;** Mussolini : **I** diyordu, Lord Perth: **The British Empire.** *'

— Eden de Mussolini ile anlaşmakta oldukça güçlük çekmişti, dedi Dorothy di Frasso. Ayni kelimeleri ayni şekilde söylemiyorlar anlaşılan.

Dora Rupsoli, Antony Eden'in Roma'yı ziyareti sırasında meydana gelen ve Roma sosyetesini adetâ hastalık gibi saran bir takım eğlenceli olayları anlatmaya başladı. Lord Perth'in İngiltere Büyükelçiliğinde verdiği ziyafetten hemen sonra, Eden yaya bir gezinti yapmak için tek başına büyükelçilikten çıkmıştı. Saat öğleden sonra üç sularıydı. Saat altı olduğunda hâlâ dönmemişti Eden. Lord Perth de meraklanmaya başlamıştı. Ayni gün, Fransız Dışişleri Bakanlığından Roma'daki Fransız Büyükelçiliğine tayin edilmiş olan ve daha birkaç gün evvel İtalya'ya gelen genç bir kâtip de, Chateaubriand ve Stend-

---

Mussolini: **isterim.** Lord Perth: **İsterdim.**

Mussolini: **istemem.** Lord Perth: **İmkânımız yok.**

Mussolini: **düşünüyorum.** Lord Perth: **Sanmama, tavsiye etmeme, inanmama izin verirseniz.**

Mussolini: **başka türlü olmaz,** Lord Perth: **hemen hemen, belki, olabilir muhtemel.**

Mussolini: **benim görüşüm.** Lord Perth: **Kamu oyu.**

Mussolini: **Faşist ihtilali,** Lord Perth: **İtalya.**

Mussolini: **Kral,** Lord Perth: **Majeste Kral.**

Mussolini: **ben,** Lord Perth: **İngiltere imparatorluğu.**

hal'in izinden giderek Vatikan Müzesinin salonlarında kendini yetiştirmeye çalışıyordu. Genç fransız bir ara bir Diane heykelinin kalçası ile bir Herkül heykelinin elindeki topuz arasında kalan bir yere yerleştirilmiş Etrüsk lâhdinin üstüne oturmuş bir adam gördü. İnce bıyıklı, sarışın, genç bir adamdı bu. Koyu renk ciltli küçük bir kitabı okumaya dalmıştı. Galiba Horace'dı okuduğu. O günkü Roma gazetelerinin birinci sayfalarında çıkan resimleri hatırlayan fransız genci, müzede yalnız başına kitap okuyan adamı tanımıştı Antony Eden. Vatikan müzesinin hafif loşluğunda Horace'in **Ode**'larını okuyor, resmi davet ve törenlerle diplomatik müzakere ve görüşmelerin verdiği bıkkınlığı ve belki de her soylu ingilizin kendini düşündüğü zaman duyduğu sıkıntıyı, böylece unutmaya çalışıyordu.

Fransız Büyükelçilik kâtibi, elçilikteki arkadaşlarına yahut Avcılar Klübü ve Excelsior Bar'da gördüğü üç dört romalı prense Eden'i Vatikan Müzesinde nasıl keşfettiğini anlatınca, bu havadis tabiatından, geleneklerinden, ya da azametinden pek duygusuz, pek heyecansız olan Roma sosyetesinde, bomba gibi patlamıştı. O akşam İsabelle Colonna'nın evindeki yemekte hiç başka laf edilmedi. İsabelle bitmiş, bayılmıştı. Görünüşte pek önemsiz olan bu kitap hikâyesi ona ilâhi bir işaret gibi görünüyordu: Eden ve Horace! İsabelle, Horac'dan bir tek mısra bile hatırlamazdı, ama yine de Eden ile o eski şairi, o tatlı, o sevgili şair arasında ortak bir şey bulunması lâzım gibi geliyordu ona. Bu kadar zamanda, başkası söylemeden Horace ile Antony Eden arasındaki ortaklığı keşfedememiş olduğu için kendine kızıp duruyordu.

Ertesi sabah saat daha onda, Roma sosyetesinin bütün kaymak tabakası bir tesadüfmüş gibi Vatikan Müzesinde buluştu. Hepsinin ya kollarının altında, ya da ellerinde bir Horace cildi vardı. Sıkı sıkı tutuyorlar, titizlikle muhafaza ediyorlardı kitabı. Ama Antony Eden görünürlerde yoktu. Öğle olunca hepsi hayal kırıklığına uğramış olarak çıkıp gittiler. Vatikan Müzesinde hava adamakıllı sıcaktı. İsabelle Colonna, Dora Ruspoli ile beraber bir pencereye yanaşmıştı, hem biraz hava almak, hem de

herkesin çıkmasını beklemek için. Yalnız kaldıkları zaman Dora'ya,

— Şekerim şu heykele bakın, dedi, Eden'e benzemiyor mu? Apollon heykeli galiba? Değil mi yoksa? Neyse canım, Apollon'a benziyor. **He's a wonderful young Apollo!** (Harikulâde bir Apollon.)

Dora heykele yaklaştı, gözlerindeki miyop perdesinin ardından iyice inceledi :

— Apollon değil, dedi. Yakından baksanıza, kadın heykeli bu, Belki bir Diane, veya bir Venüs'tür.

— Bu meselelerde cinsiyetin ne önemi var canım? Yine de benziyor ama, değil mi?

Bir kaç saat içinde Horace modası almış yürümüştü. Acquasanta'daki Golf Klübün masalarında, kırmızı beyaz damalı örtüler üzerinde Hermes derisi çantalar, Camel, ya da Gold Flake marka sigaralar ve Dunhill çakmakları yanında, daima ya bir mendile ya da -Schiparelli'nin tavsiye ettiği gibi- ipek bir kılıfa sarılmış bir Horace cildi duruyordu. Schiaparelli, **Vouge** dergisinin son sayısında kitaplarını plajların kızgın kumlarından ya da golf alanlarının yapışkan tozundan korumak için bu ipek kılıfında muhafaza etmek tavsiyesinde bulunmuştu ya.. Bir keresinde de, bir masa üstüne bırakılmış, ya da mahsus unutulmuş Horace'ın **Ode**'larının eski bir Venedik nüshası bulundu. Kitabın, on altıncı yüzyıla ait şahane altın yaldızlı bir cildi vardı. Altın, yüzyıllar boyunca aşınmış, biraz soluklaşmıştı ama, Colonna'ların arması hâlâ parlıyordu. Sursock arması yoktu gerçi, fakat yine de herkes, bunun İsabelle'in başucundan eksik etmediği kitap alduğunu keşfetmekte gecikmedi tabii.

Ertesi sabah Eden, Castel Fusano'ya gitmişti. Haber Roma'ya yayılır yayılmaz, en lüks arabalar Ostia yolunda geçit resmi yapmaya başladı. Halbuki Eden birkaç kulaçtan ve kısa bir güneş banyosundan sonra hemen Castel Fusano'dan ayrılmıştı. Gideli neredeyse bir saat oluyordu. Arabadakiler asık suratlarla peşpeşe Roma'ya döndüler. Ayni günün akşamı Dorothy del Frasso'nun evinde bundan başka lâf edilmedi. Dorothy, İsabelle hariç, herkese verdi veriştirdi.

— İsabelle, diyordu, Yedinci Edward devrinde İs-

tanbul'da, Abdülhamid devrinde de Londra'da uzun süre kalmış bir dedesinin, Horace'ın **Ode**'larını arapçaya çevirdiğini keşfetmiş. Demek ki, Sursock'larla Horace ve tabii Eden arasında bir ilişki var.

Antony Eden ile bu beklenmedik akrabalığı, İsabelle için meşru bir iftihar vesilesi olacaktı, fakat Eden hemen ertesi gün İtalya'dan ayrıldı. Golf Klüptekiler ise, birbirlerinin yüzlerine hem kıskanç aşıklar gibi düşmanca, hem de hayal kırıklığına uğramış aşıklar gibi dostça ve hüzünle bakakalmışlardı. Forte dei Marmi'den gelen biri, İsabelle'e, Jane'in hınzırca bir sözünü nakledince (Jane doğu ülkelerinde, cenaze töreninden sonra yemek verildiğine imada bulunmuştu) İsabelle de vereceği bir ziyafeti son anda iptal etti. Dora, Forte dei Marmi'ye koşmuş, bu hareketli haftanın olaylarıyla dedikodularını acele Jane'e yetiştirmişti.

— Sen de az heyecanlanmamıştın, dedi Jane di san Faustino. Uzaktan göründüğünde, yüzün öyle bir haldeydi ki, tamam! dedim, bir iş var bunda.

Golf Klübün altın çağı olan o günler geçmişti artık. O zamanlar Acquasanta'nın itibarlı ve mutlu günleriydi. Daha sonraları golf alam Romalı genç kadınların, kendilerini Galeazzo Ciano ile onun saray erkânına göstermek için, minik beyaz ellerindeki golf sopalarını parlata parlata geçit resmi yaptıkları bir yer haline geldi. Galeazzo'nun yıldızı savaşın kan rengi bulutları üstünde hızla ufka doğru yükseldikten sonra, Golf Kulübünün altın çağı, itibarlı ve mutlu günleri de geri geldi. Yalnız bu çağın insanlarının isimleri, tavırları, bakışları, elbiseleri göze batacak kadar yeniydi, renkleri de lüzumundan fazla parlaktı. Çok eski bir dünyada yeni eşyalara, yeni insanlara daima şüpheyle bakılır. Eski bir dünyada hiçbir şeyin varlığına, genç ya da yeni olduğu için değer verilmez. Eski dünyanın bu yeni altın çağında da her halde yeni insanlara, yeni eşyalara şüpheyle -çoğu zaman hakaretâmiz bir şüpheyle- bakılmasını önlemek için herşey o kadar pırıl pırıl, o kadar parlak tutulmuştu.

Galeazzo ile etrafındakilerin talih yıldızlarının bu derece süratle parlaması, gayri meşruluğun o kadar belirli bir işaretiydi ki, aldanmaya imkân yoktu.

İngilizler gitmişti. Fransızlar gitmişti. Daha birçok yabancı diplomat da Roma'dan ayrılmak üzereydi. Alman diplomatları almıştı ingilizlerle fransızların yerini. Fakat tavırlarda, davranışlarda belirli bir seviye düşüklüğü olmuştu. O eski ve mutlu huzurun ,eski teslimiyet ve zarifliğin yerini bir güvensizlik, tarifi güç bir huzursuzluk almıştı.

Prenses Anne-Marie von Bismarck'ın temiz isveçli yüzü Via Appia'daki mezarların, servilerin ve çamların teşkil ettiği fon üzerinde, mavi ipekten gökyüzüne nakış gibi işlenmişti sanki. Alman Büyükelçiliğine mensup öteki genç kadınlar, kendilerine pek yaraşan tatlı ve gülümser bir çekingenlik içindeydiler. Bütün yabancıların kendilerini romalı hissettikleri bu şehirde, bunların yabancı kalışları da çekingenliklerine ayrı bir incelik, ayrı bir utangaçlık katıyordu. Ama yine de bir esef, belli belirsiz bir hasret havası esmiyor denemezdi.

Galeazzo Cianno'nun genç saray erkânına müşkülpesent değil, daha çok cömert denebilirdi. Bu saraya mensup olanlar azametli, kaprisli bir prensin maiyetindeydiler. Kadınların gözüne girerseniz bu saraya sokulabilirdiniz, prensin gözünden düştünüz mü çevrenin dışına atılırdınız. Menfaatler, avantalar, şöhretler, gülümseyişler pazarıydı burası. Bu ortamın kraliçesi de tabiatıyla bir kadındı. Ama Galeazzo'nun genç, güzel bir gözdesi değildi, aslında Galeazzo, bu kadının gözdesi, yetiştirmesi sayılırdı. Roma sosyetesi, gerçi başlangıçta ısrarla direnmişti ama, sonunda bu kadının isminden, mevkiinden, servetinden ve entrikalara adeta ilâhi denecek kabiliyetinden ileri gelen egemenliğini kabul etmekten başka çare bulamamıştı. Bu kadında tarih bilinci var denemezdi tarihi bilmezdi bu kadın, ama sınıf bilinci alabildiğine köklüydü. Bu yüzden zaten zayıf olan, belli belirsiz olan politika anlayışı da tamamen yokolmuştu. Prenses İsabelle Colonna «Roma'nın bir numaralı kadını» olmak gibi kimsenin inkâr edemiyeceği bu duruma eriştikten sonra Santi Apostoli meydanındaki sarayı, kısa zamanda «gayrimeşruluk» (Kral aleyhtarlığı anlamında kullanılmış) prensiplerinin şahikasına çıkarmıştı.

Roma sosyetesi yarınından emin değildi, savaş her-

şeyi altüst etmişti. Bunun sonucu olarak, Roma tam anlamıyla yolunu şaşırmış, dalâlete düşmüştü. Mutaassıp katolik aristokratların kurumuş damarlarında, müthiş bir fırtınanın yaklaştığı zamanlarda olduğu gibi, bir çeşit dinsizce umutsuzluk dolaşıyordu şimdi. Köklü devrimlerin öncüsü olan, devrimlerin gelmekte olduğunu haber veren ahlâkî kokuşmuşluk dört bir tarafı sarmış, gelenekleri altüst etmişti. İsabelle Colonna da bütün bu şartların yardımıyla Santi Apostoli meydanındaki sarayını bütün gayrimeşruluk prensiplerinin bir şahikası haline getirmişti. Kont Galeazzo Ciano ile etrafındakiler, gerek siyasette gerek sosyetede bu gayrimeşruluk prensiplerini alabildiğine parlak bir şekilde temsil ediyorlardı. Bu gelişme, sadece Roma'nın köklü ailelerinin son otuz yıl içinde gösterdikleri siyasî değişimden haberi olmayanlarla, sosyetenin kaymak tabakasının «malûm sırlarından» uzakta kaldıkları için İsabelle'in sosyetedeki mevkiini bilmiyenleri şaşırtmıştı.

İsabelle gerçi «meşruluk» prensiplerine yıllarca bir Vesta rahibesi gibi titizlikle bekçilik etmişti, ama yine de çok kimse «Sursock'larm küçük kızma« bir sonradan görme, bir tufeylî gözüyle bakmış, onun, Colonna sarayının dorik nizamı içinde korent nizamını temsil ettiğini düşünmekten geri kalmamıştı. (Kahire'den ve İstanbul'dan Roma'ya kızkardeşi Mathilde ile beraber geldiği ve yeni evlendiği sıralarda, İsabelle'den Sursock'ların küçük kızı diye bahsedilirdi)

Mussolini ile Devriminin yaratıp yıldızını parlattıkları gayrimeşru İtalya'ya, birkaç yıl (hattâ Concordat * anlaşmasına kadar) ihtiyatlı ve çekingen bir gülümseyişle bakmıştı İsabelle. Tabir caizse olup bitenleri «pencereden seyretmişti». «Devrim» Colonna sarayının pencerelerinden ne türlü görünüyorsa, İsabelle de onunla ilişkilerini bu manzaraya göre ayarlamıştı. İsabelle Colonna uzun süre kiracı olarak oturan zavallı bayan Kennedy ile yaptığı o meşhur kontratları nasıl katı bir protokol ve inceden inceye hesaplamış bir teşrifatla hazırlamışsa, «devrimle» ilişkilerini de ayni protokolle ayni teşrifatla tesbit etmiş-

---

Vatikan'ın devlet işlerine karışmasını önleyen anlaşma.

ti. İsabelle'in İtalo Balbo'ya (Faşizmin kurucularından) kapılarını açtığı gün «meşru» Roma en küçük bir hayret dahi göstermedi. Bu yeniliğin skandal olduğunu söyleyecek kimse çıkmadı ama, kimse de İsabelle'deki bu gerçek ve köklü değişikliğin ve İtalo Balbo'nun Colonna sarayı salonlarındaki mevcudiyetinin sebebini anlamış değildi.

Sadece İsabelle ile Roma sosyetesi için değil, bütün italyan halkı için de savaş, ispanyolların boğa güreşinde kullandıkları bir terimle ifade edilebilirdi : **El momento de verdad**. (Gerçek am) İnsam elinde kılıç, tek başına boğanın karşısında kaldı mı, **verdad** işte o anda kendini gösterir. Yani «insan için gerçek olanla», «boğa için gerçek olan» karşı karşıya gelir, ne insanda, ne hayvanda gösteriş yapmak isteği kalır. O anda tek başına ve çırılçıplak insan, tek başına ve çırılçıplak boğamn karşısındadır. Savaşın başındaki o **verdad** anında İsabelle de tek başına çırılçıplak kalmış, ondan sonra da Colonna sarayının kapılarını Galeazzo Ciano ile onun saray erkânını teşkil edenlere ardına kadar açmıştı. Meşruluk ve gayrimeşruluk arasında kesin bir tercih yaptığım göstererek Colonna sarayını, Kardinal Ritz zamanında Paris Piskoposluğu ne olmuşsa aynen o hale getirmişti. Nesebi belirsiz ve mahiyeti şüpheli olduğu için gizli kalan ve ancak son yıllarda meydana çıkan herşeyi sinesinde toplamış olan bu kralları lâyık malikânede, bu gayrimeşruluk kalesinde, bu yeni İtalya'da, yeni Roma'da, İsabelle bir kraliçe gibi hüküm sürüyor ama o nazik görünüşlü eski ve hain istibdad anlayışını da terketmiyordu. Galeazzo bu istibdad içinde müstebit olarak değil de istibdadın sadece bir aleti olarak yer almıştı.

Kış mevsiminin beyaz gülleriyle kırmızı çilekleri, hergün Libya'dan İtalo Balbo'nun hediyesi olarak uçakla gelirken, sonra bunların arkası kesildi. Artık kış gülleriyle çiçekleri İsabelle'in masasını süslemez olmuştu (İtalo Balbo ölmüştü, güllerle çiçekler de beraber tabii). Ama İsabelle, Galeazzo'nun doymak bilmez iştahına krallara lâyık başka «turfandalar», gülümser yüzler, gül rengi yanaklar, çilek rengi dudaklar sunmaya devam ediyordu.

İtalo Balbo'nun kısa süren saltanatı sırasında Ro-

ma'nm Stendhal'dan beri değişmeyen yazarları, İsabelle'-in sofrasmı «en tehlikeli ve en yüksek siyasi uçuşlar için kullanılan bir piste» benzetmişlerdi. İtalo Balbo Atlantik'-teki gezisine işte bu pistten çıkmış, son uçuşu için de buradan hız alıp havalanmıştı. Galeazzo Ciano'nun saltanatı başladığından beri İsabelle'in sofrası bir sunak haline gelmişti. Öyle bir sunak ki, bütün memleket işleri de burada görülüyordu. Sunağın dibinde sadece bir adak, meçhul bir kurbanın cesedi eksikti. (O meçhul kurbanın da bir gün sunağm dibindeki yerine almayacağmı kim temin edebilirdi?)

Galeazzo'nun kaçamak bir buluşmada hayran olduğu hiçbir genç kadın, kaliteli hiçbir yabancı, kadın delisi hiçbir erkek, iyi bir yerde büyükelçilik isteyen veya terfi bekleyen hiçbir züppe diplomat İsabelle ile Galeazzo'ya bazı fedakârlıklarda bulunmaktan kaçınmazdı. Zaten herkes de buna can atıyordu. Seçilmek, kabul edilmek saadetine nail olanlar ise Colonna sarayının kapısından esrarlı bir tavırla, ama aynı zamanda açık bir suç ortaklığı havası içinde girerlerdi apaçık, herkesin gözü önünde hazırlanan bir komploya katılıyorlarmış gibi. İsabelle tarafından davet edilmenin artık sosyetik bakımdan önemi kalmamıştı; politika değeri ise epeyce yüksekti galiba. Bununla beraber Santi Apostoli meydanındaki saraya davet edilmenin siyasî değeri bakımından da aldanıyordu çokları.

Kont Galeazzo Ciano'ya daha Colonna sarayının kapılarını açmadan önce, genç ve yakışıklı Dışişleri Bakanının, Mussolini'nin mutlu damadının, italyan hayatında ve italyan siyasetinde hiç hesaba katılmadığını anlayan ilk ve tek insan İsabelle olmuştu. Öyleyse neden Colonna sarayına Galeazzo Ciano'nun bayrağını çekmişti? İsabelle'i sosyetenin yıldızı olmak istediği ya da entrikalara zaaf duyduğu için Ciano'yu koltuğu altına almakla suçlayanlar da vardı; hem de bunların sayısı az değildi. Bunlar herhalde «Roma'nın birinci kadının» sosyetedeki durumunu kuvvetlendirmeye, hele o durumu korumak için çaba harcamaya hiç muhtaç olmadığını unutanlardı. Galeazzo ile ittifak yapmak ona bu bakımdan hiçbir şey kazandırmaz, aksine çok şey kaybettirebilirdi. Ayrıca Galeazzo ile

yapılan ittifakların akıbeti de malûmdu. İsabellc'in bir sosyete dehası olduğunu kabul etmek lâzımdı. Roma'da hiç kimse -Mussolini bile- İsabelle'e karşı saltanat süremezdi. İktidarı ele geçirme konusunda kimseden birşey öğrenmeye muhtaç değildi İsabellc. Mussolini'den hemen hemen yirmi yıl önce, hem de çok daha uzaklardan hareket ederek «Romaya yürüyüşünü» yapmıştı. İsabellc'in yürüyüşü, Mussolini'ninkinden çok daha başarılı olmuştu, bunu kabul etmek lâzımdı.

İsabellc'in Galeazzo'ya itibar göstermesinin sebepleri çok derindeydi, çapraşıktı. Çökme yoluna girmiş bulunan ve bir daha doğrulmamak üzere yıkılmasına ramak kalmış olan bir toplumda, tarihî, siyasî ve toplumsal meşruluk ilkelerine artık itibar etmeyen bir halk arasında, toplumun tutucu sımflarımn değerini kaybettiği milletlerde, savaşın hem hazırladığı hem de gelişini haber verdiği korkunç bir toplumsal bunalımı sessiz sedasız atlatmak için, gayrimeşruluk prensiplerini baştacı etmekten başka çare yoktu. İsabelle, Surcock'ların yamlmaz içgüdüsü ile İtalya'mn «Batının en büyük doğulu ülkesi» olma yoluna girdiğini hissetmişti. (Lord Rosebery vaktiyle Napali için, dünyanın en doğulu şehri, bir tek avrupai mahallesi yok, demişti. Halbuki siyasî örfler bakımından Roma böyle bir tarife daha uygun görünüyordu) İşte böyle bir ülkede, bu duruma gelmiş olan İtalya'da, yaklaşmakta olan korkunç bir toplumsal bunalımı zararsız geçiştirmek ve bunalımın çeşitli devrelerinde tutucu sımfların en büyük emellerini -mümkün olduğu kadar çok şey kurtarmak emelini- gerçekleştirmek için tek çare vardı : gayrimeşruluk ilkelerini muzaffer kılmak.

Meşruluk davasını, gayrimeşruluk uğruna feda ettiği için İsabelle'i saf saf kınayanlar olmadı değil. Sosyetenin «kaymak tabakasının» dilinde bu dönüş, Galeazzo Ciano'yu Piemont Prensine tercih etmekti.

Piemonte Prensi tutucu sımfların nazarlarında meşruluk prensibini, (yani mevcut düzen ile toplumsal tutuculuğu) temsil ediyor ve bunalıma mevcut yasalar çerçevesinde barışçı bir çözüm bulabilecek tek insan sayılıyordu. O sırada Avrupa'da erdem bakımından zengin bir prens varsa, o da Piemont Prensi Umberto idi. Zarif-

liği, yakışıklılığı, iyiliği, gülümser tevazuu tam da italyan halkının prenslerde aradığı niteliklerdi ama, tutucu sınıfların kendisine yüklemeye çalıştıkları görevi başarabilmek için daha başka, daha lüzumlu nitelikler gerekiyordu. Onlar da yoktu Prens Umberto'da.

Piemonte Prensi, kendince yeterli saydığı kadar zekiydi, ama ötekiler yeter bulmuyorlardı bu zekâyı. Şahsi şeref duygusu hiç yoktu demek, Prense hakaret olurdu. Evet, şeref duygusu vardı, fakat tutucular, bir prensin tehlike anlarında kendini gösteren şeref duygusudan neyi kastediyorlarsa, tam tamına ona benzemiyordu. Kendilerini tehlikede hisseden tutucuların nazarında «şeref duygusu», sadece krallık prensibini, anayasa kurumlarını, hanedan çıkarlarını kurtarmak değil, ayni zamanda bu prensibin, bu kurumların, bu çıkarların arkasında ne varsa onların da hepsini kurtarmak, yani mevcut sosyal düzeni olduğu gibi koruyabilmek demekti. Piemonte, Prensinin etrafında da, büyük ve tehlikeli bir toplumsal bunalım ânında tutucuların «şeref duygusundan» neyi kasdettiklerini anlayabilen bir tek kişi bile yoktu.

Çok kimsenin umut bağladığı Piemonte Prensesi ise, İsabelle'in anlaşabileceği bir kadın değildi. Bu büyük bunalımda sadece kral ailesinin ve hanedanının çıkarları değil, herkesin, herşeyin hayatı ve geleceği söz konusu iken, kızlık adı «Sursock» olan İsabelle Colonna, ancak eşit şartlar içinde bir Piemont prensesi ile anlaşmayı kabul edebilirdi. İsabelle Pimonte Prensesinden «şu Flaman kadını» diye bahsederdi. Hem de bu kelimeler flaman tablolarındaki etli butlu, koca göğüslü, kızıl saçlı, obur ve tembel dudaklı kızları tarif ediyormuş gibi çıkardı ağzından. İsabelle'e öyle geliyordu ki. Piemonte Prensesinin Krallığa düşman adamlarla -açık söylemek gerekirse komünistlerle- garip ilişkileri bu kadının, en yakın dostları bile olsa kadınların değil, düşmanı bile olsa erkeklerin tavsiyelerini dinlemek eğiliminde olduğunu ortaya koyuyordu.

İsabelle, Piemonte Prensesinin bu tutumuna, bu ilişkilerine bakıyor ve «kadın arkadaşı yok, kadınlarla arkadaşlık etmekten hoşlanmıyor» hükmüne varıyordu. Bir

taraftan da üzülüyordu. Kendisi için değil tabii, «zavallı flaman kadını» için.

İsabelle, Piemonte Prensesi ile Galeazzo Ciano'dan elbette ikincisini tercih edecekti. Bu tercihte rol oynayan bir yığın sebep vardı. İsabelle için haklı sebeplerdi bunlar. Ama sadece bir tanesi alabildiğine hatalıydı. Ciano tarih ve siyaset bakımından gayrimeşruluk prensiplerinin, daha doğrusu tutucu sınıfların deyişiyle «ehlileştirilmiş bir devrimin» en katıksız, en saf temsilcisi olabilirdi. (Toplumsal tutuculuğun nazarında ehli bir devrim, yırtıcı bir tepkiden, yani ahmakça bir tepkiden yeğdir.) Evet, Ciano ehli bir devrimin gerçek bir temsilcisi olabilirdi, buna hiç şüphe yoktu ama, bu arada kader İsabelle'e bir hata yaptırmıştı. Bu hata, İsabelle'in Ciano'yu tercih ederken onun «anti-Mussolini» olduğuna inanması, Mussolini'ye karşı onu kullanabileceğini sanmasıydı. Aslında herkes de ayni şeyi düşünüyordu ya...

İsabelle'in nazarında Ciano sadece gerçekte değil, italyan halkının vicdanında da «mümkün olduğu kadar çok şey kurtarmak» siyasetini uygulayabilecek, yani İngiltere ve Amerika ile dostluk siyasetini yürütebilecek tek kişiydi. Ayrıca Galeazzo tamamen değilse de hemen hemen yeni bir insandı. Herkes te bunu arıyordu zaten. (Aslında yeni bir adam sayılmak için yetmişini aşmak gereken bir ülkede, tam anlamıyla yeni adam sayılamayacak kadar gençti Ciano otuz altı yaşındaydı.) Neyse, tamamen yeni denemezse de yarının adamı denebilirdi Galeazzo'ya. Sonradan bu hatanın ne vahim sonuçlar verdiği görüldü. İsabelle'in burada Tanrının bir âleti rolü oynadığı anlaşılacaktır bir gün. (O sıralarda Vatikan'ın aracılığı ile Tanrıyla da iyi geçiniyordu) İsabelle ölüme mahkûm edilmiş bir toplumun can çekişmesini çabuk sona erdirmek, bu topluma kendi fizyonomisiyle kendi stilini vermek bakımından Tanrıya gerçekten âlet olmuştu. Sadece o değil daha birçok kimse Galeazzo Ciano'nun, Mussolini'nin karşıtı olduğu hayaline kapılmıştı. Londra ve Washington, Ciano'ya güvenle bakıyorlardı. Hattâ Galeazzo'nun kendisi bile o azameti, o sonsuz iyimserliği ile bütün anglo-amerikan kamu oyunun sempatisini toplamış olduğuna iyiden iyiye inanmıştı. «Washington ile Lon-

dra'nın hesaplarına göre, savaşın kaçınılmaz feci neticesinden sonra, Mussolini'nin o karman çorman mirasını devralabilecek tek kişi benim» diye düşünüyordu Galeazzo Ciano. Genç Dışişleri Bakanına göre Londra ile Washington şuna inanmışlardı : tamir edilmez yıkıntılara sebep olmadan, lüzumsuz yere kan dökmeden Mussolini düzenini terkedip anglo-sakson liberalizminden esinlenmiş yeni bir düzene geçmek işini ancak Galeazzo Ciano yapabilir. Mussolini'nin altüst ettiği, savaşın ise kökünden yıkacak gibi göründüğü bir düzenin, bir toplum örgütünün devamını garanti edecek tek insan olarak, Amerika ve İngiltere'nin kendisi üstünde durduklarına inanmıştı Ciano.

Bu alabildiğine cömert hayallere kapılmayıp da ne yapsındı zavallı İsabelle? Doğuştan doğulu -mısırlı- olduğu için, İngiltere sevgisi, tabiatının, eğitiminin, alışkanlıklarının, maddi ve manevi çıkarlarının bir parçası haline gelmişti. Kendi içinde kuvvetle hissettiği, başkasının da hissetmesini istediği şeyleri aramış, bu duygular başkalarında yoksa da varmış gibi görünmeyi tercih etmişti. Ayrıca Galeazzo'da, Galeazzo'nun mizacında, davranışlarında ve gösterişinde -kolaylıkla siyasi davranışlar sayılabilecek gösterişlerinde- kendine güven verecek, kalbini büyük ve canlı umutlarla dolduracak birçok şey keşfetmişti. Bütün bunlar Kont Ciano ile İsabelle Colonna arasında âdeta bir ülkü akrabalığı yaratmıştı. Bu yakınlığı yaratan her şey, her unsur, İtalyan mizacının en kötü unsurlarıydı; diğer bir deyişle «doğulu unsurlarıydı». Bunalım, savaşla birlikte mukadder sonucuna yaklaşırken bütün bu unsurlar da her zamankinden daha açık bir şekilde kendini gösterir olmuştu. Bu «doğulu unsurlar» Galeazzo'da bol bol mevcuttu. Üstelik gerek aile seviyesi, gerek eğitim seviyesi yüzünden kuvvetlenmiş, daha şiddetlenmişti.

Formia'dan gelmiş basit bir balıkçı ailesinin çocuğuydu Galeazzo. Ailesi Formia'dan Livorno'ya göçettikten sonra, Livorno'da doğmuştu. Babasının, akrabalarının kırık dökük bir kaç sandalı vardı o kadar. Zaten Livorno da bütün İtalyan şehirleri arasında, Doğunun en canlı renklerle ve en gerçek şekilde kendini gösterdiği bir yer-

dir. Kötü bir eğitim görmüş olması ise aslında talihiydi. onun. Zenginliği, iktidarı, şöhreti ve aşkı kendine göre bir anlayışı vardı; bu anlayış garip bir şekilde Doğulu «Paşalarınkine» benziyordu. Tevekkeli İsabelle, Galeazzo'da Sursock'lardan birinin kokusunu almıştı!

Böylece İsabelle, kısa zamanda, sosyetenin kaymak tabakası siyaset kelimesinden ne anlıyorsa, işte o anlamda Roma'nın siyaset hayatının hâkimi haline geldi. Sadece gülümser bir küstahlığın çeşitli ifadelerine aldanan ve gerçeği farkedemiyen tecrübesiz bir göze mutlu görünebilirdi İsabelle. Çürümüş toplumlarda, felâket günlerinde, kokuşmuş devirlerde kendini gösteren bilinçsiz bir metanetin yarattığı bu mutluluk, yavaş yavaş ahlâkî bir umursamazlık ve kapkara bir sinizm manzarası almaya başlamıştı. Bu manzarayı en sadıkane şekilde yansıtan ayna da, Santi Apostoli meydanındaki sarayda İsabelle'in masası etrafına toplananlardı.

Bu sofrada Roma'nın isim, davranış, şöhret ve ahlâk bakımından en iyileriyle en kötüleri biraraya gelirdi. Colonna sarayına davet edilmek, sosyetenin seçkin hanımları için en büyük bir ihtiras haline gelmişti. Emellerinin tatmin edilmesi de pek zor birşey değildi aslında. (İşte! muzaffer Romalı rakipleriyle yarışa girmek isteyen Venedik'li güzeller geliyor. Kuzeyin şimdiye kadar ihmal edilmiş Venüs'leri mukadder eşiği atlıyor! Ciano'ların yeni ve kara kanını, T.'lerin, C.'lerin, D.'lerin eski ve şöhretli kanına karıştırmayı başaranların sayısı da az değildi.)

Colonna sarayına davet edilmek sadece yüksek sosyeteden hanımefendilerin değil, Cine-Citta'nın küçük yıldızlarının da en büyük emeliydi. Kont Ciano da, Proust'un «Gourmantes Semtinden» isimli eserinde ifade ettiği -o tamamen Proust'a özgü- bezginlikten, bıkkınlıktan mıdır nedir, bu küçük sinema yıldızlarına gitgide daha fazla meyleder olmuştu.

Galeazzo'nun dullarının sayısı gün geçtikçe artıyordu. Her şeyde olduğu gibi aşkta da maymun iştahlı olan, hemen tutulup, hemen usanan Kont Ciano'nun terkettiği bu saf gözdelere «Galeazzo'nun dulları» diye isim takılmıştı. Eski gözdeler, gözyaşlarına ve kıskanç hiddetlerine İsa-

belle'in bağrında teselli ararlardı. «Dullar günü» haftada üç kere tekrarlamyordu Colonna sarayında. O günler öğleden sonra saat üç ile beş arasında «dulları» kabul ederdi İsabelle. Kollarını açar karşılardı onları, gülümserdi. Bir tehlikeden canlarını kurtarmışlar ya da başlarına umulmadık bir devlet kuşu konmuş gibi, kutlanmaları gerekiyormuşcasma kollarını açıp gülerek karşılardı «dulları». Zaptedemediği sevinç çığlıklarını ve tiz kahkahalarını bu «zavallıların» üzüntülerine, gözyaşlarına karıştırmaktan olağanüstü bir keyif duyar, tuhaf bir zevk alırdı. Adetâ fizikî bir zevkti bu, açık söylemek gerekirse marazî bir şehvet duygusuydu. «Dullarda» ise gerçek ve derin bir aşk acısından çok küskünlük, hakarete uğramış insanların hiddeti ve kızgınlığa vardı. İsabelle'in o entrika ve hayal gücü, o şeytani dehası işte o anlarda katıksız ve saf bir sanatın soyluluğuna erişir, hiçbir sebebe bağlı olmayan, dolayısıyla hür bir oyunun ve menfaatsiz bir ahlâksızlığın mertebesine ulaşırdı. Bu ahlâksızlık o derece menfaatsizdi ki, neredeyse sâfiyane bir ahlâksızlık denebilirdi. Memnunluktan ışıldayan gözlerle güler, ağlar, acımr, gevezelik ederdi. Bu zavallı kadınların üzüntü ve acizlik gözyaşları onun için esrarlı bir intikam vesilesi oluyordu sanki.

İsabelle'in bu sanatı, bu oyunu **Materiam superabat** opus idi. Colonna Prensesinin yıllardan beri bütün Roma'nın merakını çeken sırrı, bütün kötü niyetli gözlerin araştırdığı, boşuna keşfetmeye çalıştığı büyük sırrı, belki ancak o anlarda meydana çıkarılabilirdi. Ama o sahneyi, hangi saygısız göze gösterirdi İsabelle? İsabelle'in zaferi ile «dulların» zilletini yansıtan o marazi ve şeytani sahne meraklı gözlere açılsa, belki de büyük sır keşfedilecekti. Yine de, bu garip neşeden şaşırıp heyecanlanan bazı «dulların» anlattıklarından dışarı sızanlar bile, İsabele'in esrarlı ve karmakarışık tabiatı üzerine aydınlatıcı, şaşırtıcı ve heyecan verici bir ışık düşürmeye yetmişti.

Galeazzo ile zarif saray erkânının etrafını çeviren kayıtsızlık çölünün, küçümseme ve kin çölünün -sefalet içindeki İtalya'nın bu manevi manzarasının- «saraylıları» gitgide sıkıştırdığı farkediliyordu. Bazı anlarda bu karanlık

ufkun kendini dar bir çember içine aldığını belki İsabelle bile hissediyordu. Ama, onun görmek istemediği şeyleri görecek gözü yoktu; sadece hayalden ibaret olan bir umuda bağlanmıştı o, bir yığın entrikaya kaptırmıştı kendini. Bu entrikalar sayesinde, İtalya'nın, yenilginin kaçınılmaz ve korkunç sınavını atlatacağına inandırmıştı kendini. İtalya bir canavarın eline düşmüştü de, bir iyilik perisi gelip onu canavarın elinden kurtaracaktı sanki. Etrafındaki herşey tek tek yıkılsa da, Kont Ciano gerçek İtalyan hayatından her gün biraz daha kopsa uzaklaşsa ve böylece İsabelle'in çoktan bildiği şeyleri doğrulasa da İsabelle o geniş muhayyelesinde Ciano'ya daha kuvvetle sarılıyor ve gururlanmak için yeni yeni sebepler yaratmaktan geri kalmıyordu.

Ciano'nn davranışları ile doğruladığı şeyleri çoktandır biliyordu Isabelle, hattâ belki bunları bilen tek insandı. İtalya'nın hayatında Ciano'nun hiçbir ağırlığı yoktu, değeri sadece şekilden ibaretti, ancak bir süs eşyası vazifesi görüyordu ve mevcudiyetinin anlamı bir bahaneden, bir vesileden başka birşey değildi. Bunların hepsini pekâlâ biliyordu Isabelle. Evet Galeazzo bu günün adamı değil, ama olmasa ne çıkar? diye düşünüyordu. Yarının adamıydı Galeazzo, asıl önemli olan da buydu. Bu bakımdan Galeazzo'ya inanan tek insandı Isabelle. Tanrıların sevgilisi olan bu genç adam, lütuflarına nail olan Kont Ciano, İtalya'yı kurtaracaktı bir gün. İtalya'yı kurtaracak, kollarının arasına alacak, alevlerin içinden geçirip İngiltere'nin cömert ve emniyetli ellerine teslim edecekti. Isabelle, burada kendine bir peygamber görevi düştüğüne inanıyor ve bir Flora Macdonald ateşile yanıyordu.

İngiliz ve amerikan siyasetinin İtalya'da güvenebileceği tek kişinin Galeazzo olduğu hayalini, hiçbir şeyin yıkmasına izin vermiyordu Isabelle. Londra ve Washington, Isabelle'in Vatikan nezdinde bıkmadan usanmadan ve maharetle yürüttüğü propaganda sayesinde, İtalyan halkının Kont Ciano'yu ne kadar sevdiğini ne kadar takdir ettiğini öğrenmiş olmalıydı. (Sa Majestenin Vatikan'daki elçisi Osborne, savaş başlar başlamaz hemen Vatikan'a iltica etmişti). Londra ile Washington hesaplaşma günü için,

yani ingilizlerin **the morning after the night before** * dedikleri gün için gizliden gizliye hazır tuttukları adamın, italyanların sevgi ve saygı halesiyle çevrilmiş olduğunu İsabelle'in sayesinde öğrenmişlerdi herhalde.

Vatikan'daki sayısız kudretli ve sadık dostlarının ihtiyatlı davranışları, şüphelerinde israr etmeleri, dudak ısırış, baş sallayışları Isabelle'i bir türlü uyandırmıyor, ingiliz elçisi Osborne'un buz gibi soğuk çekingenliği ve tedbirliliği bile gözünü açmıyordu. Birisi çıkıp da, «Tanrılar Galeazzo'yu kaçıp kurtulmasına fırsat vermeyecek kadar çok severler» dese, ya da kıskanç tanrıların en çok sevdikleri kullarına ilahî bir lütuf olarak hazırladıkları akibeti ifşa etse, «Mussolini'nin gelecek paskalyada, kurbanlık koyun olarak Galeas'ı kullanacağını» söylese, Isabelle, Colonna sarayının salonlarını çınlatan bir kahkaha atar «Aman ne fikir, ne fikir!» derdi. Anlaşılan tanrılar Isabelle'i de çok seviyorlardı.

Son günlerde savaş gerçek yüzünü, o anlaşılmaz yüzünü göstermeye başladığı sıralarda Isabelle ile Galeazzo arasında âdi bir suç ortaklığı kurulmuştu. Bu ortaklık bilinçsiz bir kuvvet gibi ikisini de de yavaş yavaş ve daha belirli bir şekilde ahlâk kaidelerini hiçe saymağa sevkediyor, karşılıklı aldatmacalar ve hayaller içinde uzun zamandır içiçe yaşamaktan doğan bir fatalizme sürüklüyordu. İkisi arasındaki ilişkileri düzenleyen kanun, Colonna sarayındaki ziyafet ve şenliklere hakim olan kanundan farksızdı artık. Bunun ne Faubourg Saint Germain'de hüküm süren Proust kanunuyla, ne Mayfair'e son zamanlarda hakim olan kanunla, ne de Atina, Kahire ve İstanbul'un kibar mahallelerinin cömert ve rahat kanunuyla ilgisi vardı. Bıkkınlık, can sıkıntısı ve kaprisden ileri gelen bir hoşgörü kanunuydu bu; ahlâki bakımdan hiçbir gizlilik ve belirsizliğe yer bırakmıyordu, herşey apaçık ortadaydı. Isabelle'in aşağılık kraliçesi olduğu bu kokuşmuş sarayda, Galeas şimdi «Paşa» rolü oynuyordu: yağlanmıştı, yüzü pespembe ve gülümserdi, müstebitti ve Colonna sarayının «lokum» havasıyla uyuşabilmek için doğunun püsküllü

---

* Dün geceden sonraki sabah, beklenen sabah.

terlikleriyle, püsküllü takkelerinden başka hiçbir eksiği kalmamıştı.

Rus cephesinde Ukrayna, Polonya ve Finlandiya'da bir yıldan fazla kaldıktan sonra İtalya'ya dönmüş, bir sabah Acquasanta'daki Golf Klübüne gitmiştim. Karşıda Horace ve Cuirace kardeşlerin mezarlarını çevreleyen serviler ve çanlarla süslü bir manzaranın teşkil ettiği fon üstünde, etekleri su bentlerinin kırmızı kemerleriyle çevrilmiş tepelerde golf oynıyanları seyrediyordum. Terasta bir köşeye çekilip oturmuştum, oyuncuların, tepenin eteklerinde ağır ve kararsız hareketlerle dolaşmalarını seyrederken yüreğime garip bir huzursuzluk, bir endişe dolduğunu hissediyordum.

1942 yılındaydık. Ilık güneşli bir kasım sabahıydı. Nemli rüzgâr denizden kuvvetli bir yosun ve ot kokusu getiriyordu. Mavilikler içinde görünmez bir uçak uğulduyordu. Uğultu, sesli çiçek tozları gibi yağıyordu gökten.

Helsinki'de beni bitkin düşüren ağır bir ameliyat geçirdikten ve uzun süre hastahanede yattıktan sonra, daha birkaç gün önce İtalya'ya dönmüştüm. Hâlâ bastonsuz yürüyemiyordum. Solgun, bitkin, perişan bir haldeydim. Golf oynayanlar, küçük gruplar halinde klübe dönmeye başlamışlardı. Colonna sarayının beauty'leri, Excelsior Bar'm dandy'leri, Chigi'nin (Dışişleri Bakanlığı) soğuk ve müstehzi sekreterleri önümden geçerken gülerek selâm veriyorlardı. İtalya'ya döndüğümden haberi olmayanlar, beni Finlandiya'da sananlar görünce şaşırıyorlardı. Soluk, zayıf, perişan halimi farkedenler, durup «nasılsınız?» diyorlar, Finlandiya'nın çok soğuk olup olmadığını soruyorlar, Roma'da çok kalacak mıyım, Yoksa hemen Finlandiya cephesine dönecek miyim, öğrenmek istiyorlardı. Martini kadehi elimde titriyordu, daha çok halsizdim; evet diyordum, hayır diyordum, içten içe gülerek karşımdakileri seyrediyordum. Nihayet Paola geldi, Gerilerde, pencere yanında bir masaya oturduk.

— İtalya'da hiçbir şey değişmemiş değil mi? diye sordu Paola.

— Ooo! herşey değişmiş, diye cevap verdim. Hem de inanılmayacak kadar değişmiş.

— Garip, dedi Paola, ben hiç farketmiyorum.

Kapıya bakıyordu, birden:

— İşte Galeazzo geldi, dedi. Onu da değişmiş buluyor musun?

— Galeazzo da değişmiş. Değişmeyen yok ki! Herkes büyük bir dehşet içinde büyük **kappâroth'u, Kaputt'u** o koca kediyi bekliyor!

— Nasıl? dedi Paola. Gözlerini iri iri açmıştı.

Galeazzo girdi içeri. Kapıda bir an durup ellerini ovuşturdu. Ağzını büzerek gülüyor, çenesini havaya kaldırıyor, dudaklarını aralamıyan bir gülüşle ve gözlerini açe aça etrafına selam veriyordu. Bakışları kadınların üstünde uzun uzun duruyor, erkeklere şöyle bir bakıp geçiyordu. Alabildiğine çalımlı bir edayla, şişmanlığını saklamak için göbeğini içine çekerek, ellerini ovuşturarak ve başını bir sağa, bir sola çevirerek, salonu geçti, gidip köşede bir masaya oturdu. Cyprienne del Drago, Marcello del Drago ve Blasco d'Ayeta hemen masaya koşup yanma oturdular. Ciano kapıda göründüğü zaman fısıltı haline gelen sesler yeniden yükseldi. Herkes nehrin bir kıyısından öteki kıyısına sesini duyurmak istermiş gibi bağırarak, masadan masaya sesleniyordu. Herkes birbirini teklifsizce, küçük ismiyle çağırıyor, salonun bir ucundan ötekine sesleniyor, sonra duyulup duyulmadığını, farkedilip edilmediğini anlamak için dönüp Galeazzo'ya bakıyordu. Çünkü bütün bu seslenişlerin, sevinç çığlıklarının, gülümseyişlerin, yan gözle bakışların hedefi oydu. Arada bir Galeazzo da başını kaldırıp yüksek sesle genel konuşmaya katılıyor, konuşurken gözlerini bazan şu, bazan bu genç genç kıza dikiyordu. Bakışları hiçbir zaman erkekler üstünde durmuyordu. Salonda erkek yoktu sanki. Gülümsüyordu, «cin gibi olduğunu» isbat etmek istercesine göz kırpıyor, etli dudaklarıyla, kaşlarıyla bir takım cilveli işaretler yapıyordu. Kadınlar da masaların üstüne doğru eğilip mübalağalı kahkahalar atıyorlar, Galeazzo'nun söylediklerini dha iyi işitebilmek için başkalarını şöyle yana doğru eğiyorlardı. Ama yine de kıskanç bir titizlikle birbirlerini gözetlemekten geri kalmıyorlardı.

Bitişiğimizdeki masada, Lavinia, Gianna, Georgette, Anne-Marie von Bismarck, Prens Otto von Bismarck ve Chigi sarayından iki sekreter vardı.

Anne-Marie von Bismarck bana hitap ederek:

— Herkes memnun görünüyor, dedi, yeni birşey mi var acaba?

— Yeni ne olsun istiyorsunuz? diye cevap verdim.

— Roma'da yeni olarak ben varım, dedi Filippo Anfuso, von Bismarck'larm masasına yaklaşarak.

Anfuso bir süre önce Giuseppe Talamo'nun yerine Budapeşte'den daha o sabah dönmüştü.

— Aaa, Filippo! diye bağırdı Anne-Marie.

Etraftan sesler yükseldi:

— Filippo! Filippo!

Filippo, o herzamanki gösterişli haliyle gülülmseyerek sağma soluna selam dağıtıyor, ensesinde kan çıbanı çıkmış gibi boynunu hiç oynatmadan başını çeviriyordu. Ellerini ne yapacağını şaşırmıştı, bir cebine sokuyor, bir çıkarıp iki yanma sarkıtıyordu. O anda Filippo'yu yağlı boyası kurumamış bir tahtaya benzettim: fazla parlak saçlarının siyahlığı, onun gibi bir adam, onun gibi bir diplomat için bile aşırı görünüyordu. Gülüyordu Aufuso, o güzel ve esrarlı gözlerinde kıvılcımlar çakıyordu. Her zamanki rahat, gevşek ve duygulu haliyle gözlerini kırpıştırıyordu. Filippo Anfuso'nun zayıf noktası, bacaklarının dizleri hizasında dışa değil içe doğru hafifçe çarpık olmasıydı. Öyle ki iki dizi birbirine yapışık gibi dururdu. Bu zayıf tarafını -zayıf noktasını- kendisi de bilir, sessizce bunun ızdırabını çekerdi. Galeazzo ile Filippo'nun tek ortak tarafları dizlerindeki bu kusurdu.

Etraftan, Filippo! Filippo! diye seslenip duruyorlardı. Galeazzo'nun bir cümleyi yarıda kestiğini, başını Anfuso'ya çevirdiğini ve yüzünün karardığını farkettim. Anfusso'yu kıskanıyordu! Anfusso'yu hâlâ kıskanmasına şaştım. Ciano'nun da birbirine değecek kadar çarpık dizlerinden ötürü zayıf bir noktası vardı. Ama Galeazzo ile Filippo'nun tek benzer tarafları da bundan ibaretti.

Anfuso, Anne-Marie ile Lavinia'nın arasına oturdu ve:

— Amerikalılar dün Cezayir'e çıktılar, dedi. Herkesin bu kadarkeyifli olmasının sebebi bu herhalde.

— Susun, Filippo! dedi Anne-Marie, merhametsiz olmayın.

— Doğruyu söylemek gerekirse, diye devam etti Fi-

lippo, Rommel'in El Alameyn'e vardığı gün de aynen bugünkü kadar sevinmişlerdi.

Dört ay önce haziranda, Rommel'in komutasındaki italyan ve alman kuvvetleri son süratle El Almeyn'e vardıkları ve her an İskenderiye'ye girebilecek gibi göründükleri sırada, Mussolini hemen İmparatorluk mareşali üniformasını giymiş ve Mısır cephesine gitmek üzere alelacele bir uçağa atlamıştı. Beraberinde Libya Valisi İtalo Balbo'nun birkaç yıl önce tantanalı bir şekilde kendisine sunduğu «İslâmın Kılıcı»nı da götürüyordu. Maiyeti arasında, Duçe'nin Kahire'ye şaşaalı bir şekilde yerleştirmeyi tasarladığı «Mısır Valisi» de vardı. İtalya'nın eski Kahire elçisi Serafino Mazzolini, kaşla göz arasında atanmıştı Mısır Valiliğine. Serafino da, peşinde sekreterlerden, daktilolardan, tercümanlardan ve arap meseleleri uzmanlarından bir kurmay heyetiyle El Alameyn'e giden uçağa atlamıştı. O parlak kurmay heyetinde ise Ciano'nun gözdelerinin akrabaları, kardeşleri, kocaları ve âşıklarıyla, Edda'nın gözden düşmüş melankolik, mağrur ve yakışıklı birkaç gözdesi vardı. Bunlar hemen birbirlerini yemeye, Libya çölünü daha şimdiden kıskançlık ve azamet kavgalarıyla doldurmaya başlamışlardı.

— Libya savaşı, Edda ile Ciano'nun haremindeki gözdelere uğurlu gelmedi, diyordu Anfuso, İngilizler çöldeki savaşta ne zaman ileri doğru bir adım attılarsa, bu saray erkânından bir kaçı düştü ellerine.

Bu arada El Alameyn cephesinden Roma'ya gelen haberlerden anlaşılıyordu ki, Mussolini İskenderiye ve Kahire'ye muzaffer bir giriş yapmak için sabırsızlamyor, Mussolini'ye fena halde kızan Rommel ise Duçe ile görüşmeye dahi yanaşmıyordu.

— Ne yapmaya gelmiş buraya? diye soruyordu Rommel, kim göndermiş bunu?

Mussolini ise artık beklemekten sıkılmıştı; beti benzi atmış zavallı Mısır Valisinin karşısında, bir aşağı bir yukarı dolaşıp duruyordu. Suratı bir karıştı, hiç konuşmuyordu. Roma'da ise Serafino Mazzolini'nin Mısır Valiliğine atanmasının, Chigi sarayıyla Colonna sarayındaki dalkavukların yüreğinde açtığı yaralar -tatmin edilmemiş

ihtiras ve kırılmış gurur yaraları- daha kapanmamıştı, kanayıp duruyordu.

O anda çok kimse için mesele ,Mısır'ın nasıl fethedileceği değil, Serafino'nun Kahire'ye varmasının nasıl önlenebileceğiydi. Bu bakımdan herkes ingilizlere güveniyordu. Ciano bile, farklı sebeplerden de olsa, gidişattan memnun değildi. -Kahire'ye mi? Haydi camm sende! diyerek Mussolini'nin bu işi beceremeyeceğini ima ediyordu. Aslında El Alameyn zaferi günlerinde, o kadar sıkıntı içinde Galeazzo'yu teselli eden tek şey -Anfuso'nun anlattığına göre- Mussolini'nin birkaç gün için dahi olsa Roma'dan uzaklaşmasıydı. -Neyse artık kafamızı ütülemiyor! diyordu.

— Ciano ile Mussolini'nin ilişkileri şimdi de pek iyi değilmiş, dedim, Stokholm'de öyle diyorlar.

Anfuso Marsilya aksamm taklid ederek cevap verdi:

— Ciano, kayınpederine, şöyle hafif tertip bir yenilgi temenni ediyordur belki.

— Ne demek yani? dedi Anne-Maire, savaşı bir aile kavgası haline mi getirdiler demek istiyorsunuz?

— Maalesef, diye için çekti Filippo ve güzel gözlerini tavana dikti.

— Cyprienne cam sıkılmış gibi görünüyor bu gün, dedi Georgette.

Anfuso cevap verdi:

— Cyprienne Galeazzo'yu eğlenceli bulamayacak kadar esprilidir.

— Bakın bu doğru, dedi Anne-Marie, Galeazzo da pek sıkıcı bir insan doğrusu.

Prens Otto von Bismarck itiraz etti:

— Aksine ben Galeazzo'yu çok esprili, çok eğlenceli bulurum.

— Von Ribbentrop'dan eğlenceli olduğu muhakkak, dedi Filippo. Von Ribbentrop, Galeazzo için ne demişti biliyor musunuz?

Otto von Bismarck endişesini yansıtan bir sesle önlemeye çalıştı:

— Tabii, tabii biliyorum.

— Hayır bilmiyorsunuz, dedi Anne-Marie. Söylesenize Filippo.

— Galeazzo dış siyasetle uğraşmasa fevkalade bir dışişleri bakam olur, demişti von Ribbentrop.

— Aslında bir dışişleri bakanı olarak, dışişleriyle fazla ilgilenmediğini kabul etmek gerekir, dedim. Ama asıl hatası, içişleriyle fazla ilgilenmesinde.

— Çok doğru, dedi Anfuso, sabahtan akşama kadar yaptığı bu. Makamındaki bekleme salonu İçişleri Bakanlığının ve Faşist yönetim kurulunun şubesi haline geldi.

Chigi sarayının genç sekreterlerinden biri söze karıştı:

— Bir valinin, ya da federal bir sekreterin atanması, bir büyükelçinin atanmasından daha çok ilgilendiriyor Ciano'yu.

— Muti de onun yarattıklarından biridir, dedi öteki sekreter.

— Ama şimdi birbirlerinden ölesiye nefret ediyorlar. Galima Kont Bagistrati'nın Sofya'ya atanması meselesinden bozuşmuşlar.

— Muti'nin ne ilgisi var bu işle? diye sordu von Bismarck.

Filippo cevap verdi:

—Ciano iç siyaset, Muti ise dış siyaset yapıyor da ondan.

— Tuhaf bir insan bu Galeazzo, dedim. İngiltere ve Amerika'da çok popüler olduğunu samyor.

— O da bir şey mi? dedi Anfuso. Ya İtalya'da popüler olduğunu sanmasına ne dersin?

Von Bismarck dayanamadı:

— İşte bu harikulâde bir fikir!

Anne-Marie:

— Ama ben çok severim Ciano'yu.

Anfuso kızardı ve tuhaf bir tavırla cevap verdi:

— Sizin sevmeniz savaşın gidişini değiştirmez!

Anne-Marie gülümsedi ve Anfuso'ya çevirdi başım:

— Siz de seversiniz onu, değil mi Anfuso?

— Tabii severim, ama neye yarar? Annesi olsaydım, onun için yüreği titredi.

— Seviyorsanız neden titremiyor yüreğiniz?

— Vaktim yok. Şimdi kendim için titremekten başkasını düşünmeye vakit bulamıyorum.

— Ne oluyor size böyle? diye sordu Livinia. Savaş mı bozdu sinirlerinizi bu kadar?

— Savaş mı? dedi Anfuso. Hangi savaş? Vız geliyor savaş insanlara. Mussolini'nin duvarlara ve dükkanların vitrinlerine astırdığı afişleri görmediniz mi? (Üç renkli bu afişlere büyük harflerle sadece bir kelime yazılmıştı: SAVAŞTAYIZ.) İyi ki hatırlattı Mussolini savaşta olduğumuzu. Herkes unutmuştu zira.

— İtalyan halkının bu savaştaki ruh hali gerçekten garip, dedi von Bismarck.

Anfuso kendi kendine konuşur gibi sordu:

— Merak ediyorum? Savaş istediği yönde gelişmezse, Mussolini kabahati kimin üstüne atacak acaba?

— İtalyan halkına tabii, dedim.

— Hayır, kabahati çok kimsenin üstüne atmak Mussolini'nin adeti değildir. Ona bir kişi, bir tek baş lâzım. Tam da bunun için yaratılmışa benzeyen bir baş var ortada: Galeazzo'nun üstüne atacaktır kabahati. Yoksa... ne işe yarayacak Galeazzo? Mussolini sadece bu maksatla tutuyor onu. Bakın başına: sanki bu iş için yaratılmışa benzemiyor mu?

Hep birden gözlerimizi Galeazza'ya çevirdik: yuvarlak, biraz fazla büyük bir baş.

— Yaşına göre irice, dedi Anfuso.

Anne Marie dayanamadı:

— Tahammül edilmez bir insansınız Filippo!

— Galeazzo'nun dostu olduğunu sanırdım, dedim.

— Galeazzo'nun dosta ihtiyacı yok. Dost istemiyor. Küçük görüyor dostlarını, uşak muamelesi yapıyor. -Gülerek ekledi- Mussolini'nin dositluğu yeter ona.

— Mussolini çok sever Ciano'yu, değil mi? diye sordu Georgette.

— Çok sever ya! 1941 şubatında, talihsiz Yunanistan seferi sırasında, Galeazzo bakanlık işleri hakkında görüşmek için beni Bari'ye çağırmıştı. O sırada Ciano çok güç günler geçiriyordu. Bari yakınındaki Palese kampında bir bambardıman filosunun yarbayı idi. «Koca kafa» diye bahsettiği Mussolini'ye ateş püskürüyordu. Mussolini'nin Franco ve Serrano Suner ile Bordighera görüşmesi de o günlerde yapılmıştı. Galeazzo bavulunu eline almış, Mus-

solini ile beraber yola çıkmaya hazırlanmıştı. Halbuki Duce götürmedi onu, evde bıraktı. Galeazzo «Mussolini benden nefret ediyor!» diyordu. Ayni günün akşamı Edda telefon ederek büyük oğulları Fabrizio'nun çok hasta olduğunu haber verdi. Bu haber perişan etti Galeazzo'yu, ağlamaya başladı. «Nefret ediyor benden! Ne yapabilirim ki? Nefret ediyor benden!» diyordu. Hattâ bir ara «bu adam zaten bana hep uğursuzluk getirmiştir» dedi.

Lavinia güldü:

— Uğursuzluk mu getiriyormuş? Şu erkekler de nelere inanırlar!

— Galeazzo o sırada neredeyse istifa edecekmiş galiba, dedi Gianna.

— Galeazzo kendi isteğiyle çekilmez. İktidara fena halde tutkundur. Geceleri dışişleri bakanlığı koltuğuyla yatar, koltuk değil, metres sanki! Azledilmekten de ödü kopuyor.

— Bari'de bulunduğu sırada, Galeazzo'nun korkması için bir sebep daha vardı ,dedim. Hitler Brenen'de Mussolini ile görüştüğü zaman Himmler'in bir raporunu vermişti Mussolini'ye. Galeazzo ile ilgili bir belgeydi bu.

Anne-Marie manalı bir tavırla:

—Daha ziyade Isabelle Colonna ile ilgili olmasın sakın? dedi.

Otto von Bismarck sesinde hafif bir endişeyle sordu:

— Nereden biliyorsunuz?

— Bütün Roma'da bir ay bundan başka lâf edilmemişti, diye cevap verdi Anne-Marie.

— O sırada Galeazzo gerçekten pek berbat durumdaydı, dedi Anfuso. En yakın dostları, bile sırt çevirmişlerdi ona. Blasco d'Ayeta bile, Isabelle ile Galeazzo arasında bir tercih yapmak gerekirse, Isabelle'in tarafını tutacağını söylemişti bana. Ya Hitler ile Isabelle arasında bir tercih yapmak gerekseydi, hangisini seçerdi acaba? Tabii, Kont Galeazzo Ciano ile Prenses Isabelle Colonna arasında bir tercih yapmak söz konusu olamaz, ama yine de öyle düşünüyordu herkes.

Bir sabah pek münasebetsiz bir vakitte Galeazzo evine çağırdı beni. Saat daha sekiz olmamıştı. Gittim, ban-

yoda buldum onu. Küvetten çıktı, kurulanırken konuşmaya başladı:

— Von Ribbentrop arkadan vurdu beni, dedi. Bu iş Aslında Himmler'den çıkmadı ki? Himmler'in arkasında von Ribbentrop var, o karıştırıyor ortalığı. O mahut raporda benim başımı istiyormuş. Ama Mussolini benim başımı von Ribbentrop'a teslim ederse, hepmizin bildiğimiz bir şeyi yapmış olur, kalleşliğini ispat eder.

Eliyle çıplak karnını bastırarak ekledi:

— Biraz kilo vermem lâzım.

Kurulanınca bornuzu attı üstünden, çırılçıplak aynanın karşısına geçti ve Şanghay'dan getirttiği otlarla ovmaya başladı saçlarını. Çinliler bu otu briyantin yerine kullanırlarmış.

— Allahtan Çin Cumhuriyetinin Dışişleri Bakanı değilim, dedi. Çin'i sen de gördün, harikulâde bir ülke. Ama Çin'de dışişleri bakanı olup da gözden düşseydim, başıma neler gelirdi bir düşün!

Sonra Çin sokaklarında gördüğü bir işkence usulünü anlattı: Mahkûmu bir direğe bağladıktan sonra küçücük bir bıçakla bütün etlerini lokma lokma doğruyorlarmış. Ama bir uzman işiymiş bu. Etleri doğrayan adam, sinirlere damarlara hiç dokunmuyormuş. Böylece mahkûm sadece bir kemik, sinir ve damar yığını haline geliyormuş. Güneş ışığı bir tarafından öbür tarafına geçermiş adamın, sinekler dolaşırmış damarlarla sinirler arasında. Adam böylece birkaç gün yaşayabilirmiş.

Galeazzo bunları anlatırken en müthiş ayrıntılar üzerinde ısrarla duruyor ve keyifle gülüyordu. Zalim olmak istediğini de farkediyordum, korkudan ve aczinden doğan kinini de.

— İtalya'da da bu işler başka türlü olmaz, diye devam eti. Mussolini çin işkencesinden daha beterini icad etti: kıçına tekme işkencesi! -böyle derken popusuna dokunuyordu- İnsanın canını yakan tekme değil, o tekmeyi beklemek. Her gün, her saat, her dakika insanı çıldırtan, kudurtan bir bekleyiş!

— İkimiz de ileri görüşlüymüşüz, dedim, ikimizin de kocaman popolarımız var.

Galeazzo'nun yüzü asıldı, arkasını yoklayarak sordu:

— Sahiden arkam çok büyük mü görünüyor?

«Şişmanlayıp yağlanmaktan ne kadar korkuyordu? Giyinirken konuşmaya devam etti:

— Mussolini benim başımı kimselere hediye edemez. Bütün italyan halkının beni tuttuğunu pekâlâ bilir, onun için de korkar. İtalyanlar biliyorlar ki, bu ülkede Mussolini'ye kafa tutabilecek tek insan benim!

İşte böyle hayaller içinde yaşıyordu Galeazzo. Onun gözünü açmak da bana düşmezdi; sustum. O andan itibaren Musolini'ye kafa tutabileceğine samimi olarak inanmıştı. Gerçekte ise sabahtan akşama kadar poposuna tekme yemek korkusuyla titriyordu. Emin olun, Mussolini'nin karşısında Galeazzo'nun bizlerden farkı yok: korkak bir uşak. O da Mussolini'ye, bizim gibi bir aslan cesaretiyle ancak «evet» diyebiliyor. Ama Mussolini arkasını döndü mü hiçbir şeyden korkusu kalmıyor. Mussolini'nin ağzı sırtında olsaydı ,aslan terbiyecisinin başını aslanın ağzına sokması gibi, Galeazzo da başını Mussolini'nin ağzına sokmaktan korkmazdı.

Ama Galeazzo, Mussolini'den, Hitler'den, savaştan bahsederken çok hoş lâflar eder doğrusu. Zekâdan mahrum ve esprisiz olduğu söylenemez. Siyasi durumlar hakkındaki bazı hükümleri de kendi işini -hem de başkalarının işini- bilen bir adam olduğunu gösteriyor. Bir gün, savaşın sonunu nasıl tahmin ettiğini sordum.

Ne cevap verdi? diye sordu Prens von Bismarck alaylı bir gülüşle.

— Hangi milletin savaşı kazanacağı söylenemez, ama hangilerinin kaybettiği şimdiden malûm, dedi.

— Savaşı kaybedenler hangileriymiş?

— Polonya ile İtalya.

— Kimin kaybedeceği önemli değil, dedi Anne-Marie. Kimin kazanacağını bilmek isterdim.

— Boşboğazlık istemez, dedi Anfuso. Devlet sırrıdır bu. -Prens Otto von Bismarck'a dönerek sordu- Öyle değil mi?

— Tabii, diye cevap verdi von Bismarck.

— Galeazzo bazan çok ihtiyatsız konuşuyor, diye devam eti Anfuso. Galeazzo'nun Chigi sarayındaki çalışma

odasıyla, Isabelle'in masasının dili olsa, Mussolini ile Hitler neler işitirlerdi neler!

— Ama yine de tedbirli davranmalı, dedi Georgette, Isabelle'in masası konuşan masadır.

1941 yılınm başlarında Hitler -Brenner görüşmesi sırasmda Himmler'in Galeazzo hakkmdaki raporunu Mussolini'ye verdiği zaman haber Roma sosyetesini önce şaşkma döndürmüş, sonra korkutmuş, sonra da hmzırca bir memnunluk yaratmıştı. Isabelle'in masasmda, bu rapordan sadakatsiz -ya da en azmdan boşboğaz- hizmetçilerin kötü bir şakası gibi bahsediliyordu. Raporun asıl hedefi Ciano'dan ziyade, Himmler'in Beşinci Kol adını taktığı Isabelle Colonna idi. O masada konuşulanlar günü gününe, kelimesi kelimesine, hem de alabildiğine doğru olarak anlatılıyordu raporda. Yalnız Galeazzo'nun, Edda'nın ve Isabelle'in sözleri değildi, nakledilenler. Toplum içindeki mevkileri, isimleri, siyasi durumları, devlet işlerindeki görevleri sebebiyle önemli sayılan davetlilerin gözlemlerini belirtmek de yetmemişti. Ciano ile yabancı diplomatların savaş hakkmda, yahut Hitler ile Mussolini'nin savaş siyasetindeki hataları konusunda anlattıklarıyla da yetinilmemişti. Sosyete dedikoduları, kadmların birbirlerini çekiştirmeleri, hattâ Marcello del Drago ya da Mario Pansa gibi önemsiz kişilerin masumane sözleri bile kaydedilmişti rapora. Edda'nın şu veya bu kimse hakkmdaki «veriştirmeleri» -bunlarm arasma Hitler ile Mussolini de giriyordu- sık sık Budapeşte, Berlin ve Viyana'ya yaptığı seyahatlerin hikâyeleri, Ciano'nun Mussolini ile Franco, Horty ile Pavelic, Petain ile Antonesco hakkmdaki boşboğazlıkları, Mussolini'nin müptezel aşkları hakkmda Isabelle'in söyledikleriyle, savaşm sonucu hakkmdaki acı kehanetleri de vardı raporda. Bütün bunlardan sonra, Sandra Spaletti'nin Floransa dedikodularıyla, Cine-Citta'daki genç bir alman ya da italyan artistinin Goebbels ve Pavolini'nin aşk maceraları konusunda anlattıkları gayet münasebetsiz hikâyelere sıra geliyordu.

Titizlikle hazırlandığı anlaşılan raporda, Ciano'nun aşk hayatma, havailiğine, gözdelerinin kıskançlıklarına, etrafmdakilerin kokuşmuşluğuna geniş yer verilmişti. Ciano'yu böyle bir durumda Mussolini'nin gazabmdan kurta-

ran tek şey, Himmler'in raporuna Edda'ya ayrılan bölümdü. Rapor Edda'mn aşklarım, dostlarının tehlikeli ilişkilerini, Capri ve Cortina d'Ampezzo rezaletlerini sükûtla geçiştirseydi, Ciano mahvolurdu. Fakat anlaşıldığına göre, kızma yöneltilen suçlamalar, Mussolini'yi, damadını savunmak zorunda bırakmıştı.

Himmler'in bu belgesi, Galeazzo ve Isabelle'in saray erkâm arasında bir şüphe havası yaratmaktan geri kalmadı tabiî. Raporun içindekileri kim yetiştirmişti Himmlere? Colonna sarayının hizmetçileri mi? İsabelle'in kâhyası mı? Yoksa Isabelle'in ve Galeazzo'nun yakınlarından biri mi? Şu olabilir, bu olabilir, diye düşünüldü. Sonra bir rakibesinin göze girmesiyle gözden düşen bir kadından şüphe edildi. Bütün «dullar» tek tek sorguya çekildi ve bir süre göz hapsine alındı. Isabelle «Herhalde siz ve ben değiliz» demişti Ciano'ya. «Ben olmadığım muhakkak!» diye cevap vermişti Ciano. Isabelle de bu cevap üzerine gözlerini Poussin'in resimlediği tavana kaldırıp bir «Ah!» çekmişti.

Himmler'in raporunun tek etkisi, Kont Ciano'nun bir süre için Roma'dan uzaklaştırılması oldu. Bari'ye gönderilmiş, Palese Kampındaki bir uçak filosunda görevlendirilmişti. Galeazzo'nun yokluğu sırasında Colonna sarayının salonlarında, hattâ Chigi sarayında, kendisinden alçak sesle, yahut sahte bir kayıtsızlıkla bahsedildi. Ama Isabelle, o hiç aklından çıkmayan «ben olmadığım muhakak!» şeklindeki cevaba pek bozulmuş olduğu halde, içinden hâlâ Galeazzo'ya sadıktı (O yaşta kadınlar ihanet etmez) ve Galeazzo'dan gözden düşmüş bir insan gibi değil de, heran gözden düşmesi beklenen biri gibi bahsediyordu. Yani bir spor deyimi kullanırsak: **the ball was'nt now at his foot.** (Top henüz ayağına gelmemişti.)

Anne-Marie kibarca Anfuso'ya döndü:

— Bahse girerim ki, Himmler'in raporunda sizin hakkınızda bir kelime bile yoktu.

Anfuso güldü:

— Karım hakkında bir sayfa vardı, yetmez mi?

— Maria hakkında bir sayfa mı? Zavallı Maria, ne şeref! dedi Georgette. Bu sözleri hiç de hınzırca bir maksatla söylemediği belliydi.

Güldü Anne-Marie:

— Ya ben? dedi. Benim için de bir sayfa var mıydı?

— Sizin durumunuz, bir gün benim general von Schobert karşısında düştüğüm duruma benziyor, dedim. Rusya seferinin ilk aylarında Ukrayna'daydım. General von Schobert beni karagâhta akşam yemeğine davet etmişti. Masanın etrafında on kadar subay toplanmıştık. Bir ara general von Schobert alman ordusunun Rusya'daki durumu hakkında ne düşündüğümü sordu. Ben de bir italyan atasözünü ima ederek;

— Bana öyle geliyor ki, dedim, Rusya'daki alman ordusunun hali, çamura bulanmış (yani müşkül durumda kalmış) civcive benzemiyorsa, steplerde kaybolmuş bir cive benziyordur.

— Hay Allah! diyerek güldü Anne-Marie.

Von Bismarck da gülümsedi:

— Çok hoş!

Filippo sordu:

— General von Schobert söylemek istediğini anladı mı dersin?

— Anladığını sanıyordum. General bir süre İtalya'da bulunmuştu ve biraz italyanca konuşurdu. Fakat alman uyruğunu tercih etmiş Tirol'lü bir tercüman olan teğmen Schiller, bu atasözünün anlamını izaha çalışarak, cevabımı almancaya çevirince, general beni ayıplarmış gibi, azarlayacakmış gibi yüzüme baktı ve İtalya'da civcivleri neden çamurda bıraktıklarını sordu.

— Hayır, hayır! Kimse çamurda bırakmaz civcivleri, dedim. Sadece bir atasözü bu. Çamura batan bir civcivin ne hale geldiğini, nasıl çırpındığını anlatmak isteyen bir atasözü.

— Bizde, yani Bavyera'da, dedi general, civcivleri gayet itinalı bir şekilde ya talaş, ya da saman içinde yetiştirirler. Öyleyse neden çamur lâfı ettiniz?

Beni ayıplarcasına kaşlarını çatmıştı general von Schober.

— Ama sadece bir atasözü bu! dedim.

— Çok garip, çok garip, diye başım saladı general.

Kurmay albay Stark söze karıştı:

— Bizde, yani Prusya'da dedi, civcivleri kumda büyütürler. Ekonomik ve makul bir usul.

— Bizde de bazı kumluk bölgelerde civcivleri kumda yetiştirirler.. diye izah etmeye çalışıyordum, ama kan ter içinde kalmıştım. Tercümana beni bu işin içinden çıkarması için işaret etmeye çalışıyordum. Aksine Schiller gülüyor ve «iyi kapana kıstırıldın, kendin temizle bu işi!» der gibi yan yan yüzüme bakıyordu

— Madem öyle, dedi general von Schobert, burada çamur lâfının ne lüzumu var? Evet bir atasözü olduğunu anlıyorum ama, atasözlerinin de daima gerçekle bir ilgisi olur. Demek ki, aksini iddia ettiğiniz halde, İtalya'nın bazı bölgelerinde civcivleri çamur içinde büyütüyorlar. Son derece akılsızca bir usul, üstelik çok da gaddarca!

Sert sert yüzüme bakıyordu general, gözlerinde bir güvensizlik ve küçümseme ifadesinin doğduğunu farkediyordum. Düşündüğümü söylemek isterdim. Evet generalim, demek isterdim, söylemeye cesaret edemedim ama, İtalya'da civcivleri çamurda yetiştirirler. Hem de sadece bazı bölgelerde değil, her yerde: Piemonte'de, Lombardia'da, Toscana'da, Ombria'da, Sicilya'da, heryerde, bütün İtalya'da. Üstelik sadece civcivleri değil, çocukları da çamurda yetiştiriyorlar. Bütün italyanlar çamurda büyümüştür. İtalyanların çamurda yetişmiş olduklarını hiç farketmediniz mi? Bakın hallerine: iyi bakın, göreceksiniz!

Bunları söyleyebilseydim belki anlardı beni general, belki inanırdı. Ama sözlerimdeki gerçek payının ne kadar büyük olduğunu bilemezdi. Halbuki asıl söylemek istediklerim bunlar olduğu halde, terler içinde ayni şeyi tekrarlayıp duruyordum: Ne münasebet! duydum. İtalya'nın hiç bir yerinde civcivleri çamurda büyütmezler, diyordum. Sadece bir atasözü, halk dilinde bir ifade şeklidir bu, **Ein Volkssprichwort!** diyordum.

Bir süredir cam gibi kurşuni gözlerini yüzüme dikmiş olan binbaşı Hanberger soğuk bir sesle:

— Pekâlâ, çamuru anladık, dedi. Çamur meselesini güzelce izah ettiniz. Ya step neyi ifade ediyor? Steplerin ne işi var burada? **Was hat die steppe mit kuchen zu tum?**

Tercümana döndüm. Yardım istiyordum, Allahaşkına beni kurtar! diye gözlerimle yalvarıyordum. Aman, kurtar beni bu müthiş tehlikeden, yetiş imdadıma, demek istiyordum. Birden dehşetle farkettim: Schiller de buz gibi

terlemeye başlamıştı. Terler alnında boncuk boncuk olmuş, yüzü ölü gibi sararmıştı. İşte o zaman korktum. Etrafıma baktım: herkes gözlerini bana dikmişti. Mahvoldum diye düşündüm ve başladım bunun bir ata sözü, halk dilinde bir ifade şekli, basit bir kelime oyunu olduğunu tekrarlamaya. Durmadan ayni şeyi söylüyordum: bir ata sözü diyordum, basit bir kelime oyunu, diyordum.

— Pekâlâ, pekâlâ! dedi binbaşı Hanberger. Ama yine de civcivlerle steplerin ne ilgisi var, anlayamadım.

İşte o zaman tepem attı, sabırsız bir sesle cevap verdim:

— Alman ordusu steplerde kaybolmuş bir civcive benzemiyor mu?

— Tamam, tamam, dedi binbaşı Hanberger. Ama steplerde civciv bulunmasında ne gibi bir fevkalâdelik var? Bütün Ukrayna stepleri tavuk dolu, demek ki civciv de var. Bu civcivlerin de başka civcivlerden hiç farkı yok. Aynen öteki civcivler gibi bunlar da.

— Hayır! dedim, öteki civcivler gibi değil!

Binbaşı Hanberger şaşkın şaşkın yüzüme baktı:

— Ötekiler gibi değil mi?

— Almanya'da, dedi general von Schobert, tavuk üretimi son derece bilimsel bir seviyeye, sovyet üretiminden çok daha üstün bir seviyeye ulaşmıştı. Yani alman civcivlerinin kalitesi, step civcivlerinden üstündür.

Albay Stark Doğu Prusya'daki örnek bir kümesin resmini kâğıt üstüne çizdi, binbaşı Hanberger ise bir yığın istatistik rakamları sıraladı; derken konuşma kümes hayvanlarının bilimsel yollarla üretilmesi konusundaki bir ders haline geldi. Bütün öteki subaylar da bu konuda bildiklerini ortaya dökmeye başladılar.

Ben susuyordum, terimi silip duruyordum. Arada bir general von Schobert, albay Stark ve binbaşı Hanberger sözlerini kesip bana dönüyorlar, alman askerleriyle civcivler arasında ne ilişki olduğunu anlamadıklarını tekrarlıyorlardı. Öteki subaylar da derin bir merhametle yüzüme bakıyorlardı.

Nihayet general von Schobert ayağa kalktı **Schluss** (uykuya, yatağa) dedi. Biz de kalktık, çıktık; yerlerimize gitmek için köyün sokaklarına dağıldık. Yeşilimsi gökyü-

zünde yusyuvarlak sapsarı bir ay vardı. Ayrılırken tercüman teğmen Schiller «iyi geceler» dedikten sonra ilâve etti:

— Almanlara espri yapılmayacağını inşallah anlamışsınızdır.

— **Ach So!** diye cevap verdim ve yürümeye başladım. Pek camm sıkılmıştı. Evet gelip yattım ama, bir türlü uyuyamıyordum. Sakin gecede milyonlarca ağustos böceği şakıyordu; bana ise sonsuz steplerde milyonlarca civcivin sesini dinliyormuşum gibi geliyordu. Ancak horozlar ötmeye başladıktan sonra uyuyabildim.

Ane-Marie von Bismarck ellerini çırparak bağırdı:

— Enfes!

Herkes gülüyor, sadece Prens Otto von Bismarck tuhaf bir şekilde yüzüme bakıyordu.

— Güzel hikâyeler anlatmakta pek ustasınız, dedi. Ama civcivlerinizden hoşlanmadım.

— Ben bayıldım, dedi Anne-Marie.

Otto von Bismarck'a döndüm:

— Size gerçeği itiraf edebilirim, dedim. İtalya'da civcivleri çamurda yetiştirirler. Ama bu söylenmemesi gereken bir gerçektir. Unutmayalım: SAVAŞTAYIZ.

O sırada Marcello del Drago, von Bismarck'ların masasına yaklaştı:

— Savaş mı? dedi. Hâlâ savaştan mı bahsediyorsunuz? Başka şey konuşmasını bilmez misiniz Allahaşkına? Savaşın modası çoktan geçti.

— Evet biraz demode oldu, dedi Georgette. Bu yıl kimsenin üstünde görmedim.

Marcello, Anfuso'ya sordu:

— Bugün Bakanlığa uğrayabilir misin? Galeazzo rica ediyor.

Anfuso biraz alaylı, biraz da düşmanca bir ifadeyle cevap verdi:

— Neden uğramıyayım, bu iş için para alıyorum.

— Saat beşe doğru, uygun mu?

— Altıda olsun, daha iyi.

— Pekâlâ altıda olsun, dedi Marcello del Drago. Sonra von Bismarck'larınkine yakın bir masada oturan genç bir kadını işaret etti, kim olduğunu sordu.

— Nasıl? Brigitte'i tanımıyor musunuz? dedi Anne-Marie. Çok yakın bir dostumdur. Güzel kadın değil mi?

— Harika! dedi Marcello ve Galeazzo'nun masasına doğru uzaklaşırken, birkaç kere arkasına dönüp Brigitte'e baktı.

O sırada çok kimse dışarı çıkmış, golf alanı yönünde yürümeye başlamıştı. Biz oturup konuşmaya devam ettik. Az sonra Maria Pansa'nın Galeazzo'yu Brigitte'in masasına götürdüğünü gördük.

Anne-Marie, Galeazzo'nun şişmanladığına işaret etti.

— Öteki savaşta herkes zayıflamıştı, dedi Anfuso. Bu defa herkes şişmanlıyor. Dünya tersine döndü. Hiçbir şey anlaşılır gibi değil.

Von Bismarck, göbeklenmenin manevi sağlık işareti olduğunu hatırlattı ama, bu sözlerinde bir alay ifadesi olup olmadığını farkedemedim. «Avrupa zaferden emin» dedi. İtiraz ettim, halkların zayıf olduğunu söyledim. «Halkların ne kadar zayıf olduğunu görmek için Avrupa'yı dolaşmak kâfi» dedim. Sonra ilâve ettim:

— Ama yine de halklar zafer kazanacaklarından eminler.

— Hangi halklar? diye sordu von Bismarck.

— Bütün insanlar. Tabii almanlar da.

Von Bismarck alaylı bir ifadeyle sordu:

— Neden «tabii» diyorsunuz?

— En zayıfları işçiler, diye devam ettim. Tabii alman işçileri de. Halbuki savaşı kazanacaklarından en fazla emin olanlar da işçiler.

Şaşırmıştı von Bismarck:

— Öyle mi?

Kont Ciano, Brigitte'in karşısında durmuş, herzamanki gibi yüksek sesle konuşuyor, sağa sola bakıyor ve gülüyordu. Brigitte oturmuş, dirseklerini masaya dayamış, yüzünü ellerinin arasına almış, hınzırca bir safiyetle dolu güzel gözlerini Ciano'ya dikmişti. Sonra yerinden kalktı, Galeazzo ile bahçeye çıktı. Gevezelik ederek yüzme havuzunun etrafında dolaşmaya başladılar. Kont Ciano'nun davranışları gayet kibardı, yüksek sesle konuşuyor, etrafına hem samimi hem azametli bir kaş çatısıy-

la bakıyordu. Herkesin gözü onlardaydı, birbirlerine manalı manalı göz kırpıyorlardı.

— Tamam! dedi Anne-Marie von Bismarck.

Kocası dikkatle bakıyordu

— Brigitte de gerçekten cazip bir kadın.

— Kadınlar Galeazzo'yu pek severler, dedi Georgette.

Anfuso:

— Galeazzo ile macerası olmayan bir kadın var mı acaba? diye sordu. Ben hiç sanmıyorum.

— Var, dedi Anne-Marie. Galeazzo'ya kafa tutan bir kadın biliyorum.

Anfuso'nun yüzü asılmıştı:

— Evet, ama o da burada yok.

Anne-Marie hafiften saldırgan bir zariflikle cevap verdi:

— Nereden biliyorsunuz?

O sırada Ciano'dan ayrılmış olan Brigitte yaklaştı masamıza. Keyifliydi, şımarık gülüyordu.

— Dikkat edin Brigitte, dedi Anfuso, Kont Ciano savaşı daima kazanır.

— Biliyorum, biliyorum, diye cevap verdi Brigitte. Daha önceden de söylemişlerdi. Ama ben savaştan bıkmışım, Galeazzo da ilgilendirmiyor beni.

Anne-Marie inanmadığını belli edercesine gülümsedi:

— Sahi mi?

Sonra hep beraber bahçeye çıktık. Kurumuş çiçek ve bal kokan sonbahar güneşinin aydınlattığı golf alanına geçtik. Dalgalı arazide oyuncular, denizdeki yüzücüler gibi bir görünüp bir kayboluyorlardı. Güneşte ışıl ışıl golf sopaları yukarı kalkıyor, kollar havada, eller bitişik, bir dua sahnesini hatırlatan kısa bir duruştan sonra sopalar pembe-yeşil havada geniş daireler çizip gözden kayboluyordu. Derken yine havaya yükseliyordu kollar ve sopalar. Göz alabildiğine geniş bir sahnede bir bale seyrediyorduk sanki. Bu dansın müziği de rüzgârın otlar arasındaki tatlı melodisiydi. Geniş çayırlarda sesler oynaşıyordu: yeşil, sarı, kırmızı, mavi sesler. Aramızdaki mesafe, otlar üstünde zıplayan rengârenk seslere, oynak ve kadife gibi yumu-

şak bir tınlama veriyordu. Genç kadınlar çimenler üzerine oturmuşlardı, gülüp konuşuyorlardı. Hepsinin başı az ötede Blasco d'Ayeta ile beraber dolaşan Galeazzo'dan yana dönüktü. Galeazzo da bu körpe ve tahrik edici sürüyü teftiş eder gibiydi. Oraya çayırların üstünde, Roma'nın en soylu isimlerinden ve en güzel yüzlerinden bir buket konmuştu. Aralarına Floransa'nın, Venedik'in ve Lombardia'nın güzelleri de karışmıştı. Yalnız bunların yüzleri daha pembe, gözleri daha ışıl ışıl, tavırları daha rahat ve serbestti. İçlerinden kimi kırmızılar, kimi maviler giymişti. Birinin elbisesi ölgün yeşil, ötekininki fildişine çalan pembe, yahut solgun griydi. Bir tanesinin sırtında da ten rengi bir kumaş vardı. Safiyet ifade eden ağzı ve bir oğlan çocuğununkine benzer alnıyla iftihar eder görünen şu genç kadının saçları kısacıktı, kıvır kıvırdı. Bir tanesi saçlarını örüp ensesine toplamış, öteki tepeye kaldırmıştı. Güneş ve temiz hava hepsinin gülen yüzlerini alev alev kızartmıştı. Marita şu haliyle Alcibiade'a benziyordu. Paola Fornarine'e, Lavinia Amorrorisca'ya, Bianca da Diane'a... Patricia'da Selvaggia'nın, Manuela'da Fiammetta'nın, Giorgina'da Beatrice'nin havası vardı. Bu alınlarda, bu yüzlerde, bu gözlerde hem dalkavukluğa benzeyen tarif edemeyeceğim bir ifade, hem de masumiyet okunuyordu. O pembe beyaz yüzlerde, kirpiklerin gölgesinin tahrik edici bir iffet ifadesiyle doldurduğu o rüyalı bakışlarda, kokuşmuş bir ihtişam parlıyordu.

Ilık hava rüzgâr ürpertileriyle doluydu. Çam ağaçlarının gövdeleri Via Appia'nın iki tarafına sıralanmış eski mezarlar, kiremitler, çimen sahanın kıyısındaki çalılıklar arasına serpilmiş eski mermer parçaları güneş ışığıyla yaldızlanmıştı. Chigi sarayının İngiltere hayranı gençleri yüzme havuzunun kenarına oturmuş ingilizce konuşuyorlardı. Arada birkaç kelime geliyordu kulağımıza. Sonbaharın solgun ateşiyle hafiften yaldızlanmış **fairway**'de (golfta çimenli yol) kızlık isimleri Smith, Brown, Samuel olan o ince uzun bembeyaz elli ihtiyar Roma prensesleri, gümüş topuzlu bastonlarına dayanarak geziyorlardı. D'Annunzo devrinin bu eski güzellerinin gözleri mor halkalarla çevrilmişti. Saçları rüzgârda uçuşan bir kız çocu-

ğu çığlıklar ata ata golf pantolonu giymiş sarı bir oğlam kovalıyordu. Bütün bu görünüş gerçi çok canlı bir manzaraydı, ama daha şimdiden biraz solmuş gibiydi, bir «tutarsızlığı, ayarsızlığı» vardı. Buruşmuş, kırışmış eski bir gravürü hatırlatıyordu insana.

Bir ara beni farketti Galeazzo. Blasco d'Ayeta'dan ayrılıp yamma geldi, elini omzuma koydu. Kendisiyle belki bir yıldan fazladır konuşmamıştım, ne diyeceğimi bilemiyordum.

Gücenmiş bir tavırla sordu:

— Ne zaman döndün? Neden gelmedin bana?

Samimi bir şekilde, kendisinde her zaman görülemeyen bir halle, yapmacıksız konuşuyordu. Finlandiya'da çok hastalandığımı, hâlâ kendimi toparlayamadığımı anlattım, «yorgunum» dedim.

— Yorgunluk mu? diye sordu. Sakın tiksinme olmasın?

— Evet tiksinti, diye doğruladım.

Bir an sessizce yüzüme baktı:

— Göreceksin, dedi, yakında herşey düzelecek.

— Nasıl düzelecek? İtalya ölmüş artık. Bir ölü neye yarar? Ölü olsa olsa gömülür, başka birşey yapılamaz ki?

— Belli olmaz dedi.

— Belki haklısın, bilinmez.

Galeazzo'yu çocukluğundan beri tamrdım. Beni, ben istemeden, daima ve herkese karşı savunmuştu. 1933'te beşyıl hapse mahkûm edildiğim zaman savunmuştu. 1938, 1939 ve 1941'de tutuklandığım zaman savunmuştu. Mussolini'ye, Starece'ye, Muti'ye, Bocchini'ye, Senise'ye, Franacci'ye karşı savunmuştu. İçimde ona karşı derin bir minnet duygusu vardı. Bu duygu hertürlü siyasi görüşün üstündeydi, dışındaydı. Ona acırdım, birgün imkân bulsam da yardım edebilsem diye düşünürdüm. Ama şimdi yapacak bir şey kalmamıştı artık. O da ölmüştü, gömülmekten başka çaresi kalmamıştı. Bu kadar dostu vardı, gömme işi de onlara düşerdi artık.

— İhtiyara dikkat et! dedim.

— Biliyorum, diye cevap verdi, benden nefret ediyor. Sadece benden değil, herkesten nefret ediyor. Bazan

deli mi bu, diye merak ediyorum. Sence hâlâ bir şeyler yapılabilir mi?

— Yapacak birşey yok ,çok geç artık. 1940'da İtalya'yı bu utanç savaşma sokmamak için bir şeyler yapabilirdin.

— 1940'da mı? diye sordu. Ama öyle sordu ki sesinin tonu rahatsız etti beni. Sonra ekledi:

— Savaşta işler pekâla yolunda gidebilirdi.

Sustum. Sessizliğimde acılı ve muhalif bir anlam farketti.

— Kabahat benim değil, dedi. Savaşı o istedi. Ben ne yapabilirdim ki?

— Çekip gidebilirdin.

— Gitmek mi? Peki sonra?

— Sonrası hiç!

— İşe yaramazdı ki?

— Yaramasa da çekip gitmeliydin.

— Gitmek, gitmek! Ne zaman bu meseleyi konuşsak söyleyecek başka lâf bulamazsın. Gitmekmiş! Gitsem ne olacaktı sanki?

Arkasını döndü, hızlı adımlarla Klübe doğru yürüdü. Biran kapıda durduğunu farkettim, sonra girdi içeriye.

Dışarda biraz daha dolaştım, sonra ben de Klübe girdim. Galeazzo barda, Cyprienne ile Brigitte arasında oturuyordu. Etrafını Anne-Maire, Paola, Marita, Georgette, Filippo Anfuso, Marcello del Drago, Bonarelli, Blasco d'Ayeta çevirmişlerdi. Bir de tanımadığım çok genç bir kız vardı. Galeazo, Fransa ve İngiltere Büyükelçilerine savaş ilanını nasıl tebliğ ettiğini anlatıyordu.

Fransız Büyükelçisi François Poncet Chigi sarayındaki odasına girdiğinde Kont Ciano kendini samimi bir şekilde karşılamış ve hemen konuya girmişti:

— Sayın Büyükelçi, sizinle ne sebepten görüşmek istediğimi herhalde anlamışsınızdır.

— Genellikle çok zeki bir insan değilimdir ama, bu defa anladım, diye cevap vermişti François Poncet.

Bunun üzerine, masanın başında ayakta duran Kont Ciano savaş bildirisinin resmi metnini okumuştu:

— Sa Majesta İtalya Kralı ve Habeşistan İmparatoru adına...

Fransa Büyükelçisi François Poncet şaşalamıştı:

— Ama bu savaş demek!

— Evet.

Kont Ciano'nun arkasında havacı yarbay üniforması vardı. Fransız Büyükelçisi sordu:

— Peki siz ne yapacaksınız? Paris'i mi bombalayacaksınız?

— Zannedersem evet. Bir subay olduğuma göre, görevimi yapacağım.

— Hiç değilse ölmemeye bakın, diye cevap vermişti François Poncet, değmez çünkü.

Sonra büyükelçi birden heyecanlamp bazı şeyler daha söylemişti ama, Galeazzo o kelimeleri burada tekrarlamayı uygun bulmuyordu. Neticede Kont Ciano ile François Poncet el sıkışıp ayrılmışlardı.

Anne-Marie:

— Ne söylemiş olabilir, çok merak ettim, dedi.

— İlgi çekici sözlerdi ama, şimdi tekrarlayamayacağım, dedi Galeazzo.

Marita:

— Anlaşıldı dedi, küfür gibi birşey ki tekrar edemiyorsun.

Hep güldük. Galeazza bizden de çok güldü:

— Terbiyesini bozmakta hakkı vardı, dedi. Aslında kırıcı birşey söylemedi ama, çok heyecanlanmıştı, onun için ne dese haklıydı.

Sonra İngiltere Büyükelçisinin savaş ilanını nasıl dinlediğini anlatmaya başladı.

Sir Percy Lorrain içeri girer girmez neden çağrıldığını sormuş, Kont Ciano da hemen resmi savaş bildirisini okumuştu:

— Sa Majeste İtalya Kralı ve Habeşistan İmparatoru adına..

Sir Percy Lorrain bir tek kelime bile kaçırmak istemiyormuş gibi dikkatle dinlemiş, sonra gayet soğuk bir şekilde sormuştu:

— Savaş ilanının hakiki metni bu mu?

Birden şaşırmıştı Kont Ciano:

— Evet hakiki metin.

— **Ah, May I have a pencil?** (Bir kalem rica edebilir miyim?)

— **Yes, certainly.** (Pek tabiî)

Kont Ciano Dışişleri Bakanlığının antetini taşıyan bir kâğıtla bir kalem uzatmıştı Büyükelçiye. Sir Percy Lorrain kağıdı almış, antetini itinayla kesip çıkarmış, kalemin ucunu muayene etmiş, sonra sormuştu:

— Okuduklarınızı bana yazdırmak lütfunda bulunur musunuz?

— Memnunlukla, diye cevap vermişti Ciano. Ama çok da şaşırmıştı. Yavaş yavaş okumuş, kelime kelime yazdırmıştı savaş bildirisini.

Yazdırma işi bitince, o ana kadar son derece heyecansız bir şekilde başını kâğıttan kaldırmamış olan Sir Percy Lorrain ayağa kalkmış, Kont Ciano'nun elini sıkmış ve kapıya yönelmişti. Hiçbir şey söylemeden ve arkasını dönmeden çıkıp gitmişti büyükelçi.

— Hikâyenizde birşey unuttunuz, dedi Anne-Marie hafif isveç aksanıyla.

Galeazzo biraz şaşkın, biraz sıkıntılı bir halle baktı Anne-Marie'ye:

— Hiçbir şey unutmadım.

— Evet, birşey unuttun, dedi Anfuso.

— Sir Percy Lorrain'in kapıya gelince dönüp ne söylediğini anlatmadın, dedim. Kapıya gelince dönmüş «Savaşın kısa süreceğini ve çabuk biteceğini mi sanıyorsunuz?» demiş, «Hayır aldanıyorsunuz, savaş uzun ve güç olacak, Allahaısmarladık.»

— Aaa! siz de mi biliyordunuz? dedi Anne-Marie.

Galeazzo'nun canı sıkılmıştı:

— Nereden biliyordun? diye sordu.

— İspanya'nın Helsinki Elçisi Kont de Foxà anlatmıştı. Herkes biliyor zaten. İtalyan usulü sır saklama bu.

— Ben de ilk defa Stokholm'de duydum, dedi. Anne-Marie. Stokholm'de bilmeyen yok ki.

Galeazzo gülülmsüyordu ama, canı mı sıkılmıştı, yoksa kızmış mıydı belli değildi. Herkes gülerek Galeazzo'ya bakıyordu. Marita:

— **Take at easy** (aldırma) Galeazzo, dedi.

Galeazzo da gülmeye çalışıyordu, fakat kahkahasında sahte ve kırık birşey vardı.

— François Poncet'nin hakkı varmış, dedi Patricia, zahmete değmez.

— Yooo! dedi Georgette, ölmeye değmez!

Patricia da Georgette'i onayladı:

— Kimse ölmek istemez ki!

Galeazzo'nun yüzü kıpkırmızı olmuştu. Kızmış, altüst olmuştu. Şimdi konuşma Dışişleri Bakanlığındaki diğer kimselere kaymıştı. Genç kadınlar Galeazzo'nun gözünün önünden ayrılmamak ve kendini unutturmamak için Amerika'da dönüşte postu Golf Klübüne seren Elçi V. ile alay ediyorlardı. Cyprienne «adam Chigi sarayının bekleme salonunda bile golf oynuyor» diyordu. Patricia Alfieri'den söz açınca bütün kadınlar bağrıştılar, Dino Alfieri gibi bir temsilcinin İtalya için bir imtiyaz olduğunu söylediler. «Ne kadar yakışıklı!» diyorlardı. O sırada bütün İtalya'da Alfieri hakkında bir hikâye anlatıyorlar, sonra da bunun tabii uydurma olduğunu ilâve ediyorlardı. Sözde bir alman hava subayı Alfieri'yi karısıyla bastırmış da yüzüne iki kırbaç indirmiş.

— Allah acımış da yüzünde yara izi kalmamış, dedi Patricia.

Anne-Marie, Alfieri'yi kıskandığı için mi Berlin'e gönderdiğini sordu Galeazzo'ya. «Herkes böyle söylüyor» dedi. Hep birden güldüler. Galeazzo da güldü ama, bozulduğu farkediliyordu.

— Ben mi? Ben mi kıskanmışım? dedi. Goebbels uyduruyor bunları. Asıl o kıskanıyor Alfieri'yi. Geri çağırsam bayram eder.

Marita samimiyetle:

— Ne olur Galeazzo, dedi, yerinde bırak Alfieri'yi. Berlin'de o kadar işe yarıyor ki.

Gülüştüler. Sonra Filiipo Anfuso ile macar sevgililerine geçildi.

— Budapeşte'de kadınlar beni istemiyorlar, dedi Anfuso. Macar kadınları esmer oldukları için sarışın erkeklere bayılıyorlar.

Georgette Galeazzo'ya döndü, Budapeşte'ye neden sarışın bir elçi yollamadığını sordu.

— Sarışın mı? dedi Galeazo. İyi ama, Bakanlıkta sarışın kim var?

Sonra sarışın diplomatları parmaklarıyla hesaplamaya başladı. Bir genç kadın hatırlattı:

— Renato Prunas var.

Bir başkası fısıldadı:

— Guglielmo Rulli de var.

Ama Galeazzo Rulli'nin adını işitmeye tahammül edemez, onu kötülemek için hiçbir fırsatı kaçırmazdı. Kaşlarını çattı:

— Rulli olmaz!

— Ben de sarışınım, dedi Blasco d'Ayeta.

— Blasco! Blasco! diye bağırdı bütün kadınlar. Blasco'yu Budapeşte'ye göndersene!

— Neden olmasın? dedi Galeazzo.

Chigi sarayında elçilerin nasıl atandığını, nasıl terfi ettirildiğini pek iyi bildiği için bu şakadan hoşlanmayan Anfuso, gülülmser bir yüzle Blasco'ya döndü ama sinirli bir sesle konuştu:

— Sen de hep benim yerimi almaya meraklısındır!

Böylece Blasco'nun, Kont Ciano'nun özel kalem müdürlüğüne kendinden sonra atanmış olduğunu hatırlatmak istemişti.

Şimdi kadınlar hep bir ağızdan konuşuyorlar, Alberto'nun müsteşar olmayışını, Buby'nin özel kaleme giremeyişini, Chigi'nin Bükreş'te o kadar sükse yapmışken Atina'ya gönderilişini protesto ediyorlar, Sapuppo'nun ne zamandan beri Kopenhag'da olduğunu hatırlatıp Cesarino'nun neden Sapuppo'nun yerine Kopenhag'a gönderilmediğini soruyorlardı. Patricia «Danimarka'da ne işe yarıyor Sapuppo?» diyordu.

— Durun, dedi Galeazzo, Sapuppo'nun Danimarka'nın almanlar tarafından işgalini nasıl haber aldığını anlatayım size. Sapuppo, almanların Danimarka'yı işgal edecek kadar ahmak olmadıklarını söyleyip duruyordu. Virgilio Lilli de aksini iddia ediyordu.

— Yok canım, diyordu Sapuppo. Almanlar Danimarka'ya gelip de ne yapacaklar?

— Ne yapacaklarından size ne? diye cevap veriyor-

du Lilli. Önemli olan, gelecekler mi gelmeyecekler mi, bunu bilmek.

— Gelmeyecekler! diyordu Sapuppo.

— Gelecekler! diyordu Lilli.

— Benden iyi mi bileceksiniz? diye israr ediyordu Sapuppo.

Virgilio Lilli, Britannia otelinde kalırdı. Her sabah saat tam sekizde mavi üniformalı, sarı düğmeli bir garson girerdi odasına. Yaşlı bir adamdı garson. Beyaz saçlarla çevrili pembe yüzünün iki yanında eski zaman usulü uzun favorileri vardı. Garson her sabah çayını getirir, tepsiyi yatağın yanındaki küçük masanın üstüne bırakır, eğilir: «İşte çayınız: her zamanki gibi» der, ondan sonra da odadan çıkardı. Yirmi günden beri bu sahne her sabah ayni saatte tekrarlanıyor ve daima ayni cümleyle son buluyordu: «İşte çayınız: her zamanki gibi.»

Bir sabah garson yine saat tam sekizde odaya girdi, tepsiyi bıraktı, eğildi ve yirmi gündür değişmeyen ayni sesle konuştu: «işte çayınız: herzamanki gibi almanlar yine geldiler.»

Virgilio Lilli fırlayıp telefona koştu ve Sapuppo'ya gece almanların Kopenhag'a girdiklerini haber verdi.

Sapuppo ile Lilli'nin hikâyesi herkesin pek hoşuna gitmişti. Galeazzo da ötekiler gibi gülüyordu; sıkıntısından kurtulmuş, az önce güç bir duruma düştüğünü unutmuş görünüyordu. Konuşma Sapuppo'dan savaşa atladı. Marita «Ne sıkıcı şey!» diyordu Öteki hanımlar da artık Quirinetta sinemasında amerikan filmleri gösterilmeyişinden, bütün Roma'da bir damla viski, bir tek amerikan yahut ingiliz sigarası bulunmayışından yakınıyorlardı. Patricia erkeklere -canları istiyorsa ve vakitleri varsa- savaşmaktan başka iş kalmadığını söylüyordu.

— Canımız istemiyor değil, dedi Marcello del Drago, bütün mesele vakit bulmakta.

Kadınların da amerikalılar ve ingilizlerin Camel, Lucky Strike ve Gold Flake ordularıyla gelişini beklemekten başka çareleri yoktu

Marita New York argosuyla:

— A Whale of a lot of Camel, (Bir yığın «Camel» sigarası anlamına gelir) dedi.

Sonra hepsi ingilizce konuşmaya başladılar. Oxford'a ve Harpers Bazar'a ayni mesafedeki tuhaf bir aksanla konuşuyorlardı.

Birden açık pencereden bir sinek girdi içeri. Derken bu bir sinek iki oldu, üç oldu, yirmi, yüz, bin oldu. Bir kaç saniyede barı bir sinek bulutu istilâ etti. Sineklerin saati gelmişti artık. Her gün mevsime göre değişen muayyen bir saatte, vızıl vızıl bir sinek sürüsü saldırırdı Acquasanta'ya. Golf oynayanlar, bu kara ve parlak kanatlar girdabından kurtulmak için sopalarını sallarlar, sopaları taşıyan çocuklar da torbaları çimenlerin üstüne bırakıp elleriyle yüzlerini korumaya çalışırlardı. Kızlık adı Smith, Brown, Samuel olan yaşlı prensesler, d'Annunzo devrinin güzelleri, fairway'de gezinen bu saygı değer dullar bir yandan gümüş topuzlu bastonlarını, bir yandan ellerini sallayarak kaçışırlardı.

Marita, barın yüksek taburesinden yere atladı:

— Aman sinekler! diye haykırdı. Herkes gülüşünce ilâve etti: Belki gülünç oluyorum ama, ne yapayım, korkuyorum sineklerden.

— Marita'nın hakkı var, dedi Anfusso, sinekler uğursuzluk getirir.

Filippo'nun sözleri kahkahalarla karşılandı. Sonra Georgette her yıl Roma üzerine yeni bir âfet çöktüğünü hatırlattı: bir yıl farelerin istilası, bir yıl örümcekler, bir yıl da hamam böcekleri.

— Savaştan beri de sinekler çıktı başımıza, dedi Georgette.

— Acquasanta sinekleriyle meşhur oldu, dedi Blasco d'Ayeta. Montorfano'da, Ugolino'da herkes bizimle alay ediyor.

— Gülünecek ne var? dedi Marita. Savaş biraz daha sürerse besbelli hepimizi sinekler yiyecek

— Galeazzo ayağa kalkarken cevap verdi:

— Eh, biz de buna lâyıkız!

Cyprienne'in kolundan tutup kapıya doğru yürüdü. Ötekiler de onu izlediler. Yanımdan geçerken yüzüme baktı, birşey hatırlamış gibi durdu, Cyprienne'in kolunu bırakarak elini omzuma koydu ve beni hafiften ileri doğru iterek yanımda yürümeye başladı. Bahçeye çıktık.

Sessizce gezinirken, birden hoşuna gitmeyen bir şeyi yüksek sesle düşünmeye devam edermiş gibi konuştu:

— Bir gün Edda için bana ne söylemiştin hatırlıyor musun? Kızmıştım da konuşmana engel olmuştum. Ama hakkın varmış. Benim asıl düşmanım Edda. Kendisi farkında bile değil, mahsus yaptığını sanmıyorum. Daha doğrusu mahsus yapıp yapmadığım merak bile etmiyorum. Ama Edda'nın benim için bir tehlike olduğunu hissediyorum. Ondan bir düşman gibi daima sakınmam gerektiğini farkediyorum. Edda bir gün benden uzaklaşırsa, hayatında ciddi bir şey olursa mahvolurum. Bilirsin babası ona tapar, Edda'nın üzüleceğini bildikçe bana hiçbir şey yapamaz. Ama şimdilik sadece uygun bir zaman kolluyor. Herşey Edda'ya bağlı. Bazı davranışlarının benim için ne kadar tehlikeli olduğunu kaç kere anlatmaya çalıştım Edda'ya. Belki yaptıklarında bir kötülük yok. Bunu bilmiyorum, bilmek de istemiyorum. Fakat Edda ile konuşulmaz ki? Çetin, garip bir kadın. Ne yapacağı hiç belli olmaz. Bazan korkutuyor beni.

Şişman, beyaz elinin monoton hareketleriyle yüzündeki sinekleri kovarak o boğuk sesiyle, kesik kesik konuşuyordu. Sinekler kudurmuşcasına bir inatla vızıldıyordu etrafımızda. Aradabir uzaktan bir golf sopasının topa vuruş sesi duyuluyordu.

— Edda hakkındaki bu saçma söylentileri kim çıkarıyor bilmem? Sözde bilmem kiminle evlenmek için evliliğimizi iptal ettirecekmiş. Ah şu sinekler! -Sabırsız bir hareket yaptı, sonra devam etti- Hepsi dedikodudan ibaret. Öyle şey yapmaz Edda. Ama babası hemen kulaklarını dikti tabii. Göreceksin bakanlıkta uzun zaman kalmayacağım. Ne düşünüyorum biliyor musun? Ben her zaman, hattâ bakan olmasam da, Galeazzo Ciano olarak kalacağım. Mussolini beni atsa da, manevi ve siyasi durumum yine zafer kazanmama yardım edecek. İtalyanların ne biçim insanlar olduklarını bilirsin: bütün hatalarımı, bütün günahlarımı unuturlar, beni sadece bir kurban olarak görürler.

— Kurban mı? diye sordum.

— İtalyan halkı herşeyden tek başına kimin sorumlu olduğunu bilmiyor mu sanıyorsun? İtalyanlar Musso-

lini ile benim aramdaki farkı görmüyorlar mı? Benim savaşa karşı koyduğumu, elimden gelen herşeyi yaptığımı...

— İtalyan halkı hiç birşey bilmiyor, bilmek de istemiyor, diye sözünü kestim. Artık hiç birşeye inanmıyor italyanlar. Sen de ötekiler de savaşı önlemek için 1940'da birşeyler yapmalıydınız. Birşeyler yapmak, bazı şeyleri göze almak zamanı, o zamandı. O tarihte postu pahalıya satmak gerekirdi. Artık postunuz da işe yaramaz. Ama iktidarı çok seviyorsunuz, asıl gerçek bu işte! İtalyanlar da bunu biliyorlar.

— Yani şimdi çıkıp gitsem..

— Şimdi çok geç artık. Herşeyi kendinizle beraber batırırsınız.

— Öyleyse ne yapayım? diye sordu Galeazzo hırçın ve sabırsız bir sesle. Ne yapmam isteniyor? Keyiflerinin istediği zaman kirli bir paçavra gibi kendimi çöplüğe mi atayım yani? Ölmek istemiyorum ben!

— Ölmek mi? Zahmete değmez, dedim Fransa Büyükelçisi François Poncet'nin sözlerini tekrarlayarak.

— Gerçek bu işte: zahmete değmez. Hem neden öleceksemişim? İtalyanlar iyi insanlardır, kimsenin öldüğünü istemezler.

— Yanılıyorsun, italyanlar eskisi gibi değiller artık. Senin, onun, ötekinin, hepinizin ölüşünü zevkle seyredebilirler.

— İyi ama neye yarayacak bizim ölmemiz?

— Hiiç. Hiç birşeye yaramaz.

Galeazzo sustu. Yüzü sararmış, alnı ter içinde kalmıştı. O sırada bir kız geçti yanımızdan. Klübe dönen oyunculara doğru yürüyordu. Galeazzo dirseğiyle dürttü beni:

— Ne güzel kız, dedi. Hoşuna gitti galiba, ha?

XIX

KAN

Regina Coeli hapishanesinden çıkar çıkmaz, istasyona gidip Napoli trenine bindim. Tarih: 7 ağustos 1943. Savaştan, ölümlerden, salgın hastalıklardan, açlıktan kaçıyordum. Hapishaneden ışıksız, havasız, pis kokulu

hücreden, kirli şilteden, bulaşık suyu gibi çorbadan, bitlerden, pirelerden, pislik kovalarından kaçıyordum. Evime gitmek istiyordum. Capri'ye, denize tepeden bakan evime dönmek istiyordum.

Avrupa'da, kan, açlık, yanmış köyler ve yıkılmış şehirler arasında yaptığım uzun ve ızdıraph yolculuğun sonuna gelmiştim artık. Yorgundum, bitkindim, perişandım. İtalya'da hapishane, yine hapishane, hep hapishane... Sadece polisler, kelepçeli adamlar, hapishaneler: işte bundan ibaretti İtalya. Mario Alicata ve Cesarini Sforza da uzun hapishane hayatından sonra benimle beraber Regina Coeli'den çıkmışlar, evlerine dönmüşlerdi. İstasyona gitmiş, Napoli trenine binmiştim. Ben de evime gitmek istiyordum. Tren kaçanlarla, ihtiyarlarla, çocuklarla, askerlerle, rahiplerle, polislerle tıklım tıklım doluydu. Vagonların damları, kimi silâhlı kimi silâhsız, bazıları liyme liyme üniformalar içinde pis kederli, bazıları da yarı çıplak, iğrenç fakat keyifli askerlerle yüklüydü. Keyifli yarı çıplak askerler ya evlerine dönen, ya da nereye gittiklerini bile bilmeyen firarilerdi. Büyük bir korkuyla şaşırıp kalmış, olağanüstü bir korkunun heyecanına kapılmış gibi gülüyor, şarkı söylüyorlardı.

Hepsi savaştan, açlıktan, salgın hastalıklardan, harabelerden, korkudan, ölümden kaçıyordu. Hepsi savaşa, açlığa, salgın hastalıklara, harabelere ,korkuya ve ölüme koşuyordu. Hepsi savaştan, almanlardan, bombardmanlardan, sefaletten, korkudan kaçıp, Napoli'de savaşa, almanlara, bombardmanlara, sefalete, korkuya koşuyordu; pislikle, aç, bitkin ve şaşkın insanlarla dolu sığınaklara atıyordu kendini. Herkes kaybedilmiş savaşın o sefil ve muhteşem umutsuzluğundan kaçıyor, açlığın bitişini korkunun bitişini, savaşın bitişini karşılamaya koşuyordu. Kaybedilmiş savaşın o sefil ve muhteşem umudunu karşılamaya koşuyordu herkes. Hepsi İtalya'dan kaçıyor.. İtalya'yı karşılamaya koşuyordu.

Müthiş bir sıcak vardı. Yıkanmaya vakit bulamamıştım. Haipshanedeki hücremede -Regina Coeli. Bölüm IV No. 462- nasıl pislik içindeysem şimdi de öyleydim. Tahtakurularının o yıvışık kokusu hâlâ üstümdeydi. Sakalım uzun, saçlarım karma karışık, tırnaklarım kırıktı.

Kompartmanda yirmi kişi miydik, otuz mu, kırk mı, Allah bilir? Birbirimize yapışmış, birbirimizin üstüne yığılmıştık. Dudaklarımız susuzluktan şişmişti, yüzlerimiz mosmordu. Ayak parmaklarımızın üstünde duruyorduk; nefes alabilmek için boyunlarımızı uzatmış, ağızlarımızı açmıştık. Trenin sarsıntısıyla korkunç bir şekilde sallanan asılmış adamlara benziyorduk. Arada bir havadan bir gümbürtü yağıyordu: bom, bom, bom! Tren hemen duruyor, herkes yere atlıyor, demiryolunun kenarındaki meyile, otların arasına saklanıyordu. Bom-bom'lar uzaklaşana kadar herkes yattığı yerden havaya bakıyordu. Her istasyonda trenimiz alman konvoylarıyla karşılaşıyordu. Duran ya da yürüyen, askerlerle, silahlarla dolu konvoylar. Almanlar zalim kurşuni gözleriyle geçişimizi seyrediyorlardı. Ne büyük bir yorgunluk, ne büyük bir horgörüş, ne müthiş bir kin vardı bu gözlerde! Yol arkadaşlarım soruyorlardı:

— Nereye gidiyor bunlar?

Yanımdaki adam, benim de cepheden mi geldiğimi sordu.

— Hangi cephe? dedi askerin biri. Cephe kaldı mı ki? Artık savaş da kalmadı, kazanılacağı muhakkak olan zafer de kalmadı, **Viva il Duce** de kalmadı. Hiçbir şey yok artık!

— Regina Coeli'den geliyorum ,dedim.

Asker şüpheyle baktı yüzüme:

— Neymiş bu Regina Coeli? Manastır mı?

— Hapishane, dedim.

— Hangi hapishane? dedi asker. Artık hapishane de, polis de, gardiyan da kalmadı. Hiçbir şey kalmadı! Hapishane de yok İtalya'da! Hapishane de bitti, İtalya da!

Herkes askere bakıp gülmeye başladı. Sefil bir gülüştü bu. Kötü, acı, umutsuz bir gülüş. Herkes gülüyordu, ben de gülüyordum. İtalya'da hapishane de kalmadı diyorlardı, hah! hah! hah! Kompartmanda, koridorda, öteki kompartmanlarda herkes gülüyordu, bütün tren gülüyordu. Hattâ makinist, hattâ lokomotif sürücüsü, baştan nihayete kadar bütün tren, rayların üstünde hoplaya zıplaya gülüyordu. İşte böyle pis bir gülüşle sarsılırken, tren pufladı, yavaşladı, koskoca bir moloz ve kan-

lı paçavra yığını önünde durdu: Napoli'ye gelmiştik.

Güneş, parlak siyah bir sinek bulutu arasından geçip sokakların asfaltına, evlerin çatılarına tepeden iniyordu. İçi dışına çıkmış binaların etrafındaki yıkıntılardan buharlar yükseliyordu. Sokaktan geçen tek tük insanların ayaklarından, kum bulutuna benzeyen toz bulutları yükseliyordu. İlk bakışta şehir ıssız gibi görünüyordu. Sonra yavaş yavaş, daracık sokaklar ve avluların, uğultular, patırtılar ve boğuk seslerle dolu olduğu farkediliyordu. Çok uzaktan gelirmiş gibi duyuluyordu bu sesler. Napoli'nin eski şehir kısmında bodrumların karanlığına bir göz attığınız ve binalar arasında, adına sokak denen aralıkları meraklı bakışlarla araştırdığınız zman neler görmüyordunuz ki? Biraraya toplanmış insanlar, gidip gelmeler, kolların bacakların hareketleri, iki taş arasına yakılmış ateşlerin etrafına çömelenler, ateşin üstüne eski bir gaz bidonu, bir tencere, bir çaydanlık koyup su kaynatanlar, üstüste uyuyan kadınlar, erkekler, çocuklar, şiltelerin, somyaların, ne olduğu belirsiz pis yığınların üstünde yatanlar, kapılarının önünde, avlularda, enkaz arasında, yıkılmak üzere olan duvarların gölgesinde kestirenler ve Napoli toprağının altında derinlere kadar işlemiş rutubetli süngер taşlarının içine oyulan inlerde kaynaşanlar...

Bu inlerin içindeki insanlar aziz resimleriyle ve çeşitli manzaralarla süslü demir ya da pirinç karyolalara yatmış veya oturmuşlardı. Ayakta duranlar da vardı. Çoğu kapıların eşiğine çömelmişlerdi, ne yapacağını, ne beklediğini bilmeyen Napoli'lilerin kederli gözleriyle, sessiz oturuyorlardı. İlk anda şehir bana sadece boş değil, ayni zamanda sessiz gibi görünmüştü. İnsanların ellerini kollarını sallayarak koştuklarını, dudaklarını oynattıklarını görüyor, ama ne bir ses, ne bir seda, ne de bir gürültü duyuyordum. Derken tozlu havada ne olduğu belirsiz bir uğuldu yükseldi -ya da bana öyle geldi- Bu uğultu yavaş yavaş kulağımda şekillendi, maddeleşti, taşan bir nehrin suları gibi sürekli yoğun ve değişmez bir uğultuyla etrafımı sardıktan sonra şiddetle patladı.

Uzun, geniş ve dümdüz bir sokaktan limana doğru inmeye başladım. Denizden esen rüzgârın, yıkılmış evle-

rin enkazından kaldırdığı, gözleri kör eden bir toz bulutu içinde, bu cehennemi gürültüyle şaşırmış, aptallaşmış bir halde yürüyordum. Güneş kocaman altın çekiciyle evlerin cephelerini ve taraçaları dövüyor, vurduğu yerden vızıl vızıl sinek sürüleri havalandırıyordu. Başımı kaldırınca ardına kadar açık pencereler, kapıları ardına dayanmış balkonlar görüyordum. Balkonlarda, aynaya bakıyormuş gibi mavi gökyüzüne bakarak, örgülerini çözüp saçlarını tarıyan kadınlar vardı. Havalardan, gökyüzünün görünmez katlarından aşağıya doğru şarkıya benzer sesler iniyordu. Binbir dudağa dağılıyordu bu sesler. Sonra da hokkabazların renkli toplarıyla yaptıkları gibi ağızdan ağıza sıçrıyor, pencereden pencereye dolaşıyor, sokaktan sokağa yayılıyordu. Çıplak ayaklı, yırtık gömlekli, en küçükleri anadan doğma çocuklar, sağa sola koşuşup duruyorlardı. Heyecanla bağıra çağıra koşuyordu çocuklar, ter içinde kalmışlardı, ama yine de üstlerinde uyurgezerlerin rüyadaki tedbirliliğine benzer bir hal vardı. Maksatları gülüp eğlenmek, oynamak değildi. Dikkat edildiği zaman hepsinin «işe dalmış» oldukları farkediliyordu. Kiminin elinde bir marul, kiminin kucağında odun kömür parçaları vardı. Kimi, içi Allah bilir neyle dolu bir şişeyi bir yere götürüyordu. Öte tarafta bir buğday tanesinin etrafına üşüşen karıncalar gibi bir yığın çocuk, yarısı yanmış bir kalası, parçaları dağılmış bir koltuğu, bir varili, enkaz arasından çekip çıkardıkları taşınabilir herhangi bir eşyayı, sürükleyip duruyorlardı. Yıkıntılardan bir ceset kokusu yayılıyordu etrafa. Kanatları yaldızlı, yağlı tembel sinekler, evcek uçuşuyordu yıkıntılar arasında. Nihayet deniz kenarına indim. Denizi görünce birden heyecanlandım, ağlamaya başladım. Ne bir nehir, ne bir ova, ne bir dağ ne bir ağaç, ne bir bulut, özgürlüğü deniz kadar kuvvetle duyuramaz insana. Özgürlüğün kendisi bile, insanın yüreğinde özgürlük duygusunu deniz kadar kuvvetle yaratamaz. Mahkûm, saatlerce, günlerce, aylar yıllar boyunca hapishanedeki hücresinin o hiç değişmeyen düz beyaz duvarını seyreder: denizi görür o duvarlarda. Ama denizin mavisini hayal edemez. Beyaz bir denizdir duvarlar: parmaklıkların arasından sızan solgun ışıkla aydınlanmış, kasvetli, be-

yaz, çıplak, dümdüz ve fırtınasız bir deniz. Denizi, özgürlüğü işte budur mahkûmun: düz, beyaz ve çıplak bir deniz, soğuk ve kasvetli bir özgürlük.

Fakat şimdi karşımdaki, Napoli'nin ılık ve sevimli deniziydi: biberiye otu ve tuz kokan rüzgârın okşadığı, birbiri peşisıra koşan dalgacıkların kırıştırdığı mavi ve özgür deniz. Şimdi karşımdaki mavi ve sonsuz denizdi, rüzgârla kıpır kıpır, hür denizdi. Hapishanenin beyaz, dümdüz, soğuk ve çıplak denizi değil, ılık mavi deniz, derin denizdi. İşte deniz karşımdaydı, özgürlük karşımdaydı. Genişçe bir meydanı geçip limana doğru inen bir sokağın tepesinden denizi seyrediyor ve ağlıyordum. Yaklaşmaya, elimi uzatmaya cesaret edemiyordum; kaçıverecek, ufukta kaybolacak, kırık tırnaklı zavallı pis ellerimden tiksinip geri çekiliverecek sanıyordum.

Orada, denize tepeden bakan bir sokağın ortasında durmuş gözümde yaşlarla denizi seyrederken, yüksek mavi gökteki arı vızıltılarını duymuyor, insanların kendilerini, dağda elleriyle oydukları mağaralara gömmek için koşuşup kaçıştıklarını farketmiyordum. Bir ara bir çocuk yaklaştı yanıma, koluma dokundu, usulca «geliyorlar bayım» dedi. O anda alt ucunda denizin parıl parıl parladığı sokağın üst başından bağıra haykıra aşağı doğru inen bir insan seline kapıldığımı farkettim .Sürükleniyordum. Nerelerden geçtiğimizi anlayamıyordum, fakat bir kilisenin sütunlarını görünce Santa Lucia sokağını tanır gibi oldum. Kalabalık kocaman bir kapıdan giriyor, gizli bir kovukta yokoluyordu. O karanlık kovuk, insan selini yutuyordu sanki. Ben de neredeyse kalabalıkla sürüklenip yeraltının karanlıklarına sığınacaktım ki bir ara başımı kaldırdım ve dehşetten donakaldım.

Santa Lucia sokağından Pizzo-Falcone'ye ve Monte di Dio'ya doğru çıkan dapdaracık, eğri büğrü sokaklarla merdivenlerden, üstüme doğru sessiz ve muazzam bir insan sürüsü iniyordu. Eski şehrin bu sefil mahallesinin daracık ve karanlık sokaklarında, bodrumlarda, inlerde miskin miskin yaşayan, canavarlara hortlaklar benzeyen bir sürüydü bu. Sık saflar halinde, iyi savunulan bir kaleye hücuma kalkmış ordular gibi geliyorlardı üstüme.

Tek bir vücut olmuşlardı, ağır ve sessiz adımlarla yürüyorlardı. İlk bombaların patlamasından önceki o çıplak sessizliğe sarınmış, dehşet verici sakatlıklarının etraflarında yarattığı ürkütücü dokunulmazlık ve yalnızlığa bürünmüş, öyle ilerliyorlardı. Tek bacaklılar, tek kollular, kamburlar, topallar ve eğri büğrü yaratıklardan meydana gelmiş bu sürüdekiler, Torino'da insanların gözlerinden uzaklaştırılıp Cottolengo düşkünler evinin hayırsever yalnızlığına terkedilmiş canavarlardı. Savaş, aslında bir Tanrı korkusu, bir batıl inanç olan ve adına merhamet denen bir duyguyla kapatıldıkları evlerden, ömür boyunca çıkamayacakları o evlerden dışarı uğratmıştı bu yaratıkları, mahkûm edildikleri karanlıklardan ve sessizlikten çekip çıkarmıştı.

«Canavarlar» ağır ağır, birbirlerine destek olarak iniyorlardı aşağı doğru. Paçavralar içindeydiler, yüzlerinde koku değil, kin ve azamet ifadesi olan bir sırıtış vardı. Göz kamaştırıcı aydınlıktan, günün o saatindeki hayali ışıktan, neredeyse başlayacak demir ve ateş fırtınasının yüreklerde yarattığı dehşetten midir nedir, bu yüzlerde şeytani bir ifade var gibi geldi bana. İnsanı şaşırtan gözyaşlarıyla -gerçek dışı bir ışık gibi görünen yaşlarla- nemlenmiş ve kuvvetli bir ateşle tutuşmuş bu gözlerde, Tanrının yarattığı herşeye düşmanlık okunuyordu. Salyalı ağızlar dehşet verici bir sırıtışla kasılmıştı. Zaten hepsinin ortak yanı da, ancak korkudan ya da hırstan kudurmuş aciz yaratıklarda görülen o köpüklü salyaydı.

İğrenç paçavralara sarınmış, göğüsleri, paramparça gömleklerinin dışında sallanan, her tarafı kıl içinde kadınlar vardı. Hele bir tanesi domuz gibi kıllıydı. Otuz yaşlarında kadar bir adamın elinden tutmuştu. Bir kemik hastalığı ile bacakları eğri büğrü olmuş, patlak gözlü, sabit bakışlı bu adam, belki kocası, belki kardeşiydi kadının. Göğsünü bağrını açmıştı, memelerinden sadece bir tanesi görünüyordu. Ötekisi, bir hastalıktan, belki kanserden tamamen kurumuş yanmıştı; kömürleşmiş gibi kapkaraydı. Görünen memesi boş buruşuk bir torba gibi karnına kadar sallanıyordu.

Paçavralara sarınmış iskeletler vardı. Kafataslarının sapsarı ve gergin derisi kemiklerine yapışmıştı. Korkunç

bir şekilde gerilmiş dudakları, dişlerini vahşi bir manzarayla ortaya çıkarıyordu.

Çeneleri köpeklerin uzun burunlarına benzeyen saçsız, dişsiz, asırlık ihtiyarlar vardı. Çelimsiz sıska vücutlarının üstünde korkunç denecek kadar koca kafalar taşıyan kızlar vardı. Koca göbekli, yağlı, şişman, dev cüsseli fakat kuş kafası kadar minik başlı kocakarılar vardı. O minik başlarda saçlar tavuk tüyü gibi sert, seyrek ve dimdik duruyordu. Bacakları şekillerini tamamen kaybetmiş, suratları maymuna benzeyen eğri büğrü çocuklar vardı. Bazıları dört ayak yürüyor, bazıları koltuk değneği yerine kullandıkları sopalara dayanıyordu. Altına tekerlek takılmış sandıklara yatanları ise arkadaşları sürüp götürüyordu.

Daracık Napoli sokaklarının, sinesinde kutsal bir utançla -ibadetin amacı olan günah korkusuyla- sakladığı «canavarlardı» bunlar: halkın gizli dini, ikinci dini olan büyüde günahların kefareti sayılıyorlardı. Hayatlarında ilk defa, savaş bunları kovuklarından uğratmış, güneş ışığına çıkarmıştı. Dağdaki mağaralara doğru sessizce yürürlerken, «mabutlardan bir alay» gibi göründüler gözüme. Sanki yer altında bir tufana uğrayıp yeryüzüne çıkan cehennem tanrıları, yeniden toprağın esrarlı derinliklerine, o ezeli sığınaklarına dönüyorlardı.

Birden aralarında Tanrı'yı gördüm! Etrafı «canavarların» saygısı ve tazimi ile çevrilmiş o gizli Tanrıyı farkettim. Bu mucizeler krallığının kralı karşımdaydı işte: Etrafı korkunç cüceler sürüsüyle çevriliydi. Bir yaratıktı bu, ama insan mıydı, hayvan mıydı bilemiyorum. Tepeden tırnağa geniş bir örtüye sarınmıştı. Zayıf, ufak tefek görünüyordu. Başıma, kâfir gözlerden saklanmak ister gibi, Napoli'deki en fakir karyolaları bile süsleyen o ipek sarı örtülerden birini atmıştı. Örtü geniş dalgalar halinde omuzlarından aşağıya, topuklarına kadar iniyor, yere sürünüyor ve denizden esen hafif rüzgârda dalgalanıyordu. Bu yaratığı bir hâle gibi çeviren cücelerden bazıları ona destek oluyorlar, yürümesine yardım ediyorlardı, çünkü örtü yüzünü ve gözlerini kapatmıştı. Cücelerden bir kısmı boğuk hayvan ulumaları ve homurtularıyla toza bulanmış körleri, kolsuz bacaksızları, eğri büğrü

canavarları iterek yol açıyorlar, diğerleri de pençeleriyle, ayağı takılmasın diye yoldaki taşları, kiremit parçalarını, molozları alelâcele temizliyorlardı. Başka cüceler, üstüne basmasın diye örtünün kenarlarını tutuyorlardı. Ya da örtünün rüzgârla havalanıp, o müthiş sırrı saygısız gözlere göstermesinden korkuyorlardı. Ama yine de örtünün rüzgârla kalkan bir ucundan, zayıf ve şekilsiz bir bacak görmeme engel olamadılar. Hatırladıkça hâlâ ürperiyorum: hayvan bacağı gbi kıllı birşeydi bu.

«Yaratık», körler gibi ellerini öne doğru uzatmış, ağır ağır yürüyordu. Dizleri, başındaki o esrarengiz ağırlığı çekmiyor, tartmıyordu. Örtünün altında, başın bulunduğu, yahut bulunması gerektiği yerde, kocaman şekilsiz bir şey ağır ağır iki yana sallanıyor, bir sağ bir sol omuza doğru meylediyordu. Fakat beni asıl ürperten, canavarın başının bulunması gereken yerde taşıdığı bu ağırlığın, bu yükün düşecek gibi olmasına hiç aldırış etmemesiydi. Baş üstünde taşınan büyük ve ağır birşeyi dengede tutacak hareketlerden hiçbirini yapmıyordu. İliklerime kadar titreyerek düşündüm: bu korkunç canavar, Napoli'nin bu gizli tanrısı, hayvan başlı, köpek, keçi ya da dana başlı bir kadın veya bir erkek miydi yoksa? Büyüklüğüne bakılırsa bir dana başı olabilirdi. Yahutta iki başı vardı. Sarı örtü altındaki garip kıpırdanışlara baktım: evet, iki bazı olması daha akla yakındı. İkisi de ayrı ayrı hareket eden iki baş!

Canavarın yukardan aşağı indiği yol molozlarla pisliklerde doluydu. Bombardımanda hemen bütün evler isabet almış, çoğu yıkılmıştı. Bu enkaz ve ölüm manzarasının ortasında Tanrı, dümdüz, ıssız bir çöldeymiş gibi yürüyordu. Gizli tapınağından kaçtıktan sonra, şimdi tekrar toprağın bağrına girmeye, sığınmaya hazırlanıyordu. Yeraltı cehennemlerinin tanrısı Napoli'nin derinliklerinde gizlenecekti yine. Birden haykırıp dehşetle geriledim galiba: Tanrı, etrafında cücelerden meydana gelen tebaası olduğu halde, canavar kafalarını oynata oynata üstüme geliyordu. İyice yanıma sokulan cücelerin boğuk haykırışlarıyla kendime geldim ve sığınacak bir yer aradım. Baktım ki bir mağaranın hemen ağzında duruyorum. Canavarların kutsal kalabalığı da, peşinde o korkunç tanrı olduğu halde,

mağaraya doğru yürüyordu. Sadece bir çocuğun ağlaması yahut bir kadın feryadı ile bozulan ölü suratlı bir sessizlik içinde yürüyorlardı canavarlar. Ayaklarını tozlar içinde sürüyorlardı. Çengele benzeyen dışa dönük elleri vardı. Mağaranın pis kokulu karanlığına doğru kendilerine yol açmak için önlerine geleni ısırmaya, koparıp parçalamaya hazır ağızlarını alabildiğine açmışlardı. Sessizlik gazap ve tehdidle doluyor, şişiyor, büyüyordu.

Canavarların sürüklemesiyle mağaraya girdim. Angevin'lerin eski su bentleri, Napoli'nin altında muazzam bir labirent teşkil eder. Bahsettiğim mağara da bu bentlerin geçtiği yeraltı galerilerinden birindeydi. Arada bir sokaklarda bir kuyu açılıverir, galeriler de ancak bu sayede ışık yüzü görür. Boccacio da «Andreuccio de Perugia» isimli hikâyesinde bu kuyulardan bahsetmiştir.

Paçavralar içindeki bir yığın acaip insan bombalardan kaçarak bu karanlık mağaralara, sünger taşları içine oyulmuş bu binlerce kovuğa sığınmıştı. Üç yıldan beri korkunç bir keşmekeş içinde kendi pisliklerine bulanmış halde yaşıyorlar, harabe haline gelmiş evlerinden getirdikleri içi dışına çıkmış şiltelerde yatıyorlar, alış veriş yapıyorlar, düğünleri burada kutluyorlar, cenaze dualarını burada okuyorlar, işlerine güçlerine -şüpheli birtakım kaçakçılık faaliyetleri arasında- burada devam ediyorlardı.

Bu yeraltı şehrine adım atar atmaz dönüp arkama baktım, mağaranın ağzından, tâ uzakta kıpır kıpır sularıyla deniz görünüyordu. Limandan doğru kalın toz ve duman bulutları yükseldiğini farkettim. Şimdi içinde bulunduğum bu volkan şehrine bombaların gümbürtüsü pek hafif bir ses halinde ulaşıyordu, ama mağaranın duvarları titriyor ve tepede açılan yarıklardan oluk gibi toz yağıyordu. Mağaranın içinde hıçkırıklar, gözyaşları ve diş gıcırtıları değil, şarkılar, bağırışlar, kalabalığın gürültüsü arasında birbirini çağıran, birbirine cevap veren sesler karşıladı beni. İşte o zaman eski ve keyifli Napoli'nin sesini, Napoli'nin gerçek sesini tanıdım. Yaşayan Napoli, canlı Napoli buydu işte. Üç yıl süren bombardımanlara, açlığa, salgın hastalıklara dayanan gerçek Napoli'nin sesiydi bu. Daracık sokaklarda, bodrumlarda, kulübelerde, ışıksız, güneşsiz, ekmeksiz mahallelerde yaşayanların Na-

poli'sinin sesini tanımıştım. Mağaranın tavanına asılmış elektrik lambaları, paçavralar içindeki bu kalabalığın binlerce yüzünü ve gürültülü dalgalanışını aydınlatıyordu. Napoli'nin kalabalık bir mahallesinin meydanında önemli ve büyük bir bayram şerefine düzenlenen bir gece şenliğinde sandım kendimi.

O zamana kadar kendimi Napoli'ye yabancı saydığım, Napoli halkını da kendimden uzak, kendimden farklı gördüğüm halde, şimdi bu kalabalığa ne kadar yakındım. Ter içindeydim, toz toprak içindeydim. Üniformam yırtılmış, sakalım uzamıştı. Ellerim, yüzüm kapkara yağ içinde, pislik içindeydi. Hapisten çıkalı daha birkaç saat olmuştu. Ancak şimdi, bu kalabalık içinde bir insan sıcaklığını, bir insan sevgisini ve dayanışmasını bulabilmiştim. Benimkinin ayni olan manevi bir sefalet vardı burada; ama buradaki benimkinden daha derin bir sefaletti, belki benimkinden daha eski ve daha gerçekti. Eskiliği, anlaşılmazlığı ve kaçınılmazlığıyla kutsallaşmış bir ızdıraptı buradaki. Ona kıyasla benim ızdırabım insaniydi, henüz çok yeniydi, mazide derin kökleri yoktu. Bu insanların umutsuzluktan alabildiğine uzak kalmış, hattâ büyük ve güzel bir umutla aydınlanmış ızdırabınm yanında, benim zavallı ve aciz umutsuzluğum cılız bir duyguydu; utanıyordum bu duygudan.

Mağaranın duvarları boyunca alev alev ateşler yakılmıştı. Kazmayla oyulmuş volkanik süinger taşının desteklerle takviye edildiği yerlerdeki kaba kuş yuvalarına benzeyen oyuklarda ve yeraltı nehrinin dağın derinliklerinde kaybolan kollarının ayrıldığı noktalardaki girintilerde yanıyordu ateşler. Bu alevlerin üstünde de çorba kazanları kaynıyordu .Anlaşılan halk mutfaklarıydı bunlar. Mussolini Napoli'deki halk mutfaklarını yasak etmişti fakat sonradan zenginlerle prensler kaçınca kendi haline bırakılan halk, açlıktan ölmemek için karşılıklı yardımlaşma usulünü ihya etmiş, kendi teşebbüsü ve kendi imkânlarıyla bu mutfakları yeniden kurmuştu. Kaynayan kazanlardan fasulye ve patates çorbasının kokusu dağılıyor, dört bir taraftan tanıdık sesler yükseliyordu: **Doie Lire, doie lire na minestra e verdura, doie lire, doie lire!** Yüzlerce el birden kalkıyordu havaya. Toprak çanaklar, kâseler, teneke

kutular bu insan denizinin üstünü örtüyor, insan denizinin üstünde dalgalanıyordu. Kaplar, kaçaklar alevlerin kırmızı akisleriyle elektrik lambalarının ışığında parıl parıldı. Sonra dudakların höpürtüsü, çenelerin hatır hatır çiğneyişi, çanakların ve uydurma teneke kaşıkların tıkırtısı işitiliyordu.

Arada bir çiğnemeler yavaşlıyor, çeneler hareketsizleşiyor, şamata susuyor, kızarmış balık ve su satanların sesleri gırtlaklarında kalıyor ve herkes ayni şeye kulak veriyordu. Gürültü patırtının yerini korkunç bir sessizlik alıyordu. Boğuk ve kesik nefeslerden başka hiçbir şey duyulmuyordu. Bir bombanın patlayışı bu yeraltı şehrinde dalga dalga, mağaradan mağaraya yayılıyor, dağın içinde, derinlerde bir dalga gibi büyük bir şakırtıyla kırılıyordu. Bir ibadet sessizliğiydi bu; korkulu değil duygulu acıklı bir bekleyişti. Yanımda birisi, isabet alan evleri, enkaz altında kalanları, liman etrafındaki sefil sığınaklara ve mahzenlere canlı canlı gömülenleri düşündü: «Zavallılar!» dedi.

Mağaranın diplerinden doğru yavaş yavaş bir şarkı sesi yükseldi. Kadınlar koro halinde ölüler ilahisini okuyorlardı. Sonra kara cübbeleri bembeyaz lekeler içinde, yırtık pırtık, akıl almayacak kadar pis ve sakallı rahipler de seslerini kadınların korosuna kattılar. Arada bir yalnız Napolide kullanılan italyanca kelimeleri ilkel bir latince ile karıştırarak kalabalığı takdis ediyor ve bütün bu zavallıları günahlarından temizliyorlardı. Rahipler dua ederken kalabalık, ölülerinin; tehlikede olan, liman bölgesinde oturan ya da denizde bulunan yakınlarının isimlerini haykırıyordu: Michee! Rafiliii! Carmiliii! Mariii! Gennaraiii! Pascaaa! Hep birden yumrukları sıkılmış ellerini rahiplere doğru uzatıyorlardı. Yumulu avuçlarında ölen sevdiklerinden bir hatıra saklıyorlardı sanki: bir saç buklesi, bir kumaş parçası, bir kemik parçası.

Bombaların tarrakası yaklaşırken, yeri zangır zangır sallarken, delik deşik dağda yankılanır ve sıcak nefesini bu sefil mağaralara üflerken kalabalık hıçkırıyor, diz çöküp ellerini gökyüzüne uzatıyor, Carmel Maddonnasına, Aziz Janvuer'ye, azize Lucia'ya yalvarıyordu. Birkaç dakika sürdü bu hal, sonra bombaların sesi uzaklaşınca, balık-

çının, patates köftecisinin, sucunun nağmeli sesleri ayni anda yükseldi. Soğuk su! Soğuk su! çağrışları bütün öteki sesleri, kadınların yakarışlarını, rahiplerin dualarını bastırdı. Sıska, iğrenç keşişlerin, soluk benizli rahibelerin bu sefil insanlar arasında dolaştırdıkları ianc kutularına atılan kuruşların sesi işitilmeye başladı. Şuradan buradan gülüşler yükseldi. Tiz bir kahkaha, bir şarkı, neşeli bir ses bir kadın ismi çınladı, yankılandı, yayıldı. Napoli'nin eski günlerinin sesiydi bu, ezeli şamatasıydı, deniz sesine benzeyen gürültüsüydü.

Birden, sancılanan bir kadın haykırışı işittim. Gece uluyan köpeğin sesiyle sesiyle inliyor, yalvarıyordu kadın. Yerden biter gibi ortaya çıkan belki yüz tane gönüllü ebe, süt gibi beyaz saçlı, keyiften gözleri pırıl pırıl kocakarılar, dört bir taraftan kalabalığı yara yara, hamile kadının yanına varıp etrafını çevirdiler. Tam o anda kadın en keskin çığlığını attı. Şimdi kocakarılar bebeği paylaşamıyorlardı. Saçları cadı gibi, şişko, iyice ihtiyar bir kadın, içlerinde en beceriklisi, en gözü pek olanı, öteki gönüllülerin elinden kaptı bebeği, sıkı sıkı tutu, orasını burasını yokladı, itiş kakışta ezilmesin diye havaya kaldırdı, eteğinin ucuyla silip temizledi, yüzünü yıkamak için önce tükürdü yüzüne, sonra yaladı. Vaftiz için bir rahip yanaşmıştı yanına. «Biraz su!» diye bağırdı rahip. Herkes birşey uzattı: testiler, güğümler, şişeler. Her kafadan bir ses çıkıyordu: Adı Benoit olsun! Janvier olsun! Bienvenu olsun! İsimler yeraltının bu müthiş uğultusunda kayboluyordu. Bu şamata içinde şarkılar, kahkahalar, sucuların, balıkçıların, öteki seyyar satıcıların nağmeli sesleri, tek bir şarkının, tek bir hayatın ayrı ayrı motifleri gibi birbirine kaynaşmıştı; bir yandan da arabacıların, sığınağın bir köşesinde emniyete aldıkları atların kişnemesine karışıyordu. Koca mağara şimdi gerçekten bir şehir meydanının gece manzarasını, meydanın Piedigrotta şenliklerinden sonraki halini hatırlatıyordu. Şehirde bayram şamatası kesildikten sonra Piedigrotta'dan dönen kalabalık yatmadan önce biraz temiz hava almak için meydandaki kahvelerde oturur, son limonatasını içip son Torallo'sunu yerdi. Ondan sonra da dostlar, arkadaşlar iş ortakları ve gürültücü kadınlar, bağıra haykıra birbirlerine iyi geceler diler, birbirleriyle ve-

dalaşırlardı. Allah rahatlık versinlerden, Allahaısmarladıklardan, mübalağalı veda kelimelerinden başka birşey duyulmazdı.

Çocuklar sürü sürü mağaramn kapısına çıkmışlardı bile, tehlikenin geçtiğini haber veriyorlardı. İsabet alan evler, ölüler, yaralılar, canlı canlı gömülenler ,harabe haline gelen binalar heven ağızdan ağıza dolaşmaya başlamıştı.

Dışarı çıkmaya hazırlanan kalabalık tam sallamp harekete geçtiği sırada, mağaramn kuş yuvasına benzer ve iyice derin bir kovuğundan kaba saba bir adam göründü. Üstüste yığılmış ve eşyalarıyla bir çeşit müstahkem mevki haline getirilmişti bu kovuk. Aniden kapısı açılan bir balkona çıkar gibi ortaya çıktı adam. Yüzü kapkara ve sık bir sakalla örtülüydü. Kollarım kaldırıp bütün cüssesiyle kalabalığın tepesine dikildi. Vahşi, korkunç, gök gürültüsü gibi bir sesle bağırmaya başladı:

— Ah orospular! Ah orospu çocukları. Genelev yaptımz burasım! Defolun! defolun!

Bir yandan kalesinin etrafım sarmış tufeylileri kovarcasına kollarım sallıyor, sonra durup esniyor, gözlerini ovuşturuyordu: yatağından zorla kaldırılmış, derin uykusundan uyandırılmış gibi. Bu yabancı kalabalık ise yalmz ona verilmiş bir imtiyazı elinden almak istemiş, sahibi ve efendisi olduğu bu yeraltı ülkesini istila etmişti sanki.

Bu gürültü içinde, aşağıda liman yakınındaki Catalane sokağı taraflarında olduğumu o derece kuvvetle hayal etmiştim ki, gayri ihtiyari yukarı bakmak için başımı kaldırdım. Ufukta Vezüvü görmek için -dişleri arasında küçük alçı piposu ve boynunda pembe dumandan atkısı ile penceresinden denizi seyreden yaşlı bir denizciye benzeyen Vezüvü görmek için- kaldırdım başımı: tepemde, sünger taşlarından kapkara bir gökyüzü vardı.

Bütün bu insanlar tiyatrodan dağılıyorlarmış gibi gülerek, konuşarak, birbirlerine seslenerek, mağaramn bir canavarınkine benzer ağzından dışarı taşıyorlar, güneşe çıkınca tökezliyorlar, bütün şehri örten kalın duman ve toz bulutuna bakmak için arkalarım dönüyorlardı.

Gökyüzü donuk maviydi, deniz parlak yeşil. Toledo sokağına çıkan kalabalık arasında hem yürüyor hem de

tanıdık bir yüz bulmak, beni Capri'ye, evime götürecek vapur limana gelene kadar misafir edecek bir dosta rastlamak ümidiyle etrafıma bakmıyordum. Capri vapuru Santa Lucia dalgakıranından hareket edeli iki gün olmuştu, evime dönebilmek için Allah bilir daha kaç gün beklemem gerekecekti. Güneş batmak üzereydi, bu yüzden de sıcak ağırlaşmış, rutubetlenmişti. Yün bir battaniyeye sarınmış da öyle yürüyormuş gibiydim. Sağda solda, sokağın iki yanında koca koca enkaz yığınları sıralanmıştı. Bu ipek mavisi, nazlı, narin gökyüzünün altındaki yıkıntılar, Varşova, Berlin, Belgrad, Hamburg ve Kiev'de, o ölü renkli, soğuk, puslu ve duygusuz gökyüzünün altındaki harabelerden çok daha hazin, çok daha matemli görünüyordu gözüme. Yüreğimi buz gibi bir yalnızlık duygusu sıkıyordu. Açlık, uykusuzluk ve korkudan feri kaçmış gözlerinde şahane bir vakar ve cesaret ışığı yanan, paçavralar içindeki bu insan sürüsü arasında bir dost yüzü arıyordum.

Çocuklar, yıkıntılar arasında kendilerine yer yapmışlardı. Yıkık duvarlar arasında yapıverdikleri kulübeler ve moloz dağları içine oydukları inlere, hurda haline gelmiş demir, taş ve kalas yığınları arasından çekip çıkardıkları çanak çömlekler, hasır iskemleler ve şiltelerden ibaret sefil eşyaları doldurmuşlardı. Uydurma fırınların etrafında telâşlı kızlar, konserve kutularında oğlanlara yemek hazırlıyorlardı. Oğlanların en küçükleri yıkıntılar arasında çırılçıplak oyuna dalmışlardı, bilyalardan, renkli çakıl taşlarından, ayna parçalarından başka birşey görmüyordu gözleri. Biraz büyükçeleri güneşin doğuşundan batışına kadar ya yiyecek ya iş peşine koşuyorlar, şehrin bir ucundan öbür ucuna taşıyacak bavullar bulmaya çalışıyorlar, şehri terkeden ailelerin, eşyalarını limana ya da istasyona kadar sürüklemelerine yardım ediyorlardı. Bunlar da, Rusya'daki iç savaştan ve büyük kıtlıktan sonraki yıllarda Kiev'de, Moskova'da, Leningrad'da ve Nijni Novgorod'da gördüğüm **besprisorni** yani terkedilmiş çocuklar ailesindendiler. Yıkıntılar arasında çocukları barındıran inlerle teneke parçaları ve yarısı yanmış tahtalardan yapılmış sefil barakaların altında, belki de canlı canlı gömülmüşler sürüsünden biri hâlâ

nefes alıyordu. Üç yıldır süren savaş, tahribat ve insan kıyımı, bu yeni Napoli'nin temellerini o canlı canlı gömülenlerin üstüne atmıştı. Bu yeni Napoli daha perişan kıyafetliydi, daha fazla kan içindeydi, daha açtı ama eskisinden daha saf, daha soylu ve daha gerçekti. Zenginler, soylular, kudretliler harabe haline gelmiş şehirden kaçmışlardı. Bakışları çok eski ve tatmin edilmemiş bir umutla dolu, paçavralar içindeki insanlardan meydana gelen muazzam bir ordu kalmıştı geride. Açlıkla kimsesizliğin korkunç ve gizli damgasını taşıyan alınları, sert ifadeli yüzleriyle **besprisorni** kalmıştı arkada. Kırılmış camlardan bir halıya ve moloz yığınlarına basıyordu ayağım. Batmış bu muazzam teknenin kıyıya varmış son parçaları üstünde yürüyordum ve içimde pek eski bir umut yeniden doğuyordu.

Arasıra bir çığlık ürkütüyordu beni, olduğum yerde kalıyordum: **Mo'venne! Mo' venne!** Kaçın, kaçın! geliyor! Çocuk ya da köpek sürüleri yukarı bakarak geri geri çekiliyorlar, ya da sığınacak bir yer arayarak kaçışıyorlardı. Bazıları yerlerinden kıpırdamıyor, burunlarını havaya kaldırıp duvarın yıkılmasını bekliyorlardı. Birden, toz duman içinde yıkılıyordu duvar. Bu boğuk gürültüyü keyifli çığlıklar izliyordu. Çocuklarla köpekler, yıkılan duvarın, yerlerine yurtlarına yaptığı zararı tamir için yine harabeler arasında koşuşmaya başlıyorlardı.

Pazara doğru inerken yıkıntıların daha da fazlalaştığını farkettim. Evler yanıyordu. Paçavralar içindeki kadınlarla erkekler, ellerine ne geçirilirse onunla yangını söndürmeye çalışıyorlardı. Bazıları yıkıntı kümelerinden kürek kürek toprak alıp ateşin üstüne atarak alevleri boğmaya uğraşıyor, bazıları deniz suyuyla dolu kovaları elden ele geçirerek su yetiştiriyordu. Bu insan zincirinin son halkasını teşkil edenler, limanda denize daldırıp dolduruyorlardı kovaları. Kimisi de ateşi beslemesin diye, tahta parçalarını, tahta eşyaları yangın arasından çekip çıkarmaya uğraşıyordu. Bütün şehir daimi bir koşuşma, daimi bir yardımlaşma halindeydi. Yıkılan evlerin eşyaları dağda volkanik sünger taşlarına oyulmuş mağaralara taşınıyor, halk nereyi emin görüyorsa orada toplanı-

yor, elle sürülen sebze arabaları bu topluluk yerleri arasında mekik dokuyordu.

Bütün bu gürültü patırtıya hakim olan en saf, en kayıtsız ses, sucuların şarkı söyler gibi bağırışlarıydı: Soğuk suuu! soğuk suuu!

Şehrin merkezindeki sokaklarda, polisler Mussolini'nin resimleriyle, altında **Viva il Duce** ibaresini taşıyan afişlerin üstüne, Kral ile Badoglio'nun resimlerini asıyorlardı. Bunların altında da «Yaşasın Kral! Yaşasın Badoglio!» yazıları okunuyordu. Bazı polisler siyah boyayla dolu kovalara batırdıkları fırçalarla duvarlara yazılar yazıyorlardı: «Yaşasın Krallığa sadık Napoli!» Evet, yeni hükûmetin ızdıraplar içindeki bu şehire gösterdiği tek ilgi buydu işte.

Alman konvoylarının geçeceği yolları tıkayan enkaz kaldırılıyor, sıra sıra yük arabalarıyla Shiaia sokağından ve Martyr meydanından geçirilip denize indiriliyordu. Arabalar yüklerini Caracciolo sokağının nihayetinde, deniz kenarında sığ kayalıklara, ortasında Dogali sütununun yükseldiği o daracık sahaya boşaltıyorlardı. Kaldırılan enkaz arasında karma karışık kollar, kafalar ve çürümüş uzuvlar da bulunduğundan, arabalardan iğrenç bir koku yayılıyor, bunlar geçerken insanların yüzleri sapsarı oluyordu. Arabaların üstüne uykusuzluktan, yorgunluktan, korku ve tiksintiden perişan olmuş ve mosmor suratlı adamlar oturmuştu. «Monatti»lerin acınacak bir çeşidiydi bu zavallılar, Vezüv bölgesinin kalabalık mahallelerinin pazarlarına her sabah ayni arabalarla sebze taşıyan arabacılardı.

Herkes birbirine yardım ediyordu. Kapkara, kupkuru insanlar, ellerinde su testileri ve şişelerle, ya da çorba tencereleriyle, yıkıntılar arasında dolaşıyor, bu azıcık çorbayı, bu birkaç damla suyu, neredeyse yıkılacak duvarların gölgesinde moloz yığınları arasında yatmış sakatlarla, en ihtiyarlara, en yoksullara dağıtıyorlardı.

Sokaklar, eğilip bükülmüş rayların üstünde terkedilmiş tramvaylar, ölmüş atları hâlâ oklara bağlı arabalar, kamyonlar ve otomobillerle doluydu. Tozlu havayı vızıl vızıl sinek bulutları kaplamıştı. San Carlo tiyatrosu yakınındaki alana toplanmış sessiz bir kalabalık daha yeni

uykudan uyanmış gibiydi: yüzlerde korku ve şaşkınlık, gözlerde kapkara ve buz gibi bir parıltı vardı. Oluklu saçtan kepenkleri bomba parçalarıyla delik deşik olmuş kapalı dükkânların önüne toplanmıştı bu kalabalık. Arada bir, derisi kemiğine yapışmış çelimsiz zavallı bir eşeğin çektiği arabalara perişan eşyalarım doldurmuş sefil insanlar geçiyordu alandan.Dehşet verici bir manzarası vardı bu insanların: ayaklarım toz ve moloz yığınları içinde sürükleyerek çabuk çabuk yürümeye çalışıyorlar, başlarım havaya kaldırıp gökyüzünü gözetliyorlar ve arada bir tek bir ses halinde bağırıyorlardı: **Mo'veneno! Mo'veneno! Ebi! Ebi'lloco!** Geliyor! işte işte geliyor! Bu monoton sesle uyanan, yüzünün ifadesi değişen kalabalık, başını havaya kaldırıyor, **«Mo'veneno!», «Ebi! Ebi!»** sesleri gruptan gruba, kaldırımdan kaldırıma yayılıyordu. Ama kimse kıpırdamıyordu yerinden, kimse kaçacakmış gibi davranmıyordu. Sanki insanların alıştıkları bu ses, haşırneşir oldukları bu korku, artık adet haline gelen bu tehlike etkisini kaybetmişti, dehşet saçmıyordu. Yahutta dayamlmaz bir yorgunluk, bir mecalsizlik, bu insanların kaçmak ve bir yere sığınmak isteğine varıncaya kadar bütün takatini yoketmişti. Nihayet gökte, uzakta, yükseklerde, yine arı vızıltıları duyulmaya başladı. Kalabalık da avlulara, dağın derinliklerindeki inlere çekildi, bir sihirle aniden yokolmuş gibi gözden kayboldu. Issız sokaklarda sadece bir kaç çocuk, bir iki ihtiyar kalmıştı, bir de açlıktan aptallaşmış bir kadın. Sonra enkaz arasındaki bir kovuktan bir el uzandı, kadını kolundan yakaladı, çekti içeriye.

Yıkılmış evlerle, mucize kabilinden ayakta kalmış evlerin üstünde şimdi bir tek şey vardı, tek zafer ifadesiydi bu. Önce ne olduğunu anlayamadım, sonra farkettim: Napoli semasının mavisi, o şahane ve zalim mavisi. Fakat kızgın güneş altında göz kamaştıracak kadar ak görünen alçı kütleleri, çiğ tebeşir beyazına bürünmüş enkaz yığınları ve lekesiz duvarların çarpıcı beyazlıktaki yarıklarıyla kontrast yapan bu mavi, mavi değil siyah gibi görünüyordu. Göz kamaştıran güneşte herşeyin rengi ağarmış, parlamış, gökyüzünün mavisini yıldızlı fakat aysız gecelerin karanlık mavisine benzetmişti. Gök adeta

sert bir maddeden, kara taştan yapılmış gibi geliyordu insana. Yıkık beyaz duvarları ve dumanı tüten yığınlarıyla kasvetli ve matemli şehir, zalim, yoğun ve şahane mavinin altına uzanmış, yatmıştı.

Prensler, soylular, zenginler, burjuvalar, nüfuzlular kaçmışlardı. Napoli'den. Geride sadece bir yoksullar ordusu kalmıştı. Muazzam, bâkir ve esrarlı «Napoli kıtası» kalmıştı geride. Geceyi bir dostumun Colascione'deki evinde, Chiaia plajına ve Chiatamone'nin çatılarına tepeden bakan o eski evde geçirdim. Sabah, nihayet küçük Capri vapurunu gördüm: Santa Lucia dalgakıranına yanamış, demir atmıştı. Yüreğim hopladı. Tepeden aşağı, limana doğru koşmaya başladım. Daha Monte di Dio'dan çıkmamış, Pallonetto labirentine dalmamıştım ki, etrafımda bir kelimenin şekillenmekte olduğunu hissettim. Gizli bir sesin esrarlı bir ifadeyle fısıldadığı bir kelime doğuyordu etrafımda. Pencerelerden, balkonlardan dökülüyor, sefil ve kapkara kovuklardan yükseliyor, avlular ve daracık sokaklardan çıkıyordu bu kelime. Önce bilincimin derinliklerinde kalmış ve Allah bilir ne zamandan beri unutulmuş bir kelime sandım. Belki de hiç tanımadığım yepyeni bir kelimeydi. Savaş içinde, açlık, katliam ve harabeler arasında dört yıllık bir geziden dönen benim gibi bir insan için anlaşılmaz bir lâftı bu, kulağımda yabancı bir kelime gibi çınlıyordu

Sonra birden farketim: cam parçası gibi pırıl pırıl, şeffaf ve net bir halde, şu karşıdaki kulübenin kapısından çıkıyordu. Yaklaşıp içeriye baktım: küçücük, yoksul bir oda. Kocaman bir demir karyolayla bir konsol bütün odayı kaplamıştı. Konsolun üstünde Hazreti İsa ve Meryem'in balmumundan heykellerini içine alan bir fanus vardı. Köşede odun kömürü ateşiyle dolu fırında bir tencerenin dumanı tütüyordu. İhtiyar bir kadın fırına doğru eğilmiş, iki eliyle eteğinin iki ucunu tutmuş ateşi yelpazeliyordu. Ama kulağı kirişteydi, başını kapıdan tarafa çevirmişti, birşeyler bekler gibi duruyordu. Yukarı kaldırdığı eteğinin altından cildi sarı, kemikleri yamrı yumru bacaklar görünüyordu. Karyolanın kırmızı ipek örtüsü üstünde bir kedi, konsolun önündeki beşikte de bir bebek uyuyordu. İki genç kadın yere, taş dö-

şemenin üstüne oturmuşlar, ellerini kavuşturup, başlarını havaya kaldırmışlardı; dua ediyormuş gibi vecd içindeydiler. Duvarla karyola arasında, yeşil üstüne sarı-kırmızı çiçekli bir şala sarınmış asırlık bir ihtiyar oturuyordu. Yüzü solgun, dudakları birbirine yapışık gibiydi. Gözlerini iri iri açmıştı, sabit nazarlarla yüzüme bakıyordu. Sağ elini, dizinin üstünde dua ve niyaz işareti gibi açmıştı. Etrüsk lahitlerinin üstünde, yatar haldeki heykellere benziyordu. Sabit gözlerle yüzüme bakıyordu ihtiyar. Birden dudaklarım oynattı, dişsiz ağzından bir kelime çıktı: **«O'sangue!»** (Kan)

Birden geriledim: şaşırmış, korkmuştum. Bu kelime tiksindiriyordu beni. Dört yıldan beri dehşet uyandıran, iğrenç, zalim bir kelime, almanca bir kelime; **Blut! blut! blut! (kan)** bir kapta kaynayan suyun fokurdaması gibi kulaklarımı rahatsız etmiş durmuştu. Şimdi ayni kelimenin italyancası **«Sangue»** ürkütüyor, tiksindiriyordu beni, midemi bulandırıyordu. Ama bu seste, bu ifade şeklinde, bana harikulâde gelen birşey vardı. Kulağımda olağanüstü bir tatlılıkla çınlıyordu bu ses. **«Sangue»** kelimesi asırlık ihtiyarın dudaklarında tatlılaşıyordu; hem eski hem de çok yeni, harikulâde bir kelime haline geliyordu. Hem bu kelimeyi ilk defa işittiğimi samyordum, hem de kulağıma çok tatlı ve tamdık bir ses gibi çarpıyordu. Kelime, iki genç kadınla öteki ihtiyarı da heyecanlandırdı, birden doğrulup bağırmaya başladılar: **«O'sangue! O'sangue!»** Sonra kapıya çıkıp sokakta şaşkın ve tereddütlü bir kaç adım attılar. Yine ayni kelimeyi haykırıyorlardı, bir yandan da saçlarım yoluyorlar, yüzlerini tırmalıyorlardı.

Sonra Hazreti Meryem tapınağına doğru çıkan bir insan sürüsünün peşine takılıp **«O'sangue! O'sangue!»** diye bağırarak koşmaya başladılar.

Ben de uluyan kalabalığın peşine düştüm. Chiaia köprüsünden geçip Santa-Theresa del Espagna'ya geldik. Dağdan, Toledo sokağına kadar ırmaklar gibi kıvrıla kıvrıla inen daracık yollar boyunca yığınla insan yüzlerinde tarifsiz bir aşk, umutsuzluk ve ızdırap taşıyan sürüyle insan- çılgıncasına koşuyordu. Toledo sokağındanyukarıya, dağa doğru yığınla insan anlaşılmaz haykırışlarla tır-

manıyordu. Bu anlamsız haykırışlar arasında sdece bir tek kelimeyi seçebiliyordum. **«O'sangue! O'sangue!»**

Dört yıl savaştan sonra, ölü insanlar, harabeler ve açlık içinde yaptığım o acı seyahatimden sonra, ilk defa olmak üzere, «Kan» kelimesinin söylenişi karşısında kutsal ve esrarlı bir saygı duyduğumu hayretle farkettim. Avrupa'nın her köşesinde, Sırbistan'da, Hırvatistan'da, Romanya'da, Polonya'da, Rusya'da, Finlandiya'da bu kelime, kin, korku ve dehşetle, barbarca bir tatminle, şehvani bir zevkle çınlardı kulaklarda. Bu kelimenin söyleniş şekli beni her zaman dehşete düşürmüş tiksindirmişti. «Kan» kelimesi benim için kanın kendinden de korkunç hale gelmişti. Kana dokunmak, bütün Avrupaya yayılmış, bütün Avrupa'yı kaplamış bu zavallı kana ellerimi batırmak, «kan» kelimesini işitmek kadar korkunç gelmiyordu bana. Halbuki Napoli'de, hem de Avrupa şehirleri içinde en fazla acı çekmiş, en fazla perişan, olmuş, en fazla aç kalmış bu şehirde, Avrupa'nın en acınacak şehri haline gelmiş Napoli'de «kan» kelimesinin söylendiğini duyunca yüreğim dinsel bir saygı, kutsal bir ürperişle doluyordu. Napoli halkının sesi, anne, evlât, tanrı, Madonna, ekmek, İsa kelimelerini nasıl saf, berrak, masum ve sevimli bir sesle telaffuz ederse, «kan» kelimesini de ayni sesle söylüyor, yüreğimi sonsuz bir merhamet, derin bir insanseverlik duygusuyla dolduruyordu. Ayni saflık, ayni masumluk, ayni temizlik vardı bu seslerde. Bu soluk dudaklardan, bu dişsiz ağızlardan **«O'sangue! O'sangue!»** haykırışı, bir dua, bir yakarış bir peygamber ismi gibi yükseliyordu. Yüzyıllar boyunca, cübbeler, tahtlar, taşlar, aldatmacalar ve dalavereler şeklinde kendini gösteren barbarlık, kölelik ve açlık ile, yine yüzyıllar süren salgın hastalık ve ahlâksız bu soylu fakat sefil halkta kana duyulan kutsal saygıyı yok edememişti. Kalabalık ağlayarak, bağırarak, ellerini gökyüzüne kaldırarak katedrale doğru koşuyordu. Harikulâde bir vecd, şahane bir hezeyan içinde «O'nun kanı için» dua ediyordu. Ziyan olmuş, boşuna dökülmüş kana, kan içe içe doymuş toprağa, kana bulanmış paçavralara, insanın sokakların tozuna toprağına karışmış kıymetli kanına, hapishane duvarlarında pıhtılaşmış kanlara, ağlayarak dua ediyordu. Kalabalığın

ateşli gözlerinde, kemikli, terli ve soluk yüzlerinde, gökyüzüne uzanmış titrek ellerinde derin bir dindarlık, bir Tanrı korkusu okunuyordu: **«O'sangue! O'sangue!»**

Dört yıl süren zalim, vahşi ve gaddar savaştan sonra bu kelimenin dini bir korku, kutsal bir saygıyla telaffuz edildiğini ilk defa işitiyordum. Hem de bunu aç, ihanete uğramış, terkedilmiş bu insanların, ekmeksiz, evsiz, mezarsız bu kütlenin ağzından işitiyordum. Dört yıldan sonra bu kelime yine ilâhî anlamıyla çınlıyordu havada. Bir umut ,bir huzur ve bir barış duygusu sarıyordu içimi. İşte şimdi uzun seyahatimin sonuna gelmşitim: bu kelime benim gerçek limamm, son durağım, son iskelem olmuştu. İnsanların dünyasına, uygar insanların vatanına bu iskelede ayak basıyordum.

Gökyüzü pırıl pırıldı, yemyeşil deniz ufukta göz alabildiğine bir çayır gibi parlıyordu. Evlerin cephelerinde, iki pencere arasına asılmış çamaşırlar bayrak gibi dalgalamp duruyor, güneşin bal ışığı duvarlardan aşağı oluk olup akıyordu. Gökyüzü, bombaların duvarlarda meydana getirdiği yırtıkların dantel gibi oymalı kenarlarıyla, sarayların böğründe açtığı yaraların çevresine ve çatıların pervazlarına, incecik, mavi bir oya işlemişti. Rüzgâr denizin tadını, kokusunu, sığ kayalar üstündeki şıpırtısım ve denizcilerin hüzünlü, kimsesiz, zavallı seslerini bana kadar ulaştırıyordu. Mezardan yoksun ölülerle dolu, harabe halindeki bu şehir üstünden, Avrupa'da insan kanının hâlâ kutsal sayıldığı bu tek şehir üstünden, gökyüzü mavi bir nehir gibi akıyordu. Bu şehrin iyi kalpli ve merhametli halkında, insan kam hâlâ sevgi, saygı ve utanma uyandırıyordu. Bu insanlar için «kan» kelimesi hâlâ bir umut, bir kurtuluş ifadesiydi.

Katedralin kapalı kapıları önüne gelen halk yere diz çökmüş, kapıların açılması için haykırmaya başlamıştı. **«O'sangue! O'sangue!»** yakarışları evlerin duvarlarım zangırdatıyordu. Kutsal bir istek, dini bir heyecanla doluydu bu haykırış.

Yammdaki bir adama, ne olduğunu sordum. Birara şehirde, katedrale bir bomba düştüğü, bombanın mahzen kısmına isabet ettiği söylentisi yayılmıştı. Mahzende de Aziz Janvier'nin kıymetli kanının muhafaza edildidiği

iki kutsal çekmece vardı. Bombanın mahzene düştüğü sadece bir söylentiydi, fakat bütün şehire yıldırım hızıyla yayılmış, en dar en karanlık sokaklara, en derin mağaralara kadar işlemişti. Dört yıldır süren savaşta şimdiye kadar bir damla kan dökülmemişti sanki! Bütün Avrupa'ya dağılmış milyonlarca ölüye rağmen, bir damla kan toprağı ıslatmamıştı sanki! İki kıymetli çekmecenin parçalandığı, bir kaç damla pıhtılaşmış kanın ziyan olduğu haberiyle, bütün dünya kanla kaplanmış, doymaz toprağın susuzluğunu gidermek için bütün insanlığın damarları kesilip kanı boşaltılmıştı sanki!

O sırada bir rahip Katedralin merdivenlerine çıkıp, halkı susturmak için kollarını kaldırdı, o kutsal kanın kurtarıldığını haber verdi. **«O'sangue! O'sangue! O'sangue!»** Halk diz çökmüş ağlıyordu, ama bütün yüzler gülüyordu. O gülen yüzlerden, açlığın oyuk oyuk ettiği o yüzlerden sevinç yaşları akıyordu. Bundan sonra susuzluğunu gidermiş toprağa bir damla kan dökülmeyecekmiş gibi, büyük bir umut doluyordu yüreklere.

Limana inmek için, Fransa meydanının arkasında enkaz yığınlarıyla dolu daracık sokaklardan geçtim. Mezarsız cesetlerin kokusu havayı boğucu hale getirmişti. Birbirine yakın duvarlar arasında kapkara sinek sürüleri kötü kötü vızıldıyordu. Liman kalın bir duman bulutu altındaydı. Müthiş susamıştım, susuzluğum işkence haline gelmişti. Dudaklarım şişmiş, sinekler gibi kapkara olmuştu. Bütün çeşmeler kurumuştu. Şehirde bir damla bile su yoktu. «İki Aslan»ın önünden geri dönüp yine Mercadante'ye geldim. Ölmüş bir çocuk uzanmıştı. yolun üstüne, uyuyor gibiydi. İnsana dehşet veren kırışıklarla dolu alnının etrafında sineklerden bir hâle vardı. Medina sokağına saptım. Sokağın öbür ucunda Mercadante heykelinin arkasındaki bir bina yanıyordu. Çocuklar tiz sesleriyle bağırıp çağırarak oyunlarına devam ediyorlardı. Ayak seslerimle vızıldayarak havalanan sinek bulutları, toz ve ter içindeki yüzüme konuyor, gözlerimin içine giriyordu. Yıkıntılardan iğrenç kokular yükseliyordu. Ama denizin hafiften ekşi kokusu bütün kokuları bastırıyor, herşeyin içine işliyordu. Medina sokağının nihayetinde

açık bir bar görür görmez koşmaya başladım ve kapısına gelince soluk soluğa durdum.

Cam kırıklarıyla dolu mermer tezgahta kimse yoktu. Kısa kollu pamuklu bir gömlek giymiş şişman bir adam demir bir masaya oturmuştu. Terle vücuduna yapışmış gömleğin altında kıllı sarkık göğüsleri şiş şiş duruyordu. İkiye katladığı bir gazeteyle yelpazeleniyordu adam. Ara sıra da pis bir mendille alnını kuruluyordu. Sinek bulutları yine vızıl vızıldı havada. Tavana, duvarlara, kırık aynalara binlerce sinek konmuştu. Tezgâhın arkasına Kralın, Kraliçenin, Piemonte Prensi ile Prensesinin resimleri asılmıştı. Resimler de sineklerden kapkaraydı.

— Bir bardak su rica ediyorum, dedim.

Adam yüzüme baktı, elindeki gazeteyle yelpazelenmeye devam etti:

— Su mu? diye sordu.

— Müthiş susadım, dayanamıyorum.

— Demek susadınız ve bir bardak su istiyorsunuz?

— Evet, dedim, bir bardak su Ölüyorum susuzluktan.

Kaşlarını çatıp bağırdı adam:

— Bir bardak su ha! Ne kadar kıymetli bir şey istediğinizin farkında mısınız? Bütün Napoli'de bir damla su yok. Önce açlıktan öleceğiz, sonra susuzluktan öleceğiz, daha sağ kalanımız olursa en sonunda da korkudan öleceğiz.

Ben de bir masaya oturdum.

— Pekâlâ, dedim, su içmek için savaşın bitmesini beklerim.

— Sabır! dedi adam. Bakın bana, Napoliden kıpırdamadım bile. Üç yıldır burada savaşın bitmesini bekliyorum. Bombalar düşerken gözlerimi yumuyorum o kadar. Duvarı tepeme yıksalar yine kıpırdamam yerimden. Sabır lâzım, sabır! Kim daha sabırlı, savaş mı, Napoli mi, göreceğiz bakalım. Sahiden bir bardak su mu istiyorsunuz? Tezgahın altında bir şişe var. İçinde biraz su kalmıştır herhalde. Bardaklar burada.

— Teşekkür ederim, dedim.

Tezgâhın altında, içinde birazcık su kalmış şişeyi buldum. Rafta da yirmi kadar bardak enkazı vardı, bir

tanesi bile işe yarar halde değildi. Yüzümdeki sinekleri elimel kovalayarak ağzımı şişeye dayadım.

— Kahrolasıca sinekler! diye bağırdım.

— Doğru, dedi adam, kahrolasıcalar!

— Neden siz de Napoli'de sineklerle mücadele etmiyorsunuz? Bizde, yani kuzey İtalya'da, Milano, Torino ve Floransa'da, hattâ Roma'da, belediyeler sineklere savaş açtı. Bizim şehirlerde bir tek sinek bile yok artık.

— Hiç sinek kalmadı mı Milano'da?

— Bir tane bile yok. Hepsini temizledik. Bir sağlık meselesi bu. Böylece salgın hastalıkların önüne geçiliyor.

— Ama biz de Napoli'de sineklerle mücadele ediyoruz. Sineklerle bayağı savaştayız. Hattâ savaşa gireli, neredeyse üç yıl olacak.

— Öyleyse neden bu kadar sinek var Napoli'de?

— Ne yapalım bayım, sinekler kazandı savaşı!

S O N

UKRAYNA — PESTCHİANKA
AĞUSTOS 1941
CAPRİ — PUNTO DEL MASSULO
EYLÜL 1943

Kaputt korkunç derecede acı ve neşeli bir kitaptır: bu acı neşeyi ben, Avrupa'nın savaş yıllarındaki manzarasında buldum. Kitabın kahramanları arasında savaş sadece ikinci derecede bir rol oynar. Aslında, bu hikâyenin içinde savaş bir bahaneden, bir vesileden ibarettir ama, kaçınamadığımız vesileler alınyazısından başka bir şey olmadığını göre, savaş da bu kitapta bir alınyazısı rolü oynuyor demektir. Diyebilirim ki, savaş bu kitabın kahramanlarından biri değildir; daha çok bir seyirci rolündedir: bir manzaranın seyircı olduğu anlamda, bir seyircidir savaş.

Kitabın asıl kahramanı, neşeli ve zalim bir canavar olan **kaputt**'tur. Almancada bitmiş, tükenmiş, mahvolmuş, parça parça olmuş anlamına gelen **kaputt** kelimesi kadar, Avrupa'nın ne halde olduğunu, bizim ne hale geldiğimizi ifade edecek daha uygun bir kelime tasavvur edemiyorum: bir enkaz yığını halindeyiz artık. Ama ben, bu **kaputt** Avrupayı, dünkü, yirmi, otuz yıl önceki Avrupa'ya değişmem; herşeyi değiştirilmez bir miras olarak kabullenmek zorunda kalacağımıza, herşeyin yeniden yapılmasını tercih ederim (**önsöz**'den)

Malaparte

İkinci Dünya Savaşını birçok cephelerinde izleyerek, o korkunç günleri bizzat yaşıyan ünlü İtalyan yazarı Curzio Malaparte, dilimize tam olarak çevrilen bu şaheserinde, savaşı ve insanları anlatmaktadır. Eşsiz gözlemlerle, yer yer tüyler ürpertici sahnelerle dolu olan bu romanı okuduktan sonra, savaşa karşı olmamak insanın elinde değildir. Kıvançla sunuyoruz.

TOPLUM YAYINEVİ

15 lira

BİLGİN OFSE